

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

FRA VORE FORFÆDRES TID

LANDBOLIV PAA HOLBERGS TID

DEGNEN LYDER HØYERS BESKRIVELSE

AF

GREVINGE SOGN

(HAANDSKRIFT FRA 1750)

UDGIVET OG FORTSAT

AF

FERD. PETERSEN-BLIDSTRUP

---

2. BETYDELIGT FORØGEDE UDGAVE

AXEL ANDERSENS BOGHANDEL

KØBENHAVN

1921

FRA VORE FORFÆDRES TID

LANDBOLIV PAA HOLBERGS TID

DEGNEN LYDER HØYERS

BESKRIVELSE

AF

GREVINGE SOGN

HAANDSKRIFT FRA AAR 1750

UDGIVET

MED UNDERSTØTTELSE AF UNDERVISNINGS-MINISTERJET OG
DEN GREVELIGE HJELMSTJERNE ROSENCRONESKE STIFTELSE

OG FORTSAT AF

FERD. PETERSEN-BLIDSTRUP

FH. LÆRER I FRENDRUP. GREVINGE SOGN

---

2. BETYDELIGT FORØGEDE UDGAVE

KØBENHAVN

AXEL ANDERSENS BOGHANDEL

1921

„*Vi søger Slægtens Spor i stort i smaat,
i Flinteøksten efter Harvens Tænder,
i Mosefundets Smykke, plumpt og raat,
i Kirkens Kvadre, lagt af brede Hænder.
Hver skimlet Skrift, hver skjoldet Alterbog
har gemt et Gran af Slægtens Ve og Vaade;
nu skal de røbe mig, hvad Vej de drog,
og løfte mig en Flig af Livets Gaade.“*

JEPPE AAKJÆR

FORORD

Lydēr Høyer, Degn i Grevinge fræ Aar 1739 til 1757, har efterladt nærværende Sognetopografi i et Haandskrift (Thottske Samling 1412—13, 4to, i Det kgl. Bibliotek). Paa Grundlag af dette Haandskrift, men i Ud-drag, udgav jeg 1887 en top. Beskrivelse af Grevinge Sogn. Da dette 1ste Oplag i længere Tid har været udsolgt, og Bogen gentagende har været efterspurgt, samt det maa antages, at den historiske Sans i det sidste Slægtled er bleven vakt i videre Udstrækning, udsender jeg den nu i 2det Oplag og efter Sagkyndiges Raad: Lyder Høyers Skrift i sin Helhed. Hertil har jeg føjet en 2den Del i Tilslutning til Manuskriptet, idet jeg har fortsat, hvor Lyder Høyer slap, samt har forsøgt yderligere at skildre Landbolivet i hin Tid.

Hjælpemidler dertil har været: Mundlige Meddelelser af gamle i Sognet; de af den flittige Samler, Forfatteren Lars Andersen i Høve, ud-givne Folkeminder fra Odsherred; Samlinger i Landsarkivet, Rigsarkivet, Det kgl. Bibliotek, Universitetsbiblioteket, Matrikelkontorets, Nationalmu-seets og Stednavnekontorets Arkiver.

For al velvillig Imødekommen hos Sagkyndige ved mine Undersøgelser i Arkiverne bringer jeg min Tak.

I Noter, som følger umiddelbart efter Lyder Høyers Tekst, har jeg søgt af give nogle Oplysninger til denne, samt faaet oversat Fremmedord og Inskriptioner. Henvisning til disse Noter er anført med Løbenumre ved de paagældende Ord i Teksten.

Efter Kort i Matrikelkontoret har jeg kopieret Byplaner med Gaardenes Beliggenhed inden Udflytningen, samt betegnet Gaardene ved Numre i Rækkefølge, som Lyder Høyer gør det. Der er herved givet Sognets Be-boere en Hjælp til at vide, hvor deres Forfædres eller Forgængeres Gaard laa. Endvidere har jeg efter det minorerede Kort i Matrikelkontoret tegnet et Kort over Sognet med Gaardenes og tilhørende Jorders nuværende Beliggenhed.

Clicheen til Stenen med Helleristninger er mig i sin Tid overladt af Det kgl. nord. Oldskriftselskab; til Grevinge Kirke af nu afd. Angelo Haase,

der har tegnet den; til Grevinge Præstegaard og til Billedet af Gmd. Jens Jensen af Hist. Samf. f. Holbæk Amt. De fleste af de andre Illustrationer er reproducerede efter Fotografier af Fotograf Bay i Asnæs.

Det har været mig kært at sysle med dette Arbejde, efter at jeg tog min Afsked som Lærer. Ved den ret store Tilslutning til Subskriptionen, samt ved den Understøttelse, jeg er taknemlig for at have modtaget, mener jeg at kunne udgive Bogen uden direkte Pengetab. For at undgaa dette, har jeg maattet lade Værket trykke med lidt mindre Typer og i større Format end oprindeligt tænkt, hvorved Arkantallet er formindsket en Del.

København, i Juli 1921.

FERD. PETERSEN-BLIDSTRUP.

LYDER HØYER¹⁾

Forfatteren til det i sin Helhed her gengivne Haandskrift, Degnen Lyder Høyer, har i de 18 Aar (1739—57), han tilbragte i Grevinge, faaet et indgaaende Kendskab til Sognet, har været besjælet af historisk Sans og set Betydningen af, at Baandet, der knytter Fortidens Liv til Efterslægtens, ikke brister. Han, den »studerte Degn«, udtrykker dette saaledes, at han har udført sit Arbejde, »Posteritæten til Nytte og Oplysning«. Han var endv. i sit Embede en Mand, som bestræbte sig for at sprede den Vankundighed, som herskede, og han gik uforfærdet i Ilden for sine Anskuelser, dømmende strengt, saavel Sogne-Myndighedernes Overgreb og ofte ikke ustraffelige Levned som Sædernes Forfald i det hele. Selv har han levet sit Liv eksemplarisk og kan udbryde: »Have nogen fundet noget Uret eller uskikkeligt i mig, enten i Lærdom eller Levned, han give mig Sag!« Men i hans Kamp for, hvad han ansaa for Ret og overfor den Uvilje, der rejste sig imod ham, gik han saa voldsomt til Værks, at Provst Arctander maa minde ham om, at han »i Betragtning saa vel af Guds Vilje som hans egne Omstændigheder maa først forsøge alle kærlige Midler til en god Enighed med dem, han lever iblandt, førend han skrider til Rettergang«, hvilket Lyder Høyer ikke veg til Side for, naar han krævede sin Ret stadfæstet. »Sandhed kan vel trykkes, men skal dog aldrig kunne undertrykkes«, siger han frimodigt; »jeg bliver uforfærdet ved i Embedsforretning at følge Guds, min Konges og min Øvrigheds Befaling, ihukommende stedse det gamle Axioma: Spartam, quam nactus es, oma. Srr!«²

Tilstanden i Sognet, da han kom dertil, har været saaledes, at der var noget at tage fat paa for en Mand, der som han vilde optræde som Reformator. »Ingen ret Skik og Sømmelighed til Skrifte og Alters«, skriver han, »men et stimlende og skimrende Væsen ligesom til Markeds-Færd. Ingen ret Ærbødighed og Stadighed under Prædiken og ved Katekisationerne. Ingen Lyst eller Søgning til Læsning i Sognet, naar jeg kom; thi i Begyndelsen var jeg saa vel som Præsten (Cruse), der efter sin Maade og sin Tid har faaet en Rem af Huden med, dem (Befolkningen) underlige og tendensløse Mænd med vor Læsning og Katekisation, fordi de var ikke vante dertil tilforn, men havde alene lært at recitere Luthers lille Katekismus udenad.« Alt det fik L. H. ændret, »saa det, Gud være Ære, har nu i Tiden faaet en anden Facon, siden de fleste blev convincerede (overbeviste) om deres Børns Bedste, og Børnene selv har faaet Smag og Greb derpaa til at kunne

1) Sj. Stifts Bispearkiv 1750—59: »Indk. Sager.« Odsh. (Landsarkivet) har været Hovedkilde til denne Karakteristik af Forf.

2) Du skal gøre Sparta, som du er kommen til, Hæder; d. v. s.: Du skal være en Pryd for den By, du er kommen til.

gøre bedre Fremgang i Lærdommen, saa det er kun slige ukærlige og uret-sindige Forældres og Husfædres Fortrædelighed og Genstridighed, der endnu hindrer. De vilde ikke have, jeg skulde sprekkes med deres Børn, det var umuligt, at deres Børn kunde lære saadant; de skulde blive ved den gamle Lærdom og forrige Tro, dø i samme Tro som de selv.»

Nidkær har han været i sin Gerning; han kørte ofte en halv Mil og mere »i haardt Guds Vejir til Byerne ad ufremkommelige Veje, gennem dyb Sne«, hvor han »ofte med Heste og Vogn blev siddende i Fare« og maatte enten vende tilbage eller hente Hjælp fra Byen; og for at spærre ham Adgangen var der de Byer, som havde ladet deres By- og Marklede ukastet, saa han ikke kunde komme til Byen. Og overvandt han alle disse Hindringer, saa kaldte han stundom forgæves paa Ungdommen, men fik hun »det slette Svar, at de gad ikke gaa over Gaden; det var ikke Vejir at jage en Hund ud i; jeg kunde blevet hjemme.«

Især var Sognefogden, Søren Olsen, som det ofte fremgaar af hans Haandskrift, ham en Torn i Øjet. Denne Sognefoged var en Mand, der indtog en fremragende Stilling i Sognet. L. H. siger herom: »Han har saa mange Bestillinger, at han derfor synes at ville raade for hele Sognet, idet han er Sognefoged, Kirkeværge, Præstens Medhjælper, Fattiges Forstander, er Fader til 25 Børn«, han, »der gaar med den ene Fod paa Gravens Bred, kan dog med den anden løbe som en Hare paa Ondskabs Vej«, og »hans Samvittighed er efter den hellige Skrifs Talemaade ikke endnu afbrændt i Lovens Forbandelse, følgelig er han ikke bange for Guds Ords Trusel.« »Denne Mand, der som Sognefoged burde først vise Øvrigheds Befaling Lydighed og foregaa andre med et godt Eksempel, han giver Forargelse. Denne Mand, der som Kirkeværge burde se til at kunne væрге Guds Kirkes Ære og Lærdommens Fremvækst, han hindrer. Denne Mand, der som Præstens Medhjælper burde gaa Kirkens Lærere til Haande med Raad og Daad til Orden og Skikkelighed i Menigheden, har hjulpet til at nedbryde, hvad Præst og Degn arbejde paa at opbygge. Denne Mand, som efter den i Guds Ord og Kongens Lov anviste Orden og Befaling er antagen til Forstander, viser sig at være en Modstander. Denne Mand, som efter Naturen er mange Børns Fader, men ikke efter Naaden i Tro, Tugt og Herrens Formaning en retsindig kristelig Fader: han, der har næsten en Svoger eller Slægt i hver By, undser sig ikke ved at drage om i Byerne og, saa at sige, hverve dem til Krig mod mig.« — Det er muligt, at L. H. i sin strenge Dom har Ret; men den Mulighed er ikke udelukket, at Sognefogden har været en selvstændig Bonde, som ikke kunde finde sig i Degnens Formynder-skab, idet denne vist ret hensynsløst hævdede sin Avtoritet og næppe havde Grebet paa at tage Karret i den rette Hank.

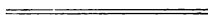
Denne Strid med en Del af Sognets Beboere varede til det sidste. Hans sidste Klage er dateret 10. Aug. 1756; men samme Efteraar sendte Beboerne en motiveret Klage til Biskoppen, som L. H. imødegik Punkt for Punkt i en meget vidtløftig Redegørelse, som opbevares i Bispearkivet. Lykkeligt for ham var det, at han kort efter ved Døden blev udløst. Han døde d. 21. Jan. 1757.

Det her fremdragne tegner et Billede af en Personlighed, der med en ærlig Vilje vilde virke i sit Kald, men ikke evnede at naa det Maal, han til-

sigtede. Imidlertid staar hans topografiske Arbejde som et Vidnesbyrd om hans Interesse for at bevare for Efterslægten, hvad ellers vilde være glemt, hvorved han har ydet et værdifuldt Bidrag til et kulturhistorisk Billede af sin Tid. Han har desuden forfattet en Beskrivelse af »Dragsholms Amt eller Odsherred«, til hvilket Skrift han hyppigt henviser i sit Værk om Grevinge Sogn. Dette er ikke blevet trykt, og Haandskriftet er vel forsvundet. Endv. har han udgivet flg. Skrifter: 1738: »Den lybske Dødnings-Dans« i danske Vers. 1740: »Marpargers Kommunion-Bog«, oversat fra Tysk. 1741: J. Bernhard von Rohrs »Indledning til Klogskaben at leve«, ligeledes oversat fra Tysk; det er en Slags Vejledning til »god Tone og Levemaade«. 1761 udgav hans Enke et efterladt Haandskrift: »Aandelig sjælesørgende Betænkninger«. Dette sidste, selvstændig udarbejdede Skrift, betegner hans Stilling i Datidens Aandsliv. Det er en Opbyggelsesbog med megen gudelig Snaksomhed i den Tids Stil, og Hovedmotivet til det gode er mere Frygt for Gud og Djævelen end Hjertegrebethed af Gud og hans Kærlighed. Man kunde maaske kalde Bogen en tidlig Frugt af den den Gang frembrydende Rationalisme; rettere vil det maaske være at betragte den som et Vidnesbyrd om en haardhændet Ortodoksismes aandelige Fattigdom, hvor alt møder òn som det tillærte. medens der ikke mærkes noget til det levende Menneskehjertes Erfaringer. —

Dette hans Livssyn, som han i Embeds Medfør som Degn forsøgte at praktisere, hvilket mislykkedes, viser dets Uholdbarhed. Men det skal ikke forringe hans Betydning som historisk-topografisk Forfatter, i hvilken Retning hans Virksomhed har haft Betydning og maa paaskønnes.

INDHOLDSFORTEGNELSE

1ste Del:

	Side
1. Afd. Om Grevinge Sogn i Almindelighed:	
1—2. Sognets Navn og Beliggenhed	1
3. Sognets Byer, Gaarde, Huse, Familier osv.	3
4. Sognets Herlighed af Sædejord, Skove, Enghaver, Moser, Kilder og Fiskeri	4
5. Sognets Hartkorn; 6. Antikviteter i Sognets Marker; 7. Sognets Ejere	6
8. Sognets Frihed i adskillige Ting	7
9. Sognefolkets Natur, Sæder og Skikke, Sognets Familiefædre	8
2. Afd. Om Grevinge Sogn i Særdeleshed:	
Grevinge By med Gaarde fordem og nu (ved 1750)	11
Vange og Aaser med Antikviteter	17
Grevinge Kirke, dens Bygning, Inventarium, Begravelser, Monumenter, Klokker, Sejerværk, Stolestader, Altertavle, Prædike- og Degnestol, Pulpitur m. m.	17
Kirkeladen, en Gaard i Kirkebyen, Blusvetterne, Kirkens Jord paa Herrestrup Mark, et Byhus, en Livko	48
Begravelser og Inskriptioner udenfor Kirken	58
Kirkens Prærogativ	59
Kirkens Patroner	61
Kirkeværger	64
Sognepræster	66
Præstekaldets Herlighed, Præsteboligen	68
Degne	70
Degnekaldet, Degnebolig m. v.	72
De andre Byer med Gaarde og Beboere (indtil 1750), Antikviteter, Vange og Aaser:	
2. Engelstrup	105
Engelstrup Mølle og Møllehus	108
3. Herrestrup	110
Kongens Skole, Skoleholdere	114
4. Gundestrup	118
5. Plejerup	122
6. Atterup	124
7. Odstrup	128
8. Frenderup	132
9. Holt	134
10. Prejlerup	136
11. Sneglerup	139
12. Torrendrup	142
Noter og Oversættelser af Fremmedord, Inskriptioner m. m.	145

2den Del:

	Side
Indledning	165
Landsbyernes Navne, Torpnavnene	166
Inddæmningerne	167
Naturforholdene	169
Grevinge Skov og fordums Skovvækst	172
Vildt i Plejerup Buske. Krybskytter	173
Oldtidsminder	174
Sognets Ejere	180
Adelens Gods i Grevinge Sogn	182
Kongens forbeholdne Gods	186
Rytteriet	187
Sognefolkets Natur	188
Sognets Forvaltning i ældre Tid	190
Datidens Avlsbrug	191
Fiskeri	191
Bøndernes Kaar	192
Bønderboligerne	195
Produkter og Varepriser	199
Det huslige Liv i ældre Tid	200
Klædedragten	202
Bonde-Bryllupper og andre Gilder	203
Folkeminder	208
Gamle Slægter i Sognet («Sognets Familiefædre») De nulevende Ætlinge af disse	214 220
Mænd og Kvinder over 80 Aar gl. ved A a r 1919	221
Grevinge By (med Gaarde og Beboere efter 1750) Fattighuset i Grevinge	222 225
Grevinge Kirke	226
Kirkeklokkerne	227
Indskrift paa Krucifixet	228
Den nuværende Altertavle	228
Det nu nedtagne Pulpitur	230
Gaver til Kirken af Etatsraad Chr. Friis Rottbøll	230
Konsistoriums Takskrivelse til Ritmester Legel	231
Den bortkomne Lysekrone	231
Nyere Anskaffelser til Kirken	232
Kirkens Livko, Forts. af dens Saga	232
Kgl. Forordn. om Kirkebøn i Anl. af Kvægpesten	235
Kirkens Patroner	235
Præsterne	237
De forsvundne Legater	259
Notitser vedrørende Lyder Høyer	259
Degne; Lyder Høyers Efterfølgere	262
Skolelærere i Grevinge	263

De andre Byer med Gaarde og Beboere efter 1750. .

	Side
Engelstrup	272
Engelstrup Mølle	273
Herrestrup	274
»Kongens Skole«; Lærere	275
Gundestrup	281
Plejerup	284
Atterup	285
Odstrup	286
Frenderup	287
Frenderupgaard	288
Frenderup Skole; Lærere	289
Holte	290
Holte Skovfogedbolig; Skovfogder	290
Prejlerup	291
Sneglerup	292
Torrendrup	294

ILLUSTRATIONER OG KORT

	Side
1. Kort over Grøvinge Sogn.	
2. Lyder Høyers originale Titelblad (Facsimile).	
3. Grøvinge Kirke (Gl. Billede)	20
4. Billedtegn paa Kirkeklokken	24
5.—16. Byplaner af alle Byerne med Gaardenes Beliggenhed før 1790	
17.—18. 2 gl. Bomærker (Lyder Høyers Haandtegning)	31
19. Den af Lyder Høyer opførte Degnebolig	81
20. Stendysse ved Frenderupgaard	134
21. Sten med Helleristninger	174
22. Et gl. Malmhorn	178
23. Gl. Bondestue	195
24. Gl. Bondegaard (set fra Haven)	196
25. do. (set fra Gaarden)	197
26. Gl. Folkedragter fra Sognet	202
27. — 28. Folkedans	206 og 207
29. Præstegaarden	247
30. Gl. Familiebillede fra Præstegaarden	256
31. Pastor Richard Petersen og Hustru	257
32. Gmd. Jens Jensen fra Sneglerup	293

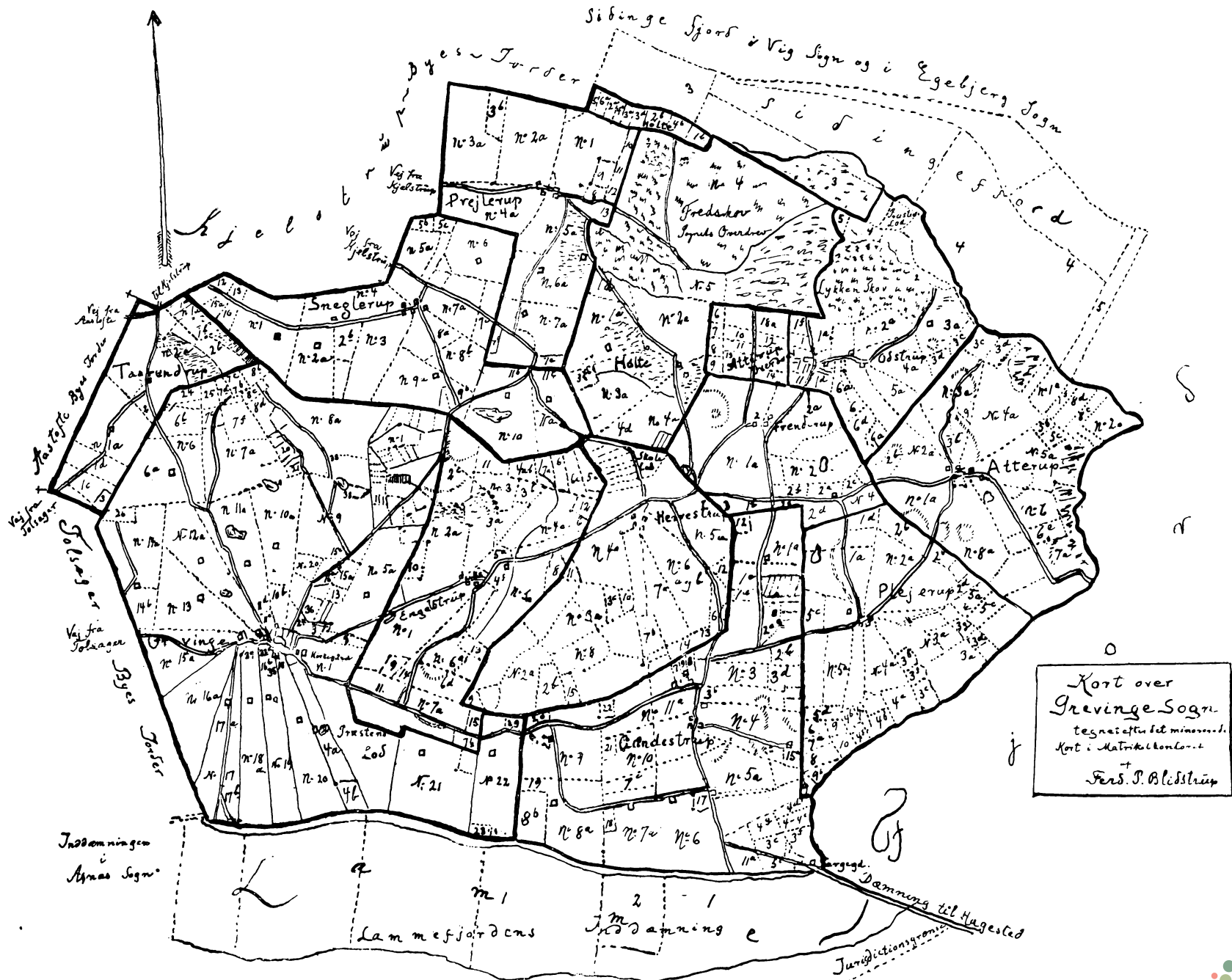
Genealogisk Geographisk og Historisk Beskrivelse af Grævinges Vogne

Dets Aarssituation, dets Gaardes Grænse
 Gaardens med Stov- og skole- og Skole, Grønlighed
 af de hvide Stov, Gaardens, dets Skole, Skole, Skole,
 Antiquiteter, Familier, Folkets Natur og
 veftholdning, Lister med andre tilkomne Gjenstande,
 Ornamente og Kunstværker, Stov,
 fællige Gæster, Gæster, Gæster og Gæster, Gæster,
 og Gæster med andre tilhørende Gæster, Gæster,
 Privilegier, Gæster og Gæster, Series
 Procuratorum Templi & Tutorum Ecclesie eller
 Patroner og Patroner, Gæster og Gæster,
 Reformationen, Series Pastorum &
 Diaconorum eller Gæster og Gæster, Gæster
 Reformationen, samt alle de
 Gæster og Gæster. &c.

Tomus I.

Ved den Kongelige Befaling, og
 Efterretten til Nytt og Oplysning,
 Samlet og forfattet

Vogn- og Stov, Gæster i Grævinge
 Lyder Hoyer.
 A.

Kort over
 Grevinge Sogn
 tegnet efter det mindste
 Kort i Matrikelkonkordat
 +
 Ferd. P. Bliedstrup

Første Afdeling.

Om Grævinge Sogn i almindelighed, dets Navn, Landstrækning i Længde, Breede og Omkreds med paagrensende Sogne, Fiord og Vande, Byer, Gaarde, Huuse, Kirke, Familier, Decimanter (1) og Communicanter (2), Herlighed af Sædejord, Skove, Enghauger, Moser, Søer, Kilder og Fiskerie, Hartkorn med Skovskyld og Mølleskyld, Antiquitæter (3) og Merkværdigheder i Marken &c., Sognets Frihed i adskillige Ting, item Folkets Natur og Beskaffenhed.

1. **Sognets Navn.** Grævinge Sogn har sit Navn af de mange Grævinger eller Grævlinger (a), som forud fandtes i stor Mængde, da Sognet hos de fleste Byer havde Skov og Busker, og endnu findes nogle deraf paa Markerne, især i Pleierops og Atterops Holme.

2. **Sognets Situation** eller Landstrekning i Længde, Breede og Omkreds med paa grensende Sogne, Fiord og Vande.

Grævinge Sogn ligger paa Øen Sædland i Odsherred under Dragsholms Amt paa en Lappe (Lat. Lingula) eller en aflang Odde, som gaaer ud imellem Kongskovs Øre og Tudse-Næs, fra Nordost til Sydvest, omgivet af den trekløftet Arm af Isefiorden (b), som danner Viigen paa den nordre Side og Indløbet til Dragesholm paa den Søndre Side af Grævinge Sogn, hvor Overfarten med Baade skeer fra Odsherred til Tudse-Herred og fra Tudse-Herred igien til Odsherred, nemlig fra Lyngholmen (c) ved Gunderstrop og fra Atterops Næbbe (d) til Tudse-Herred, og fra Ovdeboes Klint (e) eller Hagestedes Fladbroe (f) til Odsherred (7).

Udi denne Arms Indløb af Isefiorden er i Gabet (Lat. Ostium) mellem Kongs-Øre og Tudse-Næs forbi Atterops Røn (g) saa dybt Vand paa 8

a) En Grævning (eller Diminutivum (4) Grævling Lat. Meles, paa Jydsk en Brok, paa Tydsk ein Dachs, er et lidet fireføddet Dyr som en maadelig Hund, haver stumpede Been, hvorudover den ikke kand løbe stærkt, har et haardt Bid formødelst sine skarpe Tænder, er paa Skindet graa med hvide Rande over Hovedet, saa den seer ret grimet ud. Den fanges og skydes meest for Fittets skyld, som bruges baade til Lægdøm og til at brænde i Lamper. (5).

b) See min Beskrivelse over Odsherred i Almindelighed Sect. 5 (6)

c) Lyngholmen er en Sand-Tunge i Strandbredden paa Gundestrup Mark i Grævinge Sogn, hvor Baadene kan legge til og fra paa den østre Side alleene.

d) Atterops Næbbe (8) er den Pynt i Strand-Bredden paa Atterops Mark i Grævinge Sogn, hvor Baadene kand seyle til og fra paa den vestre Side alleene.

e) Ovdeboes Klint er den Sted paa Byens Ovdeboes Marker i Hagestedes Sogn udi Tudse-Herred skraae over for Atterup, hvor man ved Strandsiden sætter til Land med Baadene.

f) Hagestedes Fladbroe er et langt Steen-Kast i Landbredden lige over for Lyngholmen, hvorpaa stiges af Baadene, og man siden følger det tørre og faste Land.

g) Atterops Røn (9) er et Steenkast af vældige store Steene eller et Steen-Rif eller en Steen-Revle, Østøn for Byen Atterup, yderst paa Grundene mod Dybet af Gabet i den Søndre Arm af Isefjorden.

Favne, at store Skibe kand gaae ind, og have siden, naar de ere forbi Atterop opad oven for Lyngholmen, ja indtil den saa kaldede gamle Kirkegaard (h), 18 Favne Vand. Og i forrigt Seculis (11), førend Kiøbstæderne af Kongerne blev given indskrenket Nærings-Handel, ginge der adskillige Skibe fra Norge og andensteds med deres Ladninger af Timmer, Lægter, Dæler (12). Kalk &c. ind i Fiorden til Lyngholmen og lagde sig for Anker, hvor de solgte deres Bygnings-Materialier til paagrendsende Sogne-Bønder, Landboere og Kirkens Behov, tagende Korn-Vahre igien til Betaling (i), hvilket var meget gavnligt for Landmanden og havde den Nytte i Følge: 1) at Kirkens Brøst-fældigheds Reparation løb da ikke til saa stor Bekostning som nu: 2) at Bygnings-Materialier kunde da med langt mindre Møye og Fortæring hentes paa en halv Miil Veys Længde, i den Sted de nu omstunder maae hentes 2 til 4 og 5 Miile borte, enten de saa skulle bruges til publique (13) eller private Bygninger; 3) at Bøndergaardene fandtes da bygte af godt, ført og varagtigt Timmer for langt lettere Priis, i den Sted de nu blive bygte som Pindværk af slet, ungt og svagt Timmer for dyrt Kiøb, følgelig behøve des tiere Reparation, som der des snarere gaaer Feyl derpaa, hvilket jeg baade med Forundring og Forandring haver seet og forfaret i mange Aar. Men siden kand der i Farvandet kun seyles med smaa Fartøyer, Gallioter (14), Jagter og Baade og forbi de i omtalte Arm liggende smaa Øer og Holme indtil Forweile Kirke- og Strand-Høy og op forbi Stubberop indtil under Dragesmølle (k). Den Lappe eller aflange Odde, hvorpaa Grævinge Sogn ligger, strekker sig fra Vesten til Østen tre Fierdings Vey i Længde og en halv Miil i Breedé mod Norden og Sonden mellem Viigen og Lyngholms Dybet i bemældte trekløvede Arm af Isefiorden; men i Omkreds fra Kirke-Byen og omkring paa den aflange Odde fra Bye til Bye ad den alfare Vey er Grævinge Sogn to Miile stort. Mod Vesten har det Marke- eller Grændse-Skiel med Aasnæs Sogn og mod Norden med Wiigs Sogn. Fra Kirkebyen Grævinge til Aasnæs er en halv Miil, til Wiig en heel Miil og til Asmindrup, hvor Herredsprovsten efter Loven holder aarlig Convent med Herreds-Præsterne, halvanden Miil, og til Herreds-Tinget i Høve tre Fierdings Vey. Fra Grævinge til Kiøbstaden Nyekiøbing i Odsherred er to gandske eller stive Miile, til Kiøbstaden Holbeck i Meerløse-Herred (l) er fire Miile, til Kiøbstaden Kallundborg i Arts-Herred er 5 Miile, til Kiøbstaden Ringstæd i

h) Gamle Kirkegaard (10) er et overmaade stort Steenkast eller en meget stor Steendynge, hvor Baadene og større Fartøyer kand lægge til hos Strandbredden paa Grævinge Mark. NB. Herom saa vel som om Lyngholmen, Atterops Røn og Næbbe kand læses nærmere i den anden Afdeeling ved hver Bye især.

i) Exempler herpaa har jeg fundet baade i det sextende og syttende Seculo, at der seyede baade Nordbagere (det er Normænd) og Seyerboer (det er Indbyggere fra Feyerøen) samt andre herind i Isefiords-Armen og til Nordstranden med Liim (det er Kalk), Mursteene, Bielker, Spærrer, Lægter, Dæler, Tiære &c. saasom Ao. 1580, Ao. 1584, Ao. 1585, Ao. 1600, Ao. 1623 og Ao. 1665, da der laae Skibe for Anker bag Høve-Skov; ved Aasnæs; ved Lyngholmen og udenfor Abildøre, hvor de solgte omtalte Materialier, nemlig en tylt store Saugdæler for 1 Rdlr., en tylt Steenlægter for 1 Mark 4 Skilling, et Spære eller en 18 Alen Bielke for 2 til 3 Mark, en tønde Kalk for 1 Mark og 1 Mark 4 Skilling &c.

k) See om disse smaa Øer i min almindelige Beskrivelse over Odsherred, Sect. 6 og i særdeleshed ved Aasnæs og Forweile Sogn.

l) I gamle Dage hedde det Melløe-Herred i gamle Documenter og den gamle Land-Matricul.

Ringstæd, Herred, hvor Landsting holdes, er 7 Miile, til den gamle Kongestad Roeskilde (m), hvor Landemødet eller Provstemødet holdes, $8\frac{1}{2}$ Miile, til den nye Kongestad Kiøbenhavn (n), som nu er Landets, ja Danmarks Riges Hovedstad og Kongens Sæde eller Residence, er $12\frac{1}{2}$ Miile, hvor høyeste Ræt holdes.

3. Sognets Byer, Gaarde, Huuse, Familier, Decimanter og Communicanter.

Byer forudm. Grævinge Sogn har i gamle Dage havt 13 Byer, af hvilke den eene Bye, som da hedde Ulstrop (18) (rettere sagt Olestrop) og bestod af to Gaarde, er nu reent ødelagt, og dens Hartkorn med Avling bleven fordeelt til andre Byer, sær Atterup og Grævinge. Byen laae i Grævinge Strandvang, hvor Ledet paa det almindelige Markeskiels Gierde mellem Grævinge og Gunderstrop endnu i denne Dag kaldes Ulstrops eller Olestrops Led; og Steden er endnu kiendelig, hvor Byens Gadekiær haver været. Der foruden stadfæstes det dermed, at ey alleene Grævinge Byemænd have udenfor deres tre ordentlige Bye-Vange endnu Jord og Agre i Gunderstrops Lille-Vang, men og Atterops Byemænd, som boe en halv Miil derfra, have foruden deres tre Bye-Vange ligeledes Ager og Æng baade i Grævinge Strandvang og Gunderstrops Lille-Vang, som næstpaagrendsende Territorium, hvor Byen Ulstrop eller Olufstrop haver staaet; thi Byen havde kun 2 Vange, neml. Strandvangen og Lille-Vangen (o).

Byer nu omstunder. Nu har Sognet kun 12 Byer, som er Grævinge. Engelstrop, Herrestrop, Gunderstrop, Pleierop, Atterop, Odstrop (eller Ovstrop), Frenderop, Holt, Preilerop, Sneijerop og Thorildrop, af hvilke den sidste haver forudm været en stor Avlsgaard og Eyedoms-Gaard paa 18 til 19 Tønder Hartkorn, men er i Tiden bleven giort til to lige Bønder-Gaarde (p). Udi mit Æmbeds første Aar Ao. 1740, da jeg saae Steden og betragtede Territorium, gav det mig en Idee, at der i gamle Dage maatte have været noget meere end simpel Bondegaards Indretning; thi der stode et temmeligt Stykke ind i Hønehøys-Vangen Levninger til Syne ligesom af en Hofgaards Steengierder, hvilke bleve Aar efter andet indtil 1745 deels nedgravne i Jorden, deels bortførte andetsteds til Brug. Udi disse 12 Byer have for hundrede Aar siden førend den Svenske Feyde Ao. 1658 været 115 Gaardsæder og Decimanter foruden Præstegaard og Degnebolig; men Gadehuse vare der da ikkun faa, hvilke bleve beboede af Haandverksfolk. Skreddere, Skoemagere, Smedde, Bødkere &c. Thi andre Huusfolk kunde da ikke nære sig, fordi Gaardsæderne bestode da kun af lidet Hartkorn, følgelig kunde Familierne derpaa magelig yrke Avlingen og Dyrkningen selv uden synderlig Hielp af Huusfolk. Udi bemældte Svenske Krig og siden

m) à Rege Roe Roeskildia condita memoratur Saxo Hist. Dan. l. 2. (15) Den Danske Riim-Krønike siger p. m. 14, at Byer stod tilforn paa et andet Sted og kaldtes Høykjøbing eller Hageskjøbing. See ogsaa Wadskiærs poetiske Skueplads p. m. 123 (16).

n) For 600 Aar siden, da den først blev bygt af Bisp Absalon, hedde den Kiøbmandshavn. Konge Christopher Beyer, som mageskiftede sig den til, begyndte først at holde Hof der og siden de andre Konger efter ham. Læs den Piece om Kiøbenhavns Begyndelse &c. trykt Ao. 1720 8vo (17).

o) Hvor langt det maa være tilbage i Pavedømmets Tid, siden denne Byes Ødelæggelse skeede, har jeg ikke kundet finde eller opspore.

p) vide infra Torrildrop i den anden Afdeeling.

fremad indtil samme Seculi Udgang &c. bleve der over 30 Gaarde øde. Ligesom Familierne paa den Tid vare fleere end nu omstunder, saa har ventelig Communicanternes Tall ogsaa været større. Dog kan jeg ikke tilførelig sige det, eftersom Kirken's Ministerial-Bog, der blev bekostet og indrettet Ao. 1644, er borte, og maa være bleven med andet ødelagt eller bortkommen i nysmeldte Krigs Tid (q). Udi disse Tider er siden Jord-Reebningens Begyndelse Ao. 1744 og fremad nu Sognets Gaarde i Tallet: [82] Decimanter, [50] Huuse [15] Indsiddere, følgelig [147] Familier og [480] Communicanter, som communicere to Gange om Aaret i Kirken, som staa bygt i Grævinge (19).

4. **Sognets Herlighed** (20) af Sædejord, Skove, Enghauger, Moser, Kilder og Fiskerie.

Grævinge Sogn er et høyt, mestendeels steenigt og grusblandet, paa visse Marker ogsaa leerblandet Stykke Land, hvis meeste og beste Afrøde er Byg; thi Rug, Havre, Ærter og Boghvede kand det ikke avle synderlig meere, end det selv skal yde til Landgilde og Skatte-Korn, kand bruge til Sæd og tære til Føde, dog ikke hvert Aar; men Byg haver det i de fleste Aar tilovers, med mindre der kommer Misvæxt (21). **Skove** har Sognet nu saa godt som intet af; men i forrige Tider, endnu i næst afvigte Seculo baade førend og efter sidste Landmaaling 1682 og 83, indtil mod samme Seculi Ende var der Skov nok: Thi paa Nordsiden mod Viigen stod ved Sneylerop nogen Skov, men meest fra Preylerop omkring mod Holt, Frenderop og Odstrup, indtil midt ind i Holme-Vangen mod Østen mellem Odstrup og Atterup stod saa tæt Bøgeskov af Riisbøg, at man efter den mig af gamle 80-aarige Mænd og Qvinder Ao. 1740 givne Beretning, confirmeret (22) med deres Fædres Fortælling, kunde næsten krybe af et Træ i et andet, og mellem Atterop forbi Pleyerop indtil Gunderstrop paa Søndersiden mod Vand-Dybet stod Bøgeskov, Ege- og Hesselskov, udi hvilke Skove vare adskillige Sqvatmøller (23), som nu ere afskaffede og i den nye Landmaalings-Matricul ansatte for Mølleskyld. Af all den Bøgeskov, som stod paa Nordsiden og hen i Øster findes nu omstunder ikkun to Levninger, den eene omkring ved Holt, som kaldes Holte Skov eller Holte Mose (24), fordi Steden derhos er noget moradsig og sumpig, den anden omkring Odstrup, som kaldes Odstrøps Lykke (25), fordi den er indelukt eller indhegnet med Gierder og Stængelaug ud til Stranden. Resten omkring Preylerop, Holt, Frenderop og Odstrup, som fordem kaldedes Skovbyerne eller Birkets Byerne (r) er nu borthuggen og øde, saa der findes ikke et eeneste Træ meere, og det øde Rum er nu, siden sidste Landmaaling skeede, blevet hele **Sognets Overdrift** (s), hvor

q) Denne Ministerial-Bog lod Kirkepatronen Doct. & Prof. med. Ole Worm Ao. 1644 bekoste for 4 Mk., vide Kirkens Hoved-Regnskabsbog in folio henlagt in Actis Consist.

r) Disse 4 Byer bleve saa kaldede, fordi de indringede heele Bøge-Skoven eller Birket, og all Skovens Strekning stod paa deres Grund, hvilket Situationen og Territoriums endnu udviser, hvor udover disse Byers Bønder finge Birke-Korn (det er Afgift i Korn) af de andre Sognets Byer, som maatte da der leye deres Høveder, hvilke ikke kunde sættes paa Fellederne, ind paa Græsning.

s) Udi sidste Landmaalings-Forretning 1682 og 83 kaldes dette Overdrift med sit gamle Navn Birkets Mar eller Kongsskov (Mar er gammelt Dansk (26), saa det betyder all den District af Skov, Busker og Enge, som løber ned mod Havets Vand, quasi ad mare (27), eller som Tydsken siger: am Meere, og Skoven, medens den stod i sin Flor kaldedes Kongsskov, ligesom den Deel, der endnu staa lige overfor i Øster i Egebjergs Sogn paa den an-

de Hoveder sættes hen om Sommeren, som ikke kand græsses paa Byernes Fellede, og hvor hele Sognet har Frihed at skiære Grønsvær til at rygge Huuse med. Af all den Skov, som stod paa Søndersiden, er nu ikke et eeneste, hverken Bøge- eller Eegetræ at finde, og denne skønne Underskov af Hesseler er bleven forhuggen og opryddet til Pløeyeland. Den tilbagestaaende Levning af Hessel og Tjørne kaldes **Plejerops Busker**, i hvilke findes mange Orner, Slanger og Øgler &c., item Hiorte, Hinde, Harer, Grævlinger og Ræve, som giøre Sognets Indbyggere stor Skade paa deres Hauger og smaa Creature, Giæs, Ænder og Høns, fordi der ikke jages iblant dem, og Bønderne tør eller maa ikke skyde og jage efter dem (29). Der foruden har i gamle Dage Vesten for Gunderstrop i Strandvangen staaet et godt Stykke Elle-Skov, som nu er plat øde (t). Derudi vare forudm saa store Elletræer, at de kunde bruges til Bygnings- og Gavn-Timmer. Beviis herpaa har jeg i min Tid fundet her, deels i gamle Bøndergaarde, hvor der laae Elle-Bielker, deels i den gamle øde Degnebolig, som jeg maatte opbygge nye, hvor der vare Sparrer, som vare hugne i samme Elleskov eller store Ellemose, hvis Grundstrekning endnu bær Vidne om, at der har været sliq Skov (v). Fra den Svenske Feyde Ao. 1658 fremad og i Jødens Teixerae Tid, som, da Landmaalingen skeede, boede paa Dragesholms Slot, og eyede heele Odssherred, undtaget Annabiørg og dets tilhørende Gods, item siden da Kongen Ao. 1694 forbeholdt sig det øvrige Gods, som ikke blev solgt til Geheimeraad Adeler, og lod da Ryttere indquartere i Odssherred, hvoraf Grævinge Sogn da havde sin Deel, — finge Skovene deres Skiænde og bleve skamhugne til Upligt af Bønder og Ryttere i Fleng, saasom der vare da ingen Tørve-Moser uden alleeneste Thorildrops Skuelykke (x) og Herrestrops store Mose, men alle de Steder, hvor nu ledes om Tørv og skiæres Tørv, vare paa den Tid Kiær, Dybeler (30), Siv-Sumper og Gunger, fulde med Vand, hvor ingen kunde ride, vade eller naae Bund, hvilke ere nu i Mands Minde giengroede og údtørrede. Tilmed skiøttede ikke mange om at grave, brænde eller lede om Tørv, saa længe som man fik Lov at være selvraadig over Skovene. Men nu svier Misbrugen ved Forbud til Efterkommerne, thi nu kand en Bonde hverken til Udviisning eller for Betaling faae det fornødne Gavn-Timmer til sin Plov, Vogn og Avlings Drift; andre Folk kand ey heller for Betaling faa det Kiølné-Brænde, man kand giøre sit Malt ved til Øll. **Engelstrops Mose** og **Thorildrops Skuelykke**. Moser til Tørveskiær har Grævinge

---

den Side af Viigen kaldes Kongsskov. Det kaldes ogsaa Kongs Maajrt, det er Kongens Græsmark. Dette Sognets Overdrift er i Landmaalingens nye Matricul taxeret og beregnet til 160 Hoveders aarlig Græsning (25).

t) Herom kand læses meere i den anden Afdeeling ved Gunderstrop og hos hver Bye især.

v) Ved Elletræ, som ellers er et slags svagt Træ, der raadner snart, naar det afhugget kommer paa fugtige Steder at staae, og i en Hast ormstinges paa tørre Stede, er dette merkeligt, at, naar det indbindes i Bygning i Kiøkken, Bryggerhuus eller ved Skorsteen, hvor der jævnlig falder stærk Røg, saa ormstikkes og raadner det ikke, men holder flux saa længe ved som andet Timmer, thi Røgen giør det saa haardt som Horn, at man neppe kand hugge deri med den skarpeste Øxe, hvilket jeg selv har forfaret Ao. 1741, da jeg af den gamle Degnebolig brugte nogle deslige røgede Elletræ-Stumper til Kiler at kløve Brende med.

x) vide infra Thorildrop i den anden Afdeling, Tom. 2.

y) Herrestrops Mose og Thorildrops Skuelykke ere de to eeneste, som Landmaalings-Protocolen i det Kongl. Archiv melder om; ellers ingen i Græv. Sogn.

Sogn nu omstunder kun to af liden Betydenhed, neml. Engelstrops opfundne Mose og Thorildrops Skuelykke, thi Herrestrops store Tørvemose er nu opskaaret (y), men hverken Rørmose eller Vidiemose har været eller findes der i Grævinge Sogn (31). **Enghauger** er der kun tre paa Nordsiden hos Viigen, tilhørende de tre Byer Preilerop, Holt og Odstrup, den fjerde er mod Østen hos Byen Atterop. Ellers er Græsgangen og Høebunden kun maver, naar Gunderstrops Strand-Mare (z) fratages. Dog er Bondens slette Forsigtighed Skyld derudi, at han lader Svine-Trynen opode sin Engbund. Der foruden har Grævinge Sogn Rettighed paa Høybyes Lyng til 50 Høveders Græsning, hvoraf betales aarlig 16 Rdl. og 39½ Portion i Høybyes Hæstehauge à 2 Rdl. 3 Mk. (aa). **Søer** have der forud været to med friske Fiske af Karudser &c. neml. Preilerops Søe og Holte Søe. Den første ligger Østen for Preilerop ude paa Overdrevet, den anden ligger strax neden for Holte Skov ud mod Overdrevet, men nu findes der ingen Fiske i dem (bb). **Vandkilder** findes der kun 3 merkelige: den eene ved Grævinge Bye i Strubhule-Vangen; den anden ved Herrestrop Bye i Lille-Vangen; den tredie ved Gundestrop i Strandvangen (cc), men de holdes ikke i agt og Hævd, reensede og indhegnede. **Fiskerie af Havet** har Grævinge Sogn intet, uden det lidet, som falder i Foraars Tiden med Sild i den søndre Flæn (33) af Isefiords Armen ved Byen Atterop, men sielden ved Gunderstrop (dd), item ved Byen Grævinge fanges om Sommeren nogle Aal med Glib og om Vinteren paa Iis med Aalgier (34).

5. **Sognets Hartkorn** med Skov- og Mølle-Skyld. Hele Sognets Hartkorn med Skov- og Mølle-Skyld, frit og ufrit, er 495 Tdr. 7 Skp. 2 Fdk. 1 alb (c): 497 Tdr. 1 Skp. 3 Fdk. 1 alb.) saaledes deelt: 1) Kongens eller Sognets Bønder 479 Tdr. 1 Fdk. 1 alb., Skovskyld 2 Tdr. 1 Skp. 1 Fdk. 1 alb, Mølle-skyld 1 Td. 2 Skp. 2) Kirkens Bønde 2 Tdr. 4 Skp. 3 Fdk. 3) Kirken 3 Skp. 2 alb. 4) Præsten 9 Tdr. 5 Skp. 5) Degnen 4 Skp. 1 Fdk. 1 alb. 6) Sønder-Jernløse Kirke i Melløe (Meerløse) Herred 1 Td. 4 Skp. 3 Fdk. 2 alb. paa Sneilerops Byemark. 7) Wallekilde Kirke i Skippinge Herred en Ager paa Grævinge Byemark i Strandvangen udi Skalshøys Aase.

6. **Antiquiteter** og Merkværdigheder i Sognets Marker. Grævinge Sogn har, fremfor andre Sogne i Odsherred, paa dets Marker adskillige Antiquiteter og Merkværdigheder af hedenske Begravelser og Høye, hvoraf især Kæmpe-Graven i Odstrops Lykke, Frænderops Steenkiste, Hule-Høyen i Holmevangen og den store Steenkiste i Strandvangen paa Gunderstrops Marker, er mærkeligst, hvilket skal viises ved hver Bye i særdeleshed. Men det er Skade, at Bønderne have spoleret nogle af dem, og en Deel deraf have de reent ødelagt, bortført Steenene til anden Brug, og, hvor skee kunde, oppløyet Høylene (36).

7. **Sognets Eyeré.** Udi fordums Tid laa Grævinge Sogn ogsaa under Dragsholms Slot (37) og tilhørde Dragsholms Herskab, saa at ey alleene

z) Strandmare er den Engbund, som ligger langs med Strandsiden mod Søndén. Det hedder ogsaa Strand-Maajr (32).

aa) Se min almindelige Beskrivelse om Dragsholms Amt eller Odsherred, Sect. 4. (bb) vide infra (35) Preylerop og Holt i den anden Afdéiling. Tom. 2. (cc) vide infra Grævinge, Herrestrop og Gunderstrop. Tom. 2 item. Tom. 1. (dd) vide infra Atterop, Gundestrop og Grævinge Tom. 1. Tom. 2.

Kongens Myntmester Heinrich Møller førend Landmaalingen, men og den navnkyndige riige Portugisiske Jøde Diego Taixera de Matos, som var baade før og efter Landmaalingens Tid paa Dragsholm, eyedede ogsaa dette Sogn tillige med alt andet i Odsherred (ee); men Grævinge Kirke har Kongen stedse været Eyere til, thi den har fra Reformationens første Tider lagt til Kiøbenhavns Academies eller Universitætets Corpus, især været secundo Medico Facultatis Medicæ pro officio (38) overgivet. Nu omstunder tilhører Grævinge Sogn med alle dets Indbyggere, og Kirken Kongen alleene, som Ao. 1694, da Jøden Taixera var bleven forarmet og forgiældet for Godssets resterende Skatter til Kongen, maatte tage det med meere til sig i steden for Betalingen; og deraf er det, at Grævinge Sogn tillige med hvad andet Kongen nu eyer i Odsherred, kaldes Kongens forbeholdne Gods (39).

8. **Sognets Frihed** i adskillige Ting. Den Frihed, som Grævinge Sogns Beboere eller Bønder have og nyde, er gandske vist besynderlig og bestaar i følgende: 1) De have selv alle Tiender enten i fæste for en vis Summa Penge eller i vis Accord om Korn aarlig; saa I) Konge-Tienden, der pro officio er tillagt den øverste Capellan til Roeskildes Dom-Kirke*), betale de aarlig i Roeskilde til første Maji med Penge; II) Kirke-Tienden, som pro officio er tillagt Secundo Medico Facult. Med. Havniensis**) betale de ligeledes efter deres Fæstebrevs Lydelse i Kiøbenhavn hos Kirke-Patronen til Philippi Jacobi Dag, som er den 1. Maji med Penge. III) Præste-Tienden og IV) Degne-Traverne eller Degnens Korn-Indkomst have de, saa vidt skee kand, at yde i Tønde og Skieppe efter aarlig Tingning: Saa de kan pløye og saae, høste og age hiem uadspurgt og utællt, naar de ville, arbeide og hvile sig, naar dem lyster. 2) De levere nu alle deres Skatter, Landgiæld (det er Jordskuld) og andre Afgifter her hiemme i Nærværelse til Kongens Forvalter enten i Kiøbstaden Nyekiøbing eller i Egebjerg, saa enten de yde eller udskibe Korn eller hvad andet de stundum efter Befaling møde at forrette, det da sielden eller aldrig er over 2 Miile Veys og een Dags Arbeide eller Ægt, at de jo om Aftenen kan fare til deres Hiem igien uden stor Bekostning eller Fortæring, i den Sted de med større Møye, Bekostning og anden Uleylighed maatte tilforn giøre Reyse til Kallundborgs Amtstue at yde Alting, hvilket varede 2 ja 3 Dage, &c (40). 3) Der kræves ingen besværlige lange Reiser af dem, intet Hoveri med Pløyning, Sæd eller Høst, ey heller andet Hofgaards Arbeide eller Agedag, hvilket var det tillige med nysmeldte

ee) vide supra § 4 i denne første Afdeeling.

*) Hvor længe dette fæste har været dem forundt, kand jeg ikke egentlig sige, ey heller Konge-Tiendetagernes Navne flere end de to sidste, navnlig Rasmus Øgler, som døde 1753, og Søren Franck.

**) Kirketienden have Sognemændene altid, ja allerede 1574, om ikke længere, havt for vis Accord Korn, som blev leveret i Nægre, giemt og aftorsket i Kirkeladen, siden forvaret paa Vaabenhuus-Loftet til Kirkens Tarr og indtil det kunde efter høyeste Kiøb giøres i Penge. (Deraf kom det, at Vaabenhuusets Loft brast 1695 med Kirketienden, hvilket kostede ialt 9 Rdl. 1 Mk. at reparere.) Denne Samling og Aftorskning i Kirkeladen varede indtil Ao. 1611. Siden ydede Sognemændene Kirke-Tienden efter den Summa Korn, som de havde seet, at der omtrent kunde aarlig blive i Behold af Nægen aftorsket i Skieppen, neml. hvert Aar 7 Pd. Rug, 7 Pd. Byg og 1 Pd. Havre indtil Ao. 1695, da der blev accorderet, at der skulde stricte (42) efter Capitels-Kiøbet betales Penge for 23 Tdr. 2 Skp. Rug, 28 Tdr. Byg og 4 Tdr. Havre, hvilket varede til 1743, da de maatte ligeledes give Penge for 23 Tdr. 58skp. Rug og 33 Tdr. Byg, men ingen Havre.

Holbechs og Kallundborgs Reiser, der forðum, helst i Jødens Tid, gav dem ey alleene Anledning, men Vane til Fylderie, ja gjorde dem skiødesløse, kiedsomme og dovne til Arbeide. 3) De kan fare, sælge og forhandle deres Producter og Vahre uadspurgt naar, hvor og til hvem de ville. Kort sagt: Ingen Bønder i Sædlands Land eller paa Sædlands Ø have andetsteds slig Frihed, ikke engang de andre Kongens Bønder i Odsherred. Dette har lettet meget for dem og conserveret dem for total Ødelæggelse, ja burde i saa lang Tid efter Formodning have sat dem i ønskelig god Stand, men det findes dog kun hos de færreste (41).

9. **Sogne-Folkets Natur og Beskaffenhed, Sæder og Skikke.** Indbyggerne i Grævinge Sogn ere af middelmaadig Vext og Statur (43), men ikke af ret stærk Complexion (44), dog blive nogle af dem ved deres Magelighed temmelig gamle. ff) De ere af Natur ladsnigende, følgelig ikke ret gode Avlsbønder, saa de kand med Cretenserne hente deres Skudsmaal i Bibleen hos Apostelen Paulum (gg) og med Cyprianerne i den verdslige Historie eller Geographie faae paaskrevet af Johan Hübner. hh) Deres Gudsfrygt er meere tvungen end sand, beståaer meere i Ord end i Gierning. I det almindelige Levnet vide de i Omgjængelse flux at temporisere (47) eller paa bredt Dansk sagt, ere de noget falske og tvetungede. Vel bleve der i den Svenske Krig Ao. 1658 mange Gaarde lagte øde (48), hvoraf Familierne siden uddøde, da Gaardene ikke igien bleve bygte, men flere Gaardes Ødelæggelse er siden forvoldet formedelst deres Hovedlyde: Dovenskab, som geleidet af Drukkenskab, Horerie og andre Enormitæter (ii) gik i Svang blant dem, medens ovenmældte Jøde Taixera eyedet Sognet, ja tog om-sider Overhaand, medens Rytteriet laa, fra 1694 indtil Freden Ao. 1720 blev sluttet mellem Danmark og Sverrig, vexelviis her og andetsteds ind-quarteret i Odsherred (kk). Heraf kom det, at Grævinge Sogn saa vel

---

ff) Fra Ao. 1739 til 40 Adventus fandtes her blandt de døde i Grævinge Meenighed disse merkverdige: 3 Mænd og 1 Kvinde 81 Aar gamle, 1 Mand og 1 Kvinde 84 Aar og 1 Kvinde 88 Aar. Fra 1740 til 41 var 1 Qv. 82 Aar og 16 Uger. Fra Ao. 43 til 44 1 Mand og 1 Qv. 81 Aar. Fra 44 til 45 1 Mand 81 Aar. Fra 45 til 46 1 Mand 83 Aar og 1 Qv. 90 Aar. Fra 46 til 47 1 Qv. 88. Fra 47 til 48 1 Mand 81 (NB. i samme Aar døde et Par Ægtefolk 6 Uger efter hverandre, neml.: Maths Laurssøn og Kersten Rasmusdotter i Sneylerop, som havde levet 51 Aar sammen i Ægteskab). (Conf. infra Sect. 2 i Sneiderops fjerde Gaard. — Tom. 2.). Fra Ao. 1748 til 49 1 Mand 86 Aar. Fra 49 til 50 1 Mand 90 Aar. Fra 50 til 51 1 Qv. 84 Aar. Fra 51 til 52 1 Mand og 1 Qv. hver 82 Aar; item 1 Mand 88 og 1 Qv. 95 Aar. Fra 53 til 54 1 Qv. 85 og 1 Qv. 94 Aar. Fra 53 til 54 1 Mand 84 (45).

gg) Tib. 1,12. Creter erc stedse Løgnere, onde Dyr, lade Buge.

hh) Læs Johan Hübners, Juris utrius Licentiati i Hamburg. fuldstændige Geographie Pag. 493 om Indbyggerne paa Øen Cypcrn (46).

ii) Herom kan ses i de gamle Levninger af Grævings Kirkebóg under Præsterne Povel Bie og Peder Lund, skrevne af Chresten Degn og Rasmus Degn, hvor Uteerlighed kand af Kirke-Disciplinen søoes (49).

kk) De Ryttere, som laae her i Grævinge Sogn, vare af Ritmester Legels Compagni, som var fordeelt her i Sognets Byer, item i Aasnæs Sogn og Aastofte, Høve og Weddinge, i Forweile Sogn udi Ordrop og Korop, og i Wiigs Sogn i Hønsinge. Ritmester Legel boede her i Grævinge Bye (tredie og fjerde Gaard Nr. 4 og 5) og blev siden Commandant i Fredericia, hvor han døde (vide infra den anden Afdeling § 1). Det andet Compagnie under Ritmester von der Hude var deelt i Egebjergs Sogn, item i Wiigs Sogn i Kielstrup, Jyderup, lille Egebjerg, Kollokole, Rhode, Seistrup, Siddinge og Bognæs. Ritmester von der Hude boede i Egebjerg. Det tredje Compagnie under Oberst Lieutenant Muntze, som boede i Høybye, var deelt i Høybyes, Oddens og Rørwigs Sogne. (Conf. min alm. Beskrivelse, Sect. 4).

som det andet Gods i Odsherred, da Kongen Ao. 1694 den 15. Octobris sendte Rytteriet (50) herind, efter at han havde, som tilforn sagt er, taget det til sig, befandtes i slet Stand, og forblev saaledes under Regiments-skriverne Henrich Pederssøn, Niels Pederssøn, Richard Nielsøn, Jessøn og Lorenz Juul, men blev allerslettest i Forvalter Jørgen Langefeldts Tid, saa Konge Friederich den fjerde havde dá i sinde at ville have solgt det, efterat det var taget i Øyesyn af beskikkede Commissarier. Imidlertid blev det forbeedet hos Kongen deels ved nogle Íra Bønderne indløbne Suppliquer, som lovede Levneds Forbedring og Restancernes Betaling med Tiden, deels ved Andre. Men da Ao. 1728 i October Niels Bang blev sat til Forvalter over Kongens forbeholdne Gods i Odsherred, og Grævinge Sogns Bønder finge tillige med andre Godsets Bønder Frihed og Tilladelse til at yde deres Landgiæld og Skatter inden Herredet hos ham (51) i Steden for at føre den andensteds hen, har han saaledes holdt dem i Skik og Ave og holder dem stedse endnu, saa vidt muligt er in nexu timoris (52), hvilket er det bedste Resolvens (53) og den viiseste Cuur for saadant et Folk, der ligesom synes at have tabt Sandserne undtagen Følelsen, hvilken jevnlig skal vekkes hos dem (II), at de nogenledes ordentlig maa passe deres Gaardes Avling, rigtig betale deres Afgifter til Enhver, og leve selv dog nogenledes fornøiede efter deres Stand. I hvor vel nu Alting er lavet for dem og meent dem vel, saa kand det dog siges mange af dem til Blusel, at de skønne kun lidet paa deres gode Frihed, men Friheden gjør dem ofte rasende og gienstridige, saa de eludere (54) god Tugt or Orden, foragte, hade og med Bagtalelse forfølge dem, der vil rette deres vrang Væsen og føre dem fra deres gamle onde Vaner, ja tillegge dem heslige Øgenavne og lade sig ikke sige i Mindelighed, førend Magten ved Tvang paalægger dem Lydighed. Det er derfor et Folk, som skal baade læres og regieres med Forstand, med Mildhed og Strengthed tillige at give og tage i rette Tid. Skulde den Frihed, de nu have, dem nogen Tid betages, og dem igien paa- legges Hoveri &c., da var det at befrygte, at de, som ere af Natur van-artige, maatte falde til forrige Skjødesløshed, Ladhed og Enormitæter og igien blive reent øde, eftersom Sognets Egn er kun maver paa Rug, Græsgang, Brændeved, Tørveskier og Fiskerie. Det var ei heller muligt, at de kunde bestaae sig, skjønt de fleeste sidde nu paa meere Hartkorn, hvilket maatte falde maaske forunderligt for Mange, som høre det, da dog saa mange fleere Familier have fordom ernæret sig paa samme Hartkorn. Men naar man bruger ret Eftertanke, saa finder man, at Afgifterne vare færre, Græsgangen bedre; Vandet gav da en Deel meere og fleere slags Fiske; af Skovene, som nu ere øde, finge de ey alleene Brændeved, men og Gavn timer, hvilket de nu maa fare vidt og stundom vildt omkring at kiøbe dyre; Bygnings-Timmer kunde de dog ogsaa i Sognet ved Stranden kiøbe (mm) for let Priis af de norske Skibe, som seylede herind. Der findes derfor nu omstunder i Grævinge Sogn ikke nogen bemidlet eller merkelig formuende Bønde; thi Udgifterne forøges dem, og den store Qvægsyge 1745 gjorde bart hos de svage og knægede mange af de velhavende Bønder, ja Misvexten paa deres beste Afrøde, Bygget, Ao 1748, 49 og 50

II) Conf. min alm. Bskr. o. Odsherred, Sect. 7).

mm) See tilforn § 2.

svækkede de fleeste Byer. (Der har adskillige Gange været Misvext i Odsherred tilforn, især Ao. 1661, 67 og 70, her i Grævinge Sogn var Ao. 1755 saadan Misvext paa Rug, at de fleeste maatte købe Sæd og havde lidet eller intet til Brød.) Men adskillige hist og her i Byerne ere vel endnu i Stand til at kunne forlods udrede deres aarlige Skatter og Udgifter uden Laan, Borg eller Tver-Sall (nn), Resten toer den eene Haand med den anden (55).

Sognets Familiefædre. Grævinge Sogns Beboere have altid været meestendeels Indfødde, og deres Giftermaale skeede altid indbyrdes inden Sognet, ligesom det endnu skeer, saa vidt muligt være kand. Da jeg Ao. 1739 kom til Grævinge, fandt jeg Sognets Slægtskab bestaaende af følgende Familier, som siden den Svenske Krig 1658 og sidste Landmaalings Tid 1682 havde fortsat og formeeret sig, neml. 1) i Grævinge a) Anders Mathssøn, som ved sine tvende Sønner Maths Anderssøn og Jeppe Anderssøn, begge over 80 Aar, alderstegne Mænd efterlod sig af Mandkiøn 10 Descendenter, neml. 5 af hver, som nu ere boesatte paa Kongens Gaarde og ved Propagation (56) have formeeret sig. Mathses Sønner ere Anders, Peder, Laurs, Niels og Jens. Jepes Sønner ere Anders, Peder, Niels, Jens og Hans.

b) Mogens Pedersson, som efterlod sig 2 Sønner, Ole og Peder, item 3 Døttre, Anna, Dorothe og Kirsten, hvilke i Sognet paa Kongens Gaarde boesatte have udbredet sig. 2) I Herrestrop c) Laurs Laurssøn, hvis Søn, Maths Laurssøn, som var Foged fra Ao. — indtil 1732, efterlod sig 7 Descendenter boesatte i Sognet paa Kongens Gaarde, neml. 4 af Mandkiønnet, Maths, Chresten, Jens og Laurs, 3 af Qvindekiønnet, Anne, Mette og Maren, hvoraf findes igien en Deel Børn. b) Michael Jenssøn Smed, som efterlod sig 2 Sønner, Maths og Jens, item 3 Døttre, Maren, Anna og Karen, af hvilke ere mange Børn. 3) I Gundestrop: a) Sven Laurssøn, hvis 4 efterladte Sønner, Maths, Laurs, Jens og Niels alle paa Kongens Gaarde boesatte, have avlet mange Børn, meest Jens Svenssøn, hvilke ere atter 6 Sønner: Sven, Jens, Søren, Laurs, Niels, Maths og 1 Dotter Bothild, boesatte paa Kongens Gaarde, hvor de aarlig formeere sig. b) Anders Anderssøn Smed, som ved sine efterladte 6 Døttre: Cecil, Karen, Anna, Kirsten, Karen, Maren, og 2 Sønner, Anders og Jørgen, har deelt sig et stort Afkom i Sognets Byer, skjønt han og hans Kone er det eeneste Par fremmede, jeg finder udenfor Herredet og Sognet at være paa den Tid hid indkommen. 8) Ole Søvremsøn, hvis Søn, Søvren Olessøn, som nu er Kirkeværger siden 1729 og Sognefoged siden 1732, har som Fader til [25] Børn faaet sit Afkom, som er bleven i Live og komme til den Alder, ved Giftermaal fordeelt og boesat i Byerne paa Kongens Gaarde, item hans Dotter Birgitte, som ogsaa har efterladt sig Sønner og Døttre her boesatte med en Deel Affødde. 4) Laurs Mathssøn i Preylerop, af hvis tvende Sønner, Maths og Jens, findes ogsaa en Hob Descendenter. Især har Maths efterladt sig paa Kongens Gods 9 boesatte Børn, nemlig Laurs, Rasmus, Hans, Peder, Niels, Laurs, Anna, Dorothe og Maren. Siden var der adskillige fra andre Sogne i Odsherred, især fra næstliggende Wiigs Sogn fra

nn)) Tversall er at sælge sig til Skade i Utide.

Ao. 1745 ved Dødsfald og Afstaaelse komne hid paa Kongens Gaarde i Grævinge Sogn (57).

Sognets Skikke. Indbyggernes Skikke og Sæder ved Brylluper, Gilder og andre Selskaber ere simple og uden Overdaadighed, dog ere de ikke ret reenlige med deres Mad og Drikke. Deres Klædning er gandske ærbar og ligesom uniforme eller kiendelig, besynderlig i Henseende til Kiønnet: Thi de Ugifte af Qvindekjønnen bære hvide, men de Gifte bære sorte Huer, de Ugifte af Mandskjønnen bære Hatte med Baand om, de Gifte derimod bære slette og halv nedhængende Hatte (58).

Anden Afdeling.

Om Grævinge Sogn i særdeleshed, hver By med Gaarde og Huuse, Hartkorn og Beboere, Marker og Merkværdigheder i Markerne, Forandringer i Byer og Marker, samt Byernes Distance fra hinanden i Omkreds, Kirken med dens tilhørende Eyedom, Inventario, Ornamerter og Merkværdigheder; Skole, Fattiges Huus; Kirke Patroner og Kirkeværgeres Tall og Følge siden Reformationen, Præste- og Degnekald, Præste- og Degneboelig med deres tillagte Herlighed, Indkomster og Privilegier, Byrder og Gravamina (59); Præsters og Degnes Tall og Følge siden Reformationen, samt adskillige Hændelser og Forandringer &c.

1. Grævinge.

Hovedbyen eller Kirkebyen Grævinge, som strekker sig i Øster og Vester, har i gamle Dage havt 24 Gaardsæder, nemlig 21 Gaarde, som tilhørde Kongen eller Dragsholms Herskab, alt ligesom det var i Vexels-Eye: den 22de tilhørde og tilhører endnu Kirken; den 23de er Præstegaarden; den 24de er Degneboeligen. Af disse Gaarde vare fra den Svenske Krig Ao. 1658 førend sidste Landmaaling 1682 og siden Landmaalingen i Jøden Teixere Tid indtil 1695 ti Gaarde blevne øde. **Gaardenes Numer, Orden, Sted og Beboere** vare da disse følgende **fordum**:

I. **Paa den søndre Side** eller paa Byens søndre Gade: 1.) Anders Nielsens Gaard under No. 1 stod fordum i Strandvangen sønden hen mod Peber-Holmen (60), hvor der lige indtil Jorddelingen Ao. 1745 vare endda Levninger af Gierderne der omkring, og Gaardens igiendæmte Brøndsted kiendelig at see; men siden er Alting ligesom andetsteds ryddet og jevnet (a). 2.) Rasmus Laurssøns Gaard Nr. 2 staar endnu paa sit Sted. 3.) Søvren Jenssøns Gaard Nr. 3 findes endnu paa samme Sted. (62). 4.) Hans Baches Gaard No. 4 staar igien opbyggt paa sit forrige Sted (b). 5.) Laurs Ivarssøns Gaard No. 5 staar endnu ved Magt. 6.) Laurs Mogenssøns Smeds Gaard

a) var øde fra den Svenske Feyde, og er siden ikke bleven oplygt. Den kaldes gemeenlig Andrisens (5: Andreæ) Gaard. (61).

b) blev ogsaa øde fra den Svenske Feyde, dog siden opbyggt som Huus Anno 1695 og endelig som Gaard 1740.

No. 6 staar paa sit Sted endnu ved Gadekieret midt udi Byen som en Insula (63), hvor Alvarveyen gaar forbi paa begge Sider. 7.) Maths Pederssøns Odboes Gaard No. 7 findes paa sit gamle Sted. 8.) Rasmus Hanssøns Gaard No. 8 staar endnu som fordum. 9.) Den øde Gaard No. 9, som i Landmaalingen ikke har nogen Beboeres Navn (c), stod mellem foregaaende Rasmus Hanssøn og efterfølgende Chresten Rasmussøns Gaard (64). 10) Chresten Rasmussøns Gaard No. 10 er endnu ved Magt, og staar yderst i Vester paa den søndre Side.

II. Paa den **nordre Side** eller Byens nordre Gade: 11.) Hans Nielssøns Gaard No. 11 staar endnu paa sit gamle Sted yderst i Vester paa den nordre Side. 12.) Peder Laurssøns Gaard No. 12 stod Vesten for det lille Gadekier, hvor nu sidst er opbyggt Huus Ao. 17— af unge Niels Lystig (d). 13.) Den øde Gaard No. 13, som ey heller har Beboeres Navn i Landmaalingen (65), stod der, hvor Mauritz Anderssøn sidst bygde nyt Huus Ao. 175— (e). 14.) Herman Laurssøns Gaard No. 14 stod hvor nu Huusmand Hans Rasmussøn Ao. 1755 boer (f). 15.) Jochum Jacobs søns Gaard No. 15 stod fordum Nordvest i Gierdestedet mod Ledet ud ad til Thorildrup, hvor Indkiørsels Broen og Portgangen var Ao. 1742 endnu kiendelig, da jeg med Byemændenes Tilladelse opbrød der nogle Grundsteene til min Degneboeligs Bygning (g). 16.) Niels Iverssøns No. 16 stod lige over for paa den anden Side yderst ved samme Led (h). 17.) Ole Anderssøns Gaard No. 17 staar paa sit Sted ligesom fordum. 18.) Laurs Olssøns Smeds Gaard No. 18 stod strax Norden for det store Gadekiær ved det lille Led, som gaaer ind ad Tofterne i Strubhule-Vangen (i). 19.) Anders Mathssøns Gaard No. 19 findes endnu paa sit Sted. 20.) Jens Pederssøns Gaard, Kirken tilhørende under No. 20 staaer igien opbyggt paa sit Sted (k). 21.) Peder Søvrenssøns Gaard No. 21 stod i Gierdestedet næst oven og Østen for (l). 22.) Søvren Kieldsøns Gaard No. 22, som er den sidste, øverste og østligste paa Byens nordre Gade, findes endnu ved Magt. Alle disse øde Gaarders Hartkorn og Avling blev under adskillige Fæste-Forandringer brugt deels af Sognepræsterne Povel Bie, Peder Lund og Vallentin Cruse, deels af Sognelederne Claus Christensøn, Chresten Pedersøn, Rasmus Christensøn og Niels Malthesøn, deels af Bønder i Grævinge Bye (m), indtil Jordreebningen og Deelingen skeede Ao. 1744 og 45 (h). Men jeg har ikke kunnet faae noget af disse øde Jorder i fæste, thi min Formand, Malthessøn forsømmede at søge om Kirkens øde Gaard No. 20, da den Ao. 1738 var

e) var øde fra 1658.

d) blev ogsaa øde 1658.

e) blev ligeledes øde 1658, og den sidste Beboeres Navn skal efter gamle Folkes Beretning til mig have været Niels Anderssøn.

f) var øde 1658.

g) blev ligeledes øde 1658.

h) Den blev øde Ao. 1695 under sin sidste Beboer, Anders Rasmussøn, som var blind i mange Aar (vulgo (66) Blinde Anders).

i) blev øde 1658.

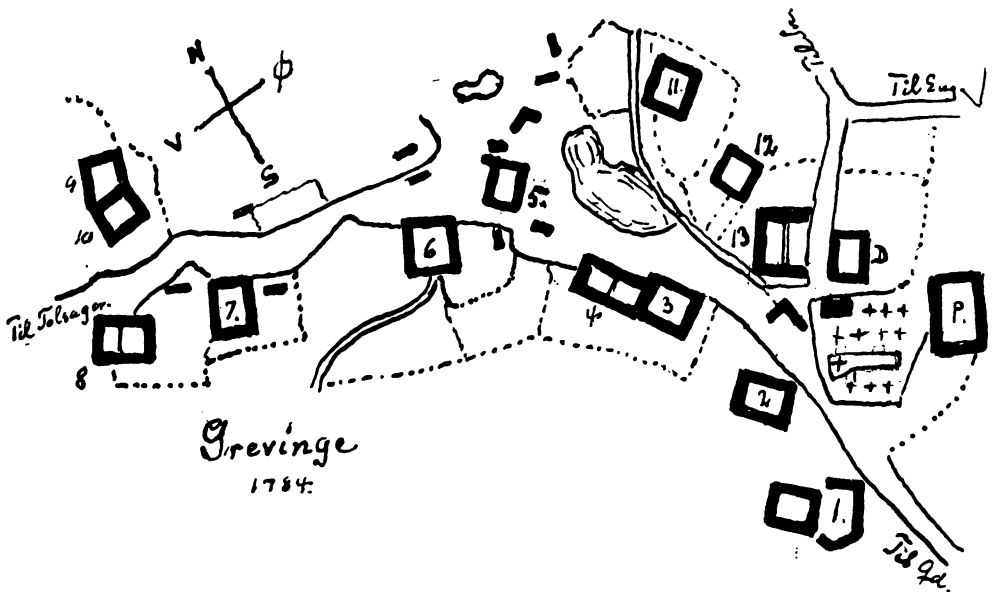
k) Den blev øde Ao. 1667 og endelig igien nye opbyggt Ao. 1711; pl. vide infra No. 22 blandt Forandringerne i Kirkens Eyendomme.

l) blev øde 1658.

m) vide infra § 1. No. 2.

n) vide infra § 6, No. 2 lit. b.

bleven fæsteledig (o), og hans Enke efter hans Død forhindrede mig derudi, og fordervede Alting, inden jeg kom til Degnestavnen, idet hun lod Ao. 1739 Fæste-Avlingen af den øde Gaard No. 4 gaae fra Degnestavnen. Siden denne Jord-Deeling Ao. 1745 ere Grævinge Byes Gaarde fastsatte til 12 i Tallet, Kongen tilhørende, hver Gaard paa 9 Tdr. 2 skpr. 2 fdk. $2\frac{1}{2}$ album Hartkorn, som gjør in Summa 112 Tdr. 1 fdk. 1 alb. Den 13de Gaard er Kirkens af Hartkorn 22 Tdr. 4 skpr. 3 fdk. Den 14de er nu Præsteboligen paa 9 Tdr. 5 skpr. Hartkorn. Den 15de er Degneboligen paa 4 skpr. 1 fdk. 1 alb. Hartkorn (67). **Nu omstunder ere de 12 regulerede Gaardes Situation** denne: Paa den søndre Side af Gaden ligger nu 8 Gaarde af Kongens. Paa den nordre Side 4 af Kongens Gaarde, item Kirken, Degneboligen og Præstegaarden.

I. Paa den søndre Side:

Den **første Gaard** er nu den, som i Landmaalingen staar anført No. 2 (68), hvis Beboere have siden været følgende: 1) Rasmus Laurssøn indtil 1692, da han afstod den til sin Broder 2) Morten Laurssøn, som afstod den igien Ao. 1697 til 3) Jens Pedersøn, hvilken døde der Ao. 1698. 4) Niels Anderssøn, hvem man gemeenligen kaldede »den gamle Forstand«, fordi han var en vittig, sindig, duelig og forfaren Mand. Man kaldede ham ogsaa »den forede Hue«, fordi han steds efter gammel Skik baar en fireskaaren, foeret Hue. Man kaldede ham »Snaphanen«, fordi han havde tient Kongen i Krigs Tid som Dragon og været ofte Partigiænger*). Han døde 1742, 79 Aar gl., men oplod i sin Alderdom Gaarden 1728

o) vide infra Patroni Delhardings Vidnesbyrd.

p) vide infra om Bakkegaarden No. 4, den tredje Gaard. Tom. 1.

*) Ovenstaaende Bemærkninger har Forf. sat som Note i Haandskriftet: jeg har af praktiske Hensyn i dette og enkelte følg. Tilfælde sat Noten op i Teksten. Udg.

for sin Søn, 5) Jens Nielssøn, som beboede den indtil 1748 den 14de Martii, da han stærkt plaget af Tarmebrud, følgelig ikke længere kunde bestride Gaardens Avling ret, som siden Jorddeelingen var bleven større, maatte afstaae Gaarden til en Bonde af Preylerop, 6) Jens Mathssøn (conf. infra Preilerops siette Gaard No. [2] Tom. 2.), hvilken siden, fordi all Avlingen faldt ham for tung tog Ao. 1755 den 29de April sin Søsters Mand til sig som Opsidder, navnlig 7) Jens Nielsson Winding (conf. Preilerops siette Gaard infra No. [2]), som fik Gaardens halve Hartkorn og byggede Huuse dertil paa Steden; saa denne Gaard er nu bleven til en Tvilling-Gaard, deelt i to Gaards-Parter (69).

Den **anden Gaard**, som i Landmaalingen stod under No. 3, haver havt siden den Tid følgende Boemænd: 1) Søvren Jenssøn, som i sin Tid var Sognefoged, havde tillige Andreæ øde Gaard No. 1 og Joachims øde No. 15 i fæste og Brug indtil 1697 da han døde. 2) Peder Hanssøn, som kom fra Aterop-hid, den anden Gaard, havde og alle disse 3 Gaarde indtil hans Død 1702. 3) Maths Laurssøn ligeledes indtil 1739, da han afstod Joachims øde Gaard til Anders Pederssøn, der var Husmand og Pranger (Plura vide pag. seqv.) og selv beholdt de andre to indtil 1742 i Januarii, da han afstod dem til min Tienestekarl, 4) Sven Laurssøn, en Sønneson af Sven Laurssøn i Gundestrop (vide supra § 9 i den første Afdeeling blant Familiefædrene pag. — æ infra Gunderstrop den anden Gaard). Medens Fordeelingen skeede, døde han den 18de Junii 1745, saa der i hans Sted kom i Julii Maaned Kammer-Raad Bangs Tienestekarl, 5) Laurs Nielssøn, som døde den 21de Aug. 1751. 6) Laurs Hansen.

Den **trede Gaard**, nu Hans Baches øde Gaard, som stod i Landmaalingen under Nr. 4 og blev nu igien opbyggt saaledes: Først blev der paa Steden Ao. 1695 eft. kgl. Befaling bygt et Officier-Huus til Ritmester Leegel, som han boede i, indtil han blev forflyttet til Commandant i Fridericia; dernæst Ritmester Stevens, saa Vagtmester Meyer, og siden Capitain Fischer indtil hans Død 1719. Siden boede der en Huusmand og Landpranger ved Navn Anders Pederssøn, som først fik den Deel af den øde Bache-Gaards Avling i Brug, som min Formand Malthesøn havde havt til Degnestavnen, og hans Enke i Vacansens Tid, inden jeg kom, havde overladt ham, dernæst fik Joachims nysmeldte øde Gaards Avling ved Afstaaelse af Maths Laurssøn, hvilket alt skeede fra Malthesøns Død i Junii Maaned indtil Augustii Maanedes Udgang 1739. Han bygde da Ao. 1740 nye Udhuse til Avlingen og gjorde det til en Bondegaard igien, hvorpaa han som den første Boemand døde Ao. 1741. 21) Niels Ipsøn, som siden ved Jorddeelingen fik lige Hartkorn med de andre Byemænd. Han var den 3die af Ips Anderssøns Sønner, hvorom tales i den første Afdeeling § 9.

Den **fjerde Gaard** var i Landmaalingen Nr. 5. Beboere siden den Tid have været disse: 1) Laurs Ivarssøn indtil 1697, da 2) Ritmester Christian Legel fik den i Brug indtil Ao. 1703. Hvorpaa 3) Hans Nielsson fik først denne Gaard, og siden tillige Ao. 1710 Niels Anderssøns Øde Nr. 13 i fæste. som Præsten Povel Bie havde brugt førend Landmaalingen indtil 1693 og Christen Degn siden brugte indtil hans Død 1710. Denne Hans Nielsen tog i sin Alderdom Ao. 1755 den 3. Måji til Medhielper sin Søn Peder.

Den **femte Gaard** er nu den, som i Landmaalingen stod under Nr. 6.

beboet af 1) Laurs Mogenssøn Smed, som ogsaa (tillige med sine Eftermænd indtil Jorddeelingen 1745) havde Herman Laurssøns store øde Gaard No. 14 i fæste indtil 1702. 2) Jens Olessøn (t) indtil 1722, da han blev afsat, og igien den 20. Aug. indsat Præstens Peder Lunds Avlskarl. 3) Rasmus Jenssøn Gønge fra 20. Aug. 1722 indtil 14. Sept. 1755, da han døde. Herpaa fik hans Tienestekarl 4) Jens Mattissøn den 27de Sept. Ej. d. anni (70) Gaarden (u).

Den **slette Gaard** var i Landmaalings Tiden Nr. 7. Dens Opsiddere have siden været 1) Maths Pederssøn Odboe indtil Ao. 1697, da han døde. 2) Anders Søvremsøn indtil 1700. 3) Ritmester Legel indtil 1703. 4) Rasmus Rasmussøn indtil hans Død 1732, da Sønnen 5) Jens Rasmussøn fik den i fæste.

Den **syvende Gaard** er nu den, som i Landmaalingen var Nr. 8. Beboerne ere disse: 1) Rasmus Hanssøn indtil 1704, da han overlod den til 2) Jeppe Anderssøn eller Ip Anderssøn (x) indtil 1744, da han ved Døden efterlod Gaarden til hans yngste Søn 3) Hans Ipsøn.

Den **ottende Gaard** var i Landmaalingen Nr. 10. Beboerne herpaa, som indtil Jorddeelingen skeede 1745, have tillige havt det øde Brug No. 21, ere i Tallet følgende: 1) Chresten Rasmussøn indtil 1693, da han døde. 2) Mogens Pederssøn (y), indtil 1703, da han byttede Gaard med 3) Niels Pederssøn, som siden blev afsat 1725. 4) Chresten Anderssøn (z) indtil Ao. 1748 den 23. Martii, da han flyttede hen til Rhode i Wiigs Sogn, og byttede Gaard med 5) Anders Hanssøn.

II. Paa den nordre Side.

Den **niende Gaard** stod i Landmaalingen under No. 11 og har siden den Tid hidindtil havt følgende Boemænd: 1) Hans Nielssøn, der, tillige med sine Eftermænd fremad indtil Jorddeelingen 1745, havde den Øde Bache-Gaard i fæste indtil 1689, da han afstod den til 2) Søren Ipsen*), som døde 1701, og gav Rum for 3) Jens Anderssøn (aa) indtil 1709, da han drog bort

t) Man kaldede ham gemeenligen Jens Smed eller Nellike-Smeden (71); han blev afsat deels for sin slette Huusholdnings- og Gields skyld, deels for begangne Leiermaal i hans Ægte-stand, da han ikke kunde betale Bøden. Han døde 1741.

u) Han var en Søn af Matts Anderssøn, vide supra i den første Afdeeling § 9.

x) Han var en Søn af Anders Mathssøn, hvormed er talt i den første Afdeeling § 9 blant Familie-Fædrene. Man kaldede ham Fipskieg, lat. Barbartulus, fordi han efter de Tidens Skik baar et spidsigt Skiæg paa Hagen. Han døde Mortens Aften den 10. Nov. Ao. 1744, gl. 81 Aar. Hans Hustru Kirsten Andersdotter døde den 3. Jæn. 1756, gammel 76 Aar. Til deres Testamenter, jcg skrev, tog jeg Anledning af disse Sprog: Zach. 8.4. Der skal endnu boe gamle Mænd og gamle Qvinder i Jerusalems Gader, og den, som haver sin Stav i sin Haand for stor Alder. (72); item: Esa. 51,12. Seer til Klippen, af hvilken I ere udhugne, og til Brøndens Hull, af hvilken I vare udgravne. Seer til Abraham, eders Fader, og til Sara, som fødte Eder. — Disse to gamle folk ginge begge i mange Aar ved Kiøp; thi de havde begge faaet Skade i Hofterne, han ved — Tilfælde (73), hun ved Fødsels-Smerter og Arbeide.

y) See tilforn blant Familie-Fædrene § 9.

z) Med Tilnavn Bryde eller Brøde, hvilket betyder en Brouter, Lat. Jactator og findes tillagt Mange i Grævinge Sogn fordum (74).

*) vide infra blant Kirkevergerne § IV Num. 20 og § 1: Blant Begravelserne i Kirken No. 8.

aa) gemeenligen kalden Øst-Indiefareren, fordi han havde gjort en Reise did. Han var Broder til ovenmeldte gamle Forstand Niels Anderssøn, havde ikke ret Lyst til Bondelevned, men drog bort.

derfra og i hans Sted kom 4) Peder Laurssøn indtil 1711, da han gik af, og igjen tiltraadde 5) Jens Pederssøn, som, fordi han blev voldslagen til skamme, maatte 1715 overgive Gaarden. 6) Gregers Willumssøn eller Wilhelms-søn indtil 1740, da efter hans Død i Januarii Maaned Sønnen 7) Hans Gregerssøn fik Gaarden.

Den **tiende Gaard** er nu den, som staar i Land-Matriculens No. 17. Dens Beboere ere følgende: 1) Ole Anderssøn (bb) indtil 1695, da han ved Døden gav Rum for sin Søn, 2) Jeppe Olessøn indtil 1719; han flyttede til Herrestrop og gjorde Mageskifte med Sognefogeden 3) Maths Laussøn, som tillige fik da Peder Sørenssøns Øde No. 21 i fæste, hvilken Christen Degn havde brugt indtil hans Død 1710, og Sønnen Rasmus Degn efter Faderen, indtil han 1719 forlod Degnekaldet. Han sc. M. L. (75) døde Ao. 1732 (cc). 4) Peder Mathssøn indtil 1747 den 3. Nov., da han afstod den til sin Søsters Mand, 5) Alexander Mathssøn, som tog Ao. 1755 den 3. Maj i Huusmand af Engelstrop til sig at være Opsiddere paa Gaardens halve Part, navnlig 6) Laurs Jenssøn, saa denne Gaard er nu ogsaa en Tvilling-Gaard.

Den **ellefte Gaard** var i Landmaalingen anført No. 19. Derpaa boede 1) Anders Mathssøn (dd) indtil 1692; han og alle hans Eftermænd havde ogsaa Laurs Olessøns Øde No. — i fæste, som kaldtes Smedde-Jorden, indtil Jorddeelingen skeede 1745. 2) Niels Pedersøn indtil 1703, da han byttede med 3) Mogens Pederson, som dyrkede begge Gaardes Avling indtil hans Søn Ao. 1724 den 31. Martii 4) Peder Mogensøn fik den i fæste og siden døde der Ao. 1756 den 31. Maji. 5) Jacob Pedersøn fra d. 5. Juni 1756.

Den **tolvte Gaard** af Kcngens Gaarde er nu den, som i Landmaalingen stod under No. 22; Beboerne vare: 1) Søvren Kieldsen, som døde Ao. 1682, hvorpaa 2) Chresten Degn brugte denne saa vel som en anden øde Gaard No. 9, kalden Hermans lille Øde Gaard indtil 1692. 3) Laurs Olessøn kalden Laurs Smed indtil 1693. 4) Sognefogden Hans Jenssøn (vide infra Engelstrop, Odstrop og Preilestrop, Tom. 2) indtil 1700. 5) Laurs Anderssøn indtil 1740, da han i Februarii døde. 6) Chresten Ipsøn, indtil 1748 den 13. Martii, da han flyttede til Odstrop og byttede Gaard med 7) Chresten Mathssøn.

Den **trettede Gaard** er Kirkens, som Landmaalings Forretningen sætter under No. 20 som et Øde, har nu igjen faaet Bygning og Opsiddere (ee).

Den **fiortende Gaard** er Degneboligen, som staar anført i Landmaalings forretningen No. 24 (ff).

Den **femtende Gaard** er Præsteboligen, ansat i Landmaalingen No. 23 (gg).

NB. Den Gaard, som i sidste Landmaaling findes No. 16, var da beboet: 1) af Niels Ivarssøn (hh) indtil 1685. 2) Anders Rasmussøn indtil 1695, da

bb) vulgo Ole Møller.

cc) See tilførn blant Familie-Fædrene § 9.

dd) Han var Stamfader til den Familie, som nu er af Maths og Ip Anderssøn. vide supra § 9.

ee) vide infra blant Kirkens Eyedomme.

ff) vide infra Degneboligen.

gg) vide infra Præsteboligen.

hh) var Broder til Laurs Iverssøn, vide supra fjerde Gaard.

den blev reent øde, fordi Manden i nogle Aar havde været blind. Siden have Sognepræsterne 3) Povel Bie indtil hans Død 1712. 4) Peder Lund indtil hans Død 1738. 5) Valentin Cruse brugte Avlingen indtil Ao. 1744 den 22. Junii, da han frasagde sig den, hvilket var Aarsag til den paafulgte Byens almindelige Jord-Rebning og Deeling, hvorom siden skal mældes Alting med sine Omstændigheder (ii).

Grævinge Bye havde forðum kun 2 Gadehuuse, som stode Vesten for det store Gadekiær, i hvilke boede da Birkets Kaldsmænd eller de tvende Birke-Tings Stævningmænd. Udi disse 2 Huuse boe nu Ao. 1755 Peder Mathssøn og Jacob Svenssøn Skredder. Nu omstunder har Byen 13 offentlige Gadehuuse eller Fæstehuuse; de 12 af hvilke et er et Smedehuus, tilhøre Kongen (kk); det 13de tilhører Kirken (ll); men der er intet Hartkorn til disse Huuse. Udi Byen er ogsaa et **Fattiges Huus** (76) ved det store Gadekiær mod Sønden, bygt Ao. 1741 i September Maaned paa Sognets Bekostning, og vedligeholdes af samtlige Sognemænd. Derudi ere to Stuer, som kand rumme sex Almissee-Lemmer (mm). Byen har to Gadekiær: Det lille tørres ud om Sommeren; men det store aldrig, thi det har Vandledning til sig fra et Kildevæld Norden for Byen i Strubhule-Vangen, og naar det har for meget, giver Udlob fra sig tvert over Gaden udi Strandvangen. Byen haver 3 **Vange**: 1) **Strandvangen**, saa kaldet, fordi den mod Sønden løber lige paa den Søndre Flæn. af Issefiords-Armen. Mod Østen har den Grendseskiel med Engelstrop ved Folhoys Aas, med Herrestrup ved Peders Høys Aas, med Gunderstrop ved Søekilde. Mod Vesten har den Grendseskiel med Thorsager i Aasnæs ved Skielstykkerne. Denne Vang, som er den største og Beste til Grævinge Bye, baade i Sæd og Høe-Biering (nn), men Tørveskiær har den intet, er afdelt i 33 **Aaser**, saaledes af Alders Tid nævnede: 1) Peders Høys Aase; 2) Garboe Aase; 3) Ulgaards (det er Oluf-Gaards) Aase; 4) Svampe-Røgelse Aase (77); 5) Kirkegaards Aase; 6) Ærte-Røgelse Aase; 7) Hammer-Agers Aase; 8) Tranekiær's Stykkerne; 9) Mikkelfars Aase; 10) Madfars Aase; 11) Skalshøys Aase; 12) Aase-Røgelse Aase; 13) Ørebeks Aase; 14) Skalsbeks Aase; 15) Lilekiær's Aase; 16) Æskesnags Aase; 17) Sandagers Aase; 18) Maglehøys Aase; 19) Lundhøys Aase; 20) Møllehøys Aase; 21) Andhøys Aase; 22) Duesteens Aase; 23) Vester Humle-Tveds-Ager-Aase; 23) Øster Humle-Tveds Ager-Aase; 25) Røyen-Agers Aase; 26) Ostens Aase; 27) Øster Skielstykker; 28) Vester Skielstykker; 29) Ærte-Stykkerne; 30) Kielder-Stykkerne; 31) Tofte-Stykkerne; 32) Hønehøys Aase; 33) Lunderede Aase.

ll) vide infra ved Degneboligen Degnestavnens Tillæg § 6, lit. b.

kk) Noten mangler.

ll) See herefter blant Kirkens Eyedomme No. 5.

mm) Herom findes fuldstændig Efterretning i mine over de fattiges Gods og Auctioner indrettede Bøger 4to.

nn) Udi denne Strandvang kand nu siden Jorddeelingen 1745 hver Bonde paa de 12 regulerede Gaarde i Grævinge, søae hen imod 10 Tønder Udsæd meere end i nogen af de andre Vange.

oo) Udi Landmaalings Forretningen er ingen Tørve-Mose anført i heele Grævinge Bye.

Antiquitæter i Strandvangen.

De Antiquitæter eller gamle merkværdige Ting, som findes i denne Vang, ere følgende: a) den saakaldede **gamle Kirkegaard**, som ligger hos Strandkinten i Kirkegaards Aasen mod Sønden. Derom siges af ældgamle Folk, som have deres Forældres og Forfædres Tradition, at i Christendommens Begyndelse her i Egnen skal der paa den Tid først være begyndt med at bygge Kirke for Grævinge Sognefolk, men skal siden være betænkt anderledes og forflyttet, fordi hvad som man bygde derpaa om Dagen fandtes om Natten igjen nedrevet; saa Grævinge Kirke er endelig der udover bleven bygt, hvor den nu staar. Hvor vidt denne Tradition kand være grundet, lader jeg staae ved sit Værd. Jeg haver agtet det for en Almuen indprentet papistisk Fabel. Derimod synes mig rettere, at det enten maa have været et gammelt Hedensk Begravelse, hvoraf maaskee de største Steene ere bortførte og mueligt en Deel deraf kand være brugt til den nustaaende Kirkes Bygning, siden man derudi finder mange store Kampsteene, hvoraf da saadan Snak kan have reist sig, og siden være bleven vedligeholdt blant Efterkommerne; eller et Sted, hvor der i gamle Dage kand være skeet et Drab eller holdt et Feltslag i Næsse-Kongernes Tid, saa Folket har i Mængde ført Steene dertil, hvilket man finder andensteds i Rigerne og i andre Provinser deslige til evig Admindelse; eller og et Sted, hvor fordem Bønderne kan have slæbt mangfoldige Steene tilsammen, som de have opryddet af Marker og Skov-Ender for at beqvemme og gjøre Stederne til Pløyselend og Agerjord, saasom endnu skeer, hvor Jorder og Marker reebes, hvilket jeg har i Hobetall seet i min Tid her saavel som andensteds i Verden. Og deraf tages siden og bortføres i fornødne Tilfælde Steene til Gierder, Brønde, Broe, Syll &c. Saaledes er her fra denne gamle Kirkegaard, efter Sigelse, førte fleere Tusinde Læs Steene bort til Gierder, Brønde, Broer, Huusbygninger, Fyld i dybe Veye, og endda ligger der nok, saa der behøves ikke alle de Kampsteene til en Kirkes Bygning. Denne «gamle Kirkegaard», som i en Oval eller aflang Figur strekker sig i Sønner og Nør, holder i Længde 42 Alne og 1 Qvarteer, i Breede 34 Alne $2\frac{1}{4}$ Qvarteer Sædlands Maal, er baade inden og uden begroet med Tjørne, hvilket tillige med den anden derhos Strandkint viser, at der i gamle Dage har staaet Underskov og Busker af Tjørne og Vild-Æbler. b) **Kirkegulvet** (78) ved Øster Maglehøy mellem Hammerhøys Aase og Mikkelfars Aase, som strekker sig i Øster og Vester, synes, om noget skulde være, rimeligst dertil, thi det har ligesom en ordentlig broelagt Kirkeplan efter Størrelse.

2) **Hønehøys-Vangen**, som kaldes saa af nogle sammenliggende Høye ved Navn Hane- og Høne-Høylene. Den har i Nordvest Grendseskiel med Thorildrop ved Steensgaards Agre; mod Vesten har den med Thorsager udi Aasnæs Sogn Grendseskiel ved Dyremosen. Denne Vang, som er den næststørste og i hvilken avles det meeste og beste Rug til Grævings Bye, men har kun lidt for kort siden i nogle giengroede Moser opfundet Tørveskiel af slet Materie, er deelt i 28 **Aaser** eller Skifter med disse Navne: 1) Steenvads Aase, 2) Vinterbeks Aase, 3) Skuelykke Aase, 4) Steengaards Aase, 5) Gammel-Søes Aase, 6) Leer Aase, 7) Ysselholms Aase, 8) Pige-Kys-Steen Aase (79), 9) Aasebjergs Aase, 10) Øster Bøgebjergs Aase, 11) Vester Bøgebjergs Aase, 12) Gaaseholms Aase, 13) Steenkiste-Skifte, 14) Kiæde-Høys

Aase, 15) Dyndemose Aase, 16) Stavstykkekerne, 17) Hønehøys Aase, 20) Thue-Kiers Aase, 21) Trolde-Røgelse Aase, 22) Bollemose Aase, 23) Degnemose Aase, 24) Breedesteens Aase, 25) Fieldemose Aase, 26) Egerne-Mose Aase, 27) Viette-Røgelse Aase og 28) Huulagers Aase. Udi denne Vang findes 2 smaae **Vandkilder**, den eene i Vinterbeks Aase, den anden i Bollemose Aase; men de tiene kun til Drikke for Fæet, naar Vangen ligger i Hvile eller er Fellet. Den eneste **Antiquitæt**, som findes i denne Vang er en Steenkiste strax hos Byen i Steenkiste-Skiftet, som har Navn deraf. Den vender i Øster og Vester, bestaar af to store aflange Steene, som ere i Høyde næsten 1 Alen og i Længde — (?) — Oven paa dem hviler en stor Steen, i Længde 3 Alne mindre $\frac{1}{16}$, i Breede 7 Qvarter mindre $\frac{1}{32}$, i Tykkelse 1 Alen og flux $\frac{3}{16}$ Deele. Omkring Høyen, som denne Steenkiste staar paa, findes der 20 maadelige Steene opreiste. 3. **Strubhule-Vangen** (pp) (80) saa kaldet af den store ved Hælde-Aasen mellem Grævinge, Engelstrop og Sneilerop Byers Marker befindende Hule-Vey. Den kaldes ogsaa Bierge-Vangen af de mange Bakker, som ligge derudi. Denne Vang er til Grævinge Bye den mindste baade i Korn-Avl og Høebiering, men har der meest Tørveskiær i nogle for faa Aar siden mellem Bakkerne giengroede og dertil tienlig befundne Dybeler (81) og Sumper, dog er Tørven, der faaes, ikke ret synderlig, ey heller meere, end Byemændene kand til Nød hielpe sig med i deres Huusholdning og ikke sælge deraf. Vangens Grendseskiel med Sneilerop er mod Norden ved Ravnsholms Engen ved Hælden hos Strubhulen og mod Øster ved **Spangebroe** (qq) og op mod Elleskiftet og Hundehale. Mod Vesten har den fast Markeskiel eller Steengierde med Hønehøys-Vangen og ligeledes med Strandvangen mod Sønden. Den er afdeelt i 25 **Aaser** saaledes nævnede: 1) Ravnsholms Aase, 2) Steenkiste Aase, 3) Hælde Aase, 4) Kongshøye Aase, 5) Æble-Agres Aase, 6) Hundehale Aase, 7) Tvingshøys Aase, 8) Veltebjergs Aase, 9) Grævlingehøys Skifte, 10) Krog Aase, 11) Elle-skifte Aase, 12) Skallere Aase, 13) Spangebjergs Aase, 14) Nørre Kierkebjergs Aase, 15) Sønder Kierkebjergs Aase, 16) Tofte Aase, 17) Olekiers Aase, 18) Kilde Aase, 19) Gavlstykkernes Aase, 20) Birkesties Aase, 21) Bavne-Bakkes Aase, 22) Tollemose Aase, 23) Snoghøys Aase, 24) Spedernes Aase, 25) Kirkesties Aase.

Udi denne Vang er godt **Kildevæld** strax Norden for Byen, paa Kilde-Aasen, som har Navn deraf. Bønderne kalde den vrangt **Paa-Kilde** (83). Den giver saa rigeligen Vand af sig, at den ey alleene forsyner den store Park paa Degnestavnens Grund, men og de to smaa Parker paa Kirkebondens Grund i Kirkesties-Aasen, men og ved Overflod derfra ned forbi Tofte-Aasen og Kirke-Bondens Gaard ind i Byen og fylder det store Gadekiær, hvilket, naar det har for meget, giver fra sig igien udi Strandvangen, hen til Præstegaardens Fiske-Park ved Peberholmen og siden søger Stranden eller Isefiords-Armen mod Sønden (ss). Det er Skade, at denne Kilde, hvis rette Navn er Aase-Kilden, ikke bliver reenset til Bunds, Steen sat, indheg-

pp) Med dette Navn staar den anført i Kongens Landmaalings Archiv i Forretningerne.

qq) Spangebroe (82) er nogle store, flade Steene over den alfare Vey mellem Grævinge og Engelstrop, hvor under gaaer alt det Vandfald, som kommer Norden fra Biergene, hen ud ad Strandvangen mod Sønden i Isefiords-Armen.

ss) Plura vide infra ved Degnestavnen § 6, Kirkens Gaard § 1 og Præstegaarden § 5 Nr. 2.

net med Brøndværk og holdt ret i Hævd; thi saa kunde Byen, enten det var Vinter eller Sommer, enten der var Fællede eller Vang, aldrig fattes Vand, hverken til Mennesker eller Liv-Vahre(84). Jeg har ofte nok forestillet Grævinge-Byemænd dette &c., men forgieves ;thi Bønder ere mestendeels saaledes arteede, at man faaer dem sielden ved Persvasion (85) eller nogen sund Forestilling til det, som sigter til deres eget Gavn eller kand være til Publici (86) Nytte, med mindre det skal dem ved verdslig Øvrigheds Magt injurges (87). Men gielder det om at gjøre undertiden for en ringe og saa godt som ingen Ting Andre Fortræd, hvoraf omsider tilvoxer dem selv Skade, saa findes de ved indbyrdes Samtykke ofte reede til at tude paa Gade i Ondskabs Horn (tt).

Af **Antiqvitæter** (89) og Merkværdigheder har denne Vang ikkun Ravns-holms-Bakken og et hedensk Begravelse neden for paa en nedhældende Ager mod Markskiellet mellem Grævinge og Sneilerop, som af Bønderne kaldes **Ravns-holms Steenkiste** (uu). Denne Steenkiste(90), som vender i Sønder og Nør, bestaar af 7 store Steene. Paa de 6, som staar opreyste og af hvilke enhver holder i Høyde 7 til 8 kvarter, hviler den syvende, som er den største og holder i Længde 3 Alne 3 qvt. $\frac{1}{16}$ deel, men i Breede 3 Alne 3 qvt. mindre $\frac{1}{16}$ deel, og i Tykkelse $1\frac{1}{2}$ Alne og lidet meere end en sextende Deel, alt maalt efter Sædlands Alnemaal. Til Grævinge Bye er intet **Fiske-rie**, uden hvad lidet af Aal, der i den søndre Arm af Isefiorden om Sommeren fanges med Glib, og om Vinteren, naar Stranden er tilfrossen, slaaes med Aalgier under Isen ude paa Holmene. Ellers har Kirkebyen Grævinge de beste og reeneste Korn-Marker i heele Sognet, fri for Steene og Stubbe. Fra Grævinge til Engelstrop er efter Omkreds-Veyen til Byerne, regnet en halv fierdings Vey.

Grævinges Kirke (91).

Med dens Tilhørende og Merkværdigheder, Kirke-Patroners, Kirkeværgeres og Kirke-Tieneres Tall og Følge siden Reformationen.

1. Kirkens Bygning med Situation, Forandring og Forbedring.

Grævinge Sogne-Kirke, som staar i den østre Ende af Byen paa en Banke, er en anseelig Landsbye-Kirke af Grundmuur med fem hvalte Buer, et Sacristie og Vaabenhuus, et fuldkommen høyt og bredt Taarn med Kamme, en grundmuuret Ringmuur (a) omkring Kirkegaarden med tre hvalte Indgange og Kirkerister (92) og Kirkeloger (b), item en hvalt stor Indkørsels-Port (c). Fra Begyndelsen af har heele Bygningen været tækket med en slags gamle Tagsteene, som kaldes Nonner eller Munke, hvilke ligge

tt) See meere desligest siden efter ved Engelstrop, Herrestrop &c. Exempla sunt odiosa. (88).

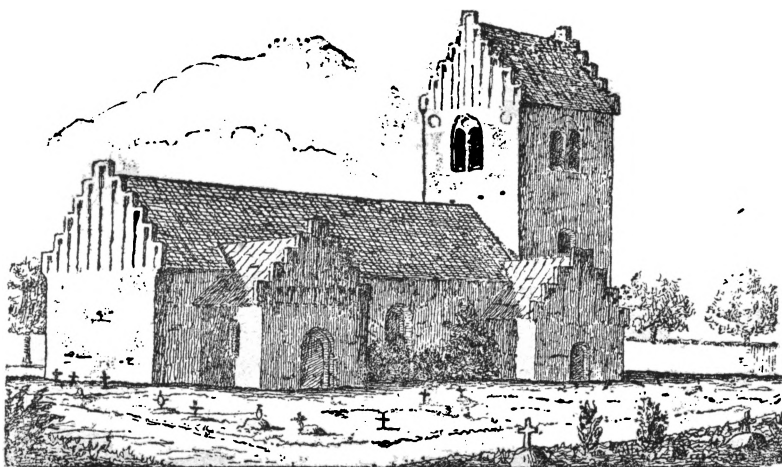
uu) Ethvert saadant Begravelse kalde Bønderne en Steenkiste, fordi de der opreiste Steene ere satte i Skikkelse som en Liigkiste, og den øverste lagt derpaa som et Log. De andre med smaa Steene satte om Roden, kaldes kun Høye.

a) I gamle Dage og gamle Documenter Ao. 1584 og 85 kaldede man det Strekkemuur. Den er 2 gange bestyrket med Kampesteens Grund, neml. Ao. 1588 og 1616.

b) Den mod Vesten blev giort Ao. 1578. Den mod Norden Ao. 1580, og den mod Sønden Ao. 1616, hvilke siden indtil denne Dag holdes ved lige med Løger og Bomme.

c) Denne Port, som er mod Vesten, blev Ao. 1590 nye opbyggt med nye hvalt Bue. Atter 1651 nye opbyggt med rødmalet Port (95) og Stylder at falde paa. Siden er den indtil denne Dag holden ved lige.

tildeels endnu urørlige paa Taarnet, den søndre Side af Kirken og lidet af Ringmuuren, men blive nu med Tiden, naar Brøstfældigheden udkræver Melioration (93) forandrede med disse Tidens nye Tagsteene (94). Paa den nordre Side har Kirken i fordom Tid været takt med Blyetavler, hvorpaa endnu Sacristiet er et synligt Beviis. Denne Blyetækning er bleven jævnlig vædeligholdt med stor Bekostning, skjønt Kirken har kun da havt slette Kor og aldrig paa den Tid nogen vis staaende Fond eller betydelig Hovedstuel og Capital at tage til, men har ofte maattet laane sig frem dertil: Thi enten maatte Kirke-Patronerne gjøre Forskud eller og Kirkeværgerne; og naar dette ikke skeede, blev der laant Penge paa Rente. Saa vel paa det ene

som paa det andet har jeg fundet Exempler nok in Actis Consistorii (d). Den sidste Hoved-Reparation med Blyetækning skeede 1710 og —11 (e). Da nu dette Blyetag i Tidens Længde atter behøvede Hoved-Reparation, og Kirkens Beholdning ikke kunde udstaae Bekostningen, blev efter Kongl. Tilalæse Blyet reent nedtaget Ao. 1735, solgt, og nyt Teyltag, efter Befaling, igien paalagt, saaledes som det nu findes og holdes ved lige (f). Udi Pavedømmets Tid er Kirken bygt, men egentlig i hvilket Aar, af hvem, ved hvad Direction, Collect, Anstalt eller Bekostning kan jeg ingensteds udfinde. At den ikke er bygt paa engang til den Størrelse, som den nu omstunder

d) Derom vidner Grævinge Kirkes Hoved-Regnskabs-Bog in folio, indeholdende 154 Aars Aars Regnskaber fra Ao. 1577 til 1731 inclusive, indbunden i stærkt bruunt Skindbind med store Metall-Spænder. Den blev indrettet under Patrono Andreæ Lemvig, Ao. 1574 af Sogndegnen Peder Chrestensøn, som da tillige var Grævinge Kirkes Værge og Herredsskriver i Odsherrød. Hans Navn staaar paa Titul-Bladet saaledes tegnet: P. C. Proprijs manu (96). Bogen kostede 4 Sk. dansk. Pengelaan til Kirkens Tarv skeede Ao. 1623 hos og blev igien 1624 betalt til Mag. Thomas Cortson 100 Rdl. med paaløbne Rente 6 Rdl. Item nogle gange i fremtiden af Consistorii Bygnings Casse. Plura infra.

e) Den kostede 550 Rdl. teste (97) Patrono Detharding.

f) vide infra & confer. verba Procuratoris Templi § 3 No. 14 Georgii Dethardingii: Das Blei ist auf allern. Konigl. Concession abgenommen (98) Conf. Rescer. Tilforn findes adskillige store Bekostninger paa samme Blyetag øvendt, saasom Ao. 1592, 1632, 1661, 1674, 1688 item 1701 og 1702.

haver, er heel kiendeligt; thi de to øverste Buer eller Hvælvinger ere meest reyste uden til af Kampsteen, og der synes udvortes paa Muuren, meest paa Søndersiden, Kiendetegn paa Bygningsmaaden, med sammenhæftende Jern-Ankere at være to gange, hver gang en Bue tilbygt i Længden mod Østen, hvilket stadfæstes af gamle Sognemænd ved Tradition fra deres Oldefædre saaledes, at det skal være skeet, fordi Sognet blev efterhaanden saa folkertiigt, at Kirkens første Bygning kunde ikke rumme Meenigheden, og end sidste Gang ved en riig og velhavende Selv-Eyer-Bondes Omhu og paa hans egen Bekostning; hvilken Bonde siges at have boet Sonden for Kirken i den Gaard, som i sidste Landmaalings-Forretning er i den nye Matricul anført No.—(99). Denne Gaard var i gamle Dage en Selv-Eyendom, deslige fleere da fandtes i Grævinge Sogn, vide infra Engelstrop, Herrestrop, Atterop, Gundestrop, Thorildrop &c. Den var paa den Tid den bedste Avlsgaard i heele Grævinge Bye, ligesom det end ogsaa befandtes 1745 ved Jordreebningen i min Tid, at den efter sit Skylddefald (g) havde større Herlighed i Marken end alle de andre Gaarde efter Proportion (100). Og skal denne Bonde, hvis Navn var Bøe Biørnsson (Lat. Bœtius Biarnonis filius) have havt sin Stoel i Kirken øverst mod Choret, hvortil Indgangen var der, hvor Dørren nu paa den søndre Side af Kirkemuuren ved Degnestolen og Fonten findes gienmuuret (h). Denne Tradition er saa meget troeligere, som jeg finder, at Kirken har ikke endda kundet ret rumme Meenigheden eller Sognets Beboere uden at der maatte Ao. 1623 bygges et Pulpitum til det unge Mandkiøn under Hvælvingen tvært over Kirken mellem den Indgang fra Sonden og den Indgang fra Norden. Det er fra den store Kirkedør eller Vaabehuuset indtil den Dør, som nu lige overfor i den nordre Side af Muuren er tilmuuret, hvor nu Kirkens Materialier giemmes og handles og nu kaldes Kalkhuuset (i). Grævinge Kirke ligger saa høyt, at man ude paa den store Landvey i Øster og Sydost kand see den, ligesom Egebjergs Kirke, 4 til 5 Miile borte, og haver derfor jevnlig taget Skade af Storm og Uveyr. Den behøver endnu af den Aarsag aarlig meere Bekostning til Reparation end andre Kirker. Den største Vold, som skeer paa den af Guds Veyr, kommer gemeenligen fra Sydvest. Om det kand foraarsage noget dertil, at den ikke staa vindret eller er, som man kalder det, ikke sat Soelret, thi den vender næsten i Sydvest og Nordost i den sted den burde vende i Øster og Vester, det faaer Een, som er kyndigere i Mathematique end jeg, decidere (101). Imidlertid maa man sige Grævinge Kirke-Patroner dette til Berømmelse, at de hverken have nogen Tid sparet ey heller endnu spare Bekostning for at holde den i god Stand: Og derfor er den baade uden til og inden til en ziiret Landsbye-Kirke. (Conf. Kongl. Rescript af 26. Martii 1745.) (102).

II. Kirkens Inventarium, Eyedomme, Ornamentter med Merkværdigheder og Forandringer.

g) Skylddefald er en Talemaade i Landvæsenet eller i Landsbyhandel, som betyder eet Hartkorns Storlighed, hvoraf enhver Landboer maa skatte og skyldte.

h) vide infra blant Merkværdighederne og Forbedringerne ved Kirkens Bygning inden til og i dens Inventarium No. 14, lit. b.

i) See herefter i Kirkens Inventario og blant dens Ornamentter og forbedrede inden i. Nr. 14 lit c.

Kirkens Inventarium og Eyedomme inden og uden til ere nu omstunder følgende:

Først inden til: 1) En stor Klokke, fra Ao. 1518. 2) een mindre, fra Ao. 1616. 3) et Seyerværk, fra Ao. 1577. 4) Præste-Konens og Degne-Konens Stoele, fra Ao. 1577. 5) to store Malm-Lycestager paa Altaret, fra Ao. 1578. 6) En liden Kalk og Disk af Sølv i en Læderpose til at besøge syge Folk med, fra Ao. 1581. 7) Skriftestolen, fra Ao. 1585. 8) Crucifixet fra Ao. 1584. 9) Fonte-Hatten og Qvindestolene fra Ao. 1585, item Mandstolene fra 1608 og 1593. 10) Den blaamalede Stoel ved Sacristie-Dørren, fra Ao. 1593. 11) Den nederste indlukte Qvindestoel ved Taarnet, fra Ao. 1596. 12) Den nye og nu staaende Altartavle, fra Ao. 1597 og 98. 13) Prædikestolen med Himmel &c. fra 1605 og 1606. 14) Tinbækkenet i Fonten, fra Ao. 1615. 15) Degnestolen, Fonten omklædt, og Pulpitum til det unge Mandkiøn, fra Ao. 1623. 16) En liden Sølvflaske til at besøge de Syge med, fra Ao. 1620. 17) Et rødt Cremoisins Fløyels Messehagel med Crucifix broderet, fra Ao. 1629. 18) Christiani Qvarti Bibel, fra Ao. 1637. 19) et rødt Cremoisins Fløyels Alterklæde med Guldkniplinger, fra Ao. 1698. 20) en stor forgyldt Kalk og Disk til Altaret fra Ao. 1674. 21) Kirke-Ritualet, fra Ao. 1685. 22) En Altarbog, fra Ao. 1688. 23) Kirke-Gradualen fra Ao. 1699. 24) en Sølvkande til Viinen og en Sølv-Eske til Brødet, forgyldt inden i, fra A. 1701. 25) et Jern Trallverk omkring Altaret med Messingknapper, fra Ao. 1722. 26) en Messing Metalls Lyse-Krone med 12 Arme item Lysearmen paa Prædikestolen, fra Ao. 1725. 27) Kirke-Tienernes Æmbeders Bøger fra Ao. 1738 og 39. 28) en Dreyels Aiterdug med brede Kniplinger, fra Ao. 1742. 29) en Kloster-Lerrets Messesærk, fra Ao. 1745. 30) nye Messehagel og Altarklæde af ponceau (103) Fløyel med Guldborder og Guldkniplinger, fra 1749. 31) en flad Fyrreplade til Altarklæderne, fra Ao. 1749. 32) 3 Dreyels Haandklæder til Altaret og Fonten fra Ao. 1750. 33) en Eege-Tude-Kande at hente Vand i til Daaben, fra Ao. 17— 34) en Collect-Tavle med Bielder fra Ao. 1752. 35) 2 Liigbaarer i Vaabenhuset, en mindre og en større, fra Ao. 17—. 36) Hakke, Spade og Skovle til at grave med (104).

Dernæst uden til: 1) en grundmuuret gammel Kirkelade med Straatag. 2) en Gaard i Grævinge paa 2 Tdr. 4 skpr. 3 fdk. Hartkorn og Besætning. 3) et Huus i Grævinge med Haugerum paa Kirkens Fortog. 4) 2 Agre paa Grævinge Mark item 5) 4 Agre paa Herrestrops Mark, ialt 3 skrpr. 2 alb. Hartkorn. 6) en Liv-Koe.

Merkværdigheder og Forandringer ved og med Kirkens Inventario, Ornamerter og Eyedomme, Begravelser, Inscriptioner &c. i Kirken.

Den store Klokke er fra Pavedømmets Tid, støbt Ao. 1518 under Kong Christian den Andens Regiering. Hvor meget den veyer eller har kostet at støbe har jeg ikke kundet udfinde af Actis Ecclesiae Grævingensis, ey heller af Actis Consistorii. Dog var det ingen Umuelighed at faa Vegten at vide, om man vilde lade hente af en af næstliggende Kiøbstæder saa

k) Arbedet skeede Ao. 1579 af Mogens Olessøn i Holbech, Ao. 1588 af Laurs Hasling i Gundestr. Ao. 1618. af Ole Jønssøn i Holbech Ao. 1666, af Bendt Gudmandssøn i Windekilde Ao. 1749, i min Tid, udi Julii og Augustii Måneder, da Hans Møller og Laurs Smed i Høybye tillige drillede nye Mærne deri, item nye Knebei 1750 den 23. Dec. fra Khavn.

stor Vægt dertil, hvorved den kunde veyes, naar den var nedtaget at sættes nye Axel udi. Jeg har fundet Exempel paa, at saadan stor Vægt er i forstum Tid i andre Tilfælde bleven hentet fra Kiøbstæderne saasom fra Holbech og Roeskilde Ao. 1592 og 1632 at veye 20 Skippund Blye til Grævinge Kirke. Naar saa skeede, kunde man beregne Skippundet efter den Værdi og det Kiøb, som jeg i gamle Regninger for 100 Aar siden har fundet at være sat paa Klokke-Malm, 200 Mk., det er efter Vor Mynt og Regning nu omstunder 35 Rdl. 2 Mk. Men man kunde svare mig herpaa, at saadan Curiosité maatte koste meere end det kunde være til Nytte. Saa vidt jeg efter Øyemaal kand see maae den veye hen mod 6 skip-pund, om ikke derover, thi den er temmelig tyk og lang. Dens Klång er meget reen og behagelig, naar den ved Ringning ikke forceres, saa dens Lige findes ikke i Odsherred og kand skee i flere Herreder. Man kand i stille Veyr og hvor Veyret bærer ad, høre den over een Miil borte (105).

Inscriptionen derpaa er denne fra Midten og rundt omkring:

domivus andreas petri capellanus ecclesie anno mdxviii splendor sydus annglie(?) est ortus botulphus fructum suum in tempore suo daturus(8).

Saa ulæselig denne Inscription er, saa er det dog ventelig Latin, skjønt nu omstunder uforstaaeligt og vanskeligt at opløse, fordi det er Fractur- og Abbreviatur-Skrift in antiqva lingva (106).

Denne Klokke har kostet meget med at nedtage, igien ophænge, og forsynet med nye Axeler og Knebelser, at holde ved lige i sin Klokkestabel, saasom Ao. 1579, 1588, 1618, da der af Egeskoven, som stod hos Ellinge, blev hentet Træ hid til Axel 1635, 1647, 1666, 1680, 1689, 1698, 1707, 1749 (k).

NB. Neden mod Bælgen af denne Klokke staaer paa den eene Side dette Tegn (107):

2. **Den lille Klokke** er siden Reformationen støbt Ao. 1616 i Kiøbenhavn (108), veyede 3 Skpd. 4 Lpd. 4 Pd., Skippundet 85 Rdl. blev betalt med 273 Rdl. 5 Skill. Paa den Tid var Jesper Berthelssøn Kirke-Patron, Joachim Hanssøn Sognepræst, Christopher Jacobssøn hans Capellan, Laur. Søvreussøn var Degn og Kirkevæрге tilligemed Kirkeværgen Hans Olessøn i Atterop. Med denne Klokke gik det saaledes til: Allereede in Anno gratiæ (109) efter Patroni Gelli Sacerides Død, medens Thomas Finch, forrige Kirke-Patron, var Testamentarius, blev der Ao. 1613 af Laurs Degn og Hans Olessøn begyndt at samle i Sognet Hielp til denne Klokke, hvilken Samling varede indtil Ao. 1617. Collecten kaldede man med det Navn Klokkehjelp. Hver Kirkevæрге havde da sine 6 Byer at indsamle af, hvorpaa jeg vil anføre een Tabelle:

Tabelle paa Klokkehjelp.

a. Antegnelse paa de Penge, som Laurs Søvreussøn, Degn og Væрге for Grævinge Kirke haver annammet af Grævinge Sognemænd til Klokkehjelp.*).

*) Noten mangler.

	Rdl. Mk.		Rdl. Mk.
Grævinge.		Preilerop.	
Hr. Joachim Hanssøn	» 2	Oluf Ibssøn	» 1
» Christopher Jacobsen	» 4	Jens Jenssøn	» 1
Degnen Laurs Søvreussøn	» 4	Mogens Jenssøn	» 1
Anders Ibssøn	» ½	Søvren Olessøn	» 1
Laurs Jenssøn	» 1	Laurits Skreder	» 1
Hans Henningssøn	» 1	Michel Nielsøn	» 1
Jens Mathssøn	» 1	Ole Olessøn	» 1
Niels Mathssøn	» 1	Peder Lauritssøn	» 1
Oluf Ibssøn	» 1		Summa 2 Rdl.
Jens Pederssøn	» ½		
Niels Bryde	» 1	Gunderstrop.	
Anders Knudssøn	» 1	Jep Olssøn	» 3
Oluf Mogenssøn	» 1	Ole Nielsøn	» ½
Jens Mortenssøn	» 1	Ole Pederssøn	» ½
Niels Olessøn	» 1	Maths Olssøn Bødcker	» ½
Jesper Jenssøn	» ½	Ole Jenssøn	» ½
Niels Jenssøn	» 1	Peder Søvreussøn	» 1
Peder Ipsøn	» ½	Niels Mathssøn	» 1
Ostrid v. Ostende, Olessøn	» 1	Maths Olssøn Hofgaard	» 1
Jens Pederssøn Bryde	» 2	Anders Ibssøn	» ½
Summa 6 Rdl. 3 Mk.		Jørgen Pederssøn	» ½
		Morten Nielsøn	» 1
Thorildrop.		Jens Svenssøn	» ½
Niels Olessøn	» 1	Marthin Lauritssøn	» 1
Jep Anderssøn	» 2		Summa 3 Rdl.
Summa 4 Mk. 8 Sk.			
Sneilerop.		Engelstrop.	
Peder Anderssøn	» 1	Jens Pederssøn	» 1
Jens Knudssøn	» 1	Poul Søvreussøn	» 1
Maths Pederssøn	» 1	Ole Jenssøn	» ½
Laurits Knudssøn	» 1	Laurits Jenssøn	» ½
Jens Lauritssøn	» 1	Niels Mortenssøn	» 1
Laurits Jenssøn	» 1	Niels Jenssøn	» 1
Jørgen Mathssøn	» 1	Jep Olssøn	» 1
Søvren Mathssøn	» 1		Summa 1 Rdl. 3 Mk.
Niels Ipsøn	» 1		
Anders Lauritssøn	» ½	Summarum Summa 16 Rdl. 3 Mk.	
Peder Nielsøn	» ½	paa det halve Sogn.	
Summa 2 Rdl. 4 Mk. 8 Sk.			

b) Antegnelse paa hvis Penge, som Hans Olssøn, Atterop, haver annammet af Grævinge Sognemænd til den Klokes Hielp.

	Rdl. Mk.		Rdl. Mk.
Pleierop.		Jens Nielsøn	» 1½
Knud Mogenssøn	» 1½	Oluf Morthenssøn	» 1½
Jep Nielsøn	» 1	Summa 1 Rdl. 2 Mk. 4 Sk.	

	Rdl. Mk.		Rdl. Mk.
Atterop.		Holt.	
Hans Olsson	1 »	Peder Ibssøn	» 2
Niels Lauritssøn	» 1	Sven Jenssøn	» 2
Peder Olsson	» 1	Maths Jenssøn	» 2
Jens Mogenssøn	» 2	Jens Bonde	» 2
Niels Ibssøn	» 1		Summa 2 Rdl.
Morten Olsson	» 1½	Frenderop.	
Søfren Ibssøn	» 1½	Jep Nilassøn	» 1½
Peder Hermandssøn	» ½	Svend Jørgenssøn	» 1½
Jørgen Olsson	» ½	Peder Nielssøn	» 1
Oluf Jørgenssøn	» ½	Niels Anderssøn	» ½
Mogens Lauritssøn	» ½	Mogens Knudssøn	» ½
Oluf Morthenssøn	» 1		Summa 1 Rdl. 1 Mk. 8 Sk.
Niels Pederssøn	» 1	Oustrup.	
Summa 4 Rdl.		Ole Mathssøn	» 1
Herrestrop.		Jens Pederssøn	» 1
Peder Lauritssøn	» 1½	Kield Poulssøn	» 1
Michel Nielssøn	» 1½	Peder Olsson	» 1
Jens Rasmussøn	» 1	Oluf Søfrensøn	» 1
Michel Smed	» 2	Jep Jude	» ½
Laurits Mathssøn	» 1	Oluf Skoning	» 1
Anders Ibssøn	» 2	Anders Skreder	» 1
Peder Christenssøn	» 1	Laurits Abrahamssøn	» 1
Oluf Nielssøn	» 2		Summa 2 Rdl. 12 Sk.
Summa 3 Rdl.		Summarum Summa paa det halve	
		Sogn 13 Rdl. 4 Mk. 8 Sk.	

Denne Samling gjør da ialt 30 Rdl. 1 Mk. 8 Sk. Endnu en anden Collect af dem begge indtil 1617 gjør: 19 Rdl. 3 Mk. Hertil kom Beholdningen af Laurs Søvreussøns Kirke-Regnskab for 1613—14: 95 Rdl. 2 Mk. 13 Sk., Hans Olessøns Residuum (110) af Kirke-Regnskabet for samme 2 Aar: 94 Rdl. 3 Sk. 4 d., item Laurs Søvreussøns for Ao. 1615: 33 Rdl. 1 Mk. 15 Sk. 2 d. og Hans Olessøns for samme Aar: 2 Rdl. 15 Sk. 8 d. Heraf bliver denne Summa 273 Rdl. 7 Sk. 2 d.

Disse Penge fik da Klokkestøberen for Klokken, saa Skippundet beløb sig, som sagt er, til 85 Rdl., hvert Lispund til 4 Rdl. 1 Mk. 8 Sk. Hvert Skaalpund (111) 9½ Sk. Foruden denne Betaling til Klokkestøberen, hvis Navn tillige med Kirkeværgernes findes indstøbte tydelig paa Klokken, samt Aars-Tallet &c., blev der bekostet paa den at veye, føre til Skib og med Skib fra Kiøbenhavn til Nyekiøbing, med Vogn fra Nyekiøbing hid til Grævinge og siden at binde, og af Rasmus Møller at ophænge &c. 37 Rdl. 5 Mk. 14 Sk. Saa den Klokke, da den var kommen paa sit beskikkede Sted i Taarnet og bleven beringet, haver kostet ialt 311 Rdl. Regningens Rigtighed angaaende denne Klokke blev Ao. 1617, den 14. Junii afgjort i Kirkeværgens Hans Olessøns Huus i Atterop, hvor da Kirke-Patronen Doct. Jesper Berthelsen, som approberede og accorderede Klokkestøbningen Ao.

1614 og gav 100 Rdl. paa Haanden. Hr. Joachims Capellan Christopher Jacobssøn Brender, Degnen Laurs Søvreussøn og Hans Olessøn i Atterop begge som Kirkeværgere, der Ao. 1613 havde betinget Klokken og samlet Hielp dertil, vare forsamlede. Forretningen er underskreven med disse Ord: Til Vidnesbyrd, at saa er, sætter vi vaareses Hender her neden under Casparus Bartholinus m. p. (112), Christopher Jacobssøn Brender, Laurits Søvreussøn, Hans Olessøn.

Inscriptionen paa Klokken er denne: Midt i den øverste Rad staar: SPES - MEA - CHRISTUS (113). Omkring dette og paa den øverste Rand findes disse Kirkeværgeres Navne: HANS. OLVFSEN - OCH - LAW- RIDTS. SØFRENSØN. KIRKEVERGER. TIL GREWINGE - KIRKE. Paa den anden Rad fra Midten og rundt omkring staar Klokkestøberens Navn og Aarstallet &c.: HARTWIGH . QVELLIC . MEIER. GOES . MICH . ANNO . DOMINI . 1616. MEIN HOFNUNG . ZU . GOT . ALLEIN (114).

NB. Tilførn var der en liden Klokke, mindre end denne, som under Kong Christian den tredies Regiering *) blev kjøbt Anno Jesu Christi 1561 af M (det er Mester) Laurits Bøssestøber, som veyede halvandet Skip- pund, et Lispund og fire Skaalpund. Der blev givet for den Klokke 313 Rdl. danske, det er for Skippd. 200 Mk., for Lispd., 10 Mk. og for Skaalpund 10 Sk., som beløber sig efter vore Tiders Pengemynts Regning just 50 Rdl. Pastore D. Nicolao Lavrentio, oc Diacone Petro Christierno eo tempore Tutoribus Ecclesæ Nicolao Johannis & Petro Trogillo (115). Saaledes har jeg fundet Kirke-Patronens Doct. Anders Lemvigs egenhændig skrevne Ord derom, hvilke, uddragne af ældre Beviis han har anført til Kirkens Inventarium (116), da han Ao. 1577 tiltraadte Patronatet, hvormed han vidner, at denne Klokke var den eene, som paa den Tid hang i Taarnet, hvor den endnu fandtes Ao. 1588 og længere frem. Men hvor den siden er bleven, har jeg ikke kundet spore, thi der tales ikke om, at den skulde være kommen til Skade eller i anden Maade bleven udygtig eller ubrugelig og derfor være solgt som Malm. Jeg har vel hørt af gamle Sognefolk, som beraabede sig paa deres gamle Forældres Beretning, at den var bleven borttagen og bortført, men om den da var beskadet eller det skeede ved Fiendes Vold (hvilket dog ikke er venteligt, thi ellers havde vel Fienden taget den store og vellydende Klokke og ladet den lille og slettere hænge) eller og den blev solgt andet Steds hen for at faa en bedre og noget større, det veedste de ikke til visse. — Den lille Klokke, som nu omstunder kaldes saa, og, som sagt er bleven støbt 1616 og ophængt 1617 og endnu bruges, er ogsaa af god og ren Klang, saa det giver en god Sammenstemning, naar de ringes tillige og ordentlig. Den Bekostning, som siden er gjort paa denne lille Klokke med at ombinde, at forsyne med Axel Beslag, at drille Marne derudi, skeede Ao. 1647, 1680, 1689, 1698, 1707, 1730 og 1747 (I).

3. **Seyerverket** (117), som blev gjort under Konge Frid. 2. Regiering Ao. 1577, koster i Alt efter Regningernes specielle Formælding 79 Rdl. 2 Mk

D) Det vanskeligste Arbejde heriblant skeede Ao. 1730 af Urmageren Mester Peter Lorentson i Herrestrup, som drillede nye Marne deri &c., kostede 6 Rdl. 4 Mk., ellers var den bleven ubrugelig.

*) Chr. III døde 1559. (Udg.)

8 Sk. Da det var færdigt, fik Præsten i Grævinge, Hr. Joachim, Ao. 1577 1 Rdl. 2 Mk. for at farve det, og Ao. 1583 1 Mk. for Jernet at farve og 1 Mk. for Blokkerne, som Linerne ginge i; Hr. Jens Plow, Præst i Egebjerg, fik Ao. 1581 3 Mk. for en Soelskive at stille det efter (m). Den første, som stillede og passede det, var Hr. Joachim, han fik derfor først Ao. 1578 et halvt Pund Byg, som da kostede 1 Rdl.; Ao. 1579 fik han 1 Rdl. 2 Mk. i Penge. Ao. 1550 et halvt Pund Byg, 1 Rdl. 1 Mk.; Ao. 1581 et halvt Pund Byg, 1 Rdl. 2 Mk. Siden fik Peder Degn Ao. 1582 Verket at pæse og derfor at stille det 1 Pd. Byg, som blev ham ogsaa betalt efter Capitels-Kjøbet 2 Rdl. 3 Mk. Pundet (n). Ligeledes Ao. 1583 1 Pd. Byg, 13 Mk. 3 Album (o), det er 2 Rdl. 1 Mk. $\frac{2}{3}$ Sk. Denne Peder Degns Løn for Verket at stille blev saa ved indtil Ao. 1596, da ham blev aarlig derfor tillagt af Kirkens Tiende-Korns Indtægt et halvt Pund Rug og et halvt Pund Byg eller og Betaling derfor i Penge efter Capitels-Kjøbet aarligen. Og saaledes blev Verket stillet og passet af Degnene efter ham for samme Løn i Laurs Degns og Chresten Degns Tid indtil 1681 den 11te Nov., da Patronen Rasmus Bartholin skriftlig forbød Kirkeværgerne ikke at betale længere til Degnen for Verket at stille uden Ordre af Patronen. Dog gik Seyerverket ikke derved i Staae, men ligesom det hidindtil ofte, naar Fornødenhed udkrævede, var holdt i Stand og forbedret af en Seyermester, saa finder jeg det endnu Ao. 1690 at være repareret for 5 Rdlr. 2 Mk., men siden tales der intet derom, saa man egentlig ikke veed, hvor længe det gik siden den Tid, ey heller naar det reent standsede og blev ubrugeligt. Jeg finder ey heller siden Patroni Forbud 1681, hvem der har passet det, og om der er givet nogen Løn derfor. Da Kirkens Hoved-Reparation skeede Ao. 1735, medens Georg Detharding var Kirke-Patron, og jeg, som Dethardings Amnuensis, førde Kirkens Regnskaber og Correspondencer for ham, som en fremmed og tysk Mand, baade udenfor og i Consistorio, vilde den gode Mand have sat Seyerverket i Stand og Gang, medens Levningerne deraf endda duede noget, men Manden blev ret contrecarreret (118), thi Kirkeværgerne Maths Svenssøn og Søvren Olessøn vare skiødesløse i at efterkomme hans Intention (119) og Villie, ja raadede fra; Sognepræsten Peder Lund, hvis Magelighed tvært imod Loven pag. 375 & 403 &c. bekymrede sig lidet om Kirken, men snarere, naar Patronus begierede hans Omhu for Kirkens Tarv, svarede fortreddelig i sine Skrivelser, hvilke jeg selv haver seet og efter Patroni Dethardings Villie maattet besvare, vilde ey heller hielpe til i noget (p). Degnen, Niels Malthesøn vilde ikke efter Dethardings Begiering, for Betaling passe Verket, naar det blev sat igien i Stand, saa baade

---

m) Heraf seer man, at disse to Præster havde lært at fuske i Mathematiquen, Hr. Joachim med at male og svarre, Hr. Jens med at støbe, tegne og svide.

n) Et Pund Byg, Rug, Havre &c. er 4 Tdr.

o) Et Album er tredie Parten af een Skilling, eller en Hvid, eller 4 penge; der gik 3 Alb. og 12 penge til en Skilling.

p) Den sagtmodige Dethardings egne Ord derom in Actis Eccl. Grevingensis ere disse: Ich habe zwar gebeten den Prediger Peder Lund, dasz er darauf mit acht haben möchte, aber er hat sich entschuldiget, dasz solches nicht seines Amtes wäre &c. (120).

Præst, Degn og Kirkeværgere vare ham imod (q). Hvor ud over den sagtmødige Detharding lod det beroe derved indtil 1740, da jeg var bleven Degn i Grævinge; hvorpaa Detharding, som da afstod Kirken til Neo-Patrono (121) Balthazar Johan von Buchwald recommendede (122) Seyerverkets Istandsættelse til ham, og mig dets Opvartning og Tilsyn for Betaling, hvilket blev da aftalt og lovet mellem os. Til den Ende lod Patronus Buchwald Ao. 1741 den 17. Augusti her i Grævinge kalde Urmageren Peder Lorentssøn af Herrestrop til sig (r) og efter at Levningerne af Seyerverket vare betragtede i nysmældte Kirkeværgeres og min Overværelse udenfor Kirken mellem Taarnet og den Vestre Kirkeloge, spurgde, hvad han forlangede for at sætte Verket i Stand, hvorpaa han begierede 20 Rdl., hvilke ogsaa Buchwald vilde have tilstaaet, men Kirkeværgerne, især Søvren Olessøn (s), fordervede Handelen, ved det at han insulterede (126) Urmageren, som det syntes af Avind og Had, skieldende ham for en Bedrager, der ikke kunde præstere saadant Arbeide, men søgte kun at skille Kirken ved Pengene; hvor ud over Urmageren blev aldeles forbittet og vilde ikke have dermed at gjøre, men plat gik sin Vey. Kirke-Patronen Buchwald blev da gandske vred paa Kirkeværgen, Søvren Olessøn, for hans utidige og usømmelige Forhold, satte ham haardt til rette, fordi han saa dumdristig vilde beskiamme Urmageren og gjøre Manden afspændig (127), ja ligesom gjøre Patronen umyndig, og følgerig forstyrre og kuldkaste begge Patronernes Dethardings og Buchwalds gode Agt. Nogle Aar derefter var det paa det nærmeste, at Patronus Buchwald vilde have ladet denne Søvren Olessøn samt hans Medbroder Maths Svenssøn i Kiøbenhavn arrestere og lovlig tiltale for urigtig Omgang i Kirke-Regnskabet, men saa løb det dog igien af med en haard Irettesættelse. Siden har ingen bekymret sig om Seyerverket. Derforuden kom der Ao. 1745 den 26. Martii et Kongl. Rescript, som forbød, at de Seyerverker, som ikke havde været i Gang i 50 Aar, skulde ikke repareres. Imidlertid findes dog endnu de forrustede Levninger deraf paa sit gamle Sted i den Bue under Taarnet, hvor den lille Klokke, som den lille Hammer slog Qvarteer paa, sidder i Hvælvingen, og Steen-Vegten eller Vegt-Steenen, som Ao. 1639 blev giort af Kamp, og deri drillet Hull, og med Blye indstøbt Jern-Marne, hvorpaa Rebet blev heftet, hvilket kostede da 3 Mk., staar endnu nedre paa Gulvet. Paa Klædningen for Seyerverket, som sidste Gang blev bekostet nye Ao. 1651, og med Maling stafferet Ao. 1653, findes i Maalingen 4 afdeelte Rum med understaaende **Inscription** saaledes: I det første forestilles figurlig Skabelsen, da Gud skabte Manden og Qvinden

q) Dette var Aarsag til, hvorføre jeg, efter Peder Lunds og Niels Malthesøns Død, som skeede kort paa hinanden, maatte, da jeg skrev baade Valentin Cruses og min egen Vocation (123) og Revers (124) efter Patroni Dethardings og Summi (125) Theologi Wældikes Befaling, indføre i Reverserne, som ere henlagte in Actis, den Post, som er Forpligt for os Begge, at have altid Tilsyn med Kirken &c.

r) Denne Peder Lorentssøn er den samme Mand, som Ao. 1730 satte den lille Klokke igien i brugelig Stand. vide supra pag.—

s) Han var i sin Tid Sognefoged, Kirkevæрге, Præsternes Medhjælper (128) og Fattiges Forstander, hoendé som Bonle paa en af Kongens Gaarde i Herrestrop, en Mand med rum Samvittighed og et diertv Menneske, saasom gemeenligen de fleeste Sognefogder er. Man kaldede ham den store Foged og den lange Foged, fordi han var lidet mere end en anden Bonde, og i Vext et Hoved høiere end alt Folket i Sognet. vide supra blant Familie-fødrene. Conf. infra Herrestrups anden Gaard.

af Mandens Rivbeen; i det andet forestilles Syndefaldet i Edens Hauge omkring Kundskabens Træ, i det tredje forestilles Cherubim, uddrivende Adam og Eva af Eden; i det fjerde forestilles Loven, given til Mosi paa Bierget i Sinai Ørken. Neden under denne Afdeeling staar dette: Patrono Olao Worm D. æ. Rectore Acad. Hafn.

4. **Præste- og Degne-Konens Stoele** ere giorte paa eengang Ao. 1577, men siden da Stoelene bleve i Fremtiden omgiorte og forandrede, ere de to Opstandere flyttede over paa den anden Side blant Mandstolene. Inscriptiønen paa disse to Stole er denne:

1577 BLEF . DET . ARBET . GØRDT . IHS (128b) . (det er Sognepræstens Joachim Hanssens Navn, som da blev indhugget paa Præste-Konens Stoel af Herman Snedker i Nyekiøbing) 1577. P. C. H. S. (det er Degnens Navn, neml. Peder Chrestensøn Herredsskriver, som paa samme Tid er udhugget, og derhos hans Vaaben eller Æmbeds Merke, hvilket strax herefter findes aflagget). Siden finder jeg ikke nogen betydelig Reparation paa disse Stole, undtagen den gang Ao. 1676, dog ere Opstanderne endnu de gamle.

5. **Malm-Lysestagerne** paa Altaret (129) har Patronus Andreas Lemvig selv med egen Haand anført i Kirkens Inventario Ao. 1578, men taler ikke om, naar de bleve giorte, hvad de have veyet eller kostet. Lysestagerne bleve forhøiede Ao. 1629, hvilket kostede 5 Mk., og atter Ao. 1714, 1 Rdl., Ao. 1628 kiøbte Patronus Claus Worm derforuden 2 smaa Lysestager for 2 Rdl. 1 Mk. 8 Sk., men de ere nu ikke meere til, og in Actis tales ey heller om, hvor de ere blevne. Altarlysene til disse Stager snoede altid Degnene, og Kirkeværgerne kiøbte Vox der til, saa der bleve giorte nye til hver Høytid &c. indtil Ao. 1608, da der blev kiøbt saa meget Vox paa eengang, at deraf altid kunde støbes store Lys til Juul, som siden kunde varre ud. Dette blev saa vedlige holdt, indtil Patronus Ostenfeld Ao. 1666 den 28de Maji, i Følge af Recessen forbød, at der skulde ey godtgjøres meere til Lys end i det høyeste 12 Skaalpund, som beløb sig 4 Rdl., til Tændelys 2 Mk., til Garn til Lysene 12 Sk., hvilket Ao. 1668 blev fastsat til 4 Rdl. 1 Mk. 12 Sk. Penge og forblev siden stedse indtil Ao. 1739, da Kong Christian den siette ved Forordning af 23. Januarii § 33 aldeeles afskaffede dem. Jeg var den sidste af Degnene, som snoede Altarlysene til Juul i mit Æmbedes første Aar, men siden ikke meere. Til at hente Ild i at tænde Lysene ved fandtes der da bag Altaret et gammelt **Røgelse-Kar** fra Papistiske Tider, som var af Messing-Metall, støbt i giennembrudt Arbeide eller Løvværk med Fod at staae paa og Log at lukke oven til som en liden Pocal. Efterdi det nu ikke brugdes meere, saa sendte jeg det den 19de Aug. 1747 med Patrono Buchwald til Kiøbenhavn, hvor det blev anvendt paa Lysekronen (t) (130). For Altarlysene at snoe og Altarklæderne at toe tillagde Patronus Andreas Lemvig Ao. 1577 Peder Degn 16 Skpr. Land af Kirkens Jord, at Kirken skulde ikke videre Besværing derfor have i nogen Maade, men han nævner ikke i Kirkens Inventario paa den Tid, hvorhelst denne Agerjord ligger: Jeg slutter, at den maa være i Strandvangen, og siden ved Lovens Publication og Landmaalings Forretning-

t) vide infra No. 25 om Lysekronen.

gen Ao. 1682 bleven perpetueret (131) Degnestavnen tillige med anden Tillægs-Jord (u).

6. **Den lille Kalk og Disk** af Sølv til at besøge syge Folk i Grævinge Sogn haver Peder Chrestensøn Degn til Grævinge og Herredsskriver, Ao. 1581 givet til en evig Hukommelse. Saaledes er Patroni Lemvigs Vidnesbyrd herom, hvorunder han endnu har skrevet dette:

Hujus exemplum parochiani imitentur. Andreas Lymvicus Med. Professor in Academia Havniensi ppria manu scripsi (132).

Den blev forbedret Ao. 1685, hvilket kostede da 8 Rdl. 4 Mk. 8 Sk. Findes stedse i Sognepræstens Gjemme i den Ryslæders Pose, som blev givet dertil Ao. 1666 for 3 Mk. 12 Sk.

7. **Crucifixet** eller Korset med sin Bielke blev opsat, indmuuret og med Jernlænker gjort fast Ao. 1584, malet og forgyldt 1686, hvilket kostede 4 Rdl. 1 Mk., faldt ned i Choret Ao. 1703, blev igien opsat, hvilket kostede 2 Rdl. Atter malet og forgyldt Ao. 1726. Inscriptionen for paa Bielken ind ved Kirken er dette Sprog af Bibelen Joh. 3, 16 i Riim forfattet: Saa elskte Gud Verden, at han gaf Sin eenbaarne Søn i Dødens Straf, Paa det, at Alle, som paa ham troe, Ey skal fortabes men hos ham boe. Ao. 1726 (133).

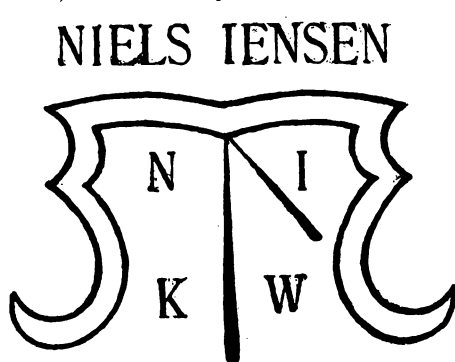
8. **Skriftestolen** eller **Præstens Stoel**. Ao. 1585 bleve af 2 Snedkere den eene hentet fra Nyekiøbing, den anden fra Windekilde, gjort a) Den store lukte Stoel norden ved Altaret, som er Skriftestolen med Knapper, Dørre, Hængseler &c. Til Skabet, som er derudi, blev Ao. 1611 atter gjort Nøgle af Michael Smed i Herrestrop. Derudi blev forud giemt Bøger og Breve &c. Den blev afskaaren og gjort kortere Ao. 1749 in Julio. Inscriptionen derpaa er udhuggen i Opstanderne saaledes lydende:

A) Paa dets Opstandere ind ad Væggen:

GIEME ER ICK I THEN SAED, SOM FALT PAA STIENE. 1585. item FRVCTE, TRO OC THIENE GVD THET ER RET AT HOLDE HANS BVD, HØRE HANS ORD OC THENO.

Det er: Gieme er ikke i den Sæd, som faldt paa Steene. 1585. Frygt, tro og tiene Gud, det er Ret at holde hans Bud, høre hans Ord og Tienere.

b) Paa de to Opstandere ud ad Gulvet:

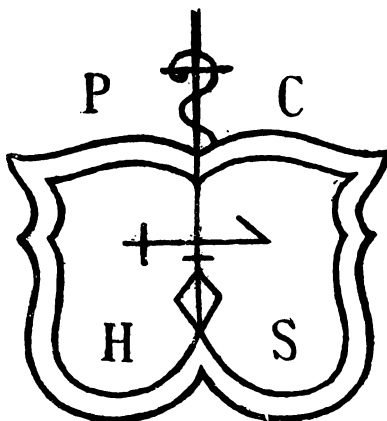
Det er: Niels Jensøn, Kirkeværge, og Peder Christensøn, Herredsskriver i Odsherred, Degn for Meenigheden i Grævinge Kirkes Værge tillige.

De hosstaaende og aftegnede Figurer skal være deres Æmbeds Tegn eller Boemærke, saasom: Kirkeværgens Niels Jensøns er en vidt opladt Tærskeloe med en ophængt Pleyel midt paa Væggen; Herreds-

u) vide infra Degnestavnens eller Degneboligens Tillæg og Udtoget af Landmaalings-Archivet § VI No. 2.

skriverens Peder Christenssøn er et efter de Tiders Maade figureret Blækhus.

NB. De Bøger, Breve og Documenter, som forudm forvaredes i dette Skab under Skriftesstolen, vare Sognet, Kirken, Provste- og Degnekaldet vedkommende; men det var gaaet rent i Glemme, saa man intet veedste deraf at sige, førend jeg kom til Degnekaldet 1739, da jeg, som havde mange af Kirkens Omstændigheder in mente fra rum Tid hid, begyndte at lede op i alle Vraaer og befand, at Laas, Hængsler og Nøgle var slet borte og afbrudt, Dørren ligesom ukiendelig med smaa Jernstifter tilslaget, Bøger og Papirer borttagne, undtagen nogle faa møllædte, raadnede, bleege og nu ulæselige Stumper og Levninger, hvilke jeg leverede Sognepræsten Valentin Cruse, som tog mod dem med Forundring; men har ikke kundet deraf finde noget til Oplysning. Ellers fandtes der ingen Bøger, Papirer eller Documenter, hverken Sognet eller Præste- og Degnekaldet til Efterretning.

b) **Fonte-Hatten** (eller som den paa et andet Sted in Actis kaldes i dette Seculo Kronen over Daaben) det er det oppe i Hvælvingen med Tridse og Tov fastgiorte Log, som kan vindes op og ned over Fonten. Den blev første Gang malet og forgyldt Ao. 1586, siden igien 1623, da Fonten blev flyttet, og atter 1726. Paa denne Fonte-Hat, som i Billedsniderie forestiller Christi Daab eller Johannem døbende Christum, og en Due nedfærende over ham &c. staar med forgyldte Bogstaver i Fractur dette Sprog: Marc. 10,14. Lader de smaa Børn komme til mig, og forhindrer dem ikke, thi Guds Rige hører saadanne til. Vide infra No. 14 b).

c) **Qvindestolene**, fra Præste- og Degnekvindernes Stole af at regne, hvorom tilforn er mældet bleve alle Ao. 1585 giorte op af nye; siden Ao. 1706 igien af nye, hvilket den Inscription, som nu findes, udviiser. Fremdeeles ere de i min Tid Ao. 1747, 48 og 55, forsynede med nye Fodtræer, ombygte, og indbygte med Rygslag og Dørre &c., thi tilforn var ingen indlukt Stoel blant Qvindernes, uden Møller-Konens og Kirkeværgens Qvinder. Med det samme vil jeg mælde om **Mandsstolene**: De bleve giorte af nye deels Ao. 1593, deels Ao. 1608. Siden igien Ao. 1706, som ogsaa kand kiendes af Inscriptionen. Fremdeeles bleve de i min Tid, ligesom Qvindernes Stole, indbyggt med Rygslag og Dørre &c. Ao. 1749, 51 og 56 af Snedkerne Maths Mikkelssøn i Herrestrop, Chresten Rasmussøn i Aasnæs, og Knud Olessøn i Windekille; thi blant Mændenes Stole var tilforn ingen indlukt, uden Kirkeværgernes Hans Olessøns og Hans Hanssøns. Ellers er dette at agte om Inscriptionen, at, ved det at Stolene ere blevne ombygte,

er den kommen i Uorden formedelst Opstandernes Forflytning. Men Inscriptionen var og bør være saaledes: c) Paa Qvindestolen staar: MDCCVI Ædis Patronus Nobiliss. Olaus Worm, Colleg. consist. Assess. med. P. Professor Regius. Næst derhos staar dette: 1706 Blev dette arbejdet giordt af Thomas Pederssøn Falchenberg og Snedker i Windekilde. Længere nede staar dette: Elisabeth Jørgensdotter, Hans Hanssøn Kirkevergers Hustrøe.

b) Paa Mandstolene staar øverst dette udhugget: H. O. K. W. (det er Hans Olessøn Kirkeværge, som forudm i Begyndelsen af forrige Seculo boede i Atterop). Dernæst staar dette: M. D. C. C. VI Patron. Nobiliss. Olaus Wo. Coll. Consist. Assessor medic. Profess. Regius (x). Længere ned neden for Prædikestolen staar dette: Hans Hanssøn i Odstrop, Kirke-W. 1706 (134).

9. **Den blaamalede Qvindestol** øverst i Choret ved Sacristie-Dørren blev Ao. 1503 giordt af nyt Fyrretømmer paa Kirkens Bekostning til de Qvinder, som staar frem med Børn til Daaaben (y). Den kostede ialt med Tømmer og Arbejdsløn til Snedkeren, som blev hentet fra Nykiøbing, 5 Rdl. 3 Mk. Følgelig har hverken Præstegaard, Præsteqvinde eller Andre nogen besynderlig Rettighed til denne Stoel, alligevel man urettelig tilegner sig det ligesom meere; da dog hvert burde forblive til den rette Brug saaledes som Kirken og Kirkens Fædre, Eyere og Forsvar have bekostet og beskikket det. Det er derfor en utidig Undseelse og en blind Lydighed af Bønderqvinderne, som sige, at de tør og maa ikke sætte sig i denne Stoel for Præsten og Præsteqvinden, hvilket er kommen fra de to selvmyndige og selvraadige Præsters Povel Bies og Peder Lunds Tider, da disse ligesom gjorde og tilegnede sig, hvad de vilde; saa Almuen er kommen i den Tanke, at det er en Crimen (135) at handle i den fald imod Præstens eller Præstekonens Villie.

10. **Den lille Qvindestol** ved Taarnet.

Den nederste, indelukte, korte Qvindestol ved Taarnet blev bygt Ao. 1596 og kostede 2 Rdl. 3 Sk. Den er ligeledes bygt for Qvinderne, som holdte Børn over Daaben (z), men det gaaer med den ligesom med den nysmeldte i Choret. De som laborere (136) af Snakke-Syge, fortælle, at i denne Stoel uddeeles Stade til Præstekonens Spindeqvinder. Dette er noget, som jeg hverken agter ey heller udgiver for paalidelig Sandhed. Men saa meget kand jeg, som testis auritus (137) af Forfarenhed siige for vist og sandt, at Præstekonen har i min Tid, foregivende at denne Stoel hørde egentlig Præstegaarden til, fordi den var bekostet af Provst Bies Enke, assurancement (138) anyiist nogle visse Personer Stade i den, ret ligesom hun kunde have været Kirkens Patronesse og hendes Mand Kirkens

x) Det er ikke den Ole Worm, som var Patron i forrige Seculo, men hans Sønsøn, neml. Conference-Raad Willum Worms Søn, hvor ud over han in Actis stedse skriver sig O. Willumssøn Worm.

y) Af denne Stool traadde altid Qvinderne frem og fulgte efter Præsten ned til Fonten, som forudm stod under Taarnet.

z) Fonten stod den gang under Taarnet, og naar et Børn var døbt, gik Qvinden, som havde holdt det over Daaben, ind i den Stool saa længe, indtil hun traadde frem med sit Følge at offre; og derfra gik hun igien i den øverste Stoel.

Eyere, da dog saadant tilkommer Kirke-Patronen alleene eller hans Kirkeværgere efter Ordre. Jeg haver derfor ved given Leylighed, naar man har talet derom eller spurgt mig derom, sagt min Meening og Sagens rette Sammenhæng, neml., at disse to omtalte Stoele ere til fornævnte Brug bygte paa Kirkens og aldrig paa Provst Bie eller hans Enkes Bekostning, hvorom endogsaa Arbejdet selv vidner, at de ere giorte længe førend enten Provst Bie eller hans Enke blev født; men at Provst Bies Enke i hendes Enkestand har havt i begge Stoele sit Stæde, først i den øverste, hvor det endnu tilsyneliggende og med Skind beklædte Sæde eller Hynde findes, siden, da Misforstaaelse reiste sig imellem hende og Præsten Peder Lund, i den nederste, hvor hun holdt for at kunde da bedre forrette sin Andagt uhindret. Dette uagtet har jeg dog merket, at indgroet Vane og Præjudice prævalerer (139). Siden dette da er noget, som rager hverken mig eller mit Æmbede for nær, saa tier jeg fremdeles; thi jeg er bange for Qvinde-Orlog, helst siden jeg engang hørde af en Præste-Qvindes Mund, at Præstehad er et Fandens Had, hvilket jeg baade ved Eftertanke og Erfaring maa sande.

11. Den nu staaende **Altartavle** (140) blev 1597 og 98 nye opreist i Kirke Patronens Nærværelse, og som selv havde da ført den med sig fra Kiøbenhavn, hvor den var giort. Der vare i mange Aar tilforn tænkt derpaa og giort Anstalt dertil; thi jeg finder, at der allerede Ao. 1588 blev til dette Altar og denne Altartavle hentet Vognskud (det er Tømmer, neml. Eegetømmer) fra Lybeck. Den lille gamle Altartavle, som stod der tilforn, blev Ao. 1598 solgt for 2 Mk. Det gamle opmuurede Steen-Altar og Beenkisten, som var derhos, blev nedbrudt Ao. 1594. Steenene deraf bleve brugte til Gulv i Kirken, og de Dødes Been nedgravne i Jorden, men der mældes ikke paa hvad Sted, dog er det venteligt, at det er skeet under Altaret. Ao. 1621 og 22 blev noget rettet paa Altartavlen af Søvren Snedker i Nyekiøbing, og den blev da malet og stafferet af Laurs Maler fra Kiøbenhavn, hvilket kostede 85 Rdl. 3 Mk. 11 Sk. Men hvad Altaret og Altartavlen egentlig har in Summa kostet med Tømmer og Billedhugger-Arbejde &c., har jeg ikke kundet faae fat paa: thi Patronen havde giort Forskud dertil, og maatte siden tage Betaling ved Leylighed, deels i Korn, deels i Penge. Paa denne nye Altartavle, som atter Ao. 1726 blev malet, forgyldet og stafferet, findes Christi Nadvere med hans 12 Apostler forestillet, hvor under staar dette Sprog 1 Cor. 11,26: Saa ofte som I æde dette Brød og drikke denne Kalk, forkynder Herrens Død, indtil han kommer. Neden paa Altarfoden staar adskillige Bibelske Historier afmalede. 1) i den første Tavle paa høyre Side mod Sønden, som vender til Degnestolen, ere 14 Personer, hvor iblant er en Qvindes Person, afmalede med en Lues Lignelse paa enhvers Hoved, hvilket betyder de 12 Apostler og Maria, Jesus Moder &c eller den hell. Aands Udsendelse over Apostlerne paa Pintsefesten. Neden under findes disse Ord EMISSIO. SPVS. S. ACTO. (141). I den anden Tavle paa venstre Side mod Norden er afmalet Christi Fødsel, nemlig Barnet i Krybben med hans Fader Joseph og Moder Maria, og en Oxe og et Asen hosstaaende. 2) Der foruden to Hyrder i Prospect noget derfra. Neden under findes disse Ord: NATIVITAS CHRISTI (142), Luc. 2.

Men hvad der har staaet for Enderne af Altaret er udslettet og nu ukien- deligt (143).

12. **Prædikestoelen** med ophængt Himmel &c. blev af nye bygt Ao. 1605 og 1606, som kostede 45 Rdl. 4 Mk. 11 Sk. foruden Kirkens Forraad af Materialier. Den blev forsynet Ao. 1609 med nye Opgangs-Trappe og Gulv, og Klædning der omkring, som kostede for Tømmer, Dørbeslag og Arbejdsløn til Søveren Snedker fra Nyekiøbing 10 Rdl. 2 Mk. Ao. 1623 blev den udyntet med disse forgyldte Bogstaver, som endnu findes der- paa: S. H. E. C. (144), &c., hvorfor blev betalt til Laurs Maler fra Kiøben- havn 2 Rdl. 4 Mk. Ao. 1620, d. 22. Octobr. blev de 4 Evangelister og 8 Englehoveder Billedsnider-Verk satte paa Prædikestolen, hvilke kostede 4 Rdl. (145). Ao. 1650 blev der atter gjort stor Bekostning paa Prædike- stolen at nedtage, Bielker derunder at indmuure, igien at opsætte, med nyt Loft at forbedre, Himmelen at forhøye, og Underslag at gjøre, item atter Ao. 1653 malet og stafferet og da sat denne Inscription: *Ædis hujus Patronus Olaus Worm, Med. D. ac P. P.* (146). Det sidste, der da tales om Prædikestoelens Reparation, var Ao. 1661.

13. **Tinbekket i Fonten** blev købt Ao. 1615, veyede da 15½ Skaal- pund, à 22 skilling Pundet, som beløb sig til 5 Rdl. 5 Mk. 1 Sk. Tilforn var af Begyndelsen til Fonten et Kobber-Vandkar i Skikkelse som en Hæst, hvorom Patroni Lemvigs egen Haand vidner i Kirkens Inventario Ao. 1577, hvilket blev brugt indtil Ao. 1611, da Patronen Gellius førend hans Død be- skikkede et Messing-Bekken, som blev brugt, indtil Patronen Jesper Ber- telsen eller Casper Bartholin købte dette Tinbekket, som endnu bruges og siden Ao. 1622 solgte Kobberkarret til Sal. Hr. Joachims Enke, Anna, for en courant Daler, og Messingbekket til Sognepræsten Hr. Christo- pher for 3 slette Mark.

14 a) **Degnestolen** blev Ao. 1623 flyttet og omgiort, den gamle Muur bortreven, Steden ryddet, Degnestolen igien opreist og muuret paa nye, hvor den nu staaer, samt nye Bag-Klædning og Sæde af Fyrre-Dæler. Hvor gammel Stolen, som er gjort af reent og godt sort Eegetræ, egentlig er fra det første den blev gjort, har jeg forgieves ledet efter, men Arbeidet der- paa viser, at den maa være over 200 [Aar] gammel. Den har endnu sin Laas og sine Hængsler, endskiønt de ere forrustede, men Nøglen er borte. Inden udi er der lukt Rum og Skabe baade oven og neden, formodentlig til at gemme Kirkens Bøger &c. udi. Thi jeg finder i Patroni Lemvigs In- ventario Ao. 1577 og ligesaa siden i Patroni Olaus Worms Inventario Ao. 1626, at der have været adskillige Bøger til Forvaring i Kirken saasom a) dansk Bibel in folio; b) dansk Bibel in octavo; c) dansk Nye Testament; d) Henrich Smedts Register (147); e) en Ordinance (148); f) en Passional. (149); g) en Manual (150); h) en Gradual (151); i) en Psalmebog. Der var da ogsaa, efter Begges Inventarii Formælding en liden Klokke over Degne- stolen, men hvor den er kommen hen, kand jeg ikke opspore. Strax efter min Ankomst til Degnekaldet opledte jeg ogsaa disse Rum i Degnestolen, men jeg fandt lige saa lidet der som i Præstestolen enten Bøger eller Pa- pիրer til Oplysning i Degne-Æmbedet og Kirkens Sager. Oven paa Degne- stolen fandtes liggende en Gradual in folio, en Kirke-Ritual in quarto, begge revne og løse i Bindet. Der foruden laa der nogle Tid efter anden i et

gammelt Stykke Svineskinds-Bind skiødesløst indheftede Ark Papir, hvorpaa var af tre Degne i Rad, neml. Chresten Pedersøn, Rasmus Chrestenssøn og Niels Malthesøn, blant hvilke den sidste har været meest sludder-vurren og uagtsom, i de selvraadige og magelige Præsters Povøl Bies og Peder Lunds Tider, skrevet meget Qvodlibet (152); det er en B'anding af Anmædelser om Brudfolk med Forløftes Mænd, Børnedaab, Kirkegangs Qvinder, Confitenter (153), aabenbare Skriftemaal for Leyermaal, og noget andet Snak, hvilket maa i de Tider have været ligesom Grævinge Kirkes Bog (aa), skjønt den havde, saa at sige, hverken Begyndelse eller Ende, og Arbejdet der udi er hverken hugget eller stukket; thi ved det at den har stedse lagt til Klade og Blade for enhver Bondes, Rytters, ja Bondedrengs Fingre, er der, foruden den i Præstens P. Bies Tid af Chresten Degn latterlige dog usømmelige Tilførsels Maade (bb) og den i Præstens P. Lunds Tid af Niels Degn brugte forvirrede og urigtige Maade (cc), revet noget hist og her bort der af, saa det falder vanskeligt nu omstunder for Præst eller Degn at give Nogens Alders skriftlige Udtog deraf, uden for saa vidt jeg har gaaet Levningerne igiennem og annoteret dem; ja det havde været aldeles umueligt, dersom jeg ikke havde sanket og føyet Hæfterne sam-

aa) Den rette Kirkens Ministerial-Bog, som Patronus Ole Worm bekostede Ao. 1644, var bleven borte, maaske i den Svenske Feyde med mere andet.

bb) e. gr. Sexagesima Ao. 1688 Giertrud Jensdotter publice absolveret (154), udlagde til Barnefader Rytter Otte Nielsson, som laa kun hos hende een Nat, hvorefter hun fødte Tvillingen. Magdalena og Apolona, døbte Dom. Palm. Iblant Confitenterne Dom. Cantate (155 1690 Pene Anna. Juuledag til Aftensang 1603 prædikede Povøl Bie den yngre, og Gud være lovet stod sig vel. Det vidne vi tvende Mænd Chresten Pederssøn, Søren Jenssøn. Iblant Confit. Dom. 27. p. Trin. 1695: Halte Margrete. Dom. 10 p. Tr. 1696. Gertrud Jensd. publice absolveret, har faaet fire gange Horeunger. Dom. Reminiscere (156) 1698 blant Confit. Laurs Andersøn Tyf og hans Quinde den Skarn. Dom. 9 pr. Tr. 1698 døbt den kagstrøgne Mette Finds uegte Barn Laurits, hun som tilforn har været stubbet til Kagget (157) af Bøddelen; item Reminiscere 1699 samme kagstrøgne Mette Find absolveret for Leyermaal. Festo Adscens (158). 1709 døbt Kirsten Jens uegte Barn Ole, udlagt til Barnefader er Lamme-Kræmmer af Kiøbenhavn Chresten Berentsen. NB. Min Tromme slaar vel om &c. Dom. 4 p. Trinit. derefter, da hun stod Skrifte, udlagde den rette Barnefader Anders Rasmussen af Preylerop. Qvasimodogeniti VIII (159) staar der om Anna Mortendotter og Peder Smeds Leyermaal saaledes: Og vare de tilsammen, mens Barnet blev avlet. Iblant Confitenterne 1683 Anna med det eene Øye, 1684 den Polse Pige Anne Venuste (160), 1685 galne Birgitte. 1689 den stakkels Margareta, 1690 en stakkels Quinde, som kjørde med Kram, 1697 Ellen med den kroget Haand, 1698 Ritmester Leegels Statsmøe (161), 1700 Halte Elisabeth. Iblant Leyermaalene: Ao. 1688 Festo Joh. Bapt. (162) Ole Jørgensen udlagt til barnefader, som boede i Sneilerop og siden rømte bort som et Skarn. 1689 Invocavit (163) Giertrud Jensd. udlagt en stor Jyde-Karl Niels Eschildssøn, 1672 Qvasimodogeniti. Maren Christensd. udlagt Jens Mauritsøn fra Khavn, som reyste herom blant folk og solgte Tobak. 1693 Dom. 28. post. Trin. Karen Andersd. og Marg. Hansd. bleve skriftede og forviiste Sognet, 1693 Dom. 20 p. Trin. visiterede Vice-Provsten P. Bie, og gik (Gud være Lov) vel til. Dom. 4 Adv. 93 Peder Hovmand begravet her af Byen. Gud glæde hans Siel! 1706 Exaudi (164) stod 5 qvindfolk skrifte, af hvilke den sidste udlagde til Barnefader en Starblind Dreng, de andres Barnefædre være Ryttere. Dom. 14 post. Trinit. 1696 skyldede Cecil Chrestensdotter fra Wallekilde en Rytter, som skulde have taget hende med Vold paa Marken.

cc) e. gr. Naar han har anført en Mands Navn, som har ladet sit Barn døbe, er stunddom Barnets Navn og Kiøn, stunddom Byens Navn glemt, &c. Naar han har anført Brudfolk findes studdom Forlovelsen men ikke Vielsen mældet, & vice versa (165). Undertiden nævnes hverken, hvor de hårde hiem eller hvor de komme hen at boe. Blant Confitenterne nævner han Præsten og hans Allerkiæreste: om sig selv sætter han: Ipse ego cum costa mea (166). Undertiden har han faaet Indfald og skrevet Nyt-Aars Rim &c.

men i den Orden, de nu findes. Man skal giette sig til, at dermed maa være begyndt fra Lovens Publication 1683, men det første jeg har deraf fundet var fra 1684, det forrige Aar kiendelig bortrevet. Til Sognepræsten har jeg leveret all Samlingen. Hos ham, neml. Valentin Cruse, kand det eftersees, og enhver Retsindig kand deraf skionne hvor skiødesløst og uskiøntsomt det er gaaet til, helst af Præsterne, der ingen Omhu have baaret for deres Æmbeds Ære ey heller for noget til Oplysning for Mee-nigheden og Posteritæten i den Fald, idet de have ladet det beroe paa Degnene, uden at legge selv Haand derpaa, da det dog meest vedkom Præste-Æmbedet. Og er det saa meget meere forunderligt, siden der ikke i 54 Aar findes Spor, at nogen af disse to Præster har skrevet Bogstav derudi, ikke engang Povel Bie, medens hans selv var Provst, men han har ladet Degnen antegne baade naar han selv visiterede og naar Bispen visiterede, hvilket jeg har agtet for at være alt for stor Letsindighed og Magelighed. Saadan Uorden, Skiødesløshed og Enormitæt, som ey alleene her, men paa mange andre Steder i Stiftet er bleven funden, maa have givet Mag. Peder Herslev, efter at han var bleven Bisp i Sædlands Stift, Ao. 1738 Anledning og ret Føye til at imponere (167) Præster og Degne, hver i sit Æmbede, en ordentlig Pligt med at indrette og efterdags vedligeholde deres Æmbedes Bøger inden og uden Kirken, saa de nu findes i bedre Stand (dd). — Ao. 1752 d. 14. Aug. blev der efter min Begiering gjort Tværsæde i Degnestolen mod den øverste og østre Muur, men Tavlen til at tage mine Offer-Skillinger paa og at sætte Blæk og Penne udi, lod jeg selv bekoste Ao. 1743.

b) **Fonten**, som fordum stod under Taarnet, blev Ao. 1623 nedbrudt, adskilt, flyttet op i Choret, hvor den nu staar ved Altaret og Degnestolen, igien der nye muuret, omklædt med Egetømmer, forsynet med Tridse og Tov til Fonte-Hatten, samt malet, stafferet og forgyldt saaledes som den nu befindes. Inscriptionen er anført paa Fonte-Hatten Ao. 1585, men om den da, eller nu, eller og siden Ao. 1726 er først bleven sat derpaa, det har jeg ingensteds kundet finde.

c) **Pulpitum** (168) hvor det unge Mandkiøn sidder, blev bygt Ao. 1623 af godt Fyrretømmer og Dæler, som blev da kiøbt deels hos Kiøbmændene, Hans og Rasmus Christensen i Nyekiøbing, deels hos Norbagerne, der laae for Anker ved Aasnæs. Derpaa findes malede med Forgyldning de tolv Apostler og deres Navne: Petrus . Andreas . Jacobus major (169) . Johannes . Thomas . Jaobus minor (170) . Philippus . Bartholemeus . Matthias. Neden under staar dette: Anni Christi 1623 . Ædis Patronus Casp. Barth. Med. & Phil. D. ac P. P. Under dette Pulpitum blev Ao. 1629 lagt en Hammer (ee), og tillige farvet rødt 1637. Ao. 1650 blev Trappen flyttet, de to Paneele i Gangen giorte, Stolene oven paa forandrede, og den gamle Kirkedør, hvor Trappen staar, blev igienmuret. Alt dette Arbeide kostede for Degnestolen, Fonten og Pulpitum, med Bygnings-Materialier og Løn til Jeppe Muurmester og Hans Snedker fra Nyekiøbing, Michael Smed af Herrestrop, og Laurs Maler fra Kiøbenhavn, in Summa over 170 Rdl. Paa dette Pulpitum gav Enhver paa den Tid 1 Mk., 1 Mk. 8 Sk., 2 Sk. til Indfestning af Stolestader, ligesom i Kirken; men siden Lovens Publication Ao. 168— ere

dd) vide infra om Kirkens Bøger nu omstunder Nr. 25.

ee) Det er den Opstander med Tværbjelke, som styrker og bærer Pulpituren.

Boemændene og deres Qvinder &c. frie for dette, og Stolestadet følger Gaarden.

15. **Den lille Sølvflaske**, som tillige med den lille Kalk og Disk findes i Sognepræstens Gjemme i ovenmældte Ryslæders Pose, veyer 12 Lod $\frac{1}{2}$ Qvintin, og blev Ao. 1620 foræret af Hr. Christopher Brender til Brug for Syge i Sognet (ff).

16. **Det røde Cremoisins Fløyels Messehagel med broderet Crucifix** Ao 1629 kostede Kirken 59 Rdl. 1 skilling. Nedenunder Crucifixet staar dette: Patrono. Olao Worm. D. Anno MDCXXIX. Det blev Ao. 1692 underfoeret paa nye, nye Galoner (171) satte paa Kanterne, som kostede 4 Rdl. Jeg haver fundet i Patroni Andreae Lemvigs Kirke-Inventar, at der da Ao. 1577 vare paa eengang 3 Messehageler til Grævings Kirke, neml. et af rødt Fløyel, et af Gyldenstykke, og et blømmet grønt. Herom lyder Hr. Joachims Beretning Ao. 1608 saaledes, at Doct. Anders Lemvig gav det Gyldenstykket og det grønne Messehagel bort, da de duede intet.

17. **Christiani Qvarti Bibel** in folio blev kjøbt Ao. 1637 for 15 Rdl. Den ligger endnu paa Prædikestolen, men uden Bind og ilde reven. Hvor de forrige Bibeler &c. ere blevne, finder jeg ingensteds nævnet.

18. **Den store forgyldte Kalk og Disk** til Altaret lod Patronus Doct. Rasmus Bartholin bekoste Ao. 1674 i steden for den, som Aaret tilforn blev bortstiaalen, og betalede den efter Vegten med Penge 26 Rdl. Pengene leverede han til Sognepræsten Povel Bie, som ved Betalingen til Guldsmeden lod sit Navn tillige med Kirke-Patronens sætte derpaa saa lydende: Grævinge Kirke-Kalk Patrono Doct. Erasmus Bartholino & Pastore Dr. Paulo Melisæo. Ao. 1674.

Paa Disken eller Patella (172) staar ikke tegnet andet end en Oblats Figur. Af Bøgyndelsen var der en Tinkalk, siden en forgyldt Kalk og Disk. Begge findes anførte i Patroni Lemvigs Inventario Ao. 1577. Tinkalken blev solgt Ao. 1612, og derimod kjøbt en Tinflaske paa $3\frac{1}{2}$ Potte til Kirkens Viin, for hvilken Flaske blev betalt 2 Slette Daler til Capellanen Christopher Brender (gg); men hvor Flasken siden blev, enten solgt eller som ubrugelig afskaffet, finder jeg ingensteds omtalt. Den forgyldte Kalk og Disk blev Ao. 1626, enten fordi den da var bleven ubrugelig eller fordi den var for liden, tagen til Hielp til en nye, som var større. Den gamle blev solgt efter Vegten, for hvert Lod Sølv 3 Mk. 2 Sk., hvilket beløb sig for 17 Lod $1\frac{1}{2}$ Qvintin 9 Rdl. 4 Sk. (173). Den nye, forgyldte Kalk og Disk, som Patronus Ole Worm lod Ao. 1627 gjøre i Steden, veyede 49 Lod, hvert Lod betalt med 1 Rdl. beløb sig til 73 slette Daler 24 eller 49 Rdl. Denne skønne Kalk og Disk var det, som blev med Posen, hvori den var forvaret, bortstiaalen Ao. 1673, men Tyven blev ikke opdaget.

19. **Kirke-Ritualet** blev kjøbt den 24de September 1685 for 10 Mark danske eller 1 Rdl. 4 Mk., og findes endnu i Kirken, men behøver nyt Bind.

20. **Alterbogen** blev kjøbt Ao. 1688 for 1 Rdl. 3 Mk., ligger endnu paa Prædikestolen, men er forreven; 4to. Ao. 173— kjøbte Patronus Detharding en anden 8vo., hvilken Præsten meest bruger.

21. **Det røde Cremoisins-Fløyels Alterklæde**, som endnu er til Brug, blev

ff) Dette skeede just i det Aar, da han af Capellan blev Sognepræst.

gg) Udi dette Aar 1612 var han bleven Capellan hos Hr. Joachim.

med sine Guld-Posemter af Kirkens Beholdning bekostet Ao. 1698 for 60 Rdl. 5 Mk. 13 Sk. Om Altar-Klæde finder jeg hverken i Kirkens Inventario eller andetsteds noget talet førend Ao. 1620, da Laurs Degn til Siele-gave (174) efter sin Hustrøes Død gav et Alterklæde af rødt Engelsk Klæde med røde Silke-Fryndser. Dog nævnes ikke, hvad det kostede. Siden har Kirken Ao. 1641 bekostet et Altarklæde af 6 Alne rødt Carmesin-Fløyel med Guldkniplinger, hver Alen Fløyel kostede 2 Rdl. 4 Mk., hvert Lod Kniplinger af 11 Lod 3 qtin kostede 5 Mk., Silke 1 Mk., Syeløn 4 Mk., beløb sig til den Summa 26 Rdl. 3Mk. Atter Ao. 1678 bekostet et gult Damaskes Alterklæde den 14. Augustii for 33 Rdl. 2 Mk. i Steden for det, som Aaret tilforn den 10. Julii 1677 blev stiaalet ud af Grævinge Kirke. Om det bortstiaalne Altarklæde har været det Fløyels, som Kirken bekostede, eller det af Engelsk Klæde, som Laurs Degn gav, derom har jeg ikke kundet opspore Vished; men om det gule Damaskes mældes der in Actis, at Patronen gav det bort, da det var blevet gammelt og ubrugeligt, dog staaer der ikke til hvem og af hvilken Patron det blev bortgivet.

22. **Kirke-Gradualen** (175) købte Patronus Doct. Vilhelm Worm for 2 Rdl. Ao. 1699. Den blev første gang brugt Dom. 1 Adventus. Ved min Ankomst til Degne-Æmbedet laae den, som tilforn sagt er, paa Degnestolen forrevæn. Endelig, da jeg ikke længere kunde bruge den, indsendte jeg den Ao. 1753 i April Maaned til Patronus Christian Lodberg Friis, som efter min Begiering lod den af en Bogbinder sammenflikke og indbinde, siden mig igien tilsendt den 5. Aug. 1753 Dom. 7 post Trinitatis; saa den nu bruges, og kand med Forsigtighed bruges en Tid lang.

23. Den inden i forgyldte **Sølvkande til Vinen** og **Sølv-Eske til Brødet** er foræret til Kirken Ao. 1701. Inscriptionen, foruden Vaabnet er paa Kanden med Antiqva-Skrift eller Latinsk Cursiv-Bogstaver denne: Ao. 1701 blef denne Kande af Ritmester Leegel og hans Frue gifven til Grefvinge Kirke, Gud til Ære og Kirken til Zirat. Paa Esken er Inscriptionen, foruden Vaabenet, saaledes: Ao. 1701 hafver Ritmester Christian Liebmann Leegel og hans Frue Ingebore Leegels, gebohrne Lossen, gifven denne eske til Grefvings Kirke, Gud til Ære og Kirken til Zirat. Kanden veyer 11 Lod 2 qvintin. Det er her at agte at Kanden og Esken blev giort i Kiøbenhavn sidst i Aaret 1701 men ikke offereret til Kirkens Brug førend den 23. Martii 1702 og siden indført i Kirkens Hoved-Regnskabs Bog den 1. Junii til Inventarium (hh) (176). Denne Sølvkande havde, ligesom tilforn er meldet om

hh) Hue confer Procuratoris Templi Doct. Wilh. Wormii & Dni Pastoris Pauli Melissæi manum propriam. de anno illo:

I. Copie. Velædle og Velbørerne Hr. Ritmester Leegel med sin Velædle Frue haver foræret til Grevinge Kirke en Sølv-Kande forgyldt efter Monsr. Anders Normans Attest skal veye 31 Lod. Nok haver bemældte Velbyrdige Folk foræret en Sølvske forgyldt inden i til at glemme Oblater i, skal veye 11 Lod 2 qvintin, som og til mig er leveret, hvorfor Velædle Hr. Ritmester med Velædle Frue paa Kirkens Vegne taknemmeligst betakkes, og skyldigst qviteres af mig underskrevne.

Grevinge, den 23. Martii 1702.

Povel Bij.

II Copie. Anno 1702 haver Hans Kongel. Majestæts veibestalted Ritmester, Velædle, Velbyrdigede og mandhafte Christian Liebman Legel og hans Velbaarne Frue, Frue Ingeborg Loss, foruden anden Gavnildhed, som de tilforn mod Grevinge Kirke have ladet see, end og den 23. Martii 1702 skienket og givet, som de til Sognepræsten Hæderlige og Vellærde Mand Hr. Povel Bie fra sig leveret haver. En Sølvkande til Alaret inden udi forgylt, veyer Treddive og et Lod,

Kalk og Disk Ao. 1673 og om Altarklædet Ao. 1677 den Skiebne, at den blev Ao. 17— tillige med adskilligt andet Gods af Værdi bortstaalet ved Indbrud giennem Huusets Vegge om Nattetid fra Provst Bies Enke, som da efter Accord holdt Kirken vedlige med Vin og Brød, og havde følgende Sølvkanden &c. i Forvaring. Men da Sognepræst Peder Lund tordnede ved Tillysning af Prædikestolen med Trusel om Bandsættelse, havde Tyven om Natten derpaa hængt Sølvkanden paa Haandtags-Knagen af Degnens, Niels Malthe-sens, Loge, ret i Indgangen paa Porten til Degneboligen, hvor Degnens Karl fand den hængende ved Haanken, da han om Morgenens vilde gaa ud og op i Kirketaarnet at ringe Klokken. De Tyve, som Ao. 1626 og 1673 berøvede Kirken, fik man ikke fat paa; men her blev Tyvene i Anledning af adskilligt Andet, som de tillige havde stjaalet fra bemeldte Provste-Enke, røbede, og derfor straffede saaledes: Tyvene, som vare to Ryttere af Ritmester Lee-gels Compagni ved Navn Laurs Mathssøn og Chresten Andersson Kiær, maatte udenfor Grævinge Bye paa Nørre Kirkebjerg løbe til Straf for Stig-remmene, Laurs Mathssøn som Hovedmand 24 gange og Chresten Anders-søn 12 Gange. Da jeg kom til Degnekaldet, var Sølvkanden ubrugelig, fordi den midt i Bælgen, hvor Ritmester Leegels Vaaben, som er [ ] (177), staa indgravet, var revnet, men Patronus Balthasar Joh. von Buchwald lod den Ao. 1743 giøre til rette i Kiøbenhavn, saa den er stedse brugt siden og bruges endnu (178). NB. Her paa dette Sted og ved denne Leylighed vil jeg give en kort Beretning om Viin og Brød, hvorledes dermed er tilgaaet: Ef-terdi det var for dum en Vane i Meenigheden at gaae til Alters paa visse Ti-der af Aaret, saa kiøbte Kirkeværgerne naar Behov giordes, Viinen kun Potteviis og loed den hente enten i Nykiøbing, Holbeck eller Kiøbenhavn, ligesom den var at faae, hvilket varede indtil Ao. 1582, da Hr. Joachim fik et Pund Korn for at holde Brød og Viin, neml. 2 Tdr. Rug og 2 Tdr. Byg efter Capitels Kiøb. Siden blev der lagt ham en Tønde Havre til, hvilket varede indtil hans Død 1620. Derpaa kiøbte Værgerne igien Viin i Fleng, indtil Hr. Christopher 1625 paatog sig for samme Betaling som Hr. Joachim at holde det aarlig (179) og efter ham Hr. Niels ligesaa indtil Patroni Thomas Bartho-lins Afgang til Senioriatet Ao. 1657. Men saa viiste Hr. Niels Bøgvad sig stridig imod Patronen Christian Ostensfeld, som var en af de nidkiæreste Patroner for Grævinge Kirke, indtil han band ham Ao. 1662 til at holde Brød og Viin for samme Afgift som hans Formænd og svare dertil efter Reces-sen (180). Siden Ao. 1665 paa hans Besværing tilstod han ham aarlig 10 Rdl. i Penge; men Hr. Niels gjorde end da Difficultæter (181), saa Patronus Ostensfeld blev ganske vred og satte Hr. Niels strengelig til rette Ao. 1666. Foruden den første Snibbe Ao. 1662 straffer Ostensfeld her igien Niels Bøg-vad for urigtig omgang med Viin og Brød, hvilket Ostensfeld kalder en dri-stig Gierning imod Recessen, som gjør Confusion og derfor Bøgvad Efter-dags skal svare til, hvad Forsømmelse deri skeer. Feylen, som Ostensfeld skraber Bøgvad for, fandtes i Regnskabet skrevet med Bøgvads egen

Lod, saa og en Sølv-Eske til Altaret inden udi forgylt, veyer elleve Lod to Qvintin. For hvilke store Godhed imod Kirken og Altaret de have sig Løn og Velsignelse af Gud at forvente, og af Efterkommerne et priseligt Eftermæle. Til hvilken Ende og for at opmuntre Andre tillige og anden Gavnildhed mod Guds Huus, er dette udi Kirkens Bog bleven indført af mig paa Uni-versitetets Vegne nu værende Kirkens Forsvar.

Kiøbenhavn 1702, den 1. Junii.

Willom Worm, tempil procuratore.

Haand, og bestod deels i den Uforsigtighed, at han, Kirken til Skade, havde givet et gaaende Bud 1 Mk. 8 Sk. for at hente fem Pegele Viin for 1 Mk. 1 Sk.; deels at Bøgvad havde opbaaret imod Kirkeværgernes Villie og Viden- de 4 Rdl. for 4 Tdr. Havre, hvilket Ostenfeld falder en selvtagen Myndighed imod Recessen, deels ogsaa i det at Bøgvad havde anført 4 Mk. 11 Sk. for meget til Brød og Viin. Endelig maatte Ostenfeld Ao. 1667 tilstaae Bøgvad et Pund Byg og halvt pund Rug, og Bøgvad da svare til Alting (182). Dette holdt Hr. Povel Bie, som kom efter Bøgvad 1668, indtil Ao. 1671, da han fik Tillæg 4 Rdl. i Penge. Saa blev det forandret Ao. 1675 af Patronen Rasmus Bartholin til 10 Rdl. i Penge indtil videre. Siden gjorde Patronus Johan Buchwald det Ao. 1719 til 13 Rdl. 2 Mk.

24. **Jern-Trallverket** med Messing-Knapperne paa omkring Alteret blev foræret Ao. 1722 til Prydelse af Provstens sal. Povel Bies Enke Elisabeth Jacobsdatter Burchard. Hendes Navn findes i Trek med forgyldte Bogstaver og Aars Tallet 1722 midt i Dørren paa Trallverket, som blev gjort af Smeden Anders Pedersen i Windekilde. Foruden den Dør, som er i Midten, er der ogsaa en Dør paa Siden til at oplade for Præsten, at han kand der igiennem stige ned for Altaret, hen til Fonten at døbe Børnene. Samme Provste-Enke lod ogsaa til Kirkens Ziir Ao. 1726 heele Altartavlen, Fonten og Fonte-Hatten, samt Korset i Chor-Hvælvingen paa nye male og forgyldte ved en Maler fra Slagelse; og siden lod hun Stolene i Kirken male af Maleren i Holbech Johan Tyrck. Og til Admindelse derom findes bag paa Bielken under Crucifixet ind ad Altaret dette malet med Latinske Bogstaver: Anno 1726 haver Proustens salig Hr. Povel Bies Encke Madame Elisabeth Marie Jacobsdaatter Burchard ladet dette Chor med Maling bepryde (183).

25. **Messing Lysekronen**, som hænger i den øverste Hvælving næst Choret, blev til Kirkens Prydelse Ao. 1725 foræret af Sognepræsten Peder Olesøn Lund, som købte den paa Auction efter Kiøbmand Grønvig i Nye-kiøbing. Den har 12 Arme i 2 Laug til at bære 12 Lys udi. Førend min Tid var der allerede skeet Skade paa nogle af Armene saa Urmageren i Herrestrop Peder Lorentsen havde hæftet dem med Stifter og Tinlodning, men det havde ingen Varighed. Hvorpaa jeg Ao. 1747 den 19. Augusti formanede Kirke-Patronen Balthasar Joh. von Buchwald, da han var her i Grævinge at eftersee Kirkens Tilstand, at tage den tillige med et gammelt Røgelse-Kar, som fandtes her i Kirken, men blev ikke mere brugt (ii), til Kiøbenhavn med sig for at lade den af Røgelsekarret til gavn reparere hos en Giørtler eller Malmstøber, hvilket ogsaa skeede; thi tre Aar derefter den 23. Dec. 1750 blev den af hans Successore Patrono Christiano Lodberg Friis sendt mig i god Stand hid igien, forøget med de smaa nyestøbte Løv-Verk, som findes i mellem Armene; og jeg derpaa hængte den paa sit sædvanlige Sted til Jule-Høytid (184).

Lysearmen paa Prædikestolen blev af sal. Peder Lund købt paa ovenmældte Auction, og ligeledes da foræret til Kirken. Begge Deele, Lysekronen og Lyse-Armen kostede 10 Rdl. Lyse-Armen tog Patronus Christian Lodberg Friis med sig Ao. 1754, og lod den, efter min Begiering

ii) confer. supra Num. 5 om Lysestagerne.

forsynet med nye Skrue i Piben, strax i Augusti Maaned sende hid igien til Brug.

26. Kirke-Tienernes **Æmbeds-Bøger**, som angaar Kirketiennesten og Æmbedernes offentlige Forretninger inden og uden Kirken, ere indrettede efter Biskoppens Mag. Peder Herslebs Anordning, som efter sin Ankomst til Sædlands Bispesæde fandt hist og her i Stiftet alt for stor Skiødesløshed i Kirkens og Kirke-Æmbedernes Sager hos mange Præster og Degne (kk). Præstens Ministerial-Bog maatte Hr. Peder Lund nolens volens (185) efter Befaling indrette Ao. 1738, kort førend han døde. Den er in folio, og indeholder: 1) trolovede og viede Ægtefolk, 2) Børns Daab, 3) Qvindens Introduction eller Kirkegang, 4) Disses Tall, 5) den confirmerede Ungdoms Tall, 6) Landemodets Acter, 7) Kongelig Rescripter og andre Øvrigheds-Anordninger Kirke-Æmbederne vedkommende &c. Degnens Æmbeds-Bøger haver jeg fra den Dag, jeg blev offentlig indsat i Degne-Æmbedet, som var den 6. Sept. 1739, Dom. 15 post Trinitatis indrettet, og ere følgende: 1) Kirkens Communicant-Bog eller Confitent-Bog, fol., hvor udi Degnen efter Befaling antegner a) Dem, som mælde sig at ville gaae til Skrifte og Alters, b) Hvem der prædiker og catechiserer, skrifter og dispenserer Sacramenterne; 2) Kirkens Tillysning-Bog 4to, hvor udi indføres efter Loven Aarets Tid, lyses for Ægtefolk, samt hvad ellers efter Kongl. Forordninger, Øvrigheds Anstalter, og Sognets Kirke Skik med Prædiken, Læsning, Collecter &c. skal skee. 3) Kirkens Collect-Bog, hvori indføres ad pios usus (187) indsamlede Penge og frivillig Gave inden Kirkens Dørre, 8vo, 4) Sognelæsnings-Bog over Ungdommens Profect (188) og Forhold. NB. Den Bog varieres jævnlig efter Tidens, Sognets, og Folkets Omstændigheder. 8vo. 5) Degnekaldets Æmbeds-Bog, som indeholder Copier og Extracter af Kgl. Befalinger, Rescripter, Øvrigheds Anstalter, Landemodets Acter og Monitis (189) &c. fol. Æmbedet vedkommende til Efterretning og Lydighed ey allene for de nulevende, men for Eftermændene i Æmbedt, og og skal derfor efter Befaling forblive paa begge Sider, Præstens saa vel som Degnens publique Æmbeds Bøger ved Præstestavn og Degnestavn. Ligesom nu disse Bøger ere autoriserede af Biskop Hersleb, saa blive de og Efterdags af ham og hans Successoribus (190) Bisperne og deres Medhjelpere Provsterne ved alle Visitatser efterseete, om de af hver i sin Sted holdes i Stand og siden til Beviis af Bisp og Provst paategnede.

27. Den fine Dreyels **Altardug** med brede Kniplinger bekostede Patronus Buchwald Ao. 1742 og sendte den hid den 1. April, hvorpaa den første Gang blev brugt Dom. Qvisimodogeniti. Den Altardug finder jeg ingen steds mældet hverken førend eller efter at det nye Altar blev gjort, indtil Ao. 1641, da der i Patr. Doct. Ole Worms Tid blev gjort den første Altardug af 3 Alne Lærred, besæt med 3 Alne Kniplinger, hver Alen Lærred kostede 2 Mk. 8 Sk., hver Alen Kniplinger 1 Mk. 8 Sk., Syelør 1 Mk., saa det beløb sig ialt til 2 Rdl. 1 Mk. Siden forærede en ung Karl ved Navn Jørgen Herman Merchel Anno 1674 til Kirken en Altardug af Klosterlærred med Kniplinger. Atter bekostede Patronen Johan von Buchwald Ao. 1720

(kk) Conf. supra Num. 14 om Degnestolen. Vide etiam (186) Patroni Chr. L. Friises Brev af 17. April 1754.

af Kirkens Beholdning en Damaskes Altardug for 15 Rdl. 1 Mk. Fleere haver jeg ikke fundet anførte.

28. **Messeserken** eller Messeskiorten af Klosterlærred sendte Patronus Balth. Joh. Buchwald hid Ao. 1745, da den forrige, bekostet af hans Fader Ao. 1721 for 7 Rdl. 1 Mk. 8 Sk., var reent opslidt. Foruden disse har der været af Kirken, siden Reformationens Tid, bekostet 9, thi de tre første findes paa eengang nævnte i Patroni Lemvigs Inventario Ao. 1577, af hvilke den eene var da nye og de andre to gamle. Omsider gav Patr. Doct. Thomas Finck Hr. Joachim de to gamle. Siden har der kun været en eeneste Messeskiorte efter anden, saasom Ao. 1612 een af 10½ alne Lærred à 30 Sk. alen, er 3 Rdl. 1 Mk. 11 Sk., Syeløn 2 Mk. 8 Sk. Ao. 1628 een af 11½ alen Lærred à 28 Sk. alen, og Syeløn 1 Mk., beløb sig til 3 Rdl. 3 Mk. 12 Sk., som Ao. 1642 af 11 Alen Klosterlærred, Alen 2 Mk. 2 Sk., Syeløn 1 Mk., beløb sig til 4 Rdl. 1 Mk., item Ao. 1671 een af 14 Alne Klosterlærred à 2 Mk. alen, Bændel, Traad og Syeløn, 4 Mk., som kostede 5 Rdl. 2 Mk. Og Ao. 1887 een, som kostede i alt 8 Rdl., med mindre der har været unævnt til Skifte, medens den nye eller den bedre blev toet, som vel kan være troeligt, en gammel. Men nu omstunder er der til Præsten kun een eeneste Messeskiorte, skjønt det var ganske fornødent at have to, baade for Reenligheds og for Varigheds skyld. Dog kan det hændes sig, at den Dragt med Messehagel og Messeskiorte bliver med Tiden obsolet (191) og aflagt (192).

29. **Det nye Messehagel og Alter-Klæde** af ponceau Fløyel med Guld-Kniplinger blev bekostet Ao. 1747 af Patrono selv Balth. Joh. von Buchwald ført hid til Grævinge den 13. Augusto. Derefter blev det første gang brugt paa Jule-Høytid (II).

30. Den flade Fyrre-Kiste eller **Lade til Altarklæderne**, som findes i Præstegaarden blev bekostet Ao. 1749 af Patrono Buchwald. Men den store firekantet Egekiste med dobbelte Rum, som staar paa Fod i Sacristiet, findes ingensteds nævnte. Saa meget kunde jeg ved min Ankomst til Degnekaldet 1739 spore, at i det øverste Rum havde tilforn været Leddiker og Skuffer, hvori forudm maa være giemt Documenter og Qvitteringer &c. Thi paa een Skuffe stod tegnet Slottets Regninger og Qvitteringer, paa en anden stod Kirkens Regninger &c., paa den tredie stod Patronens Regninger, &c., men saadanne Leddiker, som vare kun af tyndt Fyrretræ, og ikke af Eeg, ligesom Kisten vare reent ormstungne og adskilte fra hinanden. Imidlertid kan jeg deraf giette mig til, at denne Kiste maa være giort i det sextende Seculo, følgelig over halvandet Hundrede Aar gammel. Thi det er tilforn mældet, at Grævinge Sogn har i de ældre Tider lagt under Dragsholms Slot (mm); og jeg haver in Actis Eccl. Græving. fundet, at Kirke-Patronernes Breve fra og til Grævinge Præster og Kirkeværgere ginge til Befordring i Dragsholm Skriverstue, saasom Ac. 1600, da Doct. Thomas Finck var Kirke-Patron og Ivar Christophersøn var Skriver paa Dragsholm, item Ao. 1666, da Patronus Ostenfeld befalede Kirkeværgerne, at, naar de havde noget at mælde om Kirkens Sager, da skulde de ved Kirkens Huusmand lade Ærendet bestille i Dragsholm Skriverstue:

II) conf. supra num. 16 item Kongl. Rescript af 26. Martii 1745 (173).

mm) vide supra i den første Afdeeling § 7.

item Ao. 1669, da der fra Grævinge blev betalt under Patrono Ostenfeld den anbefalede Prinsesse-Styre 10 Daler til Ridefogden eller Skriveren paa Dragsholm Peder Munk og de andre 40 Daler til Rectori Magnifico (194). Men i det nederste store Rum maa have været Giemmested til Altarklæderne &c. Og derfor haver Kisten havt dobbelt Lukke og Laase, hvilket er endnu kiendeligt. Nøglen er nu omstunder borte, og Laasen forrustet og ubrugelig. Udi denne Egekistes store og nederste Rum er formodentlig ogsaa Kalk og Disk da bleven förvaret; thi der mældes in Actis, at Nøglen til Kalk og Disk blev Ao. 1652 fliet for 1 Mk.

31. De to Dreyels **Haandklæder** til Altaret og Fonten bleve i December 1750 hidsendte af Patrono Friis. Af det slags finder jeg in Actis ikke nævnt fleere end et eeneste, som Ao. 1629 blev giort til Kalk og Disk af 2 Alen Lærred à 2 Mk. Alen og Syeløn 8 Sk., beløb sig da til 4 Mk. 8 Sk.

32. **Vandkande af Eeg** til at hente Vand til Daaben blev efter min Begiering Ao. 17— paa Kirkens Bekostning for [ ] giort af Bødkeren Morten Tygesson i Sneilerop.

33. Den nye **Collect-Tavle** (195) med Bielde (196) sendte Patronus Friis hid til Kirken Ao. 1752 i Martii Maaned; men den havde Aaret derefter 1753 den 7. Octbr. den Skiebne, at Tyvefingre toge Bielden bort deraf, i tanke, at den var af Sølv, da den dog var kun hvidt Metall. Paa samme Tid havde Tyvefingrene ogsaa skaaret 2 Stykker af Guld-Kniplingerne paa det Cremosins Fløyls Altarklæde fra Ao. 1668 (nn). De gamle Collect-Tavler ere fra 1616 og 1661.

34. **De to Liigbaarer**, som findes i Vaabehuset, neml. een mindre og een større, ere af Kirken bekostede Ao. [ ]. Tilførn har Kirken bekostet Liigbørre Ao. 1585, Ao. 1633, og Ao. 1671.

35. **Hakke, Spade og Skovle** til at grave Grav med til de Døde findes vel i Vaabehuset, men intet ved Grævinge Kirke holdes i slettere Stand end disse Ting, hvilket er ikke Kirke-Patronens men Kirkeværgernes skyld, som hverken skaffe deslige retskaffens Redskaber, ey heller have Tilsyn med dem, som bruge dem. Jeg haver nok sagt det og paamindet derom. saa vel som om at skaffe Fieler til Graven at staae paa, Reeb at nedsenke Liigkisten med, og Jernstang at bryde Tellien (197) eller Skorpen af Jorden med om Vinteren, naar Jorden er frossen; men det bliver vel ikke anderledes saa længe Maths Svenssøn og Søvren Olessøn ere Kirkeværgere. Fordum var der Jernstang til Kirkens Brug; thi Patronus Lemvig har endogsaa anført dem i Kirkens Inventario Aa. 1577.

Begravelser, Monumenter, Inscriptioner og Liig i Kirken.

1. Udi Sacristiet, som i gamle Dage var forsynet med Borde og Bænke og gode Laaselukke, fordi der blev holden Tamperdag (198) for Sognet, Regnskab, giemt Røgninger og Dokumenter, Altarklæderne og Vasa sacra (199) &c. oo) er et aabent, muuret Begravelse med Fiulgulv og Lemme over. Hvo der egentlig haver ladet det bekoste, finder jeg ingensteds nævnt; men

nn) vide supra No. 21.

oo) Under Doct. Ole Worms Patronat blev Ao. 1611 giort til Sacristiet nye Laas, som kostede 1 Rdl. Ao. 1655 Bord og Bænke, som kostede 9 Rdl. 8 Sk. Under Doct. Rasmus Bartholin Ao. 1674 blev Sacristie-Gulvet igien omlagt, og kostede 1 Rdl. 2 Mk. 8 Sk.

det Steen Monument, som er indmuuret i den Bue næst ved Choret, paa den nordre Side, synes at give tilkiende, at det maa være skeet af Sognepræsten Povel Bie. Monumentets Inscription med forgyldte Bogstaver er saaledes lydende:

1. Povel Bies Monument.

Apoc. Cap. 14 V. 13.

Beati, qui in Domino moriuntur. Jesum & animam reducem cum dilectissimis Gnatissimis Birgitha Melissæa & Anna Catharina Melissæa in Domino defunctis præstolatur Pia & Honestissima Matræ Elisabetha Sophia Petri Filia Vorm in templi hujus Sacello tumulata, quæ nota Ao. 1639 beate obiit Ao. 1694 die 29. Dec. Mater 5 liberorum, 1. Filii ex priore conjugæ Rev. Dn. Nicolao Bøgvadii, & 1. Filii æ 3. Filiarum a' posteriore Rev. Dn. Paulo Melissæo. Id quod hoc monumento mæstissime testatum voluit relictus Maritus, qui est natus Ao. 1644 d. 10. Aug. inauguratus Pastor Ao. 1668. d. 1. Maji. Præpositus Ao. 1699. d. 14. Junii. denatus 1712. d. 1. Maji (200).

Udi dette Begravelse staae endnu kiendelig 3 fuldkomne store Liigkister; hvorudi hviler: 1) Povel Bies første Hustrøe, som var Niels Bøgvads efterladte Enke, og her kaldes Elisabeth Sophia Pedersdotter Worm; hun døde 1694. 2) Povel Bie selv, som døde 1712. 3) Povel Bies anden Hustrøe Elisabeth Marie Jacobsdotter Burchard, som døde 1729. Udi den fierte kort sammenslagne Kiste findes nogle Been, hvilke maa være af de i Monumentet nævnte Døttre, Birgitte Bie og Anna Catharina Bie. Nu onstunder bruges ikke dette Begravelse af Nogen, og derfor blev Luit-Hullet i den østre Side af Muuren gienmuuret ca. Aa. 175—.

2. Bøgvads Epitaphium.

Udi Choret ved Siden af Sacristiets Dør ovenover Skriftestolen findes Præsternes Christopher Brenders og Niels Bøgvads Epitaphium af Træ, malet og forgyldt, afdeelt i visse Rum med Inscriptioner.

Udi den øverste Afdeeling er afskildret et Skib for fulde Seyl, som søger Havn. Der under staaer i lige Linie mellem Billedsnider-Verket disse Ord:

Christus est nostra Justitia, Resurrectio et vita (201).

Udi den eene runde Deel paa den venstre Side ad Sacristie-Dørræn findes dette:

Memorare novissima & in æternum non peccabis (202).

Udi den anden runde Deel paa den Side mod Østen hos Altaret findes dette:

Ante obitum moriens non moriturus obit. (203).

Her imellem staae begge Præsterne Christopher Brenders og Niels Bøgvad tillige med deres Hustrøe Mette Jørgens Dotter i deres fulde Dragt og Legems Størrelse afskildrede paa en stor Oval Tavle.

Strax neden hos Billedverket paa den Side til Sacristiet staaer dette:

Fides justificat (204).

Paa den anden Side til Alteret:

Spes non confundit (205).

Nederst under i et firekantet Rum staaer dette Sprog: Joh. 3,16:

Sic dilexit Deus mundum, ut filium suum unigenitum daret, ut omnis, qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam (206).

Dn. Christophorus Jacobi Brender.
 Dn. Nicolaus Joannis Bøgvad.
 Medea Georgii Filia.
 Sumptibus Bøgvadii erectum.
 Anno 1643.

Disse 2 Præster og denne Præste-Kone ligge begravne under Altergulvet. Brender døde 1630, Bøgvad 1668.

3. Patroni Franckenaus Inscription.

Paa den nordre Side af Kirkens Muur lige over for Prædikestolen i den tredie Bue oven fra er det Vindue, som var der tilforn, igienmuuret, og i den Sted sat en liden Trætavle til Admindelse om Kirkens Hoved-Reparation under Patrono Frankenaus. Inscriptionen med forgyldte Bogstaver er saaledes lydende:

D. O. M. S.

Favente Numinis Divini gratia & auspiciis Augustissimi Dni Friderici Quarti Daniæ, Norvegicæ, &c. Regiæ Academiæ Havniensis Rectore Joh. Bircherodio Jani Filio & Templi Curatore Georgio Frederico Franck de Franckenaus, Med. Prof. Reg., Ao. Reparatæ Salutis MDCCXI, medios inter bellorum æstus depopulante simul Metropolin Daniæ dira lue Epidemica*) Grevingensium hocce Templum reparari coeptum, & tecto laminis plumbeis tegulisque noviter instructo, moenibus item temporum injuria collapsis pristino nitore restitutis, faustum hæc totius ædis renovatio nacta est finem. Anno illo auspiciatissimo qvo

DenVo, prostrato aC VICto Te Papa, trIVMphans
 LVtherana arCtos gaVDIa Magna tVLIt**) (207)

NB. Her udi dette Elegiaco (208), saavel i Pentametro (209) som Hexametro (210) ligger det Aars-Tall 1717, som Religionens store Jubel-Aar; og i dette Aar blev den Hoved-Reparation, som var begyndt paa Kirken af Patrono Franckenaus Ao. 1711, og var den største, der nogensinde er skeet paa eengang, fuldfærdiget. Da lod Patronus Franckenaus i Kiøbenhavn ved Billedhuggeren Christopher Sturmberg giøre bemældte Trætavle af Lindetræ, som kostede 8 Rdl., og ved Maleren Anders Nielsen med den forgyldte Inscription male, hvilken kostede ligeledes 8 Rdl. Heele Bekostningen paa Reparationen til Materialier, Handverksmænd, Daglønnere og Vognleye &c., da Regningen var forhørt, efterseet, lignet og lagt, præsentibus memoris membris Consistori ac Rectore magnifico ædis hujus Patrono Georgio Franck de Frankenaus, beløb sig in Summa 732 Rdl. 4 Mk. (pp). Neden under staar Pastore Petro Lundt Olai Filio. Men dette er ikke malet af den Maler, som gjorde

*) Udi denne Pest 1711 døde tilvisse 22535 Mennesker. Ao. 1547 var der ogsaa Pest, i hvilken Doct. Hans Svane døde; item 1575 og 1583, da der døde 9000; item 1601, item 1619, hvilken Pest var allevegne i Danmark, saa deraf døde Ao. 1620 her i Grævinge Sogn, foruden mange Andre, især en Mand i Holt, ved Navn Jens Bonde tilligemed Kone og 8 Børn; item 1639, da Doct. Casp. Bartholin døde; item Ao. 1637, da der døde 5000 og Ao. 1654, da der døde 10000 Msker.

**) Jubel-Fæsten blev holden her i Grævinge Dominica 23 post Trinitatis die 31. Octobris 1717, som var Dagen før Alle Hølgens Dag.

pp) Conf. supra Patroni Dethærdings Vidnesbyrd om Kirkens Bygning § 1, se infra § 3: No. 14.

Inscriptionen paa Tavlen. Præsten Peder Lund maa have ladet sit Navr siden sætte derunder, formodentlig Ao. 1726 af Maleren, som malede og stafferede Choret (qq) (211).

4. Paa **Vaabenhuus-Dørren** ud ad staar indhugget i Egeplankerne disse Bogstaver og Aarstal der imellem: J. H. 1605. J. O. Det er Joachim Hanssøn og Jeppe Olessøn. Thi paa den Tid vare Sognepræsten Joachim Hanssøn og Sognefogden Jeppe Olessøn i Gunderstrop Kirkeværgere; og da bleve deres Navne indhugne i Kirkens Arbeide (rr) (212).

5. Lig under Altergulvet.

Udi Choret under Altergulvet ligge foruden ovenmældte to Præster og deres Hustroe endnu følgende begravne: 1) En fornem Svensk Officier, som døde her i den Svenske Feyde Ao. 1658. Hans Navn og egentlige Character har jeg ikke fundet, men hans Grav er muuret under Jorden med røde Muursteen ind mod Altaret, hvor nu Jern-Trallverket staar over. 2) Sognepræsten Peder Lund, som døde 1738 og ligger begravet fra Jern-Trallverket lige til under Crucifixet midt for Gangen.

6. Lig i Kirken og under Kirkegulvet.

Udi Kirken og under Kirkegulvet ligge disse efterfølgende begravne:

1) Sognepræsten Hr. Niels Lauritssøn, men hvor han egentlig ligger eller naar han døde, har jeg ikke fundet. Acta mælde alleeneste, at hans Grav i Kirkegulvet var Ao. 1625 nedsiunken og blev oplagt igien. 2) Sogne- degnen Chresten Pederssøn, som døde 1710, ligger øverst i Kirkegulvet mod Choret neden for Crucifixet, hvor Degnen staar og læser Bønnen. 3) Sog- nedegnen Niels Malthessøn, som døde Ao. 1739, ligger paa samme Sted be- graven.

4) Ind under den øverste Stool af Mandstolene ligger min lille Søn Jacobus Høyer, natu major (213) begravet, som døde 1743.

5) Midt i Kirkegulvet ligefor Dørren og Opgangen til Prædikestolen er nedsat Sognepræstens Valentin Cruses Hustroe Ingeborg Frantzdatter Pechel, som døde Ao. 1752, og hos hende 4 Børn, neml. Arnoldus, Birgitha, Birgitha, Birgitha Francina, og desforuden et Abortivum (214).

6) Lidet længere ned indad under Mandstolene er begravet Capitain Johannes Fischer, som døde den 22. Julii 1719. Hans Kaarde med sort Slør om sidder endnu paa den søndre Side af Prædikestolen (215) (ss).

7) Peder Smed i Grævinge, som døde Ao. 1664 og kiøbte sig et Leyer-

qq) conf. supra Nr. 24.

rr) Vaabenhuus-Dørrer: med Laas og Nøgel blev giort Ao. 1605. Dørren kostede 3 Rdl. 3 Mk. og Laasen med Nøgel 1 Rdl. 5 Mk.

ss) Han var født paa Nytaarsdag den 1. Jan. Stil. vct. (216) i Cassel udi Hessenland, hvor hans Fader Christian Fischer var Capitain i Krigstieneste under Hans fyrstl. Durchl. Vilhelm den siette af Hessen og blev fældet i Slaget imod Tyrken ved Neuhausel Ao. 1663, den 26. Sept. Hans Moder var Raadmand Georg Schröders Dotter af Hirschfeld, ved Navn Anna Martha. Ao. 1681 den 13. Febr. begav han sig som Volunteur (217) i Krigstieneste og gik til Brabant, hvorfra han siden tog Ao. 1683 Afskeed og derpaa den 1. Maj begav sig i dansk Tieneste som Musquetier (218), hvor han siden gradatim (219) avancerede: 1) 1689 in Jan. til Gefreyter; 2) Ao. 1693 den 14. April til Caporal; 3) Ao. 1693 den 19. Julii til Fourier (220); 4) Ao. 1697 den 20. Dec. til Sergeant; 5) Ao. 1698 den 10. Martii til ældste Sergeant; 6) Ao. 1701 den 2. Junii til Secund Lieutenant; 7) Ao. 1710 den 31. Oct. til Premier Lieutenant; 8) Ao. 1718 den 6. April til Capitain Lieutenant; 9) Ao. 1719 den 23. Jan. til Capitain. Med hans Hustroe Anna Christence Biering svlede han 3 Børn, neml. Johan Christian, Herman Christopher og Anna Martha Elisabeth.

sted i Kirken for 10 Slette Daler (tt); men egentlig, hvor hans Grav er, findes ikke optegnet.

8) Kirkeværgeren Søvren Ipsøn i Grævinge (uu), som døde 1791, ligger begravet under Kirke-Taarnet.

NB. Hvor Sognepræsten Joachim Hanssøn som døde 1620; hans Hustroe Anna som døde 1625 item Degnen Peder Chrestenssøn, som døde 1608, hans Søn Jens, som døde 1580 (vide infra § VI, No. 1, 2, 3); Laurs Søvre-rensøn Degn, som døde 1638, hans Hustroe, som døde 1620, hans tvende Sønner, som begge døde 1676 &c, ligge begravet, derom findes intet udtrykkelig nævnt (221).

Merkværdigheder og Forandringer ved og med Kirkens Inventario og Eyedomme, Begravelser, Inscriptioner &c. udenfor Kirken.

1. **Kirkeladen.** En grundmuuret Kirkelade, staaende paa nordre Side i Hiørnet af Ringmuuren paa Kirkegaarden næst hos Kirkeporten. Naar den er bleven først bygt, veed man ikke; men derudi haver af fordums Tid altid været indlagt og aftorsket Kirkens Tiende-Korn, som siden blev giemt under Laas og Lukke af Kirkeværgerne paa Vaabenhuus-Loftet, indtil det kunde eller skulde sælges (yy). Da nu Kirken ikke behøvede Kirkeladen til Tiende-Kornets Aftærskning, siden Tienden var accorderet i Skieppen, fortingede Hr. Joachim den Ao. 1611 af Kirke-Patronen og Kirkeværgerne for aarlig Afgift 1 Rdl. 3 Mk. til Kirken. Hvor paa Patroni Gelli Sasceridis Ord in Actis den 26. Maji 1611 med Vilkor lyde saaledes: »Dersom Hr. Joachim nyder de andre Kirkers Lov, da derfor vil være udi Kirkeværgernes Nøye.« Denne Afgift betalede da Hr. Joachim indtil hans Død 1620, og hans Enke, Anna, Aaret derefter ligeledes. Men Ao. 1622, den 2. Augustii blev Kirkeladen bevilget Hr. Christopher aarlig for en Courant Daler, at den ikke skulde staae ledig. Siden gav han Ao. 1623, 24, 25, 26 og 27 aarlig Afgift 5 Mk. Men Ao. 1628, 29, 30 indtil hans Død havde han den tillige med Kirke-lofterne uden Afgift, fordi han skulde skaffe Viin og Brød til Kirken for sædvanligt Kiøb, indtil Vinen kunde igien faaes for forrige Priis (zz). De to næst efter følgende Præster Hr. Niels og Hr. Povel Bie havde ogsaa denne Kirke-Lade til deres Nytte; men om de ligesom de to forrige Præster have givet Leye deraf, derom nævnes ikke in Actis. Imidlertid er den altid bleven holden ved lige med sit Steentag og Reparation paa Muur og Tømmerverk, hvorpaa findes Beviis i Kirkens Regnskab Ao. 1607, 1610 og 1624, da den blev repareret med Tegel og Muursteene, indtil Ao. 1686, da Taget deraf faldt reent ned og blev sønderbrudt, hvorpaa Kirken lod Sparverket igien opbygge, Muuren derunder reparere, Taget belegge med Langhalm, og to Rader Tagsteene af de nedfaldne, som ikke ginge i Stykker, henge nederst til Tagskieg, hvilke bleve med Kalk underskielede. Ao. 1702 blev der til Kirkens Reparation tagen 600 Muursteene af Kirkeladens brøstfældige Kamme, og Steden blev lukt igien af Muurmesteren. Efter Hr. Povels Død fik hans Successor, Hr. Peder Lund, Kirkeladen til sin Brug med Vilkor at skulle selv holde den ved lige med Tag og Sparverk. Endelig gav

tt) Saaledes vidner Kirkens Hoved-Regnskabs Bog, henlagt in Actis.

uu) Conf. Sect. 2 § IV No. 20 infra & supra den niende Gaard i Grævinge.

yy) Conf. supra § 8 i den første Afdeeling om Sognets Frihed.

zz) conf. supra Num. 23 i Kirkens Inventario, hvor der tales om Viin og Brød.

et Kongl. Rescript af 26. Januarii 1735 Tilladelse at nedbryde den og anvende Steenene til Kirkens Nytte ved forefaldende Reparation; men saa fik Hr. Peder Kirke-Patronen overtalt til at lade den staae til hans Nytte, for at rumme og aftærse deri det Korn, som han af sin Avling ikke, uden Bekostning paa at bygge sig et Stykke Ladehuus, kunde rumme i Præstegaarden. Og paa samme Condition har endnu Sognepræsten Valentin Cruse denne Kirkelade, som er den eeneste, der findes til overs her i Ods-herred (222). Om Kirken baader af den Tilladelse og Føyelighed, det er ikke min Sag at criticere om, naar Kirke-Patronen vil taale det. Det maa være nok, at jeg har mældet skriftlig min Meening derom, saa vel som om andet, Kirken og dens Pertinentier (223) vedkommende i Følge min imod Vocationen (224) udstedte Revers, og af Patronen i min nu skrøbelige Legems-Tilstand begierede Løsgivelse fra det mig paalagte Ansvar for Kirkens Tilsyn og dens Reparation. Over dette blev Præsten og Kirkeværgerne saa misfornøiede, at Hr. Valentin Cruse baade for Kirkeværgerne Søvren Olessen og Maths Svenssøn og for sig selv sendte mig en skriftlig Requisition (225) derom den 6. Maji 1754, hvilken jeg besvarede den 9. Maji med Henviisning til Patron Frieses Decision eller i fald man ikke var fornøyet dermed, til lovlig Procedure (226), men der blev ikke videre talet derom hverken af Præst eller Kirkeværgere eller Kirke-Patroner *). Saa meget vil jeg dog anmerke om denne Kirkelade: 1) Saa længe Præsten har og beholder den, stilles aldrig Menighedens Anke og Knur; thi ved det, at Kirkegaarden ikke kan være tillukt, som det sig burde, naar Guds-Tjeneste ikke holdes i Kirken, &c., men der er daglig Passage over Kirkegaarden til og fra Præstegaarden, saa vel af Byens og Sognets som af Præstens Folk, medens der tærskes i Kirkeladen om Vinteren, og Indkiørsel med hans Vogne om Sommeren i Høstens Tid ey alleene til Kirkeladen, men og til hans anden Kornlade, som staar paa Kirkens østre Ringmuur, saa bortkiøres ey alleene Gravene paa Kirkegaarden, men de blive endog ved samme Leylighed nedtraadte af Hestehover og oprodede af Svine-tryner, saa at Familierne i Meenigheden ikke kan ret skielne deres Leyersteder fra hinanden, men der udover feyde ofte, og opgrave Liig, som ikke ere raadnede, hvilket er skeet nogle gange i min Tiid, saa jeg med Forundring har seet derpaa, naar jeg haver siunget ved Graven. De kan ey heller for den Aarsags skyld holde deres Grave i Hævd, ordentlig oplagte og afdeelte. Ikke at tale om, at Kirkegaarden derudover seer stedse ud som en afbarket Felled og bærer intet uden Nelder af det brændende Hæste- og Svine-Møg, som falder og bliver liggende derpaa. Ey heller vil jeg tale om, at Tyvefingre (a) borttage Teglsteene af Kirkens Ringmuur til deres Kakkellovne ved den Leylighed, at Kirkegaarden staar altid Nat og Dag aaben (b). Jeg har nogle gange ved given Leylighed advaret

*) Jeg vil ikke anføre Copie af denne skriftlige Rencontre (227), men alleeneste sige, at Svaret var passet paa Tiltalen.

a) Udi forrige Tider blev Kirkegaarden bedre holdt i Hævd, thi in Actis finder jeg, at Ao. 1579 bleve alle Hyldetræer, som stode der, omhugne, opryddede, Kirkegaarden rensset, og siden frensset af Kirkeværgerne holdt ved lige, Ukrud og Nelder afslagne hen mod 90 Aar (228).

b) Grævninge Sogn har jevnlig havt nogle beegfngrede Folk iblant sine Beboere, hvilke især i Præsten Povel Bies Tid øvede deres Tyverie paa Kirken i Anledning af det, at der da olev begyndt ikke at lukke for Kirkegaarden. Hvor ud over Acta mælde om adskilligt Tyverie,

Præsten Cruse derom (om at lukke for Kirkegaarden), men enten haver jeg faaet en skaldet Undskyldning eller han har tiet stille, ladende som han ikke förstod det, eller ikke vilde føle det. Bønderne quasi obstrependo (229) besvære sig stedse hos mig; men jeg, som ikke kan lukke for Kirkegaarden, end mindre for Kirke-Patronens tilladende Villie, følgelig ikke remedere (230) det, har viist dem deres Besværing hen til Præsten, Kirke-Patronen og hans Kirkeværgere. Men de meene, at det er en stor Crimen og Forseelse at sige Præsten i den Fald hans Feyl, saa, enddog dem vel synes at være fornærmede, da ikke tør tale om deres Ræt, blot af taabelig Overtroe. Der skeer derfor vel aldrig Forandring derudi, førend Præsten enten mister Kirkeladen eller det bliver alvorligen befalet at holde Kirkegaarden i Grævinge, ligesom andetsteds skeer, tillukt.

2) Da jeg Ao. 1740 var saa godt som Huusvild med Mine i den mig anviiste gamle forraadnede og øde Degnebolig, fik Patronus Delharding mig et skriftligt Conclusum (231) af 26. April 1741 udstedet, at Præsten skulde levere Kirkeladen fra sig, og jeg tage mod den for at indrette mig den til et Stykke Stuehuus med 20 Rdl. Hielp, som Consistorium vilde udstede mig. Men, enten det skeede directe eller indirecte, saa fik dog Præsten maget det saaledes, at Neo-Patronus Balthasar Johan von Buchwald og Professor Christian Thestrup paa nye contrecarrerede (232) Dethardings forhvervede Conclusum (d) og gjorde mig den tilsagte Hielp ved et andet Conclusum saa modbydelig (e), at jeg efter Dethardings og fleere retsindige Mænds Raad lod Kirkelade med de tilbudne 20 Rdl. fare som noget, der var mere til Skade end til Gavn, og maatte see til, hvorledes jeg kunde faae Bolig bygt. Dette er et af Præstens V. Cruses og Kirke-Patronens B. J. v. Buchwalds egennyttige Sned imod mig, hvilket med meere findes anført i Acterne og Remarquerne (233) af min 9 Aars Proces om Grævinge Degnebolig.

2. En Gaard i Grævings Kirke-Bye paa Hartkorn 2 Tdr. 4 skp. 3 fdk. med god Bygning og Besætning. Den er i sidste Landmaalings Matricul anført No. 20. Men siden Jorddeelingen skeede i Grævinge Ao. 1745 er den nu i Tallet den 13de Gaard (f). Med denne Gaard har det havt følgende Beskaffenhed: 1) Ao. 1574 var den beboet af en Bonde ved Navn Jens Chrestensen, som da skyldede aarlig til Landgiæld eller Jordskyld to skilling Grot (g). Han døde 1585. Siden blev den beboet af 2) Hans Hen-

---

iblant Andet ogsaa, at Kirken maatte lade sin Ringmuur Ao. 1674, 75 og 78 klæde med tierede Bræder og Fiele, fordi Tagsteenerne bleve bortstiaalne, og endda brøde Tyvefingre de tierede Fiele om Natten af Ringmuren. Og en-inu er ikke Tyve-Arten uddøet; dog nævnes det Ord Tyverie nu ikke, men det kaldes Pudserie.

d) Herover lyder Patroni Dethardings Expression (234) i en Skrivelse til mig iblant andet saaledes: Hätte der gute Buchwald mit mir insistiren und anbeiszen wollen (neml. i den Disceptation, som da havde reist sig blant Consistoriales) so wäre wohl angegangen; aber damahls war er auf andere Gedanken gefallen, zog die Nase zürüch und liesz mich allein in Stecken. (235)

e) Dette Conclusum indeholdt, at efter 20 Aars Forløb skulde jeg igjen indrumme Kirken sin Kirkelade og være forpligtet at bygge mig selv Bolig paa Degnestavnens Grund; imidlertid betale aarlig een Rigsdaler til Kirken.

f) vide supra § 1 i denne anden Afdeeling.

g) teste Patrono Læuvig & Diacono Petro Christierno i Kirkens Inventario Ao. 1577. NB. to skilling Grot skal være saa meget som nu omstunder en heel to Mark, og en skilling Grot i Værdi som et Kronmark Stykke (236). Ellers sættes Regnskabet aarlig 2 Mk. 4 Sk.

ningssøn for samme Afgift indtil Ao. 1608, da han afstod den til 1) Niels Jenssøn Jyde, som beboede den indtil sin Død Ao. 1652. 4) Chresten Niels-søn havde den i fæste indtil 1658, da den blev afstaaet til 5) Jens Peders-søn, i hvis Tid baade Gaard og Besætning blev reent øde Ao. 1667. Hvor-udover dens Avling blev overladt til 6) Claus Chrestenssøn Degn, som maatte afstaae den Ao. 1670 (h) til 7) Sognepræsten Povel Bie, saa han brugte den indtil Afstaaelsen 1694 og efter ham 8) Degnen Chresten Pe-derssøn, som drev Avlingen og betalede Afgiften til Kirken tillige med de Kongl. Skatter indtil hans Død 1710 i). Derpaa kom den igjen til Præsten 9) Povel Bie, som Aaret derefter Ao. 1711 lod paa Gaardens Grund (k) bygge en nye Stuelængde af 10 Fag, god og fuldkommen Bygning sat i fod-træ, hvilket endnu kand kiendes &c. og beskikkede baade Gaardens Byg-ning og Avling efter hans Død, som paafulgte Ao. 1712 for 10) hans Enke Elisabeth Marie Jacobsdotter Burchard. Hun beholdt den da indtil hendes Død 1729. Saa fik 11) Sognepræsten Pedèr Lund Avlingen i fæste, og Huusene bleve leyede bort, indtil han døde Ao. 1738. Da nu Peder Lunds Enke vilde hverken beholde Avlingen i fæste eller beboe Gaarden i hendes Enkesæde, men flyttede til Holbech, saa kom sal. Peder Lunds Avlskarl 12) Peder Sørensøn Ao. 1749 til Kiøbenhavn med Recommandations Brev fra Kongens Forvalter Niels Bang, som var Enkens Curator, til Patronen Georg Detharding, begierende at maatte faae Gaarden med Avlingen i fæste og til Beboelse. Jeg maatte da efter Patroni Dethardings Villie, som hans Amanunsis accordere med Bonden Peder Søvenssøn saaledes, at han til Gaarden, som var uden Besætning, skulde paa sin egen Bekost-ning skaffe og i fremtiden efterlade sig fornøden Besætning til Gaarden, samt holde Gaarden, som da var i god Stand, bedre end nogen anden Bondebygning i Grævinge, udi alle Maader ved lige, samt svare de Kongl. Skatter til Kallundborgs Amtstue &c. Hvorimod han ikke skulde give nogen Skilling til fæste, men alleeneste aarlig give til Kirken 3 Mk. danske, saa længe som han levede; men naar Peder Søvenssøn engang ved Dø-den afgaaer, skal all Besætningen blive ved Gaarden, og den, som enten gifter sig med hans Enke eller paa anden Maade forlanger Gaarden, giver da det fæste, han foreskrives. Paa denne Accord skrev jeg, og Patronus Detharding underskrev Fæstebrevet den 16. Martii 1739. Degnen Niels Malthessøn mældede sig at vilde have fæstet den, men han kom forsilde, da Fæstebrevet var allerede udstedet (l). Til denne Gaards Hartkorn

h) Kirke-Patronen Ostenfeld befalede Ao. 1669 saaledes: De Jorder, som ere til Kirken, skal Præsten og Kirkeværgerne bortfæste til hvem de lyste og føre fæstet Kirken til Indtægt. Heraf maa Præsten med Kirkeværgernes Samtykke have betient sig, saa han tog baade Gaarden og alle de Agre paa Herrestrops Mark i fæste.

l) teste Manuscripto Diaconi Christiani Petræi Holbechensis.

k) Levningerne af den øde Gaards Huuse vare tilforn leyede bort til Huusfolk og Ind-siddere.

1) Disse ere Dethardings egne in Actis Ecclesiæ Grevingensis insererte Ord: Ao. 1739 den 16. Martii habe ich den kleinen Hoff in Grævingen weggefestet, da ihn weder die Wittwe, dorer ihr seeliger Mann ihn gehabt, noch jetziger Prediger ihn behalten wollen, welcher des Jahrs an die Kirche gegeben 2 Mk. 4 Sk. mit dieser Condition, dasz davon jährlich gegeben werde 3 Mk. Und der festemann Peder Sørensøn, weil er nichts besetzt, ihn mit Vieh und Fährnis besetzen, auch, wenn er abgehen würde, den Hoff also besetzt lassen, dessen frau auch als Wittwe darauf zeit Lebens bleiben, wann sie aber sich Verheyathete, dero ander

2 Tdr. 4 skpr. 3 fdk. mælder Udtoget af Landmaalings-Archivet, efter Rente-Kammerets Ordre den 21. Martii 1744, af Landmaalings Conduc-teuren Peder Schoustrup den 28. Martii derpaa udstedt, at skulle findes i Strubhulevangen 16 Agre, godt Høe $\frac{1}{4}$ Læs og Mosefoer $\frac{1}{4}$ Læs; udi Gunderstrops Lille Vang i Mandelbiergs Aase 3 agre, item aarlig Græsning paa Overdrevet beregnet til $\frac{7}{8}$ Høved. Ellers intet vidre. Det authoriserede Landmaalings Udtogs Copie haver jeg, da Jordreebningen Ao. 1745 var til Ende, leveret i Kirkebonden, som har og bør beholde det i sig Gjemme. Den er verificeret (238) af Patrono Buchwald, og Originalen ligger in Actis. Ved denne Jordreebning fik Kirkebonden i alle Vangene 10 til 12 Agre tilbage til Gaarden, som vare den fratagne. **Gaardens Agre** ere efter Tall, Maal, og Situation følgende:

Udi Strubhule-Vangen.

Ravnsholms Aas, som strekker sig i Sønder og Nør, maalt fra den Vestre Side, og indeholder 26 Agre. Den 16de Ager, opmaalt i to Stykker, neml. det første Stykke er i den eene Ende $32\frac{1}{4}$ Alne bred, i den den anden Ende $11\frac{1}{4}$ Alne, i Længde 150 Alne. Det andet Stykke, bred $20\frac{3}{4}$ Al. bred 11 Al. lang 180 Alne.

Kongshøys Aas. Maalt fra den Vestre Side indeholder 52 Agre. Den 48. Ager, bred $8\frac{1}{4}$, bred $10\frac{1}{2}$, lang 236 Alen.

Veltebiergs Aas, Strekker i Øster og Vester, maalt fra Søndersiden, indeholder 94 Agre. Den 7. Ager, bred 9, bred $8\frac{1}{2}$, lang 223 Alne. Den 22. Ager, bred $13\frac{1}{4}$, bred $14\frac{1}{2}$, lang 90 Alen.

Hundehals Aas, Strekker sig i Øster og Vester, begyndt fra den nordre Side at maale, og indeholder 80 Agre. Den 15. Ager, bred 9, bred 9, og lang 35 Alne. Den 16. Ager, bred 7, bred 7, og lang 50 Alne. Den 17. og 18. Ager, opmaalt i tvende Stykker: 1) bred $20\frac{1}{4}$, bred $26\frac{3}{4}$, lang 120 Alen. 2) bred $13\frac{1}{2}$, bred 18, lang 90 Alen. Den 67. Ager, bred 18, bred 18, lang 65 Alne.

Bage-Bakkes Aas. Strekker Sønder og Nør, maalt fra Østersiden, indeholder 37 Agre. Den 12. Ager maalt i 2 Stykker: 1) bred $15\frac{1}{2}$, bred $17\frac{1}{2}$, lang 280 Alne; 2) bred $17\frac{1}{2}$, bred $23\frac{1}{2}$, lang 176 Alne.

Tofte Aas. Løber i Øster og Vester. Den 7. og 8. Ager opmaalt i 2 Parter: 1) bred $3\frac{1}{2}$ Alne, $31\frac{1}{2}$ Alne, lang $133\frac{1}{2}$ Alne. 2) bred $21\frac{3}{4}$ Alne i hver Ende, lang 36 Alne.

Birkesteens Aas. Strekker Øster og Vester, maalt fra Søndersiden, indeholder 41 Agre. Den 24. Ager, bred 14, bred $12\frac{1}{4}$, lang 223 Alne. Den 30. Ager, bred $12\frac{1}{4}$, bred $14\frac{1}{4}$, lang

Kirkesties Aas. Strekker Øster og Vester, maalt fra den nordre Side. Den 25. Ager, bred 22, bred 31, lang 152 Alne.

NB. Kand avle paa sin Andeel Engbond i denne Vang efter Taxation og Beregning godt Høe $\frac{1}{4}$ Læs og Mose-Høe $\frac{1}{4}$ Læs.

Ehemann solchen von neuen festen solle. Der-festebrief liegt bey deren Actis. Zwar hat sich auch der Degn gemeldet, dasz er solchen Hof festen wolte, aber nachher da der Peder Sørensen ihn schon zur feste bekommen. Er möchte überdem dieser der Conditiones nicht eringegangen seyn, wie jener, da doch der Kirche nach diesen mehren Nutzen davon haben kan (237).

Udi Hønehøys-Vangen.

Degne-Man-Aas. Maalt fra Vestersiden, indeholder 27 Agre. Den 13. Ager, bred $7\frac{1}{2}$, bred $12\frac{1}{2}$, lang 170 Alne.

Steenvads Aas. Maalt fra Vester, indeholder 34 Agre. Den 10. Ager, bred $7\frac{1}{2}$, bred 11, lang 319 Alne.

Vinterbeks Aas. Maalt fra Øster, indeholder 22 Agre. Den 11. Ager, bred 10, bred $9\frac{1}{2}$, lang 296 Alne.

Gammel-Søes Aas. Maalt fra Nordersiden, indeholder 28 Agre. Den 15. Ager, bred 10, bred $10\frac{1}{2}$, lang 265 Alne.

Leer Aas. Maalt fra Nordside, indeholder 31 Agre. Den 21. Ager, bred $12\frac{1}{2}$ Alne i hver Ende, lang 195 Alne.

Yselholms Aas. Maalt fra Nordersiden, indeholder 48 Agre. Den 27. Ager, bred 10 Alne i hver Side, lang 224 Alne.

Bolle-Mose-Aas. Maalt fra Vesterside, indeholder 40 Agre. Den 7. Ager, bred 11, bred 10, lang 360 Alne. Den 27. Ager, maalt i 2 Stykker: 1) bred 10, bred 12, lang 235 Alne. 2) bred 12, bred $11\frac{1}{2}$, lang 230 Al.

Breedesteens Aas. Maalt fra Østersiden, indeholder 33 Agre. Den 26. Ager, bred 10, bred $10\frac{1}{2}$, lang 140 Alne.

Pige-Kysse Steen-Aas. Maalt fra Nordersiden, har 22 Agre. Den 10. Ager, bred $9\frac{1}{2}$, bred 10, lang 266 Alne.

Aasebiørgs Aas. Maalt fra Østen, indeholder 21 Agre. Den 8. Ager, bred 5, bred 11, lang 245 Alne.

Viette-Røgelse Aas. Maalt fra Vester indeholder 26 Agre. Den 15. Ager, bred 14, bred 11, lang 150 Alne.

Skjelstykkers Aas. Maalt fra Norden, indeholder 29 Agre. Den 11. Ager, bred $14\frac{1}{2}$, bred 17, lang 169 Alne.

Dyremose-Aas. Maalt fra Vesten, indeholder 37 Agre. Den 8de Ager, bred i hver Ende 20, lang 260 Alne. Den 9. Ager bred $13\frac{1}{2}$, bred 11, lang 268 Alne. Den 21. Ager, opmaalt i 3 Stykker: 1) bred 12, bred $13\frac{1}{2}$, lang 129. 2) bred $24\frac{1}{2}$, bred 24, lang 60. 3) bred 15, bred 14, lang 240 Alne.

Lange Agres Aas. Maalt fra Vestersiden, indeholde 18 Agre. Den 10. ger, bred 10 Alne i hver Ende, lang 145 Alne.

Hule Agers Aas, maalt fra Vesten, haver 9 Agre. Den 3. Ager, bred $17\frac{1}{2}$, bred 20, lang 220 Alne.

Gaaseholms Aas. Maalt fra Nordside, haver 12 Agre. Den 3. Ager, bred 5 i hver Ende, lang 180 Alne.

NB. Kand avle i denne Vang paa sin Andeel godt Høe $\frac{1}{4}$ Læs, men intet Mosehøe.

Udi Strandvangen:

Peder Høys Aase. Strekker Sønden og Nør, maalt fra Vesten, indeholder 25 Agre. Den 14. Ager, bred 17, bred 13, lang 319 Alne. Den 24. Ager, maalt i 2 Stykker: 1) bred 10, bred $15\frac{1}{2}$, lang 182 Alne. 2) bred $15\frac{1}{2}$ Alne i hver Ende, lang 263 Alne.

Ulgaards Aase. Maalt fra Østersiden, har 18 Agre. Den 6te Ager, bred $19\frac{1}{2}$, bred $16\frac{1}{2}$, lang $97\frac{1}{2}$ Al.

Garboe-Aas. Maalt fra Vestersiden, indeholder 20 Agre. Den 11. Ager maalt i 2 Stykker: 1) bred 15, bred 20, lang 212 Alne. 2) bred 20, bred 11, lang 112 Alne. Den 20. Ager, bred $8\frac{1}{4}$, bred 6, lang 104 Alne.

Svampe-Røgelse-Aas. Maalt fra Norden i 14 Agre: Den 13. Ager opmaale i 2 Stykker: 1) bred $12\frac{1}{2}$, bred 13, lang 203 Alne. 2) bred 13, bred 14, lang $234\frac{1}{2}$ Alne.

Kirkegaards Aas. Maalt fra Østen i 30 Agre; den 2. Agre, bred 16, bred 15, lang 173 Alne. Den 17. Ager, bred $35\frac{1}{2}$, bred 43, lang 190 Al.

Ærte-Røgelse-Aas. Den anden Ager maalt i 2 Stykker: 1) bred $10\frac{3}{4}$, bred $8\frac{1}{2}$, lang 270 Alne. 2) bred $8\frac{1}{2}$, bred 8, lang 210 Alne. Den 17de Ager, bred 10, bred $9\frac{1}{2}$, lang 311 Alne.

Hammer-Agers Aase. Den 8. Ager, bred $14\frac{1}{2}$, bred 13, lang 302 Alne.

Tranekiers Stykkerne. Den 6. Ager, bred $15\frac{1}{4}$, bred 12, lang 141 Alne.

Madfars Aas. Den 26. Ager, bred $15\frac{1}{4}$, bred 12, lang 141 Alen.

Skalshøye Aase. Maalt fra Østersiden, indeholder 22 Agre. Den 3. og 4. Ager, opmaalt i 3 Stykker: 1) bred $25\frac{1}{2}$, bred 24, lang $197\frac{1}{2}$ Alne. 2) bred $20\frac{1}{2}$, bred 10, lang 230 Alne. 3) bred $12\frac{3}{4}$, bred 13, lang 120 Alne.

Aase-Røgelse Aas. Maalt fra Østersiden, har 33 Agre. Den 3 Ager, bred $11\frac{1}{4}$, bred $12\frac{3}{4}$, lang 349 Alne. Den 30. Ager, maalt i 2 Stykker: 1) bred 10, bred 9, lang 244 Alne. 2) bred 9, bred $8\frac{1}{2}$, lang 240 Alne.

Ørebeks Aase. Maalt fra Vesten, indeholder 48 Agre. Den 4. Ager, bred 17 Alne i hver Ende, lang 362 Alne. Den 34. Ager, bred $10\frac{1}{2}$, bred $12\frac{1}{2}$, lang 322 Alne. Den 43. Ager, maalt i 2 Stykker: 1) bred $10\frac{1}{2}$, bred $7\frac{1}{2}$, lang 216 Alne. 2) bred 9 Alne i hver Ende, lang 57 Alne.

Skalsbeks Aas. Maalt fra Nordsiden, har 21 Agre. Den 14. Ager, $12\frac{1}{2}$ Alne bred i den eene, $11\frac{1}{2}$ Alne bred i den anden Ende, lang 217 Alne.

Ile-Kiers-Aas. Den 11. Ager, bred $9\frac{1}{2}$, bred $10\frac{1}{2}$, lang 272 Alne.

Eske-Snag Aase. Maalt fra Øster, har 33 Agre. Den 13. Ager, i den eene Ende 10, i den anden 8 Alne bred, lang 248 Alne.

Sandager Aas. Maalt fra Søndersiden, har 45 Agre: Den 8. Ager, bred $19\frac{1}{2}$, bred $16\frac{3}{4}$, lang 262 Alne.

Maglehøys Aase. Maalt fra Nordsiden, indeholder 39 Agre: Den 28. Ager, bred 14, bred $10\frac{1}{2}$, lang 273 Alne.

Hundhøys Aase. Maalt fra Sønder, indeholder 29 Agre: Den 3. Ager, bred 10, bred $9\frac{1}{2}$, lang 325 Alne. Den 11. Ager, bred 10, bred $10\frac{1}{4}$, lang 298 Alne. Den 26. Ager, bred $6\frac{1}{4}$, bred $9\frac{3}{4}$, lang 207 Alne.

Møllehøys Aas. Maalt fra Øster, indeholder 29 Agre. Den 22. Ager, maalt i 2 Stykker: 1) bred $9\frac{3}{4}$, bred $8\frac{3}{4}$, lang 190 Alne; 2) bred $6\frac{3}{4}$, lang 190 Alne.

Andhøys Aas. Den 13. Ager, maalt i 2 Stykker: 1) bred 15, bred 17, lang 312. 2) bred 17, bred 18, lang 190 Alne.

Duesteens-Aase. Maalt fra Sønder, har 18 Agre. Den 8. Ager: bred $8\frac{1}{2}$, bred $14\frac{1}{2}$, lang $350\frac{1}{2}$ Alne.

Vester Humle-Tveds Ager Aase. Den 9. Ager, bred 17, bred $14\frac{1}{2}$, lang 328 Alne. NB. Kand avle paa sin Deel i denne Vang godt Høe i Læs, men intet Mosehøe.

Udi Gunderstrop Lille Vang.

Mandelbiergs Aase, som strekker sig i Sønder og Nør, maalt fra den østre Side og indeholder 50 Agre. Den 21. Ager, bred $11\frac{3}{4}$, bred 11, lang 175 Alne. Den 29. Ager, bred $8\frac{1}{2}$, bred $8\frac{1}{4}$, lang 100 Alne. Den 47. Ager, bred $19\frac{1}{2}$, bred 16, lang 98 Alne.

NB. Vidre Tillæg eller Herlighed er der ikke til denne Gaard, uden, som sagt er, $\frac{7}{8}$ Høveds Græsning paa Overdrevet, som kaldes Kongsskov.

3. Blusvetterne i Grævinge Strubhulevang.

To Agre paa 8 skiepper Land (n), beliggende i Grævinge Byes Strubhulevang paa Nørre-Kirkebjergs Aase, som strekker sig i Sønder og Nør, maalt fra den østre Side. Disse 2 Agre, som i Tallet er den 8de og 9de, kaldes af Alders Tid med det Navn Blusvetterne, bleve i sidste Landmaalning Ao. 1682 og 83 opmaalt i et Stykke, bred 56, bred 53, lang 205 Alne. Det første, jeg har fundet Efterretning derom, er fra Ao. 1574; da havde 1) Jens Chrestenssøn, som beboede nysmældte Kirkens Gaard i Grævinge, tillige disse Blusvetterne i fæste for aarlig Afgift til Kirken 6 skilling danske, indtil hans Død Ao. 1585. 2) Degnen Peder Chrestenssøn for samme Jordskyld, indtil hans Død Ao. 1607. 3) Degnen Laurs Søvrengsøn indtil 1609. Saa fik 4) Kirkebonden Niels Jenssøn Jyde den i fæste indtil 1652. 5) Kirkebonden Chresten Nielssøn indtil 1658 og 6) Kirkebonden Jens Pederssøn indtil Ao. 1667, da Gaarden blev øde. Saa bleve Blusvetterne fæstede til 7) Degnen Claus Chrestenssøn, som beholdt dem i Brug til hans Død 1676. 8) Præsten Povel Bie indtil hans Død Ao. 1712. 9) Povel Bies Enke indtil hendes Død Ao. 1729. 10) Præsten Peder Lund indtil hans Død Ao. 1738. 11) Præsten Valentin Cruse.

4. Kirkens Jord paa Herrestrups Mark. Fire Agre i Herrestrop Byes Strandvang i Gildeshøys Aase, som løber i Øster og Vester, maalt fra den Nordre Side, og indeholder, 19 Agre, ere efter sidste Landmaalings Forretnings Fornælding Ao. 1682 og 83 disse følgende: Den 12. og 13de Ager, opmaalt i 2 Partier 1) bred $38\frac{1}{4}$, bred $32\frac{1}{4}$, lang 170 Alne, 2) bred $20\frac{1}{2}$, bred 20, lang $110\frac{1}{2}$ Alne. Den 18. og 19de Ager ligeledes opmaalte i 2 Parter: 1) bred 56, bred 26, lang 126 Alne; 2) bred 20, bred 15, lang 83 Alne. Til bemældte Sædeland er ingen Engbond, men aarlig Græsning efter Taxation og Beregning til $\frac{1}{8}$ Høved. Hartkornet er efter den nye Matricul 3 skp. 2 album.

Disse Agre vare i fordom Tid deelte ud paa Leye hos 2 Bønder, saa hver havde sin Part, gav sit Indfæste og sin aarlige Jordskyld eller Afgift til Kirken (o).

1) Fra Ao. 1574 finder jeg, at Ole Pederssøn i Herrestrop havde den eene Part, som ventelig har været den 18. og 19de Ager, i Brug for aarlig Afgift 8 skilling Danske, indtil Ao. 1582, da han døde. 2) Niels Olessøn ibidem & itidem (239) indtil Ao. 1603. (Man kalder ham gemeenligen Niels Bonde.) 3) Saa fik Anders Ipsøn ibidem dem i Brug indtil hans Død 1642 (p). 4) Niels Knudssøn ibidem (kalden Niels Skytte) ligeledes indtil 1655 5) Erich

n) Det er meent Udsæden, 8 Skpr. med gammelt Maal (eller med nyt Maal 1 Td. $2\frac{2}{3}$ Skp.), teste Patrono Lemvig & Diacono Petro Christierni i Kirkens Inventario 1577.

o) teste Patrono Lemvig i Kirkens Inventario Ao. 1577, hvor han melder, at der er en Jord, som bruges til Ole Pederssøns Gaard i Herrestrop, skyldes 8 Sk. aarlig, og en anden Jord til Auc Jenssøns Gaard ibidem, skyldes aarlig 2 skiepper Byg.

p) Patrono O. Worms fæste herpaa lyder saaledes: Ao. 1628 den 1. Julii fæstede Anders Ipsøn i Herrestrop den Jord, som Niels Olessøn havde og betalede Indfæstningen. Olaus Worm. D.

Matssøn ibid. indtil 1670. 6) Præsten Povel Bie indtil hans Død 1712. 7) Povel Bies Enke efter ham indtil hendes Død 1729. 8) Præsten Peder Lund indtil hans Død 1738. 9) Præsten Valentin Cruse.

Der næst finder jeg fra 1574, at den anden Part, som maa have været den 12. og 13de Ager, var i Brug hos 1) Aue (rettere Ove) Jenssøn for aarlig Jordskyld 2 skp. Byg, indtil Ao. 1603; denne Bonde boede i Herrestrop (q). Efter ham 2) Jeppe Nelaussøn i Frenderop, indtil hans Død 1629. 3) Søvren Nielsøn (vulgo Bonde, fordi han var nys omtalte Niels Bondes Søn i Herrestrop) indtil 1654 (r). Præsten Niels Bøgvad indtil hans Død Ao. 1668. Efter ham 5) Præsten Povel Bie indtil hans Død 1712. 6) hans Enke indtil hendes Død 1729; 7) Præsten Peder Lund indtil hans Død 1738, 8) Præsten Valentin Cruse, som beholdt dem efter ham og fik Fæstebrev derpaa Ao. 174—.

5. Kirkens Bye-Huus. Det Huus med indhegnet Kaalhaug i Grævinge Bye, som staar paa Kirkens Fortog tæt hos den vestre Ringmuur, og som Kirken nu eyer, fik en aftakket Rytter ved Navn Søvren Michalssøn Retz, af Profession Skræder, formedelst Sognepræstens, Peder Lunds Intercession (241) hos Kirke Patronen Georg Friderich Franck von Franckenau Lov at bygge Ao. 1716, som Frimand, med Vilkor, at han skulde uden Afgift have Frihed at boe der sin Livs Tid, og Huusets Bygning med derhos befindelige Haugerum holdt i forsvarlig og brugelig Stand, men siden skal det efter Søvren Retzs Død være Kirken hiemfaldet til Eye, at fæste bort for Leye eller Afgift til Kirken. Dog skal det forundes een af hans Børn fremfor Nogen anden, der ey vil give meere aarlig. Saaledes lyder Patroni Balthasar Johan von Buchwalds Fæstebrev af 10. Januarii 1748. Thi tilforn havde Søvren Retz intet Fæstebrev. Hans ældste Søn, Michael, af Profession Skoemager, fik Ao. 1756, Onsdagen den 14. April for 2 Rdl. Indfæstning og aarlig Afgift til Kirken 1 Rdl. Fæstebrev derpaa af Patrono Christian Lodberg Friis med denne Clausula restricta (242), opbygge og sætte Huuset i god Stand, som da var brøstfædigt.

6. Kirkens Livko. Som Eyedom havde Grævinge Kirke fra gammel Tid en Koe, som blev udsat paa Leye for taalelig aarlig Afgift. Det var en Sielegave (243), men naar og af hvem den blev given, haver jeg ikke kundet finde. Kirkens Hoved-Regnskabs Bog fra Ao. 1574, indrettet af Peder Degn, som tilforn sagt er, har den i Kirkens Inventario optegnet med Patrono Lemvigs egen Haand 1577, og da var den paa Leye hos Bønder, saasom 1) hos Herman Pederssøn i Atterop, som skyldede Koeleye deraf, en Mark Voks eller 6 til 8 Mk. Penge aarlig, indtil Ao. 1585. 2) hos Jens Skaaning i Atterop for samme Afgift indtil hans Død Ao. 1611. 3) Saa fik Degnen Laurs Søvrenssøn Koen til Leye og gav aarlig deraf 10 Skilling indtil Ao. 1625, da Doctor Ole Worm blev Patron, saa maatte han svare aarlig 1 Mk. indtil hans Død 1638. 4) Degnen Claus Chrestenssøn efter ham indtil hans Død

q) Patroni Lemvigs fæste til Ove Jenssøn lyder saaledes: Ao. 1582 ex agris ecclesie aliquod locatum est Aueni Johannis (rectius Oveni) (vel Ovidio Jani) in Herrestrop, pro q. locatione sex. Mk. & numeravit, Locatum agrum retinebet suæ vitæ tempore (240).

r) Patroni Worms fæste derpaa lyder saaledes: Ao. 1629 den 22. Julii fæste Søren Nielsøn, Herrestrop, den Jord, som Jeppe Nelaussøn i Frenderop havde, betalt fæstningen. Olaus Worm. D

1676*. Siden var Koen borte i 11 Aar, men hvem den har været til Leye hos, eller hvordan det havde sig med den, det mældes ikke in Actis. Dog blev den lovlig igien inddreven Ao. 1687, hvorpaa blev anvendt Bekostning af Kirkens tre Daler, saa 6) Degnen Chresten Pederssøn fik den da igien Ao. 1687 at svare deraf en Mark Vox (244) som sædvanligt eller Penge 1 Mk., hvilket vedvarede indtil hans Død 1710. Saa havde Koen atter den Skiebne, at den var borte, indtil der 1727, den 20. Sept. i Consistorio blev besluttet og befalet, at Liv-Koen, som havde været borte eller ingen Beta-ling givet af, skulde igien inddrives, som ogsaa skeede Aaret derefter 1728. Men in Actis tales ikke om, hvor den havde været eller hvorledes var til- gaaet med den. Siden blev den sat paa Leye hos 7) Degnen Niels Malthe- søn for forrige Afgift 1 Mk. danske, indtil hans Død 1739. 8) Jeg som Degn og Malthesøns Successor fik efter min Ankomst in Septembri af Enken le- veret ved Kirkeværgerne en Koe paa samme Maade, af hvilken jeg svarede den aarlige Koe-Leye 1 Mk. indtil Ao. 1746, da den døde i den store og over heele Kongeriget &c. almindelige Qvægsyge den 14. Febr.*) (245). Jeg gik strax formaliter til Verk og mældte skriftlig denne Hændelse til Kirke- Patronen Balthasar Johan von Buchwald den 9. April 1746, med paaskreven Attest baade af Sognepræsten Valentin Cruse og Patroni begge Kirkevær- gere Maths Svendsøn og Søvren Olessøn, at ey alleene Kirkens Koe, men ogsaa hvert Fæes Hoved, jeg selv eyedede, var reent uddøet for mig; men Buchwald, som altid, jeg veed ikke af hvad Motiv, søgte at legge Snare for mig, svarede ikke paa min Beretning og Skrivelse, taug dermed og vilde have supprimeret (246) dette ligesom andet for mig (s). Da jeg merkede dette, skrev jeg den 14. Dec. 1746 til det samtl. Consistorium, Rectore mag- nifice Christiano Ludovico Scheld (t) berettede Buchwalds for mig præjudi- ceerlige (247) Forhold, og begierede Consistorii Svar, hvilket blev mig til- sendt af 11. Jan. 1747, under Notarii Profess. Kalls Haand, saaledes lydende: Han (neml. Degnen i Grævinge, Lyder Høyer) skal svares, at denne Koe kan ikke uddøe for Kirken eller Degnens Successores (248), men han fremdeles bør svare Kirken sin Afgift og sin Eftermand Koen. Dette Conclusum (249)

*) Medens Claus Degn havde Koen paa Leye, befalede Patronen Ostenfeld saaledes: Den Koe, som føres til Indtægt, og gives aarlig 1 Mk. Vox af, skal nærværende Kirkeværgere leveres af de forrige Kirkeværgere, eftersom denne Koe skal altid blive hos Kirken som en Sielegave og stedsværende Beholdning og Inventarium. NB. Udi fordums Tid bestod Bøn- dernes Sielegave i Fæ, hvorom udgik Kongebrev 1592. Jeg finder at Sielegaver efter Afdøde i Grævinge Sogn var fordum til Kirken enten en Koe eller Qvie, Stud eller Studling, ja under- tiden et Faar, hvilket vedværede indtil Ao. 1600, da dermed skeede Forandring, saa der i steden for Fæ er givet Penge, som udi Fremtiden in Actis kaldes Begravelses-Penge. Liig Penge, Gave til Klokkerne, Gave til Kirken. Den Restance af Sielegave, som var lovet til Kirken, men ey betalt, blev ved Kald og Varsel inddreven Ao. 1609 af Patrono Gellio Saceride.

*) Af en trykt Liste paa Horn-Qvæget, som døde i denne grasserende Sygdom Ao. 1745, sees, at Tallet beløb sig ialt til 285,162 Stykker, nemlig 1) i Kongeriget Danmark 124,330 Styk- ker, saasom i Sædlands Stift 50,197, i Kiøbenhavn 500, paa Ryttergodset, Amager og Møen 40,885, i Fyens Stift 22,272, af Aarhus Stift i Jydland 10,476 Stykker. 2) I Hertugdømmerne 117,347 Stykker, saasom i Slesvig 94,974, i Holsteen 22,379 Stykker. 3) I Grævskaerne 43,465 Stykker, saasom i Oldenburg 40,564, i Delmenhorst 2,921 Stykker.

*) conf. supra Num. 1 om Kirkeladen, vide etiam (251) Acterne om: Grævinge Degnebolig i min 9 Aars Proces.

*) Ligelydende fidimeret Copie (252) baade af denne og næstbemældte Skrivelse til Buch- wald ligger i mit Gjemme til Efterretning for Skifteretten ved min Stervboes (253) Behandling.

klingede alt for høyt, myndigt og nærgaaende, ja fast latterligt i mine Øren; hvorudover jeg den 22. Martii 1747 indsendte min skriftlige Protest derimod, franqueret med Kongens ordentlige beskikkede Post for Holbech den 25. Martii ejusdem anni(250), som var Marie Bebudelsesdag, under No.5. som Postmester Laurs Stampes Journal udviiser. Min Protest var denne: at jeg hverken kunde eller vilde tilstaae dette Suppositum (254), som Consistorium anfører, neml., at denne Koe**) kunde ikke uddøe for Degnens Successores, med mindre det blev giort beviisligt, at der enten i Degnekaldets eller Gavens Foundation (255) er lagt den Forpligt paa Degnene i Grævinge til at svare Kirken evig af denne Koe; thi min imod mit Kaldsbrevs Annammelse udstedte Revers af 1. Julii 1739 mælder ikke et Ord derom. I Fald saadan mig ubekendt Forpligt skulde hænge ved Degnekaldet, da bad jeg at samme Document maatte blive mig foreviist; thi ellers henskjød jeg mig, som Leyer til Lovens 5te Bog 8 Cap. 10 Art. pag. 779 (u) (256). Jeg haver ellers ved bemeldte Kirkeværgere tilbudet Patrono Buchwald Huden med Hornene af Koen, som ved Residuum (258), der dog har kostet mig Penge at lade aflaae; men den vilde de ikke have. Imidlertid hænger endnu Huden i min Gaard, saa længe der er en Lap af den igjen, og bliver aarlig afbanket og rensset, til Forsøg om ikke Consistorii Expression, Jern-Koe, som slog Feyl paa Koen, maatte kunne have i Koens Død evaporeret (259), indureret (260), og bidt paa Koe-Huden, saa den var bleven til en Jern-Hud uden Forrustelse eller Forraadnelse. Paa min indsendte Protest har siden den Tid hverken Patronus Buchwald især eller Consistorium i Almindelighed mældet eeneste Ord, hverken selv eller ved Kirkeværgere, enten mundtlig eller skriftlig krævet Afgift eller Koe. Saa meget har jeg forstaaet af Prof. Kall, Not. Consist., at Consistorium havde engang delibereret (261) over min Protest og besluttet, at, dersom jeg vilde betale Penge 4 Rdl. til at kiøbe en Koe for igjen til Kirken, naar der i Tiden blev Yngel af og godt Kiøb paa Fæ i Landet, saa maatte jeg slippe frie. Dette Conclusum tilbød Kall at ville udstede mig skriftlig, om jeg vilde have det; men jeg replicerede, at dersom Consistorium kunde documentere mig Forpligt til Ansvar for Koen udenfor Lovens anførte Articul, eller havde Retighed til at søge Opreisning hos mig, saa burde Consistoriales have sendt mig deres Conclusum (262) ad samme Vey, som min Protest kom, nemlig med Posten, eller i det mindste ved Kirke-Patronen ladet mig det tilmælde og efter min Begiering tilsende, enten Original Document eller fidimeret Copie (263), saa jeg kunde rette mig derefter, eller være anderledes betænkt (264).

Begravelser og Inscriptioner udenfor Kirken.

1. Paa den søndre Side af Kirkegaarden ligger begravet Herredsfogeden, Claus Byssings Svigersøn, som var hans Medhielper i nogle Aar og

**) Paa en anden Tid og Sted kalder Consistorium denne Koe en Jern-Koe, hvilken Talemaade jeg har besvaret dem der, ligesom ogsaa deres Expression (257) om den gamle raadne og øde Degne-Bolig, hvilken de kalde en Evigheds-Bolig.

u) Dette Consistorii Conclusum, som er her anførte samt Copie af min Protest findes ogsaa henlagt i mit Gjemme.

døde her i Grævinge i Kongens Officier-Huus, hvor han boede. Inscriptio-
nen paa Liigstenen er udhuggen med Antiqva Skrift eller med latinske Bog-
staver saa lydende:

Herunder er nederlagt den Høyagtbahre og Velviise nu salige Mand,
Niels Christian Kiærgaard, barnfødt udi Deibiærg*) Kiærgaard udi Jylland
den 21. October 1693, døde udi Grævinge i Odsherred den 7. May Anno
1726. Hans Legeme hviler i Jorden saa længe det Gud behager, hans Siel
er hos Christum at bereede Sted for de Efterkommende (265).

2. Paa den søndre Side af Kirkegaarden tæt hos Kirkemuren mellem
Vaabenuuset og det Vindue ved Prædikestolen blev Ao. 1753 paa anden
Paaskedag den 23. April begravet Mølleren i Engelstrøps Mølle, Claus
Maas, som døde den 18. Aprilis. Han var en fremmed tysk Mand, fød i
Lücknitzer Mølle ved Lybeck, hvor hans Enke efter hans Død reiste hen
igien.

3. Paa den Nordre Side af Kirkegaarden i det østre Hiørne mellem
Choret og Sacristiet, tæt hos den aabne Begravelse, blev Ao. 1745 den 26.
Dec. paa anden Juuledag min Hustrøes Stedmoder Catharina Maria Oles-
dotter Hofmand, begravet, som døde den 21. December gammel 48 Aar.
Hun var mit Sødskendebarn paa Spindesiden, født i Kiøbstaden Aalborg i
Jydland, blev gift Ao. 1720 med Jacob Godsche i Kiøbenhavn, som da var
Kok hos Generalissimus Ulrich Christian Gyldenløve, og døde 1729 i Dim-
melugen (266). Hun var Moder til 5 Børn, neml. 3 Sønner: Ulrich, Jacob,
Byrge, og 2 Døttre: Agatha og Mette.

Fleere fremmede Liig eller andre Merkværdigheder veed jeg paa nær-
værende Tid ikke at anføre enten inden i eller udenfor Kirken (267).

II. Kirkens Prærogativ. (268).

Grævinge Kirke, som er en Præbende-Kirke (269), har med sin absoluto
jure vocandi (270), eller med sit Privilégio til at kalde bade Præst og Degn
unde Consistorii Votis (271), altid især siden Reformationén, været tillagt se-
cundo medico Falcultatis Medicæ in Academia Havniensi pro officio (272), og
er saa endu Kirkens Patron, som in Actis kaldes Patronus Templi (273), Pro-
curator Templi (274), har altid dispenseret (275) over Kirkens Indtægt og
Udgift (276). Til den Ende kom han i fordøms Tid aarlig een gang hid til
Grævinge for at holde Regnskab med Kirkeværgerne og at ramme Kirkens
Tarv x). Denne Samling skeede da meest i Grævinge Præstegaard; dog fin-
des det ogsaa at være skeet i Degneboligen og hos Kirkeværgerne, y), hvor
der da var ligesom en sat Ræt at Patrono, Præst og Degn, hvorudi Patronus
præsiderede og Kirkeværgerne aflagde da Regnskab for Kirkens Indtægt
og Udgift i alle Sognemændenes eller og i de bedste Sognemænds Over-
værelse. Naar da Regnskabet var efterseet, forhørt, rigtig befundet og sam-
tykt, blev Stolen lagt i Pungen z) enten hos Kirke-Patronen eller hos Kirke-

*) Deibiærg ligger i Bølling Herred udi Riber Stift, er Kirkebyen i Hovedsognet Deibiærg.
Kiærgaard er en Herregaard, beliggende i Glørding Herred.

x) Kirke-Patronens Reise frem og tilbage skeede meest over Vandet mellem Hagested og
Lyngholmen ved Gunderstrop, hvor der baade før og siden Ao. 1579 var jævnlig Færgeløb,
og den navnkundige Niels Hasling boede som Færgemand.

y) conf. supra Num. 2 i Kirkens Inventario om den lille Klokke.

z) Stolen er Capitulen eller Beholdningen, og Pungen er Gjemmestedet eller Forvaring,
indtil Behov gjordes.

værgerne, og Regnskabet sluttet og underskrevet af Patrono, Provst og Degn, enten paa Latin eller Dansk, saasom for Exempel: *Has rationes anni 1577 ab Andrea Lymvico auditas esse sua manus fatetur die 9. Aug. Ao. 1578 in Grevinge P. C. ppria manu (277), Item: Andreas Lymvicus ppria manu 1579 (278), Item: Andreas Lymvicus Medicinæ Professor in Academia Hafniensi fatetur propria manu qvatuordecim Thaleros probatæ monetæ pro Curatione decimarum Ecclesiæ Greffuinge sibi numeratos esse a Petro Christierno & Nicolao Johannis ecclesiæ Tutoribus Anno Jesu Christi MDXXC (279). Item: Andreas Lymvicus audivit has rationes Ao. 1582 die 16. Aug. in Grævinge (280). Fremdeles: then 1. Novembris Anno 1586 Andreas Christianus manu p. p. Item: Andreas Christianus Ripensis Manu propria 26. Maji Ao. 1591. Fremdeles: Ao. 1604 hørde Doct. Thomas Finck Regnskab, som da var Kirke-Patron. Endnu vidre: Ao. 1606 den 12. Junii havde jeg Kirkens Regnskab udi Greffuinge udi Hr. Joachims Huus. Gellius Sascerides D. manu pp. Item: Dette Regnskab er den 26. Maji 1611 af mig hørt, lignet, lagt, og sluttet udi Greffuinge &c., ofverværendes nogle af de beste Sognemendt, kiendes jeg Gellius Sascerides med egen Haandt. Endnu vidre: Regnskab hørt i Grefvunge af mig, overværende Hr. Christopher Sognepræst, Lauritz Søifenssøn Degn og begge Kirkeværgere Ao. 1662, 2 August. Casper Berthelsøn D. Egen Haandt. Paa et andet sted skriver han Jesper Bertelsen, og atter paa sit Sted Casparus Bartholinus. Fremdeles: 1627, den 16. Maji blev Regnskab forhørt i Greffvinge i Patronens, Præstens, Degnens og begge Kirkeværgeres Nærværelse. D. Oluf Worm mpp. Christopher Jacopssøn Brender egen Haandt. Item: Teste Olao Worm D. mp. Christophoro Jacobi B. m. p. Item: Ao. 1631 den 21. Junii blev dette Regnskab hørt udi Kirkeværgernes og Laurits Degns Nærværelse. D. Oluf Worm mp. Laurits Degn egen Hand. Item: den 25. Junii 1632. Item: D. Oluf Worm mp. Niels Jens. Bøgv. E. H. 1633 den 9. Julii. Paa anden Tid og Sted skrives Nicolaus Bøgvadius. Her haver jeg fundet dette at anmerke: 1) Fra Ao. 1628 stevnede Patronus D. Ole Worm, Præst, Degn og Kirkeværgere til Kiøbenhavn, hvor han i sit Huus udi deres Nærværelse hørde og underskrev Regnskaberne, hvilket varede siden ved i 72 Aar. Dog kom Præsten Niels Bøgvad ikke til Kiøbenhavn fra Ao. 1661 og indtil hans Død 68, thi der var da opkommen Trette mellem ham og Patronen Ostenfeld for Viin og Brød til Kirken (a). Men Præsten Povel Bie mødte stedse tillige med Kirkeværgerne, da han altid med Patronerne Christian Ostenfeld, Rasmus Bartholin og Willum Worm underskrev Regnskaberne i Kiøbenhavn indtil Ao. 1700 2). Fra Kong Friderici Qvarti Regierings Begyndelse begyndte man i Consistorii offentlig, præsentibus membris (281) at revidere og underskrive Regnskaberne (den første Section skeede den 26. Nov. 1701), ligesom [de] endnu revideres og underskrives af Rectore Magnifico & Notario Universitatis. Siden den Tid møde Grævinge Kirkeværgere alleene i Kiøbenhavn til første Maji aarlig i Kirke-Patronens Huus at indlevere Kirkens Regnskab og derhos Indtægtens Residuum af Kirke-Tiende efter Sognemændenes Fæstebrevs Indhold; hvorfor Patronen qviterer. Derpaa indfører Patronus under sin Haand Kirkens Regnskab med Indtægt og Udgift &c. i Kirkens dertil be-*

a) vide supra Num. 23 i Kirkens Inventaris om Kalk og Disk, Viin og Brød eller Sølvkanden &c.

skikkede Regnskabsbog b), hvilken siden fremlægges i offtl. Consistorii Samling, forhøres, efterregnes, samtykkes og underskrives, som sagt er. 3) Saa længe som Kirke-Patronen kom selv til Grævinge, fik han aarlig af Kirkens Beholdning 10 à 12 Mk. for at føre Regnskabet, og der foruden for hans og hans Følge betalt Underholdning hos Præsten; de høylærdes Foged fik for Regnskab at skrive 3 à 4 Mk. aarlig; Kirkeværgernes Reise blev aarlig betalt pro persona 1 Rdl. 2 Mk. Præstens og Degns Reise ligeledes, naar den skeede &c. Siden er dette deels afskaffet, dels forandret. Præsten faaer efter Loven for Regnskab her hiemme at skrive 1 Mk. c) Kirkeværgerne faaer nu efter den store Debat, som Patronus Detharding Ao. 1738 havde med Consistorio i det sidste Aar; da jeg førde Regnskabet for ham, efter Consistorii Tilstaaelse aarlig pro persona 2 Rdl. 4 Mk.*) for deres mange Reiser (hedder det) til Kirkens Nytte. 4) Naar fordum det aarlige Regnskab her i Grævinge var af ovenmeldte Personer afgjort og sluttet, blev altid givet Sognemændene paa Kirkens Bekostning en Tønde Øll for 3, 4 til 5 Mk. til beste at drikke. Kirke-Patronen og hans Følge med Præst, Degn og Kirkeværgere fik derimod en Tønde Tysk Øll for 10, 12 ja 16 Mk., som stunddom blev hentet i Kallundborg, stundom i Holbech. Dette afskaffede Ole Worm; thi fra Ao. 1626, da han som Patron første gang hørde Regnskab, finder jeg det ikke nævnet.

III. Kirke-Patroner. (282).

Grævinge Kirkes Patroner have, saavidt jeg har kundet opspore og udfinde, siden Reformationen været efter Tall, Orden og Navne følgende:

1. **Anders Lemvig**, som var en Jyde, Lat. Andreas Lymvicus, Cimper, Medicus Doctor & Professor in Academia Havniensi; saaledes skrev han sig selv in Actis, hvor han ellers gemeenligen kaldes Doctor Anders, blev Kirkens Patron Ao. 1577 og døde 1588. Efter ham, da Naadens Aar var til Ende, kom

2. **Anders Chrestensøn Ribe**. Ao. 1586, som var ogsaa en Jyde, Lat. Andreas Christianus Ripensis. Med. Doct. & Prof. &c. (e). Han døde Ao. 1591. Og da Naadens Aar var forbi, blev

3) **Thomas Finck** beskikket Ao. 1592 f). Han ascenderede (283), hvorpaa

b) vldé supra Num. I om Kirkens Bygning. Da den Bog, som der tales om in folio, var fuldskrevet, blev Ao. 1732 paa Consistorii Bekostning indrettet nye Bog til Kirkens Regnskab, som er i smal Folio og Pergaments hvidt Bind med blaa Ramme at binde til, og med forgyldte Bogstaver uden paa. Udi denne Bog qviterer nu Notarius Consistorii aarlig.

c) Fordum skrev Degnen Regnskabet her hiemme og fik aarlig derfor af Kirkens Korn 1 Tønde Havre.

*) Dethardings egne Ord in Actis ere disse: Bey Ablegung der Kirchen-Rechnung von 1738 ist nach vielem Debat endlich aus gemacht worden, dasz deren Vorstehere dortigen Kirchen wegen ihres vielen Reisen zum Nutzen der Kirchen der in der Rechnung aufgeführthe 5 Rdl. 2 Mk. jetzt und fernerhin passiren sollen (281b).

e) Denne kaldes ogsaa in Actis Doctor Anders &c. ligesom flere paa de Tider, saasom Doctor Jørgen &c.

f) Denne Thomas Finck gav Ao. 1618 til Studenterne 2200 Daler.

4. **Gellius Sascerides**, Doct. Med. et Prof. blev Ao. 1604 Kirkepatron; efter hans Død Ao. 1613 var Thomas Finck in anno gratiæ Testamentarius, indtil

5. **Jesper Berthelson** el. Casper Bertelson, Lat. Casparus Bartholinus g) Doct. & Prof. Med. blev Ao. 1614 secundus Medicus og Patron for Grævinge Kirke. Han ascenderede, kom i hans Sted

6. **Ole Worm**, Lat. Olaus Worm, Med. Doct. &c. Prof. Publ. Ao. 1625, som døde 1655. Hans Enke hedde Magdalena. Han har blant dem alle længst været Kirke-Patron. Efter hans Død indfaldt nogen Vanskelighed med Kirkens Regnskab, men der mældes ikke hvorudi den bestod. Saa vidt som jeg har confereret Regnskaberne, synes mig, at det var kun en Irring, som blev afgjort ved Rect. Magnif. Thomas Bartholin og Ole Worms Enkes Laugværge Søvræn Pederssøn efter Christen Thomassøns Villie og Befaling, som da var Ridder, Danmarks Riges Raad og Universitetets Cancellar. Ole Worm var ellers een af de beste og omhyggeligste Patroner, Grævinge Kirke haver havt. Saa var

7. Doctor **Thomas Bartholin** Patron fra 1656, indtil han ascenderede, og

8. Doctor **Christian Ostenfeld** Ao. 1657 tiltraadte Patronatet og forestod det med Berømmelse i de vanskelige Tider, da den svenske Feyde varede, og Misvæxt tillige med Fiendens Vold havde gjort temmelig bart. Thi 1658 og 59 kom hverken Tiende eller anden Indtægt ind til Grævinge Kirke for Fiendens skyld; og 1660 kom der ikke meere ind af Sognet, som da var forarmet, end 2½ pund Byg og 7 skpr.; item Ao. 1661 var Indtægten ikkun 4½ pd., thi Sognet var ey alleene forarmet, men der skeede ogsaa en stor Misvæxt, ja der var end større Misvæxt Ao. 1667. Imidlertid blev Kirken især i de fire Aar Ao. 1658, 59, 60 og 61 brøstfældig. Dog passede og ramte han Kirkens Tarv og Beste trolig, saae Kirkeværgerne og Andre nøye paa Fingrene, befalede 1662, at intet Arbejde maatte gøres uden efter Anordning og ved Sognepræstens Fortingning og det endda saaledes, at Beviiserne skulde altid følge med Regnskaberne, hvilket er endnu i denne Dag brugeligt. Kort sagt: I alle de Vanskeligheder, som mødte ham ved Patronatet, viiste han stor Activitet og Retsindighed, og var den myndigste af alle Grævinge Kirke-Patroner h). Han døde Ao. 1672; og da Naadens Aar for hans Enke, som hedde Søster Finck, var forbi, blev

9. **Rasmus Bartholin**, Lat. Erasmus Bartholinus D. & Med. Ao. 1673 Kirke-Patron indtil han ascenderede; da kom

10. Doctor **Willum Worm** Ao. 1683, Lat. Vilhelmus Worm. Han var i sin Tid Conference-Raad. Efter hans Død 1703 succederede hans Søn

11. Assessor **Ole Willumssøn Worm** Ao. 1704; som døde 1708. Udi hans Sted kom da

g) Paa alle disse tre Maader har han in Actis skrevet sit Navn. Han var baade Doctor Theologiæ og Medicinæ, og døde i den stærke Pest i Kiøbenhavn Ao. 1629, da han var Rector Academiæ. Til ham og de følgende Bartholinerne meenes Mester Ivar Bartholin, Lat. Mag. Ivarus Bartholinus baade Abbed i Sørgø Kloster og sidste Abbed og første Kongel. Befalingsmand i Ringsted Kloster efter Reformationen at have været Stamfader.

h) conf. supra Num. 23 i Kirkens Inventario om Viin og Brød, item infra § 4 om Kirkeværgerne Nr. 12 og 15, item § 5, Nr. 4 om Præsten N. Bøgvad.

12. **Georg Friderich Franck von Franckenau**, Med. D. æ. P. P. Ao. 1709 (i) og da han ascenderede, blev

13. Justits-Raad **Johan Buchwald** Kirke-Patron fra Ao. 1719. Han var en indfødt Mechlenborger, som blev først Amts-Barbeer i Kiøbenhavn, siden Hof-Chirurgus og Medicus i Konge Friderici Qvarti Tid, ja Professor Medicinæ ved Kiøbenhavns Universitet, Justits-Raad og endelig Etats-Raad k).

14. **Georg Detharding**, Med. Doct. & Prof. Acad. Cæc. Nat. Cur. Collega annammede Ao. 1733 Patronatet Han var en Apoteqvers Søn af Stralsund, født Ao. 1671 den 13. Maji, havde først studeret Theologien, men lagde sig siden efter Medicinen i Rostock, hvorfra Konge Christian den Siette kaldede ham hid til Kiøbenhavns Universitæt at være Secundus Medicus Facultatis Medicæ og Professor Physices. Siden blev han Prof. Prim. in Acad. Havn. Colleg. med. Reg. & Facultatis medicæ Senior & Decanus F. R. m. Dan. et Norv. Consil. Justit. Udi hans Tid indfaldt den anden store Kirkens Hoved-Reparation 1735, som kostede 400 Rdl l).

Efter Buchwalds Død Ao. 1739 blev han Senior Facultatis og i hans Sted kom da

15. **Balthasar Johan von Buchwald** Ao. 1740. Han var nys omtalte

i) Han havde adskillig Besværing i sin Tid især med Kirkens Hoved-Reparation, hvilken er den største, jeg in Actis finder nogensinde at være skeet. Vide supra Nr. 3 i Inscriptionen.

k) Han var en underlig, sersindet, gierrig og egenlyttig Mand. Hans Væsen var intet mindre end cultiværet, hans Studia kur. maadelig. Det beste han forstod var at være Accoucheur (284). Da jeg 1725 blev dimitteret fra Skolen og sendt til Kiøbenhavns Academie, var han Rector Magnificus. Han, som da immatriculerede (285) mig, spurgte mig: Qvod annos habes? (286) Jeg svarede unde viginti (287), men han skrev 21. Da jeg saa det, var jeg saa dristig, at jeg paamindede ham om, at det skulde være 19 og ikke 21 Aar; men jeg havde nær faaet en Alapam (288) paa min Russe-Pande (289) og var glad, at jeg slap med en Snibbe (290). Siden sagde man mig, at Manden var kun en slet Latiner, og derfor blev han saa vred, naar man vilde rettø ham derudi. Forfarenhed stædfæstede mig dette i fremtiden; thi medens jeg var Amanuensis (291) hos Prof. Detharding, havde denne Buchwald udstedet et Attestatum udenlands, hvorfra Facultætet hørde ilde. Detharding fik da Befaling at besørge og svare til Facultæts Responsa og Attestata (292), hvilke jeg da jevnlig renskrev for ham. Buchwald vilde endda som Senior tilegne sig alle Sportlerne. Dette fortrød Detharding, saa han foreholdt ham, hvor ubilligt det var at lade ham gøre Arbeidet og han tog Betalingen, ja at Buchwald havde feylet saa ilde, at han ikke havde sat Substantivum og Adjectivum paa sit Sted ret sammen. Herover blev Buchwald saa vred, at han impingerede (293) Detharding en Alapam, sigende: Der har du et Substantivum. Den ellers sagtmodige Detharding, vim vi repellendo, infigerede (294) Buchwald igien en Colaphum (295) med Replique: Saa bør da Adjectivum føye sig efter Substantivum. — Ikke at tale om meere.

l) Med denne Hoved-Reparation havde Detharding adskillig Fortredelighed og Besværlighed af hans Formand, Consistorio, Præst og Kirkeværgere, fordi han var en fremmed Mand, der ikke vidste, hvorledes dermed skulde omgaaes. Hans egenhændige Ord in Actis lyde herom saaledes: 2) Ao. 1734 habe ich die Kirchen-Gelder zuerst empfangen den 29. April, weil ich vorhers solche nicht annehmen wollen, wird die Kirche in so schlechten Stand, bis ich erführe, ob nicht mein Antecessor des wegen responsible seyn müste. 3) Da ich aber vernommen, dass die Reparation aus der Kirchen Revenuen gestehen musste und aber des Bley auf der einen Seite des Dachs sehr viel umzulegen kosten wurde, da doch nur Ao. 1710 es von neuen aufgelegt, da es gekostet 550, ist auf allergnädigste Königl. Concession das Bley abgenommen, daselbe verkauft, und das Dach mit guten Ziegeln belegt worden. 4) Um also im allen die Reparation tüchtig und gut zu beschaffen, habe ich einen Contract mit einem Maurer, Namens Peder Westisøn, geschlossen auf 400 Rdl. alles was an der Kirche, Sacristey, Thurm, Krahneff zu repariren und im guten Stand zusetzen, ihm auch nachgerade das Geld gezshlet, da er Ao. 1735 vollig qviteret, vide fascicul. Actor. Plura vide Nr. 3 i Kirkens Inventario supra & § 1. (296).

Johan von Buchwalds Søn, kom fra Lolland, hvor han var Land-Physicus m), blev efter Dethardings Død 1746 Coli. med. Reg. & Facultatis med. Senior Decanus & Prof. Prim. siden Ao. 1749 ved Jubelfesten, da han var Rector Magnificus, af Konge Frid. 5. bæret med Justits-Raads Titel. Da nu saaledes denne Buchwald ascenderede, succederede

16. **Christian Lodberg Friis**, som var Stads-Physicus i Kiøbenhavn og blev efter allernaadigst Kongl. Confirmation Secundus og Grævings Kirke-Patron Ao. 1749. Han havde Dethardings Qvalitæter, var en sagtmodig og retsindig Mand og en god Physicus.

IV. Kirkeværgere.

Udi fordums Tid var det saa Skik i Grævinge Sogn, at naar Kirkens Røgnskab var af Patrono &c., som tilforn sagt er, forhørt, samtykt og underskrevet, traadte Sognemændene sammen at raadslaee om, hvem der skulde være eller forblive Kirkeværgere. Og da enten strax stadfæstede Sognemændene de forrige Kirkeværgere, eller og de udvælgede to andre nye. Hvem Vallet faldt da paa, maatte ikke undslaee sig, men fik siden efter 2 eller 3 Aar Forlov. Og naar Kirkeværgerne enten begierede Forlov eller Patronus ikke var tilfreds med dem, befalede Patronen Sognemændene at udnævne andre efter deres Fæstebrevs Indhold. Derpaa findes Exempler nok, saasom Ao. 1574, 1589, 1608, 1613, 1668 den 26. Julii &c. Kirkeværgerne, som in Actis kaldes Tutores Ecclesiae, have siden Reformationen været følgende:

1. Anno 1561: Niels Jenssøn i Engelstrop, som in Actis af Patrono Andr. Lemvig kaldes Nicolaus Joannis, og Peder Troelssøn i Grævinge, in Actis nævnet Petrus Trogilli (sc. filius) (299). Da Peder Troelssøn gik af, som siden døde 1785, blev i hans Sted beskikket samme Aar

2. Ao. 1574: Degnen Peder Christenssøn tillige med fornævnte Niels Jenssøn n). Efter Niels Jenssøns Død 1589 skreed Meenigheden til nyt Vall og gav Peder Chrestenssøn Forlov; hvorpaa de beste Sognemænd udvalte til Kirkeværgere

3. Ao. 1589: Præsten Joachim Hanssøn og Sognefogden Jeppe Olessøn i

m) Da Secundo Medici Station var vacant fik Detharding Befaling, at han skulde, naar Competenterne (297) havde offentligholdet deres Disputationer, indsende sin allerunderdanigste Beretning og Census derom tillige med Forslag om hvem af Competenterne han vilde have til Collega. Hans Mening og Forslag var derpaa saaledes, at han af Competenterne maatte 1) allernaadigst beskikkes til Professoratet, som Collega, Balthazar Johan von Buchwald, fordi han var meest kyndig og forfæren i de Videnskaber, &c. som høre til Jordemødre-Kunsten, hvorudi Detharding ikke havde stor Praxin, tilmed ey heller var det danske Sprog ret mægtig &c. 2) at Stads Physicus i Kiøbenhavn Christian Lodberg Friis maatte benaædes med Titul som Prof. extraord. Med. og have Adgang ved forefaldende Vacance at indtræde som Collega i Facultætet. 3) Doct. Søren Hee, ligeledes benaædes med Titul som Prof. extr. med. ved Kiøbenhavns Universitæt. 4) Doct. Hane af Kløge at maatte gratificeres (298) med Buchwalds Station som Land-Physicus i Lolland. Dette Forslag blev i alt allernaadigst approberet og confirmeret. Men den femte Competent, som havde fået Tilladelse at maatte lade sig høre med, og var en fremmed hidfløyen Tysk, hvis Navn jeg nu har glemt, blev paa Auditoria udpeben og beleet som en Sinke, saa han maatte flyve hjem igien eller andetsteds hen for at lære bedre.

n) Disse to Kirkeværgeres Vaaben (ut sic dicam) (300) findes blant Kirkens Inscriptioner.

Gunderstrup o), indtil de igien med meenige Mænds Samtykke bleve afløste og i deres Sted udvalte

4. Ao. 1608 den 15. Aug.: Hans Olessøn i Atterop og Ip (det er Jeppe) Anderssøn i Grævinge, indtil efter Jeppe Anderssøn Død 1612, da Testamentarius Thomas Finck derpaa in anno gratiæ eller i Naadens Aar efter Patroni Gellii Død beskikkede

5. Ao. 1613: Degnen Laurs Søvreussøn tillige med Hans Olessøn i Atterop (p); han døde Ao. 1639. Efter 8 Aars Forløb udvælgede Sognemændene andre, neml.:

6. 1621: Jeppe Anderssøn i Thorildrop og Anders Ipsøn i Herrestrop, i hvilken Sted tiltraadde

7. Ao. 1623: Sven Jenssøn i Holt og Jeppe Nilaussøn i Frenderop. Dem afløste

8. Ao. 1625: Jeppe Laurssøn i Grævinge og Jeppe Olessøn i Engelstrop, indtil mange meenige Sognemænds Samtykke faldt paa

9. Ao. 1627: Niels Laurssøn i Engelstrop og Laurs Anderssøn i Sneglerop, i hvilken Sted blev udnævnte

10. Ao. 1629: Rasmus Mortenssøn i Grævinge og Jens Jenssøn i Preylerop. Rasmus Mortenssøn døde Ao. 1638 og Jens Jenssøn døde Ao. 1639. Atter

11. Ao. 1631: Anders Ipsøn i Herrestrop q) og Ole Hanssøn i Atterop r), som efter 9 Aars forløb bleve afløste og i deres Sted indsatte

12. Ao. 1640: Jeppe Laurssøn Bryde i Grævinge (s) og Erich Mathssøn i Herrestrop indtil Fiendens Indfald i Landet, som var den Svenske Feyde.

13. Ao. 1658 og frem ad baade i Krigens Tid, for Fiendens skyld ingen og siden da for Misvæxts skyld kun liden Tiende faldt og indkom, vare Hans Jenssøn i Grævinge og Laurs Nielssøn i Atterop Kirkeværgere indtil Ao. 1666, da Laurs Nielssøn gik af og i hans Sted kom

14. Ao. 1666: Jens Pederssøn i Gunderstrop som Medhielp til fornævnte Hans Jenssøn i Grævinge. Denne Hans Jenssøn blev efter skriftlig Begiering til Patronen med god Berømmelse forlovet fra Kirkeværgeskabet og Patronen Ostenfeld den 16. Junii Ao. 1668 befalede Sognemændene efter deres Fæstebrevs Indhold, med Sognepræsten Povel Bies Raad at forordne en anden vederhæftig og dygtig Mand. Hvorpaa bleve udnævnte

15. Ao. 1668: Peder Søvreussøn i Frenderup og Jens Jenssøn i Pleyerop (t), indtil i steden for Jens Jenssøn kom

16. Ao. 1671: Ole Jenssøn i Atterop med Peder Søvreussøn i Frenderop. Efter dem beskikkede man

o) Joachim Hanssøn og Jeppe Olessøns Navne ere blant Inscriptionerne paa Præstekonens Stool og paa Kirkedørren. Jeppe Olessøn døde siden Ao. 1617.

p) Begges Navne findes i Inscriptionen paa den lille Klokke 1616. vide supra Num. 2 i Inventario, og Hans Olessøns Navn staar især paa den øverste Mandstool.

q) Han havde allerede eengang tilforn i 2 Aar været Kirkeværg og døde Ao. 1642.

r) Han var Kirkeværg Hans Olessøns Søn i Atterop.

s) Denne Jeppe Bryde havde tilforn været Kirkeværg i 2 Aar; men nu blev han tillige med Erich Mathssøn afsat; thi Patronen Ostenfeld lod Ao. 1657 gaae Dom over dem for 16 Daler 3 Mk. 9 Sk. Restance til Kirken, men der var intet hos dem at faae.

t) Denne Kirkeværg, Jens Jenssøn i Pleyerop tvang Patronen Ostenfeld Ao. 1669 til at godtgjøre Kirken sin Restance, som var 5 Slette Dale, og Peder Søvreussøn maatte gaae i Caution derfor. Begge have in Actis underskrevet med deres Karmærke (301b) P. S. S. I. I. S.

17. Ao. 1681: Hans Nielsøn i Grævinge og Ole Nielsøn i Pleyerop; indtil at

18. Ao. 1683: Sognepræsten Povel Bie paatog sig Kirkens Værgeskabudi nogle Aar, deels tillige med Bonden, Laurs Pederssøn Odboe i Gunderstrop, deels tillige med Bonden Ole Nielsøn i Pleyerop. Siden da Præsten Povel Bie blev Provst, bleve disse fornævnte to Bønder beskikkede til Kirkeværgere, nemlig

19. Ao. 1699: Ole Nielsøn i Pleyerop og Laurs Pederssøn Odboe i Gunderstrop, hvilke efter et Aars Forløb bleve afsatte og i deres Sted udnævnte

20. Ao. 1700: Søvren Ipsøn i Grævinge og Hans Hanssøn i Odstrop. Efter Søvren Ipsøns Død Ao. 1701 var Hans Hanssøn alleene Værge indtil 1729, da han døde og der efter ham blev beskikkede i samme Aar

21. Ao. 1729: Maths Svenssøn af Gunderstrop og Sognefogden Søvren Olessøn i Herrestrop (301).

V. Præster (302).

Sognepræster og Capellaner.

De Sognepræster, som have været i Grævinge Meenighed siden Reformationen ere efter Orden og Navne følgende:

1. **Niels Lauritsøn**, Lat. Nicolaus Laurentio. Naar og af hvem han blev kalden til Præst, finder jeg ingensteds nævnet, ey heller naar han døde; men Patronus Lemvig vidner in Actis skriftlig med sin egen Haand, at han levede Anno Jesu Christi MDLXI (t). Kirkens Hoved-Regnskabs Bog mælder, at han ligger begravet i Kirkegulvet, thi hans Grav, som var Ao. 1628 indsiunken, blev oplagt igien paa Kirkens Bekostning for tolv skilling (u). Efter ham

2. **Joachim Hanssøn Myrlin**, Lat. Joachimus Johannis Myrlinus (x). Der mældes ikke, naar han blev Præst, ey heller Patroni Navn, som kaldede ham; men jeg kand dog spore, at han har været Præst allerede Ao. 1574, om ikke længere tilbage i Tiden; saa jeg slutter, at han vistnok var en semisecularis (303) Kirke-Lærer, og en høybedaged Mand paa 80 Aar, om ikke ældre. Han holdt Capellan i 8 Aar førend hans Død, som skeede Ao. 1620. Hans Hustroe hedde Anna (y), men om han havde Børn, faa, mange eller ingen, derom mældes intet.

3) **Christopher Jacobssøn Brender**, Lat. Christophorus Jacobi Brender (z). Han var gift med Mette Jørgensdotter, men om han avlede Børn med hende, eller ikke, det haver jeg ikke fundet. Han var Capellan hos Joachim Hanssøn fra Ao. 1612 indtil han døde 1620 (a). Og derfor kaldede Doctor Jesper, eller som han in Actis ogsaa kaldes, Doctor Caspar Bartho-

t) Conf. supra Num. 2 blant Merkværdigheder ved Kirkens Inventarium, især om den lille Klokke.

u) vide supra, om Begravelserne og Inscriptionerne No. 6.

x) Det Tilnavn Myrlin har Patronus Lemvig anført in Actis Ao. 1577 paa Latin Myrlinus, men Præsten skrev jevnlig kun Joachim Hanssøn.

y) vide supra blant Merkværdighederne og Forandringerne i Kirkens Inventario No. 13.

z) Saaledes finder jeg ham in Actis at have selv skrevet sit Navn, baade paa Dansk og paa Latin. Conf. supra Num. 2 blant Merkværdighederne i Kirkens Inventario Ao. 1617 den 14. Junii og § 2 om Kirkens Prærogativ Ao. 1627 den 16. Maji.

a) vide supra i Kirkens Inventario blant Merkværdighederne No. 2 Ao. 1617 den 14. Junii.

lin, ham til Sognepræst; og da fik han efter Ordinancen og Kirkens Beholdning 6 Daler Courant til sin Reise til Kiøbenhavn for at hente sit Kaldsbrev Ao. 1620. Han døde Ao. 1630.

4. **Niels Jenssøn Bøgvad**, Lat. Nicolaus (Joannis) Bøgvadius (b). Han blev kalden af Doct. Ole Worm Ao. 1630 og fik efter Ordinancen 6 Daler for sin Reise frem og tilbage, item til Fortæring i 8 Dage 2 Daler (c); var 2 gange gift: først med hans Formands Christopher Brenders Enke, Mette Jørgensdotter (304), som døde Ao. 1643 uden at have avlet Børn med ham (d), dernæst med Elisabeth Sophia Pedersdotter Worm (305), med hvilken han avlede een Søn, som hedde Jens (e) og en Dotter ved Navn Mette. Han var en vanskelig Mand, der fliede den nidkiereste og myndigste af alle Kirke-Patronerne, Christian Ostenfeld, nok at gjøre fra Ao. 1661, da der reiste sig trette mellem dem (308), og indtil hans Død Ao. 1668 (f).

5. **Povel Bie**, Lat. Paulus Melissæus, som var en Skaaning, blev af Doct. Christian Ostenfeld kalden, og den 1. Maji Ao. 1668 viet til Præst, blev 1692 Vice Provst og den 14. Junii Ao. 1669, creeret til Provst i Ods herred; døde den 1. Maji Ao. 1712. Han var først gift med hans Formands Enke, Elisabeth Sophia Pedersdotter Worm, som fødte ham een Søn ved Navn Povel og 3 Døttre, neml. Birgitha Anna Cathrina. Hun, som var født Ao. 1639, døde Ao. 1694, den 29. Dec. (g). Efter hendes Død blev han, som var født Ao. 1644, den 10. Aug. anden gang giftet med Elisabeth Maria Jacobsdotter Burchard, som døde Ao. 1729 uden Børn med ham (h). Han var af Skabning høy, robust og anseelig, i Æmbedet myndig, i Lærdommen grundig, men i sit Levnet ikke ustraffelig (i) (309). Ham succederede

6. **Peder Oleesson Lund**, Lat. Petrus Lund, Olai Filius (k), som var en Fynboe fra Øen Følster i Laaland, (!) hvor hans Fader Mag. Ole Lund var Præst for Weggerløse Meenighed i Sønderherred, blev kalden Ao. 1712 af Doct. Franckenau. Udi Legems Anseelse var han sin Formand lig, i Æmbedet ikke mindre myndig, i Lærdommen en god Bonde-Præst, men kunde dog ikke udelukkes af Synderes Register. Med hans Hustrøe — — (310)

b) Naar han in Actis skrev sit Navn, da skeede det meest paa Dansk, nemlig Niels Jenssøn Bøgvad, men naar det skeede paa Latin, sætter han alleeneste Nicolaus Bøgvadius, vide supra § 2 om Kirkens Prærogativ. Saa jeg finder ingensteds hverken Jani eller Joannis nævnet, uden paa hans Epitaphium i Kirken, oprejt Ao. 1643, hvor der staar Joannis. Dog er det troligt, at han maa have skrevet paa Latin Joannis pro Jani, ligesom flere gjorde i forrige Tider, fordi Epitaphium er bekostet i hans Livstid, 25 Aar før han døde, vide supra blant Monumenter og Inscriptioner Nr. 2 inde i Kirken, item i Kirkens Inventario uden for Kirken No. 4.

c) Herom vid'er Patr. O. Worm med hans Kirkeværgere Rasmus Mortenssøn i Grævinge og Jens Jenssøn i Pleyerop, lige saa vel som Doct. Casper in Actis med sine Kirkeværgere Laurs Degn og Hans Oleesson : Atterop vidner om de 6 Daler, Hr. Christopher fik.

d) vide Epitaphicum Bøgvadii No. 2.

e) vide monumentum Mellssæi No. i (306), & conf. infra Byen Torildrup., hvor denne Jens Bøgvad var Bonde paa Kongens Ryttergaard fra Ao. 1626 indtil 89, og Byen Preilerop ved Gaarden Nr. —, (307).

f) vide supra blant Merkværdighederne i Kirkens Inventario No. 23 og § 2 om Kirkens Prærogativ.

g) vide supra Povel Bies Monument No. 1 blant Begravelserne i Kirken.

h) vide supra blant Merkværdighederne og Forandringerne i Kirkens Eyedomme udenfor Kirken No. 2, 3 og 4.

i) vide infra blant Anmerkningerne om Degnekaldet No. 1.

avlede han kun een Dotter Margareta Sophia Lund (311). Selv døde han Ao. 1738 den 16. Decembris, gammel [ ] (312).

7. **Valentin Cruse**, Lat. Valentinus Cruse, Arnoldi filius, en Sædlandsfarer, født i Hagestedts Præstegaard i Tudse Herred, hvor hans Fader Mag. Arnoldus Cruse var Præst og Provst, blev i hans Alders 26de Aar af Patrono Georgio Detharding kalden til Præst for Grævinge Meenighed. Hans Kaldsbrev tillige med hans Revers (I) skrev jeg Løverdagen den 20. Decembris 1738, efter at jeg Fredagen tilforn havde som skyldigst og ærbødigt betakket mig for Patroni Dethardings Kierlighed og Godhed mod mig i at tilbyde mig først Vocation til Grævinge Præste-Kald, og Patronus Detharding dernæst havde tilbudet forrige Patroni Franckenaus Søn Præstekaldet, hvilket han ogsaa med ærbødigt Taksigelse afslog sigende, at han fand sig ikke endnu dertil kvalificeret*). Hverpaa Detharding svarede: So muss ich dann die Pfarre an einem Fremden geben, den ich gar nicht kenne (314).

Valentin Cruse blev da ordineret og derefter Dominica Esto mihi (315), den 8. Febr. indsat i Grævinge Meenighedens offentlige Forsamling af Herreds-Propst Hans Nyegaard. Med hans første Hustrue Ingeborg Pechel, som var Apotequer Frans Pechels Dotter af Helsingør, fød Onsdagen den 22. Jan. 1716, gift Onsdagen den 18. Nov. 1739, død Onsdagen den 7. Juni 1752, begravet Onsdagen den 14. Junii 1752, avlede han 6 Børn, neml. 2 Sønner og 4 Døttre. Med hans anden Hustrue Karen Sophia Bang, Kongens Forvalter over det forbeholdne Gods i Odsherred, Kammerraad Niels Christian Bangs ældste Datter, med hvem han blev gift Fredagen den 31. Augusti 1753, avlede han — (316).

1. **Præstekaldets Hørlighed**, Frihed, Bolig med Tillæg af Hartkorn æc., Indkomster og derhos Byrder og Gravamina.

Præstekaldets Indtægt og Udgift. Efter Øvrigheds Befaling Ao. 1738 er Grævinge Præstekalds Indtægt af Sognepræsten Peder Lund angivet og præter propter (317), eller naar det eene Aar lignes med det andet aarlig beregnet saaledes:

a) Korntiende: Byg i Skippen særlig accorderet, 150 Tdr. à 1 Rdl., er 150 Rdl., Byg i Nægre 18. Tdr. à 1 Rdl., er 18 Rdl., Havre i Nægre, 8 Tdr. à 3 Mk., er 4 Rdl., Boghvede, i Sognet overalt accorderet aarlig til 10 Tdr. à 1 Rdl., er 10 Rdl., Rug i Nægre 12 Tdr. à 1 Rdl. 1 Mk., er 14 Rdl. Korn-Tiendens Beløb er saaledes: 200 Rdl.

b) Qvægtiende: Lam, 80 Stkr. à 3 Mk., er 40 Rdl., Føll, 4 Stkr. à 1 Rdl., er 4 Rdl., Kalve 9 Stykker à 4 Mk., er 6 Rdl. Ialt 50 Rdl.

k) conf. supra blant Inscriptionerne og Monumenterne Nr. 3. Blant Patr. Dethardings in Actis indførte Notanda findes herom dette antegnet: Ao. 1738 im Herbst, da des gewesene Prediker Peder Lund gestorben, habe ich, ohne dass ich vorherr mit dem Consistorie oder dem Biskoff desfalls sprechen müssen, nach dem Privilegie das Præbende-Kirchen haben, unter 6 Wochen vociret einen feinen gelehrten und bellebten Studiosum nahmens Valentin Cruse, welcher desfalls auf die ihm zugestellte unterschriebene Vocation einen mit Hand und Petschaft bekräftigten Revers an mich müssen ausstellen, in welcher ich zugleich abgeredet, dass Er auf die Reparation der Kirche (Conf. Num. 7) wolle genau acht haben. Zwar hat der Cancellay meine Vocation dem Consistorio zugesendt, eondern Magnificus Dr. Rector hat dem Secretario befohlen in Antwort zu melden, dass alles gantz richtig. Der Revers liegt bey deren Actis des Kirche zu Grevingen (313).

*) Denne Franckenaus Søn, Johan Ernst, blev siden Præst for Esbønderop og Nøddeboas Meenigheder i Holboe Herred her i Sødland.

c) Andet til Qvægtiende og smaa Reedsel henhørende, neml.: Giæs, 84 Stkr. à 8 Sk., er 7 Rdl., Kyllinger, 84 Par à 8 Sk., er 7 Rdl., Oste, 18 Lpd. (318) à 3 Mk., er 9 Rdl., Bistader 4 à 1 Rdl., er 4 Rdl., Æg ialt beregnet 3 Rdl. ialt 30 Rdl.

d) Høytidsoffer. De store Høytider ialt: 110 Rdl.

e) Accidentier. Uvisse Indtægter mellem Aar og Dag inden Kirkens Dørre. 60 Rdl. Gjør i alt paa Præstekaldets Indtægt den Summa: 450 Rdl. Til Kaldet er intet Mensal Gods (319), ey heller Legatum, Tillæg eller Beneficium, men ved Kaldet ere derimod Udgifter og Gravamina disse:

a) Aarlig Giæsterie til Kirke-Patronen, nu anslagen til Penge 18 Rdl., men i fordum Tid blev givet 12 Lam, 12 Giæs, 4 Tdr. Havre gl. Maal, og Penge 4 Rdl. b) Aarlig Pensiou til Præsteenker efter Laan eller hvorledes accorderes kand, naar nogen Enke er paa Kaldet. Nuomstunder giver Hr. Valentin Cruse 36 Rdl., og 4 Mk. til sin sal. Peder Lunds Enke i Holbech. c) Cathedraticum. d) Studii-Skat. e) Til Fiscum communem (320) aarlig 2 Mk. f) Til Medicum Provinciale (321) aarlig 12 Sk. g) aarlig enkel Portion til Brand-Cassen 1 Rdl. h) til Brand-Societætet hver Gang Casus existerer (322) 1 Rdl. i) aarlig udleveret Gave til de Fattige: 2 Rdl. k) Consumtion (323) og Familie-Skat aarlig —.

Her foruden ere de extraordinaire Udgifter saasom Krigsstyre, Prinsessestyre, Kopskat, Formue-Skat, Hielp til Kirkers Opbyggelse og andre Paalæg, med hvad Navn, der end nævnes, naar Kongen befaler. Ikke at tale om Huus-Udgifter paa Folkeløn og Præsteboligen at holde ved lige.

Anmerkninger. a) Til Præstekaldet er ingen vis beskikket Enkebolig. Der blev vel Ao. 1711 af Provst Bie bygt paa Kirkens øde Gaards Grund et skjønt Stykke Stuehuus, hvor udi hans Enke boede indtil hendes Død Ao. 1729, da det hiemfaldt til Kirken, men siden er der indsat en Fæstebonde Ao. 1739 den 16. Martii. n)

b) Udi Præstekaldet er ingen anden Stiftelse eller Legatum end en Donation (324) paa 100 Slette Dalere, som Provst Bies Enke Elisabeth Marie Burchardt gav Ao. — til Sognets Fattige, og staar altid paa Rente hos Præsten, saa Renten deraf gives aarlig til Sognets Fattige, hvilket ogsaa i de Fattiges Protocol indføres og gøres derfor Regnskab til Inspekturerne i de Fattiges Væsen (325).

2. Præsteboligen med Tillæg af Hartkorn &c.

Grævinge Sognepræst har ingen Annex-Gaard, men en Præstegaard eller Bolig, beliggende tæt hos Kirkens Ringmur paa den østre Side, saa Præsten magelig ud af sin Gaard kand igiennem en Loge paa Ringmuren med en halv Snæs Skridt naae Sacristie-Dørren. Den har hverken Inventarium, Eyedomme eller Gadehuuse, hvorfra Fæste eller Leye tages, men den er efter Lovens 2. Bogs 12. Cap. 4. art. pag. 296 (326) reent indfriet fra Børnehuset paa Christianshavn. Bygningen, som Præsten Niels Bøgvad lod mestendels af nye opbygge i Maji Maaned Ao. 1633, er nu kun i skrøbelig Stand (327), undtaget det, som nu levende Præst, Hr. V. Cruse, der

n) vide infra blant Merkværdighedene og Forandringerne i Kirkens Inventario udenfor Kirken No. 2.

kiøbte den af sin Formands Enke for 350 Slette Daler, har bygt nyt til Ruglade, og ellers optéret (328) nyt til Studere-Kammer, og repareret paa Fadebuur, Bryggerhus, &c. Den bestaar 1) af fire Hoved-Længder, sammenbundne, undtagen i det nordvestlige Hjørne, hvor der er Kiørsels-Gab til 2) en Bag-Gaard, som ogsaa bestaar af fire, smaa Længder. Den Nordre Længde i den store Gaard er den ordentlige Stuelængde, bestaaende af 15 Fag og en Korsstue, derhos mod Norden, 4 Fag. Derudi er Bryggerhus med Kølle, Skorsteen og Bagerovn, Kiøkken med Skorsten og Spisekammer eller Fadebuur, daglig Stue med Kammer og Kielder. Vesterlængden bestaar af 16 Fag: De 12 Fag, deraf have i sig Ammestuen eller Børnestuen og Skolen med een Skorsten mellem begge item Studere-Stue med een Skorsteen. Resten deraf er Byglade tillige med 6 Fag af den hosstaaende Længde mod Søndén, som haver 13 Fag, hvorudi er Korngulve, Tærskeloe og Fæhuus. Uden for den er Pølested, Fæhauge, Gaardens almindelige Tilkiørsel, og paa den er den store Indkiørsels-Port. Udi Østerlængden, som bestaar af 19 Fag, ere Hæstestalde, Skizære-Loe, Karle-Kammer, Rulle-Stue og et Giæstekammer uden Skorsteen. Norderlængden i den lille Gaard eller Baggaarden bestaar af 13 Fag med sin Bagport eller Toftoport, og bruges til at rumme Faar, Kalve, Tørv og Brænde udi &c. Østerlængden af 8 Fag, som blev bygt nye Ao. 1753, er Ruglade med Tærskeloe. Den Længde mod Vesten næst hos Stuelængden er kun 4 Fag med hosstaaende Vognskuur. Sønderlængden, som lukker for den nordre Ende af Hauge, er 8 Fag, hvorudi findes Giæste-Stue med Kiøkken og Skorsteen og et Lysthuus. Alle disse Bygninger, som ialt udgiøre 90 Fag Huus, ere allesammen indringede med forsvarligt Steengierde, inden hvilken ligger hos Gaarden mod Østen og Søndén en tilstrækkelig Hauge, hvis Gierder bleve omsatte Ao. 1744 og 47. Udi Gaarden er en stor og dyb Brønd med behørigt Brøndverk, som blev rensset, gravet dybere og af nye steensat Ao. 1743, i Tanke, at Vandet skulde da blevet bedre; men det hialp ikke, thi Vandet er og bliver dvalt og ligesom sykt.

Præstegaardens tilliggende frie Hartkorn er efter sidste Landmaalings nye Matricul 9 Tdr. og 5 skiepper.

VI. Degne.

Sogne- og Sæde-Degne (329) for Grævinge Meenighed have siden Reformationen efter Orden og Navne i Tallet været disse:

1. **Peder Christensson**, Lat. Petrus Christiarni. Efter Patronus Lemvigs skriftlige Vidnesbyrd levede han som Degn allerede Ao. 1561 (a). Men hvor længe han tilforn havde været Degn, item naar og af hvem han blev kalden, har jeg ikke kundet finde. Han var i sin Tid Herredsskriver i Odsherred. Degn og Kirkeværge for Grævinge Menighed tillige, som indrettede Kirkens Hoved-Regnskabs Bog in folio 1574 (b). At han haver været en studeret Mand kand spores af Actis, iblandt andet ogsaa af disse Ord, skrevne i Bogen med hans egen Haand

a) vide infra No. 2 blant Møkværdighederne ved Kirkens Inventarium, sær om den lille Klokke.

b) vide supra i den anden Afdeeling om Kirkens Bygning § 1.

efter hans Søns Død saaledes: Jens Pederssøn, filiolus meus proprius, qui requivit in pace 8 die Martii sub anno Salvatoris 80 (330). Han døde Ao. 1608; følgelig maa han have været Degn over 50 Aar. Om han havde flere Børn end denne anførte Søn, eller hvad hans Hustrøe hedde, &c., derom haver jeg ingen Efterretning fundet.

2. **Laurits Søfrenssøn**, Lat. Laurentius Severini. Han blev kalden til Degn Ao. 1608 af Patronen Gellio Sasceride; var ogsaa en studeret Mand, der tillige var Kirkevæрге i 7 Aar. Hvad hans Hustrøe hedde, som døde Ao. 1620, eller hvor mange Børn han havde avlet med hende, nævnes ikke in Actis; jeg finder alleeneste, at der i et Aar, neml. Ao. 1632 døde 2 af hans Sønner. Selv døde han Ao. 1638.

3. **Claus Chrestenssøn**, Lat. Claudius Christierni, kaldede Patronus Doct. Ole Worm. Ao. 1638 til Degn; han døde 1676.

4. **Chresten Pederssøn Holbek**, Lat. Christianus Petrus Holbeck — paa Dansk skrev han sig Chresten Pederssøn Holbeck, paa Latin Christianus Petrus Holbeccensis m. ppm *) — som Ao. 1676 fik som Degn Kaldsbrev af Patronen Rasmus Bartholin, efter at han tilforn i .. Aar havde været Substitut hos Claus Degn. Sit Tilnavn havde han af Kiøbstaden Holbeck, hvor han var født og lært der i den latinske Skole. Han var en skiemtefuld Mand, dog i sin Tid en dygtig Degn; thi dersom jeg ikke havde fundet nogle faa adspredte skrevne Levninger efter ham om Kirkens og Æmbeds Sager her hjemme &c., havde jeg, udenfor de i Consistorii Gjemme henlagte Acta, slet ingen Efterretning havt til Hielp. Med hans Hustrøe Anna Catharina Boyesdotter avlede han 15 Børn, neml. (bl. a. følgende): Rasmus Ao. 1683, Hans 1684, Sara 1685, Jens 1691, Birgitha 1692, Kirsten 1693, Birgitha 1694, Elisabeth Sophie 1695, Catharina 1697, Birgitha Marie 1698, Morten 1700. Kirsten 1704 og 1688 Rasmus, som succederede ham. Udi hans Tid var Degnekaldet i god Stand, men efter hans Død forfaldt det og blev forurettet (331). Han døde Ao. 1710. — Efter hans Død flyttede hans Hustrøe hen mellem Roeskilde og Slangerope til den nederste Værebroe Mølle, hvor hun endnu havde 5 Mænd til ægte, inden hun døde, saa hun var 6 Mænds Hustrøe.

5. **Rasmus Chrestenssøn Grævinge**, Lat. Erasmus Christierni. Han var forrige Degns Søn, født i Grævinge, hvoraf han tog sit Tilnavn, havde frekventeret den Latinske Skole i Roeskilde, hvorfra han blev dimitteret; fik efter Faderens Død Ao. 1710 af Patrono Georgio Frid. de Franckenau Kaldsbrev paa Degnekaldet i Grævinge, hvilket han forestod indtil Ao. 1720, da han, keed af Præsten Peder Lunds Chicaner, endelig for Ueenigheds Skyld forlod Kaldet, og efter Ansøgning blev af Biskoppen, Chresten W. Worm, forflyttet til Thorup i Strøherred, hvor han resignerede. født her i Grævinge **) (332), Ao. 1735 og døde 1738 i Nov. Med hans Hustrøe Karen Hansdotter avlede han 2 Børn, Bendte (det er Benedicta) Ao. 1712, Chresten Ao. 1714. Dotteren Bendte blev gift

*) Det første findes i de gamle Levninger om Kirkens Forretninger, det andet i en liden indheftet Octav i Pergament dat. 13. Julii i Ao. 1677 om Degnekaldets Indtægt af Korn og smaa Reedsel, som er indrettet fra Lovens Publication indtil hans Død 1710.

**) Ao. 1688 og døbt d. 19 Sept. (Dette er hans rette Alder, thi den første Søn Rasmus døde strax.

med Skoleholderen Morten Salling i Thorup, til hvilken Rasmus Chrestenssøn afstod Thorups Degnekald Ao. 1733, fordi han var bleven blind, i hvilken Tilstand han 5 Aar derefter, nemlig 1738, døde i sin Alders 49de Aar. Sønnen, Chresten, lærte Snedker-Haandværk i Friderichsborg, blev gift ca. Ao. 174— med Skoleholderens her i Grævinge Sogn, Cornelius Roods. Syster, Anna Chrestensdotter, for hvilke jeg først apterede (333) Stue &c. i min Degnebolig, indtil de Aaret derefter flyttede til Aasnæs og fæstede Huus paa Conference-Raad Christian Adeler Gods under Dragsholm.

6. **Niels Malthessøn Mørk**, Lat. Nicolaus Maltheidis. Han var en Bagers Søn fra Fyen, Student og Attestatus (334), havde først været Degn i Giørslev i Løveherred, ugift i 20 Aar, siden Degn i Ondløse i Mærløse Herred 1 Aar, hvor han maatte strax igien forlade Kaldet for en Vildfarelses skyld, som skeede ved hans Vocation (335), idet Biskoppen Chresten Worm havde i Kaldets Vexel-Ræt taget feyl og kaldet Malthessøn, da Kalds-Rettigheden dog den gang tilkom Herskabet. Herskabet paaførde derfor Biskop Worm Proces til høyeste Ræt, hvor der blev dømt og tilkiendt Herskabet Rettigheden. Imidlertid maatte Biskop Worm see Malthessøn forsynet med et andet Degnekald, hvilket blev ham da anvist i bemældte Thorup. Men Rasmus Chrestenssøn, som længe havde attraaet og søgt at skille sig fra Præstens, Peder Lunds, Chicane, hvorved det vanskelige Folk her i Grævinge Sogn blev meere fortredeilig, handlede derpaa med Niels Malthessøn om Mageskifte, hvilket ogsaa gik an med Biskop Worms og Justits-Raad Buchwalds Samtykke. Grævinge Kirke-Patron Johan von Buchwald gav da Niels Malthessøn Vocation paa Grævinge Degnekald Ao. 1720, hvor han var Degn fra Dom. 4. post Trinitatis, da han blev indsat, og indtil hans Død — Juni 1739, i 19 Aar. Han var 69 Aar gammel, havde avlet med sin Hustrøe, Else Johans Dotter, som han fik til Ægte hos Præsten Hr. Laurs i Bierbye, 7 Børn, navnlig: Malthe, Jacob, Anna Margrethe, Karen, Maren, Johanna og Sophia, som vare Tvilling-ger (336).

7. **Lyder Sørenssøn Høyer**, Lat. Lyderus Høyer, Severini filius, Cimber Alburgensis, natus Ao. 1706 die Solis 21. Nov. sacro fonte tinctus die 28. Nov. Dom. 1. Adventus, musis consecratus Ao. 1716 die 16. Junii in Alb. civ. Academ. Havn. receptus Ao. 1725 die 12. Juli lustratione per æqvora & exteras terras quadriennio peracta in patriam & Academ. Havn reversus Ao. 1729 die 17. Sept.; Corrector Typogr. Reg. Maj. & Univers. Havn. designatus Ao. 1731 die 14. Sept. (337), blev kalden af Patrono Georgio Detharding Ao. 1739 den 1. Julii og indsat den 6. Sept. derefter Dom. 15 post Trinitatis til Degn for Grævinge Meenighed; avlede i sit Ægteskab fra 12. April 1736 med sin Hustrøe Sophia Amalie Jacobsdotter Godsche 9 Børn, neml. 6 Sønner og 3 Døttre. Hun blev fød Ao. 1707 Søndagen den 9. Januarii (338).

Degnekaldets Frihed, Bolig med Tillæg af Hartkorn & c., Indkomster og derhos Byrder og Gravamina.

1. Degnekaldets Indtægt og Udgift.

Grævinge Degnekalds Indkomster er efter Øvrighedens Befaling Ao 1788 af Sognpræsten Peder Lund taxerede saaledes:

a) Korn-Indkomst: De saakaldede Degnetraver af Byg ere 60 Traver, kand anslaaes til 40 Tdr. à 1 Rdl., er 40 Rdl. Byg i Skiepper accorderet 8 Tdr., er 8 Rdl. b) Julerente og Paaske-Reedsel (339): Brød, Suul og Æg kand anslaaes til 20 Rdl. c) Høytidsoffer: De tre store Høytider 37 Rdl. d) Accidenser: Uvisse Indtægter mellem Aar og Dag inden Kirkens Dørre 20 Rdl. Summa 125 Rdl.

Andre Indkomster haver Degnen nu ikke; thi de 2 Tdr. Rug og de 2 Tdr. Byg, som blev Ao. 1582 og 1596 tillagt Peder Degn og hans Eftermand i Kaldet af Kirke-Patronerne Andreas Lemvig og Thomas Finck aarlig at nyde af Kirkens Tiende eller og Penge, derfor efter Capitels-Kiøb for at stille Seyerverket i Kirken, — hvilket Odsherreds Herredsbog, indrettet 1647, bevidne med disse Ord: For Seyerverket at stille bekommer Degnen af Rug et halvt Pund, Byg et halvt Pund, — faaer han nu ikke, siden Verket er blevet ubrugeligt. Dette alleeneste haver jeg i min Tid faaet afgjort for Kirke-Patronen, neml.: Aarlig Betaling til Philippi Jacobi Dag een Rigsdaler for Altarklæderne at toe, Kirkens Ornamente og Kirken at hold reen efter Patroni Christ. Lodberg Friises skriftlige Tilstaaelse til mig af 17. April 1754 og atter hans Brev til mig af 30. April 1755 om Udbetalingen imod min indsendte Qvitering. Hvorved Patroni da ogsaa haver befalet Kirkens Bonde aarlig 2 Læss hvidt Sand fra Nordstranden at hente og levere Degnen til Kirkens Brug; samt, efter min Begiering, befalet Kirkeværgerne at lade den Ureenhed, som inden i Kirken falder af Reparation ved Muurmestre, Snedker &c., udføre, aftoe og igien reense. 1) Ringe-Penge for Klokkerne ved Liigfærd ifølge Loven, Kongl. Forordning af 7. Nov. 1682, og derpaa giorte Anordning af Stiftamtmand Otto Krabbe og Biskop Hans Bagger den 3. Maj 1683 og Kongl. Resolution derpaa af 4. Aug. 1728 med Consistorii igientagne og mig tilsendte Resolution, trykt i Julii 1750, item det Kongl. Rescript af 7. Junii 1693, især § 3, nemlig 1 Mk. 8 Sk., hvilket ogsaa nysmeldte Patroni Brev af 17. April 1754 tilstaaer *)

*) Ordene vare saaledes lydende: Angaaende noget Vederlag for at holde Altar-Klæderne reene og i Stand, samt at holde Kirken reen med videre, da havde det været billigt, at de derfor burde at have nydt noget, om de tilforn derom havde gjort Ansøgning, men da der saa længe har været tiet dermed, kan der ikke ventes noget for den forbigangne Tid. (NB. Thi da havde jeg i 15 Aar passet og gjort det for intet.) Men herefter kand de gjerne indgive deres Regning derfor, som jeg selv, foruden at spørge Consistorium derom, skal godtgjøre dem: Thi jeg er Kirke Patron for en anden Kirke her i Landet, som jeg har i Option (340), hvor saadan en Regning aarlig bliver betalt, og fordres sædvanligen: 1) for Ornamenternes Renovation 1 Rdl., 2) for May til Kirken 2 Mk 8 Sk.; 3) for Sand 8 Sk. Men hvad det angaar med at føre Sand og Ureenlighed af Kirken og Hvelvingen er det nok best at lade Kirkeværgerne sørge derfor. Jeg venter nu, at Kirkeværgerne snart komme herind til Kiøbenhavn for at aflegge Kirkens Regnskab og gjøre klart derfor, da jeg ikke skal manquere (342) at tale til dem om Klokkernes Ringning for Liig med Videre, og tillige skrive Hr. Cruse til derom; thi det er Vist at Consistorii Resolution er derom, at Degne og Subsütuter alleene skal lade ringe Klokkerne og ingen anden, og paastaaer jeg ogsaa, at den samme skal efterleves, eller de selv maa svare til al den Skade deraf kan flyde. Det er ellers ganske vist min Tanke at komme selv til Grævning i Aar først in Augusto &c. og kand da tales Videre derom &c.

NB. Dette er Svaret paa mit Brev af 12. Martii 1754 fra Kirke-Patronen C. Lodberg Friis, conf. supra om Kirkeladen Nr. 1 blandt Anmerkningerne ved Inventarium. Derforuden finder jeg in Actis, at Degnene for meere end 100 Aar førend Chr. 5tes Lovs Publication &c. [har] faaet Betaling for Klokkerne at ringe, endogsaa for de Kongl. Liig, saasom Ao. 1587 (346) for Konge Frid 2dens Liig til Peder Degn, og Ao. 1632 for Dronning [—] (347) til Lauri Degn 4 Rdl. 2 Mk. af Kirken.

Degnekaldets Udgifter og Gravamina ere:

a) Aarlig Skole-Pension 8 Tdr. Byg, som efter Kongens Chr. Sexti Befaling til Stiftamtmand Gersdorff og Biskop Hersleb og siden efter Præstens V. Cruses og Provstens H. Nyegaards Ligning Ao. 1739 blev ved Kongl. Decision(341) af 9. Octbr. 1739 henviist at skulle betales til Roeskilde Skole ikke in natura, men imod Qvitering fra Skolens Rector i den sted at skulle aarlig indlevere Penge 6 Rdl. 4 Mk. b) Rentepenge af Degneboligen, naar den ikke er indfriet, aarlig 1 Rdl. 4 Mk. c) Landemodets Expenser (343) derforuden til Medicum provincialem (344) 4 Sk. og Fiscum communem(345) 8 Sk. med meere. d) Til afbrændte Degneboliger efter Fundats og Reglement, heel 4 Sk. eller halv Skade, naar Casus existerer 2 Sk. e) Consumtion, Familie- og Folke-Skat efter Forordningen af 31. Dec. 1700 og Familiens Storlighed. — f) Udlovet Gave aarlig til de fattige, efter fri Villie.

Herforuden ere de extraordinaire Udgifter saasom Krigsstyre, Prinsessestyre, Kopskat, Formueskat, Hielp til Kirkens Opbyggelse, og andre Paalæg og Collecter med hvad Navn de nævnes kand, naar Kongen befaler. Ikke at tale om Huus-Udgifter med Folkeløn og Degneboligen at holde ved lige.

Anmærkninger om Degnekaldets Udgift og Indtægt.

1. Remarque og Crises (348) over Skole-Pensionens Taxation og Ligning.

Degnekaldets Taxation, især Korn-Indkomster og Høytids-Offret haver Sogne-Præsten Peder Lund sat høiere end forsvarligt var, thi derudi ere Feylene disse: a) Han haver i Korn-Indkomstens Taxation, hvorpaa Skole-Pensionen senere blev fastsat, og alleene skruet det saa høyt som skee kunde i de gode Aar, uden at excipere (349) Misvext. b) Han haver ikke agtet at subtrahere fra de 8 Tønder Byg i Skieppen, af Atterops og Odstrops Mænd de 4 Tønder, hvilke vare accorderet Værdi for Degnens smaa Redsel af disse to Byer og ikke Korn-Indkomst. c) Han haver ey heller subtraheret noget for Føde- og Tærskeløn af det Korn, som skulde ydes til Pension, men ladet det gaae paa Degnens Regning. d) Han haver ogsaa pro lubitu (350) ansat hver Tønde Korn for 1 Rdl. ret ligesom hans Infallibilitæt (351) i dette som i andet meere veedste i sin Indbildning forud, at Kornet skulde altid i Kiøb og Sall her i dette Sædlandske Siberien eller i denne Afkrog, som kaldes Odshered, hvor ingen Handel ret drives. altid naae den Priis. e) Han haver anført Degnens Høytids-Offret som tredie Deel imod Præstens anførte Høytids-Offret; men det naaer Degnen ikke. Kort sagt: Hvo som haver kun i faa Aar været saa nær at kunde attendere (352) Grævinge Præstekalds og Degnekalds Indtægter til proportionelle Sammenligning, han kand merkelig skielne, at der maa have været Passion (353 i Taxationen, med mindre man skal kalde det Ignorantia (354) eller Incuria (355), hvilket første ikke kand være, efterdi Manden havde paa den Tid været Præst i 25 Aar med 2 Degne og veedste meget vel Omstændighederne, ja havde selv disponeret (356) alt, hvad han vilde have, og instrueret Bønderne, hvad han vilde unde og de skulde give Degnen, thi han var, saa at sige, baade Øvrighed og Præst, jeg tør ikke sige

meere; og det andet burde ikke være: Følgelig seer jeg ikke, at han i noget kand undskyldes, men snarere have fortient det Vidnesbyrd, at hans Selvraadighed og Urimelighed i at trykke mine to sidste Formænd havde saa godt som hugget Grævinge Degnekalds Indkomster &c. deres Bane-saar, dersom jeg ikke ved lovlig Omgang havde søgt Remedium (357) dertil, id quod tamen docente quotidiana experientia citra arrogantiam dictum esse volo (358). 2) Sognepræsten Valentin Cruse haver, i Henseende til Skole-Pensionens Ligning, efterfulgt uvidende Peder Lunds Feyl i at glemme ovennævnte Subtraction, hvilket kand med føye undskyldes og holdes ham til gode som en ung Præst, der endnu ikke havde været et halvt Aar i Kaldet, følgelig selv ikke opbaaret nogen Tiende, end mindre veedste, hvad Degnen fik, uden hvad han fandt skriftlig for sig optegnet af Peder Lund eller kunde udspørge af min Formands Niels Malthessøns Enke, hos hvilken fandtes intet skriftligt efterladt hverken i private eller publique Ting, thi Malthessøn havde ladet Alting gaae in bus & tis (359) uden Eftertanke. Dog havde det endda nogenledes været taaleligt, dersom Provsten havde reflecteret paa Præstens Hr. Cruses Forslag til Ligning ifølge af hans indsendte Erklæring, grundende sig paa Degne-Enkens givne Oplysning og ladet Pensionen været modereret til 6 Tønder Byg eller 5 Rdl. i Penge *). Men 3) saa var den

*) Øvrigheds Befaling, hvorpaa Grævinge Degnekalds Pensions Ligning grunder sig:

1) Johannis Landemodes Monitum 6 (360) Ao. 1739 efter den Kongl. Forordning om Latinske Skole Ao. 1739 17. April, 63 art. vilde hver Provst i næste Convent med Præsterne overlægge hvad enhver Degn i Proportion af sit Kald kand og bør udgive til Pension til Skolerne. Derover Præsterne indsende til Stifts-Befalingsmanden og Bispen 1) hvad Degnene før have svaret, 2) til hvilke Skoler, 3) hvor meget nu agtes de bør at svare. Og efterdi Skolerne blive nu faa, altsaa for lang Vey at føre Kornet, saa agtes best, at Kornet bliver anslaget til en vis og fast sat Priis i Penge, at Stiftets Øvrighed derover kand fatte en General Ligning over det hele Stift, som de agte til første Landemøde at lade oplæse, om noget derimod kan være at sige.

2) Provstens i Odsherred Hans Nygaards Omgangs-Brev dat. 9. Julii 1739.

Efter Aftale paa Conventet vilde Deres Velærværdigheder behage hver at kalde sin Degn for sig med Instrux: 1) At han under sin Haand giver tilkiende, hvad hans Korn-Indkomst aarlig tøndevís nu er. 2) Om han samme Indkomst tager i Nøgen eller i Skieppen, eller haver noget andet saasom Penge, Brød eller andet for en Deel deraf, saa at alt hvad som opbæres som Korn-Indkomst, eller i steden derfor bliver regnet i tøndevís; dog at hvad som opbæres for Reedsel eller Juule-Rente, ey herudf beregnes. 3) Om han har sig noget at beklage, at han ey nyder sin Rettighed af Korn-Indkomster, og hvad eller hvor meget det manglende kand være, at han da det strax hos sin Præst mælder, og tillige antegner, og efter Forordningens Anledning derom af 17. April 1739, 63 Art. uden Ophold andrager det for den Kongl. værende Betient paa hans Kongl. Majest. Gods, men paa andet Gods paa dets Proprietarier, hvilket om ey kand hielpe, da for Amtmanden. Hvor Degnene ere døde, vilde deres Velærværdigheder lade sig underrette af Enkerne, hvis Mænd vel have efterladt sig noget skriftligt om Korn-Indkomsten &c. Eller om de ved anden Oplysning herom kand give Underretning. Naar Deres Velærværdigheder have forsynet sig med sligt, vilde de behage samme paa dette Instrument at tegne med deres Meening om den foute Part deraf anslagen i Penge &c. &c.

3) Sognepræsten i Grævings Valentin Cruses Svar herpaa af 20. Julii 1739.

Angaaende de af Deres Velærværdighed Hr. Provst Nygaard ommeldte Poster haver jeg talet med Degne-Enken her ved Steden, som ikke veedste at giv mig nogen anden Underretning og Oplysning derom, end hvad allerede i forrige Aar er bleven optegnet af min sal. Formand i Grævings Kaldsbog om Degnens Korn-Indkomster, hvilken efter den derudi givne Notice bestaar 1) af 60 Traver, som ere anslaget til 40 Tønder Korn, og derforuden udi Skieppen accorderet 8 tønder Byg. 2) Skal der, efter Enkens Ord, ikke have været noget saavidt at kløge hidintil, at jo ommeldte Degne-Rettighed rigtig er bleven ydt, uden af nogle gandske faa her

største Feyl denne, at Herreds-Provsten Hans Nyegaard selvraadigt satte Grævinge Degnekalds Skole-Pension, stor 8 Tønder Byg eller Penge 6 Rdl 4 Mk., hvorved Degnene i Grævinge bleve graverede (361). Jeg kand ikke begribe, hvorledes Provsten kunde sætte Præstens Forslag reent til side, eller ved hvad Creditiv (362) han var fuldbemyndiget til slig Selvraadighed over et Kald, der paa den Tid havde ingen Degn og en nykommen og saa godt som fremmed Præst, der hverken kunde give vis Beretning om ey heller svare til Taxationen med mindre han havde reflecteret og fideret (363) meere paa Peder Lunds urigtige end paa Valentin Cruses forsigtige Taxation. Havde den gode Mand efterseet i Odsherreds Herredsbog, indrettet Ao. 1647 i Konge Christiani Qvarti Tid, hvorledes Grævinge Degnekalds Korn-Indkomst var da beregnet til 8 Pund Korn og Pensionen til 17 skpr. Byg gammelt Maal at leveres til Nyekiøbing Skole; item frem ad medens Grævinge Degnekalds Korn-Indkomst i Landmaalings Tiden og strax efter Lovens Publication indtil Chresten Degns Død var meere end Ao. 1739, og Pensionen endda ansat moderat, nemlig $4\frac{1}{2}$ tde Byg, saa havde han vel merket Forskielen og besindet sig i at følge Peder Lunds Taxation, og derefter skrue Pensionen til 8 tønder paa 60 Traver Byg anslagen til 40, høyt 44 tdr. Det eeneste, der synes til Undskyldning for ham er, at Herredet var, som mig af andre er berettet, ansat efter høye Øvrigheds Befaling for en vis Sum til Skole-Pension; men saa burde han dog ikke saa kiendelig have sparet nogle af de andre Degne-Kald og derimod grave-ret (365) Grævinge alleene just i sin Vacances Tid. Denne Gravamina (366) kunde man haae inverteret (367) paa Provstens Selvraadighed &c., men da det var skeet i det Intervallo (368) mellem min Formands Død og min Ankomst til Kaldet, og jeg ikke fik det at vide, førend den Kongl. Decision underskreven blev mig communiceret, saa maatte jeg acquiescere (369) og bide i det suure Æble saa vel som i flere; følgelig maa mine Eftermænd i Kaldet taale det tillige med mig og ingenlunde anke paa mig derfor; thi jeg fand paa Grævinge Degnestavn, som var øde og forvirret, endda For-

i Sognet. 3) Hvad sig angaar den 5te Deel, som af meerbemældte Degners Korn-Indkomst, bestaaende i alt af 48 tdr. tilfalder at svares efter Kongl. allernaadigst Forordning; da lad være den, stricte (364) at regne, kunde vel beløbe sig til $9\frac{1}{2}$ tønde og lidet meere, saa dog alligevel, saasom efter Degne-Konens Beretning deels det angivne er det højeste, at Korn-Tienden nogen sinde udbringes kand her, da derimod, naar Misvext, skeer, faaes meget mindre, deels ogsaa den største Deel af det Korn, som ydes saa vel i Straaet som i Skieppen, er oftest ikkun af gandske maadelig Bonité, men svant og daalligt; altsaa synes mig, at Degne-Pensionen herfra, som hidtil er bleven til Nyekøbings Skole med $4\frac{1}{2}$ tønde Byg aarligt erlagt, ikke kand forhøyes meere herefter at være, end i alt 6 tønder godt ydeferdigt Byg, hvilket i Penge anslaget à 5 Mk. tønden, beregnes til 5 Rdl.

4) Stiftamtmand Gersdorffs og Biskop Herslebs Skrivelse af 20. Octobr. 1739 til Hans Nyegaard, Provst i Odsherred.

Vi meddeele herved Deres Velærværdighed rigtig Udskrift af Hans Kongl. Majestæts allernaadigste Decision og Anordning, angaaende Degne-Pensionerne, saavidt Odsherred vedkommer, lydende Ord efter andet som følger: Ligning over Degne-Pensionerne i Sædlands Stift, hvor meget enhver Degn, og til hvilke Skoler, herefter skaa svare. Til Roeskilde Skole Odsherreds Høybye 8 Rdl.; Wiig og Asmindrop 8 Rdl.; Grævinge 6 Rdl. 4 Mk.; Egebjerg 6 Rdl. 2 Mk.; Aasnæs 4 Rdl.; Forwejle 3 Rdl. 3 Mk.; Rørvig 3 Rdl. 4 Mk.; Odden 3 Rdl. Summa 42 Rdl. 4 Mk.; hvorefter de vedkommende sig allerunderdanigst have at rette og giørende herud ingen Hinder eller Forfang i nogen Maade under Vor Hyldest og Naade. Givet paa Vort Slot Hirschholm den 9. Octobr. 1739. Under Vor Kongl. Haend og Signet.

Christian R.

tredeligheder og Vanskeligheder nok at gaae i møde blant de Folk, der var vant, især under Præstens Peder Lunds Præsidio (370), at spille Giek med Degne-Æmbedet og 2 af mine Formænd, som var hverken ham eller dem voxne; ja der reiste sig meere end een Skok Fiender imod mig, saa jeg fik nok at drages med min Livs Tid. Hvad jeg derimod haver kundet udrette til mine Eftermænds Beste i Degnekaldets Indkomster har jeg hverken sparet Fliid, Umage eller Bekostning for: Thi jeg har fra Begyndelsen af 1) paastaet Degnens Løn efter Lov og Forordninger, og Aar efter andet i Tiden ved Byernes Jord-Rebning, alt efter Omstændighedernes Beskaffenhed, baade med Lempe og ved lovlig Omgang og Øvrigheds Kiendelse, naar det ikke anderledes skee kunde, faaet Korn-Indkomsten, neml. tredie Part imod Præstens Høst-Tiende, sat paa vis Fod, hvad enten mine Eftermænd ville have Kornet i Næg eller Skiepper, saa Degnens Korn-Indkomst er bleven merkelig forbedret, følgelig mine Eftermænd, om de ville og have Forstand til at conservere, hvad jeg har forhvervet til Kaldet, kand nu taale at give den af Provst Nygaards Selvraadighed i Blinde fastsatte Skolē-Pension, saa den Uret og Svie maa være glemt i min Død og begravnen med mig tillige med all anden mig paa Grævinge Degnestavn vederfaren Uret, Smerte og Elendighed. 2) Ved Byernes Jorddeeling har jeg ogsaa Tid efter anden i agt taget dette, at Degnekaldets smaa Reedsel er nu ligeledes sat paa vis Fod; thi derudi var, ligesom i Kornets Indkomst, skeet Fornærmelse allevegne i mine to sidste Formænds Tid, i Henseende til de øde Gaarder, hvilken Fornærmelse jeg ogsaa har raadet Boed paa ved lovlig Omgang, saa vidt mig mueligt og beviisligt var at giøre: Saa mine Eftermænd have nu Redselets Krav og Indtægt til vis Tid, og efter vis Tall og Vegt rede for sig lige saa vel som Korn-Indkomsten; hvilket altsammen saa vel i Henseende til Generalia som Specialia (371), end ogsaa i det mindste, findes med all muelig fliid, Observation, og Accuratesse, optegnet i min Hoved-Indtægts Bog, fra mit Æmbeds Tiltrædelse indrettet.

Notice om Grævinge Degnekalds Korn-Indkomst og Smaa Redsel.

Imidlertid vil jeg her give en tilforladelig Efterretning om Grævinge Degnekalds Korn-Indkomsts Prærogativ (372) samt Juule-Rente og Paaske-Redsel.

Degnekaldets Indkomst af Korn faaer Degnen i Traver, hvilket Korn han kand accordere bort til hvilke Bønder og paa hvor lang Tid han lyster efter sine egne Vilkor for Korn i Skieppen. Degnen kand ogsaa, naar han vil, paastaae alt sit Korn i Nægen, hvad enten Tiendetagerne tælle eller ey, og da bør ham i Nægen gives tredie Deel imod Præstens Tiende, neml. en Trave af godt og forsvarligt Korn i fuldkommet Bind imod en Tønde Korn, hvilket jeg efter lovlig Omgang ved Øvrigheds Kiendelse den 14. Sept. 1745, den 29. Martii 1748, &c. har efter Lov og Forordninger faaet i Stand og sat paa fast Fod. Dog agtes dette, at dersom Præsten tæller med Bonden, da opbærer ogsaa Degnen tredie Deel af alle slags, om han vil, men haver Præsten accorderet med Bonden om Korn i Skieppen, da maa Degnen ikke alleene tælle med Bonden, men Bonden skal levere Degnen tredie Deel derimod enten i Skieppe eller Næg, hvilket som helst Degnen vil have. Og i den fald har det altid været Skik i Grævinge Sogn, at Degnen faaer sin

Deel imod Præsten altsammen i Byg alleene, ligesom og Præsten, naar han accorderer, faaer sin Deel meest i Byg, som er Sognets meeste og beste Product og Afrøde. Rættighed til at opbære sit Korn i Kiærven, det er Næg eller Trave, have af Alders Tid Degnene i Grævinge Sogn havt, førend Lovens Publication; hvilket Odsherreds Herredsbog, indrettet Ao. 1647, bevidner saaledes: Degnen i Grævinge faaer sit Korn i Kiærven, heel Trave af heel Gaard og halv Trave af halv Gaard, &c., hvorudi Lovens 2. Bog 15. Cap. 13. art. (373) bekræfter dem, saa at, om endskiønt Præsten accorderer med nogen Bonde om Korn i Skieppen for sin Tiende, Degnen da derfor ikke er betagen sin Ræt, at han jo maa kræve og nyde sin Deel i Straaet eller Nægen, naar han det forlanger, uden at insulteres (374) af Bonden, og naar han ikke kand miste eller ikke vil overlade Bonden Straaet. Ved Grævinge Degnekalds Korn-Indkomst er dette at agte, at Kornet leveres ikke Degnen paa Ageren, saasom Loven siger, uden naar Præsten tæller, og Degnen da følger med eller Een paa hans Vegne, for at see, at han forsvarligt faaer sin Rettighed, tredie Part af alle slags mod Præsten, hvor da Bonden dog tager Degnens Næger eller Deel paa en Vogn for sig selv, og fører det til Degneboligen, hvilket skeede i min Tid for mig Anno 1748, 49 og 50. Men hver Bonde ager selv sin Trave eller sine Næger hiem til Degnen og leverer dem i Degneboligen, hvor da Degnen skienker Bonden for sin Umage. Nægerne binder Bonden selv, som han vil, staar til Ansvar derfor, og saaledes, at han kand undgaae Paa-Anke og uvillige Mænds Besigtelse og Vurdering, baade i Henseende til Kornets Værdi eller Gyldighed, og til Bindet. Kornet tager Bonden altid af Bygvangens Korn; han er just ikke pligtig at tage sit beste Korn til Degnen, han maa ey heller tage det sletteste, men han skal tage maadelig godt Korn, tørt bundet, saaledes at en Trave kand efter Landstingsdommerne og efter uvillige Mænds Kiendelse give een Tønde Aftorsket og reengiort Korn. Dette har stedse været Skik og Ræt i Grævinge Sogn for Degnene og er endnu af mig sat paa fastere og vissere Fod, saa at hvad Korn efter Bøndernes Begiering Degnen accorderer bort og opbærer i Skieppen bør og skal leveres i Degneboligen mellem Mortensdag og Juul, eller i det seneste inden Juule-Aften. Og hvad der nu er accorderet bort af mig, lidt eller meget, om det end er eller forbliver paa Livs Tid, maa og kand ikke præjudicere (375) Degnestavnens Rettighed til Opbørsel i Nægen for Eftermanden.

Degnekaldets Juule-Rente og Paaske-Redsel have Degnene af Alders Tid baade førend og efter Lovens Publication opbaaren og nydt in natura, hvilket ovenmeldte Herredsbog fra Ao. 1647 bevidner med disse Ord: Degnen faaer ogsaa Brød, Æg og halv Gaas eller et Faarelaar og et Stykke Flesk, naar der er Olden (376) &c. Nogle Aar efter Lovens Publication havde alle smaa Mændene eller Pindmændene*) i de to længst fraliggende Byer, Odstrop og Atterop, som ligge mod Øster i Skov-Egnen, og have Alle Hauger ved deres Gaarde med Humle-Kuler, accorderet med Degnen Chresten Pederssøn Holbech saaledes, at hver Pindmand, isteden for Redselet,

*) Små Mænd eller Pind-Mænd vare forðum i hver Bye saa mange, som behøede små Gaardsæder paa een eller ha. vanden tønde Hartkorn, hvilken indbyrdes Talemaade er endnu i Sognet brugelig om den Bonde, der sidder for lidet Skyld eller paa lidet Hartkorn, at han kaldes Pindmand, dog gaar det nu, siden Jorddeelingerne skeede, meest af Brug.

som var aarlig 2 Brød, halv Gaas, og halv snees Æg, gav aarlig Degnen til hans Huusholdning af sin Humle-Gaard tre Pund Humle, eller og Penge derfor 24 skilling, hvilket vedvarede, indtil Chresten Degns Død Ao. 1710. Siden begyndte Bønderne at ødelegge deres Humle-Hauger og besaae dem som anden Jord i Marken, hvorpaa de accorderede med Rasmus Degn om Korn aarlig i steden for Humlen eller Redselet, og dette er det Korn, som Peder Lund har indberegnet Degnekaldet med blant de 8 Tønder i skieppen til Pensions Afgift. Accorden varede ved i Rasmus Degns og Niels Degns Tid. Jeg, som vel merkede Fornærmelsen i dette som i andet mere, hvilket især Niels Malthessøn havde ladet gaae i svang, idet han bekymrede sig ligesaa lidet om Degnekaldets Rættighed som om Degne-Æmbedets Ordentlighed, men lod Bonden tage fra sig hvad han vilde, yde nyt Maal for betinget gammelt Maal, give halv Trave for heel Trave Korn, borttage og tilbageholde Brød, Suul &c., maatte lempe mig derudi, indtil Leylighed gaves. thi jeg saae for ud, at det vilde i alle de Forvirringer, jeg forefand paa Grævinge Degnestavn, blive mig alt for svaart at spende paa eengang Belte med alle mine Modstandere til Remedur (376 b), følgelig besluttede jeg at taale Bøndernes Fornærmelse indtil beleylig Tid indfaldt, og da søge efterhaanden at redigere dem til Transaction (377), hvilket ogsaa efterhaanden skeede Bye for Bye. Jeg fik alligevel i Begyndelsen, for Degneboligens Skyld, Overmænd nok imod mig uforskyldt og imod min Villie, at jeg ikke da tillige skulde give mig strax i Kast med heele Sognets Bønder. Da nu endelig Atterrops Mænds fornærmende Selvraadighed og Ondskab gik ved deres Jorddeeling Ao. 1750 saa vidt, at de slet intet vilde tilstaae mig nogen Værdi eller Vederlag for Redselet, men aldeles fratage mig det, maatte jeg nødes til at begiere Hielp af Verdslig Øvrigheds Magt til at holde styre paa dem ved Dijudication (378), saa jeg med megen Fortred i mine skrøbelige Omstændigheder Ao. 1753 efter tre Aars Forløb fik deres Halsstarrighed tvungen til at betale Redselet efterdags in natura. Følgelig bliver dette en Regel for Odstrops Mænd, naar de engang faae i sinde at deele deres Jord, thi Odstrop er den eeneste Bye, som derudi rester*).

Grævinge Degnebolig, som efter Odsherreds Herredsbogs**) Formælding Ao. 1647 ligger to gandske Miile (det er to stive Miile) fra Kiøbstaden Nyekiøbing i Odsherrød, findes endnu paa samme Sted, men det er, langt fra, ikke samme Bygning (379). Udi de første Degnes Tid for meere end Hundrede Aar siden vare der paa Stavnen kun bygte to Længder, en Stue-Længde mod Norden af 10 Fag og en Udlængde mod Sonden ligeledes af 10 Fag. Omkring Boeligen var, ligesom der endnu er, indhegnet frit Steengierde, saa ingen Naboe havde Bygning der op til hverken mod Østen eller Vesten. Saa det er mod alle Plagas (380) en fri Grund. Siden fra den

*) Herom findes tydelig Efterretning i min Hoved-Indtægts Bog med Byerne fra Ao. 1745, 47, 50, 53, 56 &c.

**) Denne Herredsbog er nu borte, uden at Nogen veed, hvor den blev, og en nye ved Provsten Jens Arctander Ao. 175— indrettet, authoriseret af Biskop — (381). Imidlertid har jeg dog seet Udtog over Grævinge Degnekald af den gamle. Veyens Længde er rigtig, thi den er endnu i min Tid maalt for en Trettes Skyld mellem Mølleren her i Engelstrups Mølle i Grævinge Sogn, Torben Oleosøn og Nyekiøbings Borgere. Saa der er to Miile ind til Staarups Led. Resten ind til Nyekiøbing er til overs.

Svenske Feydes Tid Ao. 1658 og 59 og fremad, da der bleve øde Gaarde for Degnen at have i fæste, bygde Claus Degn mod Østen en Længde af 10 Veggerum til Lade, hvilken Chresten Degn i sin Tid forøgede med 16 fag i Længden ud mod Norden over Haugepladsen ved Gierdet, og i den anden Ende bandt den, formedelst et Vognskuur, sammen med den søndre Længde. Der foruden bygde Chresten Degn i sit eget Gierdested mod Vesten en liden Stuelængde med Skorsteen af 10 Fag sammenbunden med den Nordre gamle Stuelængde. Udi denne nye Stuelængde boede Ritmester Legel indtil der Ao. 1695 blev bygt, efter Kongl. Befaling, et Officier-Huus til ham paa den søndre Side af Gaden i den øde Bache-Gaards Sted No. 4. Saaledes som den af dem da var bygt efter Landsbye-Viis i god beboelig Stand fik Rasmus Degn den efter sin Fader, saa han behøvede ikke i sin Tid at reparere meget derpaa, efterlod den ogsaa ved sin Bortgang endda i nogenledes forsvarlig Stand. Men Niels Malthessøn, som var vant til at ødelægge og forderve, førend han kom til Grævinge, lod her i 19 Aar ligerviis som i 20 Aar tilforn i Gierslev, Degneboligerne saa reent forfalde, at der var ingen Redning til Melioration (382). Thi det var ikke nok, at han her i Grævinge ikke engang anvendte 9 Daler til Reparation i 19 Aar, men han nedbrød endogsaa Huggehuset, Vognskuuret og en Deel af Laden, fordi hans Nidskhed vilde aldrig rette paa nogen Brøstfældighed. Udi de 53 tilbagestaaende Fag Huus, der stode paa Stavnen, da jeg kom, kunde hverken Mennesker, Fæ, eller Korn &c. hæles (382b) trygt eller tørt for for berygtende Fare og Skade. Det var mig lovet ey alleene mundtlig ved mit Kaldsbrevs Udstedelse, men og siden skriftlig, da jeg var indsat i Kaldet, at Boeligen skulde blive mig apteret (383), men baade den aftrædende Kirke-Patrons Georg Dethardings og den tiltrædende Kirke-Patrons Balthazar Buchwalds Løfter bleve til Veyr, hvorudover jeg maatte selv bygge nye Bolig, om jeg vilde have Læ og blive paa Steden, og derforuden maatte jeg holde 9 Aars Proces ud ind til høyeste Ræt, for at faae den mig vederfarne Uret, hvis Lige ikke i den fald er hørt, og Acterne kand udviise, til Satisfaction decideret (384), hvilket dog ikke skeede.

Den nye Bygning, jeg lod sætte paa Grævinge Degnestavn, fra 20. Julii 1741 og til Augustii Maanedes Ende 1742 for mine egne Penge uden Kirkens, Kirke-Patroners, Consistorii, eller andres Hielp, kostede mig 700 Rdl., og bestaar af fire Længder normale Bygning, ialt 50 Fag Huus, indhegnet med frie og nye Steengierder, 93 Favne, 3 til 4 Alne høye i Ovdrat, inden hvilken der hos Boligen er anlagt en tilstrekkelig Kiøkken- og Frugt-Hauge. Gaarden, som er broelagt over alt uden og inden til, holder inden udi en Ovdrat-Distance eller firekantet Afdeeling just 8 Favne. Midt paa dette Gaards-Rum er en god nye steensat Brønd med Brøndverk og behørigt Redskab. Brønden, som er kun 6 Alne dyb med Steen i Jorden, har en reen og fast Leer-Bund, og giver altid saa rigelig Vand af sine fra Kilden mod Norden i Strubhule-Vangen hid indvældende Aarer, at den fattes ikke Vand i den heedeste Sommerens Tid, og om Vinteren i stærkeste Frost og i Foraaret fyldes den næsten til sine Bredder. Den forsyner ogsaa en Deel af Naboerne, som i Mangels Tid hente Vand derfra. Især faar Præsten aarlig af denne Brønd alt det Vand, der i hans Huus-holdning bruges til Théé-Vand og at kaage Mad udi; thi den Brønd, Præ-

steboligen haver, giver kun brakt Vand. Degneboligens Stuelængde (385) mod Norden bestaar af 15 Fag, neml. 12 Fag oven Jorden og tre Fag under Jorden til Jordkielder. Den er bygt i fuldkommen Høyde af godt, nyt, ført og rødt Fyrretømmer, er Bindings- og Kæmnings-Arbejde (386), sat i Fod, forsynet over alt med Vinduer og Dørre samt dertil fuldkomment behørigt Beslag. Den er indrettet og afdeelt saaledes, at mod Østen ud ad Haugen er en Stue i fuld Dybde paa 3 Fag, kaldet Østerstuen, Gaulstuen eller Store-Stuen; og næst hos mod Sønden indad Gaarden er den daglige Stue eller Sønderstuen af 4 Fag, fra hvilken er med Skillerums

Lyder Høyers Degnebolig. (Fotograf Bay. Stenders Forlag).

Væg afdeelt Kiøkken mod Norden. Under denne Stue er Jord-Kielderen, i hvilken kan forvares alle til Huusholdning fornødne saltede Vahre og Drikke-Vahre med Kar og behørige Redskaber. Til denne Kielder er i Gaarden Kielder-Lemmen, Steen-Trappe, Laas og Lukke; og i Kiøkkenet er Nedgangs-Trappe med Lem, Laas og Nøgle, hvorigiennem man om Vinteren kan under Tag inden lukte Dørre gaee ned og tappe Øll og hente, hvad man behøver, naar man ikke for Snee eller andet Uveyr kand komme uden til ned, eller og naar man om Aftenen vil gaee ned med Lys. Til disse to Stuer med Kiøkkenet, af hvilke den største har 4 Fag Vinduer, 2 Fag mod Østen, 1 Fag mod Norden og et Fag mod Sønden; den anden har 3 Fag Vinduer mod Sønden, og Kiøkkenet har 2 Fag Vinduer mod Norden, er een Skorsteen grundsat i Jordkielderen. Til Forstue og Indgang til Kiøkken og Spisekammer er et Fag, og udi Spisekammeret mod Norden er et Fag Vinduer. Udi de fire øvrige Veggerum er Bryggerhuus med fuldkommen Skorsteen og Bagerovn, havende paa den eenes Side baade Røg-Kølle og Kakkellovns-Kølle (387) indbygt udi eet, med Trappe

og Opgang til Loftet over heele Stuelængden; paa den anden Side Kiedel-Grube, indrettet baade til at brygge Øll og brænde Brændeviin. Udi samme Bryggerhuus, som har eet Fag Vinduer mod Sønden og et enkelt Vindue med Bue og Beslag til at lukke op paa den vestre Gaul, er indrettet Vaskerbænk og Vaskersted med Rendesteen saaledes, at enten der handles Klædetvæt, brygges eller brændes, saa kand alt Vand i Bryggerset, som er over alt broelagt, udstyrtes, afskiøllies, og af Svaletønden aftappes i Rendesteenen, hvorfor det tillige med alt andet Vand, som enten udslaaes eller af Regn falder i Gaarden, søger Hoved-Renden under den Søndre Længde ud ad Gaden i Pølen. Degneboligens anden Længde mod Vesten bestaar af 13 Veggerum. Derudi er strax øverst hos Bryggerset 2 Fag til Tørvehus, hvoraf kand om Vinteren i Sneefog og ondt Veyr nærmest ved Haanden tages den fornødne Ildebrand. Dernæst ere 8 Fag, indrettede til en liden Stue, som kaldes Vesterstuen eller Skolestuen, med Skorsteen, Kammer, Kiøkken, Loft derover, forsynet med Dørre og Beslag, 2 Fag Vinduer i Stuen, et Vindue i Kammeret og et i Kiøkkenet. Siden 2 Fag til Karle-Kammer. Saa 2 Fag til Skierloe eller Foderloe. Tilsidst 3 Fag til Fæstald med Dør og Udgang til Pølesteden ad Gaden. Udi denne Stald findes Spile-Rum til 5 Hæste og Baase til 4 Køer. Degneboligens tredie Længde mod Sønden, som er sammenbunden med foregaaende Vestre-Længde, bestaar af 10 Fag. Udi det første Vegge-Rum er Svine-Igel (388), under hvilken gaaer Hoved-Renden (cloacale flumen) udi Pølen, som tager imod og igien fra sig giver alt det Vand og all den Ureenhed, som kommer fra Gaarden. I de to andre Fag er Faarehuus, med et fraskilt hemmeligt Mag (389) eller Lille-Huus (Latrina) (390). Saa kommer Indkiørsels-Porten til Gaarden, med sine to sammenfoldende Fløye paa 2 Fag. Dernæst 2 Fag til Brænde og Tørv med indbyggt Hunde-Huus. Atter 2 Fag til Vognskuur. Det sidste Veggerum er Huggehuus og til Gaardens smaa Redskaber at giemme derudi. Degneboligens fjerde Længde mod Østen, som er sammenbunden med sidstmeldte Sønderlængde, bestaar af 12 fuldkomne Veggerum, indrettet til Lade eller Korn-Huus. Udi de 6 store Fag kan rummes de Degnetraver, som Sognemændene yde Degnen til Løn. De to Fag dernæst ere til Tærskeloe; og de 4 sidste Fag kand tage mod hvad avles paa Degnestavnens tillagte Jord, som efter Landmaalingen af mig beko-stede autentique (391) Udtog af 11. April 1740, udstedt efter Ordre fra Rente-Kammeret af Landmaalings Conducteuren Peder Schoustrup er frit Hartkorn 4 skpr. 1 fdk. 1 album.

Degneboligens Tillæg af Ager og Eng.

Hertil er lagt udi Grævinge Byes **Strubhule-Vang** paa Kirkesties-Aasen (392), maalt fra Nordersiden, en Ager, som løber i Sønder og Nord, beliggende strax hos Degneboligens Haugegierde, lang 130 Alen, bred i den søndre Ende 29 alne, og i den nordre Ende 27 alne. Udi denne Ager kand saaes 2 skpr. gl. Maal; og for samme Agers Ende mod Norden er Degnestavnen beregnet et halvt Læs godt Høe; men i Degnens Chresten Peders-søn Holbechs Tid blev Engbonden udskaaen til en stor Park, hvorom si-

den skal gives Anmerkning *). Degneboligens Hauge, som i Landmaalings Tiden Ao. 1683 var besaaet med Hamp, er ogsaa anført til dette Hartkorn. Den ligger ud til Strubhule-Vangen, er opmaalt i Længde 70 alne, og i Breede 20 alne, strekkende sig i Sønder og Nør. Men nu, siden jeg haver ryddet der ud af alle vilde Blommetræer, Hyldetræer, Piletræer, store Nælder, Skrepper, Katost og Skarntyder &c., hvormed den var stærkt begroet, og derpaa indhegnet den heele Strekning i Qvadrat med nye Steengierder og Lukke, samt kulegravet, harpet, reenset, giødet og planeret Jorden over alt, holdør den fra Søndén til Norden i Længde 73 alne, i Breede 36 alne, fra Østen til Vesten i Længde 76 alne, i Breede 32 alne; og paa den Distance haver jeg anlagt mod Søndén og Sydøst saa meeget som behøves til Kjøkkenhauge for alle slags Madurter, til Frugthauge med Træer og Hækker af Æbler, Pærer, Kirsebær, Blommer, Valdnøder, Viindrue, Rebs, Stikkelsbær, Soelbær, Hindbær, Jordbær &c., som har kostet mig over 100 Rdl., enddog jeg selv haver været Urtegaardsmand og Podemester for det meeste. Resten deraf, som vender mod Østen og Vesten, har jeg bekvæmet til at saae Dansk Kommen eller Hvede udi til fornøden Huusholdnings Brug.

Udi Grævinge Byes **Strandvang** paa Lundhøys-Aasen er en Slode(393), som kaldes Degneholmen, strekkende sig i Øster og Vester. Den bestaar af 3 Agre jevnside, maalt fra Søndersiden, neml. den 16. Ager 233 alne lang, i den østre Ende 95 og i den Vestre Ende 65 alne breed; den 17. Ager 115 alne lang, i den østre Ende 60 og i den Vestre Ende 46 alne breed; den 18. Ager, 65 alne lang, i den østre Ende 4 og i den Vestre Ende ligeledes 4 alne breed. Hvad der findes mere i Længden mod Østen, det har jeg ladet udpløye, for at afvende den skadelige Gienvey, som Byemændene paa ulovlig Viis havde lagt baade som Fodstie og Agevey der hen over i Høebierings og i Korn Høstens Tid. Til denne Degneholm er ingen Engbund, uden alleeneste Forsslættet, som er et tørt Skrent for den østre Ende, hvilket har sit Grendseskiel indtil midtveys i paaløbende Mose, hvilket i Landmaaldings Taxationen her, som andetsteds ikke er ansat for noget, deels siden det, der groer, er af ingen Bonité, deels ogsaa fordi det ey kand giøres til nogen vis Qvantitæt og derfor følge slige smaa Forsslætter og Aggerloder efter Landmaalings Ræt lidén Paa-Anke. Vesten for Enden af Degneholmen løber en Forlods Eng, som nu tilhører heele Byen; men derudi haver Degnestavnen ikke Rettighed til ret Skaar. Udsæden i Degneholmen er jevnlig 14 skiepper gl. Maal, men naår den er nylig giødet eller undermøget, tager den rigelig mod 15 skpr., det er efter nyt Maal 2½ tønde.

Udi Grævinge Byes **Hønehøys Vang** i Ysselholms Aase er Degnestavnens Andeel 4 Agre, som alle løbe i Øster og Vester, og ere maalte fra Nordén. Den 18. Ager er lang 326 alne, i den østre Ende breed 27 alne, i den vestre Ende 25½ alne. Paa den nordre Side har den ingen staaende Agerreen (394), men paa Søndersiden har den fristaende Agerreen, lidet nedhældende, hvorpaa groer lidet Græs, hvilket alleene

*) Denne Ager maa være den, som Odsherreds Herredsbog, indrettet 1647, mælder om mer disse Ord: Degnen haver og en Degnebolig, og kand saaes dertil 2 skpr. Byg og det ikkun i den eene Vang.

tilhører Degnestavnen og ikke Reensmanden (395), mod Sønden noget deraf; thi da jeg i Jorddeelignen 1745 ved Maalingen paa Aasteden efter Kongens Forvalters Niels Bangs tillige med Grævinge Byemænds Begiering tillod Byemændene at tage min Deel af den nordre Reen ind i deres Byes Boel, blev mig til Æquivalent (396) tilstaaet Rettighed til den heele Agerreen paa Søndersiden. Skulde Reensmanden i Tiden ville svige sig til at skrælde eller fuure den til sig, hvilket han allereede Ao. 1752, da jeg var breven Lændebrudt og sengeliggende, og kunde ikke selv, som jeg pleyede eftersee mine Grændser, haver prøvet, og jeg da maatte ved lovlig Omgang af Øvrigheden lade paakiende og forbyde, saa kan det altid i Tiden efter Agerens Situation udmandes. Udi denne Ager, som af Alders Tid kaldes fem Skieppe-Ageren, kand saaes fem skiepper med gammelt Maal For den vestre Ende tværskyder eller høvder (397) Byens Bort (398), Aasebiergs-Aasen. For den Ende mod Østen ligger en Dybel (399), som hører Ageren til, for saa vidt den bedækkes af Ageren, og strax Østen for Dybelen i samme Længde to smaa Agre, ogsaa Degnestavnen tilhørende, hvilke kaldes Humperne (400), og i Landmaalingen ere optagne eller maalte i et Stykke, dog under to Numeris 20 og 21. De holde begge i Længde 80 alne, og Breeden i begge Ender er lige, neml. 50 alne; og deri kand saaes flux (401) 2 skiepper Byg med gammelt Maal, det er 3 skiepper med nyt Maal. Alt det Forslæt eller den Agerlod, som disse Humper bedække mod Østen lige indtil Markeskiel eller det faste Gierde mellem Hønehøys og Strubhule-Vangen tilhører ogsaa Degnestavnen, skjønt det ikke i Landmaalingen er beregnet eller ansat for noget. Længere ned mod Sønden i samme Aase hartad mod Enden har Degnestavnen den 38te Ager, som strekker sig i Øster og Vester, mellem Bøgebiergs Mose og det faste Markeskiel. Udi denne Ager, som er 204 Alne lang, i den østre Ende $14\frac{1}{2}$ alne og i den vestre Ende 13 Alne breed, kand saaes 2 skiepper gammelt Maal; og de smaa Agerlodder for begge Ender tilhøre Ageren. Dette er nu Degnestavnens Tillæg eller hvad som Degnestavnen i alt er tillagt af Agér og Eng, hvortil er beregnet en siette Deel Høveds aarlig Græsning, og ellers ingen vidre Herlighed. Den Rettighed, jeg hidtil haver havt paa Byens Fælled, haver aarlig været et Høvedes Græsning paa mit Hartkorn; thi Byens Vedtægter er 2 Høveder paa hver Tønde Hartkorn. Desforuden har det af Alders Tid været en Rettighed for Degnen i Grævinge at have sin Ridehest om Sommeren paa fri Græsgang paa Byens Fælled. Og paa Overdrevet, som kaldes Kongsskov eller Birkets Mare, har jeg havt Rettighed til et ungt Nød eller et Par Fiorlinge (402), naar jeg har havt noget at sætte didhen. NB. Ved Degnestavnens tilliggende Jord er dette at agte, hvilket jeg af Forfarenhed haver lært, og meddeeler mine Eftermænd til Efterretning, at, af alle Agerne er ikke et eeneste Stykke dueligt til Rug-Sæd, men de er alle god Bygiord, som snart aldrig slaar feyl, naar den faar sin ordentlige Giødské efter tre Vangeskifter og derhos tilbørlig bliver dyrket, især Degneholmen, Kirkesties-Ageren og femskieppe Ageren.

Anmerkninger om Grævinge Degnekald, Degnestavn med sit Tillæg, Degne-Bolig, samt Hændelser og Forandringer. — Historie om Præsten Povel Bie og Degnen Chresten Holbech.

1. **Om Degnekaldet.** Man har et gammelt Mündheld saaledes lydende: Est aliquid cluere; det er Noget at komme for Orde. Dette kand jeg med rette passe paa Grævinge Degnekald, der ligesom Randers-Haandsker var kommet for Orde at være et godt Kald; men jeg har befundet det gandske anderledes, thi alle Fatalia vare mig derved ligesom testamenterte, saa jeg har med Møye, Nød og Kummer ædt mit armelige og derhos harmelige Brød i Kaldet, inden jeg har kundet faae det paa fast Foed, at min Eftermand nogenledes ved forsynlig Huusholdning kand have sit daglige Brød. Degnekaldet har aldrig været i bedre Stand end i Degnen Chresten Pederssøns Tid, thi da kom det i Raab for at være et ypperligt Kald. Men endskiønt Kaldets Indkomster da vare flere og feedere end efter lang Tid og nu, saa bestod det dog ikke i Kaldets egentlige Herlighed og visse Tillæg, men meere i de mange gode Accidencer, som da blev Præst og Degn til Deel af de indquarterede Ryttere og Officerer, samt i nogle Degnekaldet uvedkommende Avlinger, hvilket Folk vrangeligen regnede til Degnekaldets Indkomster. Følgelig havde Chresten Degn, som blev en hyldig, fyldig og formuende Mand, ikke sine Midler eller sin Styrke af Degnekaldets Fedme, men af sine store Avlingers og Nærings Force; thi efterdi der paa den Tid var Brænde at faae af Skoven, saa gjorde han Malt i Mængde og solgte det, bryggede Øll og Miød, brændte Brændevin, og holdt offentlig Kroe for Officerer og Ryttere &c., ja, afhændede desforuden meget Korn til Kiøbstæderne. Og i den Fald certerede (403) Præsten Povel Bie og Degnen Chresten Holbech, thi de kappedes begge om, hvilken der kunde blive stør Avlsmænd og Kroemand, ligesom de og undertiden havde 2 til 3 øde Gaardes Hartkorn i Brug: Hvorudover de bleve af Bønderne kaldede jordgierrige Mænd, hvilket er endnu i Sognets almindelige Tale til deres Admindelse. Denne Egennytte og Fordeel, som de kappedes om, havde undertiden Enormitæter (404) i Følge, og forvøldede omsider stor Misforstaaelse og Fortrædelighed; thi da Præsten Povel Bie, som var en høj og stærk Mand vilde vedligeholde sin forrige Sværme-Maade i at drikke med Bønderne, prøve Styrke med dem, i at skyde Stang i Luften og kaste Kiølle (405) over Huus-Længderne, især med den navnkyndige Knud Jenssøn i Pleyerop, som man gemeenligen kaldte Kæmpen. Deres Mündheld naar de havde drukket sig en Ruus, og vilde til at brydes sammen og gjøre deres fulde Exercitser, er endnu gængse i Grævinge Sogn, saaledes lydende: Kiender du Knud i Pleyerop? sagde Knud Kæmpe til Povel Bie; Ja! svarede Povel Bie, slængende Præstekjolen fra sig: Der ligger Præsten, her staar Karlen, kom nu Knud! Til denne Gilde-Sværme og usømmelige Adfærd fattede Povel Bies Hustrøe, Elisabeth Burchard, Væmmelse, og med Magt holdt ham i Øren, og saa vidt mueligt var, hjemme fra sin Vidtløftighed; thi foruden det, at han drak og tumlede i sin egen Gaard, pleyede han ofte at kiøre omkring i Sognet, at sværme hos visse Bønder, hvilket hans første Hustrøe Elisabeth Worm ikke var i Stand til at kunne standse og hindre, hvorudover Tilstanden var da kun slet, saa Præsten Povel Bie sad i Gield hos Degnen, Chresten Holbech, og de indbyrdes med deres

i fæste havende øde Gaardes og andre Jørders Avlinger byttede og mageskiftede nu paa een, nu paa en anden Maade. Udi slige Omstændigheder beholdt Chresten Degn, som ogsaa var en fuldvoxen og meget corpulent Mand, Fortrinet og Fordeelen baade med Avling, Kroehold og anden Næring, hvorudover Degnen blev modigere og Præsten meere forbitret, helst da det indquarterede Rytterie holdt Degnens Partie. Endelig fik Præsten eengang af en Enormitet Slæng til at anklage og forfølge Degnen, fordi han ved Liigfærd i Arve-Øll efter en afdød Rytter havde drukket for meget med Officererne, der pleyede at giekkes med Chresten Degn som en lystig og skiemtsom Mand, finge Degnen, ligesom de selv ved hver gang der blev drukket, til at staae paa Pælene (406) ved Træhesten, hvilken paa den Tid stod uden for Ritmester Legels Huus midt paa Gaden mellem Kirken og det store Gadekiær. Om Nogen var udsendt eller subordineret (407) til at føre Degnen, som med Alderen blev mere drikkfædig, udi denne Fristelse og Fortred, er just ikke vitterligt, men dog slutteligt og troeligt af Alle, at Præsten Povel Bie havde da faaet Officererne til at skiemte saa yderlig med Degnen, at de finge ham paa Pælene at staae, helst siden Præsten var dengang selv tilstede og med til Pegels, skjønt han ikke stod til Pæls. Chresten Degn, som i sin Alderdom ikke vilde lide nogen Skam, ey heller have Process, og havde den Formue, at han kunde leve rundelig i sin Tid, skal da, efter Sognets almindelige og bekiendte Tradition, for at slippe af denne Brouillerie (408) og at undgaae Præstens Forfølgelse, have tyssat Præsten med at overlade ham, hvad han helst vilde have af Avlingerne, som han tilforn selv havde afstaaet med Condition (409) til Degnen, og som Degnen havde ladet sig antegne for i Kallundborgs Amtstue til Skatternes Betaling, saasom Blusvetterne og de andre Kirkens Agre paa Herrestrop-Mark item af Degnestavnens Jord i Ysselholms-Aase i Hønehøys Vangen 3 Agre til Brug, og Degnestavnens Fiskepark i Strubhule-Vangen paa Kirkesties-Aasen. Dette forblev da derved i Chresten Degns Tid. Hans Søn og Successor Rasmus Chrestenssøn, som, skjønt han var ung, da denne Handel skeede, maa dog baade af sin Fader og andre uden tvivl have hørt dette, vilde eller maaskee tørde ikke røre ved denne Sag, hverken i de 2 Aar han var Degn under Præsten Povel Bie, ey heller i de 8 Aar under Præsten Peder Lund, men lod Præsterne benytte sig af Jorden, og betalede Skatterne ligerviis som hans Fader. Degnen Niels Mathessøn viiste i sin Tid blind Lydighed ligeledes med at betale Skatterne og lade Præsten bruge Jorden, snakkede eller kivede vel undertiden noget derom, men Præsten Peder Lund beloe ham i det som i meere. Iblant alle dem, der i Grævinge Sogn have fortaalt og verificeret mig denne Handel, vare disse de troværdigste, neml. Jeppe Andersson i Grævinge, som tiende Chresten Degn for Avlskarl i 11 Aar, og Præsten Povel Bie i 2 Aar, og døde Ao. 1744 den 10. Nov., gammel 81 Aar; Maths Laurssøn udi Sneylerop, som ogsaa tiende Chresten Degn i 2 Aar og døde 1748 den 6. Aprilis, gammel 78 Aar; Knud Pederesson i Atterop, som tiende Præsten Povel Bie 1 Aar og døde 1756 den 3. April gl. 78 Aar. Kirkeværgeren Maths Sveinsøn i Gunderstrop, som tiende Chresten Degn .. og døde 17.. den .. gammel. ...

Da jeg kom til Degnekaldet og fandt ogsaa denne Forvirring, greb jeg

Sagen an om begge disse Slags Jorder; men Kirkens Jord forfordeede Præsten Valentin Cruse mig fra, hvilket jeg tilforn haver mældet (410). *)

Denne Kirkens Jord haver altid Degnene fra Alders Tid havt i fæste og Brug for aarlig Afgift til Kirken een Skieppe Byg og Penge elleve Skilling, og dernæst Skatterne til Kallundborg Amtstue, hvor alle mine Formænd Degnene i Grevinge tillige med mig staae anførte derfor; Kongens Lov 2. Bogs 22. Cap. art. 26. prioritere Degnene i Grevinge dertil. Siden staa Præsten Povul Bic anført for den i Landmaalingen. Men hvorledes det havde sig, at Degnen Chresten Pedersen Holbech betalede Kongens Skatter deraf til Kallundborgs Amtstue, det maa have været noget skjult mellem Præsten og Degnen. Imidlertid blev det i Varagtighed under de følgende Degne. Successor Peder Lund tog Ao. 1712 mod den Jord tillige med Præstegaardens og lod Degnen betale Skatterne. Rasmus Degn, som i sin Faders, Christen Pederssøns Sted jevnlig havde Tvistigheder med Præsten Peder Lund, — som var urimelig, egensindig og selvraadig og vilde stedse raillere Degnen (NB. hvilket Peder Lunds Enke har Ao. 1740 selv fortaalt mig, ligerviis som han ogsaa alle Dage spillede Giæk med Niels Maltheessøn, — qviterede endelig af Kiedsomhed og Misfornøjelse Ao. 1720 Degnekaldet, og kom til Thorup paa Hals-Næss i Strøe Herred, hvor han siden døde og ligeledes efterlod sig denne Jord i Urigtighed. Degnen Niels Maltheessøn, som succederede, snakkede derom og ankede derpaa i all hans Tid næsten i 20 Aar, men gjorde ikke videre derved. Imidlertid brugte Præsterne stedse Jorden og Degnene, som stode anførte derfor i Kallundborg Amtstue, betalede Skatterne. Da nu jeg kom Ao. 1739 til Degnekaldet og vedste af Kirkens Hoved-Regnskabsbog ey alleene Jordens aarlige Afgift, men ogsaa mine Formænds saa vel som min lovlige Rettighed dertil, derimod fandt lige saa lidet denne som Degnestavnens Jord for mig, lysede jeg strax derefter blandt Bønderne, som sagde mig, at Præsterne havde havt og havde den endnu i Brug. Sognepræsten Valentin Cruse undskyldede sig med Uvidenhed, hvilket jeg i god Meening antog af ham som nye ankommen Præst, indtil videre. Imidlertid krævede min Svoger, Amtsforvalter Matthias Raben i Kallundborg, Skatterne af mig som Successor, ligerviis som af mine Formænd. Jeg skrev til ham og forestillede, at den Kirkens Jord fandtes ikke i Brug ved Degnestavnen, men ved Præstegaarden, følgelig kunde jeg ikke betale af den. Matthias Raben svarede kun slet, og, siden mine Formænd stode derfor i Amtstuen, blev ved at ængste mig atter Aaret derefter for Skatterne. Jeg betydede derpaa Præsten V. Cruse, hvorledes det var stor Ubillighed, at han stiltiende tog usumfructum (411) af Kirkens mig med rette tilhørende Jord, og lod mig staae i Gabet for Skatternes Krav; men han svarede, at han holdt sig til det, som havde lagt til Præstegaarden i hans Formands Tid. Da jeg nu ikke kunde eller vilde finde mig i at betale Skatterne, maatte jeg taale Amtstuens Execution med Amtmand Frid. Adellers Ratification (412) og alle deraf flydende Fortredeligheder i det tredie Aar, hvilket V. Cruse med Koldsindighed og Tavshed hørde og saae. Endelig betalede jeg Skatterne imod Qvitering og forespurde mig hos lovkyndige Mænd, som gav mig det Raad, at jeg skulde kun frit i Høstens Tid lade Afgrøden af det, som Præsten V.

*) Det følgende er gengivet efter den i Noten omtalte Redegørelse i Kladder.

Cruse havde saaet derudi, føre hiem til Døgnestavnen og siden lade Præsten søge mig derfor. Dette syntes mig ikke at ville stiltiende gjøre imod ham, men jeg oprigtig advarede ham for Skade med Begiering, at han endnu i Mindelighed vilde lade den Jord fare til mig, som berettiget dertil. Jeg fik intet positive Svar; men nogen Tid derefter kom han ind til mig, begierende, at jeg vilde lade ham faae Qviteringerne for Skatterne imod mine udgivne Penges Betaling, saa vilde han lade Jorden fare. Jeg fyldestgjorde i all oprigtig Tanke hans Begiering. Imidlertid havde han først confereret med Kirkeværgerne Søren Olessøn og Maths Olessøn, dernæst hemmelig korresponderet med Kirke-Patronen om denne Jord at beholde, hvilket jeg ikke veedste, førend kort derefter, da Universitættets Ridefoged Peder Sørenssøn i Kirke-Eskildstrup kom uformodentlig til at slaa den til offentlig Auction som fæsteledig. Jeg protesterede offentlig mod denne Forretning, beraabende mig baade paa Loven, og ulovlig Omgang, men Ridefogden svarede, at han var sendt af Buchwald dertil, hvis Ordre jeg begierede at see, men forgieves. Jeg tilspurte Præsten i Alles Paahør, om han var brøsthølden paa Jord? Præsten svarede Ney, men sig at have meere Jord, end han vel med to Plove kunde drive. (thi NB. da havde han en af Kongens øde Gaarder No. 16 i fæste paa Hartkorn 7 Td. &c.). Hvorpaa jeg fremvisende Lovens art. 26. 2. Bg. 22. Cap. paastod, at den hørde mig til uden sliig Omgang for sædvanlig Afgift og billig fæste. Men han replicerede: Nu fik man see, hvem den blev tilslagen ved Licitation. Endelig drev han fæstet til 12 Rdl. og, da den endelig var ham tilslagen, vendte han sig [imod] mig, og med Hidsighed og Forbitrelse i alle Nærværendes Paahør, sagde: Nu har jeg betalt den, nu hører den mig til, og nu veed jeg, at jeg har Lov til at gjøre med den, hvad jeg vil; hvorpaa jeg replicerede: I har betalt dette lidet Hartkorn med Indfæste dyrt nok, alleene for at forfordeele mig; men jeg declarerer her for alles Øren, at I haver det endda med Uret, og at det ikke hører Eder, men mig til efter ældgammel Adkomst og Kongens Lov. Vilde jeg kalde Sagen for Lov og Ræt, saa fik man see, hvorledes baade I og Patronus Buchwald kunde forsvare Gierningen; men jeg vil, som en fattig, fremmed Mand, hellere ogsaa i dette taale og acquiescere (413). Imidlertid har I ikke endda Lov til at handle med Jorden og Grunden pro lubitu (413b) saasom Eder lyster. Dette var atter et Øgle Sned af V. Cruse og B. J. Buchwald imod mig. Endnu var dette det lumpneste af V. Cruse, at han, — som har den hæsle Feyl i Naturen, at han beholder Vrede, naar noget ikke gaar eller nogen ikke gjør eller træffer hans Villie og tykke, og suuremuler i nogle Uger inden han kand faae Munden opladt at tale til dem igjen, — at han nogen Tid derefter med en slags paatagen myndig Mine og ironisk Adfærd tiltalede mig med disse Ord: Men hør, Høyer! hvad stak Eder, at I vilde byde paa den Jord, da I mærkede og hørde, at jeg vilde have og beholde den? Sliig uforstandig, overmodig og egennyttig Adfærd satte mig strax i forundring til at svare med Koldsindighed og Latter det bekiendte Qvasi vero &c. (414). Enhver Retsindig maa dømme herom, hvad han synes.

Derimod fik jeg Degnestavnens ulovlig bortkomne Jord igien inddreven ved Lov og Dom, som nu skal viises og anmerkes hvorledes:

2. Om Degnestavnens Tillæg af Ager og Eng.

a) Om Engbunden og Fiskeparken udi Strubhulevangen. Paa Degnestavnens Grund i Kirkesties-Aasen var forudum baade førend og efter sidste Landmaaling 1682 et reent og godt Stykke Engbund før Enden af Ageren, hvilket i mit autoriserede Landmaalings Udtog findes taxeret for et halvt Læs godt Høe. Denne Eng, som løber i Nord hen ved Kilde-Aasen, hvor Vandvældet nedrinder, lod Chresten Degn Ao. 16— udskiære og giøre til en stor **Fiskepark**, som tog mod alt Kildevældets Vand og andet Tilløb, samt faldende Regn, og siden, igiennem de smaa Grøfter, derfra forsynede to andre smaa Parker, udgravne i Kirkebondens eller Kirkens lille Gaards hosliggende Eng, med fornødent friskt Tilløb, og naar de havde nok, sendte Overflodet ud til det store Gadekiær midt inde i Grævinge &c. Foruden de nylig anførte Mænd, som tiente i deres Ungdom hos Præsten P. Bie og Degnen Chr. Holbech, og af Forfarenhed, som baade hørende og seende Vidner, have berettet mig den beskrevne Handel og Tvistighed, og tillige deels været med ved dette Arbeide, vare ogsaa Laurs Andersson, Grævinge, som døde 1740, og Maths Andersson i Sneilerop, som døde Ao. 174—, item de tvende Ryttere Balthazar Hoffmann i Grævinge, som døde Ao. 174—, og Anders Før-Karl, som døde Ao. 17—, hvilke alle veedste ey alleene bemeldte Handel, men havde ogsaa været med at grave denne store Park bag Degneboligens Haugegiærde. Denne Park overlod Chresten Degn til Povel Bie for at stille ham tilfreds og favorisere ham, som ikke kunde faae Fiskeparke og Jord nok; thi man finder, at hvor han kunde faae Bevilling, lod han allevegne i Markerne grave Fiskeparker, af hvilke der ere endnu nogle tilsyne, men igiengroede, udtørrede og nu ubrugelige, fordi de have manglet Tilflod. Efter Provst Bies Død brugte hans Successor Peder Lund samme Park i Rasmus Degns og Niels Degns Tid, ligesom en Eyedom, uagtet Niels Malthessøn i det som i andet stunddum holdt unyttig Mundkiv med Præsten P. Lund derom. Den nu levende Præst, Valentin Cruse, gik herudi ligesom i andet stiltiende til Værks, benyttede sig ogsaa af Parken og Karusserne, som vare derudi, uden Anmældelse eller Kiendelse til mig efter min Ankomst, da han dog vel veedste, at hans Præstegaard havde ikke Fodefieds Eyedom eller eeneste Fures Ployning der paagrendsende. Efter nogen Tids Forløb maatte jeg nødes til at betyde ham hans Vildfarelse og ulovlige Brug, min Fornærmelse og min Degnestavns Ræt, helst da jeg fik høre, at han underhaanden, mig uafvidende, arbeidede paa at ville have Parken Præstegaarden tilegnet, idet at han først handlede med to af mine Reensmænd ved Parken om deres Tilladelse og Afstaaelse, ret ligesom de kunde have givet og hiemlet ham Rettighed dertil enten paa Kongens eller Degnestavnens Vegne. Den ene af disse Bønder ved Navn Chresten Andersson, vulgo Chresten Bryde*), som havde været Avlskarl hos min Formand, Niels Malthessøn fra Ao. 1720 til Ao. 25,

*) Denne Bonde, som ellers i adskillige Tilfælde kjørde Reise for mig, i Bygningstiden, udrattede Commissioner for mig, kaldede de andre skalkagtige Bønder siden den Tid Degneens Forvalter.

og vel veedste Degnestavnens Ræt og Grendser, advarede mig om Præstens Forehavende; den anden Bonde, ved Navn Peder Mathssøn, som havde tient Præsten Peder Lund, taug stille dermed. Dernæst handlede Præsten med Kongens Forvalter Niels Christian Bang om at faa det ved hans Tilladelse authoriseret, hvilket ogsaa var i Giære og ligesom aftalt mellem dem og foranstaltet saaledes, at naar Præsten V. Cruse havde ved Grævinge Byemænds Hielp med deres Folk, Hæste og Vogne, hvilke bleve ogsaa virkelig dertil bestilte, faaet Parken til Bunds rensset fra Dynd og Siv, og Vandleeningen dertil fra Kilde-Vældet paa nye reent udskaaet, vilde Forvalter N. Bang give Karper eller Brasen til at besætte Parken med. Da jeg nu kiendelig ansaa deres Sned, maatte jeg som Degnestavnens Besidder og Hævds Eyer med Magt sætte mig imod Provst Cruses Omgang ved at lade hans Foretagende forbyde, og dernæst redarguere (415) Forvalter Bangs uberettigede og formastelige Tilladelse, som i sin indbildte Infallibilitæt (416) meente at være Hersker over alle de Fiskevande, der fandtes i Odsherred, fordi han havde forpagtet Kongens friske Søer og Fiske-Rettighed. Dette maatte da Forvalter Bang og Provst Cruse for-døye og med Harme afstaae deres Forsæt. Præstekonen Ingeborg Pechel søgte derpaa at pacificere (417) Alting, og ved hendes vanlige Persvasion (418) at faae mig til at tilstede hendes Mands Forsæt fuldbyrdet, hvilket jeg hverken kunde eller vilde, men dog omsider lovede hende det med Condition (419) at hendes Mand V. Cruse skulde reversere (420) sig til mig, at Parken tilhørde ikke hans Præstegaard, men min Degnestavn, og at jeg som Degnestavnens Besidder havde kun i hans eller min Livs Tid godvillig overladt ham Parken til Brug uden nogen Afgift og uden Præjudice (421) for mine Eftermænd; men det kom ikke dertil, thi saadan tilbuden Villighed og Høflighed kimsede man ad. Derpaa gik Reebningen og Jörd-Deelingen for sig Ao. 1744 og 45, ved hvilken Leylighed man tænkte at ville hævne sig paa mig; thi man havde ey alleene i Sinde, men ogsaa virkelig i Gierningen arbeidet paa at skille Degnestavnen ved Parken, hvilket nu skal viises i følgende Anmerkning:

b) Om Agerjorden med sine Forsletter (422) i Hønehøysvangen:

De 4 Agre med sine Forsletter i Ysselholms Aase, som mit Landmaaling's Udtog af 11. April 1740, efter foregaaende Rente-Kammerets Ordre af 26. Januarii 1740 authenticiserer Degnestavnens Tillæg under Degnen Chresten Pedersøn Holbech, maa være bortkomne i den beskrevne Passage (423) mellem Præsten og Degnen, deels ogsaa ved Rasmus Degns Bortgang fra Kaldet, ere just den Jord, der fra min Ankomst til Stavnen har forvoldet mig saa meget Arbeide, mange Reiser, stor Fortred, Bekostning og Process &c., inden jeg fik den til Degnestavnen. Udi mit Æmbeds første Aar 1740 lysede jeg strax mod Foraaret efter denne Jord blandt meenige Byemænd i Grævinge paa deres Gadestævne, hvor der da fandtes blant dem tre gamle Mænd, nemlig Niels Anderssøn, Laurs Anderssøn og Ip Anderssøn, som havde seet den fortaalte Hændelse mellem Provst Bie og Chresten Degn, og fortaalte mig derhos de tilforn anførte Omstændigheder. Jeg gjorde tillige strax Ansøgning hos Kongens Forvalter i Egebjerg Niels Bang, som ifølge af min fra Rentekammeret udstedte og fremviiste lovlige Adkomst gav Ordre til Sognefogden i Grævinge, Søren Olessøn, at han

med Grævinge Byemænd skulde oplade og udviise mig min Jord; men den kunde ikke udfindes, førend jeg fra Landmaalings Archivet maatte skaffe speciele Udtog over hver Mands Ager i den heele Aase under Numer og Maal, hvorefter mine Agre da endelig Ao. 1741 bleve mig til Brug udviiste. Ved denne Leylighed befand jeg af Omstændighederne Bøndernes Fortælling at være rimelig; thi de 3 Agre fik jeg ud fra den øde Kirkens Gaards Jord, som Præsten P. Bie havde havt i Brug, og den 4de blev mig udviist fra den øde Gaards Jord Nr. 21, som kaldtes Peder Sørenssøns Øde paa 2½ Td. Hartkorn, hvilket Degnen Christian Pederssøn havde i fæste Ao. 1677 indtil hans Død 1710, og hans Søn Rasmus Chrestenssøn efter ham, indtil han 1720 forlod Kaldet, og Sognefogden Maths Laursøn fik det i Brug, da denne 4de og sidste Ager af Degnestavnens Tillæg var i Vildereede fulgt med det øde Brug fra Degnestavnen. Efter at dette var skeet, tænkte jeg at blive i rolig Possession (424), men 3 Aar derefter reiste sig en for mig uformodentlig Storm, som foryoldede mig større Umage og Bekostning end tilforn, ja gjorde mig meegen Fortred med næsten halvandet Aars Process, hvilken jeg imod min Villie maatte selv føre baade til Herreds Tinget i Høve og for den i Winde-Kilde beskikkede Commission, inden jeg fik det i fuld Rigtighed. Aarsagen og Oprindelsen til all denne Storm og Process kom fra Sognepræsten Valentin Cruse saaledes:

Aarsagen til Jorddeelingen i Grævinge og den deraf flydende Process samt kort Indhold deraf og dens Udfald.

Ao. 1744 den 22. Junii frasagde Hr. V. Cruse sig een af Kongens øde Gaardes Avling og Brug under No. 16, bestaaende af 7 tdr. 1 skp. 2 album Hartkorn, fordem i Landmaalingen beboet af Niels Ivarssøn og siden af Anders Rasmussøn indtil Ao. 1695, da den blev øde for Bygning og Besætning, eftersom Manden i nogle Aar var blind. Denne Avling, som paa den Tid var een af de Beste i Grævinge, fik først Præsten Povel Bie i fæste indtil hans Død i 17 Aar; efter ham beholdt Præsten Peder Lund den i all sin Tid 26 Aar, saa havde Præsten Valentin Cruse den i Brug i 5 Aar. Efterdi nu dette Øde havde ingen Besætning som skulde udleveres, tog Kongens Forvalter Niels Bang, som ikke formodede nogen Underfundighed at være begaaen med Jorden, mod V. Cruses Opsigelse med skriftligt Svar at ville skille ham af dermed og besørge den øde Avling andetsteds i fæste. Da han nu ikke kunde faa nogen Bonde i Grævinge Bye til at tage mod Jorden, thi Enhver veedste vel, hvorledes den var medhandlet af Præsterne, blant hvilke den sidste dog ikke kunde tilregnes saa stor Skyld som de forrige, tilbød han mig den. Jeg afslog Tilbudet med den gyldige Forestilling, at det var mig umueligt; thi som en fremmed og fattig Mand kunde jeg ikke skaffe Besætning og Redskaber dertil under 100 til 150 Rdl., og end mindre giøde den, ikke at tale om det dertil fornødne Sædekorn eller andet. Herpaa vilde han nøde samtlige Grævinge Byemænd den paa til fælles Dyrkning. Da de merkede dette, søgte de at persvadere (425) mig til at tage mod Jorden, men forgieves. Endelig satte de sig samtlige imod Forvalter Bangs Meening med Knur, sigende, at de ingenlunde vilde tage mod den Jord, som Præsterne havde udpiint og udslæbt, idet de ikke havde forsvarligt holdt den ved lige med Giøde; tilmed havde Præsterne bortskaaret all den Tørvegrund, der fandtes i Moser dertil og imidlertid spåret

Præstegaardens Tillæg (426) og rygtet det; ja siden Præstegaarden havde nu i 48 Aar havt den stedse i Brug, saa var det ikke venteligt for hvem der fæstede den, at faae Reedeskieel imellem den og Præstegaardens Eyedom uden Fornærmelse. Herhos glemte Bønderne ikke at bebreyde Forvalter Bang det, at han saa strax, uden nærmere Efterforskning, havde samtykket Præstens, V. Cruses Opsigelse; hvilket han maatte fordøye, endskiønt han retfærdiggjorde sig, at han ikke veedste Jorden at være saaledes medhandlet. Forvalter Bang indberettede derpaa Sagen til Kongens Rentekammer, hvorfra blev udstedet den Ordre, at Grævinge Byemænd skulde reebe deres Jorder og med det samme ligne og deele mellem sig den øde Gaards Jord, naar den var skilt fra Præstegaardens. Til den Ende gav da Forvalter Bang lovlig Varsel til alle Lods Eyere i Grævinge Marker d. 17. Sept. 1744 og lod paa Herredstinget i Høve d. 25. Sept. opmælde 8 Mænd, som skulde, efter det fra Rente-Kammerets Landmaalings-Archiv hidkomne Udtog over Byen, først skille alle fremmede Lods Eyeres Eyedom hver især fra Bøndernes, og siden deele Grævinge Byemænds Jord i 12 lige Deele. Forretningens Begyndelse skeede 30. Sept. 1744 og blev continueret (427) i paafølgende Aar. Først bleve alle fremmede Loder udtagne efter Landmaalings Udtoget, saasom Etats-Raad Adellers paa Dragesholm, der har udi Strandvangen i Skalshøj Aaser en Ager, Waile-Kildes Kirke i Skippinge Herred tilhørende, lang . . . . alne, breed i den . . . . Ende . . . . alne. Den . . . . Ende . . . . alne med sit Forslæt, hvorudi kand saaes flux en Tønde; dernæst Præstens i Aasnæs, Chresten Dahl, som i samme Strandvang har 4 Agre med sine Tørslætter ud mod Stranden i Eskesnags Aase, alle efter Længde og Breede opmaalte; siden bleve Grævinge Kirkes og Kirkebodes, item Grævinge Præstegaards og Degneboligs Agre fraskilte efter tilform anførte Numre, Længde og Breede. Tilsidst Bøndernes i Grævinge. Over denne Forretning, der som Præludium (428) til paa følgende Trætte blev afhielmet d. 23. Julii 1745, reiste sig Sag mellem Forvalter Bang paa Bøndernes Vegne og de fremmede Lods Eyere, som funde sig fornærmede paa deres Lodder, helst i Engbunden, imod hvilket de protesterede. Ved denne Leylighed vilde Forvalter Bang, som imidlertid blev af Kongen bæret med Kammerraads Titul, have ey alleene skilt mig ved den omtalte store Fiskepark, men og ved de andre mine Agres smaa Lodder i de andre Vange. under det opdigtede Paaskud, at Degnestavnen skulde ikke have meere end et halvt Læs Høe i alle Vangene. Da han nu ikke engang i alle Vangene kunde faae af mine Agerloder et halvt Læs Høe, vilde han fyldestgjøre mig det i Strubhule-Vangen næst hos min Ager paagrendsende Agerlodder, paastaaende, at jeg saa skulde lade mig nøye efter Taxationen, hvilket alt skeede, at han paa saadan Udgangs Maade vilde have beskaaret mig Rettighed til Parkens Eye. Paa det man da ikke skulde ansee ham for partisk, gav han og Ordre til Bønderne og Opmaalings-Mændene, at de ved Taxation i Engbund beklippede ligeledes de andre Lodseyeres Ager-Lodder, hvor skee kunde. Da nu jeg, som havde nogen liden Indsigt i Geometrie merkede, at han agerede slettere Land-Oeconomus end en Kongens Forvalter sømmede, hvad enten det saa skeede af Arrogance (429), Ignorance (430), Præcipitance (431) eller Caprice (432), saa resolverede (433) jeg aleene uden videre Forskaansel at

æske Hans Magelighed ud af Sædet, idet jeg lod ham loylig ved to Mænd betyde, at han var ikke Herre over Godset, der kunde sidde stedse hjemme i sin Stue at befale i blinde, hvad ham lystede, og end mindre Herre over mig eller nogen geistlig Mand, men at han var Kongens Tiener, der paa sin Herres Vegne burde, lige saa vel som de andre Lods Eyere eller deres Tienere og Fuldmægtige, selv personlig møde paa Aasteden (434) og tage Alting nøyere i Øyesiu, med mindre det skulde sætte Vidtløftig Process: thi hans hidtil foranstaltede confuse Direction ved Jord-Deelingen erklærede jeg ugyldig og kaldede den under Apell. Dette fortrød Hans Storværdighed saa høyligen, at han i Vrede udstedede Hoved-Stevning og Rættens Forbud af 23. Julii 1745, hvorpaa fulgte Continuations Stevning (435) af 26. Julii, samt hans Forslag til Forliig af samme Dato 26. Julii, indsendt under Provst Nygaards Mediation (436) den 28. Julii til Præsterne Chresten Dahl i Aasnæs og Valentin Cruse i Grævinge, samt til mig, Lyder Høyer som Degn i Grævinge, thi vi tre, som vare meest fornærmede, protesterede meest, især da man saae, at han lod sin Paastand falde imod Etats-Raad Adeler og Kirkebonden Pæder Sørenssøn, da Etats-Raad Adellers Ridefoged Hornbech paa den ene og Universitæts Ridefogeds Fuldmægtig Schmidt, udsendt efter Kirke-Patronens Ordre, neml. Professor Buchwalds, paa den anden Side havde debatteret Sagen ved Herredstinget i Høve, saa vidt som den vedkom dennem. Da nu vi tre geistlige Mænd (eller som Kammerraad Bangs Ord lyde ironice (437): Disse tre Herrer Geistlige) havde igiennemlæst Forslaget, betragtet Provstens paatagne Mediation uden videre Eftertanke om det gamle Axioma: Audiatur & altera pars (438): gave vi vort skriftlige Svar af 29. og 31. Julii baade paa Forslaget og Mediationen, at vi hverken vilde eller kunde renuncere (439) vores Paastand og derpaa blev udstedet Contra-Stevning fra os af 24. Aug. 1745. Jeg maatte da paa nærmeste Tingdag alleene drages med Kammerraad Bang for Rættens V. Cruses Procurator Matthias Leerager i Svalerop kunde den Dag ikke komme, men havde sendt mig sit Indlæg; Præsten Chresten Dahl gav mig ogsaa sit skriftlige Indlæg med, hvilke jeg producerede begge, læst, paaskrevet, og tilført. For mig selv lod jeg tilføre i Protocollen imod Kammerraad Bang samt besvarede, hvad Sagens Medfører udkrævede, og endelig redigerede ham til den Transaction (440), at han for Rættens declarerede (441) i Protokollen indført, at han var ikke sindet at beskiære nogen geistlig Mand noget af sin Agerjord, Engbund, eller Fiskevande, men til Beviis tilbød jeg at villé fra Rente-Kammeret requirere Landmaalings Conducteuren hidud, at han kunde deele og skielne os imellem; og derpaa begierede, at vi tre Herrer Geistlige vilde give Svar derpaa. Jeg begreb strax, hvad han dermed sigtede til, nemlig at undgaa vidtløftigere Suite (442) og deraf flydende Ansvar. Ikke desmindre accepterede jeg for min Part Tilbudet med Vilkor, naar det skeede uden paa-gaaende Bekostning. For Hr. Dahl og Cruse kunde jeg i den Fald ikke vist stipulere (443), siden dette var et uventeligt Forslag, hvortil jeg ingen Fuldmagt havde fra dem at replicere (444). Dog ved min Hiemkomst og Anmældelse indginge de det ogsaa. Herpaa drog Kammerraad Bang Sagen for Herredstinget, forhvervede hos Konge Christian den Siette Kongl Commissorium (445) af 21. Decbr. 1745 imod os tre Geistlige, og tillige Ordre til

Landmaalings Conducteuren at møde her og gjøre Enhver af os Ræt og Skiel. Commissions Stevning fra Amtmanden Conference-Raad Friderich Adeler, som Præses, og Land-Fiskal (446) Styge Themssøn blev os den 30. Martii 1745 udstedt og tilsendt, hvorefter vi siden mødte: Commissionen blev holden fem Gange: 1) i Vindekilde-Kroe den 20. April, 2) i Grævinge Præstegaard den 27. Junii; og i denne Maaned var Landmaaleren Peder Schoustrup her tilstede og gjorde sin Forretning i 3 Uger, hvor imidlertid han, som min Fætter og Slægt paa Mødresiden, logerede i mit Huus; Kammerraad Bang maatte ogsaa daglig være tilstede tillige med Bønderne og Lods-eyerne. 3) i Windekilde den 29. Augustii; 4) atter i Windekilde den . . . September; 5) i Grævinge Præstegaard den 15. Nov., som var den sidste Session. Imidlertid fik Grævinge Præst og Degn, V. Cruse og L. Hoyer ved Kirke-Patronen B. J. von Buchwald Hielp og Ansøgning hos Konge Christian 6. Beneficium Paupertatis (447) og Løfte om Extensions Commissorium (448) i fald Kammerraad Bangs egensindige Paa-stand ikke vilde have taget Søftet ind (449); men det kom ikke til Extensions Commission. Thi da bemeldte Landmaalings Conducteurs i Commissionen indgivne Forretning og Efterretning blev betragtet, saa blev Fredsslutningen denne, at Grævinge Præst og Degn, samt Præsten i Aasnæs, skulde beholde deres af Danmarks høylovlige Konger beneficerede og perpetuerede Eyedomme ubeskaarne, ligesom af Alders Tid. Denne Interposition (450) skeede alleeneste, at Ravnsholms Engen i Grævinge Strubhule-Vang, hvorom den haardeste og længst vedvarende Disput var, enten den rettest skulde tilhøre Grævinge Præstegaard eller Kongens øde Gaard, saa Grævinge Bønder da fik til Deeling paa Byen, blev deelt mellem Byen og Præstegaarden, dog saa, at Præstegaarden beholdt Broderparten eller det Beste deraf, som grensede paa Præstegaardens Jord og Agre. Følgelig fik jeg, efter halvandet Aars udstandne Besværighed og Process Grævinges Degnestavn vindiceret og recupereret (451) de Agre med sit Forslæt i Hønehøys Vangen, som havde været borte hen mod 50 Aar i tre af mine Formænds Tid, samt Rettighed til Agerloderne for Degneholmen i Strandvangen mod Østen, item Parken for Enden af Kirkesties-Ageren i Strubhule-Vangen *). Nu har jeg siden Tid ladet Parken groe igjen og ud-tørres, saa der kand slaes hvad Høe eller Mosefoer derudi efterdags voxer. Vil nogen af mine Eftermænd bekoste at lade den igjen opgrave og beqvemme til Fiske-Stade og Fiske-Dræt, staar det dem frit for. Til vis Efterretning tiener dem da dette: 1) at Ageren i den Søndre Ende blev i Maalingen bag Degneboligens Hauge-Gierde skudt een Alen længere hen mod Østen, og i den Nordre Ende, som vender til Parken, blev den draget snart 6 alne mod Østen for Bøndernes Boels skyld at faae lige, hvilket ikke skader Ageren eller Engen, thi Jorden er over alt i Aasen lige god, og Udvandingen bliver den samme (454); 2) Degnestavnens Rettigheds Strekning er efter Agerens Breede lige over heele Park-Planen mod Norden indtil Renden fra Kildevældet i Sigte eller Udvanding fra Kongens Bondes Jens Rasmussens Ager-Reen mod Østen og efter Sigte lige over for i Ve-

*) Copier af alle disse fornævnte Stevninger, Forbud, Mediation (452), Continuations- og Contra-Stevninger (453), Commissorio Landmaalings Udtog findes i min Forvaring

ster fra den gamle store og rette Skielsteen, som ligger hart ad igiengravet i Kirke-Bondens Peder Sørenssøns Eng, hvor all Byens Pløvejord vender paa, og Peder Sørenssøn derfor har sammesteds giort Forpløyning.

3. Om Degneboeligen.

Af Begyndelsen siden Reformationen kand det vel være, at Kirken har enten bygt eller tillagt Degnen et Stykke Huus til Boelig paa den Grund hvor nu Degnestavnen er, at det siden skulde af ham holdes ved lige; men der findes in Actis, saa vidt jeg haver seet og læst, ikke engang Spor dertil, end sige noget tilforladeligt Beviis derfor, enddog Consistorii til mig udstedte Conclusum (455) af 26. April 1741, pag. 781 siges sine Die æ consule (456), at Kirken har engang bygt en Degnebolig, hvilken Etats-Raad og Professor juris Chrestian Thestrup kaldede en Evigheds-Bolig. Alt hvad jeg haver fundet er dette, at Peder Degn Ao. 1570 annammede for 24 Mk. (det er 4 Rdl.) af Kirkens Blye til hans Vinduer i hans nye Stue, hvilket føres Kirken til Indtægt i Regnskabet Ao. 1577. Enten denne nye Stue har været nyt Tillægs-Bygning til det gamle, der maa have staaet, eller det har været aldeles nye opreist Stue-Bygning, hvor ingen var tilforn derom mældes ikke; ey heller tales der om, hvem der lod den bygge, enten Kirken eller Peder Degn. Det synes rimeligst og rigtigst, at Peder Degn, som var i sin Tid en formuende Mand, haver bygt Stuelængden op af nye, hvad enten der saa haver staaet Bygning tilforn eller ikke; thi havde Kirken bekostet nye Stuer eller Boligen, som Consistorium siger, uden at anføre, naar det er skeet, saa var Blyet ikke ført Kirken til Indtægt men til Udgivt. At denne nye Stue ikke maa have været den samme Bygning som ved min Ankomst til Staynen stod mod Vester og endnu i den ulovlige Synsforretning imod mig af 13. Octobr. 1739 kaldes med det Navn; thi denne sidste bygde Chresten Degn sidst i forrige Século til Ritmester Legel, som tilforn sagt er, hvilket ogsaa er verificeret mig af Mænd og Qvinder, som havde været med at arbeide derpaa og derfor kaldtes Chresten Degns nye Stue: Men Peder Degns nye Stue fra Ao. 1570, hvor til det omtalte Vindues Blye blev brugt 125 Aar tilforn, er en anden Bygning og maa have været den store Stuelængde mod Norden, hvor jeg Ao. 1741 da jeg bygde alting op af nye, fand i Grunden gamle forraadnede Fodtræer og Tværbielke-Hoveder, afskaarne i Skillerums Fodtræer, alt af rødt og ført Fyrretømmer. Dette gav mig Formodning om, at Stuelængden maatte fordem have staaet i Fod og havt Under-Bygning eller Kielder i Jorden; hvorpaa jeg grov omkring og fand fuldt Beviis paa min Formodning, idet at en fordem af Kampesteen i Qvadrat anlagt Jordkielder var nedbrudt, gienskudt, Bielkerne afskaarne, Steenene borttagne, Steden igien fyldt med Tørvesmuler, Leer og Gruus i fleng. Denne Kielder grov jeg tillige med min Tienestekarl Ole Ipsøn op igien, hvor imidlertid der fandtes blant Fyldingen et i sit Blye og Glas sønderknuset Vindue, som maa fordem have været Kielder-Vinduet, en Messing-Lysestage og en liden Passer eller Circul af Metall; hvilket førde mig paa den Tanke, at Kielder-Bygningen maaske kunde været nedfalden, hvor ud over jeg forespurgde mig blant de ældste Folk i Sognet, om nogen af dem havde hørt eller kunde

huske noget om denne Stuelængde og Kielder enten før eller efter den Svenske Feyde, men jeg fik derom ingen Oplysning. Endelig fand jeg Grunden af denné Kielder endnu broelagt og, hvor Op- og Ned-Gangen havde været, fand jeg nogle forraadnede Eege-Trin. Jeg lod dem da paa nye ved Steensætteren Anders Mathssøn af Forweile, som har sat alle mine Gierder og overalt broelagt Gaarden, samt ved Muurmesteren Ivar Hanssøn fra Roes-Kilde, som tillige gjorde alt andet Muur-Arbejde i min nye Bolig, opbygge den med Kielderhals og Trappe, saaledes som den nu er, efter at jeg først havde ladet Tømmermanden Peder Nielssøn og Niels Jenssøn af Nyekiøbing reise Bygningen saaledes, som jeg vilde have den. Denne Bolig har af Alders Tid, ligesom Præsteboligen, havt mod alle Hjørner sine frie Grendser, saa der aldrig har været heftet Gierde paa dens Gierder, førend dette attende Seculi Begyndelse, da Chresten Degn gav Naboe-Bonden Laurs Anderssøn Tilladelse til at bygge sig et Stykke Ruglade paa Vestersiden i Degnestavnens Gierdested og at hefte Gierde paa Degneboligens Gierde for at indhegne sig et lidet Stykke af en næstliggende Ager, som han havde ved Mageskifte for anden Jord udi Marken faaet af en anden Byemand til en Kaalhauge, siden samme Bonde havde hverken til Hauge eller Bygning Rum hos sin Gaard. Af denne Tilladelse paastod den efterfølgende Fæstebonde Chresten Ipsøn (457) en Eyedoms Ræt, og gjorde mig Fortred, da jeg Ao. 1741 satte nye Gierde omkring Degneboligen, idet han forbød mig at tage Jord til mit Gierde af hans Haugeplads, da dog hver Mand har Frihed til at kaste paa 3 Alens Rum Jord til sit Gierde, enten det saa er Ager eller Eng, ja han besværede sig over mig hos Kongens Forvalter N. Bang, at jeg med min nye Bygning var kommen hans Grund for nær. Dette lod Forvalter Bang ved Sognefogden Søvren Olessøn og alle Grævinge Byemænd besigte og eftergrandske, men det befandtes at være Løgn, tvært imod havde jeg flyttet min Bygning fra Vestersiden een Alen ind paa min egen Grund, hvilket den Grundsteen, jeg lod ligge ind ad Naboens Gierde mod Norden og det lidet Gab, jeg lod staae mellem Længderne mod Søndén, endnu giver sig tilkiende. Nu kunde jeg vel til Hævn for hans ublue og løgnagtige Beskyldning, samt fordi han gik lumsk hen om Natten og borttog Skillerums Stolpen mod Søndén og slængde den ud paa Gaden, for at føre Grendseskillet i Vildereede og mig i Mistanke og Fortred, have tvunget ham til at rippe sin Lade-Længde, som stod i mit Gierdested, og forbudet ham at hefte Gierde paa mit, men saa lod jeg mig overtale af Forvalter Bang til at lade Bondens Lade blive staaende, men mellem hans Længde og min Længde, mellem hans Hauge og mit Hauge-Gierde maatte han holde Tiørne-Lukke for Fæ og Sviin at holde ude. Hans Eftermand Chresten Mathssøn har jeg nu tilladt at binde sit Haugegierde til mit, mod Vilkor, at han skal holde det i forsvarlig Højde, Stærkhed, Stand og Beskyttelse imod Fæes og Sviins Vold og Overløb ligesom mit findes; skeer det ikke, da skal han være pligtig at kaste fra igien, Degnestavnen og dens Beboere mine Eftermænd liden Fornærmelse.

Copie

af

Landmaalings Conducteurs Peder Schoustrups Betænkning og givne Efterretning og til Oplysning og Decision om den omtvistede Engbund.

1. Jeg vilde ynske, at Andre vare af samme Sindelaug og Forsæt, som jeg er, og hidindtil har været, og agter at blive, neml. at tildeele Enhver det, som han med rette tilkommer, men det er ey at haabe, som Erfarenhed her viiser; og saa lidet som sligt er at haabe, saa lidet er det venteligt, at min Betænkning eller Efterretning de jure (458) kand føre selvraadige og Selvraadighed haandhævende Folk til Raison og paa billige Tanker. Dette veed jeg af lang Erfarenhed, at der findes allevegne saa gamle Bønder, at de vide, hvor Aaser og Skifter begyndes og endes, kiende dem ved Navn, og vide, hvor de hævde (459) paa. Naar nu to Skifter have een Strækning, hver paa sin Side af en Mose eller et Kiær, da er det aldrig blevet disputeret, at jo Skiellet mellem begge Skifter gaaer midt igiennem Mosen, hvilket Skiel Ingen tilbyder eller fordrister sig at gaae over; og har saa hver Ager lige saa fuldkommen Rettighed til sit Forslæt for Enden som til en Engplet eller et Kierhull midt paa Ageren. Lige saa lidet som nu nogen kand gaae over Skiellet mellem Skifterne og slaae for en andens Agerende, hvor uimodsigelig hans Forslæt falder; saa lidet kand Sidemændene i samme Skifte, som have deres egne Forslætter tilegne sig noget af en Andens. Paa samme Maade har det sig, naar Ageren hævder mod Gierde og Markeskiel, thi den Engplet, som kand findes mellem Agerende og Gierde, kand ey tilhøre anden Ager end den, som derpaa støder. Følgelig sees heraf, at

2. Hver Ager har sit Forslæt og sin Agerlod, naar den vender paa Moose eller hævder paa Gierde, neml. hvor Ageren løber, paa Eng eller Mose, og Andres Ager hævder tvert imod paa den anden Side af slig Eng eller Mose, der strækker Agerens Forslæt til midt i Eng eller Mose: Dog forstaaes herved ikke Forlods Eng; hævder Ageren mod Gierde, da er all den Eng, som er imellem Agerende og Gierde Ageren tilhørende. Dette viser da, at

3. Den Eng, som ligger for Ager-Enderne og har altid, som Forslætter, været avlet til enhver Gaard, Sted eller Stavn, kan ikke med mindste Føye fratages dens rette Eyere og tillægges Andre; ja det kand umueligt skee uden ved ugrundet Taxation, imod hvilken det er ikke Under, at her i kraftigste Maader protesteres af de Fornærmede: Thi en ugrundet Forretning tør hverken præjudicere Eyermanden eller hans Efterkommere.

4. Der bør ingen udelukkes fra sin Engbund af de to Vange, hverken med Agerloder eller Forbælter, som stedse have hørt til en Stavn, i hvor ringe de end kand være, under Prætext (460) af Landmaalings Taxations Tavshed: Thi naar nogen ey haver havt meere end et eller to Knipper Høe i en Vang, er der ey regarderet (461) derpaa af Taxeringsmændene og langt mindre i Hartkorns Beregningen, uden det var aarlig Engbund.

5. Alt hvad som er taxeret og beregnet for Engbund, bestaaer i Eng Mose, Kier, Siig (462), Kierhuller, og hvert Sted, hvor Græs kand slaaes om det ey bedrog sig til meere paa hvert Sted, end $\frac{1}{8}$ Knippe, som om-

trent er 2 pd. Høe; thi et Læs er vel ansat til 32 Knipper, men et Taxations Læs bør være 2 gode Bønder-Læs. Dette forstaaes da om den beste Engbund; thi af Mose-Høe, og siid og sur Eng, samt hvor den er vanskelig at berge, er 3 til 4 Læs afsagt for et Taxerings-Læs. Aarsagen hertil er, at hvad et Aar giver, tager undertiden et Andet, og at der er beregnet 3 Aars Grøde, da der ikkun avles 2de Aar, saasom den eene Mark er fæled. Og at ville veye Nogen sit Høe til i Engbunden, er ingen Taxation, har og aldrig, førend her, været tænkt, langt mindre practiseret. Naar Enhver fører sit Høe hiem, som han har avlet, berget, og som han med rette tilkommer er det Ingen Andres Sag at vide, hvad et Læs veyer *).

6. Hvad Taxation ellers angaaer, da har et unyttigt Kierhull, som nu kand være gengroet, eller en Agerende begroet med Torne, som siden kand være opryddet, været Aarsag, at sligt i Landmaalingen ey for noget er blevet anseet. Skulde derfor den, som aldrig har eyet eller til-egnet sig det, bemægtige sig en Andens? Thi havde [det] været værdt at taxere og beregne, da var det sandelig ey blevet forbigaaet, om det ikkun havde været $\frac{1}{4}$ Knippe. Det er Skade, at der ey er brugt samme Flid og forsigtighed i Sædland, som i de andre Provinser, helst i Fyen, hvor hver Engplet og Forslæt er nævnet og anført ved Ageren, om det ikkun er $\frac{1}{8}$ Knippe Høe; og, endskiønt den ey blev taxeret, nævnes den dog som udelig: Thi da havde man her i Landet været befriet for deslige Chicaner; og just den Efterladenhed her i Sædland er det, der giver Anledning til at bryde Folk og til confuse Reebning: Thi naar et Taxations Læs Høe skal paa nærværende Tid anses for et Bonde-Læs; saa kand man tage Halvdeelen af Engen bort, og dog paastaae, at der kand avles efter Taxationen. Det er ikke at tvivle paa, at jo Præstegaard og Degnebolig bliver fornærmet og taber i deres Tillæg, om Bonden maa have Frihed efter nysmældte selvgiorte Taxations Maade at gribe saa vidt om sig som han best vil og kand.

7. I Landmaalings Tiden har der aldeles ingen Tørveskier eller Tørve-Mose været til Grævinge, som deels i almindelighed i Beregningen og Taxationen findes anført, dels ved Strubhule-Vangen i særdeleshed, at der slet ingen Tørveskier findes. Og siden der nu er bleven Tørveskier i Mosen for Enden af en Mands Ager-Ender og Forslætter, kand Ingen enten betage Gaarden sin Eng og par consequent (463) Tørve grøft for sit Paa-løb (464).

8. Hvad sig det angaaer, som kand være opdrevet, opryddet, eller opløyet siden Landmaalingen, da kunde Præstegaarder og Degneboliger ved Reebning og Eftermaaling aldeles intet deraf nyde, men bliver Kongens Bønder til Deel, med mindre det er Eng for Agerenderne, som er opdrevet. Da staaer det Enhver frit for at opløye sin Eng for Agerenden, hvilket Ingen kand betage ham, thi hvad der vindes i det ene, det tabes i det andet. Det være langt fra, at Hans Majestæts Bønder i mindste Maade bør fornærmes af Nogen, ja det er saa langt fra, at de kand miste noget, at de blive i rolig Possession af alt, hvad de have opdrevet, men Præst

*) Engbund, til at avle et Læs Middel-Høe paa, beregnes ellers til 20000 Qvadrat Alne; til et Knippe eller en kvadrat Plan beregnes 25 alne i hver Side. Under Taxation og Beregning forstaaes under et, alt hvad der ligger i een Vang eller een Mark.

Dejn og Kirke, faaer ey meere, end det Jordsmon efter sin Breede, som de i Landmaalingen have havt. Have de pløyet deres Eng op i Længden for deres Agerender, eller opryddet noget, som under Landmaalingen hverken havde været Pløyeland eller kunde ansees til Taxation for Engbund, ere de derved ey komne en Fods bred ind paa Bondens, ey heller pløye eller slaae de længere end deres Reensmænd.

At afstaae Ager er noget, som ikke kand fornærme Nogen, saa længe som Agrene have en lige Strekning, men naar alle Agre i et Skiite løbe krumme formedelst Gierders Krumhed, Moser, Bakker og andre Omstændigheder, da lade de sig ikke afstaae, thi da tabes der merkeligt paa Breeden i Midten *).

Kort Efterretning om Grævinge Degnebolig, Degnestavn og Degnekald.

Jeg kom, jeg saae, jeg fand for mig en øde Bolig (a),

Hver Pind og Steen, her staar, af nye jeg bygde troelig (b).

I ni Aar leed jeg Nød, Stød, Uret, hvor jeg kom (c),

Men Guds Retfærdighed skal give hver sin Dom (d).

Min Bygning, som jeg for sex hundrede Rigsdaler

Bekoste lod (e), jeg dog ved Kiøb paa nye betaler

Med tre og tredive Rigsdaler og to Mark (f),

Som Eyedom, frigiort af Dannemarks Monarch (g).

All min Formue gik herved fra Mig og Mine (h),

Til sidst mit Helbred med: Mit Liv blev endt i Pine (i).

Hvad jeg har bygt, giort, liidt, som Degn paa denne Stavn,

Er ikke skeet til mit, men til Successors (465) Gavn (k).

Der er et Mundheld til, at man skal ikke sørge

For Andres Leve-Tid; men dette maa jeg spørge:

Mon det er ræt, at man sit eget kun attraaer,

Men skiøtter ey, hvørdan det Eftermanden gaaer ? (l)

Ney! det er offenlig in commoda peccare (m),

Jeg efter Formand fik det dyrt nok at erfare

I Grævinge. Derfor i alt min Hensigt var

Paa Eftermandens Tarv, den jeg og fremmet har (n).

Nu Eftermand! see til, det bliver ey fordervet,

Hvad jeg med Møye og Bekostning har forhvervet (o).

Er du uskiønsom og uskiøtsom her paa Stavn (p),

Da sværter du ey mit, men kun dit eget Navn.

Hanc sibi Inscriptionem fecit,
hujus rei memoriam prodjdit Posteris,
cui nomen fuit & erit.

Lyderus Høyer,
Severini filius.
Cimb. Aalburg (466).

*) Vil man ellers vide, hvor breed en Ager skal være just i Midten, da adderes Breeden af Agerens begge Ender og Summen halveres. For Exempel: En Ager i den eene Ende breed $34\frac{1}{2}$ i den anden $21\frac{3}{4}$ alne; naar nu denne Breede adderes, gjør det $56\frac{1}{2}$ alne, derimod halveret bliver det $28\frac{1}{8}$ alne, hvilket er Midt Breeden. NB. Dog forbydes der ved en forordning af 1. Aug. 1707, art. 10, at intet Mageskifte maa skee med Præstens Jord, enddog Præsterne vare dermed tilfreds.

a) Ao. 1739 den 1. Sept., da Kirke-Patronen Doct. & Prof. Med. &c selv førde mig herud og herind paa Grævinge Degnestavn, anviiste mig den øde Bolig med Løfte om at skulle faae den nye opbyggt, hvilket var ey alleene lovet mig forud mundtlig, førend jeg tog mod Kaldsbrevet, men blev og siden lovet mig skriftlig, da jeg var bleven indsat i Kaldet. Herom kand læses Dethardings Brev til mig af 29. Nov. 1739 og 7. Julii Ao. 1740. Item hans for Rættten producerte skriftlige Beviis af 18. Julii 1745.

b) Fra Julii 1741 og indtil Augustij Maanedes Ende 1742.

c) Fra 13. Oct. 1739, da de 3 Præster, navnl. Jacob Hyphoff i Nyekiøbing, soni i den rette Provstes Hans Nyegaards Fraværelse til Dionysii Landemode uden hans Villie eller Begiering og uden nogen Øvrigheds Befaling eller Nogens lovlige Begiering agerede Provst, og Heining Trochmann i Overby, og Valentin Cruse i Grævinge, tillige med Sognefogden Søren Olessøn i Herrestrup, og Mølleren i Engelstrops Mølle, Hans Rasmussøn *) efter Forvalter Niels Bangs som min Formands Enkes Laugværgeres Paafund og Begiering gjorde den ulovlige og uretfærdige Syns Forretning paa Grævinge Degnebolig, som var Grunden til all min timeilge Velfærds Spilde, og indtil d. 25. Octbr. 1748, da højeste Ræts Dom blev fældet paa Probabilitæt (467). Vide Biskop Herslebs Svar af 14. Nov. 1739 og Overslaget til nye Bygning efter Kirke-Patronens Balthasar Johan von Buchwalds Ordre af 19. Sept. 1740, hvilket Overslag, efter at derover var delibereret (469) i Consistorio, Buchwald selv supprimerede (470), da det per Capsulam (471), blev omsendt blant Consistoriales til Paaskrift og siden tillige med Etats Raad og Professor Christian Thestrup contrecarrerede (472) alle Dethardings i Consistorio giorte gode Anstalter. Item Conseillets Svar af 16. Febr. 1741 og Consistorio Conclusum (473) af 26. Aprilis 1741. Item Tingsvidnet af 10. Sept. 1745, Consistorii Conclusum af 13. Jan. 1745, Provst Nygaards Benægtelses Svar af 13. Julii og 23. Aug. 1745, ja 17. Martii 1746. Item Dethardings Brev af 2. Octbr. 1745 og Notarii Publici derpaa grundede Instrument (474) til Buchwald med Buchwalds lumpene Svar af 21. Octbr. 1745. Item Consistorii Act og Dom af 6. Julii 1746. Meere om denne Sag kand læses i mit første Hefte skrevet in Folio.

d) Act. 17,31 coll. (475): Joh. 5,22, Act. 10,42. 2 Tim. 4,1, Eccl. 12,14. Math. 12,36, Rom. 14,10, 1 Cor. 4,5, 2 Cor. 5,10.

e) See Tings-Vidnet om Syns Forretningen paa den opbygte Degnebolig af 10. Sept. 1745, item af 18. Octbr. 1743.

f) Ao. 1751 den 7. Junii til Præste-Enke-Cassen i Sædlands Stift, som Kongen havde skienket alle Degneboliger i Sædland.

g) Læs Kongens Friderici Qvinti (476) Reglement af 8. Maji 1751, ud-

---

*) Disse to vurderede Brøstfældigheden til Melioration (468) først 7 Rdl. 4 Mk. 10 Sk. Siden gik Søren Olessøn til Høve Ting den 18. October 1743, hvor han tvært imod denne sin paa Brøstfældigheden giorte og underskrevne Taxation med oprakte Fingre svor, at Grævinge Degnebolig var saa øde, at den kunde ikke stane. Confer Tings Vidnet af 18. Oct. 1743. Hans Møller solgte Møllen Ao. 1740 i November til Torben Olessøn, og købte af Herredfogden Lieutenant Henrich Suckkau en Eyedoms-Mølle i Høybye, som siden afbrændte og blev endelig ved Trygle-Hjelp igien opbyggt; men Hans Møller blev siden saa godt som øde, pintes i lang Tid paa sin Soteseng, indtil han ved Døden udgik Ao. 1755. Han var ellers i Levnet en Ondskabs Broder og Voldgiest.

stedt for alle Degne og Degneboliger i Sædlands Stift; item Biskop Herslebs medfølgende Circulair-Brev af 22. Maji.

h) Ey alleene hvad jeg selv eyedede i Penge, førend jeg kom til Degnekaldet, men og over 500 Rdl., som jeg, siden jeg kom til Kaldet, foruden Kaldets Indkomster fortiente med mine Skrifter og Bøger at skrive indtil Ao. 1752.

i) Thi 1) fra den 14. April Mandagen 1741, da jeg havde efter Øvrigheds Befaling tillige med Sognepræsten i Egebjerg Jens Arctander ledsaget Delinquenten Peder Hanssøn af Glostrup til Rættersteden paa Lyngen ved Høve-Stræde, hvor han til Straf, fordi han med en Strikke havde qvaalt sin Ægteqvinde og sat hende hovedkuls ned i en Brønd, blev Haand og Hoved afhugget med Øxe, fæstet paa Stage og Kroppen lagt paa Steyle, efter at han først var fem Gange kneben med gloende Tænger i Glostrup, Siddinge, Bognæs, Wiig og paa Retterstedet (477), paakom mig, som i et haardt og koldt Regn- og Stormveyr af Sydost maatte til Fods med Sang og Tale følge ham hen mod to Mile Veys, af Forkiølelse og Udmattelse en svar Colique med en paafølgende Sussocatione Hypochondriaca (478), som varede over Aar og Dag, inden jeg kunde komme til Kræfter igien at forrette mit Æmbede. 2) Vederfores mig en stor Ulykke Mandagen d. 10. Januarii 1752 Klokken eet efter Middag paa Sneilerops Gade, da jeg kom kiørende i mit Æmbeds Forretning til Ungdommens Underviisning i Catechisation, hvor mine Hæste bleve skye for en død Hæst, som Anders Mathssøn havde slæbt ud paa sin Pøl mod Kjøre-Veyen, og i glat og haardt Iisføre veltede min Vogn, da mit venstre Laar blev sønderknuset ved Hofteledet, Hofteledet blev fordreyet og rykket af Lave, Seenerne sprængte og forrakte, saa denne contusio, distortio & læsio partium maxime sensibillum (479) blev uagtet all derpaa anvendt Bekostning, incurable (480), og deraf fulgte en Complicatio affectuum (481) eller adskillige andre Tilfælde, saasom passivo hypochondriaca: obstructio partium quarundam in abdomine vel in hepate vel in liene &c., colica flatulenta, debilitatio ventriculi & intestinorum cum motibus spasmodicis & motu fonico inverso (482); thi det langvarige Leye og stille Siddende i en Stoel gjorde Circulationem sangvinis (483) ved slige Omstændigheder inæqvalem & impeditam (484), ja, hindrede og ligesom standsede motum peristalticum (485), forvoldede humores flagnantes (486), hvoraf blev en cachexia scorbutica (487) og endelig en affectio calculosa (488). Kort sagt: Mine Smerter baade Nat og Dag vare usigelige, i mange Aar min Hustrøe og mine Børn til ubodelig Skade. Imidlertid da min ringe Formue hen mod 4 Aars Tid var deels ved forgieves anvendt Bekostning paa Medicamenter og Chirurgorum Salaria (489), deels ved at holde med stor Fortred Studenterne til at forrette mine Partes (490), absorberet (491) og reent exhaureret (492), ja Meenighedens uchristelige Forhold mod mig for all min paa deres Vankundighed anvendte Fliid at faae dem ret oplyste, beskaar mig i min Løn i min beskrevne Elendighed, og jeg hos min geistl. Øvrighed fik kun koldt prælatiske og Cavalier Svar (493), maatte jeg endelig for at undgaae all den Sinds og Siels Pine, den 27. Aug. 1755 implorere (494) verdslig Øvrigheds Hielp, som ogsaa af Stiftamtmand og Amtmand Joa-

chim von Barner blev, i Henseende til Degne-Æmbedets Beskyttelse, givet d. 23. Sept. 1755 og 4. Febr. 1756.

k) Læs mit første skrevne Hefte in folio om denne Sag, item mit andet Hefte in folio, hvor der findes 1) mine Rationes dubitandi & decidendi paa Professorernes objectiones (495), 2) mine Indlæg i Consistorio, især mod Balthazar Buchwald; 3) mine Betænkninger om Sagen til Procuratorernes Efterretning i Sagens Drift; 4) mine Breve til Procurator Niels Holm *), der lod mig confundere (496) (jeg tør ikke sige corrumpere (497)) af Professorerne, og vilde i min Fraværelse ikke følge min Instrux; 5) Demonstration i Sagen for Consistorii Rætten; 6) mine Remarquer og Crises over Consistorii Dom; 7) alle mine Ansøgninger hos Kongen, Bispen, Kirke-Patronerne, Herreds Provsten, saasom mine Breve af 23. Sept., 6. Oct., 1. og 26. Nov. 1739, item af 5. Julii 1740, og andre fleere til Detharding; mit Brev og Bygnings Overslag til B. J. v. Buchwald, af 19. Sept. 1739, samt anførte Notarial Act. &c.; mine Breve til Herreds Provsten H. Nygaard, og mine Ansøgninger hos Consistorium og Biskopen, ja min Suppliquer (498) til Kongerne med Conseillets (499) Svar, saasom til Konge Christian 6. af 13. Febr. 1741 og af 26. April 1743, hvorpaa fulgte det Kongl. Rescript af 7. Junii 1743 til alle Kirke-Patroner om at sætte Degneboligerne i Stand &c., item af 6. Febr. og 15. Maji 1745; Konge Christian sexti beneficium Paupertatis (500) mig allernaadigst forundt den 18. Junii 1745 med Ordre til mig ved Justits-Raad Bartholin at procedere formaliter (501) imod Professorerne; og med Ordre til Stifts-Amtmanden Baron N. Gersdorff at beskikke mig Procurator til Hiemting og Landsting, som ogsaa ved skriftlig Constitution blev mig anvist Niels Lind i Kallundborg; samt med Ordre til Biskop Hersleb at kundgiøre mig Kongens Villie og Benaading, hvilket og skeede ved Provst Nygaard; og ved højeste Ræt var Andreas Lowson Procurator; item Kong Friderici Qvinti Oppreisning i Sagen til højeste Ræt af 5. Jan. Og derpaa fulgte Stevning af 12. Januarii 1748, da Lowson havde ladet Appellations Tiden expirere (502), hvilket findes i mit tredie Hefte in folio iblant Documenterne.

1) Dic mihi: Qvis crudelior? aut qvi se ipsum negligit (aut qvi posteras? Responsum ita sonat: Crudelis est, qvi se ipsum negligit Crudelior, qvi & posteras) (503).

m) in publice commoda peccare er paa dette Sted at handle utilbørligt, ubilligt og ulovligt i et Æmbede, saa det bliver Eftermanden til Skade og Fortred.

n) For det første: Ey alleene ved mine Supliquer til Kongen om Degneboligen her især; men og ved mine Skrivelser og mine Svar til Biskop Hersleb 1) om Hævds Eyedom over Boligerne i Almindelighed &c. dat. 3. Julii 1742, hvilke Svar paa Biskop Herslebs Forslag om Brand-Societæt for Degnene i Sædland udi Provst Nygaards Omgangs-Brev til Degnene i Odsherred af 25. Junii 1742 Bispen siden foreslog paa Landemodet for at høre Provsternes Sentiment (504), men Nogle samtykkede det godt at være, de fleeste derimod mistykkede det i Faveur af Kirke-Patronerne, hvorpaa Bispen den Gang acquiescerede (506). 2) Om Bispens Forestil-

*) Denne Niels Holm var Procurator ved Over- og Under-Rættene i Kiøbenhavn, og derhos Auctions-Directeur ved Hof-Staten.

ling paa vedkommende Steder til at faae Degneboligerne i Eye, enten ved Gave eller taaleligt Kiøb, hvorpaa kunde indrettes Brand-Societæt for Degnene og Degneboligerne &c., dat. 9. Julii 1750, hvilket mit Svar og min Begiering paa Provst Hyphoffs Circulair-Brev af 6. Julii 1750 efter Bispens Villie og Ordre sendt til Degnene i Odsherred, da igien Ao. 1750 paa Johannis Landemode blev af Bispem ventileret (507) og ved Circulair-Brev til Degnene notificeret (508). Derpaa fulgte siden, efter Biskop Herslebs Forestilling og Ansøgning hos Konge Friderich den femte, Ao. 1751 den 8. Maji et Kongeligt Reglement, som gjør Degneboligerne til Degnene Eyedom imod 50 Slette-Dalers Betaling til Præste Enke-Cassen i Sædland, og tilsteder Brand-Societæts Oprettelse for Degnene tillige med Hielp af Kirkerne, &c., hvilket Brand Societæt ogsaa blev funderet til Dionysii Landemode 1751 i 15 Articler.

For det andet: I Henseende til Degnestavnens Tillæg ved næsten halvandet Aars Process ved Herredstinget her i Høve og for den af Konge Christian den siette dertil beskikkede Commission efter det mig paa Ansøgning meddeelte Udtog af Rigets Landmaalings Archiv over Grævning Degnestavn, da jeg fik per judicium recuperatorium vindiceret (509) Degnestavnen den Agerjord og Eng, som havde været borte i tre af mine Formænds Tid hen mod 50 Aar.

For det tredje: Ved Remedur (510) paa den store Fornærmelse i Degnekaldets Indkomster, som var skeet i mine to sidste Formænds Tid paa Kornet og paa Reedslet, idet jeg Tid efter anden haver faaet ved Øvrigheds Hielp og Dejudication (511) Bye for Bye, og Bye efter Bye, redigeret til Transaction (512) at betale mig min Løn: 1) Korn-Indkomsten efter Lovens og Forordningens tredje Parten imod Præsten; 2) Reedslet in natura hvad som var mig og mine Eftermænd i min Formands Tid og enten for mine Formænds Vankundigheds eller Forsømmelses og Skiødesløsheds skyld frataget; og 3) at levere mig begge Deelee efter Accord paa en vis Aarets Tid, hvilket jeg altsammen i Degnekaldets af mig indrettede Hoved Indtægts Bog haver anmerket.

For det fjerde: Ved Kirke-Patronens Tilstaaelse af 17. April 1754 om aarlig Betaling een Rigsdaler for Altarklæderne at toe, hvilket jeg i 15 Aar havde gjort for intet. Conf. samme Patroni Friises Brev af 30. April 1755.

For det femte: Ved Klokkernes Ringning for Liig i følge af den Kongl. Forordning af 7. Nov. 1682 og Anordningen af 3. Maji 1683, item Kongl. Rescript af 7. Junii 1693, og Kongl. Resolution af 4. Aug. 1728 med Consistorii igientagne Resolution trykt 1. Julii 1750, coll. (513) ovens. pag. — art. —, hvilket ingen af mine Formænd siden Lovens Publication har i agt taget, og jeg i 15 Aar taug med ligesaa, jeg taug med at kræve og paa-staae Betaling for Altarklæderne &c. at holde reene, indtil jeg fik de andre mange Vanskeligheder og Fornærmelser remederte (514). Saa mine Eftermænd have, i følge af nysmeldte Kongl. Befalinger, Consistorii Resolution og Patroni Friises Brev af 17. April 1754, Ræt og Magt at holde sig Betalingen for at ringe for Liig, neml. 1 Mk. 8 Sk. til 3 Mk. for hvert Liig, hvilket jeg haver afgjort, men selv nu i mine skrøbelige Omstændigheder ikke just skiøttede om at opbære, og derfor i min Tid samtykket enhver Bonde at lade selv ringe, naar ingen Ustyre eller Uorden derved skeer

imod Loven og Befalingerne, og naar Bonden skaffer Beviis fra Præsten og Kirkeværgerne, at de tillader det paa deres Ansvar, om Skade imidlertid skeer paa Klokkerne. Herom har jeg ogsaa faaet Kirkeværgere Søren Olessøns Seddel af 25. Nov. 1754, og Præstens V. Cruses Brev af 11. Januarii 1755: Nr. 1. Anders Mathssøn i Sneylerop haver betalt Grævinge Kirke for Klokkerne at ringe over hans afdøde Qvindes Liig, saa han tilstedes at lade selv Klokkerne ringe, hvilket meddeles Degnen Lyder Høyer til Efterretning og Beviis, at han kand være uden Ansvar, ifald Klokkerne vederfares imidlertid nogen Skade. Grev. den 25. Nov. 1754 Søren Olessøn.

Nr. 2. Tit. (515). At ikke noget Ansvar skal hæfte paa Eder i den Fald, neml. hvad Kirkens Rettighed angaaer for Klokkernes Ringning, enten over det Liig, der i morgen skal begraves, som er Niels Laurssøns Barn her af Byen, eller andre fleere i min Tid følgende Liig, hvorover Klokkernes Ringning maatte forlanges, da gives Eder dette til Beviis, at jeg bemældte Ansvar paatager mig &c. Grævinge d. 11. Jan. 1755. V. Cruse.

o) Hvor stor Møye og Bekostning jeg haver anvendt paa at sætte Grævinge Degnebolig, Stavn og Kald i Stand, da det var altsammen øde og i alle Ting forvirret, kand noksom kierdes af alt, hvad jeg haver anført derom. Thi mit Arbeide var overmaade, mine Reiser utallige, min Bekostning over Evne. Foruden det, at Boligens Bygning, som Synsforretningen i Tingsvidnet af 10. Sept. 1745 vurderer for 600 Rdl., kostede mig virkelig 700 Rdl. første Opreisning, og foruden de 33 Rdl. 2 Mk., jeg købte Eyedoms Ræt for, har jeg sat paa Reiser, Fortæring, Procuratorer, &c. til visse 200 Rdl., inden jeg fik Boligen og Kaldets Tillæg og Indkomst i den Stand og Rigtighed, jeg ynskede, og som Alting burde være efter Kongens Lov og Forordninger, saa mine Eftermænd ikke skulde være saaledes brødte, som jeg var ved min Ankomst til Degnekaldet. Og endda har jeg, indtil 17— (516) Aars Udgang, da jeg skrev disse Anmerkninger, anvendt til denne nye Boligs Vedligeholdelser meere end 100 Rdl.

p) 1) Skønner du nu ikke paa, at jeg i alle Ting, som sagt er, haver præfereret (517) dit og Posteritætens Gavn, og ikke søgt min og Mines Egennytte? Skønner du nu ikke paa, at jeg haver reedet og lavet Alting vel for dig, saa du kand i Magelighed og Tryghed uden Livs Fare og Sinds Bekymring legge dig i Fred og staae op igien i Roe til at gjøre dit Æmbede med Fliid? i den Sted jeg fandt Alting for mig i Vildereede og forhavet og maatte drages med megen Kummer og Besværlighed, undergiven stor Sinds Uroe, ja Livs Fare for Mig og Mine, som bekjendt er for Gud og heele Meenigheden i Grævinge. Kort sagt: Skønner du ikke paa, at jeg haver pløyet Furerne, lagt Sæden og harvet Klumperne, for dig i alle Maader, paa det at du kand med dine Eftermænd høste Frugten og Nyttens i god Tid og i Rolighed uden at være chicaneret og chagrineret (518) af Kirke-Patroner og Professorer, af Præster og Kirkeværgere, af Skifte-Ræt og Ante cessores (519), Arvingers Curatore eller Laugvæрге, af Forvalter og Bønder, saa som mig skeet er her i dette Sædlandske Siberien, som kaldes Odsherred, hvor Skiebne havde relegeret (520) mig at være, Fatalia retarderet (521) mig at blive, min Malheur obtorqveret mig at ex-

spirere (522) som Degn under en Præst, mellem hvilken og mig Gud skal være Dommer, og blant et udi Christendom vanartet, vrangt, uskiønsomt og gienstridigt Sognefolk, der vilde leve exlex (523) og var vant under forrige Præsters Præsidiø (524) til at spille Giek med forrige Degn og agte Degne-Æmbedet ringe som noget dependant (525) af Præsterne og Præsternes Villie, hvilket jeg hverken kunde, vilde, og heller burde taale? Og derfor maatte spende Belte med Alle til Remedur (526). Skiøtter du nu ikke om at conservere Degnestavnens Tillægs Grendser efter mit forhvervede Landmaalings Udtog af 11. April 1740, og efter Commissions Dømmen ved Jorddeelingen her i Grævinge den 15. Nov. 1746? Skiøtter du ikke om at beskierme den af mig pousserte (527) Rettighed og Løn i Korn og smaae Reedsel &c., og at iagt tage den af mig giorte Accord og Indretning i Degnekaldet? Skiøtter du ikke om at tage Ære af Æmbedet og derimod ære Æmbedet som det sig bør &c.? Saa skeer mig og mit Navn ingen Vanære; men Skaden og Spotten bliver din egen efter Fortieneste, og Ansvarret falder paa dig for Efterkommerne; kort sagt: Et hvert skiønsomt og retsindigt Menneske skal i fremtiden være din Dommer.

Tomus II.

II. Engelstrop.

Byen Engelstrop (a), strækkende sig i Øster og Vester, havde af Alders Tid 7 Gaardsæder, hvilke laae omkring Byens Gadekiær, som er stort og anseeligt, men for Forsømmelses skyld at reense det, groer nu med Tiden igjen (b), saaledes bygte: Vesten for Gadekiæret paa den .... Side laae No. .. og No. .. og lige overfor paa den .. Side laae No. .., og Sydost for Gadegiffret laae No. .., og lige over for i Nordost laae No. .. (528). For Enden af Gadekiæret mod Østen laae No. ... Disse Gaarde havde paa den Tid det mageligste Skyld udi Sognet til fuld Plov, neml. 6 til 7 Tdr. Hartkorn. Af disse Gaarde bleve de 3, som laae paa den søndre Side hos Gadekiæret,, ødelagte i den Svenske Krig Ao. 1658, den fierde, som var den mindste, kalden Gadsædegaarden eller Bakkergaarden blev øde 35 Aar efter Krigen og 13 Aar efter Landmaalingsens Tid. Ao. 1696 blev der igjen bygt en nye Gaard paa den søndre Side af Gaden, saa der ved min Ankomst til Grævinge var 4 Gaarde i Byen ligesom i Landmaalings Tiden. Da Byemændene 1745 og 46 gave sig til at rebe Jorden liger-

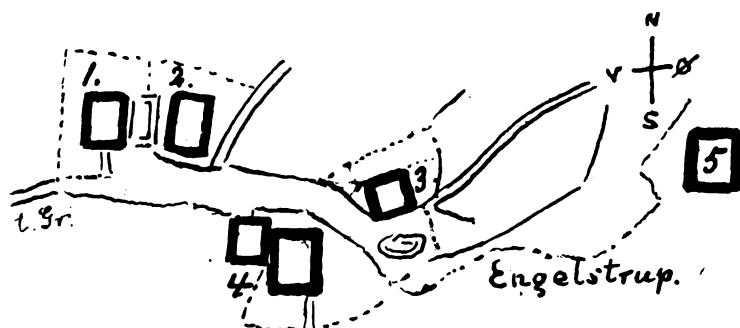
a) Engelstrop eller som det af da gamle Fædre findes skrevet in Actis Ingolstrop og ingilstrop, har Navn af Ingold (andre skrive Invold og Envold), en Mands Navn og af Torp, som bemærker Bye, det er Ingolds Bye, Ingolds Torp, Ingildstrup, eller som det nu omstunder udtales, Engelstrop, thi de gamle hedenske Navne ere i Tidens Længde meget forandrede.

b) Jeg har ofte viist dem Adgangs Maade til at reense det, ligerviis som til at skiøroderos Tørremose ud, men de foragte stelse gode og velmeente Raad og giøre aldrig det, der kan være til Byens Gavn, førønd de ved Trusel og Magt drives dertil. Conf. supra § 1 i den anden Afteeling om Grævinge Vandkilde. De savnede derfor Ao. 1750 ved den paakomne Ildsvaade Vandet; og Ao. 1754 og 55 kunde de ikke føre sig deres Tørve-Mose til Nytte for Vands skyld, som stod dem i Veyen.

viis som Grævinge Bye, bleve de øde Gaardes Avling, som havde været under Dyrkning i flæng, deels hos Mænd i Byen og Møllen, deels hos Mænd i andre Sognets Byer, indkalden og indvarslet til Deeling (c) og en Huusmand og Landpranger ved Navn Chresten Skiøtte, som boede i et Fæstehuus i Byen, bygde en ny Gaard paa den nordre Side af Gaden, og tog i Deelingen mod lige Hartkorn med de andre Byemænd, saa der bleve regulerede 5 fulde Gaarde i den Stand, de nu ere, hver Gaard paa 8 Tdr. 5 skpr. 2 fdk. $1\frac{1}{2}$ alb., følgelig er Engelstrups fulde Hartkorn Summa 43 Tdr. og 4 skiepper (529).

Gaardenes Situation i Byen er nu omstunder saaledes: Vesten for Gadekiæret paa den Nordre Side ligger 3 Gaarde, af hvilke de to første bleve af ulykkelig Ildsvaade fortærede Ao. 1750, den 9. Jan., men igien opbygte nye Ao. 1751. Vesten for Gadekiæret paa den søndre Side ligger een Gaard, og Østen for Enden af Gadekiæret ligger een Gaard.

I. Paa den nordre Side:

Den første Gaard, som Landmaalings forretningen sætter under No. [1]*), har siden havt flere Beboere end nogen anden Gaard i heele Grævinge Sogn; deres Tall og Navne ere følgende: 1) Niels Laurssøn indtil 1705, 2) Sønnen Laurs Nielssøn indtil 1708, 3) Peder Laurssøn indtil 1718, 4) Christopher Meyer (d), 5) Christen Jenssøn, indtil han strax syg blev bortført, og 6) Niels Rasmussøn (e), som af Tvang og Misfornøjelse gik derfra 1721. 7) Christen Jenssøn (f), indtil hans Arrest 1729, da 8) Anders Nielssøn fik

*) De manglende Matr. Nr. har jeg her og i det følgende anført eft. Markbogen i Matrikelarkivet. Udg.

o) udførlige Specialia herom findes i min over Degnekaldets Indkomster indrettet Hovtd. Indtægt Bog 4to. Men her hidhøre ikke som noget fornødent.

d) Denne Meyer havde været Vagtmester ved Kongens Guarde til Hæst, førend han kom hid til Grævinge Sogn, hvor han 1) boede 3 Aar her i Grævinge Bye i Officierhuuset, holdt Kroe og laante Penge ud paa Pant og 2) paatog sig denne Gaard. Men han blev ved hans vidtløftige Levned baade i Huuset og Gaarden sat i en saadan svekket Tilstand, at han maatte forlade Gaarden og flytte til Kiøbenhavn, hvor han døde.

e) Han lever endnu som Huusmand i Sneiderop Ao. 1756.

f) Han var tilform Gaardmand i Sneylerop paa Gaarden No. [9]vide infra Sneilerop, førend han flyttede her hid, hvor han i Forvalter N. Bange strenge Regierings første Aar blev sat fra Gaarden, tillige med flere dømt til Trældom i Cronborgs Fæstning, hvor han dede.

den i fæste. Alle disse Mænd havde tillige i Brug Halvdeelen af den Gaard, som i Landmaalingen var øde og i Landmaalingen er anført Nr. —, gemeenlig kalden Eyedoms-Gaarden. Den anden halve Deel havde Niels Rasmussen i Herrestrop i Brug indtil 1710 (g) og siden Møllerne i Engelstrops Mølle indtil Jorddeelingen skeede 1745. Efter denne Anders Nielssøns Død d. 22. Febr. 1752, udi hvis Tid baade Jorden blev rebet og Gaarden brændte, som tilforn sagt er, kom 9) Johan Mathssøn den 24. Martii, som fik fæste derpaa den 28. Junii ejusdem anni. Han tog Ao. 1755, den 10. April, til fælles Opsiddere med sig paa Gaarden sin Broder, 10) Maths Mathssøn.

Den **anden Gaard**, som Landmaalingen henfører No. [2] haver havt disse Boemænd: 1) Peder Jenssøn, som døde 1683, 2) Peder Knudssøn indtil hans Død 1702, 3) Niels Laurssøn indtil han døde Ao, 1727. 4) Ole Mogenssøn, i hvis Tid Jorddeelingen skeede, og Gaarden tillige med den forrige brændte (530), men blev igjen paa samme Sted nye bygt. Disse tre sidste Mænd brugte ogsaa et Gadsæde, som man kaldede Bakkergaarden, og som blev øde Ao. 1695, hvilken staar i Landmaalingen under No. [ ] (h).

Den **trede Gaard** [Matr. Nr. 3] er den, som Ao. 1745 og 46 ved Jorddeelingen blev bygt nye af 1) Chresten Christianssøn Skiøtte og beboet af ham (i) indtil han Ao. 1752 den 16. Martii med Øvrigheds Tilladelse afstod den til 2) Niels Jenssøn (k), som fik fæste derpaa den 28. Junii.

II. Paa den **søndre Side**:

Den **fjerde Gaard** er den, som Ao. 169— blev opbygt paa Kongens Bekostning for at tage mod de to Gaardes Avling, som forðum stode paa samme Side af Gaden mellem Gadekiæret og Ledet til Struhule-Vangen ud til Grævinge og som i Landmaalingen ere anførte No. [4 og 5] og havde været øde siden Svenskens Tid Ao. 1658. Aarsagen til denne Gaards Bygning var 1) at ingen Bonde i Engelstrop skiøttede da om disse øde Avlinger, thi enhver havde nok at bestyre og svare for sin egen Gaard &c., følgelig kunde de ikke ordentlig blive fæstede bort. 2) At, naar de bleve dyrkede i fleng, hvilket skeede i mange Aar deels af Mænd i Pleyerop og deels af Mænd i Gundestrop og Odstrop &c., som omsider kiededes ved Veyens Længde hid at dyrke dem, varre Kongens til Indtægter befalede Udgifter uvisse ,hvorved Regningen lidde Rabat &c. &c. Den første Bonde, som blev da sat paa denne nye bygte Gaard, var 1) Hans Jenssøn, som paa den Tid var Sognefoged og flyttede fra Grævinge hid. Han (1) dyrkede begge Gaardenes Jorder og svarede Afgiften indtil Ao. 1706, da Provstens Povel Bies Avlskarl, 2) Anders Laurssøn fik fæste derpaa; men han beholdt kun halvanden Gaards Avling, og den eene Gaards halve Part ble vfordeelt i 2 Parter og brugt baade i Engel-

g) conf. infra Herrestrop Gaarden No. [2].

h) Bakkergaarden stod forðum i Gierdestedet af Møllevangen mod den almindelige Agevey, mellem Ledet fra Struhule-Vangen og Sneilerops Møllevey, og mellem Ledet til Møllevangen og den ufare Møllevey og Sognevey, Nordost for Gadekiæret. Situationen viser endnu Spor deraf.

i) Man kaldede ham Skiøtte eller rettere sagt Skytte, fordi han i sin Ungdom havde været Skydedreng hos en Skytte. Han flyttede til Odstrop og boede der i et af Kongens Fæstehuse: han var en indfuld Skalk.

k) Han var en Sønneson af Sven Laurssøn udi Gundestrop vide § 9 Sect. 1 blant Familie-tædrene.

l) vide supra Grævinge & infra Odstrop & Prøilerop den 12te, den 3die og den 5te Gaard.

strop, Gundestrop og Atterop indtil Jorddeelingen skeede 1745 og 46 (m). Efter Anders Laurssøns Død 1740 kom hans ældste Søn, 3) Peder Anderssøn, som beholdt Faderens halvanden Gaards Avling paa 11 Tdr. 4 skpr. &c, indtil han i Jorddeelingen fik, som ovenfor nævnt er, lige Hartkorn med de Andre. Han døde Ao. 1752 den 22. Junii, hvorpaa da 4) Niels Laurssøn fik Gaarden den 30. Julii.

III. Paa Øster Siden:

Den femte Gaard er i Landmaalings-Matriculen ansat No. [5] og haver havt disse Opsiddere: 1) Ole Pederssøn indtil Ao. 1697. 2) Peder Laurs-søn, som døde Ao. 1698. 3) Maths Mogenssøn, indtil 1703. 4) Niels Anders-søn indtil 1718, da han afstod Gaarden til 5) Rasmus Anderssøn, som 1743 blev afsat og i hans Sted indsat 6) Christian Chrestenssøn (p) som efter Jorddeelingen ikke kunde for sin Liderligheds skyld bestride all Gaardens Avling, men maatte Ao. 1755 den 6. Maji overlade Halvparten til Mølleren i Engelstrøps Mølle, Thomas Rasmussen.

Engelstrøp Mølle og Mølle Huus.

Et godt Riffel-Bøsse-Skud østen for denne sidstnævnte femte Gaard længere ind i Møllevangen paa en liden Bakke mellem Engelstrøp og Herrestrop hos den alfare Vey midt igiennem Sognet staar Engelstrøps Mølle. Om den har altid været Mølle af Alders Tid paa denne Sted, skal jeg ikke kunde sige, ey heller til visse naar og af hvem den første Mølle er bygt, thi dertil har jeg intet fast Spor kundet finde. Den er en fri Eyedoms Veyrmølle med hosstaaende Møllehuus, men har slet intet Eyedoms Hartkorn, ey heller anden ringeste Herlighed. Beboerne have derfor, naar skee kunde og Leylighed gaves, søgt at faae, som de ogsaa have havt, noget af Engelstrøps øde Hartkorn. Men dette kand jeg som vist og tilforladeligt anføre, at førend Landmaalingen og over [ ] Aar efter Landmaalingen stod der en Leer-Mølle (531), indtil Ritmester Christian Liebmann Leegel lod i den Sted bygge en fuldkommen Veyrmølle, som han fæstede bort, indtil han blev forflyttet som Oberst Lieutenant og Commandant hen til Fridericia, da solgte han den Ao. 1798 den 1. Maji ved lovligt Skiøde til Mølleren Tyge Mortenssøn, som siden afstod den til sin Svigersøn, Mølleren, Søren Olessøn, efter at Provst Bies Enke havde foreskudt Betalingens Summa paa Rente. Udi denne Søren Olessøns Tid, som igjen solgte og skiødede Møllen fra sig til Provste-Enken Madame Borch, og som døde der Ao. 17—, blev Møllen af et haards Guds Veyr omkastet Ao. 172—, tredie Julenat, saa Provste-Enken maatte igjen lade den strax nye opbygge. Herpaa fæstede hun Ao. 1725 den 1. Junii den til Hans Rasmussen paa Livs Tid for aarlig Afgift 32 Rdl. 2 Mk. 8 Sk. i 2 Term., til 11. Jun. og 11. Dec., som var Renten af 652 Rdl. 2 Mk., der var anvendt til Møllens Bygning. Endelig efter hendes Død Ao. 1729 blev Møllen den 10. Junii 1729 af Arvingerne Mag. Niels Borch, Mag. Arnold Cruse,

m) See herefter ved Byerne Gundestrop og Atterop den 4de og 3de Gaard.

n) var Rytter Chresten Albertssøns Søn af Gunderstrop, en Bander, Bespotter og Ordgyder, en Fyldehals, Trættebælg og Horse-Bøddel, kort sagt, ret et ugudeligt Menneske. Jeg har ved given Leylighed foreholdt ham hans onde Vane med at bande og bespotte, samt formanet ham derfra, men Svaret, jeg fik, var dette: Jeg giver Eder Dievelen, jeg har ydet Eder, hvad jeg skal. Jeg har ogsaa formanet ham fra sit Fylderie, men han svarer: Hvad kommer det Eder ved? I betaler intet for mig. Jeg skal drikke, saa Lever og Lunge skal dantse i mig. Og derpaa bandede han end stærkere. &c. &c.

Jelling, skiødet og solgt til Ole Carlssøn i Aasnæs og Jens Pederssøn i Weddinge i Forweille Sogn, som fæstede den til Mølleren Hans Rasmussen (o) og nogle Aar derefter solgte den Ao. 1740 den 18. Junii for 800 Rdl. til Thorbiørn (vulgo Torben) Olessøn. (Han, foruden Halvparten af bemældte Eyedomsøde, havde ogsaa fjerdedeelen af den øde Gaard No. [ ] fra 1741 indtil Jordrebningsen 1746), efterat han havde kjøbt sin faders Ole Carlssøns Ao. 1740 afbrændt Mølle-Plads og derpaa bygt nye Mølle, leyede Ao. 1743 Engelstrops Mølle til fornævnte Hans Rasmussen. Ao. 1745 flyttede han bort til Høybyes Mølle, som han havde kjøbt; og derpaa beboede Torbens Broder Hans Olessøn Engelstrops Mølle indtil ved Sct. Hanses Tider 1746, da Lybekkeren Claus Maas (p) kom fra den hollandske Mølle i København hid og fik denne Mølle af Torben i fæste indtil hans Død den 18. April 1753. Derpaa solgte Torben den 11. September 1753 Møllen til Anders Hanssøn fra Friderichs-Sund for 800 Rdl. Han igien den 18. Febr. 1754 afstod den til sin Søsters Mand Thomas Rasmussøn fra Windekilde, som efter sluttet Kjøb ogsaa for 800 Rdl., fik Skiøde derpaa den 11. Junii 1754 og Ao. 1755 den 6. Maji paatog sig Halvparten af den femte Gaards Avling No. [ ] i Engelstrop, hvorom nyelig er talet, og fik Ratification (532) derpaa af Amtmanden Joachim von Barner den 28. Augustii. Sognet har nu ikke flere Møller, end den samme, som ogsaa mestendeels fremmer Sognefolkets Korn malet (533).

Udi Byen findes nu omstunder 2 Fæstehuse, det eene midt paa Gaden, det andet i Nordost hos Gadekiæret, men begge have intet Hartkorn. Gadekiæret her i Engelstrop er det største, som findes i Grævinge Sogn. Paa Byens indhegnede Gierder ere der 4 Vangelede, et mod Norden, et mod Østen, et mod Sønden og et mod Vesten. Giennem denne Bye og Byen Herrestrop falder stedsde ved Nat og ved Dag den meeste og almindeligste Færsel fra alle Sognets Byer baade til Kirke og fra Kirke, til Mølle og fra Mølle, til Skole og fra Skole &c. Byen haver 3 Vange, nemlig Strandvangen, Biergevangen, hvilke Navne ere beskrevne ved Grævings Bye, og Møllevangen, som nævnes saa, fordi Møllen staar derudi; ellers kaldes den ogsaa Holmevangen.

1) **Bierge-Vangen** med Grendseskiel samt Aaser og Skifter ved Navn og Tall.

Bierge-Vangen som løber længst hen i Nord over Bakkerne forbi Strubhulen, har Grendseskiel med Grævinge mod Vesten ved Spangebroe og mod Norden ved Strubhulen, Hælde-Aasen (534) og Præstelyngen, item med Sneilerop mod Nordost bag **Lunte-Bierget** (535) og **Hauge-Bierget**, mellem hvilke to høye Bakker, som ligge paa Engelstrops Grund, Sneilerops Mølle-

o) Denne Hans Rasmussen var tillige med Sognefogeden Søren Olessøn Synsmand i den ulovlige forretning over Grævinge Degneboligs Brøstfældighed. Plura vide supra Sect. 2 § VI blant Efterretningens Noter. Han havde i sin Tid Halvparten af Eyedomsgaardens øde No. [ ] i Brug, Conf. Engelstrops første Gaard.

p) Claus Maas var en dygtig Møllebygger, som satte Engelstrops Mølle, som ved hans Ankomst var forhavet, igien i god Stand, men han satte og tillige hans liden formue til derpaa for Snak og Tak &c. Kort sagt: Han i sin Troeskyldighed blev forfordeelt, hvorudover Græmmelse &c. var Aarsag til hans Død. vide Sect 2 § 1 blant Begravelserne udenfor Kirken Nr. 2.

vey, løber fra Strubhulens alfare Vey hen til Engelstrops Mølle og Sognets alfare Vey.

Aase i Bjergevangen*): Luntebjerg, Schou- og Skielstyckerne, Liunge-Aas, Spangebierre-, Riis-, Høved-, Baste-, Tofteagers-, Steenbiargs-, Steen-gaards-, Agg-, Sand-, Agersaas, Ellestyckerne, Gaaseholms- og Berste Aas.

Aase i Strandvangen: Hylle-Aggers Aas, Huusetofte-, Føls-Hoffoeds-, Klinte-Stycke-, Lerzieslung-, Smør-Docts-, Kolsbiargs-, Mølle-Aggers Aas, nogle-Stykker ved Kierke-Stætte, nogle Støcker i Krogerup, Hørlycke Støckerne, Weyes Horne Støckerne, Bryne-Moese Aas.

Aase i Møllvangen: Kroeagers Aas, Havreholms-, Lundestøckerne, Refvebiargs-, Mølle Styckers-, Hellebiargs-, Vriche-, Boestycke-, Søholm Langgaards Aas.

III. Herrestrop.

Byens Situation og Gaarde fordum.

Herrestrop (a), som er korsbygt mod alle plagas mundi eller Verdens Hiørner, har for hundrede Aar siden havt 11 Gaardsæder: De 10 Gaarde stod inden Byens Vangelede, neml. 2 mod Norden, 2 mod Østen, 3 mod Sønden og 4 mod Vesten; den 11te stod udenfor Byen i Holme-Vangen hos Rønnebjerg. Af disse Gaarde bleve der 2 øde i den Svenske Krig, neml. den, som laae uden for hos Rønnebjerg, hvis øde Jord kom i Brug da hos en Bonde i Atterop og blev i Landmaalingen 1682 anført til Atterop, som indtil denne Dag har beholdt den (b), item den, som laae i Nordvest tæt inden for Vangeledet. Blant de 9, som vare tilbage i Landmaalings-Tiden fandtes een med Teyltag, som man kaldede Eyedomsgaarden (538). Denne blev svækket og omsider solgt til Dragsholms Herskab, saa den riige Jøde, Taixera (c), som boede paa Slottet i Landmaalings Tiden lod den selv dyrke indtil 1685, da Gaardens Levning blev nedbrudt og Mikkell Jenssøn, Peder Sørenssøn og Ole Sørenssøn brugte Jorden tilfælles indtil 1695. Saa beholdt

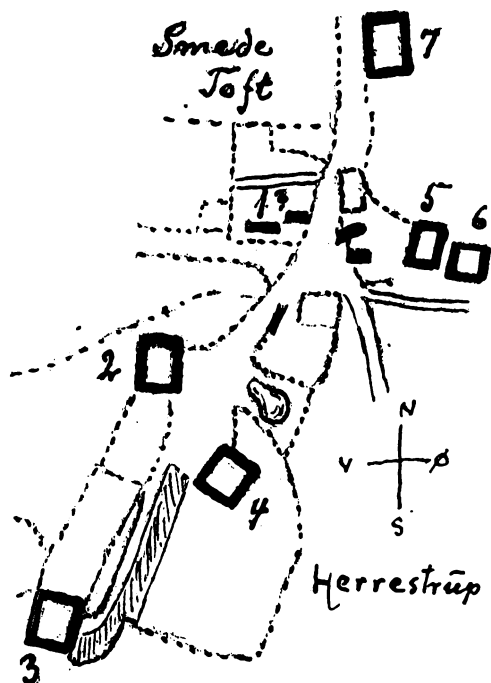
*) Forf. har haft til Hensigt at meddele Navnene paa alle Aaserne i Byvangene, men har kun naaet det for enkelte Vanges Vedk. og har ladet Plads i Manuskriptet staa aaben til Resten. Efter Markbogen i Matrikelarkivet anføres her og under de følgende Byer Aasernes Navne, hvoraf mange har Alders Hævd.

a) Saaledes synes mig, at det er rettest skrevet og saa skrives det nu omstunder. Tilforn skrev man Herredstrop og i gamle Dage Herridstrop. Derivationen (536) maa være af det Mandsnavn, Hære eller Herod og Torp., Harestorp eller Herodstrop eller af det ældgamle Ord Har, som betyder Høy, fordi denne Bye ligger høyt og høiere end nogen i Sognet, er Midelpuncten i Sognet og ligesom Herre over de andre Byer, dog ikke i Hørlighed, men for Situationens skyld, som et herligt Sted den ligger paa. Thi 1) naar man staaar paa Skolebakken hos Korsveien paa Gaden, kand man see den halve Deel af Sognet, neml. de 6 Byer omkring sig; 2) kan man i klart Veyr see mod Sønden og Sydost 4 til 5 Mile ind i Landet og tælle over [ ] Kirker ad den Kant, foruden Herregaarde, ja see Roeskilde Domkirkes Spir over i. Miil borte uden Perspectiv eller Kikkert. Maaeskee de gamle Fædre, som skreve Herridstrop, have med Navnet villet sige saa meget som: rid her hid til dette Torp, her kand du som af en Specula eller Vagttårn see dig vidt omkring (537).

b) Noten mangler.

c) vide Sect 1 § 7.

Mikkel Jenssøn Avlingen alleene og bygde Huuse dertil. Ao. 1693 blev den Gaard øde, som kaldedes Gadsædegaarden og var beboet af en Enke, hvis Mand døde kort førend Landmaalingen. Og Ao. 1713 blev Ole Mikkelsøns Gaard øde.

Byens Gaarde og Situation nuomstunder med Hartkorn in genere og in specie.

Nu omstunder er Byens Gaarde i Tallet 7 og i Situation saaledes, neml.: 4 mod Sønden, 2 mod Østen og 1 mod Norden. Hartkørnet er in Summa 44 Tdr. 1 skp. 3 fdk. 1 album (539), deelt ved Jord-Reebningen Ao. 1745 til Enhver især efter Beregning til hver Gaard: 6 Tdr. 2 skpr. 1 fdk. 2⁶/₇ alb.

I. Mod Sønden.

Den første Gaard [gl Nr. 4] i Byen er den, som blev Ao. 1695 bygt af Smeden 1) Michel Jenssøn til Avlingen fra Eyedoms-Gaarden (d), hvilken han da fik i fæste til bestandig Brug og beholdt Avlingen og beboede Gaarden indtil hans Død 1721. Efter ham kom hans Søn, 2) Jens Mikkelsøn, hvilken var en duelig Avlsbonde, en god og sagtomdig Mand, og iblant Bønderne en exemplarisk Christen. Han døde Ao. 1751, d. 18. Apr. af Sprinkelsyge (540), som da var gængse i Grævinge Sogn. Af hans efterladte Sønner traadte i hans Sted til Gaard og Avling 3) Christian Jenssøn den 11. Maji 1751, men han levede kun ved Gaarden indtil 6. Apr. 1755 (e). Efter hans Død fik 4) Laurs Mathssøn (f) Gaarden i fæste den 14. April.

Den anden Gaard, som i Landmaalingen staar under No. [3], findes paa

d) Efterat han først havde havt den i Landmaalings Tiden No. [ ] øde Gaards Jord (541) fra Ao. 1689 til 95 i Brug til sit Smedie-Huus, fik han denne Eyedoms-Gaard; de Gamle skrev Egendomsgaarden. Dens Bygning stod forud hos Bye-Ledet mod Vesten, hvor denne Mikkel Smeds Søn, Maths Mikkelsøn, af Profession Snedker, da han som Caporal fra Rytteriet havde faaet Afskeed, bygde Huus, som nu efter hans Afgang 1751 er Kongens Fæstehuus for andre. Haugen derhos kaldes endnu Eyedomshaugen, og Brønden, som er den beste i hele Byen, kaldes Eyedom-Brønden.

e) Liigtalen med hosføyede Livsløb om Sønnen saa vel som Faderen findes blant mine over en Deel Bønder i Grævinge Sogn forfattede Testamenter. Thema over Faderen var Joh. 1, 48: See, det er sandelig en Israëlit, i hvilken er ikke svig. Over Sønnen var Tob. 7, 7: Du er en ærlig og god Mands Søn. Over Moderen Kirsten Hænsdotter, som døde 1755, 20. Aug., var Thema disse Ord: Ruth 3, 11: Folk i den gandske Bye vide, at du er en dydelig Qvinde.

f) en Sønnesøn af Anders Mathssøn i Grævinge, vide supra Sect. 1 § blant Familie-fædrene.

sit forrige Sted og haver havt følgende Beboere: 1) Niels Rasmussen indtil Ao. 1710 (g), da han formedelst Alderdom og Skrøbelighed afstoed Gaarden til 2) Søren Olessøn (h). Han fik siden derhos Ole Michelssøns Gaards Avling, som Landmaalingen anfører [ ], i Brug Ao. 1713, da Gaarden blev øde (i). Foruden Gaardens faste Hartkorn og Ole Michelssøns øde, som ved Jorddeelingen nu er deelt paa Byen til Ligning, som sagt er, har han endnu en liden Jord i fæste paa 1 fdk. 2 alb. Hartk. (k). Denne Jord tilhører Herrestrops Bye, enddog den regnes til Atterops Mark. Udi Lanmaalingen er den maalt og beregnet udi Sneylerops Biergevang og Hældernes Aas, som er maaalt fra Søndersiden, neml. den første Ager, i den eene Ende breed $10\frac{1}{2}$, i den anden 37 ale, lang 281 Alne, en ringe Havre-Jord, den aarlige Afgift er 10 Sk.

Den **trede Gaard**, anført i Landmaalings Tiden No. [1] staar endnu paa sit gamle Sted, hvis Boemænd ere: 1) Søren Pederssøn Skreder (l) indtil 1697. Han havde tillige den i Landmaalingen øde Gaards Avling No. [ ] (m) indtil 1689. Efter ham kom 2) Maths Nielsøn indtil Ao. 1700; men hverken haan eller Eftermændene havde Søren Skreders Øde. 3) Ole Jenssøn, som afstod den 1730 til sin Søn, 4) Ole Olessøn, men han levede ikke længere end indtil 1733, da 5) Anders Ipsøn (n) fik Gaarden i fæste. Efter hans Død Ao. 1752 den 15. Junii kom den 28. Junii 6) Laurs Sørenssøn (o).

Den **fjerde Gaard** stod i Laandmaalingen No. [10], hvis Opsiddere ere siden den Tid 1) Anders Nielsøn, som døde Ao. 1695; efter ham kom Sønnen, 2) Niels Anderssøn, som beboede Gaarden indtil hans Død 1740 i Januarii Maaned. 3) Rasmus Pederssøn p).

g) Denne N. R. S. havde derhos Helvdeelen af Egedoms Gaarden i Engelstrop No. [ ], vide supra Engelstrop første Gaard.

h) Var i sin Tid Kirkevæрге fra Ao. 1729, Sognefoged fra Ao. 1732, Præsternes Medhielper fra Ao. 17—, Fattiges Forstander fra Ao. 17—, Fader til [ ] Børn (542), ret en Helvedes-Øgle, i hvis Samvittighed kunde vendes et heelt Læs Tjørne uden at ribbe ham, hvis Børn og Afødde kand med Rette kaldes Serpentigena (543). De fleste i Grævinge Sogn, især de fattige, signe ham (544); jeg haver altid indført og kommet ham ihu i Litaniet (545), om Gud vilde engang, efter Apostelens Pauli Ord 2. Tim. 2, 24, 25, 26, give ham Omvendelse til Sandheds Kundskab, saa han maatte blive ædru igjen af Dievelens Snære, og istedenfor at være en Modsætter og Modstander, svare til hans anførte Navne og blive en Medhielper og Forstander, som Væрге og retfærdig Foged. Plura vide supræ § 9 Sect. 1 om Familie fædrene item Sect. 2, § 1.

i) Ole Michelssøns Gaard stod fordum Vesten i Byen hos Eyedoms-Gaarden, der hvor siden Anders Jenssøn Leyre havde Levningerne som Huusmand indtil hans Død 1754, og er nu kongens Fæstehuus for Hans Jenssøn Kløge.

j) Var i sin Tid en ond og svigefuld Mand, teste autographo Dixconi Christiani Petri Holbechensis (546).

m) Denne øde Gaard stod førend Svenskens Tid i Nordvest inden for det Nordre Vangedel, og Avlingen fik Mikkel Smed fra 1689 til 95. conf. supra.

n) Var en oprigtig, retsindig og i sin Christendom vel grundet Mand, den ældste og beste af den gamle Ips Anderssøns Descendentor, et Exempel til Efterfølgelse for hans Brødre og Familie. vide Sect. 1 § 7 blant Familie-fædrene. Han døde 1752, 15. Junii, 47 Aar; gl.; Thema til hans Testament var dette: Prov. 10, 7: (547) En Retfærdigs Hukommelse er til Velsignelse, men de Ugudeliges Navn skal raadne.

o) En af nysmeldte Sognefoged Søren Olessøns Sønner, hvilken han fik her ind mod at være Selv-Cautioquist for baae Gaard og Avling, siden Drengen var kun ung, &c.

p) vulgo Rasmus Smed, ikke fordi han, men hans Fader var Smed i Grævinge, næmlig den navnkundige Peder Smed.

II. Mod Østen:

Den femte Gaard, som Landmaalings forretningen sætter under No. [9], har været hen mod 200 Aar beboet af een Familie i lige Linie neml. Fader og Søn, saa Sønnen er altid kommen i Faderens Sted (q). Jeg vil her alleeneste, efter min vedtagne Maade, begynde fra Landmaalings Tiden, da Beboerne var: 1) Ole Nielsøn, dernæst efter hans Død, 1692, Sønnen 2) Rasmus Olessøn, som Ao. 1729 i sin Alderdom afstod Gaarden til sin Søn, Ole Rasmussen (r). Disse to sidste havde Gadsædegaarden No. [ ], beboet i Landmaalingen af en Enke, hvis Navn ikke nævnes, men blev øde Ao. 1693, halvparten i Brug tillige med Hovedgaarden lige indtil Jorddeelingen skeede Ao. 1745.

Den slette Gaard, i Landmaalingen anført No. [8] har havt disse Opsidere: 1) Byrge Svenssøn indtil 1697, 2) Jens Anderssøn indtil 1700, 3) Johan Bøs (s) indtil 1706, da han flyttede til Odstrop og gjorde Mageskifte med 4) Thomas Kynemundt, som Ao. 1709 drog til Frenderop (t) og byttede med 5) Morten Jenssøn, men han blev der ikkun 3 Maaneder, thi han kunde ikke bestaae. Efter ham kom da 6) Chresten Laurssøn, som beboede Gaarden indtil 1735, da han afstod den til sin Søn, 7) Anders Chrestenssøn, som døde der i Maji Maaned 1740. I hans Sted kom 8) Niels Anderssøn, som blev trolovet til Enken, men døde inden Bryllupet blev fuldbyrdet, hvorpaa Enken endnu i samme Aar blev gift med 9) Jens Pederssøn; han døde der ogsaa den 27. Julii 1750, saa Enken blev fjerde Gang gift med sin Tiennekarl 10) Ole Ipsøn. De 9 første af disse Gaardmænd havde derforuden Halvparten af den nys omtalte Gadsædes Øde i Brug indtil Jorddeelingen skeede Ao. 1745.

Mod Norden:

Den syvende Gaard, ansat i Landmaalings Matriculen No. [7] har fra den Tid været beboet af følgende Mænd: 1) Anders Pederssøn Jyde indtil 1683, 2) Niels Olessøn til 1690. 3) Laurs Laurssøn indtil 1695, da i hans Sted kom Sønnen 4) Mathis Laurssøn (u), som 1719 flyttede til Grævinge og byttede med 5) Jeppe Olessøn; han afstod den da Aaret derefter Ao. 1720 til 6) Hans Hanssøn. Denne Hans Hanssøn og de fornævnte Mænd, Mathis Laurssøn og Jeppe Olessøn, havde ogsaa den fra Svenskens Tid øde Gaards Jord, som var brugt af Søren Pederssøn Skredder indtil 1689 og af Michel Smed indtil 1695, i Brug ind til Byens Jord blev rebet og deelt Ao. 1745.

q) Jeg har udregnet det i 7de Led, thi fra Ao. 1574 kand jeg spore den Familie in Actis, skiønt ikke altid i det gode.

r) Han var af ovenmeldte Søren Olessøns, Sognefogdens, Slægt, en svigefuld og fortredelig Mand, hvis Ondskab Kirkens Lærere hverken kunde ved Forsøg formane ey heller verdslig Øvrighed dicteretStraf tvinge ham for. Hans Oldefaders Oldefader Ole Nielsøn levede Ao. 1574 og døde der Ao. 1597. Hans Oldefaders Farfæder døde der Ao. 1614, navnli. Niels Olssøn. Hans Oldefader N. O. døde Ao. 1661. Hans Farfader og Fæder ere meldte tilforn.

s) Var Sergeant ved Land-Milicen, og boede i Aasnæs, iørend han kom hid at være Kongens Bonde. conf. infra Olstrops 4de Gaard Nr. 5.

t) vide Odstrop, Frenderop og Atterop, den 4de, 1ste og 2den Gaard.

u) Han var Sognefoged fra Ao. —, har efterlædt sig en Deel Descendenter af begge Kion, men derhos kun et slet Rygte. Børnene trives ikke efter ham, saa han kand appliceres (548) det gamle Axioma (549) De male qvæsitis non gaudet tertius hæres (550). Conf. § 9 Sect. 1 blant Familie-fædrene og den 10de Gaard No. 17 udi Grævinge Sect. 2.

Efter Hans Hanssøns Død Ao. 1747, den 15. Dec., blev Gaarden af Enken for hendes Datters skyld den 13. Febr. 1748 overladt til 7) Sven Hanssøn.

Byen Herrestrop har nu omstunder 8 Fæstehuse, blant hvilke er et Smedehuus. De tre staae bygte paa de øde Gaardes Grunde, det 4de staa midt paa Gaden hos Kors-Veyen mod alle Hjørner som en Insula (551). Det femte staaer mod Østen, og de andre tre staae mod Sønden. Midt imellem de 4 Gaarde og de 4 Huuse ligger Gadekiæret mod Sønden (552).

Kongens Skole (553).

Denne Bye, Herrestrop, ligger midt i Grævinge Sogn og er som Centrum, hvor ud over ogsaa den Kongelige grundmuurede Skole for Sognets Ungdom blev her bygt Ao. 1736 midt i Byen hos Korsveyen. Bygningen bestaar af 8 Fag, hvortil findes intet Inventarium uden hvad som er muur- og nagelfast. Hos Bygningen findes en indgierdet Kaalhauge, men ingen Brønd, hvilket er meget besværligt. Uden paa Skolebygningen, som vender i Øster og Vester, staaer over Indgangs-Dørren mod Sønden i en Steen udhuggen denne Inscription:

Hoc Pædagogium, et hujus instar novo
in reservatis Regiis Præfecturæ Dragsholmiæ
tractibus fundavi

A: C: CIOJCCXXXVI (554)

Vi Siette Christian, som ved Guds Magt beklæde
Den Fierde Friderichs, vor salig Faders Sæde,
Og villig drage for Guds sande Kirke Sorg,
Den Vi skattere for hvert Kongeriges Borg.
Vi følge hannem i at bygge Skolers Muure,
Og ynske, at vor Æt maa deri saa fremtuure,
At under deres Spiir Guds Ord ret læres maa,
At Gud sin Ære kand og Hver Guds Rige faae.

Øverst over denne Inscription staaer Kongens Christiani Sexti Navn en Chifre med Krone over.

Til denne Skole ligge alle Sognets Byer med Fæstehuse, som have Frihed til at sende deres Børn derhen til Underviisning; men dertil contribuere (555) nu egentlig 5 Byer, neml. Grævinge, Herrestrop, Gunderstrop, Pleierop og Atterop. De andre efter Repartitionen (556) betale deels til Overbyes Skole i Oddens Sogn, saasom Thorildrup og Frenderop, deels til Sonnerop Skole i Høybyes Sogn, saasom Sneilerop, Preilerop, Holt, Odstrop og Engelstrop. Skolelønnen for Skoleholderen er aarlig af Kongens Cassa Penge 24 Rdl., hvilke Qvartaliter imod Skoleholderens Haand og Qvitering annammes 6 Rdl. nu hos Kongens Forvalter, Kammer-Raad Niels Bang, boende i Egebjerg, dernæst 14 Lpd. Høe og Halm af hver Tønde Hartkorn, neml. 300 Tdr., og [27] Læs Tørv.

Skoleholderne i denne Skole, siden den blev bygt og oprettet, have været i Orden og Tall disse følgende:

Cornelius Valentin Roed, som var Student, født i Kallundborg af en tydsk fader, som var Hattemager, dimitteret fra Kallundborgs Latinske Skole til Kiøbenhavns Academie Ao. 1723, havde conditioneret hos Hr. Chresten Gamst i Store og Lille Fuglede i Artz Herred, hos Hr. Jørgen Ogelbye i Wiskinde og Avnsøe i Skipping Herred, hos Hr. Echard Christopher Bentzen i Kundbye i Tutze Herred og hos Claus Buk paa Bierby-Gaard ibidem (557), førend han af Grævinges Sognepræst Hr. Peder Lund blev antagen til Herrestrops Skole, hvor han lærde og underviiste Meenighedens Ungdom, som en til Skole-Æmbedet duelig og i Levnet skikkelig Mand, baade hans Superieurer! (558) og Meenigheden til Fornøjelse, udi 14 Aar, neml. fra Nyt-Aar 1737 indtil Nyt-Aar 1751, da han, kied af Byrden og misfornøyet over det, at Kongens Løfte og Befaling ikke blev efterlevet, uagtet at Kong Friderich den femte, da han Ao. 174— mynstrede Landfolket ved Fauerboe-Kroe, havdê paa hans allerunderdanigste Ansøgning ved et Rescript af — befalet Biskop Hersleb at promovere (559). Skoleholderne til Degnekald efter Senium (560), men han maatte som leig (561) Person, som ingen — Tieneste havde gjort Publico, ja Biskop Herslebs egen Tienere *) tvertimod Forordning, Løfte og Befaling at blive præfereret (562) og af Biskop Hersleb indsat til det beste her i Odsherred Ao. 174— vacant værende Degnekald, efter lovlig Opsigelse til Sognepræsten Hr. Valentin Cruse &c. forlod Kongens Skole i Herrestrop og antog en Proprietair-Skole i Ørslunde under Skoven i Siersted Sogn i Alsted Herred (y).

2. **Søvren Ivarson Høbjerg**, født i Aalborgs Stift i Jydland udi Horns Herred i Tornebye, hvis Annex er Vidstrop, hvor hans Fader var Præst, havde freqventeret Wiborgs Cathedral-Skole, hvorfra han Ao. 1739 blev dimitteret, og derpaa ved Kiøbenhavns Academie antagen som Student, conditioneret paa Jægerspriis hos Forpagteren Joachim Paaske, i Nørre-Jernløse i Mehrløse-Herred hos Præsten, Hr. Abraham Rüdiger, i Aasnæs i Odsherred hos Præsten Hr. Chresten Dahl, i Kundbye udi Tutse-Herred hos Degnen Niels Sinning, og var derpaa først Skoleholder 2 Aar i Sø-

*) Han fik, efter hans egne Ord og Tilstaaelse til mig i Degnens Steen Konums i Wiig og Andreas Hiorts i Nyekøbing Overværelse, Anviisning og Hielp af Biskop Hersleb til Kongl Dispensation (563) fra Forordningen af 23. Jan. 1739, skjønt han hellere bokiendte sig at ville have blevet ved den Accord, han stod i med Klokkeren i Næstved om Klokke-Tienstestens Afstaaelse; men Biskop Hersleb, som af Bispestolens Myndighed da havde i Vacansen Rættighed til at kalde Degn i Høybye, skienkede ham Degnekaldet med disse Ord. Nu kand I spare Eders 200 Daler til Klokkeren. Saa ærligt gaær det stundom til med Guds Kirkes Æmbeder baade imod Gud: hellige Villie og Kongens gode Agt. Man kand ikke negte, at det jo var en considerable Douceur (564) for Peder Justen, som vexelviis havde ageret Bispe-Kusk og Bispe-Tiener, og derfor faaet sin Løn og Visitats Sporteler, men en creve-coeur (565) for Cornelius Roed og flere deslige gamle troe Skoleholdere, som for Publici beviist Tienneste afspises med Snak. Meere herom har jeg anført ved Høybyes Degnekald (566).

y) Medens denne Cornelius Roed var Skoleholder her, anholdt han Ao. 1754 hos Biskop Harboe udi Visitatsen om Promotion (567) til Degnekald efter Senium i Følge af Kongens Befaling, men fik til Svar, at der var saa mange, som skulde hielpes. Hvorpaa Corn. Roed replicerede: Ja, ja! er der nogen, som har nærmere Ræt, været ældre Skoleholder og tient troeligere end jeg, saa forlanger jeg det aldrig. Og kort derefter qviterer han ogsaa denne Skole, gammel 54 Aar, og søgte aldrig hverken Skole eller Degn-Æmbed, men levede sin øvrige Tid hen i et Huus ved Gundetved (568).

strup i Mehrløse Herréd, førend han 1751 til Nytaar blev Skoleholder her i Herrestrop og fik sit Æmbedsbrev fra Amtmand og Conference-Raad Friderich Adeler. Til Skole-Æmbedet var han vel saa beqvem som den forrige, men i Sind vanskelig, og i Levnet ikke ustraffelig (569).

Grævinge Sogn burde med rette have havt 2 Skoler, thi hverken kand den eene Bygning eller Skolestue rumme heele Sognets Ungdom, ey heller kand een Skoleholder overkomme og bestyre Underviisningen for alle de Unge, der findes i Sognet. Der var maaskee ogsaa bleven føyet Anstalt til to Skoler, hvis ikke den magelige Sognpræst, Peder Lund, havde hindret det med sit ubetænksomme Foregivende, at det behøvedes ikke, der kunde være nok med een Skole, hvilket hans trofaste Medhielpere, Søren Olessøn, og Maths Svenssøn, Knud Pederssøn og Conrad Mikkelsøn affirmerede (570), uagtet mange andre Sognemænd contradicerede (571). Men den Mand maa i sin Tid, baade før og siden han blev Præst, ikke have faaet meget med Information at gjøre, siden han gjorde sig saa løst Begreb om Børns Underviisning; og det er meere end forunderligt, at han, som paa den Tid, da Skolen blev bygt, havde allerede været Præst og Lærer for Meenigheden over 20 Aar, ikke bedre havde indseet og mærket de Vanskeligheder, der, for Situationens skyld i Sognet, gjør Skolegangen for Børnene for visse Byer paa Aarets visse Tid umuelig. Og havde han, som døde 3 Aar derefter, oplevet en halv Snees Aar, saa havde Tiden og Omstændighederne lært ham med Nag at kiende sine Feyl, om ikke af andet, saa dog af Meenighedens i den fald ikke aldeles ugrundet Knur &c. Men dette som andet meere tracterede hans Selvraadighed og Magelighed cavalierement (573). Nu er det ikke saa let at faa forandret, siden Repartitionen (574) over Kongens Gods er giort og factsat. Nuværende Sognepræst har vel ved given Leylighed talet og skrevet derom, især da Degne-Skolerne skulde oprettes (aa); men Forslaget blev ikke accepteret. Skoleholderen har der ud over en Munus Servitutis (575) eller er stedse træl-bunden; Degnen maa paa sine Tider, helst paa Aarets vanskeligste og farligste Tid, drages med meere og oftere Sogne-Læsning; og for Præsten er

2) Udi mine skrøbelige Omstændigheder betalede jeg ham for at passe mine partes i Kirken, men han pro mediterede (572) adskillige Chicaner imod mig.

aa) Amtmand Frid. Adellers Brev til Provst Nygaard dat. Gundetved den 5. Martii 1739 med indlagte Formular udi om Skolerne, hvoraf med forderligste af hver Præst skulde indgives Notice om efterfølgende: Specification over Skolerne i N. Sogn og Byerne, samt Stederne, som til enhver Skole beqvemmeligst kand henlægges. Amt, Herred, Sogn og Byer, hvor Degne-skolerne bliver. Byer og Steder, som til Degneskolen henlægges. Hvor ellers anden Skole er eller skal bygges. Hvo Kirkepatronen er. Hvo større Lods Eyere ere. NB. Enhver observerer vel at forklare i den første Rubrique, hvor ingen Degnebolig er, at da een skal bygges, samt paa hvad Sted.

Derpaa blev til velærværdige Hr. Provst Nygaard indsendt Specification ssaaledes paa hver Rubrique:

1) Grævinge Sogn og Bye ligger i Dragsholms Amt udi Odsherred. 2) Her udi Grævinge er en Degnebolig, hvorved til Degne-Skolen kand henlægges Grævinge, Thorildrop, Sneilerop og Preyl. Byer. 3) Udi Herrestrop er en Kongens Skole. 4) Til denne Herrestrops Skole kand henlægges Herrestrop, Holt, Odstrop, Frænderop, Atterop, Pleierop, Gundestrop og Engelstrop Byer tillige med Møllen. 5) Grævinge Kirke Patron for nærværende Tid er Assessor og Professor Medic. Georg Detharding. 6) Kongen er alleene Lods Eyere her udi Sognet. Grævinge den 19. Martii 1739. test. V. Cruse.

det nu, om ikke keedsomt, dog møysommere Arbeide, end om her var 2 Skoler i Sognet, saafremt enhver af Lærerne efter foreskrevne Maade og Maal skal retsindig i det dem betroede Æmbede præstere præstanda (576) og med frelst Samvittighed kunne bestaae for Gud og Kongen.

Byen Herrestrop ligger inden 6 Vangelede, neml. 4 ud til Holme-Vangen saaledes: et mod Vesten, et mod Norden, et mod Østen, og et mod Sønden; item et ud til Lille Vangen mod Sønden, og et ud til Strandvangen i Sydvest. Byens Vange ere Holmevang, Lille-Vang og Strandvang.

1) Holme-Vangen, som svinger sig omkring Byen mod alle fire Verdens Hjørner, og har derfor, som sagt er, 4 Vangelede. Denne er den beste og største Vang, i hvilken 6 Byers Marker grændse sammen, og derfor, naar den hviler, er en Felled paa en halv Miil i Circumference (577). Navnet har den faaet af de mange smaa Holme (578).

Vange og Aaser *):

I Holmevangen: Myre-Meister-Aas, Bolle-Bro —, Holme —, Eske-Mose —, Gaardboe —, Røuer-Holme —, Sulg-Bjergs —, Humel-Moeste —, Veige-Brincke —, Grafuergen Støckers —, Vester Toftes —, Lune Støckers Aas.

I Strandvangen: Hannehøys Aas, Knabbe —, Øll-Gaars —, Billes Høys —, Gammel Tofte —, Bolöcke —, Stenkiste —, Egge Kaule —, Kaastne-Biers —, Lang Agers Aas.

I Lillevang: Gundestrups Aas, Tyre Duelst —, Lædtz-Moese —, Toe schaars —, Sæhn Aggers —, Gaase-Holmen, Kolleagre, Kroeg Agre —, Sten-Aggers —, Lærbechs —, Byel-Haives —, Bacherens —, Brohs Knes Aas.

Antiquitæt i Herrestrops Holmevang.

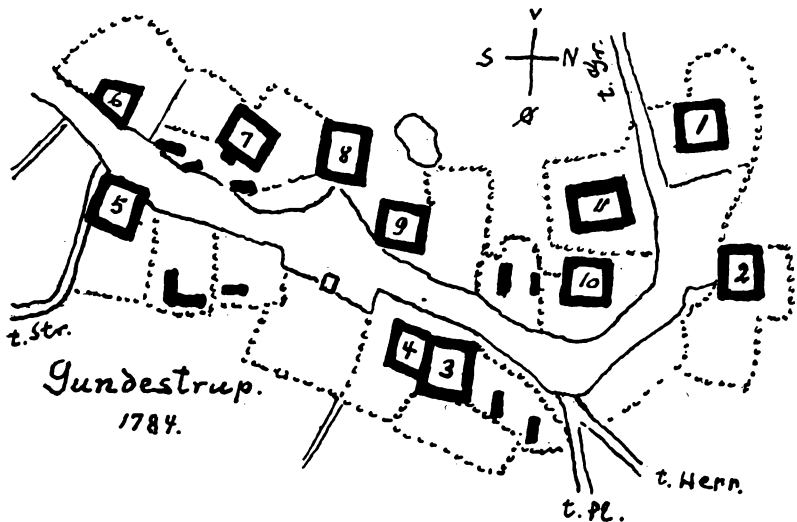
Strax uden for Herrestrop paa høyre Haand i Sydost hos Veyene, som løbe til Gundestrop og Atterop, findes paa en Sandager opkastet en Høy, paa hvilken haver været to hedenske Begravelser eller Steenkister, som strekker sig i Sønder og Nør, og vende med Indgangen dertil i Sønder mod Gundestrop. Med disse to Steenkister paa denne Høy har det følgende Beskaffenhed: a) Den eene bestaar af 5 Steene, nemlig 2 omfaldne, som have staaet for Enden af Kisten, og to aflange endnu staaende, som ere Sidestykkerne af Kisterne. Ovenpaa disse 4 Steene har den 5te hvilet som Løgget, der nu er nedgleden eller maaskee af Bønderne nedskudt, og hælder mod Enden paa de 2 aflange Sidesteene. Denne øverste Steen er 3 alne $3\frac{1}{2}$ qtr. lang, 3 alne $3\frac{1}{2}$ qtr. breed, 1 alne 2 qtr. $\frac{1}{10}$ Deel tyk. b) Den anden bestaar ligeledes af 5 Steene, af hvilke de 4, som have været Kisten, ere aflange og breede, den femte, som har været Kisteløgget, er større og tykkere; men nu er denne Kiste af Bønderne kastet om kuld, og ligge adspredte paa Høyen, dog ikke langt fra hverandre; thi de ere af den Størrelse, at 4 til 6 Karle kand ikke rokke eller yrke dem langt (579).

*) Eft. Markbogen i Matrikelarkivet. . . . .

IV. Gunderstrop.

Byens Gaarde og Situation forðum:

Byen Gunderstrop, som strekker sig mod Sønden og Norden, havde i gamle Dage 16 Gaardsæder, af hvilke de 5, neml. No. — vare blevne øde, 3 førend Landmaalingen, i den Svenske Feydæ, og to siden Landmaalingen, Blandt disse øde Brug var et lidet Øde, som man kaldede Krabbejorden. De 8 regnede man da for fulde Gaarde, de andre 8 for halve Gaarde og Gadsæder eller Gadsiddere. Paa den østre Gade stode der 8, og paa den vestre Gade ligeledes 8 Gaarde. Gaardenes Sted og Nummer var følgende: No. — staae paa deres Sted ligesom af Alders Tid; No. — ere øde, men paa Pladserne boe nu de tvende Huusmænd Peter Peiters, hvis rette Navn er Peder Jensen vulgo Fisker, og Laurs Sørenssøn; No. — findes paa samme Sted; No. — er øde og stod forðum paa Blæse-Bakken eller Veyrbakken, hvor nu Wilhelm Mathssøn Huusmand boer; No. — staae end nu paa deres gamle Steder; No. — er øde, paa hvis Plads boer nu den lille Bødker, Hans Nielsøn, Odboe; No. — staaer endnu ved Magt; No. — er øde og paa Steden staaer et Smedehuus, som nu Laurs Mortenssøn Smed beboer. No. — findes paa samme Steder og i samme Stand som af ældgammel Tid (583).

Byens Gaarde nuomstunder.

Nu omstunder er Byens Bomænd i Tallet elleve, 6 boende paa den vestre og 5 paa den østre Gade, hvilke Ao. 1747 og 48 reebede Jorden, da i

a) Gunderstrop er ret talt og ret skrevet, ja ogsaa Gundelstrup eller Gunildstrup, thi hvor det mellem satte il eller ild (det er lille) som Diminutivum eller voxblandieptium (580) ziirlig bruges, saasom lille Gunder, og naar det bagvendes contracte (581), som de Gamle meest giore, saa bliver det til Gundelstrop eller Gunildstrop. Byen har Navnet enten af en Qvinde Gunde, eller af en Mand Gunder, følgelig hedder den Pagus Cunigundæ eller Pagus Guntheri, det er Gunders Torp eller Gundesstrop, Gundes Torp eller Gunde-
strop &c. (582).

Deelingen hver Mands Hartkorn blev 6 Tdr. 3 skpr. 2 fdk. 1 alb. Følgelig er Byens heele Hartkorn 70 Tdr. 7 skr. 3 fdk. (584), hvorudi er beregnet et Huus paa 1 Td. 1 alb. Derforuden Mølleskyld 2 skpr.

Paa den østre Side:

Den **første Gaard** er den, som i Landmaalingen staaer No. [1] og har siden den Tid været beboet af: 1) Laurs Pederssøn Odboe (b) indtil hans Død Ao. 1713. 2) Peder Laurssøn, som var hans Søn; han blev afsat Ao. 1747, den 20. Apr. og i hans Sted indsat Kammerraad Bangs Karl, 3) Søren Jacobssøn, som den 9. Febr. 1751 afstod Gaarden til 4) Peder Olssøn.

Den **anden Gaard** er den, som i Landmaalingensforretningen mældes No. [2], hvis Beboere have været disse: 1) Jens Pederssøn indtil hans Død Ao. 1699; 2) Laurs Svenssøn (c), som døde der Ao. 1735; 3) Ole Anderssøn.

Den **trede Gaard** er anført i Landmaalingens Matriculen No. [4 og 5] og have havt følgende Beboere: 1) Søren Jørgenssøn, som indtil hans Død Ao. 1730 havde fra Ao. 1695 tillige den øde Gadsædegaard i Brug, hvis Avling i Landmaalingens Tiden blev dreven af Morten Nielssøn indtil 1687, af Jacob Jochumssøn indtil 1690, af Morten Laurssøn Bryde indtil 1692 og Maths Nielssøn (d) indtil Søren Jørgenssøn 1695, som sagt er, fik dette Øde. 2) Ole Mathssøn, som fra Nytaar 1730 havde baade Gaarden og Ødet indtil Jorddeelingen skeede 1748. Siden afstod han 1756 den 9. Martii Gaarden til 3) Maths Mathssøn.

Den **fjerde Gaard** staaer i Landmaalingen under No. [6], hvis Opsidderes Navne ere disse: 1) Jørgen Pederssøn indtil 1697, 2) Ole Olessøn indtil 1701, 3) Peder Nielssøn Odboe indtil 17—, 4) Sønnen Niels Pederssøn Odboe, indtil han 1733 afstod den til 5) Ole Nielssøn, som ogsaa havde en Fierdedeel af en af Engelstrops øde Gaarde, indtil Jorddeelingen 1746 (e).

Den **femte Gaards** Beboere fra Landmaalingens Tider under No. [7] har været følgende: 1) Jacob Claussøn *) indtil hans Død 1714. 2) Hans Pederssøn, som døde der Ao. 1744 den 15. Febr. og gav Rum for sin ældste Søn, 3) Peder Hanssøn.

II. Paa den vestre Side:

Den **siette Gaard**, hvis Numer er i Landmaalingens Matriculen No. [8 og 9] og derhos det allereede førend Landmaalingen Øde, som kaldes Krabbejorden, No. [—], har været beboet af: 1) Herman Erikssøn indtil 1693, 2) Laurs Mortenssøn indtil 1702, 3) Vagtmester Heinrich Adolph Evald indtil 1703, 4) Anders Sørenssøn Smed, indtil han Ao. 1737 afstod den til sin Søn, 5) Anders Anderssøn, som døde der 17. Febr. 1755. 6) Laurs Anderssøn.

Den **syvende Gaard** har i Landmaalingens forretningen No. [3 og 10], sine Beboere ved Navn: 1) Ole Sørenssøn Skredder (f), som levede indtil 1700.

b) Han var Kirkeværge nogle Aar, men blev derfra afsat. vide Sect. 2.

c) vide supra Sect. 1 § 3 blant Familie fædrenes Descendenter i Gundestrup pæg. 57.

d) Han kaldede man alle hans Livs Dage Maths Kat og Maths Killing, fordi han miavede som ens Kat eller Katte-Killing i tanke derved at skulde have sluppet fri fra sit Tyveri, som han dog blev greben i paa en vis Mands Loft.

e) vide supra Engelstrops fjerde Gaard.

*) Han var Sognedegnen Claus Chrestenssøns Søn, vide § 6 Sect. 2. supra.

f) vide supra § 9 Sect. 1 blant fædrene.

Efter ham kom hans Søn, 2) Jens Olessøn, som døde der Ao. 1720. 3) Søren Pederssøn indtil hans Død 1736. 4) Peder Jenssøn, som var Jens Olessøns Søn. Alle disse Mænd havde tillige Jens Laurssøns Gaard No. [—], som blev øde Ao. 1694, i Brug, indtil Byens Marker bleve deelte 1748.

Den **ottende Gaard**, i Landmaalingen anført No. [11 og 13] haver havt disse Boemænd: 1) Peder Nielssøn Odboe indtil 1684. 2) Anders Pederssøn Jyde, som Ao. 1692 fik tillige Avlingen i fæste og Brug fra Gaarden No. [—], hvilken Jørgen Hanssøn (g) til den Tid havde beboet, men blev da øde. 3) Sønnen Peder Anderssøn, som efter Faderens Død Ao. 1696 beholdt begge Brug indtil hans Død 1719, og efter ham 4) Anders Nielssøn (h); han havde ligeledes begge Brug indtil Jorddeelingen 1748.

Den **niende Gaard**, som Landmaalingen sætter No. [12 og 14], har været beboet af: 1) Jacob Jochumssøn indtil 1686. 2) Niels Laurssøn indtil 1697. 3) Peder Nielssøn Odboe indtil 1701. 4) Ole Jenssøn indtil 1707. 5) Maths Svenssøn (i), som nu har den i fæste og har tillige havt den øde Gaards Jord, som under No. [12] i Landmaalings Tiden blev brugt af Jørgen Hanssøn indtil 1684, dernæst af Peder Odboe indtil 1701 og siden af Jacob Claussøn til 1707; hvilke ginge siden ind med under Jorddeelingen 1748.

Den **tiende Gaard** er den, som i Jorddeelingen staar anført No. [15], og da boede der: 1) Morten Nielssøn indtil hans Død Ao. 1699. Dernæst kom Jyden 2) Jens Jenssøn, gemeenligen kaldet Fri-Bonden. Han døde der 1739 i Decembr., efter at han tilforn havde opladt Gaarden for sin Søn Ao. 1732, 3) Anders Jenssøn.

Den **ellefte Gaard** er den samme, som findes mældet i Landmaalings- Matriculen No. [16]. Beboerne have været disse: 1) Sven Laurssøn (k), som døde der; efter ham hans ældste Søn 2) Maths Svenssøn indtil 1707, da han fik ovenmældte mindre Gaard No. [—] med Ødet No. [—] i fæste. Derpaa tiltraadte hans anden Søn 3) Jens Svenssøn indtil 1710, da han kom til en større Gaard i Frenderup. 4) Maths Jacobssøn.

Udi Byen findes 8 Fæstehuse, af hvilke det eené er et Smedehuus. De ~~far~~ ligge bygte paa de øde Gaardes Grunde, men der er intet Hartkorn til dem, uden til det eene, som har 1 fdk. 1 alb. (592). Der findes 2 Gaardekiær, et i den nordre og et andet i den søndre Ende af Byen, men begge kand tørres ud om Sommeren. Dog fattes Byen til sine Liv-Vahre ikke Vand, thi der er Bække og Vandmoser omkring den (593). Paa Byens Lukke ere 5 Vangelede, et mod Østen, et mod Vesten, to mod Sønden, det

g) vulgo Jørgen Skeyter (Lat. varicus), ogsaa Jørgen Skiægger, fordi han havde skieve Been og et stort Skiæg.

h) Bønderne kaldede ham i almindelighed Pinkefaderen (Lat. Magnus mocchus Mulierum) (585), og i Særdeleshed: Gunderstrops Tiur (586), enddog han var ægteviet til 3 Qvinder efter hinanden, hørede og boede han dog i fleng. Af det meget i hans Ægteskab bedrevne Hoereri, blev dog ikke meere hans Synd til Straf opdaget end 2 gange, nemlig Ao. 17— og 1744, da hans sidste Skriftemaal blev holden over de Ord af Profeten Jeremias c. 13,27 (587) og han efter Kongens Lov dømt fra Gaard og Boeslod. Ved disse Omstændigheder anstillede han sig som afsindig, hvilket bevægede hans tredie ægteviiede Qvinde (588) til Medynk at annamme ham igien med Øvrigheds Tilladelse. Han havde i sine unge Aar været Dragon, var ellers en god Avlsbruger, men derhos en stor Momus (589) og en svaar Scopticus (590), ja en Atheist (591).

l) vide supra Sect. 1 § 9 blant Familie-fædrenes Descendenter, item § 3 Sect. 2.

k) See blant Familie-fædrene Sect. 1 § 9.

eene paa Holmevangs, det andet paa Strandvangs Gierdet, som kaldes Lyngholms Ledet, hvor igiennem Veyen falder til Lyngholmen; og et i Sydvest.

Gunderstrop, som næst Grævinge er den største og beste Bye i Hartkørn og Avling, har gode Marker i alle 3 Vange, baade til Byg og til Rug, og flux saa god Engbund som Grævinge, helst i Holmevangen, Strandvangen paa Marnen. Vangenes Navne ere: Holmevangen, Strandvangen og Lille Vangen.

1. **Holme-Vangen**, om hvis Navns Oprindelse er mældet ved Herrestrop, er næst Grævinges Hønehøys Vang, den største i Sognet, thi de 6 Byer, neml. Gunderstrops, Pleierops, Frenderops, Holtes, Herrestrops og Engelstrops Marker løbe sammen. Den giver det beste Byg og meeste Høe; har Grendeskiel med Pleyerop ved Maglebjerg mod Sønden ned ad Stranden, og ved Ruds Agre mod Norden, med Frenderop ved Ellebeks Led, hvor Sognets alfare Vey hos Gierdet gaaer forbi i Nordost; med Herrestrop ved Langesøes eller Ruds Agre er deelt i [—]Aaser, som kaldes saaledes *): Bølle-Broe-Aas, Søe —, Kors Veyes —, Skielbiers Holmb —, Rudtz —, Kongsholms —, Potteagers —, Gieves —, Bierres —, Hylle —, Leer-Moese —, Høye Biers —, Strand —, Niels Dievels —, Øll-Moese —, Holms —, Maglebiers —, Rønne —, Backe —, Tiede Læreds —, Peers Hofveds —, Sielle Kaarses —, Leer Birchs —, Krabbe —, Bastholms —, Trønninge —, Røer-Moese —, Siebrincke —, Øster Møllebieres —, Nørre Møllebieres —, Synder Mølle Bieres — og Vester Mølle Bieres Aas.

2. **Strandvangen**, saa kaldet, fordi den ligger langs med Stranden og Isefiordsarmen giver den beste Rug og godt Høe paa Marnen, har Grendeskiel med Grævinge ved Svampe-Røgelse-Agre og Søkilde mod Vesten; er deelt i de Aaser, som følger*): Svampe Røyels Aas, Søkilde —, Store Steenkiste —, Rønne Høys —, Høls Moese —, Tuerhøye —, Gyers Agers —, Brøcher Baunis —, Holte Agers —, Eske Bæchs —, Elleris —, Hylle —, Eske —, Nyesøe —, Gammel Toft —, Pile — og Lyngaas.

De **Antiquiteter** og **Mærkværdigheder**, som findes i denne Vang, bestaae i følgende:

a) Den af Bønderne saakaldte store Steenkiste mellem nye Søe og Søe-Kilde ovenfor Strandklingen i store Steenkiste Skifte synes virkelig at være en hedensk Næsse-Konges Begravelse, hvis Lige og Størrelse jeg ikke haver seet eller fundet i Odsherred. Graven, som vender i Øster og Vester, er af Oval-Skikkelse, i fuld Længde 60 Sædlandske Alne, omkring hvilken der staar 66 meget store Steene opreyste, og af disse 66 Steene ere de 3, som staar i den østre Ende, flux 5 Alne høye. Dens Breede i den vestre Ende er 13 Alne og $1\frac{1}{2}$ Qvarter og i den østre 11 Alne $3\frac{1}{2}$ qvtr. Inden i er denne Grav fyldt med utallige Steene, større og mindre, item begroet med Tiørne-Buske, dog mest i den vestre Ende. Inden i Graven staar en Steenkiste af 4 Steene, nemlig 2 lange paa Siden og to korte for Enden, som ere $1\frac{1}{2}$ Alne høye. Oven paa disse 4 Steene hviler en meget stor Steen som Dekkel eller Laag, hvilken har $5\frac{1}{2}$ alne mindre end en sextende Deel i Længde, 3 alne 1 qvt. og $\frac{1}{16}$ Deel i Breede, og en god Alne i Tykkelse. Længden fra Steenkisten indtil Gravens Ende mod Vesten er

*) Eft. Markbogen.

39) Alne 1 qvtr. $\frac{1}{16}$ Deel og fra Steenkisten mod Østen indtil Gravens Ende er 15 Alne og en sextende Deel.

b) Den lille Steenkiste, som ligger Østen for den store hen mod Byen Gunderstrop strax hos Strandklinten og strekker sig i Øster og Vester, er ogsaa et hedensk Begravelse. Omkredsen af Graven er oval indringet med 26 store Steene; Gravens Længde er flux 20 Alne. Fra den østre Ende af Graven, som vender mod Gunderstrop, og indtil Steenkisten, som staar i Gravsteden, er 10 Alne 1 qvt. fra den vestre Ende, som vender mod Grævinge og indtil Steenkisten er 9 alne $2\frac{3}{4}$ qvtr.; paa den søndre Side af Stranden er Breeden fra Steenkisten ud til Gravens Side 5 alne $3\frac{3}{4}$ qvtr.; paa den nordre Side er 6 alne 1 qtr. Saa Breeden af Graven er her med Kiste og alt flux over 13 Alne; ellers er Middelbreeden kun 11 alne $3\frac{1}{2}$ qtr, høyt 12 Alne. Steenkisten inde i Graven bestaar af 5 Steene, to lange paa Siderne og to korte for Enderne, paa hvilke den femte og største haver hvilet, som nu er nedgleden, eller rettere sagt af Bønderne nedskudt saaledes, at den med den eene Ende staar mod Jorden og med den anden hælder op mod Kanten af Kisten. Denne femte og øverste Steen, som Kistelogget, er i Længde $7\frac{1}{4}$ kvarter, i Breede 7 qtr mindre $\frac{1}{10}$ Deel, og i Tykkelse $1\frac{1}{16}$ Alne. Østen for denne Steenkiste, inde i samme indlukte Grav, staar endnu en anden Kiste af lige Størrelse med 4 Steene, men den har intet Dekkel, eller ogsaa den femte, som har været Laaget, maa i Tidens Længde være bortkommen. Inden i de 4 Steene eller den aabne Kiste findes et gammelt trekløftet sort Egetræ, fastgroet i Jorden, skaldet og øde for Blade og Greene. Dette Træ er i lige Højde med Steenkisten, men tilsyne af unyttige Fingre afhugget, afbarket og splintret. Paa samme Maade synes her at have været to Begravelser funderte (594).

3. **Lille-Vangen**, som efter Navnets Lydelse er den mindste, giver god Vext af begge slags, baade Rug og Byg, men kun lidet Høe. Dens Grendeskiel mod Veyen er med Grævinge ved Olstrops Broe paa den søndre Side og med Atterop ved Peders Moese paa den nordre Side af den alfare Vey; ligeledes mod Vesten og Nordvest gaaer Skielet med Herrestrop lige over Bavne-Bakken og hen til Flægsøes Gierde. Udi den findes følgende Aaser, nemlig*): Tofternis Aas, Grimshoffveds —, Tage Roes —, Kroegs Agers —, Koble Lycke —, Gaase Ager —, Sønder Kircke Tores —, Ypperne —, Store Røgle —, Mandelbiars —, Røgle —, Glæsøe —, Nørre Kircke Toers —, Øls —, Schelte Røgle —, Krogagers —, Ebbe Lycke —, Ellesøe —, Nørre Kircke Toerestagers —, Bagere —, Moese Agres Aas.

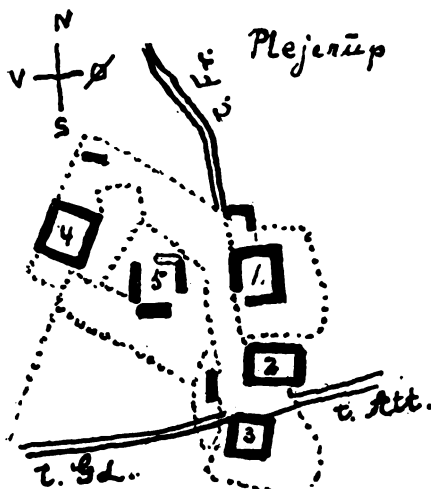
V. Plejerop.

Byens og Gaardenes Situation med Hartkorn baade in genere og in specie. Plejerop (a), som strekker sig mod Sønden og Norden, har endnu, lige-

*) Efter Markbogen.

a) Byen har faaet Navn af Plog, som i hedenske Tider var en Månds Navn, og af Torp, Bye, saa at det sammen satte Ord Plogerup er siden forandret til Pleyerup, hvilket jeg haver fundet saaledes skrevet af de Gamle in Actis, men er nu i fremtiden af den, der pronuncerede (595), g som Jod, gjort til Plejerup (596).

som af ældgammel Tid, sine 5 Gaarde paa selvsamme Steder beliggende, neml. 3 paa den østre og og 2 paa den vestre Side. Byens heele Hartkorn er ialt 26 Tdr. 4 skpr. 1 fdk. 1 alb og Mølleskyld 1 Tønde, hvilket blev Ao. 1750 og 51 deelt i 5 lige Deele, saa hver Mands Hartkorn er nu beregnet til 5 Tdr. 2 skpr. 1 fdk. $2\frac{3}{8}$ album. Gaardenes Nummer og Beboernes Navne siden sidste Landmaaling Ao. 1682 og 83 ere efter Tall og Orden følgende:

I. Paa den østre Side:

Den første Gaard, No. [1] haver havt disse Boemænd: 1) Knud Jensen indtil Ao. 1697, da han (b) flyttede til Sneilerop og byttede Gaard med 2) Niels Pederssøn(c) som i sin Alderdom afstod den Ao 1739 til Sognefogdens Søn. 3) Ole Sørenssøn; men han døde kort derefter, neml. Ao. 1741, d. 5

Septbr. Udi hans Sted kom 4) Rasmus Jenssøn Ao. 1742 i April Maaned.

Den anden Gaard, No. [2], haver været beboet af følgende Mænd: 1) Anders Pederssøn (d), indtil han [afstod Gaarden] Ao. 1709 til 2) Laurs Anderssøn (e), som Ao. 1713 afstod Gaarden til 3) Niels Thomassøn Kynemundt (f). Han drog derfra Ao. 1714 hen til Wiig Bye, hvor han gjorde Mageskilfte med 4) Niels Chrestenssøn, som atter 1720 byttede med 5) Niels Thomassøn Kynemundt, der siden boede her indtil hans Død Ao. 1743 den

b) Denne Mand var af Skabning stor og stærk, drikfældig og trættekier, forlod sig paa sin Styrke og Formue, hvorudover man gemeenligen kaldte ham Knud Kæmpe, men han fik dog omsider udsolgt og maatte give tabt. vide infra Sec. 2 § VI No. 1 blant Anmerkningerne om Degnebolgen. Conf. etiam. infra Sneilerops femte Gaard No. [5].

c) Han blev raabdv., og derfor qviterede Gaarden, levede og ikke længe derefter, thi Ao. 1741 den 5. Octbr. døde han, gammel 71 Aar

d) vulgo Anders Mester, man kaldede ham ogsaa tusinde Kunstneren, fordi han kunde gjøre med Hænderne fast, hvød han med Øyne saae, og derhos selv inventerede adskilligt nyt.

e) Efter Faderen, i hvis Sted han kom, kaldede man ham Laurs Mester, men han var ikke dog saa behændig som hans Fader.

f) Han var Lieutenant Kynemundts ældste Søn af Atterop (conf. Atterops anden Hofgaard), som man gemeenligen kaldede Gilleprieren (597) (Lat. Mullerosus), havde været Rytter og Caporal i den Brabandske og Irlandske Krig 9 Aar under danske Auxilliar-Tropper (508), siden her hjemme i Dønmark 15 Aar, havde fra Sas van Gent i Brabant taget en catholsk Pige, Maria Bohne, hiem med sig, hvilken han fik til at antage den Lutherske Religion og lod sig vie til hende, i Fyen, i Kirkebye i Sundsherred. Hun levede, boede og døde med ham her paa Gaarden. Han døde Ao. 1743 den 3. Julii, 72 Aar gammel. Hun døde derefter Ao. 1751 den 13. Märtii gl. 7—. Hun kom ofte til mig i min Bolig og fand Fornøjelse i at tale med mig, fordi hun veedste, at jeg havde været i Holland og kunde det hollandske Sprog. Baaede over hende og ham haver jeg skrevet Testamenter til deres Ligbegængelse. Anledning til hans Testament tog jeg af disse Ord: Jeg haver stridet den gode Strid, fuldkommede Løbet, forvarede Troen. 2 Tim. 4,7., og til hendes disse Ord: Jeg veed, at mit Pauluns Afhængelse er snart for Haanden, 2 Petr. 1,14.

3. Julii. Efter ham fik 6) Chresten Nielssøn (g) den 28. Decbr. 1743 Gaarden i fæste.

Den **trede Gaard** No. [3] have havt disse Opsiddere: 1) Jens Jenssøn med Tilnavn Bonde (h) indtil 1690. 2) Rasmus Mathssøn indtil 1697. 3) Jens Anderssøn indtil hans Død Ao. 1722. 4) Rasmus Nielssøn, som døde der d. 16. Maji 1741. 5) Enken, indtil hendes Død 1751. Hvorpaa hendes ældste Søn, som hun havde avlet med den første Mand Jens Anderssøn, ved Navn 6) Anders Jenssøn fik Ao. 1751 den 11. Maji Gaarden.

II. Paa den vestre Side.

Den **fjerde Gaard** har havt følgende Beboere: 1) Ole Nielssøn (i) indtil hans Død Ao. 1702, da Sønnen 2) Maths Olessøn fik den i fæste, og døde der Ao. 1746 den 14. Martii. 3) Thomas Nielssøn (k).

Den **femte Gaard** haver havt disse Boemænd: 1) Sven Olessøn indtil hans Død Ao. 1708. 2) Sønnen Hans Svenssøn (l) til 1719, da han flyttede til Wiig og byttede Gaard med 3) Niels Thomassøn Kynemundt, som Aaret derefter, 1720, gjorde Mageskifte med 4) Niels Chrestenssøn, som døde her den 19. April 1751. Efter ham kom hans tredje Søn 5) Laurs Nielssøn den 19. Octobr. 1752.

Vange og Aaser.*)

I Kirkevangen: Breinebiers Aas, Maglebiers-, Maandtses Høys-, Gierde-, Toftsagers-, Standsmatses-, Stiisagers-, De Stycker for Baasebjergs Moese, Rudsbiergs-, Lille Rudsbierres-, Leer-, Aande Matzes-, Sætiørne-Stykkerne, Beraasebjergs-, de Stycker for Haasebjergs Moese.

I Holmevang: Strandaase, Billens Biergs-, Suarii Moese-, Lille Moeds Biers-, Tofte-, Tuer Suarii Moese-, Lille Moeds Biers-, Tofte-, Tuer Agers Aas.

I Lillevang el. Kirckelunds Vang; Nyesøe Aas, Schou Bierge-, Kragge-Biergs-, Kongsholms-, Vaar Agre-, Trommebichs-, Pierre Stickers-, Leer-, Tofte Aas.

VI. Atterop.

Byens Gaardes Tall fordom.

Byen **Atterop** (a) har af Alders Tid været og er endnu en af de største Byer i Grævinge Sogn, baade i Gaardes Tall og i Hartkorn. Udi Land-

g) Er den ældste af Niels Chrestenssøns Sønner, hvis Børn begynde at formeere og udbrede sig nu i Grævinge Sogn; saa denne Niels Chrestenssøn, en indfødt Fynboe fra Scharupps Sogn i Sunds Herred, kand kaldes en nye Stammefader i disse Tider.

h) Alle de. som indtil denne Dag have boet paa denne Gaard, have siden beholdt det Tilnavn Bonde.

i) Han var i nogle Aar Kirkeværger, nu med Sognepræsten Povel Bie, nu med Bonden Laurs Odboe i Gundestrop, men blev omsider afsat. vide Sect. 2 § IV om Kirkeværgerne. . .

k) en Søn af Fyenboen Niels Chrestenssøn, gift med Enken Ellen Nielsdatter.

l) Ham kaldede man den Eenøvede Hans (lat. Monoculus).

*) Efter Markbogen.

a) Om Byen har Navn af Atter og Torp d. e.: qvasi (509): Atter en Bye ude paa Odden i Grævinge Sogn, fordi Odstrup og Atterop ligge mod hinanden længst og yderst ude paa Lappen, det kand jeg ikke sige for vist; men Navnets Oprindelse synes mig rettest at være fra ældgammel Tid kommen af det Mands-Navn Adils eller Attill eller Attis og Torp, det er Adils, Attills eller Attis Bye. Det sidste hedenske Navn troer jeg rimeligst, nemlig Attis, hvoraf er bleven Atterop, det er Attis Bye. Thi endnu i denne Dag nævne Indbyggerne i Grævinge Sogn, efter de ældgamle Fædres Mundheld, Beboerne i Atterop: Attis og Attes Mænd (600).

maalingstiden var der 13 Gaardsæder Ao. 1682, blant hvilke de to vare store Gaarde, som man baade da og siden fremdeedes, lige indtil Jordreebningen skeede 1750 og 51, kaldede med det Navn Hofgaardene og Beboerne Hofmænd, og til disse 2 Gaarde laae meget af den ødelagte Byes Olestrops Jorder i Grævinges Strandvang og Gunderstrøps lille Vang (b), som nu ogsaa er deelt paa heele Byen. De andre vare smaa Brug, hvorudover deres Beboere bleve kaldede Pindmænd eller smaa Mænd (601). Efter Byens Strekning, som løber i Øster og Vester, laae Gaardene saaledes bygte, at der paa den nordre Side vare [ ] og paa den søndre Side [ ]. Deraf ere 4 blevne øde, nemlig No. [ ]. Denne Bye har endnu en anden liden Jord paa Herrestrops Mark i Holmevangen, som kaldes Rønnebjergs-Jorden (d) og er nu ligeledes deelt til Byen i Jorddelingen Ao. 1750 og 51, da heele Hartkornet, som er in Summa 47 Tdr. 2 fdk. blev (602) saaledes deelt, at hver af de 5 Byemænd fik 6 Tdr. 5 skpr.

1 fdk. og de 4 Mænd fik hver derinod Halvparten, nemlig 3 Tdr. . . skpr., saa Byens Gaarde ere nu omstunder 9, hvilke findes saaledes bygte, at der staae 6 paa den Nordre og 3 paa den Søndre Side af Gaden.

Hartkorn in genere og in specie samt Gaardenes Tall og Situation nu omstunder.

I. Paa den nordre Side:

Den første Gaard er den samme, som i Landmaalingen stod under No. [2] og kaldtes **Ryttergaarden** *), og var den første af **Hofgaardene**, hvis Beboere have været disse følgende:

1) Mogens Christenssøn indtil Ao. 1686. 2) Christen Nielssøn indtil hans Død 1690. 3) Søren Ipsøn indtil 1697,

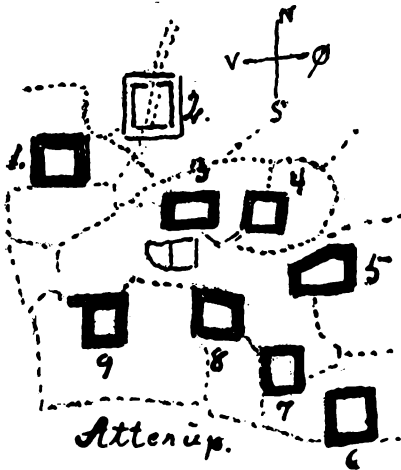
da han flyttede ind paa den anden Hofgaard og byttede med 4) Jens Olesøn, som døde der Ao. 1723. Hans Jørgensen indtil 1734. (e). 6) Jeppe Laursøn, som døde Ao. 1751 den 11. Junii. 7) Niels Nielssøn, som nu beboer den. Derforuden har Jens Olessøns lille Gaard No. [4], som blev øde . . . værct brugt til denne Hofgaard, indtil 1750—51 skeede her i Byen Jorddeeling. Derforuden var ogsaa en Deel af den ødelagte Byes Olstrops Jord som sagt er, her i Brug indtil samme Tid, saa denne Hofgaards Hartkorn førend Deelingen var ialt 12 Tdr. 3 skpr. 2 fdk. 2 alb.

b) vide supra Sect. 1 § —

d) Den ligger lidet fra Herrestrop i Nordost paa Grænsen mellem Herrestrop og Holt hos Rønnebjerg. Gaardens Bygning, som stod derhos, blev nedbrudt og ødelagt, da Svensken Ao. 1658 var her i Landet. Conf. supræ Herrestrop.

*) Denne Gaard med sine Udgifter var fordum af Kongen beskikket til Rytterhold, conf. Thorildrop infra. Og da kaldede man saadan en Rytter Sogne-Rytteren.

e) Han saavel som hans Formand Jens Olessøn havde Degnen Chresten Pederssøns Dotter Sara til Ægte; men nu var baade han og hun koeede af Landsbye-Levned og derfor afstode Gaarden til Jeppe Laursøn og droge hen til Udde-Sundbye i Liunge Friderichsborgs Herred, hvor han døde og Sara ligesaa.

Den **anden Gaard** staar paa samme Sted som i Landmaalings Tiden og under samme No. [1] var den anden af Hofgaardene, hvis Hartkorn førend Jorddeelingen skeede Ao. 1750 og 51 stod anført for 10 Tdr. 7 skpr. 2 fdkr. 1 album. Beboernes Navne, Orden og Tall siden Landmaalingen er: 1) Ole Jenssøn, som døde Ao. 1694 og gav Rum for sin Søn, 2) Jens Olessøn, men han flyttede derfra ind paa den første Hofgaard Ao. 1697 og byttede med 3) Søren Ipsøn, som Ao. 17— [afstod den til] 4) Lieutenant Thomas Kynemundt, g) hvis Hustru efter hans Død Ao. 1710 overlod den til den yngre Søn, 5) Thomas Thomassøn Kynemundt (h). Han igjen afstod den Ao. 1736 i sin Alderdom til sin Søn, 6) Thomas Thomæssøn Kynemundt, som nu beboer den. Til denne Hofgaard var ogsaa en Deel af den øde Byes Olstrøps Jord i Brug, indtil Jorddeelingen skeede.

Den **trede Gaard** er af smaa Gaardene den første i Landmaalingen ansat No. [3], har været beboet af disse Mænd: 1) Laurs Abrahamssøn, indtil hans Død Ao. 1724. 2) Albert Chrestenssøn, som nu siden Jorddeelingen er den første af dem, der have halv Skyld. Han havde ogsaa Fierdedelen af Engelstrøps Øde No. [—] indtil 1741. Conf. supra Engelstrøps fjerde Gaard.

Den **fjerde Gaard**, som i Landmaalingens Matricul staar No. [4], har havt efterfølgende Boemænd: 1) Jørgen Jacobssøn indtil hans Død Ao. 1710, da han efterlod den til Sønnen 2) Isaach Jørgenssøn (i), indtil han Ao. 1755 den 28. Aug. i sin Alderdom afstod den til sin Søn, 3) Jørgen Isaachsøn, som har den anden halvskyldende Gaard.

Den **femte Gaard** findes endnu paa sit Sted under samme No. [5], som Landmaalings Forretningen anfører den. Beboerne have været disse: 1) Peder Hanssøn indtil Ao. 1697, da han flyttede til Grævinge paa afdøde Søren Jenssøns Gaard (k). 2) Michael Sørenssøn indtil 1704. 3) Troels Pederssøn, som Ao. 1710 flyttede til Odstrup paa afgangne Søren Pederssøns Gaard (l). 4) Knud Pederssøn, som døde der Ao. 1756 den 3 April (m).

Disse fornævnte Mænd havde stedse den ovenmældte fra Svenskens Tid øde Rønnebjergs Jord i Brug; indtil den Ao. 1750 og 51 tillige med andet kom til Byens almindelige Deeling.

f) Han var en god Avisbonde, men egensindig og indbildsk og stolt, Opmand for Atterøps Jorddeeling, hvilken han fik begyndt, men Døden forbød ham at fuldende den.

g) Han var en indfødt Lifbender, født i Reval, avancerede her i Danmark som Lieutenant ved Rytteriet og ved Ritmester Legels Compagni, faldt i Slaget paa Skaane Ao. 1710.

h) Han havde tilforn tient Kongen som Rytter i 6 Aar ved Ritmester Legels Compagni. Han døde d. 12. Jan. 1756 i sin Alders 84de Aar. Thema til hans Testament, jeg skrev, var dette: Salige ere de Døde, som døe i Herren, Apoc. 14,13. (603).

i) Han var i sin Tid Sognets Tingmand, eller som Loven kaldede det, Stokmand (604), hvorfra han aarlig fik af hver Bonde een skieppe Byg.

k) conf. supra Grævings, den anden Gaard Nr. 3.

l) vide supra Odstrup, den tredje Gaard No. 4.

m) Han var Sognefogdens Søren Olessøns, Stedfader, Præstens Medhjælper og Fattiges Forstander i mange Aar, en skikkelig Mand og christelig sindet Bonde, blev i hans 70de Aar rørt af Guds Haand resolutione & sideratione nervorum (605), og var en stor, men derhos en taalmodig og gudfrygtig Korsdrager i 8 Aar indtil hans Død. Thema til hans Testament, jeg skrev, var dette: Det er nok, tag nu min Siæl, Herre, thi jeg er ikke bedre end mine Fædre. 1 Reg. 19,4. (606).

Den **siette Gaard**, som i Landmaalingen staar No. [8], har havt følgende Boemænd: 1) Hans Hanssøn indtil Ao. 1707, hvorimidlertid han Ao. 1697 fik Avlingen i Brug fra den Gaard, som i Landmaalingen er anført No. [7] og havde da sine egne Beboere: 1) Chresten Anderssøn indtil 1691, 2) Niels Olessøn indtil 1697, da den under ham blev øde (n), 2) Peder Olessøn, som og havde begge disse Avlinger indtil hans Død Ao. 1742 i Maji Maaned. Efter ham kom hans yngste Søn, 3) Niels Pederssøn, som beholdt begge i Brug indtil Jorddeelingen skeede Ao. 1750 og 51.

Den **syvende Gaard**, som i Laandmaalingen mældes No. [9], staar endnu paa sit Sted. Dens Opsiddere have været disse: 1) Maths Olessøn indtil hans Død Ao. 1711. Efter ham Sønnen, 2) Jens Mathssøn, som ogsaa døde der Ao. 1737 og gav Rum for sin ældste Søn, 3) Maths Jenssøn, som siden Jorddeelingen har den tredje halvskyldende Gaard.

Den **ottende Gaard**, i Landmaalings Tiden sat under No. [10], staar endnu ved Magt og har været beboet af: 1) Anders Povelssøn indtil 1692. 2) Jens Pederssøn indtil 17—, da den blev bortfæstet til 3) Niels Laurssøn Skredder (o,) som i Jorddeelingen fik den fjerde halvskyldende Gaard.

Den **niende Gaard** er den, som i Landmaalingen staar anført No. 13 og haver siden den Tid havt følgende Boemænd: 1) Ezekiel Anderssøn, indtil han Ao. 1692 afstod den til 2) Niels Olessøn *), som i sin Alderdom ikke længere kunde bestride Avlingen end til Ao. 1723, da han afstod baade denne og de andre to smaa Gaarde No. 11 12 (p), som i Landmaalingen vare beboede af Niels Ivarssøn indtil Ao. 1697, da de bleve øde, og han havde siden den Tid i Brug, til 3) Jørgen Rasmussøn, som beholdt dem alle tre indtil sin Død Ao. 1734, da 4) Hans Laurssøn den 30. Dec. fik ogsaa disse tre smaa Avlinger i fæste og brugte dem tillige indtil Jorddeelingen Ao. 1750 og 51 (q).

Til disse elleve smaa Gaarde vare der fordom hos enhver en Humlehaug (r), men nu er Humle-Kulerne ødelagte, Haugerne derimod opløyes aarlig og bruges til Kornsåed. Udi Byen er kun [—] Fæstehuus og et Gadekær i den vestre Ende. Byen har [—] Vangelede og 3 Vange, som ere Kirkelunds-Vang, Ege-Næss Vang og Holme Vang.

Vange og Aaser**):

I Kirkelundsvangen: Kobiergs Agger-Aas, Gydestøckerne, Stiisaggers —, Tofftsagrene, Kollhaug-Stykker. Kirchelunds Agger —, Gaase Kiers —, Møllebierres —, Langebiergs —, Kirchelæds-Aas.

n) Noten mangler.

o) Man kaldede ham den sorte Skrædder, fordi hans Hovedværk var at sye Bønder-Klæder, og han havde sort Haar, var sortladet og koparret i Ansigtet.

*) Som ældgammel Mand blev han baaren og flyttet endogsaa i min Tid, og da han tillige med den gamle Popelsieslagne Laurs Mathssøn af Gunderstrop vare de to første Almissemænd, der Ao. 1742 bleve indlagte i det Ao. 1741 nye opbygte Fattiges Huus i Grævinge, hvor han døde.

p) No. 11 og 12 stode fordom bygte tæt hos hinanden paa den søndre Side mellem N. L. og H. L.

q) Udi denne Hans Laurssøns Tid Ao. 1746 den — Junii Dom. post. Trinit afbrændte Gaarden og blev strax inden Mikkelsdag igien nye opbyggt.

r) vide supra Sect. 2 § 6 om Degnekaldets Indtægt, hvor der tales om disse Pindgaarde og Humlehauger.

***) Eft. Markbogen.

I Egenæs Vang: Egenæs Aas, Lillebiers —, Holsschoffuers —, Bøge Strube Støckerne, Tornaggers —, Biergs —, Ottebachs —, Dreng Stickers —, Stollés —, Hiélm Agres —, Tagehøys Holmb —, Blegebeys —, Ohrebiers —, Clemmends Agers —, Ege Kage Støckerne, Søe Moese —, Havreholms —, Hummel kiers —, Bøge Sties Holms —, Bierge Stube Støckerne.

I Holmevang: Aagegaards Aas, Lange —, Humperne udi samme Aas, Ertebjergs —, Lille Ertebjergs —, Kiøbe Lyche —, Bierre Agre —, Kille —, Höfvélses Tofterne —, Bromme Moese —, Sandbachén —, Schofves Humperne, Hesle Bachén, Egge Moese Stycker. den øfverste Kiøbe-Lycke —, Skallerdens —, Bonde Holms —, Biøres Agres —, Lille Biere Bachs Aas.

VII. Odstrop.

Udi Byen Odstrop eller Owstrop (a), som er den første af Skovbyerne eller Birkets Byerne, hvorom tilforn er talt (b) og som strekker sig i Nordvest og Sydøst, vare der i Landmaalings Tiden 9 Gaardsæder, af hvilke de 8, som havde kun hver lidet Hartkorn, vare forsynede med gode Humle-Hauger. Disse kaldede man da Pindmænd, ligesom Atterops smaa Mænd. Vide supra i Anmerkningerne om Degnekaldet § VI No. 1. Den 9de, som havde større Hartkorn, blev kalden Gaardmand, men han havde ingen Humle-Hauge.

Byens Gaarde og deres Situation forðum:

Gaardenes Numer, Orden, Sted, og Beboere vare da disse følgende:

I. Paa den søndre Side:

1) Mikkel Claussøns Gaard under No. 1 staar endnu paa sit Sted. 2) Niels Anderssøns Gaard under No. 2 stod i Gierdestedet mod Søndén mellem Mikkel Claussøns og næstfølgende Maths Erichssøns Gaard. Den blev øde Ao. 1695 udi Jørgén Dreyers Tid. 3) Maths Erichssøns Gaard under No. 3 staar endnu ved Magt. 4) Søren Jørgenssøns Gaard under No. 4 findes paa samme Sted. 5) Jens Pederssøns Gaard under No. 5 staar ligeledes paa sit gamle Sted yderst i Vester paa den søndre Side.

II. Paa den nordre Side:

6) Chrestén Niélsøns Gaard under No. 6 stod yderst mod Vestén paa den nordre Side, men blev øde Ao. 1703. 7) Jens Olessøns Gaard under No. 7 staar endnu ved Magt. 8) Jens Knudssøns Gaard under No. 8 findes endnu paa sit Sted. 9) Niéls Chrestenssøns Gaard under No. 9 stod i Nordvest ved Gadekiærét og Holmevangs Ledet, hvor Rytter Ericht Pederssøn Skræder havde Huus og boede indtil 1754. Den blev øde Ao. 1724.

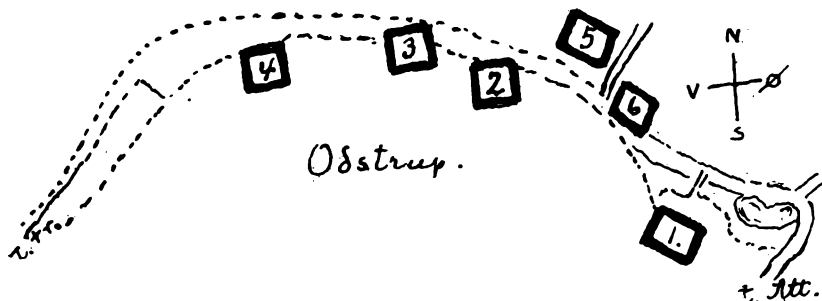
Nu omstunder ere der i Byén kun 6 Gaarde i følgende Orden og Situation fra Østen at regne; neml. 4 paa den søndre og 2 paa den nordre Side.

a) Begge disse Navne har jeg fundet saaledes skrevne, det første i nye, det andet i gamle Documenter. Skal det være Odstrop, som vel lader sig høre, saå er det kommet af Odde og Torp, fordi Byén ligger ude paa Lappen eller Odden i Grævinge Sogn; men skal det være Owstrop, hvilket jeg troer efter de Gamles Mund og Pen at være det retteste, saa maå det derivatives (607) af Owe og Torp, lat. Pagus Ovidii vel Oveni, det er Oves Bye eller Oves Torp, contracte (608) Owstrop og Odstrop. Det kand ogsaa være kommet af det hedenske Mands-Navn Otther og Torp. Otterstrop, Ottestrop, nu contracte Otstrop og Odstrop (609). Kand seee ogsaa af Aage og Torp, det er Aages Bye, Pagus ægide Odstrup.

b) i den første Afdeeling om Sognet i almindelighed, § 4.

I. Paa den **søndre Side:**

Den **første Gaard** er fra Landmaalings Tiden Ao. 1682 og hid indtil den selv samme No. 1, hvis Beboere have i Orden og Tall været disse: 1) Michael Claussøn (c) indtil Ao. 1690. 2) Hans Hanssøn (d) til hans Død 1729. 3) Chresten Mathssøn, der ligesom hans Formand havde een af Frenderops øde Gaardes Avling No. 5 i Brug, som siden kom ind under Byens Deeling (vide infra Frenderop) indtil 1748 den 13. Martii, da han flyttede til Grævinge og byttede Gaard med 4) Chresten Ipsøn.

Den **anden Gaard** er den, som Landmaalingen sætter No. 3, hvilken har haft følgende Opsiddere: 1) Maths Erikssøn indtil Ao. 1690. 2) Peder Hanssøn, som tillige fik Ao. 1695 i fæste den Gaard, hvilken Niels Anderssøn (e) under No. 2 beboede indtil 1690, dernæst Søren Nielssøn indtil 1692, saa Jørgen Dreyer indtil 1895, da den blev øde, og dyrkede begge Gaardes Avlinger indtil hans Død 1719. 3) Niels Jenssøn Winding (f), som ligeledes havde begge disse Avlinger i Brug indtil 1738, da han oplod den for sin Dotters Skyld til sin Svoger. 4) Niels Sørenssøn. Denne er en Søn (en Tvilling) af den navnkundige lange Sognefoged Søren Olessøn (g).

Den **trede Gaard**, som Landmaalingen sætter No. 4, have haft følgende Boemænd: 1) Søvren Jørgenssøn indtil hans Død 1696. 2) Hans Jenssøn (h) indtil 1707, da han flytter bort til Preylerop og byttede Gaard med 3) Søren Pederssøn, som Ao. 1710 oplod den for 4) Troels Pederssøn, indtil

e) vulgo Mikkel Skjøtte; han var paa den Tid Skovfoged, men Skoven til liden Baade.

d) Han var Kirkevæрге i mange Aar. Vide supra § IV No. 20, item Kirkens Inventarii Noter No. 8.

e) Han var den bekjendte Vovhals, som tillige med Skovfogeden Mikkel Skjøtte i Jøden Teixeres Tid, som boede da paa Dragsholm og eyede heele Herredet, handlede saa ilde med Skoven og forhug den, solgte bort, ligesom det havde været hans eget, hvorudover han om-sider blev dømt til Galgen, men han døde førend det kom til Execution. Udi hans Tyve-Regierings Tid over Skoven kaldede Bønderne ham paa Spee Niels Konge. Baade denne Niels Konge og Mikkel Skjøtte fulgte efter hinanden ind i de Dødes Rige udi eet Aar. Dersom alle deres Gesta (610) vare i Samling forfattede, kunde der skrives en Bonde-Entrevue (611) om den.

f) Denne Niels Winding var født ved Roeskilde i Thune Herred i Byen Windinge, hvoraf han havde sit Tilnavn; han havde været Rytter førend han blev Bonde. Han var ey heller af de ærlige Skovboer, thi kaldede man ham derfor jævnlig den gamle Skov-Tyv i den Tid, han blev brugt som Skovfoged.

g) vide § 9 om Familie fædrene i den første Afdeeling.

h) Han var Sognefoged i sin Tid. conf. Grævinge, Engelstrop og Preilerop.

han den 31. Martii døde Ao. 1745. 5) Laurs Pederssøn (i), som forlød Gaarden den 6. Jan. 1747, og blev usynlig. Udi hans Sted blev d. 23. Martii 1747 indsat 6) Søren Jenssøn (k).)

Den **fjerde Gaard**, som i Landmaalingen staar No. 5, haver havt disse Beboere: 1) Jens Pederssøn Bek, som i sin Alderdom Ao. 1703 afstod den til 2) Thomas Thomæssøn Kynemundt (l). Han flyttede Ao. 1706 til Herrestrop og gjorde Mageskifte med 3) Johan Bøss, som døde her paa Gaarden Ao. 1724 (m). Efter ham kom 4) Laurs Olessøn (n), som da tillige fik i fæste det Gaardsæde, der i Landmaalings Tiden er anført No. 9, beboet af Niels Chrestenssøn indtil 1683 og siden af Ole Nielsøn Krog, som var Laurs Olessøns Fader.

Paa den **nordre Side**:

Den **femte Gaard** er nu den, som i Landmaalingen mældes No. 7 og haver været beboet af: 1) Jens Olessøn indtil hans Død Ao. 1697. 2) Ole Olessøn, som siden fik Ao. 1703 ogsaa Gaaarden No. 6, beboet af Chresten Nielsøn (o), indtil 1703, da den var bleven øde, og dyrkede dem begge, indtil han Ao. 1733 for sin Datters skyld afstod dem begge til sin Svigersøn, 3) Rasmus Jørgenssøn (p), som siden ligeledes for sin Datters skyld Ao. 1754 efter sin Hustrøes Død afstod Alting til hans Tienestekarl 4) Peder Mathssøn Ao. 1754.

Den **siette Gaard** er fra Landmaalings Tiden endnu den samme og under samme No. 8, hvis Opsiddere have været disse: 1) Jens Knudssøn, som Ao. 1684 flyttede til Holt og byttede med 2) Laurs Nielsøn Krog (q). Denne flyttede igien Ao. 1687 til Thorildrop, og i hans Sted kom da 3) Jens Matthiassøn indtil Ao. 1724. 4) Peder Jenssøn, som flyttede til Frenderup og byttede Ao. 1737 Gaard med 5) Anders Haraldssøn (r).

Hver af disse Gaardes Hartkorn især er in statu quo (613) baade efter enkelt og dobbelt Numer følgende: Den første Gaard No. 1 har 5 Tdr. 2 fdk.; den anden No. 3 og 2 har 3 Tdr. 4 skpr. 1 alb.; den tredje No. 4 har 1 Td. 4 skpr. 1 alb.; den fjerde No. 5 og 9 har 2 Tdr. 6 skpr. 2 fdk. 2 alb.; den femte No. 7 og 6 har 2 Tdr. 6 Skp. 3 fdk. 1 alb.; Den siette Nr. 8 har 1 Td. 2 skpr. 2 fdk. 1 alb. Der foruden findes der i Odstrup 3 Fæste-

i) var en Jyde. For at slippe igien fra det slette Sted og den onde Qvinde (612) han var kommen til, fik han (jeg veed ikke af hvem) skrevet et falskt Brev, som kaldede ham hjem til Jydland for at hente sin Arvepært. Kongens Forvalter og Kammerraad Niels Bang, gav ham derpaa, efter hans Begiering, Tilladelse til at reise did; men han glemte at komme igien.

k) var en Søn af Jens Svenssøn, vide § 9 i den første Afdeeling blandt Familie-fædrene i Gundestrop, Sven Laurssøn.

l) var en Rytter og Søn af Lieutenant Thomas Kynemundt. vide supra Herrestrop og Atterop infra Frenderop.

m) vide supra Herrestrop.

n) gemeenligen kalden Laurs Skredder, ikke fordi han enten havde lært Skræder-Handverk eller var Skræder, men efter hans Fader, som var Skræder. Han havde Jens Svenssøns Dotter og nysmeldte Søren Jenssøns Søster Bothild, som anden Hustrøe, til Ægte, og blev Ao. 174— Kongl. beskikket Skovfoged over Odstrup Lykke og Holte Skov &c. i Grævinge Sogn.

o) gemeenligen kaldet Chresten Rytter.

p) Han kaldede man Rasmus Møller og det med Rette, thi han var Møllersvend i Hagested, førend han blev Kongens Bonde, og da han havde afstaaet Gaard og Avling, gav han sig igien til at være Møllersvend i Høybye.

q) var Broder til nysmeldte Ole Nielsen Krog. Conf. Thorildrop.

r) vide infra Frenderop.

huuse (614), som have Hartkorn hvert 2 album, bestaaende i de ved Huusene beliggende Hauger. Saa Byens Hartkorn er i alt 17 Tdr. 1 skp. 1 fdk (615) foruden Skovskyld, som er 1 Td. 7 skpr. 2 fdk. 2 alb. Denne Bye er den eeneste i Grævinge Sogn, som endnu ikke har rebet Jord. Udi Byen er et godt Gadekiær i den østre Ende ved Holmevangs Leddet, som har et lidet Væld i den søndre Side, og har derfor godt Vand altid og riigeligen.

Byens **Vange** ere i Tallet tre, neml. Lille-Vangen i Nordost, Holm-Vangen mod Østen og Bagne-Vangen, i hvilke findes overalt kun skuffelige (616) Marker; men Græsgangen er det beste, og deri bestaar Odstrøps Nærings-Force med Fæe.

1. Lille-Vangen med Grenseskiel item Aaser og Skifter ved Navn og Tall.

Vange og Aaser *).

Lillevang: Boes Wraals Aas, Leer —, Tuele Moese —, Lyckeleds —, Lille Lyckeleds —, Lille Tofte —, Bage —, Stummes —, Toffters —, Burre Stycket.

Holmevang: Holme Aas, Stourebiergs —, Huulestøckerne, Byes Aggers Aas.

Baunevang: Ledebiers Aas, Trafve —, Veddestykkerne, Toffte —, Gaase Aas.

Antiqvitetær paa Overdrevet **).

som kaldes Birkets Mar, hvor hele Grævinge Sogn har om Sommeren fælles Græsgang efter Byernes og Gaardenes Hartkorn og Beregning, mellem Odstrup, Holt og Frenderop.

1. Ved Lykke-Gierdet (5: Gierdet omkring Skoven hos Odstrup, som kaldes Lykken (617), mod Stranden i Nord er en Grav, strekkende sig i Øster og Vester, omsat med 25 Steene, hvorpaa er i den vestre Ende en liden Indgang. Inden i denne Gravsted er en Steenkiste af 5 Steene; de 4 ere opreiste, hver i Størrelse og Høyde 1 alen og $1\frac{1}{2}$ qvt. Oven paa disse hviler den femte, som er langt større, neml. 4 alne og $1\frac{1}{2}$ qvt. lang, 2 alne 1 qvt. mindre^{1/16} breed. Foruden denne Steenkiste staar der Vesten for i samme Grav 4 store Steene, 2 efter 2 sammen i Linie mod Vesten.

2. Midt paa Overdrevet en slet Steenkiste uden indringet Grav eller Høy, bestaaende af 4 Steene, hver een Alen høj, paa hvilke hviler en større, som er den femte Steen, holdende i Længde og Breede 2 Al., men i Tykkelse $2\frac{1}{2}$ qvt.

3. I Vester hen mod Holt paa Overdrevet i en Hule paa en Humpe ligger en Steenkiste i Øster og Vester af 5 opreiste Steene, hver i Høyde over 1 Al. $1\frac{1}{2}$ qvt. Den eene Ende staar i Vester mod Holt og er kløvet foroven. Oven derpaa ligger den siette Steen som Logget, hvilken er en lang Steen af 4 alne 2 qvt. mindre en sextende Deel, tyk 1 alne 1 qvt., breed 2 alne $1\frac{1}{2}$ qvt. Udenfor denne Kiste staar lidet derfra i Vester 2 opreiste Steene til Indgang.

Udi Lille Vangen ligger den Levning af Bøgeskoven, som med sine Mar-Moser og Hessel-Buske kaldes Lykken og ender Nordost ude mod

*) Efter Markbogen.

**) Vedlagt i Kladde.

Egebjergs Nebbe ude paa Odden af Grævinge Sogn. Midt inde i denne Lykke findes en rar (618) Antiquitæt af et hedensk Begravelse, hvilke Bønderne i Grævinge Sogn kalder Kæmpe-Grave. Samme Grav haver jeg agtet for at have været en hedensk Næsse-Konges Begravelse. Den er i Længde 47 alne, strekkende sig i Øster og Vester, i den vestre Ende 9 alne og i den østre Ende 11 alne. Den aflange Omkreds er indlukknet med 60 store Steene. —Midt inde i Graven, som er over alt opfyldt med mange tusinde baade smaa og store Steene, ligger en stor Steenkiste, bestaaende af tre hos hinanden opreiste meget store Steene, paa hvilke hviler øverst een overmaade større Steen.

VIII. Frenderop.

Byens Situation og Gaardes Tall forðum.

Denne Bye, som er den anden af Skovbyerne eller Birkebyerne, strekker sig i Øster og Vester (a), havde i gamle Dage 5 Gaardsæder, af hvilke der stod [ ] paa Nordsiden og [ ] paa Søndersiden. De tre Gaarde vare fra den Svenske Feyde Ao. 1658 og allereede førend den sidste Landmaaling 1682 og 83 skeede, reent øde. Avlingen af de 2 øde Gaarde No. [3 og 4] forblev i fæste hos de to i Byen overblevne og endnu ved Magt staaende Gaarde; men den tredie øde Gaards Avling kom i fæste hos Mænd i Odstrup, især hos Michael Skiøtte og hans Efterkommere over 60 Aar (b).

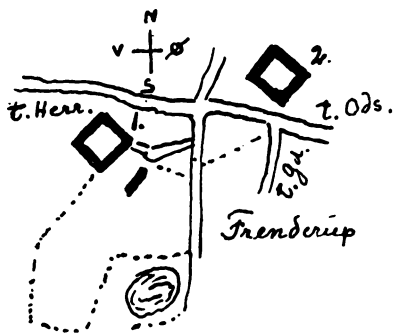
Byens Gaarde nu omstunder med Hartkorn in genere og in specie.

De to Bønder, som nu beboe Byen og dyrke heele Byens Hartkorn, som er ialt 18 Tdr. 6 skpr. og 1 fdk. Tyrejord (620), deede 1737 i Octobr. Maaned Jorden mellem sig indbyrdes, saa hver Mands Hartkorn blev 9 Tdr. 3 skpr. 1½ alb.

Gaardenes Sted og Numer, Beboernes Orden og Tall som følger:

I. Paa Nordsiden:

Paa den eene Gaard, som Landmaalings-forretningen haver anført No. 1, haver været disse Boemænd, hvilke og tillige have havt een allereede førend Landmaalingen øde Gaard No. [3] i fæste, hvilken Gaards Bygning stod forðum paa den søndre Side inde i Lille Vangen: 1) Peder Sørenssøn indtil Ao. 1686. 2) Maths Rasmussøn indtil hans Død Ao. 1707. 3) Morten Jenssøn, som Ao. 1709 drog til Herrestrop (c) og gjorde Mageskifte med 4) Thomas Thomasson Kynemundt; han igien Aaret derefter, 1710, flyttede til Atterop paa sin Faders Gaard (d). Udi hans Sted kom fra Gunderstrop hid 5) Jens

a) Enten maa denne Bye være kaldt efter Find eller Fenge, som ere gamle hedenske Navne, og har, ligesom i almindelighed findes hos de fleeste Byer, tillagt Torp, hvoraf i Tidens Længde er bleven Frenderop. (619).

b) Noten mangler.

Svenssøn (e). Han døde her Ao. 1732. Efter hans Død blev hans Enke 5 Aar eenlig ved Gaarden og dens Avling indtil Ao. 1737, da hun giftede sig med 6) Niels Jørgenssøn.

II. Paa Sønder siden:

Paa den anden Gaard, som i Landmaalingen staar under No. [2], have efterfølgende Mænd boet, hvilke have tillige havt en allerede førend Landmaalingen øde Gaard No. [4] i Brug: 1) Morten Laussøn indtil Ao. 1692, 2) Herman Erikssøn indtil 1698. 3) Maths Hanssøn *) indtil 1728. 4) Maths Anderssøn indtil 1734. 5) Anders Haraldssøn, som Ao. 1737 flyttede til Odstrup (f) og byttede Gaard med 6) Peder Jenssøn, i hvis Tid den tredje allerede førend Landmaalingen øde Gaards Avling No. [5] kom (g) hid igien til Brug. Denne Peder Jenssøn, som var den siette Boemand paa denne, og Niels Jørgenssøn, som ligeledes var den siette Boemand paa fornævnte Gaard og i et Aar, neml. 1737, kom her til Byen, begav sig strax til at deele Byens Jord lige mellem sig.

Antiquitet i Frenderops Holmevang **).

Vesten for Byen Frenderop, omtrent midtvejs mellem Frenderop, Herrestrop og Holt, paa den nordøstlige Side af Veyene, findes en stor opført Sandhøj, hvorudi er en hedensk Begravelse. Paa denne Høj er en stor og en lille Steenkiste tæt hos hverandre, strekkende sig mod Sønden og Norden, og Indgangen dertil vender i Sønder mod Pleyerop. Denne lille Steenkiste er som en Indgang til den store og bestaar af 3 Steene, neml. 2 aflange, paa hvilke hviler den 3die. Under denne lille Kiste kand man krybe ind til og i den store Steenkiste, som er rum og saa høj inden i, at en Karl af maadelig Høyde kand staae ret op derunder. Denne store Kiste bestaar af 6 store Steene, neml. 5 aflange, som holder hver i Høyde 2 Alne $1\frac{3}{4}$ qvt., paa hvilke hviler den største, som er Logget, og er ligeledes aflang, og som holder i Længde 5 alne 1 qvt., og i Brede 3 alne, i Tykkelse 7 qvt. $\frac{1}{16}$ deel. Denne Høj har desforuden 14 store Steene om sig i Omkreds. Ovenpaa denne Høj, som i almindelighed kaldes Frenderops Steenkiste, kand man i klart Veyr kiendelig see Roeskilde Domkirkes Spir, det er 9 Miile Veys borte (621).

Udi Frenderop findes et Fæstehuus; der findes intet Gadekiær.

Byens Vange ere: Holmevang, Lille Vang og Hyllebiers-Vang.

I Holmevangen: Sandagres Aas, Schellingers —, Birchemoeseholms —,

e) conf. supra den siette Gaard i Herrestrup.

d) vide supra den anden Gaard i Atterup.

e) conf. Herrestrup siette og Odstrup fjerde Gaard.

*) Han, som i sin Alderdom havde paa nogen Tid havt Sønnen, Niels Hermandssøn, til Hielp, overlod det alt til Sønnen, flyttede til Sneileirop og byttede med denne Maths Hanssøn, Conf. Snellerops anden Gaard.

f) vide supra Odstrup, siette Gaard.

g) conf. supra den første Gaard i Odstrup. Denne øde Gaard No. [ ] stod fordem hos Peder Jenssøns Gaard østen for, hvor nu Skredderens Jens Pederssøns Huus staar. Den øde Gaard No. [ ] stod fordem i Sydvest inde i Humlevangen, hvor der endnu Ao. 1740 stod i min Tid et Huus, som blev nedbrudt.

**) Ikke indført i Manuskriptet; var vedheftet i Klæde.

Sand-Hofvedets —, Haase-Agers —, Steenhalses —, Giefves Agers —, Steen-Agers —, Toffte Aas.

I Lillevangen: Stoerø Krogemøese Aas, Vrangebiers —, Skræpagres —, Boeholmen.

I Hyllebiersvagen: De støcker ved Viltensbiørgs Leed, Stillebiørgs Aas, Agg —, De støcker ved Pleyerøps Brøndhøy, de Støcker øfver Atterøps Kirkevey, Blaastøckerne, Brøndhøy Støckerne, Liungestøckerne, Kierlings Brincker Støckerne, Piile Støcker, Møese lycke Aas *).

Stendysse ved Frenderupgaard.

Fotograf S. Bay, Asnæs. Eneret.

IX. Holt.

Byens Situation og Gaardenes Tall med Hartkorn in genere og in specie.

Udi denne tredie Birke-Bye eller Skøv-Bye, Holt (a), som strekker sig i Øster og Vester, findes endnu ligesom af ældgammel Tid, 4 Gaarde, saa her ingen Forandringer er skeet uden denne, at Byens Hartkorn, som efter sidste Landmaalings Formælding fra Ao. 1682 er i alt 19 Tdr. 2 album (627), der iblant er beregnet 2 fdk. til et Huus og 1 fdk. Tyrejord, item Skovskyld 1 skp. 2 fdk. 2 album, blev i Jorddeelingen Ao. 1750 og 51 gjort til lige Deele. Følgelig har nu omstunder hver Mand [ ].

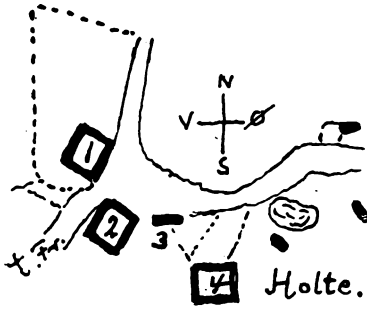
Gaardenes Numer og Beboere have været disse:

*) Eft. Markbogen.

a) Navnet Holt eller, som Nogle siger, Holte-Bye, er af Skoven og Buskene, hvormel Byen er omgivet, efter det Tydske Sprog Holtz, Hölzung, paa plat Tysk Holt, hvilket bemærkes paa Dansk Træ eller Skov, saasom det danske Sprog er meget reformeret efter det tyske (623).

I. Paa den **nordre Side:**

Paa den **første Gaard**, No. 1, var 1) Peder Sørenssøn Boemand i Landmaalings Tiden og iremad indtil hans Død Ao. 1706. 2) Peder Mothssøn, som ligeledes døde der Ao. 1737. 3) Sven Jenssøn (b). Han blev Præstens Medhielper og Fattiges Forstander.

Paa den **anden Gaard**, No. 2, boede i Landmaalings Tiden 1) Anders Laurssøn, som i sin høje Alderdom afstod den Ao. 1709 til sin Søn, 2) Claus Anderssøn (c). Han ligeledes i sin høje Alder for Svagheds skyld oplod den Ao. 1748 til Sognepræstens Valentin Cruses Avlskarl, som blev hans Svigersøn, ved Navn 3) Jens Ipsøn (d).

Paa den **trede Gaard**, No. 3, var boesat i Landmaalingen 1) Jens Ivarsøn indtil hans Død Ao. 1704. Efter ham kom 2) Jens Olessøn (e), som Ao. 1734 afstod den til 3) Peder Ipsøn (f). Han døde der Ao. 1752 den 24. Julii og hans Dotter blev ved Gaarden gift med 4) Jens Hanssøn, som fik fæste paa Gaarden den 16. Aug. 1752.

Paa den **fjerde Gaard**, No. 4, boede 1) Laurs Nielssøn indtil Ao. 1684. 2) Jens Knudssøn, som ved Mageskifte kom hid fra Odstrup (g) og døde her Ao. 1705. Efter ham blev Gaarden fæstet til hans Søn, 3) Laurs Jenssøn (h), som afstod den Ao. 1726 til 4) Peder Laurssøn (i). Efter hans Død 1734 kom 5) Maths Mathssøn (k).

Udi Byen ere der 3 Fæste-Huuse, af hvilke det eene haver 2 fdk. Hartkorn, som tilforn er mældet. Gadekiær findes der ikke i Byen; men strax Østen for er et Vandstade, hvor Qvæget føres til at drikke. Vangelede for Byen ere fire: et mod Norden, et andet mod Østen, det tredje mod Sonden

b) Han var en Sønesøn af Sven Laurssøn i Gunderstrop.

c) Han var i sin Tid en skikkelig Mand, udstod med Taalmodighed i sin høje Alderdom megen Smerte af Blære Steen, hvoraf han døde Ao. 1755 den 15. Febr., gammel 80 Aar. Til hans Testament at skrive tog jeg Anledning af disse Ord: Han lod ham sue Honning af en Klippe og Olie af dens haarde Steen. Deut. 32,13. (624.)

d) Han var den fjerde Søn af den gamle Jeppe eller Ip Anderssøn i Grævinge, vide supra Sect. 1 § 1 blant Familie-fædrene.

e) Han var i alt Forhold en skikkelig og en duelig Bonde, gjorde vel mod andre, men ilde mod sig selv, idet han af utidig Ømhed og blind Kiærlighed til sin eneste Datter afstod Gaarden til Peder Ipsøn, som fik hende til Ægte; thi det, han havde reserveret sig, og de begge lovet ham til Livs Ophold, fik han ikke, men maatte sukkende lide Mangel i sin Alderdom. Han overlevede baade Datteren og Svigersønnen og døde Ao. 17— (625).

f) var en forferdelig Mand af et lumpent Gemyt, den sletteste af alle Ip Anderssøns Sønner. Conf. § 9 Sect. 1 blant Familie-fædrene. Han var den anden Søn.

g) conf. supra i Odstrup den siette Gaard.

h) blev siden i sin Alderdom antagen blant Almissemedlemmerne.

i) Han var en Sønesøn af Sven Laurssøn i Gundestrop. vide § 9 Sect. 1 supra.

k) var den anden af Sognefogdens Maths Laurssøns Sønner. vide supra Sect. 1 § 9 item Sect. 2 ved Grævinge.

og det fjerde mod Vesten Byen haver 3 Vange: Mosevang, Biergevang og Rønnebiers Vang.

Aaser.*)

Mosevang: Hørstyckerne, Kiels-Moese Aas, Hyllemoese —, Firescoffs Styckerne, Schaffshafved Aas.

Bierrevang: Storebiers Aas, Lange Aggres —, de Støcker ved Sneilinge Skiel, Storckespields —, Bøghøysagger —, Dyrebiers —, Dyrebiersbroes Stycke, Breinsholms —, Beenespields 4re Stycker, Jonholmbs Stycker, Hampestyckerne.

Holmevang: Haufreholmb's Aas, Jydeaggers —, Rønnebiergs —, Sandstyckerne, Steenholms —, Steen Kors Agers —, Kircke Huule Agers —, Stoere Steen Røres Agers —, Hylaggers Aas.

Antiquitæt i Holtes Biergevang **).

Bag Maths Mathssøns Gaard paa en Ager paa Dybelsbakken i . . . . findes en liden Høy, som har en Steenkiste, der vender mod Sonden og Norden, bestaaende af 6 Steene. Paa de 5 Steene, som hver er i Høyde 1 alne $2\frac{1}{2}$ qvtr., hviler den største og siette, holdende i Længde 4 alne $\frac{1}{16}$ deel, i Breede 3 alne 2 qtr., i tykkelse 1 alne $22\frac{3}{4}$ qtr. Skikkelsen paa denne øverste og største Steen, som er Dekket eller Logget, er ligesom en i Diametro giennemskaaren stor Bombe, rund oven, med et Hull paa den eene Side, som en Haand kand gaae i, men ikke igiennem, og paa Sidene er denne Steen ottekantet.

Mellem Rønnebierget og Holt paa Enden af en Ager findes en rund Høy, omkringsat med 51 store Steen, og begroet med Tjørne. Oven paa denne Høy staar en Steenkiste, vendende i Øster og Vester, som har fem Steene: De to, som have været Ende-Steenene eller Gavlsteenene, ligge omfaldne og sønderslagne paa Steden, men paa de to aflange, som ere Sidesteenene, og endnu staar ret op, hver i Høyde 2 qtr., hviler den femte Steen, som er Kistelogget, dog have Bønderne saaledes lirket og skudt den, at den nu hænger hældende og saa godt som nedskudt med den eene Kant staaende mod Jorden. Denne Dekkel-Steen er i Længde 3 alne $\frac{1}{2}$ qtr., og i Breede 2 alne $1\frac{1}{2}$ qtr.; i tykkelse 2 qtr. og en sextende Deel.

X. Preilerup (627) a).

Byens Situation og Gaardes Tall fordm.

Den [fjerde] Birkebye eller Skovbye Preilerop, strekkende sig i Øster og Vester, havde i forrige Seculo 8 Gaardsæder, men den eene Gaard, som stod paa den Nordre Side af Gaden, hvor nu Huusmanden Hans Haraldssøn boer, var allerede øde, da Landmaalingen skeede Ao. 1682 og 83; de andre 7 Gaarde staae endnu paa deres gamle Grund.

Byens Hartkorn med 1 album Tyrejord er i alt 20 Tønder 2 skiepper (628), hvilket blev ved Jord-Rebning Ao. 1753 og 54 deelt saaledes, at hver Mand efter Beregningen fik 2 tdr. $7\frac{1}{7}$ skpr. $1\frac{5}{7}$ album.

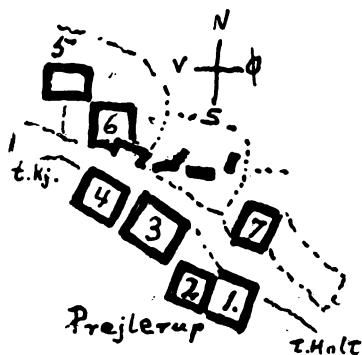
*a) Efter Markbogen.

***) Efter en Kladde, indlagt i Manuskriptet.

a) staar blank.

Gaardenes Situation nu omstunder.

De 7 Gaarde, hvoraf Byen nu omstunder bestaar, ligge saaledes og have været beboet af dem, som nu skal mældes, neml. 4 paa den søndre Side og 3 paa den nordre Side af Gaden:

I. Paa Søndersiden:

Den **første Gaard**, i Landmaalingen ansat No. 5, har siden den Tid været beboet af disse Mænd: 1) Hans Pederssøn, som døde der Ao. 1686. 2) Jens Pederssøn, indtil hans Død 1739. Efter ham kom i min Tid 3) Jacob Nielsensøn (b), som da var Præstens i Egebjerg Jens Arctanders Avlskarl; han døde der paa Gaarden Ao. 1752 den 6. Julii; og i hans Sted blev indsat 4) Laurs Chrestenssøn fra Kieldstrop i Wiigs Sogn. Disse Mænd havde alle Halvparten af den øde Gaard No. — indtil Jordrebningsen skeede Ao. 1753 og 54.

Den **anden Gaard**, som i Landmaalingens Tiden er anført No. [6] haver havt følgende Beboere: 1) Søren Kudssøn indtil Ao. 1692. 2) Niels Mathssøn indtil 1718. 3) Conrad Michaelssøn Retz (c) indtil hans Død 1352 den 18. Maji. Efter ham kom fra Kieldstrop i Wiigs Sogn 4) Jens Jenssøn (d). Disse Mænd havde den anden halve Part af Ødet No. —

Den **trede Gaard**, som i Landmaalings Matriculen staar under No. 7. haver havt disse Boemænd: 1) Anders Hanssøn Bruun (e) indtil Ao. 1708. 2) Gudmand Gunderssøn indtil hans Død 1715. 3) Jacob Olessøn indtil 1729. 4) Peder Olessøn indtil 1783. 5) Sevrn Rasmussøn (f).

Den **fjerde Gaard**, som Landmaalingen sætter No. [8], haver havt disse Opsiddere: 1) Laurs Mathssøn (g), indtil Ao. 1724, da han døde der og gav Rum for sin yngre Søn, 2) Jens Laurssøn, som ogsaa døde der den 11. Maji 1747, som var Christi Himmelfartsdag. 3) Laurs Jeppessøn eller Ipsøn fra Siddinge i Wiigs Sogn.

II. Paa Nordsidens:

Den **femte Gaard**, i Landmaalingstiden sat Nr. [1], haver været beboet af følgende Mænd: 1) Maths Nielsensøn indtil Ao. 1697. 2) Søren Pederssøn indtil han Ao. 1707 drog til Odstrop og byttede med 3) Sognefogden Hans

b) Jacob Nielsensøn var en Sønsesøn af Sven Laurssøn i Gunderstrop (vide Sect. 1 § 9 blant Familie-fædrene, og Sect. 2 s. IV ved Gaarden No. [16] i Gunderstrop). Hans Fader hedde Niels Svenssøn, som medens han tiente Grævinge Sognepræst, Povel Bie, for Avlskarl besvangrede P. Bies Steddatter og hans Formands Præsten Niels Bøgvads ægte Dotter Mette, og fik hende til ægte. vide Sect. 1 § 5 No. 4 blant Præsterne, coll. Thorildrop, første Gaard.

e) Man kaldede ham gemæneligen Anders Ladefoged, fordi han havde været Ladefoged.

f) vulgo Søren Præst, hvilket var et Øgenavn, man havde givet ham, fordi han var alvorlig og adstadig i sit Væsen og sin Tale, og stunddom med Ord satte de andre Bønder til rette for deres Enormiteter. Udi hans Tid afbrændte Gaarden Ao. 1745 paa Pintse-Løverdags den 5. Junii, men blev strax igien opbyggt inden Høsttid kom.

g) var Stammefader til en Hob Børnebørn. vide § 9 Sect. 1 pag. 10.

Jensen (h), som endelig Ao. 1723 afstod den til 4) Niels Sørenssøn, der Ao. 1744 den 11. Martii ved Døden afgik. Efter ham kom 5) Henrich Njlaussen fra Høve i Aasnæs Sogn.

Den **slette Gaard**, som Landmaalingsforretningen mælder No. [2], haver havt efterfølgende Boemænd: 1) Rasmus Anderssøn indtil hans Død Ao. 1695, da efter ham kom Sønnen, 2) Anders Rasmussøn indtil han Ao. 1734 afstod Gaarden til 3) Jens Mathssøn (i), som flyttede Ao. 1748 den 14. Maj til Grævinge, og overlod Gaarden til hans Søsters Mand og Svoger 4) Jens Nielssøn Winding (k). Han igien afstod den Ao. 1751 den 17. Febr. til 5) Jens Hanssøn (l).

Den **syvende Gaard**, i Landmaalingen sat under No. [4], haver havt disse Beboere: 1) Rasmus Pederssøn indtil hans Død Ao. 1707. 2) Niels Pederssøn indtil hans Død 1724. 3) Jens Rasmussøn indtil hans ulykkelige Dødsfald (m) Ao. 1730. 4) Peder Mathssøn (n), som ved Døden afgik den 23. Martii 1744. 5) Laurs Mathssøn (o), som døde strax den 25. April. 6) Jens Jenssøn (p).

Udi Preilerop findes 4 Fæstehuse, 3 paa den nordre Side, og det fierte lidet fra Byen i Nordøst ude paa Overdrevet. Der er et godt Gadekiær, som faar rindende Vand med Tilflod fra .... og igien giver sit Overflod fra sig ad .....

Byens **Vange** ere Mosevang, Vestervang og Lille Vang. Agerjorden derude er meget skuffelig, meest i Mosevangen. Det beste, denne Bye avler, er Rug, dog ikke hvert Aar, men Byget er kun temmeligt, lidet, og stunddom vaagt, hvorudover der sielden sælges noget deraf, ... af Havre. Derimod er der god Græsning blant Stubbene og Buskene for Qvæget. Preilerop har derforuden en god Enghauge mod Norden ad Viigen mellem Holt og Kieldstrop i Wiigs Sogn, hvorudi hver Mand havde 4 Enge førend Deelingen, men er nu deelt.

h) Denne Sognefoged var som et Perpetuum mobile (629), saa hvægsindet og ustadig, at han flakkede fra een Gaard til anden, greb stunddom for meget an paa eengang, saasom da han havde de to Gaarde i Engelstrop og den lille Gaard i Odstrop tillige, hvorudover omsider hans slette Oeconomie her tilsidst forvoldte, at han maatte forlade all Avling, bygge sig et Huus paa Overdrevet, hvor han døde

i) Han var en af Sognefogdens Maths Laurssøns Sønner. vide supra § 9 Sect. 1 coll. Grævinge & Herrestrop.

k) var Niels Windings Søn i Odstrop, vide Odstrops anden Gaard supra. Vulgo Winding-Drengen.

l) Han kaldede man Kieldersvenden, fordi han Ao. 174—, medens han tjente Laurs Nielssøn i Grævinge, brød ind og stjaa Øll, Miød og Brændevin ud af Mandens Kielder. Ellers kaldede man ham den cenøyede Jens, thi han var ligesom hans Fader, Hans Svenssøn i Pleyerop, Monoculus (630). conf. Pleierop supra.

m) Han kom paa Hiemreisen af Dage, nemlig fra Nyekiøbing, idet hans Hæste blev løbse for ham, rendte, traadde, og sloge ham ihjel.

n) vulgo Lille Peder, en Sønnesøn af Sven Laurssøn i Gunderstrop, vide supra § 9 Sect. 1 eller Kirkevæрге Maths Svends-Søn.

o) var en af Sognefogdens Maths Laurssøns Sønner.

p) vulgo ad differentiam (631) gamle Jens Jenssøn. Han var en Sønnesøn af Sven Laurssøn i Gunderstrop. vide supra § 9 Sect. 1 blant Familie-fødrene, item Frønderop, Jens Svenssøn. Han var paa den Tid Præstens V. Cruses Aviskarl.

Mellem Holts og Preilerops Enghauge ligger en Skovhauge, ogsaa Preilerop tilhørende, som alle Byemændene have Deel udi, og endnu en Tyrehøvd (632) til Byen mellem Enghaugen og Skovhaugen: Saa Preilerops Næring og Fordeel bestaar i at legge Qvæg til paa den gode Engbund, og med det Forraad af Høe, som avles til Byen, at overføde Qvæget vel og triveligt til Sall.

Aaser.*)

Mosevang: Lille og store Eskebiers Aas, Leer —, Tofte —, Mosevang —, Sandgraven, Gamle Søe.

Vestervang: Nissebiers Aas, Vrangebierechs —, Steenkiste —, Bøgebiers —, Stiegebiers —, Liøngvolds —, Tretteholmen, Liungholmen.

Lillevang: Bierrebree Aas, Sandskifte —, Leer —, Tofte Aar.

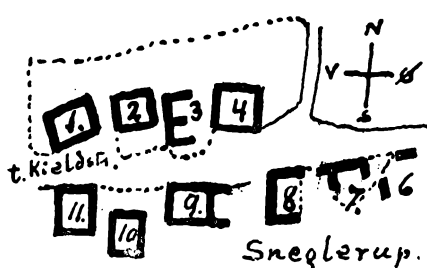
XI. Sneilerop.

Byens Situation og Gaardenes Tall forudm.

Byen Sneilerop (a), som er bygt mod Østen og Vesten, havde i forrige Seculo 13 Gaardsæder, af hvilke de 2 bleve øde, da Svensken Ao. 1658 var her i Landet. Den eene stod forudm mellem Maths Laurssøns og Niels Jenssøns Gaarde No. — paa den nordre Side, den anden, No. —, stod . . . . Saa der vare da — Gaarde paa Nordsiden, og — Gaarde paa Søndersiden.

Gaardenes Tall og Situation nu omstunder.

Nu omstunder ere der 11 Gaarde, 5 paa den nordre og 6 paa den søndre Side af Gaden. Disse Gaardes Beboere deede endelig Ao. 1755 og 55

Byens Jorder saaledes, at hver Mands Hartkorn blev beregnet til 3 tdr. 3 skpr. . . . Følgelig er Byens heele Hartkorn 37 tdr. 3 skpr. i fdk. 2 album (634), hvilke 2 album er Tyrejord. Gaardene efter Numer med Beboeres Navne i Orden siden Landmaalings Tiden Ao. 1682 og 83 ere saaledes som nu følger:

I. Paa Nordsiden:

Paa den første Gaard No. 1 have været disse Boemænd: 1) Jens Eriksøn (b) indtil Ao. 1707. 2) Ivar Hanssøn, som Ao. 1716 blev afsat, og i hans Sted igien indsat 3) Laurs Mathssøn (c). Han døde der Ao. 1751 den 6. April. Efter ham kom den 19. April 4) Claus Erikssøn (d).

*) Efter Markbogen.

a) Af Begyndelsen er Byen kalden enten efter det Mands-Navn Snee og Snie eller det Qvidenavn Signe og Torp, Bye, hvor atter lille eller contracte il er sat imellem, saasom af Snie — lille Snelle, af Signe — lille Signild. Følgelig er Navnet blevet til Sncilerop i vore Tider, eller, som de Gamle skriver Sneilerop (633).

b) vulgo Jens Jyde.

c) var en Sønneson af Laurs Mathssøn i Preilerop. vide § 9 Sect. 1, coll. (635) Sneilerops fjerde Gaard, hvor hans Fader, Maths Laurssøn, hvis Slægfredsøn (636) han var, boede, og efter ham den yngre Søn, Laurs Mathssøn. Man kaldede ham Gamle Laurs Mathssøn.

d) Udi hans Pølested var det jeg Ao. 1752 den 10. Januarii fik min Ulykke og blev Lembrudt, da Høstene skydede for det døde Aadsel og vættede Vognen. vide supra ibidem (637) den ellefte Gaard.

Paa den **anden Gaard**, No. [2], have disse Mænd været Opsiddere: 1) Jens Nielsøn, indtil Ao. 1686. 2) Maths Nielsøn, indtil 1689. 3) Maths Hanssøn indtil han Ao. 1698 flyttede til Frenderup og byttede med Herman Erichsøn (conf. supra Frenderops anden Gaard), som i sit Sted lod sin Søn tiltræde ved Navn 4) Niels Hermanssøn. Han døde her paa Gaarden Ao. 1749 den 27. Febr. Han, gammel 87 Aar, var een af de betydeligste Vidner, der blev anført ved Jorddeelingen i Grævinge udi Processen mellem Kongens Forvalter N. Bang, Præsten V. Cruse &c. 5) Rasmus Anderssøn.

Paa den **trede Gaard** No. [3] ere Boemændene efter Orden og Tidsforløb disse: Rasmus Jenssøn indtil Ao. 1686, da han døde der. 2) Peder Mathssøn indtil hans Død 1689. 3) Maths Anderssøn (i), som Ao. 1737 afstod den til sin Søn, 4) Peder Mathssøn (f). Han maatte for sin slette Oeconomies skyld afstaae Gaarden i Martii Maaned Ao. 1742 til Huusmanden, 5) Morten Tygessøn (g), som igien overlod den Ao. 1744 i Maji Maaned til hans Kones Broder og Svoger, 6) Chresten Claussøn.

Paa den **fjerde Gaard** No. [4] boede: 1) Laurs Jenssøn indtil Ao. 1697. Efter ham kom 2) Maths Laurssøn (h), som døde der den 6. Aprilis 1748, og gav Rum for sin yngste Søn, 3) Laurs Mathssøn (i), som tillige med sine Formænd havde det lille Øde No. — i Brug, indtil Jorddeelingen skeede 1755 og 56.

Paa den **femte Gaard** No. [5], have Beboerne været følgende: 1) Laurs Nielsøn indtil Ao. 1694, 2) Niels Pederssøn indtil Ao. 1697, da han flyttede til Pleyerop (k) og byttede Gaard med 3) Knud Jenssøn, som døde her Ao. 1702. Efter ham kom 4) Olé Hanssøn, indtil 1724, da 5) Niels Jenssøn fik Gaarden i fæste.

II. Paa Søndersiden:

Paa den **slette Gaard**, No. [6], have disse Mænd boet: 1) Peder Nielsøn indtil Ao. 1689. 2) Laurs Anderssøn indtil 1708. 3) Anders Nielsøn, som Ao. 1737 afstod den til 4) Peder Povelsøn fra Høve i Aasnæs Sogn.

Paa den **syvende Gaard**, No. [7], boede: 1) Jens Anderssøn indtil Ao.

e) var en Søn af Stammefaderen And. Mathssøn i Grævinge, vide § 9 Sect. 1 og et af de stærkeste Vidner i nysmældte Tvistighed og Process Ao. 1745 og 46, hvorom er mældet ved Degneboligen, Sect. 2 § 6.

f) vulgo Stamme-Peder og Peder Stam. Lat... (Forf. har ikke haft den latinske Oversættelse paa rede Haand.)

g) Han var Møllerens Tyge Mortenssøns Søn i Engelstrops Mølle, af Haandverk egentlig en dygtig Bødker, lært i Kiøbenhavn, et Hoved, som kunde inventere (638) adskillige nyttige Ting.

h) Han døde 6. April 1748, gammel 78 Aar, var i 51 Aars Ægteskab Fader til 12 Børn, 8 Sønner og 4 Døttre, navnl. Laurs (en Slegfred Søn, conf. nysmældte første Gaard i Sneilerop, hvor han boede og døde, gammel 58 Aar; Rasmus, Hans, Peder, Niels 1., Niels 2., Niels 3., og Laurs 2., item Anna, Dorothe, . . . og Maren, som ere fordeelte paa Kongens Gaarde i Grævinges og Wiigs Sogne. Hans Hustrøe Kirsten Rasmusdotter, i hendes Tid den bedste Jordemoder i Sognet, een gudfrygtig og sagtmodig Qvinde, døde kort tilforn den 21. Febr. 1748, gammel 74 Aar. Themå til Testament over ham var dette: See, jeg dør, og Gud skal være med Eder. Gen. 48, c. 1 (639). vide supra § 9 Sect. 1.

i) var den yngre Broder af samme Navn, og derfor blev kalden unge Laurs Mathssøn, at skielne ham fra den ældre, som boede sammesteds og blev nævnet gamle Laurs Mathssøn. Conf. den første Gaard.

k) vide Plejerop supra, den første Gaard.

1699. 2) Job Nielssøn indtil 1718. 3) Chresten . . . (b) indtil 1719. 4) Jens Hanssøn (m) indtil 1732. 5) Peder Jenssøn Kolding.

Paa den **ottende Gaard**, No. [8], ere Beboerne disse: 1) Michael Jenssøn, søn døde der Ao. 1684. 2) Jens Chrestenssøn indtil hans Død 1725. 3) Sønnen Chresten Jenssøn indtil hans Død 1734. 4) Laurs Jacobssøn indtil hans Død 1737. 5) Laurs Claussøn.

Paa den **niende Gaard**, No. [9], have Beboerne været følgende: 1) Ole Jørgenssøn, som døde der Ao. 1683. 2) Jens Jenssøn Gønge, som Ao. 1698 afstod den til 3) Søren Skredder (n), indtil 1793. 4) Jens Thomæsøn indtil 1718. 5) Chresten Jenssøn, som Ao. 1720 flyttede til Engelstrop (o). 6) Ole Laurssøn, som Ao. 1735 afstod den til Husmanden i Engelstrop, 7) Peder Sørenssøn (p). Han døde der Ao. 1751 den 18. Octobr.; og i hans Sted kom 8) Povel Søvenssøn, som den 22. Febr. 1752 flyttede til Aastofte i Aasnæs og byttede Gaard med 9) Hans Sørenssøn, hvilken overlod den Ao. 1756 den 7. Januarii til sin Svoger, Bødker og Husmand i Gunderstrop, 10) Hans Nielssøn Odboe (q).

Paa den **tiende Gaard** (gl. Nr. [10] boede 1) Maths Jenssøn (r) indtil Ao. 1709. Efter ham kom 2) Laurs Pederssøn, som Ao. 1723 . . . . . 3) Peder Anderssøn.

Paa den **ellevende Gaard**, Nr. [11], hvis Beboere have stedse havt den øde Gaards Avling No. — tillige i fæste og Brug lige indtil Jorddeelingen skeede Ao. 1755 og 56, have disse Boemænd været: 1) Niels Anderssøn Hugger indtil Ao. 1686, 2) Willats Nielssøn indtil 1690. 3) Jens Jørgenssøn, som døde der Ao. 1709. 4) Jens Pederssøn indtil 1718. 5) Anders Mathssøn (s) indtil han Ao. 1753 den 12. Martii for sin Dotters skyld afstod Gaarden til Præstens V. Cruses Avlskarl, 6) Christian Hanssøn.

l) vulgo Chresten Jyde.

m) gemeenligen kaldet Jens Glarmester, hvilket ogsaa var hans Haandverk, ærlig lært, men ikke ærligt brugt, thi — —.

n) vulgo den Gode.

o) vide Engelstrops første Gaards syvende Beboere.

p) gemeenligen kalden Pedor Møller, fordi han havde en Tid lang været Møllersvend paa Engelstrops Mølle, og ellers af Ungdom lært og tient hos Møllere, baade i Kiøbenhavn og andetsteds.

q) Han, som var Niels Odboes Søn af Gunderstrop, blev gift med Maths Chrestenssøns Dotter Else af Thorildr.; lært hos Morten Tygessøn, kaldede man ham den stumpede Bødker, fordi han var liden og tyk som en Dverg.

r) vulgo Lille Maths. Læt. per parvus.

s) Han var den ældste Søn af fornævnte Maths Anderssøn paa den tredje Gaard. vide § 9 Sect. 1. Stammefaden Anders Mathssøn i Grøvinge. Denne Mand var Aarsag til min Ulykke og al den deraf flydende Smerte og Elendighed, idet at han tvertimod Øvrigheds Forbud havde slæbt en død Hæst ud af sin Stald paa sin Mødings Pøl, tæt hos Veyen paa Gaden, hvor udover mine Hæste bleve skyet og væltede Vognen med mig, da jeg Ao. 1752 den 10. Januarii i glat og hvast Iisføre kom kigrende til Byen i Æmbeds Forretning efter Kongens Lov til Catechisation for Ungdommen, saa jeg ved et svært og dybt Fald i Gienboens, Claus Erikssøns tomme Pølested blev lembrudt og Hærdebrudt til en smertefuld Krøbling all min Livs Tid. Thi Collum femoris blev fractureret, og der skeede en Contusio, Distortio, & læsio parsium maxime sensibillum (640). Conf. supra den første Gaard i Sneilerop.

Udi Sneilerop findes nu omstunder Fæstehuse, hvoraf svares aarlig Leye til Kongen. Der er intet Gadekiær i Byen, men strax Vesten for Byen uden for Ledet er et godt Vandstade og Mose, som giver rigeligt Vand til Bæster og Qvæg baade Vinter og Sommer.

Vange og Aaser.*) Mosevang: Nelager Aas, Stoere Nelles —, Torsten Biers —, Tockelhofods —, Slette Støckers —, Tofternis Aas.

Stenvads Vang: Egge Kage Aas, Helle Styckers —, Slette Styckers —, Sandholms —, Brumme Styckers —, Hofmans Styckers —, Gaase —, Roffves —, Tranne Moese —, Hoffveds —, Biegholms —, Ledstøckers —, Bagene —, Stoere Kieste Aas.

Bierre Vang: Steenbiers Aas, Gaasehals —, Have Biers —, Helleerne, Blaamands Aggers —, Gamle Strøe Huule —, den Aas imellem Baubierre og Steenbierre, de Stycker ved Holte March, Eskebierstøckerne, Kolliebiers Aas, Grøfte —, Grøftestyckerne, Hunde Aas, den Aas mellem Græs Holt oc Fellebier, Græsholt Aas, Skidne Støcker ved Kirckeveyen, Strøehuule Styckerne, Kircke Stijs Aas, Kobeen Styckerne, Ørnebiers Aas, Tøelsbierre —, Gamle Leeds —, Knalte —, Leer Agger Aas.

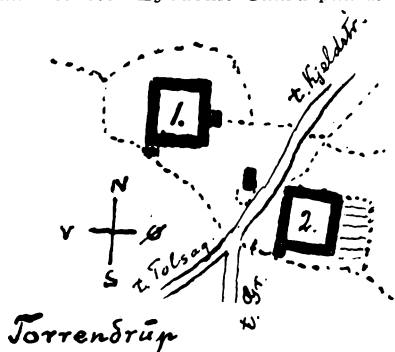
XII. Thorildrop.

Byens Situation og Gaardenes Tall med Hartkorn in genere og in specie.

Thorildrop (a), som vender mod Sønden og Norden, bestaar kun af 2 Gaarde, hvis Beboere deelede Ao. 17—. Byens Hartkorn, som er in Summa 22 Tønder 2 fdk. (641) med det tilliggende Jord og Eng i to lige Deelee, saa hver af dem fik 11 tdr. 1 fdk.

I. Paa Vestersiden:

Den første Gaard, som staar bygt paa den vestre Side No. 1, var for-dum en stor Eyedoms-Gaard paa 19 Tønder Hartkorn, men siden blev kal-

den Ryttergaarden (b), har siden Landmaalingen Ao. 1682 og 83 havt følgende Boemænd: 1) Peder Andersson indtil Ao. 1686. 2) Jens Nielsson Bøgvad, (c) indtil Ao. 1689. 3) Chresten Mathsson indtil hans Død 1697. 4) Maths Mathsson indtil 1715, da han døde der. 5) Maths Chrestensson, som ogsaa døde der Ao. 1730. 6) Jørgen Laursson, (d) indtil hans Død den 5. Januarii 1751. 7) Anders Thorsson (e).

*) Eft. Markbogen.

a) Nogle sige og skrive Thorendrop, men det er ikke saa ret, som Thorildrop. Navnets Oprindelse er af Thor, en Mands, eller Thore, en Qvindes Navn, og Torp; det mellem satte il er et Diminutivums, saa det forstaas quasi Thors eller Thores lille Torp eller Bye, eller ogsaa lille Thors eller Thores Torp, saa Navnet er rettest Thorelillerop, contracte Thorildrop (642); thi den gamle Tradition lyder, at det har været altsammen en lille Herregaard eller et Eyedoms Sæde. conf. § 3 Sect. 1. Deslige i gamle Dage fandtes mange.

b) fordi Kongen havde beskikket ders Afgifter til Rytterhold, conf. Atterop.

Paa Østersiden:

Den **anden Gaard**, som staar bygt paa den østre Side, No. 2, var for-
dum kun en liden Gaard paa omtrent 3 Tønder Hartkorn indtil Deelingen
skeede. Dens Beboere haver siden Landmaalingen været disse: 1) Chre-
sten Jenssøn indtil Ac. 1687, 2) Laurs Nielsøn Krog (f) indtil 1732, 3) An-
ders Mogenssøn indtil hans Død den 28. Febr. 1752. Efter ham kom den 14.
Martii 4) Anders Pederssøn.

Udi Thorildrop er et Fæstehus, men intet Gadekiær, hvorudover Bæ-
ster og Qvæg maa vandes i et Vandstade hos Gaarden No. 1. Markerne
ere gode og drægtige til alle slags Korn, og Høebund har Byen til Fornø-
denhed i alle tre Vangene, som ere Leer-Aase-Vang udi Nordvest, Skue-
lykke-Vang mod Østen og Hønehøys-Vang mod Vesten. Saa Thorildrop er
een af de bedste Byer i Grevinge Sogn; thi af Byg og Havre kand der altid
sælges, vel ogsaa af Rug, naar Rugsæden ved Guds Velsignelse giver ri-
igelig Høst, og en Deel Tørv aarlig af Skuelykke-Mosen. Men Høe kand
der ikke sælges. Paa Byen ere der tre Vangelede, et mod Norden, et andet
mod Østen, og det tredie mod Sønden.

1) Leer-Aase-Vangen, som er den mindste, dog den beste i reen og god
Jord, haver Grændseskiel mod Vesten med Aastofte udi i Aasnæs Sogn ved
... og mod Jyderop i Wiigs Sogn mod Norden og Nordvest med ....,
men mod Østen er fast Markeskiel med Steengierde mellem Vange. Den
er deelt i — Aaser.

2) Skuelykke-Vangen, som er den sletteste Vang i Aagerjord, faaer
Grændseskiel med Sneylerop ved — — —. Udi denne Vang haver Byen
den beste og ældste Tørvemose i Grævinge Sogn, som haver forsynet og
forsyner endnu Mange andre med Tørv for Betaling; thi der faaes den beste
Tørv, og der groede fordem meget Viddie-Riis, som nu Tid efter anden er
bleven øde, dels ved det, at Fæet afnapper det ungt, naar der er Fæled,
deels ved det idelige Tørveskiær. Men i de andre Vange have Thorildrops
Byemænd slet ingen Mose til Tørveskiær.

3) Hønehøys-Vangen, som er den største til Byen, haver Grændseskiel
ved Aastofte i Aasnæs Sogn mod Vesten ved Belsbrinke-Aasen; med Thors-
ager i Aasnæs Sogn ligeledes i Vester ved Spidsmose, og ved Grævinge
ved Bollemose mod Østen.

Aaser *)

Leer-Aase-Vangen: Leerhøylene Aas, Store Leer —, Saae —, Høvede
Aas, Havrebierg.

o) Han var Sognepræstens, Niels Jenssøn Bøgvads Søn, conf. supra Sect. 2 § V.

d) Han var en Sønnesøn af Sven Laurssøn i Gunderstrop, conf. § 9 Sect. 1 Familie-
fædrene.

e) Denne Mand var uimodsigelig en dygtig Avlsbonde, men derhos indbildsk og selvraa-
dig, ja havde en temmelig Portion af Malice (643), hvilket er gemeenligen en Følge hos en
Bonde, der haver meere, end hand kan æde paa eengang eller i eet Aar. Jeg har selv ufor-
skyldt maattet erfare Virkningen deraf vel hans Insulte (644) og Insolence (645).

f) conf. Odstrøps siette Gaard supra.

*) Eft. Markbogen.

Skuelykkevangen: Steenberg Aas, Steen-Vaass —, Gierdis —, Skuelyckeas.

Hønehøysvagen: Spedt-Mose-Aas, Torne-Riis —, Lille Belshøys —, Boelmose —, Vibeholms —, Asnis —, Weye —, Stoijs —, Floed-Mose —, Kierche-Sties —, Nippe-Styckers —, Toftaasen.

Noter og Oversættelser af Fremmedord Inskriptioner m. m.*)

(1) Tiendeydere. — (2) Altergæster. — (3) Oldsager. — (4) Formindskelsesord. — (5) Om Navnet Grevinge se 2. Del. — (6) Den Beskrivelse, som L. H. henviser til, er desværre gaaet tabt. — (7) Grevinge Sogn er nu landfast med Egebjerg ved Sidinge Dæmning og med Tudse Næs ved Lammebjergs Dæmning. Mere herom i 2. Del. — (8) Næbbe er en fremspringende Odde eller yderste Spids af en Landtunge, som løber ud i Havet. — (9) Røn er en Holm, en lille Ø. — (10) Gl. Kirkegaard laa paa nuv. Anders Jensens Lod i Øster. (Grevinge Matr. Nr. 21.) — (11) Aarhundreder. — (12) Brædder. — (13) offentlige. — (14) gl. Bet. for et middelstort Handelsskib med 2 Master; kaldes nu Galease. — (15) Sakse nævner Kong Røe som Roskildes Grundlægger. (Danm. Hist. 2. Bog.) — (16) I Chr. F. Wadskjær: Poetiske Skueplads S. 123 citeres efter Rimkrøniken:

Sielands fare gjorde jeg til Gavn,
Jeg Høgkiøbing flytte-til Isefiords Haffn,
Fordi dend laae der ey til mage,
At skibe der Gods og seyle saa strax.
Jeg hannem Roeskille kalde lod,
Af mig og Kilden der laae imod.

(17) Denne Piece om København findes paa det St. Kgl. Bibl. (54—72) og har Titelen: »Dend kongelige Residents Stød Kiøbenhavn, som ligger i Enden af Øster-Søen imod Øresund i Sædland i Danmark, Dends Begyndelse, Opkomst, og Endeel af det, som der udi er passeret. Af en og anden Krønike uddragen fra 1168 til 1711. Kbhv. Trykt udi Kgl. Maj.s privilegerede Bogtrykkeri paa Amager-Torv 1720.« — (18) Ulstrup By laae, hvor Grevinge og Gundestrup Byes Jorder støder sammen, nu Mads Madsens Gaarlod, Grevinge, og Lavrits Klavsens, Gundestrup. — (19) De Tal, som Forf. ikke har faaet tilført Haandskriftet, har jeg anført efter Kirkens Kaldsbog. Folketallet har fra 1755 (den ældste Opgørelse, jeg har kunnet finde), indtil Nutiden været flg.: 1755: 810 Indb., 1784: 785, 1787: 839, 1807: 939, 1819: 1042, 1824: 1064, 1834: 1118, 1845: 1260, 1855, 1325, 1860: 1424, 1870: 1624, 1880: 1950, 1911: 2173, 1916: 2239 og 1918: 2270. — (20) Herligheden ved et Gods var især Jagt, Fiskeri og Kaldsret. I Alm. menes dermed: Fortrin el.

*) Henvisning til:

V. S. O. betegner: Videnskabernes Selskabs Ordbog.

Mb. d. gl. betegner: Molbech: Dansk glossarium.

Kalkar betegner: Kalkars Ordbog til det ældre danske Sprog.

Andre Kilder er fuldt ud betegnede

Fordele ved et Sted. (V. S. O.) — Om Naturforholdene se mere i 2. Del. — (21) Om Datidens Avlsbrug se mere i 2. Del. — (22) bekræftet. — (23) Skvatmøllen, en lille Vandmølle til eget Brug, hvoraf ikke ydedes Landgilde. — (24) I en Indberetning meddeler Amtmand Adeler, Gundetved ^{17/10} 1748: »Holte Moese, en liden Skou, som bestaar af Endeel gamle og unge Bøgetræer, $\frac{1}{4}$ Vey lang og $\frac{1}{4}$ deel frdvej i Breede.« — (25) Samme: »Een liden Skou kaldes **Odstrup løkke**, er Een $\frac{1}{2}$ frdings Vey i Længden og lige-saa i Breeden, bestaar af Bøgetræer, større og smaae i en lovlig Stand.« (Ny Kgl. Saml. Fol. 394b i det Kgl. Bibl.) — (26) Mar, opr. made = Eng. — (27) Saa at sige til Havet. — (28) Amtmand Adeler (1743): »Sammesteds (ved Holte Mose) ligget Eet overdrev til Bøndernes Græsning, er icke synderlig til pløye Land, er fuld af Stoere Steen, $\frac{1}{4}$ Vey lang og $\frac{1}{2}$ fr Vey i Breede, (Mere om Overdrevet og Grevinge Skov i 2. Del.) — (29) Om Dyrebestanden i »Plejerup Busker« (nu kaldet Stubbene) i 2. Del. — (30) Pøl, Vandstade, uden Tvivl af Tillægsordet »dyb«. (Mb. D. gl.) — (31) Herrestrup store Tørvemose, som L. H. antager var opskaaret, er endnu meget righoldig paa Tørv, og i Torrendrup Skuelykke findes ligeledes endnu megen Tørv. Af andre større Tørvemoser, der er i Brug, kan nævnes: **Ejermose** i Skellet mellem Gundestrup og Herrestrup; **Tostemaj-Mose**, Gammelso- og Møllensø Mose i Grevinge, samt **Hundehale-Mose** i Skellet mellem Grevinge og Engelstrup. — (32) Maajr = Made = Eng, Græsmark. — (33) Flæn, d. e. Gren. — (34) Aalgier (Aalgierd) = Aalestang. — (35) infra = neden for, modsat supra = oven for. — I L. H.'s Beskrivelse af Prejlerup og Holte findes intet om Fiskesøer der. — (36) Af de omtalte Høje er nu Hulehøjen og den store Stenkiste i Gundestrup, den sidste Syd for afd. Ole Madsens Gaard, ryddede. Men senere er andre Høje, som L. H. ikke nævner, undersøgte og fremdragne, hvorom meddeles i 2. Del. — (37) Om Dragsholm se 2. Del. — (38) »Det medicinske Fakultets 2den Professor paa Embedets Vegne.« — »Facultet« (facultas) brugtes først enstydigt med Disciplin (Fag); senere betegnede det Kredsen af Lærere i samme Fag; denne sidste Sprogbrug har holdt sig. (Prof. Hans Olrik i Note til »Viborgbispens Gunners Levned«, S. 14.) — (39) Om Kongens forbeholdne Gods se 2. Del. — (40) Et Andragende til Kongen om Fritagelse for Kørsler, se 2. Del. — (41) I en Indberetning ^{17/12} 1726 om »Bøndernes Tilstand i Grevinge Sogn gives dem flg. Skudsmaal: »56 Bønder gode og have svaret, hvad de burde; 7 lovlig, 6 temmelige, 3 middelmaadige, 2 maadelige og 6 slette.« — (42) stricte = strengt (taget). — (43) Legemsskikkelse. — (44) Legemsbeskaffenhed. — (45) Til Sammenligning anføres i 2. Del en Fortegnelse over gamle Mænd og Kvinder, over 80 Aar, der levede Aar 1919. — (46) Det, som L. H. sigter til, er flg. i Joh. Hübner: »Vollständige Geographie« S. 395 (ikke 493), der udkom Aar 1736: »Die Griechen haben diese Insul (Cypern) Macaria genennet, das heisst so viel als eine **sellge**, oder eine **glücksellge** Insul, und solches ihres trefflichen Früchtbarkeit wegen. Und freylich muss auf dieser Insul gut Leben seyn, weil die Poeten versichern, dass die Göttinn Venus dieselbe zu ihrem Aufenthalt erwählet hat. Man klaget aber gleichwol über die Luft, dass die zwar sanffte, aber nicht allzu gesund seyn soll. Die Einwohner sind theils Türcken, theils Christen, sonderlich Griechischer Religion; die lassen sich alle die Delica-

tessen wohl schmecken, welche die Insul bey sich führet, und sind dabey gute faule Bäuche.« **Oversættelse:** Grækerne har kaldt denne Ø Macaria, det betyder saa meget som en salig eller en lykkelig Ø, og det paa Grund af dens ypperlige Frugtbarhed. Og visselig maa det være godt at leve paa denne Ø, efterdi Digterne forsikre, at Gudinden Venus har valgt den til sit Opholdssted. Man klager alligevel over Luften, at den vel er mild, men ikke skal være ret sund. Indbyggerne er dels Tyrker, dels Christne af den græske Religion, de lade sig alle de Lækkerier, som Øen frembringer, ret smage, og er derfor gode dovne Buge.« — (47) at skikke sig. — (48) I Grevinge Sogn blev under Svenskekrigen 9 hele Gaarde og 11 halve Gaarde afbrændte. (Dragsholms Lens Regnskaber i Rigsarkivet.) — (49) Se L. H. 2den Afd. Pag. 36 Noten bb. Den af Forf. omtalte Kirkebog er forsvunden. — (50) Om Rytteriet se 2. Del. — (51) Den nævnte Tilladelse gaves dog først efter 1734. — (52) I Frygtens Baand. — (53) Middel. — (54) omgaa. — (55) Om Bøndernes Kaar, Boligforhold m. m. se 2. Del. — (56) Forplantning. — (57) Af disse Slægtrækker har jeg kun kunnet fortsætte: Anders Madsens, Svend Larsens, Ole Sørensens og Lars Madsens. Se 2. Del, hvor jeg har tilføjet flere Slægtrækker. — (58) Om det huslige Liv og om Folke- dragter se 2. Del. — (59) Besværinger. — (60) Peberholmen, paa Mads Madsens Lod; der voksede i lang Tid megen vild Peber. — (61) Gaardens Stuelængde maa dog have staaet 1727; thi i et Dokument i Rigsarkivet (Specification over Kongens forbeholdne Gods 1727) bemærkes om denne Gaard, hvis Jorder Hans Nielsen, 4de Gd. (gl. Matr. Nr. 5), havde i Brug: »Gaardens Bygning bruges til Skole.« — (62) I Matrikelbogen 1688 staar Hans Bløcher. — (63) Ø. — (64) I Matrikelbogen staar »Chr. Olssøns Øde«; Jorden brugte Chr. Rasmussen, 8. Gd. — (65) »Niels Andersens Øde« i Matrikelbogen 1688. — (66) i daglig Tale kaldet. — (67) Grevinge Bys Hartkorn er nu 114 Tdr. 1 Skp. 2 Fdk. 2¼ Alb. — (68) Eft. Matr. 1845: Nr. 12 og 6. — (69) Fortsættelse af Boemændene i denne Gaard og alle Sognets Gaarde findes i 2. Del. — (70) samme Aar. — (71) Nellike (Tydsk) betyder: en lille Nagle. — (72) for den høje Alders Skyld. — (73) Forf. maa have haft en bestemt Grund til ikke at betegne »Tilfældet« nærmere. — (74) Forf.s Antagelse om Betydningen af Navnet Bryde er næppe rigtigt. Bryde kaldtes den Træl, der havde Opsynet over de andre Trælle, og var en Slags Forvalter, som forestod Husholdningen; det er sandsynligt, at Efterkommerne har taget dette Navn i Arv. Bryde kommer af brytja, d. e. at uddele, at fordele Maden paa en Gaard; Bryde har ogsaa, eller vel af samme Grund, Betydningen Foged. (Hans Olrik: Danske Helgeners Levned II, S. 175). — (75) sc., scilicet = nemlig. — (76) mere om Fattighuset i 2. Del. — (77) I Markbogen (Matrikelkontoret) staar Røvels Aase. L. H. har her og fl. St. Røvelse, hvilket er en Skrivefejl. — (78) Om Kirkegulvet se 2. Del. — (79) Navnet paa denne Aas lyder lidt anderledes i Modelbogen. (Matrikelkontoret.) — (80) Strubhule d. e. Indgangen til Strubens Hulhed. — (81) Dybeler = Pøle. — (82) Et Spang er et Gangbræt el. en Række store Kampesten, som ligger over el. i en Bæk og saaledes danner Bro. (V. S. O.) — (83) L. H. skriver: »Bønderne kalder den vrangt Paa-Kilde.« Hvorfor »vrangt«? »Paa« er maaske Forholdsordet »paa«; flere Stednavne har lignende S sammensætning med »paa«. — (84) Livvare = Kvæg. — (85) Over-

talelse. — (86) Samfundet. — (87) paalægges. — (88) Eksempler er modbydelige. — (89) Se om Oldtidsminderne i 2. Del. — (90) Stenkisten er senere faldet sammen, men er nylig ved Gdr. Niels Jørgensens (Grevingegd.) Bestræbelser og Nationalmuseets Bistand opsat igen. — (91) Om Grevinge Kirke se 2. Del. — (92) Aabningerne i disse Rister var saa store, at Køer og Grise traadte igennem. Der maa have været fri Adgang for disse til Kirkegaarden. — (93) Forbedring. — (94) De gamle Munkesten er nu fjernede. — (95) I St. f. de rødmalede Porte er nu anbragt Jerngitterporte. — (96) Peder Christensen med egen Haand. — (97) bevidne. — (98) Oversættelse: Blyet er paa allernaadigst kongl. Bevilling aftaget. — (99) Matr. Nr. har Forf. ikke anført. Der er Sandsynlighed for, at det var Hans Baches øde Gaard, Nr. 4, den 3die Gd. (Nyt Nr. 20), som nu ejes af Kristen Hansen. — (100) forholdsviis. — (101) afgøre. — (102) Se Fogtmanns Rescriptsamling. — (103) højrødt. — (104) Om nyere Anskaffelser og Indretninger i Kirken, se 2. Del. — (105) Om Kirkeklokkerne i Grevinge, Asnæs og Vig hedder det: »Grevinge klingrer, Asnæs bjælder og Vig drøner.« — (106) in antiqva lingua: det gamle Sprog. — L. H.s Gengivelse af Klokke-Indskriften er ikke rigtig. Se 2. Del. »Kirkeklokkerne«. — (107) Om Betydningen af dette Tegn se 2. Del. »Kirkeklokkerne«. — (108) Kirkeklokken er omstøbt hos Gamst og Lund i København 1857. — (109) Naadensaaret. — (110) Overskud. — (111) Et Skaalpund var Datidens Betegnelse for 1 Pd. = 32 Lod, nu ½ kg. Ordet er sammensat af Skaal (Vægtskaal) og Pund. — (112) m. p. = manu propria, med egen Haand. — (113) Oversættelse: Christus er mit Haab. — (114) Oversættelse: Hartwich Qvellig Meier støbte mig i det Herrens Aar 1616. Mit Haab til Gud alene. — (115) Oversættelse: Paa den Tid da, Niels Lavridsen var Præst og Peder Christensen var Degn og Niels Jensen og Peder Troelsen var Kirkeværger. — (116) Kirkens Regnskabsbog i Universitets-Bibl. — (117) I St. f. dette »Sejerværk« er anbragt et nyt Urværk; se 2. Del. — (118) modarbejdet. — (119) Hensigt. — (120) Oversættelse: Jeg har ofte bedet Præsten, Peder Lund, at han maatte have Opmærksomheden henvendt derpaa, men han har undskyldt sig med, at saadant ikke vedkom hans Embede. — (121) Den ny Patron. — (122) anbefalede. — (123) Beskikkelse. — (124) Bevis for Opfyldelsen af deres Forpligtelser. — (125) 1ste Prof. i teol. Fac. — (126) fornærmede. — (127) afspændig; »utilbøjelig, ulydig, opsætsig«; »vende sig fra den, man elskte og lygte før.« (Kalkar.) — (128) 1728 beskikkedes en Medhjælper for Præsten i Fattigvæsenets Tjeneste, der tillige skulde gaa ham til Haande i Tilsynet med Menighedens moralske Vandel. Medhjælperen blev valgt blandt de gudfrygtigste, bedste og vederhæftigste Sognemænd. De skulde bl. a. vaage over, at Folk ikke forsømte Gudstjenesten, ikke afholdt sig fra Sakramentet og ikke misbrugte Helligdagene; endv. skulde de holde Drukkenbolde i Ave, vaage over Ungdommen, at den ikke forførtes til Drik, Dobbelt og Letfærdighed osv. — Et Bevis paa Regeringens kejtede Bestræbelser for at fremkalde et sundt Folke- og Kristenliv. — (128b) I H S er den alm. brugte Betegnelse for Jesus og næppe her Joachim Hansen, som L. H. mener. — (129) De af L. H. omtalte Malm-Lysestager er bevarede og staar paa Alteret. — (130) Til Nationalmuseet blev fra Grevinge 1857 indsendt et Røgelsekar af Malm; det er støbt i fuldstændig Kugleform og paa Over-

delen findes gennembrudte Blomster-Ornamenter. Paa Toppen er anbragt et $1\frac{1}{2}$ Tom. højt Tempel med Døre paa — (131) best. mt til varig Brug for. — (132) Oversættelse: Gid Sognefolkene vilde efterligne hans Eksempel! Anders Lemvig, Prof. i Med. v. Københavns Academi, har skrevet dette med egen Haand. — I Kirkens Regnskabsbog (findes paa Universitets-Biblioteket) betegnes denne Gave som givet »til en ringe Ihukommelse«. — (133) Om det anførte Vers se 2. Del. — (134) 1706, da den ædle Ole Worm var Assessor i Consistorium og Kgl. med. Prof. — (135) Forbrydelse. — (136) lide. — (137) Ørevidne. — (138) udtrykkelig. — (139) Fordom formaar mere. — (140) Denne Altertavle er $\frac{12}{7}$ 1842 afløst af en ny, hvorom meddeles i 2. Del. — (141) Skal læses: Emissio spiritus sancti, d. e. Helligaandens Udgydelse. — (142) Christi Fødsel. — (143) Billederne paa denne Altertavle var uden kunstnerisk Værdi. Dr. I. H. Larsen siger, at de var upassende. (Holbæk Amts top. Beskr.) — (144) Skal vist læses: Svend hujus ecclesiae curator, d. e. Svend, denne Kirkes Væрге. (Svend Jenssøn i Holte var Kirkevæрге 1623.) — (145) Iflg. Kirkens Regnskabsbog betales til Billedsnideren 6 Rdl. (i Univ.s Bibl. 121a). — (146) Patron for denne Kirke, Ole Worm, Dr. i Medicin og Filosofi. — (147) Henrich Smiths Tafle og Register, sluttelig tilhaabe dragen aff den Hellige Scrifft, indhollandis de merckeligste haffuit Artickle aff alle ting, som Mennisken ere trøstelige, gaffnlige, oc bør at vide. Desligeste de merckeligste Menniskers, Steders, oc gierningers naffn, som den Hellige Bibel indeholder oc omtaler. Prentet vdi Kiøbenhavn aff Christopher Barth 1560. (Kgl. Bibl.) — (148) Kirkeordinansen, vedtaget paa Herredagen i Odense 1539. — (149) En Del af Hans Tavsens Postil 1539. — (150) Luthers Enchirodion eller Manuale, en Haandbog for Præster, oversat af P. Palladius 1538. — (151) Niels Jespersens Gradual 1573. — (152) Miskmask. — (153) Skriftebørn. — (154) staaet aabenbar Skrifte. — (155) 4de Sdg. e. Paaske. — (156) 2. Sdg. i Fasten. — (157) Piskes til Skampælen (Kagen). Den var opført af Mursten og nogle Alen høj; oven paa var den flad, og i Midten var oprejst en Pæl med et Halsjern i. (Dr. O. Nielsen: »København paa Holbergs Tid«.) Den stod i Grevinge mellem Kirken og det nuværende Købmandshus. — (158) Kristi Himf. — (159) 1. Sdg. e. Paaske. — (160) Anne, den dejlige. — (161) Kammerjomfru el. Selskabsdame. — (162) St. Hansdag. — (163) 1. Sdg. i Fasten. — (164) Sdg. før Pintse. — (165) omvendt. — (166) Mig selv og mit Ribben. — (167) paalægge. — (168) Om Pulpituret se 2. Del. — (169) major = den ældre. — (170) minor, den yngre. — (171) Tresser, især Guld- og Sølvbaand. — (172) En lille Skaal. — (173) I Kirkens Regnskab staaer: »Er tilhobe 13 Rdl. 2 Mk. 4 Sk.« — (174) Sjølegaven var eg. en Gave til Messer for Sjælenes Frelse af Skærsilden; men i det ældre Retssprog var det en alm. Betegnelse for Gaver til Kirken el. til gudeligt Brug. (Se Note 243.) — (176) Consistoriums Takskrivelse af 1. Juni 1702, se 2. Del. — (177) Staar Plads aaben i Haandskriftet. — (178) Denne Sølykandø opbevares endnu i Præstegaarden, men benyttes ikke i Kirken. — (179) Hr. Christopher fik 1628 Tilladelse til at bruge Kirkeladen uden Afgift som Vederlag for Brød og Vin. (Kirkens Regnskab i Univ.s Bibl.) — (180) Forordningen. — (181) Vanskeligheder. — (182) 1 Pd. Byg udgjorde i Sjælland 4 Tdr.: 1 Pd. Rug kun $3\frac{1}{2}$ Td. — Ostenfelds Skr., hvoraf Hovedindholdet er anført af L. H.,

findes i Kirkens Regnskab. (Univ.s Bibl.) — (183) I St. f. dette ret dekorative »Trallverk«, som endnu opbevares ved Kirken, er et nyt mahognipoleret anskaffet. Messingkuglerne paa det gamle er forsvundne; Kirkeværgene har nok her som med andet »værget« Kirkens Levninger. — (184) Yderligere Oplysninger om denne Lysekroner i 2. Del. — (185) Enten han vilde eller ej. — (186) Se ogsaa Patron Chr. Friises Brev o. s. v. — (187) veldædigt Øjemed. — (188) Fremgang (i Kundskaber). — (189) Paamindeiser. — (190) Efterfølgere. — (191) aflægs, forældet. — (192) En Anskuelse, som kunde tænkes at være udtalt i vort 20. Aarh. — (193) Handler særlig om Urværkernes Vedligeholdelse, samt Alterklæde, Dug m. m. — (194) Den højværdige Rektor. — (195) Collect = Indsamling. — (196) En Bjelde var anbragt paa Tavlen eller over en Pose, der var befæstet til en Stang — »Klingbeutel« — for at vække de slumrende, naar der ved Guds-tjenesten — ofredes! — (197) Tel (et særlig jysk Udtryk), frossen Skorpe i Jorden om Foraaret. — (198) Tamperdage (af Qvatamber, d. e. quator tempora), de 4 Dage i Aaret — Iste Dag i hvert Fjerdingaar — da Tamperretterne holdtes; d. e. de Domstole, som indtil Slutningen af forrige Aarh. paakendte Ægteskabssager. En Forestilling om denne Ret giver Henrik i Holbergs »Maskeraden«, 2. Akt, 4. Scene. — (199) hellige Kar til Brug i Kirken. — (200) Oversættelse: Salige ere de, som dø i Herren. Den fromme og hæderlige Husmoder Elisabeth Sophia Pedersdatter Worm, der ligger begravet i denne Kirkes Kapel, og som er født Aar 1639 og døde lykkeligt d. 29. Decbr. 1694, venter sammen med sine elskede Børn, Birgithe Bie og Anna Catharina Bie, hensovne i Herren, paa Jesus og sin tilbagevendende Sjæl. Hun var Moder til 5 Børn, 1 Søn med den første Ægtefælle, velærværdige Hr. Niels Bøgvad, og 1 Søn og 3 Døtre med den sidste, velærværdige Hr. Povl Bie. Et Sorgens Vidnesbyrd herom har hendes efterladte Ægtefælle, som blev født d. 10. Avg. 1644, indviet til Præst d. 1. Maj 1668, Provst d. 14. Juni 1699 og døde d. 1. Maj 1712, villet sætte ved dette Mindesmærke. — (201) Christus er vor Retfærdighed, Opstandelse og Livet. — (202) Kom de sidste Ting i Hu, og du skal i Evighed ikke synde. — (203) Hvo som dør før sin Død, dør ikke for at dø. — (204) Troen retfærdiggør. — (205) Haabet beskæmmer ikke. — (206) Saa elskede Gud Verden o. s. v. — (207) Oversættelse: Ved det guddommelige Forsyns naadige Bistand og under Ledelse af Frederik d. 4des, Danmarks og Norges høje Herre o. s. v. paabegyndte man, den Gang da Johan Birkerod Jensen var Rektor ved Københavns kgl. Højskole, og da Georg Fr. Franck de Franckenau, kgl. Prof. med., i Aaret 1711. efter den genvundne Frelse var Kirkens Patron, midt under Krigens Lue og samtidig med, at en grum Smitsot hærgede Befolkningen i Danmarks Hovedstad, Istandsættelsen af denne Kirke i Grevinge og efter at Taget paany var paalagt med Blyplader og Teglsten og ligeledes de ved Tidernes Ugunst sammenstyrtede Mure, genopførte i deres gamle Pragt, naaede den gamle Kirkes Fornyse sin Fuldførelse i hint varselsrige Aar, da, efter at du, Pave, paa ny var strakt til Jorden og overvunden, det triumferende lutheriske Norden bragte store Glæder. — (208) Elegi betyder Sørgedigt. — (209) betyder femfods Vers. — (210) seksfods Vers. — (211) Mindesmærket. er fjernet. — (212) I St. f. denne Vaabenhusdør er indsat en ny al Egetræ

med stilfuldt Billedskærerarbejde. — (213) den ældre. — (214) ufuldbaaret Foster. — (215) er bortkommen. — (216) stili veteris, d. e. gl. Stil. — (217) frivillig. — (218) En med Musket (et større Skudvaaben, der affyredes ved en Luntelaas) væbnet Fodsoldat. — (219) gradvis. — (220) Felt-skriver, som skaffede Kvarter for Soldaterne. — (221) Endv. ligger Forf. af nærværende Beskrivelser, Lyder Høyer, der døde 21. Jan. 1757, begravet under Kirkegulvet. I Kirkens Kaldsbog meddeles, at efter Kirkepatronens Tilladelse blev en Ligsten, den eneste, der fandtes, og som laa paa den søndre Side af Kirkegaarden, lagt paa Lyder Høyers Grav i Kirken. Indskriften paa denne Ligsten er anført i Lyder Høyers Tekst. (Se Note 265.) Man har senere fundet det mere nyttigt at anvende den som Flise-sten foran Indgangsdøren i Præstegaarden, hvorfra den nu er fjernet. Dette Minde om den flittige Degn, som har bevaret for Sognet saa mange Fortidsminder, burde vel have haft en værdigere Plads end den. — (222) Kirke-laden er for flere Aar siden nedbrudt. — (223) dens Tilhørende. — (224) Besikkelsen. — (225) Fordring. — (226) Sagførelse. — (227) Dyst. — (228) Kirkegaarden holdes nu i god og renlig Stand og er en af de smukkeste Kirkegaarde her paa Egnen. En Assistents-Kirkegaard blev 1866 udlagt paa den vestre Side af Vejen, lige over for Skolen. — (229) ligesom for tydeligt at protestere imod. — (230) afhjælpe. — (231) Afgørelse. — (232) modarbejdede. — (233) Anmærkningerne. — (234) Fremstilling. — (235) Oversættelse: Havde den gode Buchwald støttet mig, og villet bide paa, saa var det vel gaaet; men den Gang var han kommet paa andre Tanker, trak Næsen til sig og lod mig i Stikken. — (236) 1 Skilling grot gjaldt 18 Sk. dansk. (V. S. O.) — (237) Oversættelse: Aar 1739 d. 16. Marts har jeg bortfæstet den lille Gaard i Grevinge, da hverken Enken, hvis salige Mand har haft den, eller den nuværende Præst vil beholde den, som aarlig har givet til Kirken 2 Mk. 4 Sk., paa den Betingelse, at deraf aarlig bliver givet 3 Mk. Og Fæsteren Peder Sørensen har at forsyne den med Kvæg og rørligt Gods, da han ikke har Besætning, altsaa ogsaa, naar han skal afgaa, at efterlade Gaarden med Besætning, ligesom hans Hustru som Enke skal blive paa Livstid paa den; men hvis hun indgaar Ægteskab, skal hendes anden Ægtemand fæste den paa ny. Fæstebrevet ligger ved Aktstykkerne. Vel har ogsaa Degnen meldt sig, at han vilde fæste denne Gaard, men efter at Peder Sørensen allerede havde faaet den i Fæste. Han vilde desuden ikke være indgaaet paa de Betingelser som den anden, da dog Kirken efter dette kan have flere Indkomster deraf. — (238) Stad-fæstet. — (239) Samme Steds og ligeledes. — (240) Oversættelse: Aar 1582 er noget af Kirkens Jord udlejet til Ave Jensen (eller rettere Ove) i Herrstrup, for hvilken Udlejning han ogsaa har betalt 6 Mark paa Livstid. — (241) Forbøn. — (242) Begrænsede Betingelse. — (243) Se Note 174. — (244) 1 Mark Voks = $\frac{1}{2}$ Skaalpund (16 Lod) = 250 gr. — (245) En kgl. Forordning om Afholdelse af Kirkebøn i Anl. af Kvægpesten, se 2. Del. — (246) Undertrykt. — (247) I sine Følger skadelige. — (248) Efterfølgere. — (249) Denne Afgørelse. — (250) Samme Aar. — (251) Se ogsaa. — (252) Bekræftet Afskrift. — (253) Dødsbo. — (254) Denne Forud-sætning. — (255) Stiftelse. — (256) Chr. V.s D. L., 5—8—10 lyder saaledes: Den, som til Leye saadant Fænnit annammer, skal stande til Rette for det,

om det bliver borte, undtagen det* ved Fjendens Magt borttagis, eller ihjel-slaas af Torden, eller af Træ, som af Storm omb læsis paa det, eller det dør af hvad Død, Lungesoet, Blodsoet, Alder, eller af Kalv, Føl eller Lam. — (257) Udtryk. — (258) Den Levning. — (259) Uddunstet. — (260) Hærdet. — (261) Raadslaet. — (262) Beslutning. — (263) Bekræftet Afskrift. — (264) Fortsættelse af Livkoens Saga i 2. Del. — (265) Denne Ligsten blev lagt paa Lyder Høyers Grav. (Se Note 221.) — (266) Dimmelugen er Ugen mellem Palmesøndag og Paaskesøndag, i hvilken de Kristne i Bod og Bedrøvelse over Synden skulde mindes Kristi Lidelse og Død. Dimmel (dymbil) er afledt af dumbr, stumi, den stille Uge. — (267) Udvendig paa Kirkens Nordside er indmuret en Mindetavle over Provst Th. Rasmussen. (Se om denne 2. Del.) — (268) Privilegier, Forrettigheder. — (269) Præbende er en aarlig Indkomst af en gejstlig Stiftelse el. Jordegods, som er anvist, til Indkomst for Gejstlige, Professorer o. s. v. Grevinge Kirkes Patronat var indtil Reformationen Roskilde Domkapitel. — (270) Uindskrænkede Kaldsret. — (271) Konsistoriums Stemme. — (272) Den 2den Læge i det lægevidensk. Facultet ved Kbhvns Univ. som Embedsløn. — (273) Kirkens Beskytter. — (274) Kirkeværge. — (275) frit bestemt. — (276) Et Par af Professorerne havde nemlig i deres Egenskab som Kanniker i Roskilde Patronatsret til nogle Kirker, der fra gl. Tid hørte under vedkommende Kannikedømmer. Saaledes fik Med. secundo ved det Kanonicat (Domherre-Embede), der 1751 var henlagt under ham, Patronatsretten til Grevinge Kirke; der er nemlig ingen Tvivl om, at dette Kirkens Forhold til de nævnte Professorer stammer fra Frederik d. 2dens saa kaldte ny Fundats af $\frac{11}{10}$ 1571 (Dr. Holger Rørdam i Kbh.s Univ.s Hist. III, 5 Hf. S. 746.) — (277) Dette Regnskab for Aaret 1577 er hørt af Anders Lemvig, det attesteres d. 9. Avg. 1578 i Grevinge. P. C. (Peder Christensen) med egen Haand. — (278) Ligeledes Anders Lemvig med egen Haand 1579. — (279) Ligeledes Anders Lemvig med. Prof. ved det københavnske Academi bevidner egenhændigt, at 14 Rdl. i gangbar Mønt er betalt ham for Besørgelsen af Tienden ved Grevinge Kirke af Peder Christensen og Niels Jensen, Kirkeværger. Jesu Christi Aar 1580. — (280) Ligeledes Anders Lemvig har hørt dette Regnskab o. s. v. — (281) Under Medlemmernes Nærværelse. — (281b) Oversættelse: Ved Aflæggelsen af Kirkens Regnskab for 1738 er efter megen Debat endelig blevet afgjort, at Forstanderne for derværende Kirke p. G. a. deres mange Rejser til Nytte for Kirken, der i Regningen er opført med 5 Rdl. 2 Mk., nu og fremtidig skal passere. — (282) Fortsat Biografi af Patronerne i 2. Del. — (283) forfremmedes. — (284) Fødselshjælper. — (285) indskrev. — (286) Hvor gammel er du?. — (287) Nitten. — (288) Ørefigen. — (289) Rus, sidste Stavelse af Depositurus, d. e. den, som staar i Begreb med at tage første akademiske Eksamen. Betegnelsen »Rus« anvendes i Skæmt om en ung, nylig til Universitetet ankommen Student. — (290) Snibbe, en Næse, en Irettesættelse (Ml. Gl.). — (291) Medhjælper. (292) Svar og Vidnesbyrd, — (293) tilføjede. — (294) idet han satte Magt mod Magt tildelte — (295) Næsestyver. — (296) Oversættelse: Aar 1734 d. 29. April har jeg først modtaget Kirkepengene; fordi jeg ikke vilde have dem forud, bliver Kirken holdt i saa slet Stand, indtil jeg erfarer, om ikke min Forgænger maatte være ansvarlig derfor. Men

da jeg har mærket, at Istandsættelsen maatte hvile paa Kirke-Indkomsterne, men og, at Blyet paa den ene Side af Taget vilde koste meget at omlægge, og da det er nyt paalagt Aar 1710, da det kostede 550 Rdl., er i Følge allernaadigst kgl. Bevilling Blyet aftaget, solgt, og Taget blevet belagt med gode Teglsten. For i det hele at faa Istandsættelsen dygtigt og godt udført, har jeg afsluttet en Kontrakt med en Murer ved Navn Peder Westèsøn, der for 400 Rdl. skal reparere og sætte i god Stand alt, hvad der er ved Sakristiet, Taarnet og Kirkegaarden, har ogsaa lige efter betalt ham Pengene, for hvilke han Aar 1735 fuldstændig har kvitteret. Se Pakke med Cirkulærer og Akter. Se yderligere Nr. 3 i Kirkens Inventar o. s. v. — (297) Ansørgerne. — (298) benaades. — (299) Forkortelse af scilicet, nemlig; sc. filius, nemlig Sønnen. — (300) For at sige saaledes. — (301) Mads Svendsen døde 1759 og Søren Olsen 1765. De flg. Kirkeværger har jeg ikke kunnet finde. I Beg. af 19. Aarh. var Jens Christensen (8. Gd. i Gr.) Kirkeværge; han døde 1822; efter ham Hans Hansen (12. Gd. i Gr.), der tillige var Sognefoged. Derefter Jens Hånsen, Gr. 7, f. T. Kirkeværge. — (301b) Karmærke, et Mærke eller Tegn, som bruges i St. f. Segl eller Navns Underskrift; (Mb. d. gl.) sandsynligt af karve, skære. — (302) Om Præsterne, se endv. 2. Del. — (303) halvhundred Aars. — (304) Naar et Præstekald var ledigt, var det paa den Tid almindeligt, at Sognefolkene, der havde Ret til Præstevalg, akkorderede med den, der søgte Kaldet, idet de lovede at vælge den af Ansøgerne, som forpligtede sig til at ægte den afdødes Enke. Derved sparede de jo Udredelsen af Enkepensionen. Endog højere Vedkommende betragtede det som selvfølgerligt; i Fundatsen for Sj. Stifts Enkekasse af 29/10 1662 § 14 ses, at det maa være en Undtagelse »for visse Aarsagers Skyld«, naar Enken ikke som sædvanlig bliver gift med Eftermanden og derfor heller ikke kan forblive i Kaldet. (H. Nutzhorn: Hist. Mdskr. 1886). — (305) Datter af Peder Worm i Helsingø. — (306) Bøgvads og Bies Gravminde. — (307) Prøjlerup 1ste Gd., gl. Matr. Nr. 5. — (308) Han blev indviklet i en Proces med Dr. Worms Arvinger, Dr. Bartholin og Dr. Ostenfeld for nogle Aars Pension, som han ved Landemodet blev dømt til at betale Aar 1663, d. 25. Juni. Endv. berettes om ham in Actis synod., at han stævnedes Christen Anderssøn af Grevinge, »som havde døbt et Barn i største Nød, og Barnet vilde dø; ingen Jordemoder var til Stede. Det blev forbudt Manden at gøre det mere.« (Bog o. Odsherred, Gejstligheden vedk. i Landsarkivet.) — (309) I Kaldsbrevet erklærer Præsten Peder Lund om ham, at »mange ved endnu at tale om ham med Berømmelse.« Se iøvrigt Biografi i 2. Del. — (310) Hans Hustru hed Anna Christine Majlandt af Nykøbing, Falster. — (311) Barnet døde kort efter Fødselen. — (312) Han døde den 17. Dec. 1738, 53 Aar gl., efter en tærende Sygdom, der havde varet i 14 Uger; Enken bosatte sig i Holbæk og døde 3/8 1778, 83 Aar gl. (Chr. Prams Samlinger til den danske Gejstligheds Hist.). — (313) Oversættelse: Aar 1738 i Efteraaret, da Præsten Peder Lund døde, har jeg, uden at jeg forhen desangaaende har forhandlet med Konsistorium el. Biskoppen, efter det Privilegium, Præbende-Kirken har, for 6 Uger siden kaldet en fin lærd og yndet Studiosus ved Navn Valentin Cruse, som derfor paa den ham tilstillede underskrevne Beskikkelse har tilstillet mig et med Haand og Signet bekræftet Beyis, hvorpaa jeg tillige betingede mig.

at han nøje skulde have sin Opmærksomhed henvendt paa Kirkens Rep. Vel har Kancelliet tilsendt Konsistorium min Kaldelse, men Rektor Magnus har befalet Sekretæren at melde som Svar, at alt er fuldstændig rigtigt. Reversen ligger ved Grevinge Kirkes Akter. — (314) Oversættelse: Saa maa jeg da give Præsteembedet til en Fremmed, som jeg slet ikke kender. — (315) Esto mihi, Søndagen før Fasten. — (316) Forf. har ikke anført Børnenes Navne; se 2. Del. (317) omtrent. (318) 1 Lispund = 16 Pd. = 8 Kg. — (319) Gods, som er bestemt til en Gejstligs Kost og Tæring. — (320) Den fælles Kasse. — (321) Provinslægen. — (322) Tilfældet indtræffer. (323) En Toldafgift. — (324) Gave. — (325) Om dette og et andet Legat, se 2. Del. — (326) Indeholder Bestemmelser om, hvorledes der skal forholdes med Præsteboligen, som det er dem tilladt at tilforhandle for 100 Rdl., hvilke Penge tilfalder de fattige i København, samt angaar Gældsfordringer hos Præsten, naar Gaarden brændte, naar Præsten eller hans Hustru dør o. s. v. — (327) Den gamle Præstegaard lod Provst Rasmussen nedrive og af ny opføre 1776. — (328) tildannet. — (329) Sædedegne kaldtes de, som i Modsætning til Løbedegnene (Elever fra Latinskolen) havde fast Bopæl i Kirkebyen. De underviste Ungdommen i Kirken Søndag Morgen inden Gudstjenesten, eller i Vaabenhuset, medens Præsten prædikede; naar Degnen havde ringet 1ste Gang, skulde han klemte 15 el. 16 Klemt, »thi da skal de vide, at det klemter til Børnelærdom«. (Palladius.) Ved Siden af denne Undervisning underviste Forældre og Husbønder deres Børn og Tyende i det, de tilforn havde lært, i Morgen- og Aftenbønner, samt Katekismus; Præsten og Degnen maatte saa rette det, som ikke var vel fattet; hele Almuens Undervisning var grundlagt i denne Hjemmets Undervisning, som Degnenes ikke kunde veje op imod, da Hjemmene var gennemsyrede af Kristendom. — Skolegerningen var den underordnede Del af Degnenes Virksomhed. De var Kirkens Betjente, skulde forestaa Sangen i Kirken, ringe Bede- og Fredsklokken Morgen og Aften, gaa Præsten til Haande i hans Forretninger, bringe Breve til Nabopræsterne, hvis Degn besørgede dem videre, indtil de naaede Bisperne. (Kirk. Saml. 3. R. II.). — (330) Min egen kære Søn, Jens Pedersen, som sov ind i Fred $\frac{9}{16}$ i det Herrens Aar 1580. — (331) Sammenlign Per Degns Enetale i Holbergs »Erasmus Montanus«, 3. Scene, hvor Per Degn, der »forstaar sit Embede«, siger: »Jeg har forbedret meget i Indkomsterne og har det, som ingen af mine Formænd havde, saa mine Efterkommere ikke skal bande mig i min Grav. Folk tænker, at der er ingen Observationer ved at være Degn; jo, jo! Degnekald er, min Tro, et vanskeligt Embede, naar man skal have det paa den Fod, at det skal føde sin Mand.« At Holberg har truffet Degnenes Mening om Embedets rette Røgt og Pleje, er den forøvrigt i sit Embedes Udførelse, samvittighedsfulde Lyder Høyer et Bevis paa. — (332) Nedlagde sit Embede. — (333) Indrettede. — (334) Havde theologisk Embeds-eksamen. — (335) Kaldelse. — (336) Johan Malthe Nielsen, f. 1730, boede Aar 1755 i København og skrev sig Joh. Malthesen, hvilket Navn alle Børnene tog. Jakob, f. 1733, boede i Kbh. 1756, Anna Margrethe, f. 1720, opholdt sig i Kbh. 1763. Karen, f. 1725, blev gift med Herredsfoged Friderichsen i Jylland. Johanne, f. 1728, opholdt sig i Fredericia 1763 (Odsherreds Skifte- og Justitsprotokol i Rigsarkivet.) — (337) Oversættelse: Lyder

Høyer, Søren Søn, Jyde fra Aalborg, født Aar 1706, Søndag 21. Nov., døbt 28. Nov. 1. Sdg. i Adv., indviet til Muserne Aar 1716 d. 16. Juni i Aalborg. Optaget som akademisk Borger i København Aar 1725 d. 12. Juli. Efter at han havde tilbragt 4 Aar med Rejser paa Havet og i Udlandet, vendte han hjem til Fædrelandet og Københavns Universitet Aar 1729 d. 17. Sept.; udnævnes til kgl. Majs og Københavns Universitets Korrekturlæser 14. Sept. 1731. — (338) Lyder Høyer døde 21. Jan. 1757, 50 Aar gl., efterladende Enke og 4 Børn, neml.: Georg Severus H., f. 1740, død ^{31/10} 1758 paa St. Thomas i Vestindien. Jakob H., f. 1744; døde i Slutningen af Aaret 1757. Christan H., f. ^{13/4} 1746, levede i Købehavn 1765; Else Cathrine H., f. 1736, levede i Kbh. 1765; hun boede hos Moderen og underholdt hende ved sit Arbejde. — (339) Reedsel, af at udrede (oldn. reizla). — (340) Ønske. — (341) untlade. — (342) Frederik II døde som bekendt 1588. — (343) Frederik II.s Dronning, Sophie af Mecklenburg, som overlevede sin Husbond i 43 Aar, døde 1631. — (344) Beslutning. — (345) Udgifter. — (346) Provinslægen. — (347) den fælles Kasse. — (348) Anmærkning og Domme. — (349) Undtage. — (350) Efter Behag. — (351) Ufejlbarehed. — (352) Give Agt paa. — (353) Lidenskab. — (354) Uvidenhed. — (355) Skødesløshed. — (356) Forelagt. — (357) Retslig Hjælp. — (358) Hvad jeg dog helst, belært af daglig Erfaring, vil have sagt uden Hovmod. — (359) Skal vel betyde: Paa bedste Beskub. — (360) Paamindelse. — (361) Krænkedede. (362) Fuldmagt. — (363) stolet. — (364) nøje. — (365) besværet. — (366) Besværing. — (367) overført. — (368) Mellemlum. — (369) ladedet bero. (370) Forsæde. — (371) I Almindelighed som i Særdeleshed. — (372) Fortrin, Forret. — (373) Chr. 5's Lov, 2. Bog, 15. Cap., 13. Art.: »Degnene skulle overalt, enten der er jus patronatus (Kaldsret) til Kirke eller ey, aarligen give vis Pension til Skolerne, enten i Korn eller Penge, som skal være den femte Part af deres Korn-Indkomst. Dem, som ikke hidintil penseset have, skal Patroni, Kirkernes Forsvar taxere, som dem billigt synes efter Leyligheden med Provsternes og Bispens Betænkning, dog at Pensionen ikke overgaar den 6te Part af Korn-Indkomsten, som foreskrevet staar.« — (374) forhaanes. — (375) gøre Indgreb i. — (376) I ældre Tider var Olden (Fællesnavn for Bøgens og Egens Frugt, Bog og Agern) ofte den vigtigste Frugt af Skovene, som vurderedes og sattes i Skat efter det Antal Svin, der ved deres Olden kunde næres. — (376b) Afhjælpen (af Misbrugen). — (377) samle dem til Underhandling. — (378) Dom. — (379) Den gamle »Degnebolig skal have staaet omtr. siden 1577, om ikke længer.« (Lyder Høyers Skr. t. Biskoppen ^{5/11} 1740. Sjæll. Stifts Bispearkiv 1728—49, Landsarkivet). — (380) Himmelegn. — (381) Det maa have været Biskop Peder Hersleb, der døde i Apr. 1757; Lyder Høyer døde nemlig i Jan. 1757, altsaa inden den ny Bisp, Ludvig Harboe, udnævntes. — (382) Forbedring. — (382b) hæle, i Betydning af: huse, skjule. (Kalkar.) — (383) indrettet. — (384) til Tilfredshed afgjort. — (385) Denne Længe af Degneboligens, afbildet i Teksten, staar endnu. — (386) Kæmning, d. e. Sammenføjning. — (387) Kølten var en Ovn eller muret Flade, som man gjorde Malt paa, eller hvorpaa man udbredte det Korn, som havde været i »Støb«, efter at man havde lagt Ild under Kølørret for at røge eller tørre Maltet. (V. S. O.) — (388) Svinesti. — (389) Mag er

et lille Rum (Tydsk: Gemak). — (390) Latrin betyder eg. et hemmeligt Sted. — (391) retsgyldig. — (392) Dette er den saakaldte »Degnelod«, der endnu hører til den Jordlod paa ca. 8 Tdr. Land, af Hartkorn 10 Skpr., som ved Udskiftningen blev henlagt til Grevinge Skole. — (393) Slode, et Jordstykke. — (394) Ren = Fure, Agerfure. — (395) Naboen, hvis Agre stode til. — (396) Gengæld. — (397) hvor Ageren med sin smallere Ende støder sammen med en anden Ager. (Mb. D. gl.) — (398) Kant, Rand. — (399) Pøl, Vandstade; uden Tvivl af Tillægsordet dyb. (Mb. D. gl.) — (400) Et lidet afdelt Stykke Jord el. Eng. — (401) næsten. — (402) En fjorgammel Kalv el. Føl. — (403) stredes. — (404) Overdrivelser. — (405) En tyk Prygl med et Skaft, der neden til bliver tykkere og ender i en rundagtig tyk Knude. — (406) Staa paa Pælen. Ved enhver Vagt var en Pæl med Jerntænder, paa hvilke den skyldige med eller uden Sko skulde staa, medens hans Arme, udstrakte over hans Hoved, var länkere til Pælen. (Se ogsaa: Holberg: Erasmus Montanus, 5. Akt, 4. Scene.) (Dr. O. Nielsen: »København paa Holbergs Tid« S. 573.) — (407) tilskyndet, forført. — (408) dette spændte Forhold. — (409) paa Betingelse. — (410) Den Redegørelse om Sagen mellem Lyder Høyer og Præsten Vallentin Cruse, som L. H. henviser til, og som er gengivet i Teksten, findes ikke i det renskrevne Haandskrift, men Beretningen derom var vedlagt i Kladde. Det kan formodes, at Degnen har været betænkelig ved at offentliggøre — hvilket vist var Hensigten med Haandskriftet — sine ret hvasse Udtalelser om den myndige Præst, hvis Fremgangsmaade efter L. H.s Fremstilling ikke stiller Præsten i det gunstigste Lys. — (411) Udbyttet. — (412) Samtykke. — (413) indvilge. — (413b) efter Behag. — (414) ogsaa det! (bruges spottende). — (415) gendrive. — (416) Ufejlbare. — (417) forlige. — (418) Overtalelse. — (419) paa Vilkaar. — (420) forpligte sig. — (421) Skade. — (422) Jordstykker, hvorpaa der slaas Hø. (Kalkar.) — (423) Tildragelse. — (424) Besiddelse. — (425) overtale. — (426) d. e. Jordtilliggende. — (427) fortsat. — (428) Forspil. — (429) Anmasselse. — (430) Uvidenhed. — (431) Overilelse. — (432) Egensindighed. — (433) besluttede. — (434) Det Sted, hvorom der egentlig tvistes. (V. S. O.) — (435) Et Søgemaal, hvormed en Sag sættes i Forbindelse med et allerede anlagt Søgemaal, der nu bliver Hoved-Søgemaal. — (436) Mægling. — (437) spydigt. — (438) Grundsætning. Ogsaa den anden Part maa høres. — (439) afstaa fra. — (440) bragtes til den Overenskomst. — (441) krævede. — (442) Følger. — (443) godkende. — (444) svare paa. — (445) Kommission med Fuldmagt. — (446) offentlig Anklager. — (447) fri Proces. — (448) en udvidet Kommission. — (449) ikke vilde have rebet Sejl (Kalkar). — (450) Overenskomst. — (451) tilegnet og tilbagevundet. — (452) Mægling. — (453) Fortsættelses- og Modstævninger. — (454) Fordelingen. — (455) Afgørelse, Dom. — (456) uden Dag og Aar; egentlig kun »Konsul«; — i gl. Rom brugtes Konsuler som Tidsregning. — (457) Han boede paa den Gaard, som efter Lyder Høyer betegnes som den 12te. — (458) Med Rette, lovmæssig. — (459) støder sammen. — (460) under Skin af Ret. — (461) taget Hensyn dertil. — (462) Siig, en stinkende Sump. »Der er længe Vand i sur Sige« (Ordsprog). — (463) selvfølgelig. — (464) Ejendoms Grænser (V. S.). I Brev fra Kong Frederik II af 29. Decbr. 1566 skrives: »Och samme hendes Gaards eigendom haffuer fra P a a l ø b paa

Stranden, och beklager hun, att mange emodt hendis wilge thennem vnderstaa at bruge fiskerij for forne hendis gaardtis grondt« — hvilket forklarer Udtrykket »Paaløb«. — (465) Efterfølgerens. — (466) Han, hvis Navn var og skal være Lyder Høyer, Sørens Søn, en Jyde fra Aalborg, gjorde sig denne Indskrift og overgav til Efterverdenen Mindet herom. — (467) Sandsynlighed. — (468) Forbedring. — (469) raadslaet. — (470) undertrykte. — (471) indkapslet. — (472) modarbejdede. — (473) Afgørelse. — (474) i Retssprog: Beviskraft. — (475) Apostl. Gerninger 17,31, coll., jævnfør (de følgende Citater). — (476) Frederik d. 5te. — (477) Provst Arctander, der skulde ledsage Misdæderen, skriver 5. Decbr. 1748 til Biskoppen, at da Retterstedet er saa langt borte, at man maa køre dertil, er han villig til at tage Misdæderen i sin Vogn, »af hvilken han kan træde ud paa de Steder, hvor han skal knibes, og igen sætte sig op i Vognen hos mig;« men nu har Provsten hørt, at Misdædere, som knibes, skal føres paa Natmandens Vogn, og at Provsten er forpligtet at sidde jævnsides med ham. Det vil han nødigt, og 5. April 1749 skriver han atter til Biskoppen, at han har hørt, at Præsten ikke behøver at følge med til Retterstedet, men kan tage Afsked og »befale ham Gud« i Fængslet.« (Skr. i Bispearkivet. Landsarkivet.) Efter Lyder Høyers Beretning har Præsten maatte følge med. — (478) hypokonder Kvælningstilstand. — (479) Knusning, Forvridning og Beskadigelse af de mest følsomme Dele. — (480) uhelbredelig. — (481) et sammensat Tilfælde af sjælelige Lidelser. — (482) en hypokondrisk Tilstand, Tilstopning af nogle Partier af Maven eller i Leveren eller i Milten, en Kolik, som medførte »Vinde«, en Svækkelse af Maven og de indvendige Dele med spasmodiske Bevægelser (Krampe) æ motu tonica inverso. — (483) og (484) Blodomløbet uregelmæssig i Rhythme og Styrke. — (485) Tarmbevægelsen. — (486) forraadnede Vædske. — (487) skørbugagtig Sygdom. — (488) Stensmerter. — (489) Lægemidler og Saarlægers Betaling. — (490) Embedsforretninger. — (491) opsuget. — (492) udtømt. — (493) højærværdige og junkeragtige. — (494) anraabe. — (495) Mine Grunde til at tvivle og træffe Afgørelse angaaende Professorernes Indvendinger. — (496) forbløffe. — (497) bestikke. — (498) Ansøgning. — (499) Statsraadets. — (500) fri Proces p. G. a. Fattigdom. — (501) gaa til Værks efter den brugelige Form. — (502) Kaldesestiden udløbe. — (503) Sig mig: Hvem er grusomst Den, som forsømmer sig selv, eller den, som forsømmer Efterkommerne? Svaret lyder: Den er grusom, som forsømmer sig selv, men grusommere er den, som forsømmer Efterkommerne. — (504) Mening. — (506) indvilgede. — (507) undersøgt. — (508) gjort vitteligt. — (509) ved Retten hævdet Generhvervelsen. — (510) Afhjælpen. — (511) indanket til Dom. — (512) affattet til Forlig. — (513) Forkortelse af collato, d. e. sammenlign. — (514) afhjulpne. — (515) Forkortelse af Titel. — (516) maa være 1756. — (517) givet Fortrin. — (518) ærgret. — (519) Forgængerens. — (520) bortjaget. — (521) Skæbnens Tilskikkelse holdt mig tilbage. — (522) min Ulykke nødte mig til at udaande. — (523) lovløst. — (524) Forsæde. — (525) afhængigt. — (526) Middell herimod. — (527) hævdede. — (528) Efter et ældre Kort i Matrikelkontoret formoder jeg, at Vest for Gadekæret paa den nordre Side laa Nr. 2 og lige overfor paa den søndre Side Nr. 1 og 6, Sydøst for Gadekæret Nr. 5 og lige overfor i Nordøst Nr. 4. For Enden af Gadekæret mod Øst Nr. 7. — (529)

Byens Hartkorn er nu 34 Tdr. 3 Skpr. 3 Fdk. 2½ Alb. — (530) Gaarden brændte d. 8. Jan. 1751 i en stærk Storm. — (531) I Matrikelbogen af 1664 omtales i Engelstrup en Vejrmølle, Jens Due tilhørende, Værdi 31 Rdl.; til samme Mølle et lidet Hus. I Matrikelbogen 1688 »en øde Vejrmølle«. Møllerens Navn Ole Svendsen. — (532) Stadfæstelse. — (533) Om Engelstrup Mølle i de flg. Aar se 2. Del. — (534) Aas, som hælder til en Side. — (535) Sognets højeste Punkt, 268 Fod højt (84 m), hvorfra der haves en meget vid Udsigt; Roskilde Domkirke kan ses i klart Vejr. — (536) Oprindelsen. — (537) Lyder Høyers Tydning af Bynavnet Herrestrup er morsom, men den er mere end tvivlsom. Navnet skrives 1370: Heriestorp, 1376: Hæriestorp, og der er, som ved de fleste Torpnavne, knyttet et Personnavn til Torp. — (538) Eyedomsgaarden laa Nord for 2. Gd. (Matr. Nr. 4), der nu er udstykket. — (539) Nu er Byens Hartkorn: 33 Tdr. 6 Skpr. 1 Fdk. 2¼ Alb. — (540) en Hudsygdom. — (541) Rimeligvis »Søren Bundis øde Gaard«, gl. Matr. Nr. 3 (Modelbogen). — (542) I en Skr., der ligger i Bispearkivet, og hvori Forf. omtaler Søren Olsen, opgiver han Børnetallet til 25. — (543) Slangeyngel. — (544) Dette er et godt Vidnesbyrd for Søren Olsen, som ellers maa høre meget ilde af Forf. — (545) Bodssalmen. — (546) bevidner egenhændig Degn Christen Pedersen Holbech. — (547) »Prov.« er en Forkortelse af Proverbium, Ordsprog; her Salomons Ordspr. — (548) anbringes. — (549) En Grundsætning, som ikke trænger til Bevis. — (550) Det, som er erhvervet paa uhæderlig Vis, vil den tredie Arving ikke komme til at glæde sig over. — (551) en Ø. — (552) 1668 havde Michel Smid en Hauge ved Huuset, god Biugjord, 5197 □ Al. Udi Sneilerup Byes Bierevang: Een Jord til Herrestrup Bye, som Jens Christenssøn i Atterup har i Brug (773 □ Al.) (Modelbogen i Matrikelarkivet). — (553) Om »Kongens Skole« fortsættes i 2. Del. — (554) Oversættelse: Denne Skole og dens Lige lod jeg opføre af nyt i de kongeligt forbeholdte (d. e. Kongen tilhørende) Dele af Dragsholms Len. Aar 1736 e. Chr. — (555) bidrage. — (556) Fordelingen. — (557) samme Steds. — (558) Foresatte. — (559) befordre. — (560) Alder. — (561) læg (Person). — (562) foretrukket. — (563) Fritagelse. — (564) En betydelig Ducør. — (565) Ærgrelse. — (566) i L. H.'s Beskr. af Dragsholm Amt, som er tabt. — (567) Befordring. — (568) Efter Lyder Høyers Død blev han dog kaldet som Degn til Grevinge. — (569) Fortsættes i 2. Del. — (570) bejaede. — (571) modsagde det. — (572) forberedte. — (573) junkeragtigt. — (574) Fordelingen. — (575) Et Trælle-Embede. — (576) opfyldte deres Pligter. — (577) Omfang. — (578) Lyder Høyer har kun Holmevangen og ikke Aaserens Navne. Disse har jeg tilføjet i Lyder Høyers Tekst. — (579) Mere om Oldtidsminder i 2. Del. — (580) smigrende Ord. — (581) sammentrukket. — (582) 1397 skrives Gunnertstorp og 1417: Gunnerstorppe. (Mandsnavnet Gunnar.) — (583) Efter Matr. 1664 var Gaardenes Nr. og deres Brugere disse: Nr. 1 (Nyt Nr. 11) Lavrids Pedersen. Nr. 2 (2) Jens Pedersen. Nr. 3 (10) Jens Lavridsen. Nr. 4 (6) Niels Laursen. Nr. 5 (6) Søren Jørgensen. Nr. 6 (7) Jørgen Pedersen. Nr. 7 (4) Jacob Clausen. Nr. 8 (5) Hermand Erichsen. Nr. 9 (5), en øde Jord kaldes Krabbejorden, som Peder Jensen sidst haver beboet og bruges af forn. Hermand Erichsen. Nr. 10 (10) Ole Sørensen. Nr. 11 (9) Peder Nielsen Odboe. Nr. 12 (2) Jacob Jochumsøn. Nr. 13 (9) Jørgen Hansen. Nr. 14 (2) Søren Kielsen. Nr.

15 (1) Maarten Nielsen. Nr. 16 (8) Svend Laursen. — (584) Byens Hartkorn er nu 52 Tdr. 1 Skp. $2\frac{1}{4}$ Alb. — (585) en stor Kvindejæger. — (586) Smlgn. Holbergs Peder Paars, 3. Bog, 2. Sang: »Kun visse onde Folk ham kalde Byens Tyr.« — (587) Jer. 13, 27: Dine Horerier og din Vrinsken, din Bolens Skændsel paa Højene paa Marken, ja dine Vederstyggeligheder har jeg set, Jerusalem! du vil ikke blive ren. hvor længe det endnu derefter varer.« — (588) Hans Hustru hed Elisabeth Jensdr. — (589) Spotter (Momus, græsk, var Guden for Spot og Dadel). — (590) Driller, Skosebroduer. — (591) Gudsfor nægter. — (592) I Matrikelbogen 1664 nævnes Husmand Anders Jensens Enke, »ved hendes Hus en Hauge« og Svend Nielsen »uden Avling«. — (593) I Matr. 1664 omtales flg. Sqvatmøller (smaa Vandmøller): Jens Pedersen Een, Steenen deri er $5\frac{1}{2}$ qv. bred, $3\frac{1}{2}$ tom. tyk. Morten Nielsen: Een, Steenen $5\frac{1}{2}$ qv. bred, $2\frac{1}{2}$ tom. tyk. Svend Larsen: Een, Steenen 6 qv. — $2\frac{1}{2}$ tom. »Paa hvilcke Møller ey kand mahlis uden naar Søe-Vinter og Høyvande er.« Se 2. Del. — (594) indrettede. — (595) udtalte. — (596) Navnet skreves i gl. Tid Pleghes-torp (1370). — (597) Gilleprieren, af gille (gilje = elskovssøgende, hej-lende) og prier; Kvindeprier = Kvindefrier. Den lille Finger hed før Peder Gillemænd; nu P. Spillemand. Mulierosus = kvindekær. (V. S. O.) — (598) Auxiliar-Tropper, d. e. Hjælpetropper. — (599) saa at sige. — (600) Atterop af Mandsnavnet Atte. — (601) Pindmænd er Mænd, der lever under smaa Kaar. — (602) Byens Hartkorn er nu 41 Tdr. 3 Skp. $2\frac{1}{4}$ Alb. — (603) Forkortelse af Apocalypsis, d. e. Joh.s Aab. — (604) Stokmænd. Saaledes kaldtes — efter de Stokke el. Pæle, som i Oldtiden anbragtes paa de paa aaben Mark værende Tingsteder — tidligere i Danmark de Mænd, der af Dommerne blev udtagne som Vidner; altsaa Retsvidner. — (605) Nerve-Lamhed. Sideration betyder egenlig Stjernernes indbyrdes Stilling til hinanden og deres Indflydelse tilskrev man den nævnte Sygdom. — (606) Fork. af regum, Kongernes; her 1. Kong.s Bog. — (607) afledes. — (608) forkortet. — (609) Byens Navn skreves i gl. Tid Ovethorp. — (610) Bedrifter. — (611) Bondekrønike. — (612) »Den onde Kvinde«, Troels Pedersens Enke, hed Karen Jensdr. — (613) uforandret. — (614) Eft. Modelbogen 1688 hørte flg. Huslodder til Odstrup: Niels Madsen: Een Hauge god Biugjord, 1020 □ Al. Jørgen Møller: 714 □ Al. Mads Hansen: 630 □ Al, ogsaa de to sidste havde »god Biugjord« (d. e. Bygjord). — (615) Byens Htk. er nu: 26 Tdr. 3 Skpr. $1\frac{1}{4}$ Alb. — (616) bedragerisk, usikkert; som skuffer. — (617) Om Løkken-Skov og den der værende »Hamlets Grav«, se 2. Del. — (618) »rar« betyder her; sjælden. — (619) Mandsnavnet Frendi har givet Byen Navn. — (620) Byens Hartk. er nu 22 Tdr. .. — (621) Denne Stensætning ligger lige udenfor Frenderupgaard og er fredet. Den er en af vore smukkeste Runddysser. — (622) Byens Hartk. er nu 21 Tdr. 6 Skp. 2 Fdk. — (623) Byens Navn skreves i gl. Tid Holth og er et godt dansk Navn. — (624) Deut. er Fork. af Deuteronomium, eg. den 2den Lovgivning = 5. Mosebog. — (625) Han døde 1758. — (627) Byens Navn skrives 1370: Prigilthorp, 1523: Pregelstrup (i Fr. 2dens danske Registranter). — (628) Byens Hartkorn er nu: 32 Tdr. 4 Skp. 1 Fdk. $\frac{1}{4}$ Alb. — (629) Et uopfunden selvbevægende Drivværk; her betegnende et Menneske, der er i stadig Bevægelse. — (630) enøjet. — (631) til

Forskel for Mængden kaldet. — (632) En Ager, der danner Grænsen og hører til Tyrejorden, en Lod, der var udlagt til Græsning for Byens Tyr. — (633) Byens Navn skreves i ældre Tid Snyelsthorp. Det er tvivlsomt, at det har noget at gøre med et Personnavn. Muligt er det, hvad P. Lauridsen i »Dansk Kulturhist.« 1899 mener, at det udtrykker en Haan el. en Spot som i Bynavnet Rumperup, Uglerup, hvilket skulde udtrykke den Ringeagt, som Adelbyens Beboere (her: Grevings) nærede for Udflyttere. — (634) Sneglerup Bys Htk. er nu 44 Tdr. 4 Skpr. 3 Fdk. $\frac{1}{4}$ Alb. — (635) Oversat: se § 9, Afsnit 1, sammenlign. — (636) Frillesøn; født udenfor Ægteskab. — (637) Overs.: Se ovenfor samme Steds. — (638) opfinde. — (639) 1. Mos. 18, 1. — (640) Overs.: thi Laarhalsen blev brudt, og der skete en Knusning, Forvridning og Læsion af de mest følsomme Dele. — (641) Byens Htk. er nu 21 Tdr. 1 Skp. 3 Fdk. $\frac{1}{2}$ Alb. — (642) I ældre Tid skreves: Thorreldrup (Rosk. Bisps Jordebog 1370), Torrendrup, Thorildrup, Thorindrup (1664—88) og Taarendrup (Matr. 1844). — (643) Ondskab, Træskhed. — (644) Overfald. — (645) Uforskammethed.

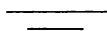

FERD. PETERSEN-BLIDSTRUP:

GREVINGE SOGN

I ÆLDRE OG NYERE TID

NOGLE KULTURHISTORISKE BIDRAG I TIL-
SLUTNING TIL OG FORTSÆTTELSE
AF LYDER HØYERS
BESKRIVELSE

Odsherred, Sjællands nordvestlige Halvø, havde indtil Midten af Halvfjerdserne kun landvejs Forbindelse med det øvrige Sjælland over den forholdsvis smalle Indsnævring mellem Sejrbugt og Lammefjorden og laa derfor ret isoleret fra Omverdenen. Dette satte sit Præg paa Folkelivet, idet gammeldags Bondeliv, uberørt af Kulturstrømninger, havde bevaret sin Ejendommelighed; men man var ogsaa til Dels blevet udelukket fra den aandelige Paavirkning, som udenfor Odsherred havde vakt folkeligt og kristeligt Røre. Det var ogsaa kendeligt i Grevinge Sogn, da jeg i 1870 kom dertil som Lærer.

Regeringens landsfaderlige Omsorg for dens »Børns« aandelige Behov havde her som andet Steds vist sig at være frugtesløst for sandt kristeligt Livs Fremme, og man maa nu undres over, at det den Gang kunde regnes for »godt Latin«, at man indsatte Opsynsmænd (eft. Forordn. af 12. Marts 1783), som skulde have Tilsyn med, »at alle og enhver, som med Frugt kan høre Guds Ord, flittig indfinde sig i Kirken paa Søn- og Helligdage, og maa ingen derfra under Straf og Helligbrøde efter Loven udeblive, med mindre han enten ved Sygdom eller anden lovlig Aarsag forhindres, og haver han (Opsynsmanden) at give Agt paa dem, som saaledes foragte og tilsidesætte Forsamlingen i Kirken, og det i Tide for Birkedommeren anmelde.«¹⁾

Rationalismen havde her som andet Steds bemægtiget sig Prædikestolen; Grevinge Sogn havde i Aarhundreder flere Præster, som stod under al Kritik — hvad dette Skrift viser — og man kan kun fremvise enkelte, f. E. Provst Rasmussen, der foruden at være en djærv og frisindet Mand og Talsmand for Bondens Frigørelse, havde pædagogisk Greb paa Børneundervisning i Kristendom, men som dog i sin Forkyndelse var nærmest Rationalist, idet »han betonedes Menneskets Vilje stærkere end dets Afmagt.«²⁾ Men i adskillige Hjem følte Trængsel til den aandelige Næring, som Kirken ikke formaaede at give, og der viste sig ogsaa her Glimt af at faa denne Trængsel tilfredsstillet ved Lægfolks Virksomhed i gudelige Forsamlinger, skønt »Odsherred ikke hører til de Egne, hvor Vækkelsen fandt særlig Indgang.«²⁾

Men saa begyndte Ernst Trier 1865 sin Højskolevirksomhed i Vallekilde, og det aandelige Røre, han vakte, fandt god Jordbund i det af Kulturen uberørte Bondeland i Odsherred. Vækkelsen af kristeligt og folkeligt Liv naaede ogsaa til Grevinge Sogn og har givet sig til Kende derved, at grundtvigske Præster i den sidste Menneskealder har været selvskrevne

1) Dragsholms Birks Amtsbreve 1788—91. (Landsarkivet.)

2) Henvises til H. P. H. Gjevnøe: »En Grevinge Præst« i Hist. Aarboeg for Holbæk Amt 1916, samt »En kristelig Vækkelse i det sydlige Odsherred« i samme Aarboeg for 1910.

til Sognets Prædikestol, ligesom Ungdommen paavirkes af Lærere ved en levende Undervisning.

Ved Anlægget af Dæmningen over Lammefjorden kom Forbindelsen i Stand med Omverdenen og senere end mere ved Jernvejsanlægget gennem Odsherred, hvorved Grevinge blev Stationsby med det for Stationsbyer fælles Præg. Kulturen har holdt sit Indtog. Sognet har faaet sit moderne Præg; men ved Siden af denne Kulturstrømning ytrer sig et frisk og sundt Folkeliv, som forhaabentlig vil føre Udviklingen i den rigtige Retning.

Landsbyernes Navne i Grevinge Sogn.

Bynavnet **Grevinge** hører som flere Landsbynavne paa -inge til de ældste; men hvor gamle de er kan ikke med Sikkerhed siges. De stammer i alt Fald fra Tiden omkring Kr. F., nogle mener før, andre efter. Endelsen — inge brugtes i vort ældste Sprog til at betegne Afstamning og Nationalitet, som vi har det i Endelsen i Falstringer, Samsinger, Alsinger, samt i Knytlinger (Knuds Efterkommere). Nogle antager, at Stednavne paa —inge er beslægtede med disse Navnedannelser ³⁾ og hører Tider til, da Ætten endnu, ikke Enkeltmand, var Ejer af Jorden, og de ordenlige Agerbrug paa faste Dyrkningsomraader endnu ikke var indført. Navnet Grevinge kan altsaa betegne det Jordomraade, som en vis Slægt eller Stamme raadede over, og som gav Byns Navn. Senere, da Jorden gik over i Enkeltmands- eller Stormandseje, blev disse Personers Navne knyttede til Landsbyer. f. Eks. i de fleste Torpnavne. ⁴⁾ Andre mener, ⁵⁾ at Endelsen —inge er beslægtet med Oldn. engia = blive trang, og derfor er et Naturnavn, som betegner Fordybninger i Jordsmonnet, hvor der enten har været eller endnu findes Eng. Prof. Steenstrup ⁶⁾ mener ogsaa, at det sandsynligste er, at Endelsen —inge betegner et Naturforhold, og han staar tvivlsom overfor den Opfattelse, at Endelsen skulde betegne en Slægt eller Stamme. Noget afgørende kan altsaa ikke hævdes; overflødigt er det vel at bemærke, at Lyder Høyers »Grævlinge« er absolut umulig.

I Dokumenter findes flg. Skriveformer: Græwinge (Aar 1333), Grævinge (1361), Græuinge (1370), Grewinge (1442), Greffuinge (1664 og Greffvinge (1682). ⁷⁾

Torpnavnene.

I Grevinge Sogn ender Navnene paa 10 af de 12 Byer, der findes i Sognet, paa —torp (—rup —drup —strup). Torp er et gammelt Ord for en Udflytterby, og denne er opstaaet ved Enkeltmands Nybyggervirksomhed, hvorfor der som oftest er knyttet et Personnavn til, og »vi har her Navnene paa de Mænd, der i sin Tid med Økse og Brækjern ryddede Jord til Opdyrkning paa de tidligere Udmarker«. Grevinge var Adelbyen, og da

³⁾ Gunnar Knudsen: i Aarborg f. hist. Sf. i Præstø Amt 1917.

⁴⁾ H. V. Clausen: i Aarborg for n. Oldk. og Hist. 1916.

⁵⁾ Oberst Emil Madsen. Aarborg f. nord. Oldkynd. 1863.

⁶⁾ Johs Steenstrup: »De danske Stednavne«.

⁷⁾ Henviisning til vedk. Dokumenter findes i Stednavne-Arkivet.

den er beliggende helt ude ved den sydvestlige Udkant af Sognet, og det hedenske Gudehov, der senere afløstes af den kristne Kirke, laa der, har den øvrige Del af Sognet, opfyldt af Skov og Moser, været ubeboet. Efterhaanden blev saa disse Strækninger ryddede og beboede. For en enkelt Byes Vedkommende, **Sneglerup**, er det dog næppe et Personnavn, der er knyttet til denne Torp. Man har Eksempler paa, at Torpnavnet blev sammensat med et skæmtende eller spottende Ord, og dette Navn er maaske Vidne om den Ringeagt, som Adelbyens Beboere nærrede for Udflytterne.⁸⁾ Hvor langt tilbage Bebyggelsen af Torperne begyndte kan ikke afgjort siges, men da de fleste Personnavne er velkendte Navne fra Vikingetiden, maa de fleste stamme fra den førkristne Tid, medens de, der bære bibelske Navne (f. Eks. Pederstrup i Sorø Amt) betegner, at Udflytterbevægelsen er fortsat efter Kristendommens Indførelse, ligesom ogsaa Landskabslovene fra det 12.—13. Aarh. giver Bestemmelser om, hvorledes Folk skal forholde sig, naar de vil flytte ud fra Adelbyerne.⁹⁾ — Ogsaa Ærkebisp Anders Sunesøn siger, at »om en Torp ved man, at den er udrundet fra en anden By.«¹⁰⁾

»Er det Fællesbygd og Stormandseje, som udfylder Tiden indtil Kristendommens Indførelse i vort Folk, saa blev det Smaakaarsfolkene, der ved at grundlægge Torperne skabte Nybebyggelsen i Tiden til Valdemarnes Dage. Det har været Folk, der nærmest maa sidestilles med vor Tids Husmænd, der dyrker fjerntliggende Overdrev, Skovlodder, Kær og Heder op. De har haft forholdsvis knap Plads at røre sig paa, og de har heller ikke med de faa Armes Arbejdskraft, som de raadede over, kunnet mægte at lægge særlig store Stykker ind til deres Brug. Men til Gengæld er der saa mange flere af dem. Og naar vi staar ved disse nye Landbrug med Navne paa —torp, kan vi rolig sige, at vi staar ved et af de velsignelsesrigeste Arbejder, der er udført i Danmarks Historie.«¹¹⁾

Inddæmningerne.

Inddæmningen af Sidinge Vig begyndte 1841. Ideen opstod hos en Forstkandidat **Staffeldt**, der havde lagt Mærke til, at der ud for Rævebakken i Grevinge Skov var grundet Vand, hvor man om Sommeren kunde næsten vade over. Ved at lægge Dæmningen her kunde indvindes omtr. 500 Tdr. Land, og Bekostningen ansattes til 37,600 Kr. Skovrider **Wellendorff** udvirkede derpaa gennem Landhusholdningsselskabet og Rentekammeret, at Arbejdet blev ham overdraget, og han fik udstrakt Fuldmagt, saa han bestemte at lægge Dæmningen længere ude mod Fjorden, hvorved der kunde indvindes 1200 Tdr. Land; men derved kom han Strømdybet nærmere, og der viste sig én uholdbar Bund med Kildevæld og Flydesand, saa det blev meget vanskeligt at lægge Dæmningen, og da man mente, at den var færdig, sank den igen der, hvor Forbindingen var fra begge Sider. I

8) P. Lauridsen i Aarvog f. d. Kulturhist. 1899.

9) Gunnar Knudsen: »Sydsjællandske Stednavne« i Hist. Aarvog f. Præstø Amt 1917.

10) Joh.s Steenstrup: »De danske Stednavne«.

11) Dr. H. Ussing: »Om Bebyggelserne og Stednavnene paa Torpe« i »Danske Studier«, 1917,

Aaret 1847 kørte vel Kong Kristian d. 8. derover med hele sit Jagtfølge og mange Vogne, men dog med stor Varsomhed; men Natten mellem d. 1. og 2. Jan. 1855 indtraf atter et betydeligt Gennembrud, og det viste sig, der var mange Hindringer at overvinde. For at hindre Landvandet fra at trænge ind, blev det inddæmmede omgivet med Kanaler, men paa Yder-volden maatte man stadig paaføre ny Fyld.

1860 el. 61 solgtes det hele Anlæg til Forpagter **Hastrup** for ca. 70,000 Kr., der vel kun var en Tiendedel af, hvad det havde kostet. Han havde Ejendommen i 20 Aar og anvendte en betydelig Kapital til Forstærkning af Dæmningen, Anlæg af en nu meget benyttet Skibsbro, Udvidelse af Kanalerne, Indgrøftning, Bygning af ny Møller, Anlæg af Veje, Tilkøb af nogen Jord, Opførelse af Avlsbygninger til 3 Gaarde, Arbejderboliger, artesiske Brønde o. s. v. Han satte sin Formue til derpaa, og 1884 overtog »den private Laanebank« som Prioritetshaver hele Inddæmningen, og samme Efteraar solgtes den for 366,000 Rdl. til Justitsraad **Abrahams** i København, som nu ejer den. Største Delen er nu under Kultur, og Avlingen drives fra de 3 Gaarde: **Fjordgaard, Birketgaarden** og **Bognæsgaarden**.

Lammefjordens Inddæmning paabegyndtes 1873 af et Aktieselskab, efter at Sagen Aaret før var forberedt, især ved den virksomme, senere (1878) afdøde Lensbaron Zytphen Adeler til Adellersborg (Dragsholm), der omfattede Foretagendet med stor Interesse. De forberedende Undersøgelser samt Udarbejdelsen af Planer og Overslag skyldes Kaptajn af Ingeniørkorpset, Oberst Brummer. Den 3. April 1873 sattes Spaden i Jorden ved Avdebo, og samtidig begyndte Arbejdet ved Gundestrup, idet der fra begge Sider ved Udkørsel af Fyld tilvejebragtes en Dæmning for det inddæmmede Areal. Hovedvanskeligheden bestod i at forbinde de to Tipper, thi en stærk Strøm pressede sig igennem der, hvor Forbindelsen skulde dannes, og Lukningen skulde foregaa paa en Dybde af 22 Fod. Der gik en stadig Strømning i Fjorden, en regelret 6 Timer indadgaaende og 6 Timer udadgaaende Strøm, og man havde beregnet, at i et Sekund passerede en Vandmasse paa 25,500 Kbfv. Aabningen. Det gjaldt om at bryde denne Strøm, og man benyttede dertil særlig konstruerede Sænkekasser, forede med Faskiner,¹²⁾ som man havde i Beredskab, naar det afgørende Øjeblik kom; de blev byggede paa selve Dæmningen og efter at være løbne af Stabelen flød de paa Vandet som Skibe; de sank for en Vægt af 3 Kbfv. Sten, men kunde rumme 20 Kbfv., og blev straks efter Sænknningen fyldte med Jord. Den sidste Tid før Lukningen indtraf et særdeles gunstigt, næsten stille Vejrlig, og Tipperne nærmede sig rask og sikkert hinanden, indtil de pludseligt standsede den 21. September 1874 med en Afstand af 200 Fod foroven; Strømmen var naaet. Ved Strømkæntring kunde paaregnes omtrent 1 Times næsten stille Vand i Aabningen, og en saadan Strømkæntring efter udgaaende Vande benyttedes til at føre Kasserne, bugserede af en fireaaret Baad, hen i Aabningen, hvor de fortøjedes; samtidig var Tipvognene, fyldte med Sten, anbragte over Hullet paa Skinner, som forbandt begge Tipper. Saa snart den udadgaaende Strøm begyndte, gaves Signal til et Bombardement af Kasserne, der af Strømmen selv blev pressede ned

¹²⁾ Risbunder, Grenknipper.

i deres Leje; et Hurra tilkendegav, at Væggen var anbragt, og Strømmens Magt brudt, og den 23. Sept. forbandt Jorddæmningen begge Sider af Fjorden.

Denne Dæmning, der gaar i sydøstlig Retning fra Gundestrup til Avdebo Mark paa Tudsensæs, har en Længde af 7200 Fod, hvoraf 6100 Fod er Opfyldning. Der er i alt i Dæmningen og dens Risværker udbragt 80,000 Kbfv. Fyld. Dæmningens Højde er $10\frac{1}{2}$ Fd. over dagl. Vande; Vanddybden er gennemsnitlig 22 Fod langs den største Strækning af Dæmningen. Denne er i Vandgangen 53 Fod tyk; der er anlagt en Vej over den, som er 20 Fod bred.

Til Dæmningen er knyttet en stor og bred Skibsbro, hvor de største Skibe, som overhovedet kan faa Adgang til Isefjorden, kan lægge til.

Udpumpningen af Vandet er foregaaet ved Hjælp af 5 Dampmaskiner, der er anbragt i det Maskinanlæg, som findes paa den sydlige Bred af Fjorden. Udpumpningen begyndte den 18. Jan. 1875 og allerede d. 8. Sept. var der borttaget $8\frac{1}{2}$ Fod Vand; senere er indtil $1\frac{1}{2}$ Fod el. mere borttaget, saa Sommervandstanden nu holder ved 10 Fod under dagl. Vande.

Det inddæmmede Areal udgør ca. 10,000 Tdr. Land, hvoraf en betydelig Del er Dyndjord og overordentlig frugtbar. I Midten blev en Sø staaende med en stor Rigdom paa Fisk; Saltvandsfiskene forsvandt hurtig, men til Gengæld kom der en utrolig Rigdom af Aal. Fiskeriet er bortforpagtet. Det inddæmmede Areal ejes nu af et Aktieselskab, der dog ikke driver noget selvstændigt Landbrug; de udstykkede Arealer er solgt til forskellige Lodsejere.¹³⁾

De første 25 Aar var Ledelsen af Foretagendet i Hænder paa Mænd, der har den Fortjeneste, at de ved Arbejde og Pengeofre fik Arbejdet i Gang; men efter denne Tids Forløb var Pengekassen tom og kun Halvdelen af Arealet tørlagt. I Løbet af de sidste 25 Aar har en yngre Slægt taget Sagen i Haand, og Styrelsen vælges paa et bredere Grundlag. Udviklingen gaar nu betydeligt fremad og af den oprindelige Aktiekapital, 668,000 Kr., er nu kun 14 pCt. el. 93,520 Kr. til Rest.

Naturforholdene.

Naar L. H. omtaler Sognets »Herlighed« forstaaes derved dets frugtbare, udbytterige Herlighed; men mere ideelt kan man derved tænke paa Naturskønheden, som gør Grevinge Sogn og i det hele Odsherred til »et herligt Stykke Danmark«. Naturen er rig paa Afvekslinger; langs Isefjorden og forbi Dæmningen ved Gundestrup langs Vejen til Grevinge: en fredelig dansk Idyl, og saa ind ad Ravnsholm paa Grænsen mellem Grevinge og Sneglerup: en romantisk, vild Natur med Bakker og Kløfter i rig Mangfoldighed, ikke ueffent kaldet »Dansk Svejts«, et Navn, som forøvrigt ogsaa Ørholm ved København hævder Berettigelsen til.

¹³⁾ Skildringen af dette Dæmningsforetagende er i det væsentlige et sammentrængt Uddrag af et Foredrag af Lieutenant W. Bønson, ledende Ingeniør under Arbejdets Udførelse. (»Den tekniske Forenings Tidsskrift« III, 4.) Sidingefjordens og Lammefjordens Inddæmn. giver St. A. Bille i »Danmark i Skildr. og Bill.« en indgaaende Beskrivelse af, som ogsaa er benyttet.

En Forf.¹⁴⁾ giver (ca. 1780) sin Begejstring over Odsherred Udtryk i følgende poetiske Udbrud:

»Her knejser frem af dybe Strand
 en oddet Ø, som Havets Tumlen spæger,
 der viser sig et jævnt og dyrket Land,
 hvis tætte Aks for Vind sig bølgevis bevæger.
 Fjern blaaner Synet af de blege Høje,
 hvis dunkle Træer sig som en Krans om Egnen bøje.
 Snart tæt beløvte Skove snor,
 som Banker slutte sig om fede Dale,
 hvor gylden Kabelhat og Kløver gro,
 og alle Farver det beblomstret Grønne male;
 Udsigten aabner sig ved Strandens Sider,
 hvor Solen zitrende paa glatte Bølge glider.« —

»Enhver, der færdes i disse Egne og kan nyde Naturen, vil føle sig tiltalt af de smukke Udsyn; men maaske ogsaa Spørgsmaal vil dukke op om, hvorledes denne Natur i sin rige Afveksling er bleven til: de vidunderlige Bakkedrag, de mange Indskæringer, de fremspringende Odder og Hager, hvilket alt gør Indtryk af noget sært fliget og spredt.« Derom giver den geologiske Videnskab, som i vor Tid har taget et stort Opsving, og for hvilken vi særlig kan takke Forchhammer som Banebryder for Kendskab til Danmarks geognostiske Forhold, os Indsigt i. Saaledes ogsaa for Odsherreds Vedkommende,¹⁵⁾ »der ejer alle de Landskabsmodsatninger, som vort Land har at fremvise.« Vi vil da lægge Mærke til, at Bakkedragene begynder ved Vejrhøj, idet en storslaaet Bakkebue fører forbi Høve til Lynghuse i Grevinge Sogn og videre øst paa folder sig nøje om Lammefjord, ikke som en enkelt, usammensat Bakke; nej, lange, høje Bakkekammer ligger ved Siden af hverandre og danner som et samlet Hele det store bueformede Højdedrag. Lignende Bakkedrag ser vi længere Vest paa. Paa den Side, der vender ud mod Isefjordens Bugtninger finder vi frugtbare Jorder med Ler som Underlag; men paa den Side, der vender mod Sejrøbugt især Grus og Sand. Disse Ler-, Sand- og Gruslag er ført hertil fra Skandinavien af en mægtig Indlandsis (lig den i Grønland). I det frugtbare Moræneler, der udgør den største Del af Odsherreds Bakkedrag, har vi det, der blev tilbage, da den fremskudte Is smeltede.¹⁶⁾ Det indeholder for-

14) »Fysisk og økon. Beskr. af Odsherred« af Claudianus: Manuskriptet, som findes paa Universitets-Biblioteket (Additamenta I Nr. 451), er indsendt til det kgl. Landhusholdningsselskab, som havde offentliggjort en Opfordring til at skrive en fysisk-økon. Beskr. af Odsherred. Da Forf. i det følgende særlig omtaler Grevinge Sogn, har han sandsynligt haft hjemme der.

15) Det følgende er et meget begrænset Uddrag af en Afhandling af Statsgeolog V. Milthers i »Nykøbing Dagblad« 1907: »Odsherreds Tiltælvelse«.

16) De Bakker og Dale, som dannedes af Jord og Sten, som blev ført afsted med Isbræen og blev liggende, da den smeltede, kaldes Morænedannelser. Man skelner mellem to Slags Moræner: Bundmoræner og Randmoræner; de første har dannet uregelmæssige Bakker og Dale, idet Isbræen hurtigt er smeltet over dem; de sidste dannede lange Bakkedrag, idet der samlede sig en lang sammenhængende Jordmasse langs dens Rand, naar den laa i længere Tid, inden den smeltede.

skellige Stenarter: Granit, Gnejs, Skifer, Sandsten, Kalksten, Flint, Jernsten m. m., hvoraf vi finder det tilsvarende i Norges og Sveriges Klipper eller paa Bunden af Kattegat og Østersøen. Klippeblokkene, som Isen førte med sig, sprængtes, gnedes mod hverandre, og sammen med Slam og Sten, større og mindre, dannedes en sammenrørt Masse, der sank til Bunds og dannede Moræneleret. Paa Steder, hvor Slammet blev vasket bort af Smeltevandet, dannede de grovere Bestanddele, som blev efterladte, større eller mindre Grusbakker langs med Isens Rand. Saaledes ogsaa her i Ods-herred. Ud mod Isefjorden er det fine Moræneler blevet afsat, dækket af de dybe Indskæringer fra Isefjord, der ligesom en Del af Bakkestrøgene var helt fyldte med Is, og standset ved dette Isdække har Moræneleret aflejret sig; det er derfor dette Isdække, vi kan takke for »den frugtbare Herlighed« i det østlige Odsherred. Randmorænerne ser man tydeligt i et Bakkedrag, der strækker sig Syd fra i en Bue over Vejrhøj, Høve, Duttehøjene ind forbi Grevinge, og det fortsættes ved Duttehøjene, Jyderupskoven, Asminderup, helt ud i Odden. Der har altsaa Isbræens Rand været Ejendommeligt for Landskabet er de mange Stendiger; Morænedannelserne er nemlig meget rige paa Sten. Paa et lille uopdyrket Jordstykke ved Stenbjerggaarden ses endnu store Stenblokke henslængt; de er hidført med Isbræen. Mod Vest derimod udvaskede Smeltevandet Moræneleret og tilbage blev: først Sten og Grus, dernæst Sandlagene længere frem. Da Indlandsisen sluttelig havde forladt Bakkekammen, svandt den hurtig bort fra de lavere Egne, der grænser til Isefjord. Fra det fidsrum, der fulgte lige efter Indlandsisens Forsvinden, ved man ikke noget videre om Odsherred. Om de højtliggende Landstrækninger, Isen havde efterladt, var forbundne til et samlet Landomraade eller adskilte i flere Øer — saaledes, som de var det under Stenalderen — kan ikke siges med Sikkerhed. Dog ved vi, Havet ved Istidens Slutning ikke naaede saa højt ved Odsherreds Kyster som det senere Stenalderhav. — Imidlertid klædtes Landet med Skov, først Krat med Birk og Asp, senere Fyrreskove. Store Pattedyr, som nu forlængst er forsvundne fra Danmark, Urokser, Elsdyr og andre, søgte her deres Tilhold. De første menneskelige Beboere vandrede hid og tog Landet i Besiddelse, jøg Skovens store Vilddyr og dræbte dem med deres Fiintvaaben. Da laa Odsherred betydeligt højere over Havet end nu; en stor Del af Isefjorden og dens Sidefjorde laa over Havfladen; Lamme-fjord laa som en Fortsættelse af Fladen mellem Hagedsted og Hørve med Egeskove og Tørvemoser, hvoraf mange, som nu ligger paa Havbunden, giver os Lejlighed til at lære det daværende Landomraades Udstrækning og Beskaffenhed at kende; stedkendte Folk, især blandt Fiskerne, ved Besked derom. Men efterhaanden skete i hele Danmark en Sænkning, særlig kendelig i Odsherred, idet det store samlede Landomraade blev adskilt i en Gruppe af Øer og Holme; de lavtliggende Flader, der laa omkransede af Højlandets bueformede Bakkedrag, omdannedes til dybe Havbugter og Fjorde, og derved fremkom det fligede og adsplittede, som siden har givet Egnen sit Præg.

Grevinge Skov.

Skoven, den saakaldte **Grevinge Skov**, er omsluttet i Nord af Sidinge Inddæmning, i Øst ligesaa og af Odstrup Jorder; endv. tilgrænser disse tilligemed Atterup og Holte Marker Skoven mod Syd, medens Prejlerup og Holte Marker danner dens vestlige Grænser.

Den østlige Del, Løkken (ca. 76 Tdr. Land) og den sydvestlige Del Holte Skov (ca. 33 Tdr. Land) blev indhegnede 1799. De mellemliggende daværende Overdrevspartier, ialt 411 Tdr. Land, bestemtes samtidig til Skovkultur og er beplantede med Naaetræer, men blev først iflg. Resol. af ²²/₁₁ 1811 indtagne i Aarene 1812—13. Senere kom endv. til ca. 60 Tdr. Land Engstrækning mellem Grevinge Skov og Sidinge Fjord, der efterhaanden overtoges af Skovvæsenet ved Fæsteforandringer eller Fæstegodssets Overgang til Selvejendom, mest i 1842, men en Del i Slutningen af Fyrreerne. Endelig forøgedes Arealet iflg. Rentekammerets Skr. af ²³/₅ 1812 med 4 Tdr. Land, som er tillagte Opsynslodder.

Bøgen er i begge de ældre Skove den overvejende Træbestand, og den er især fortrinlig i Løkken. Til Planters Opelskning findes der paa det gamle Overdrev en Træskole. — Da Kongen 1814 indtog til Fredskov 26 Tdr. 4 Skpr. Htk., androg daværende Præst, Betz, om Refusion for det Menigheden unddragne Hartkorn; om det hjalp, vides ikke.

Om Levninger af den fordums rige Skovvækst findes i Matrikelbøgerne følgende Bemærkninger:

1682: Til Holte By findes i Vangene og Haverne en Del Elle, Hassel og Tjørne til Gærdernes Vedligeholdelse; desligeste en Del ung Bøgeskov, hvor der med Olden kan fedes Svin.

1682: Ved Takseringen af Eng, Ager og Skov bemærkes ved Odstrup: »Ved denne By findes en Eng, kaldet Kildemadr; der findes ingen Under-skov af Hasle, Elle og Tjørn til Gærdernes Vedligeholdelse. Til Byen hører en Skov, Odstrup Lycke, der bestaar i ung Bøgeskov. Et Overdrev ved Bierchedsmadr kaldes Kongscouff, hvor all Sognet hafve fælles Græsgang; her græsse om Sommeren 160 Høveder.«

Odstrup Løkkegaard omtales i Rentemester Henrik Møllers Memorial af ²⁸/₇ 1673 i Anl. af, at Kongen har forlangt specificeret, for hvilke Hovedgaarde det er, han søger Herlighed.

»Efter Decisioner af Dato 1. Dec. Ao. 1685 blev disse efterfølgende skoufve efterseet af Holdzforsteren og takserit, nemlig: Een skouf kaldis Løkken er sat til 44 Sviins Olden, derhos en anden liden skov taxerit til 3 Sviins Olden.«

Ved Taksering af Eng, Ager og Skov 1682 bemærkes ved Atterup: Befindes nogle faa unge og gamle fornede Bøge, som dog ingen Olden kan bære, og til Byen findes nogen Skov af Hesle og Tjorneskrub, som behøves til Bøndernes Gærder og Ildebrand. Ved Aar 1500 omtales en liden Bøgeskov ved Atterup.

Ved Taksering af Eng, Ager og Skov 1682 bemærkes ved Plejerup:

Befindes der til Byen noget Underskov som Krat af lille Hesle og Tjørne, dog ikke andet end til Bøndernes Gærders Lukkelse og Ildebrand.

Ved Aar 1500 var der ved Frenderup en liden Bøgeskov; men 1682 meldes, at »der findes kun lidet Tjørne til Gærdsel.«

Ved Sneglerup ligeledes 1682, at »der fandtes kun lidet Elleskrub til Gærdernes Lukning.«

Samme Aar bemærkes forøvrigt, at der fandtes ved Sneglerup et Stykke Kirkejord, hvoraf der til Sønder-Jernløse Kirke skyldtes 1 Td. Byg.

Ved Prejlerup ligeledes, at der 1682 findes noget Underskov af Læhesseler og Tjørne til Gærdernes Vedligeholdelse.

Og endelig siges 1682, at der ved Torrendrup »ikke findes Skov, men lidt »Viekrat« (s: Vidiekrat), som dog ikke kan vedligeholde Gærdernes Fornødenhed.«

Vildt i Plejerup Buske. Krybskytter.

For godt 100 Aar siden fandtes endnu Kronvildt i Plejerup Stubbe; naar der blev holdt Klappagt, dreves Dyrene fra Plejerup og Atterup ad Tolsager og Asnæs til. Dyrene angreb Kaalen i Haverne og Sæden paa Markerne, og da det var forbudt at jage dem, blev de saa dristige, især Hjortene (Hannerne) ved Tiden omkring November, at gamle Folk og Børn skræmmedes for dem. Skønt det var forbudt at skyde dem, gjorde man det desuagtet i Smug; noget af Kødet røgede man, en Del spiste man ferskt eller spiste det ferske til det røgede, thi Brød kunde man ofte ikke faa; der var flere, der ikke fik saaet Rug før Lille-Juleaften. Det fortælles, at Næsboerne (Beboerne paa Tudsenæs) drev hyppigt Krybskytteri her; de slagtede saa Vildtet her og tog Indvoldene ud for at kunne lade Baadene des bedre, naar de tog hjem med Byttet. Man var i det hele opfindsomme for at undgaa Opdagelse; saaledes fortælles om Søren Jensen i Grevinge (12te Gd.), der blev afsat 1773, at han slæbte et Dyr op i Kirketaarnet og flaaede det dør.

Jagten var efterhaanden udelukkende bleven forbeholdt Adelen og Fyrsterne, og strenge Straffe truede enhver, der vovede at gøre Indgreb i denne deres Forret.

Det blev i Tidens Løb en trykkende Byrde for Bondestanden, saavel paa Gr. a. den hyppige og besværlige Jagttjeneste, men især p. Gr. a. den store Skade, det alt for talrige Vildt anrettede paa Markerne. Det faldt ogsaa Bønderne vanskeligt at lære, at Skovens Vildt ikke var fælles Eje, som det havde været i Arilds Tid. Krybskytteriet blev strengt straffet. 6. Marts 1784 udgaar fra Vognerup (Løvenskjold) følgende Ordre: »Herved bliver det kgl. Odsherreds Godses samtlige Bønder advarede og tilholdte uvægerligen og uden anden eller nærmere Ordre straksen, hvad enten det er Nat eller Dag, at følge med de kgl. Jagt-Betjente i Odsherred, naar og saa ofte disse saadant af dem maatte forlanges, og at vise dem al begærende mulig Assistance til Undersøgelse og Opdagelse af det i den kgl. Vildtbane nu saa meget i Svang gaaende Kryb-Skytteri, da de, som saadant maatte nægte, kan vente sig deres Modtvillighed alvorligen og tilbørlig straffede.«¹⁷⁾

17) Amtsbreve 1776—87 i Landsarkivet.

Oldtidsminder.¹⁸⁾

Paa Grevinge Bys Jorder.

Her findes endnu en Del af en Mængde Gravhøje og Stensætninger fra Oldtiden. 1) Paa Præstegaardslodden findes en lav, rund Høj, bevokset med Birketræer, samt en lille rund Høj paa en aflang Bakke, og som for en stor Del er opdyngtet af Haandsten af Flinteskærvefyld. 2) Lundshøjene, 3 Høje, hvoraf de 2 (paa Matr. Nr. 20) er ryddede, medens den ene (paa Matr. Nr. 4) endnu findes; af denne er der dog bortgravet meget. 3) Bolme-højene (Matr.Nr.6), 3 Høje paa et Bakkedrag, hvoraf den østlige er bedst be-varet. 4) Toldmosehøjene (Matr. Nr. 7), 2 Høje; den ene med et lille Sten-kammer. 5) En meget lavtliggende Dysse paa en lille Jordhøj, omgivet af høje Banker i S. og V. (Matr. Nr. 8); fredlyst 1914. Vest for Gaarden fin-des endvidere en ret vel bevaret Høj; denne, Ravnsholmbakken, er det, Lyder Høyer omtaler; N. for denne Bakke fandtes for 30 Aar siden en dyb, kedelformet Hule, som nu næsten er opfyldt. Endnu findes her i Nærheden (Matr. Nr. 8) en velbevaret Gravhøj, Rævebakken, og paa 8c, ved Ryd-ningen af en Høj, er funden en stensat Kiste af Mandslængde; i en lille Høj nær ved er fundet en Del Oldsager, bl. a. en Broncenaal, 6) Snog-højene (Matr. Nr. 9), 2 Høje, vel bevarede; der laa oprindelig 4 Høje, men den ene, Bavnehøj, hvori fandtes et stensat Urnekammer, er afgravet, og den anden er helt overfløjet. 7) Hestehøj ved Stranden (Matr. Nr. 18). 8) Ovebæks Høj, ligeledes ved Stranden (Matr. Nr. 20).

Følgende Høje er dels opløjede, dels ryddede: Fjældmosebakkerne, 4 helt opløjede Høje paa Matr. Nr. 7; paa Aasebjergene (Matr. Nr. 11) har ligget en Høj, der blev ryddet 1820. Paa Matr. Nr. 12 har ligget 2 Høje, Hønehøjene, som er ryddede. Assens Høj paa Nr. 14 blev bortgravet 1864. Paa Nr. 15 har ligget 2 Høje med en Stenkiste, hvori ubrændte Menneske-ben; det er sandsynligvis en af disse, Lyder Høyer omtaler S. 20. Paa Nr. 16 har ligget 2 Høje, som er ryddede. Paa Nr. 17 har i Skellet til Nr. 18c ligget den ca. 1850 ryddede Maglehøj. Paa Nr. 19 en »Stenknold«, ryddet for mange Aar siden. Paa Nr. 20 har ligget 2 af de 3 Lundshøje (se Nr. 4). Paa Nr. 21: Maglehøj, S. Ø. for Gaarden, blev ryddet ca. 1864.

I disse Høje er fundet Oldsager, saasom Lerurner med Aske og brændte Ben, en Broncekniv (paa Nr. 7b), en Fibula (Brystspænde) og en Dobbelt-knap, prydet med koncentriske Ringe, samt en Broncenaal (paa Nr. 8c), et Broncesværd paa Nr. 12, en tyk, riflet Stangknap af Bronze paa Tomten af Maglehøj; en hesteskoformet Prydelse af Messing, overmaade velgjort (Haarsmykke) blev funden under eller tæt ved den ene Hjørnesten paa en aflang, firkantet Plade, tæt omsat med Sten, omtr. 250 Skridt fra Stran-den, paa Grevinge Mark. Denne Plads er sandsynligt det nu ryddede, men af L. H. Pag. 18 omtalte »Kirkegulvet«. Endv. er af gl. Niels Nielsen (Matr. Nr. 11) 1846 fundet en Paalstav^{19a)} uden Sirater. Disse Sager, samt hvad der under de følgende Byer omtales, opbevares i Nationalmuseet i Køben-havn.

¹⁸⁾ Arkivet i Nationalmuseet.

^{19a)} Paalstav, en Bronzeøkse med bred Æg. Ordet er fra Islandsk, hvor det betegnede Navnet paa et Kastevaaben med Jernpig, fra ældre Tid tillagt de hyppigt forekommende Fund af Bronzeblade, der, indkilet i et Træskaft, benyttedes som Økse eller Mejsel.

Paa Engelstrup Jorder.

Paa Matr. Nr. 5 a: I en naturlig Bakke laa 2 smaa jævnsides liggende Stenkister, der er ryddede. Under en Sten er der fundet en Paalstav.

Paa 6a har ligget 4 Høje, hvoraf de 3 er ryddede 1867, den 4de overpløjet, Paa en Bakke, Torsbjerg, fandtes for nogle Aar siden en mærkelig Sten med Billedristninger, som nu er indsendt til Nationalmuseet. Disse Billedristninger »Helleristninger«, ^{19b)} kaldes saaledes efter deres Forekomst paa Klippehellerne i Sverig og Norge. Paa naturlige Klippeflader findes de dér raat udhuggede og gengive Fremstillinger af et højst vekslende Indhold. Gennemgaaende og hyppigt forekommer, blandede mellem hverandre og tilsyneladende uden al Orden og Plan: Skibe, Fodsaaler, Hjul og andre Symboler, samt skaalformede Fordybninger; sjældnere ses menneskelige Figurer, enkeltvis eller i Grupper, ofte bevæbnede med Økse, Sværd og Skjold, bemandede Fartøjer o. m. Man mener at burde henføre dem til Bronzealderen og enten at kunne opfatte dem som en Slags Billedskrift, der fortæller om Kamp, Søslag og andre mærkelige Begivenheder eller som hellige symbolske Fremstillinger. — Paa ovennævnte Sten, der var

Sten med Helleristninger.

indsat nederst i et Gærde og næsten skjult af Jorden, fandtes samme Slags Helleristninger, og blandt disse ikke blot Skibe, men ogsaa, hvad der ikke før var truffet her i Landet, flere Menneskefigurer, der ligesom de andre Figurer nøje svarer til dem, der findes mellem de svenske og norske Helleristninger. En af Mændene er tydelig fremstillet siddende paa Skibet, holdende en Kølle eller maaske Roret; hans Hoved er en skaalformet Fordybning, hvilket ogsaa er Tilfældet med Knappen paa Skibets Mast. Skibets

^{19b)} Afhdl. i Ann. f. nord. Oldkyndighed 1842—43 (Lennert Aberg) og Aarhøg f. nord. Oldk 1875. (C. Henry Peterseu.)

ene Stævn ender i en noget sælsom Figur. Mellem de to tydeligt til hinanden svarende Personer i den nederste Række (den ene dansende eller løbende) ses en Rundkreds uden det Kors i Midten, som ellers sædvanligt findes i disse »firegede Hjul«.

Disse Helleristninger stammer altsaa fra en af de tidligste Kulturperioder, hvilket kan menes at fremgaa af selve den Maade, paa hvilken de synes frembragte i Stenfladerne, nemlig ikke ved Ristning med Mejsel, men ved Gnidning eller Indslibning.²⁰⁾

Paa 6b ligger en ret anselig Høj, der omtrent er eller nu vel helt er jævnet.

Paa 7a har staaet en Stenkiste, der blev ryddet af Søren Gudmandsen: der er her i en Mergelgrav fundet en firkantet Tallerken af Ler.

Af Oldsager er endv. fundet i en Høj paa Bmd. Hans Madsens Mark en 21" lang Klinge til et Broncesværd med tilhørende Bronze knap til Fæstet; Brudstykket af en Bronze pincet o. m. (Dette og følgende om Oldsager efter Optegnelser i Nationalmuseets Arkiv.).

Paa Herrestrup Jorder.

Paa Matr. Nr. 2, Syd for Gaarden, nær ved et Vandløb, har ligget en Dysse, der blev ryddet omtr. 1820.

Matr. Nr. 3. Her paa Lodden ligger, temmelig højt, den fredede bekendte Dysse, hvis Helleristningsfigurer er afbildede i Annal. f. nord. Oldkyndighed 1842—43. Omtr. 1830 blev denne Høj, Dilhøj kaldet, gravet helt bort fra Dyssen, efter at Begyndelsen dertil var gjort i Slutningen af forr. Aarh. Bonden Anders Larsen (1ste Gaard) vilde nemlig da grave efter Skatte og begyndte at føre Jorden bort, hvorved han stødte paa et Sten-Gravkammer, som han aabnede; han fandt dog kun nogle Urner, der straks smuldrede, samt et ubrændt Skelet og en Broncedolk. Helleristningerne paa Dækstenen blev opdagede omtrent 1836, da Højen var gravet helt bort fra Dyssen, af Lærer Schou, Pastor Bruun og Møller Ostenfeld, da de en Eftermiddag kom til Dyssen. Schou mindedes bestemt baade Hjul og Skibe. Til disse Helleristninger er der ikke længer Spor i nogen Dagsbelysning: derimod kunde i Lygteskin ganske tydeligt spores et Par af Skibene, ca. 1' lange, paa den v.s.v. Sideflade, hvor Theophil. Hansens Tegning viser den, dog saa svage, at de ikke kunde fastholdes i en ny Tegning. Til Hjulene var der ikke længer Spor at opdage. Disse Figurer er i samme Smag som de, man med Grund holder for at være de ældste nordiske Afbildninger, man hidtil kender, f. Eks. de paa Kivike-Monumentet i Skaane. Det er altsaa de samme Helleristninger, som er omtalt ved Engelstrup. En nøjere Undersøgelse har vist, at der fandtes 3 Hjulfigurer og i det mindste 3 lange Skibe, indristede paa en nogenlunde glat Flade af Stenen og bemandede med henholdsvis 8, 10 og 25 Rorkarle, hvilket Aarernes Antal viser. — Gravkammeret bestaar af 6 store Stene, der bærer en eneste stor Overligger, paa hvis udvendige Side de omtalte Figurer er udhuggede. Dilhøjdysen er omhegnet med et højtstensæt Gærde med Træer indenfor, der meget tager Synet fra den og absolut burde borttages.

²⁰⁾ Henry Petersen: Aarbog for Nord. Oldk. 1875.

Matr. Nr. 9. Ved Mergelgraven paa sin Lod traf Ejeren i Efteraaret 1874 i $\frac{1}{4}$ Al. Dybde under Jorden en Sten af rødagtig Granit af prismatisk Form (trekantet Gennemsnit) og med temmelig jævne Sideflader, af hvilke den ene — den, der vendte nedad — viste 5 Skibsfigurer af den almindelige Helleristningstype og oven over, lidt til Siden, et »fireget Hjul« 5' i Diam. Ristningerne er svage og kun de to Skibe tydelige i deres fulde Længde. Denne Sten blev 1886 indsendt til Nationalmuseet. Der gaar om denne Sten det Sagn, at Troidene paa Tudse Næs kastede den efter Vig Kirke, men den naaede kun Halvvejen og faldt ned i Herrestrup. Sporene af Troidenes Fingre var kendelige i den.

Af Oldsager er 2 ensdannede vredne Bronceringe med brede, flade Endestykker, der udløber i opadbøjede Spiraler, fundne i en Mose paa Herrestrup Mark af Hmd. Søren Nielsen. En itubrukt Broncedolk blev funden omtr. 1790 i et lidet Stenrum ved den ene Side af Dilhøj; den laa paa en Sten paa Bunden af Stenrummet; Stenen, der havde et »besynderligt Mærke« indsattes i et Gærde, uvist hvor.

Paa Gundestrup Jorder.

Paa Matr. Nr. 3e: Paa flad Jord ved Stranden har N. f. Færgegaarden ligget en lav, rund, nu næsten sløffet Høj.

Matr. Nr. 5a: En rund, lav Jordhøj, der maaske indeslutter et større Gravkammer (Gangbygning).

Matr. Nr. 8a: Omtr. 100 Al. fra Stranden er 1874 ryddet Resterne af en firkantet Stenkiste, »Loenhøj« N. V. for Gaarden.

Matr. Nr. 8b: 2 mandslange stensatte Kister af aflang firkantet Form i en »Høyde« ved Stranden.

Matr. Nr. 9a: Mod S. Ø. ligger 2 meget beskadigede Høje »Tvehøjene«; og paa en naturlig Knold S. V. for Gaarden er ved Pløjning fundet en af flade Sten bygget Kiste.

Matr. Nr. 11a: 3 Gravhøje, »Baynebakken«, hvoraf den midterste er sløffet, de 2 stærkt afgravede. Paa Strandloden findes en lille Høj, hvori en lille stensat Kiste.

Af Oldsager er fundet en Broncedolk med lang Grebspids i en lille Høj paa Hans Andersens Mark. Endv. en Bronzekniv med spiraldrejede Prydelser, nogle Naale af Bronze, Bronze-Dobbeltknapper o. a. m.

Paa Plejerup Jorder.

Paa Matr. Nr. 1: Nær et Vanddrag har ligget en nu ryddet Dysse paa en lille Høj.

Matr. Nr. 2a: Paa en rund Knold har ligget en Dysse, ryddet ca. 1850.

Matr. Nr. 2b: Paa en højtliggende Bakke, Stenbjerg, findes en Dysse, omvokset med Tjørnekrat. — Her laa en Sten — fortælles der — som var mærket af Troidens Fingre, da han vilde ramme Grevinge Kirke, men Stenen naaede ikke saa langt.

Paa Frenderup Jorder.

Ca. 50 Al. fra det nordre Skel af Matr. Nr. 1's Jorder har indtil omtr. 1820 ligget paa en lille Høj en Dysse; N. V. for Lodden: Ulvemussehøj, der 1873 blev gennemgravet og paa Matr. Nr. 2a en mindre Dysse med Dæk-

sten og 5 Bæresten, beliggende lavt mellem Bankerne, nær ved et Vanddrag, ca. 100 Al. fra Søndre Skel.

Paa Sneglerup Jorder.

Paa Matr. Nr. 10a er paa Lodden fundet en Stenhammer og en Flintespids med Savtænder til begge Sider.

Paa Matr. Nr. 11a er en græsbevokset, meget stenfyldt Højde; det er dog tvivlsomt, om det er en Gravhøj.

I Gaardejer Mads P. Sørensens Tørvemose (9 Gd.) er i Sommeren 1886 fundet et fuldstændigt

Skelet af et Elsdyr. Ved en Undersøgelse, der lededes af Prof. Steenstrup, fremkom vigtige Oplysninger om, naar denne Dyreform har levet her i Landet. Det viste sig nemlig, at dette Elsdyr var omkommet i den vandfyldte, kedelformige eller trugformige Lavning, hvor efterhaanden den nu opskaarne Tørvemasse i Løbet af Aartusinder havde samlet sig, og netop i det Tidsrum, der gik forud for Dannelsen af Mosens egentlige Tørvelage med de talrige Trælevninger, men som dog var meget senere end det dybere liggende, stærkt sandede Lerlag, hvilket karakteriseredes ved rige Levninger af de arktiske Risvækster, saasom Dværgbirk, Rypelyng, Dværgpil og andre. Herved blev vundet en ny Bekræftelse paa den Anskuelse, som tidligere Undersøgelser af Lejet af Elsdyrlevninger i vore Moser og Lavninger havde fremkaldt, nemlig at Elsdyrets Levetid her i Landet falder i det lange Mellemlum imellem den egentlige Alpevegetation og de store Fyrreskoves Tid. — Skelettet er opstillet i zoologisk Museum i København.

Præsten Biilmann indberetter 1808 til Nationalmuseet, at der N. for Sneglerup Bymark, ikke langt fra Kjeldstrup i Vig Sogn er set »Rudera af en gl. solid Bygning. Dens indvendige Rum har været lidt over 16 Al. langt og 10 Al. bredt. Murene har været 2½ Al. tykke. Den staar paa en lille Høj, har haft en Portaabning og andre mindre Aabninger for Lysnings Skyld.« Om det har været et Arrest, Kapel eller sligt vides ikke.«

Paa Prejlerup Jorder.

Om Maglebjerg siges, at den, navnlig ved Juletid, har staaet paa røde Pæle, medens Troldene dansede. Paa den sydøstlige Side er af Naturen dannet ligesom en Trappe, »Trolldrappen« kaldet, der nu næsten er tilintetgjort..

Paa Matr. Nr. 6a fandtes en Dysse paa en lille rund Høj, der nu er ryddet.

Ved Torrendrup omtales kun 3 smaa Høje, paa Matr. Nr. 2; de er nu ryddede.

For nogle Aar siden har man ved Oprensning af en Vanding i Grevinge Sogn²¹⁾ fundet et Horn, der var meget tilgroet med Dynd og Mudder. Det er af Malm, har omtr. en Længde af 20 Tom., maalt langs den udvendige Side fra Ende til Ende; i den bredeste Ende 1½ Tom. og i den smalleste ¾ Tom. Det var overbrækket i Midten.

Oldtidsminder i Grevinge Skov.

1. Horsebjerg (Bukkebjerg). Midt paa den jævne Banke ligger en sammenstyrtet Dysse, der har bestaaet af vistnok 5 Bærestene. Nogle naturlige Sprækker paa Dækstenen har vel givet Anledning til Fortællingen om »Runestenen« paa Horsebjerg.

2. Ved Korsvejen i det sydøstlige Hjørne af Hovedvejen og Rævebakkevejen findes en mindre Gangbygning, omsluttet af en rund Jordhøj. Af de store Dæksten er Halvdelen bortsprængt.

3. N. for Enghavevejen findes en lang firkantet Gravkiste, omgivet af en stensat Kreds.

4. Ved Brunbakkevejen, i det sydøstlige Hjørne af Engen, findes Rester af en Dysse paa en Banke, der tæt ved den skraaner stærkt mod Vest.

5. Ved det nordøstlige Hjørne af Odstrupsvejen ved Engen findes Langdyssen »Hamlets Grav«.

6. Ved den sydlige Side af Birkelinjen en mindre Gangbygning, omsluttet af en flad Jørdhøj.

N. V. for den under Nr. 5 omtalte Langdyssse gennemskærer Vejen nogle lave Skaldynger, aabenbart væsenligst en gammel Havstok, der kan følges fra Vejen ind i Skoven. Imellem Skallerne ligger dog enkelte afspaltede, sjældent tildannede Flintestykker.

I Holte er fundet et af en Bronzeplade forfærdiget drevet Hængesmykke, der har været belagt med en tynd Guldplade, og hvorpaa fremstilles en Løve i gammel Stil.

Om Løkke-Skoven og den der liggende saakaldte Hamlets Grav, indberetter Præsten Biilmann til Nationalmuseet ^{20/12} 1808 følgende: Efter Sagnet skal en vis Peder Lykke, efter hvem Skoven skal have Navn, eller som forekommer mig for Navnets Skyld troligere, en vis Kæmpe Hamle, at være begravet. Hans Hoved skal have »lagt« ved de østlige Endestene og Fødderne ved den vestligste, og hele Helten skal saa have været 48 Alen lang. (!) En gammel Kone her af Sagnet skal for 40 Aar siden i Gravkammeret have fundet en gul Kæde, 1¼ Al. lang og af Tykkelse som en almindelig Messingtraad, den hun, ligeledes efter Sagnet, skal have overladt til daværende Sognepræst ²²⁾ i Grevinge. Men hvo der fandt den, og hvor den nu er, vides ikke. Saa meget er vist, at værdigere Hvilsted end her i det tykkeste af Skoven kunne Hamles efterlevende Venner ikke have valgt ham. Min Sjæl har ofte dvælet her med hellig Følelse.«

»Hamlets Grav« er en Langdyssse. Der findes forøvrigt her i Landet flere Steder, som hævder at eje Hamlets Grav. I Forsing ved Kalundborg er der en Hamlets Høj og Amleds Mose, og i Virring Sogn ved Aarhus er en Høj, der kaldes Amleds Høj (ogsaa Kongshøj); endv. findes et Amlund i Lindeballe Sogn ved Jelling og et Amledsbo. ²³⁾ Dette tyder paa, at baade Sællandsfar og Jyde har villet eje Hamlet; et af Stederne maa vel være den ægte »Hamlets Grav«, og »og den i Grevinge Sogn har i alt Fald bedrø

²¹⁾ Stedet nævnes ikke i Nationalmuseets Arkiv, hvorfra ovenstaaende er meddelt.

²²⁾ Valentin Cruse var den Gang Præst i Gr.

²³⁾ P. G. Thorsen: »Optegn. vedr. Danmarks Topografi, Add. 615. Universitetsbibl

Krav paa Troværdighed end det Gravsted, som en entreprenant Badebestyrelse for sentimentale Turister har ladet indrette paa Marielyst ved Helsingør.«²⁴⁾

Endv. omtales i Nationalmuseets Arkiv en Brolægning, der findes under Grønsværet nedenfor den søndre Side af Maglebjerg (Odstrup, Matr. Nr. 3a), og som er saa bred som en Kørevej; den fører i en ca. 15 Al. lang Strækning hen mod Skellet til Lodden Matr. Nr. 3b.

Sognets Ejere.

Grevinge Sogn hørte til Dragsholms Gods, der af Dronning Margrete var skænket til Biskop Peder Jensen og derefter laa under Roskilde Bispestol, indtil det 1536 efterhaanden blev inddraget under Kronen. Thi Adelen havde Fæstegods rundt om i Odsherred, ogsaa i Grevinge Sogn, og da den higede efter at faa sit Jordegods samlet, indgik den paa Mageskifter med Kronen, som ogsaa gerne vilde have Samling paa sit Gods. I Almindelighed var det Gods, Adelen gav i Bytte, i høj Grad udsuget, og Landgilde og andre Afgifter var saa store, at ofte en Mand, naar han havde været ved Gaarden et Par Aar, nødtes til for Armods Skyld at gaa derfra. Som Eksempel paa, hvad en Fæstebonde i Aaret 1500 maatte svare i Landgilde af en mindre Gaard, kan nævnes, at der af Fæstebonde Anders Ibsen i Grevinge maatte svares: 1 Pd. (d. e. 4 Tdr.) Rug, 2 Pd. Byg, 2 Tdr. Havre, 1 Lam, 1 Gaas og 1 Skp. Havre, 2 Høns, 20 Æg og 12 Sk. i Penge.²⁵⁾ 1 Td. Byg kostede i Aaret 1534 12 Sk. og for enkelte af de ovennævnte Afgifters Vedkommende kan anføres, at et Par Høns kostede 3 Sk., altsaa det samme som 2 Skpr. Byg.

Men saa kom Svenskekrigen 1658—59, og Kronen maatte pantsætte Dragsholm Slot med tilliggende Gods for at faa Penge. Lyder Høyer omtaler Henrik Møller, Kongens Møntmester, som Panthaver af Odsherreds Gods. Det hedder om ham, at han en Tid lang havde næsten lige saa store Besiddelser som forud Roskilde Bispestol.²⁶⁾ Han fik Slottet med dets tilliggende Gods udlagt 1664—65 for Penge, han havde forstrakt Kronen med i Svenskekrigen; hans Tilgodehavende var 560,148½ Rdl., og i Pant havde han modtaget 11,200 Trd. Hartkorn.²⁷⁾ Henr. Møller var en Købmandssøn fra Itzehoe; han blev 1632 Kammerskriver hos Kong Kr. 5, derefter Rentemester og adlet 1674. Han var en stor Finansmand, der under de bevægede Forhold i Midten af Aarhundredet vidste ved store Handelsforetagender, Forstrækninger til Regeringen o. s. v. at forøge sine Midler; han skal have ejet 16 Herregaarde i Sjælland og Jylland.²⁸⁾ Da han overtog Dragsholm

24) St. A. Bille: »Danmark i Skildr. og Bill.«

25) »Top. Saml.« i Rigsarkivet.

26) Roskilde Bispestol ejede ved Aar 1370 2600 Gaarde paa Sjælland, og det antages, at Roskildebispen ved Reformationstiden sad inde med omtr. hver fjerde Bondegaard paa Sjælland. (Wiskinge: Vor Forfatnings Historie S. 16.)

27) Edv. Holm: Danmarks og Norges indre Hist. 1660—1720.

28) Henrik Møller byggede 1640 det Hus paa Østergade i Kbh., hvor nu Efterslægtsselskabets Skole er, og boede der. (»Fra Arkiv og Museum« IV, 84.)

Gods, betalte han for det bebyggede 45 Rdl. pr. Td. Hartkorn og 25 Rdl. for øde Gods; Landejendommen indbragte i den Tid saa godt som intet, og da han maatte forrente store Pengesummer, maatte han 1688 gøre Opbud, hvorpaa Brødrene Manuel og Samuel Texeira i Hamborg overtog Dragsholm med Godset, hvoriblandt Odsherred, ialt 6265 Tdr. Hartk., for 316,793 Rdl. Henrik Møller døde i smaa Kaar. — Alt i Aaret 1683 blev Texeira i Følge kgl. Befaling indført i de ham af Rentemesteren, Henrik Møller, pantsatte Godser, Dragsholm og Sæbygaard. I et Andragende til Kongen, dateret ²⁸/₁₀ 1688, beklager Texeira sig over, at dette skete paa en Tid, da mange af Bønderne var forarmede, og mange Gaarde laa øde; dette skader ham saa meget, at han ikke alene ingen Rente har faaet af sin store Kapital, 552,951 Rdl. 14 Sk., men aarlig har maattet tilskyde meget, hvorved Fordringen er blevet saa stor, at han ikke kan se noget Udkomme deraf. Han har derfor besluttet at afstaa Sæbygaard helt og antage Dragsholm til Ejendom. For nu at kunne sætte dette i ordenlig Stand ansøgte han bl. a. om nogle Aars Skattefrihed for de øde Gaarde, 621 Tdr. Hartkorn, da han saa mener at kunne bringe det øde Gods i saadan Stand, at det igen kan svare Skatter. Kongen forlangte Kommercekollegiets Erklæring, som lød paa, at det havde været ønskeligt, at Texeira havde betalt Sæbygaards Gods tilligemed Dragsholm, saa havde Kongen faaet sine Skatter, hvortil der nu kun er daarlig Udsigt, da der er saa meget øde Gods ved Sæbygaard, medens det nu er at befrygte, at den største Part efterhaanden for Restancer vil hjemfalde til Kongen. I saa Tilfælde kunde der være Anledning for Kongen til at bevise ham sin Naade, især efterdi Sæbygaards Gods og ikke Dragsholm har været berygtet for at være øde og forarmet, medens Dragsholms Amt ikke alene kunde svare sine Skatter, men ogsaa en Del Landgilde. Derimod indgiver han nu en Fortegnelse over 621 Tdr. Hartk., som skulde være øde; »men den kan man lade staa ved sin Værd.« Kongen har desuden tidligere vist ham stor Naade, neml. ²⁰/₂ 1686 med 3436 Rdl., ²⁰/₄ s. A. med 436 Rdl. 3 Mk., foruden at Godset blev ham leveret uden Skatterestants, hvilket formedelst Etatsraad Møllers Uformuenhed gik meget ud over Kongen; desuden har han ¹⁵/₁ 1684 faaet Eftergivelse af Krigsstyret og nu af Defensionsstyret, som var 800 Rdl.

Andragendet blev altsaa nægtet, og 1694 maatte Texeira sælge Dragsholm med Godset til Staten for 14 Rdl. og derunder pr. Td. Hartk. Saa betydeligt faldt Jordegodserne i Danmark i hin Tid, især som en Følge af Forordn. af 16. Dec. 1682, der gjorde Hovedgaardene ansvarlige for Bøndernes Skatter, og som Vederlag gav dem Skattefrihed for deres Hovedgaardsjorder; thi Bøndergodset var som en Følge af Krig, svære Skatter, Misvækst og slette Aaringer i en saa ussel Forfatning, at næppe én Gaard af 100 var i Stand til at svare baade Skatter og Landgilde, næppe én af 50 Skatterne alene, og omtr. ¹/₁₀ af Landet laa øde.²⁰⁾

Samme Aar, 1694, blev Dragsholm med Bøndergods, over 1400 Tdr. Hartk. i alt, solgt for 20,000 Rdl. (!) til Sølhelten Cort Adellers yngste Søn, Geheimeraad, Stiftamtmand F. Chr. Adeler, i hvis Slægt det 1755 blev op-

²⁰⁾ Til Dels efter Optegnelser i »Topogr. Saml.« i Rigsarkivet.

rettet til et Stamhus³⁰⁾ og 1785 til et Baroni under Navnet Adellersborg, som efter at være nedlagt 1810 genoprettedes 1843 for Familien Zytphen Adeler, der kun paa mødrene Side er beslægtet med den Adellerske Familie.

Adelens Gods i Grevinge Sogn.³¹⁾

Som tidligere bemærket ejede Adelen flere Fæstegaarde i Grevinge Sogn, som Kronen, der ønskede Samling paa sit Gods, mageskiftede med dem. I det hele havde Adelen i Odsherred mange Herresæder, »som de for denne gode Egns Skyld havde udvalgt sig, og hvis tilliggende Lade-gaarde ere anlagte af adskillige nedbrudte Landsbyer; dette har gjort Bon-dens Tilstand ikke desto bedre formedelst det store Haveri-Arbejd, at jeg ey skal tale om Følkemængdens Svækkelse ved saadan lovstridig Foran-dring, som særdeles her i Sieland, alt for ofte er skeet, til Publici største Fornærmelse.«³²⁾

Aar 1554 mageskiftede saaledes Albret Giøe til Krenkerup (Hardenberg paa Laaland) med Kongen Gaarde og Gods i Odsherred, bl. a. »en Gaard i Grevinge, Anders Ipsen iboer.« Han var Broder til Birgitte Giøe, Herluf Trolles Hustru og g. m. Anna Rosenkrantz. Hans Fader, Mogens Giøe til Krenkerup, var en af de rigeste og mægtigste Herremænd, »hvorfor han i Krønikerne kaldes den højberømte Ridder«. »Han døde i Skanderborg Aar 1544, efter at han om Tirsdagen tilforn havde gjort sin Datter, Mettes, Fæstensøl med Jose Høeg til Vang.« De Giøer har været en ældgammel og berømmelig Slægt i Danmark; den første Mand, som man ved at regne Slægten fra, er Hr. Eskild Giøe.

1556 mageskiftede Holgerd Rosenkrantz til Boller, Væbner, med Kon-gen 4 Gaarde i Grevinge, som beboedes af Oluf Møller, Peder Mikkelsen, Jens Svendsen og Mads Pedersen, samt en Gaard i Gundestrup. — Rosen-krantzerne var en af de ældste og berømteste danske adelige Familier. Otto Nielsen Rosenkrantz til Bjørnsholm (d. 1477) og hans Søn Erik R. (d. 1504) var Rigshovmestre under Kongerne Kristoffer af Bayern, Chr. I og Hans. Sidstnævntes Sønnesøns Søn var Holger R. til Boller (f. 1517, d. 1575), der var Marsk under Fr. II. Af Ætten har flere udmærket sig ved stor Lærdom.

1556 mageskiftede Niels Andersen i Liungbye, Væbner, 4 Gaarde i Grevinge, som beboedes af Peder Jude, Søren Christiernsen, Peder Gierd-sen og Hans Jude.

1556 Peder Rud til Vognserup, Væbner: 3 Gaarde i Grevinge, som beboedes af Morten Mikkelsen, Søren Skræder og Mogens Mikkelsen. Slægten Rud var en gammel dansk Adelslægt, der allerede forekommer 1302.

1556 mageskiftede Holgerd Rosenkrantz til Boller med Fr. II paa sin Broders, Otto R.s Børns Vegne: 4 Gaarde i Grevinge, som beboedes af Jens Mikkelsen, Niels Trugelsen, Lavrids Nielsen og Peder Trugelsen.

³⁰⁾ I Chr. V.s danske Lov blev det tilladt Adelige at danne Stamhus af større Ejendomme, saaledes at Ejendommen nedarves udelt i den samme Familie.

³¹⁾ O. F. Bricka: »Af Kancelliets Brevbøger i Uddrag« og »Rostgaards Samlinger« Nr. 25 I.

³²⁾ Erik Pontoppidan: »Danske Atlas« II. (Universitetsbibl.)

¹⁹/₆ 1561 udstedtes Forleningsbrev for Claus Fonthein paa bl. a. 5 Gaarde i Grevinge »uden Afgift«.

Albert Giøe til Krenkerup ejede 1550 en Gaard i Engelstrup, fæstet af Oluf Pedersen; 1554 mageskiftede han med Kongen og fik i Stedet for en Gaard i Avdebo.

1457 pantsatte Boo Flemming, Ridder, 4 Gaarde i Herrestrup til velbaarne Christiern von Hage for 40 rhinske Gylden og 20 Mark lybsk; af disse Gaarde gav de to, hvoraf en var øde, hver 1 Pd. Korn og de andre to hver 2 Pd.³³) — De Flemminger skal være indkomne i Danmark med Kong Erik af Pommern 1389; der har dog før den Tid været Flemminger i Danmark, thi 1313 var Olafus Flemming med at dømme de Bønder, som gjorde Oprør mod Erik Menved. 1315 var Jakob Flemming med at forlige Erik Menved og Hertugen af Sønderjylland. Men den første, man ved at regne Slægten fra, er Hermand F. til Hovsbøllegaard, g. m. Inger Skarpenberg Henningsdr., Erik af Pommerns Hovmester. En Søn af ham var Boo F., der førte fra England Kong Edwards Datter, Philipina, Erik af Pommerns Dronning; Kong Edvard gav ham i den Anledning en stor Safir og en Guldbrase, som skal have været af stor Værdi, og som han siden gav bort i sit Testamente, da han selv ingen Børn havde. En Broder, Peter F., g. m. Margrete Arildsdr., havde en Søn, Boe F., g. m. Sigrid Erlandsdr., og det maa være ham, der havde Gaarde i Herrestrup.

I Gundestrup har ligget en Hovedgaard, der 1397 og 1413 beboedes af Jens Olufsen Lunge; 1560 ejedes den af Maurits Pedersen (Baden), hvis Datter bragte Gaarden til Jens Günterberg, som 1583 skal have mageskiftet den da nylig brændte Gaard til Kronen.

1526 sælger, skøder og afhænder Johan Bjørnson til Nielstrup, Ridder, til ærlig og velbyrdig Kvinde, Fru Kirstine Gregersens Datter, Kirsten Ulfs-tand, Karl Bryskes Efterleverske paa Flintholm og hendes Arvinger til »evindelig Eje« følgende 4 Gaarde i Gundestrup, som iboes af Anders Skrædder, Mads Andersen, Per Jensen og en øde Gaard, hvilke skulde indløses for seksstindstyve rhinske Gylden, som Hr. Albret Jensen havde dem i Pant for«.

De Bjørner har været en meget ældgammel Slægt i Danmark; en af dem »har været med paa Valdemar Sejrs Tog til Lifland Ao. 1219«, hvormed »der meldes i Fortalen til Saxonem«, og »han skal have ført den Fane med Korset udi, som kaldes Danebroge«. Den første, Historien melder om (1360) er Oluf B. Ovennævnte Johan Bjørnsen var en Sønnesøn af Oluf B.; hans Fader, Bjørn Olufsen til Nielstrup, var g. m. Susanne Munk (»med den gule Bjælke«); Johan B. var først g. m. Sophie Rosenkrantz, derefter med Gertrud Pasberg til Nielstrup i Fyn.

Ovennævnte Carl Bryske var af skotsk Kongeblood; Slægten kom i sin Tid til Danmark, efter at de var fordrevne fra Skotland og formerede sig her nogle Hundrede Aar, Søn efter Søn: Markus Bryske levede 1340, Hartvig B. til Dallund var med i Sjælland til 1387 at antage Dronning Margrete til Regentinde efter hendes Søn, Olafs, Død. Ivar B. til Dallund, Ridder, var Herre til Vemmetofte og Høvding paa Nykiøbing, Falster. Han døde

³³) 1 Pd. Korn = 4 Tdr.

1421. Gert B. til Dallund, død 1463, var g. m. Sidsel Hagenskild; Jørgen B. var g. m. Mette Bydelsbach; en Broder til ham, Claus B. til Flintholm, var g. m. Grete Bydelsbach; Carl Bryske var hans Søn.

Paa Fyn, hvor Ætlinge ejede Herregaarden Langesø, Maargaard og Dallund (mellem Odense og Bogense), i det 16. og Begyndelsen af det 17. Aarh., fik de Tilnavnet »de onde«.

1530 ^{11/11} kvitterer Broder Jens Abbed i Esrom bl. a. for 12 Sk. Grot ³⁴⁾ af Gundestrup, modtaget af Tue Hagensen paa Hr. Johan Oxes Vegne. Denne var en Broder til Torben O., der mistænktes for at have været Aarsag til Dyvekes Død. Slægten menes at stamme fra Ober-Franken, og at den der kaldtes Reindorph.

1549 oprettes et Søskendeskitte mellem de Brysker: Jørgen B., Claus B. og Gregers B., hverved Peder Rud til Vognserup paa sin Hustru, Grete Bryskes Vegne modtager 4 Gaarde i Gundestrup, som iboes af: Oluf Ipsen, Jens Nielsen, Oluf Degn og Niels Andersen.

Disse Brødre var alle Sønner af Carl Bryske, som ovenfor er omtalt. Gregers B. druknede under Gulland, da Fr. II.s Flaade forgik 1566.

Omtr. 1550 havde Fru Sophia Axels 2 Gaarde i Gundestrup, som iboedes af Oluf Andersen og Søren Madsen.

1551 mageskifter Børge Trolle med Kongen en Gaard i Gundestrup, som iboedes af Lavrids Monsen. Nogle Aar tidligere ejede Peder Oxen denne Gaard. — De Troller har været en ældgammel Slægt baade i Danmark og Sverig og kan føres tilbage før Kristendommens Indførelse. Den ældste Stamfader, man kan føre Slægten tilbage til, er Erik Ulve, der var g. m. Sidsel, Børge Jarl Broses Dtr. Denne Slægt lod sig kalde Ulve og førte i Vaabenet 2 hvide Uldsakse i blaat Felt; Sønnen Herve forandrede Vaabenet og Navnet og lod sig kalde Trolle, hvilket Efterkommerne beholdt. Sagnet gaar, at Navnet hidrører fra, at han brødes med en Trold og fik Overhaand over ham. Den omtalte Børge Trolle er vist en Broder til Sølhelten Herluf T.

Den her omtalte Peder Oxen var Johan O.s Søn og Herre til Gisselfeld, f. 1520. Han var paa Chr. III.s Tid som Medlem af Rigsraadet en dygtig Finansstyrer; faldt i Unaade og forlod Danmark 1558, men kaldtes hjem, da man frygtede for hans Indflydelse hos Landets Fjender. — En Frø, Klokkefrøen, er opkaldt efter ham (»Peder Oxes Frø«), fordi den skal være indført i Danmark af ham.

1556 mageskifter Holgierd Rosenkrantz med Kongen en Gaard i Gundestrup, som iboes af Svend Mathssen, og Peder Rud mageskifter s. A. 5 Gaarde, som iboes af Oluf Jepen, Oluf Degen, Jens Nielsen, Knud Nielsen og Niels Andersen.

1561 mageskifter Hans Lavridsen til Nørregaard med Kongen bl. a. en Gaard i Gundestrup, Niels Jude iboer. Denne Gaard ejede tidligere Lavrids Jensen til Ramløse.

1562 mageskifter Jørgen Bilde til Ellinge, Væbner, med Kongen en Gaard samme Sted, Hans Andersen iboer. — Stamfaderen til Bilderne hed Thørne Bilde, der boede paa »Allingegaard« ved Aar 780; han skal være jordnet i en Høj paa Marken, og paa hans Grav stod (1695) en stor Sten, paa

³⁴⁾ 1 Sk. Grot er 18 Sk. dansk, altsaa 37 Øre. (Vid. Selsk.s Ordob.)

hvilken de Bilders Vaaben var udhugget med Indskrift: Her ligger begravet Her Thørne Bilde til Allinge. Slægten berømmes for »at have været gode, oprigtige og tro Rigens Mænd».

1566 mageskifter Anne Rosenkrantz til Klavsholm, Albret Giøes Efterleverske, med Kongen en Gaard s. St., Morten Andersen iboer.

1577 mageskifter Fru Marin Fichisdr., Moritz Pedersens Efterleverske, 2 Gaarde s. St.; den ene har hun selv tidligere beboet, men den beboedes da af Jens Pedersen, den anden iboes af Niels Olsen og Niels Krabbe.

1416 ejede Anders Jacobsen³⁵⁾ Lunge, Ridder, en Gaard, »der ligger nordligst i Atterup hos Søen«, og som maa have ligget, hvor nu Anders P. Jensens Gaard (1ste Gd.) ligger; et Vandsted vest for Gaarden er Resten af en nu tørlagt Sø, som kaldtes Hovsøen. Ridder Lunge havde faaet Gaarden i Pant for 20 Mark Sølv af Hr. Ævert Moltke, Ridder.

1474 ejede Fru Birgithe, Chr. v. Hauens (Havens, Haghens) Efterleverske, Atterup. Hun var en Dtr. af Per Flemming, efter hvem hun havde arvet Godset. Hun forblev dog ikke i rolig Besiddelse deraf; thi 1480 krævede hun ved Odsherreds Ting Tingsvidner paa, at hendes Fader og Arvinger havde Rettighed til »Atterup og Atterup Fang«,³⁶⁾ hvilket 12 Danne-mænd fra Odsherred vidnede, at Faderen havde haft i over 40 Aar. Forøvrigt maa der have været anket over Forholdene paa Godset, thi Fru Birgithe »spurgte sig for, om der nogen Tid var yllet³⁷⁾ eller kært³⁸⁾ paa Atterup eller Atterup Fang i hendes Faders Tid«. Men 1494 afkræves der hende atter Bevis paa Atterup; Oluf Hølgersen Ulstand, en Søn af Holger Henriksen U., der var g. m. Fru Birgithes Søster, Sidsel Flemming, talte hendes Sag paa Herredagen i Kallundborg; men kort efter var Holger Eriksen Rosenkrantz, der var g. m. Fru Birgithes Broderdr., Margrethe, Boe Flemmings Datter, i Besiddelse af Godset. 1566 mageskiftede han paa sin Broders, Otto Rosenkrantz's Børns Vegne, disse Børns Gaarde og Gods til Kongen: 1) En Gaard, »som bruges til Atterupgaard«, kaldet Ulstrop Jorder, liggende i Grevinge Strandvang og 2) i Atterup By 11 Gaarde, som iboes af: Hans Sørensen, Niels Pedersen, Hermand Pedersen, Peder Nyddet og Oluf Pedersen; hver af disse Mænd gav 13 Sk. Grot, 1 Gaas, 2 Høns, 20 Æg, 1 Skp. Havre, 2 Skpr. Gæsteri-Havre og 8 Sk. Gæsteri-Penninge. De andre: Jens Hoffbonde, Niels Kiøldsen, Jens Skoening, Lavrits Juel, Jakob Pedersen og Jens Ipsen, gav hver 3 Sk. Grot, 1 Gaas, 2 Høns, 1 Skp. Havre, 2 Skpr. Havre til Gæsteri og 8 Sk. Gæsteripenge.

Ved Aar 1554 nævnes Børge Trolle, som mageskiftede med Kongen en Gaard i Frenderup, der beboedes af Anders Olsen og Ejler Hardenberg til Matstrup, g. m. Karen Rosenkrantz af Høfringholm, Ridder, Danmarks Riges Hovmester, som Ejer til 2 Gaarde i Frenderup, der var fæstede af Mikkel Ipsen og Oluf Ipsen. Han mageskiftede dem til Kongen 1561; døde 1565. Omtr. ved samme Tid nævnes Mauritz Pedersen som Ejer af Hofgaarden i Frenderup m. fl.; Fru Helene af Svendstrup, der af Bent Bille fik en Gaard ogsaa i Fr., som senere ejedes af Peder Oxø; og endelig mageskiftede Falck

³⁵⁾ el. Jeipen, d. e. Jepsen; han var vist en Søn af Jep Lunge.

³⁶⁾ d. e. Tilliggende.

³⁷⁾ besværet.

³⁸⁾ klaget.

Giøe Henrichsen til Hvidkilde 1641 med Kongen en Gaard i Fr., som beboedes af Svend Jørgensen. Denne Falck Giøe H. var Hofmester paa Sorø og Befalingsmand o. Børlums Kloster, g. m. Karen Bilde til Nokkebølle 1628, f. $\frac{9}{1}$ 1602, d. 1653.

1560 gør Otto Rud vitterligt, »at han med sin kære Hustrus, Pernille Oxes, Vilje og Samtykke har mageskiftet med Kongen sin kære Hustrus 2 Gaarde i Sneilerop«, som beboedes af Peder Nielsen og Jens Jude.

Otto Rud, af gl. dansk Adelslæg, der allerede forekommer 1302, var en af de Søhelte, der udmærkede sig i den nordiske Syvaarskrig, særlig 1564 i det blodige Slag under Øland. I et Slag under Bornholm 1565 blev han fangen og ført til Sverig, hvor Kong Erik 14. tiltalte ham haardt for al den Skade, han havde tilføjet hans Land; men Rud svarede uforsagt: »Jeg er en Indfødt Dansk, har svoret min Konge Huldskab og Troskab og skammer mig ikke ved at have kæmpet af yderste Evne for Konge og Fædreland«. Han døde s. A. i sit Fangenskab paa Svartsjø af Pesten, som var Krigens Følgesvend.

Kongens »forbeholdne Gods«,

den nordlige Del af Dragsholm Gods, udgjorde under Navn af Odsherreds Gods en Domæne³⁹⁾ med ca. 3000 Tdr. Hartkorn og mindst 30000 Tdr. Land: Hovedgaarde, Bøndergods, Skove, Møller o. s. v. med mange Kirker og store Tiender. Flere Gange var der Tale om at sælge Godset; Staten trængte stadig til Penge, og saa solgte man væk af Krongodserne. I Avg. 1757 stillede Godset til Salg; da var det, at Statens Generalprokurør, Henrik Stampe, der var en varm Talsmand for Bønderstanden, foreslog, at Godset blev solgt til Bønderne. Saa kom Odsherred til offentlig Avktion, men ikke en eneste Bonde gjorde Bud paa sin Gaard, hvilket vist nærmest havde sin Grund i, at Vilkaarene var ret strenge, idet Regeringen vilde have Købesummen ind straks. Det viste sig gentagende umuligt at faa Godset solgt. 1784 fik Kronprins Frederik Godset i Konfirmationsgave. Kort efter begyndte den store Bondefrigørelse og Odsherreds Bønder fik Tilbud om at blive Selvejerbønder; men Tilbudet blev kun modtaget af nogle faa Bønder. De fleste blev ved at leve som Fæstere indtil 1848. Da først blev alle Odsherreds Bønder Selvejere.

Kronen har ikke været nogen haard Herre og flere af Bestyrerne mindes med Taknemlighed; Lyder Høyer omtaler Niels Bang som en dygtig, men myndig Bestyrer. Særlig Fortjeneste indlagde sig senere den som Forfatter kendte F. V. Trojel, der 1781 udnævntes til Inspektør over »de ny Indretninger« i Odsherred og 1790 tillige til Forvalter ved Godset. Han forestod ogsaa Udskiftningen, der ansaas for den bedste i Danmark p. G. a. Loddernes regulære Figur. Han døde 1819.

»Samtidig med at enhver Bonde fik sin egen Jord at dyrke, blev man nødt til at flytte mange af Gaardene fra de tæt sammenklinede Landsbyer ud paa Markerne, saa den ny Gaard nu laa omgivet af de Agre, som hørte

³⁹⁾ Domæner er Landejendomme, der dyrkedes af Staten og afgav Fyrsternes væsenligste Indtægt. Domænerne blev før 1660 givne i Len; senere oprettedes de til Rytterdistrikter, saaledes i Odsherred.

til den. For at opmuntre Bønderne til at flytte ud paa Lodderne betalte Staten Præmier som Bygningshjælp, f. Eks. 3 Rdl. for hvert Fag Grundmur, og desuden gav Kongen sine Bønder i Odsherred 7 Rdl. for hvert Fag Stuehus, 3 Rdl. for hvert Fag Udhus, 15 Rdl. i Kliningspenge og 3½ Al. Egestolper blev overladt dem for 12 Sk. pr. Al. Ogsaa Godsejerne traadte hjælpende til. Lensbaron Adeler paa Dragsholm nævnes som et lysende Eksempel. Han gav en Daler mere end Kongen i Præmie pr. Fag, og til den, som byggede bedst, en Præmie af 80 Rdl. og den næstbedste af 40 Rdl.⁴⁰⁾

Trods disse gode Tilbud stod Bønderne vrangvillige overfor Kravene om at udflytte fra Byerne. Et Eksempel derpaa er følgende:

Udflytningen af Gaardene i Grevinge foretoges 1786, men vakte Modstand hos Bønderne. Jens Madsen (Gr. 5. Gd.) og Niels Madsen (Gr. 1. Gd.) andrager ¹⁴/s 1786 paa alle Bymænds Vegne, at »de maa blive forskaanede for at udflytte deres Gaarde fra Byen og aflukke deres Jorder, hver Mand for sig, men at det naadigst maa blive concederet (tilladt), at de maa blive i Fællesskab med hverandre«. »Kunde vi være saa heldige at frabede os en saadan Udskiftning, skatter vi os lykkelige. Men skal vi afbrække vore Gaarde, udflytte og igen opbygge dem og indtegne hver for sig sit Hartkorn, tror vi, at vores Ødelæggesse ikke bliver at undgaa.« »Vi geraader i bundløs Gæld, vore Kreaturer bliver udslæbt, Jorderne giver i de første Aaringer ubetydelig Afrøde, og ve den! hvis Hartkorn faldt paa Udmarks Jorder.«⁴¹⁾

Rytteriet.

Rytteriet bestod i Aaret 1670 kun af nogle hvervede Kompagnier, men Kr. 5. søgte straks efter sin Tronbestigelse at faa det forøget. Hensigten var at skabe en national Hær, der vilde kæmpe med Lyst for Arne og Hjem og falde Landet mindre til Byrde end de kostbare hvervede Tropper. For at iværksætte Planen toges det fornødne Jordegods af Kronens Ejendom til Rytteriets Underhold, de senere saakaldte Rytterdistrikter. En Ryttergaard fik en Størrelse af 8 Tdr. Hartk. og blev fri for alle Afgifter undt. Konge-, Kirke- og Præstetiende m. m. Den, som fik Gaarden, maatte enten selv tjene som Rytter eller holde en fuldstændig rustet Rytter, som i Fredstid ingen Løn fik af Staten. I Krigstid lønnedes han. Der oprettedes i hele Landet 5 Rytterregimenter, hvert delt i 8 Kompagnier a 125 Mand, deraf ét Regiment paa Sjælland. Da der fattedes Gaarde til dette Antal, fik ikke alle Ryttere Gaarde; nogle fordeltes derfor saaledes, at 2 Sogne underholdt en Rytter. De forsynede ham med Kvarter og udredede 48 Rdl. aarlig til hans Underhold, Halvdelen i Penge, Resten i Kost. Disse kaldtes Sogneryttere, og deres Mængde rettede sig efter det Antal Ryttergaarde, der var tildelt Regimentet. Hvert af de sjællandske og jyske Regimenter havde 920 nationale Ryttere med Gaarde foruden Befalingsmændene og 200 Sogneryttere.⁴²⁾

40) Eft. en Afhdl. af Albert Thomsen i »Holbæk Amtstidende« Dec. 1879: »Landsbyforhold i Holbæk Amt for 100 Aar siden«, bygget paa Prof. Begtrup's Undersøgelser om Datidens Landboforhold.

41) Dokument, indeh. bl. a. Dragsholms Sager, Litr. A—G i Rigsarkivet.

42) Otto Vaupell: Den dansk-norske Hærs Hist. I.

Sognefolkets Natur

Det Skudsmaal, Lyder Høyer giver sine samtidige i Grevinge Sogn, er ret ensidigt; det maa nemlig tages i Betragtning, at Samfundsforholdene i den Tid, baade de kirkelige og de sociale, maatte virke nedbrydende paa Moraliteten. »Man siger nok, Jeppe drikker, men ikke, hvorfor han drikker.« En Forf. fra den Tid, der behandler Æmnet »Indvaanernes Egenskaber« paa denne Egn, og fremhæver de uheldige, holder for, at det er — Luftens Beskaffenhed, der er »kold, fugtig, blandet med sure og salte Strandunster, samt de uangenehme fatigerende [udmattende] Blæst og Vinde«, der indvirker paa »Humøret«; men det indrømmes dog, at det »giver Anledning til Dybsindighed, Snildhed og Eftertragsomhed, Koldsindighed, saa de er lydige, taalmodige, agter ringe om Døden.« »Den usunde Luft gør dem begærlige efter Hvile og Magelighed, samt hvad deraf dependerer [afhænger] og den vaade Kuld driver dem at søge det, som kan tørre og varme baade udvortes og indvortes.« (Brændevin!) Men Forf.⁴³⁾ tager dog et Forbehold: »Imidlertid mener jeg i Almindelighed om Folkets Inclination [Tilbøjelighed], at som det er den allerstørste Kunst og naturlig Visdom at kende sig selv og sin egen Capacitè [Dygtighed], er det fast over menneskelig Visdom at kende andres Egenskaber tilforladelig, og saaledes følger gerne Menneskets Natur: at dømme vel om sig selv og ilde om andre, hvilket saa meget mere gør denne Post⁴⁴⁾ dificit [vanskelig] at entrere [indlade sig] fuldstændig udi.»

Denne Karakteristik af Befolkningen i Odsherred kan vel, som hvad jeg i det følgende meddeler, ogsaa gælde Grevinge Sogns Beboere, som vel hverken var værre eller bedre end de omliggende Sognes. I samme Indberetning 1743⁴⁵⁾ omtales »Bøndernes Drukkenskab, baade Mænds og Kvinders, deres Ørkesløshed, »Nachlæsighed« [tysk: Nachläsigkeit, Skødesløshed] og andre slige Laster, hvorved de »forsidde og ruinere deres iboende Gaarde«, og »endskønt Proprietairerne lader dem blive sat fra Gaardene og til Huse og straffer dem med Arbejde, saa agtes det ikke meget, men mangen Gaardmand ønsker at være Husmand, da de med større Magelighed kan have Brødet. Naar Bønderne, som til fornævnte Laster er hengivne, vente ingen Straf for deres Forseelse, er det ikke venteligt, at de afstaa deres onde Levevis, men blive derudi fremturende, deres Herskaber til Skade.« (I Marginen af Haandskriftet er med Blyant af en anden Haand skrevet: »Sandt, men hvad til Hindring?«) Betegnende er det, at Beretningen slutter med den værste Følge af Bondens Umoralitet: Herskaberne til Skade. Bonden var kun et Nytteobjekt, der skulde aves.

En anden, senere Forf.⁴⁶⁾ dømmer mere sympatetisk, naar han siger

43) Amtmand Fr. Adeler, en Sønnesøn af Cort Adeler. Ovenstaaende er anført af en Indberetning til Cancelliet, som 1743 udsendte en Liste med 33 Spørgsmaal til Amtmændene for gennem Besvarelsen at faa samlet Materiale til en stor historisk-topografisk Danmarksbeskrivelse, som skulde udarbejdes af Erik Johan Jessen (1705—83), Sekretær i Kancelliet. Værket blev aldrig udført, men Forarbejderne (»Jessens Atlas«) findes i det kgl. Bibl. (Ovenstaaende i »Ny kgl. Samling« 394b.)

44) Artiklen er Svar paa Post 15 i de fremsatte Spørgsmaal.

45) Amtmand Fr. Adeler i en Indberetning 1743 (Ny kgl. Saml. 394b i kgl. Bibl.).

46) J. H. Larsen: »Top., stat., økonom. Beskr. af Holbæk Amt, efter Manuskript i Additamenta I 341 paa Universitetsbibl. 1828.

om Odsherreds Beboere: »I Livlighed, Driftighed og Sans for noget mere end det daglige Livs Formaal overgaar Odsherreds Beboere dem alle (i Amtet), ligesom og Menneskene dér har et smukkere og livligere Udseende end samtlige øvrige af Almuen i Amtet. De have vel ogsaa fordem været i lige Slaveri med alle de øvrige, men dels synes de at have noget naturligt raskere hos sig, dels har Godset i mange Aar været i Hs. Maj. Kongens Eje og derunder nydt en langt større borgerlig Frihed og en langt mildere Behandling end alle de andre paa samme Tid nød, hvilket igen naturligvis vakte Aanden af sin Dvale. Saa har der og her været Mænd til Bestyrere⁴⁷⁾, der var erklærede Fjender af alt Aands- og Legemsslaveri, og som altid tog Almuens Parti imod dem, der ofte uden at ville det, dog søgte at undertrykke den, og som med deres økonomisk-politiske Hverv forenede udmærkede videnskabelige Kundskaber. Her er altsaa intet Mirakel, Tingen er gaaet ganske naturligt til.« Beboernes moralske Karakter betegner samme Forf. »som den danske Natur i Almindelighed: godmodig, beskeden, ærlig, velvillig, — jo fjernere fra Købstaden, des mere godmodige og velvillige.« — Ogsaa en anden, nyere Forf.⁴⁸⁾ siger om Befolkningen i Odsherred, at den er »haardfør, arbejdsom og livligere end den sønder paa; det er ikke urimeligt, at der, da Herredet var en Ø eller flere Øer, her har udviklet sig en særlig Stamme; Mændene er høje og kraftige, Kvinderne granvoksne og særlig vel byggede.«

Et timeligt og aandeligt Tryk har dog i sin Tid hvilet paa Befolkningen. Da Ade'len ejede Godset, var de timelige Kaar overmaade slette; senere blev Egnen i Svenskekrigen i høj Grad udsuget, og endelig var Tilstanden, da Rytteriet laa her, ikke bedre — skønt Godset da var Kronens — end den var paa Herremændenes Godser. »Paa Ryttergodserne indtog nemlig Amtmændene og Regimentscheferne paa en Maade Herremændenes Plads, og Regimentsskriverne stod her i et lignende Forhold til Bønderne som Forvalteren eller Ridefogderne paa de private Godser. Bønderne var under skarp Opsigt; og skønt der paa Ryttergodserne kun var liden Tale om Hoveri, var der des mere om Ægtkørsler. De maatte staa paa Pinde for Obersten, Kaptajnen eller Lieutenanten, og de havde tit i deres Huse Underofficerer og menige som højst besværlige Gæster, der hundrede dem selv, drillede deres Koner og var nærgaaende med deres Døtre.⁴⁹⁾

Der har vist nok hersket megen Raahed i Sognet, dér som anden Steds i hin Tid, og hvis man skulde dømme om Tilstanden i Almindelighed efter de mange Sagefalds-Bøder⁵⁰⁾, der i Følge Justitsprotokollen blev idømt Bønderne paa Dragsholm Gods, kan man forledes til at tro, at Slagsmaal og Drab hørte til Dagens Orden. Prof. Axel Olrik omtaler dette i »Fra Arkiv og Museum« III, S. 452 og mener, at det dog vist var Undtagelsestilfælde. For GrevingeSogns Vedkommende blev dog i Tidsrummet 1604—1617 idømt fig. Bøder: Peder Olsen, Grevinge, for Slagsmaal, Oluf Jørgensen, Atterup,

47) L. Eks. Inspektør Fr. W. Trøvel, der i en lang Række Aar var Inspektør og Bestyrer af Godset.

48) St. A. Bille: »Danmark i Skildr. og Bill.«

49) Edv. Holm: »Danmarks og Norges indre Hist. under Enevælden II, 329.

50) Sagefald er en gl. Benævnelse paa Bøder. De privilegerede Sædegaardsejere havde nemlig faaet Ret til at oppebære Bøder og andre Formuestraffe i de af dem selv som Øvrighed paatalte Sager.

for Ægteskabsbrud, Anders Jønsen, Grevinge, for »Haardret« mod Jens Pedersen, Niels Jensen, Gundestrup, fordi han slog Ole Jørgensen med Sten og en anden Gang for Slagsmaal med Ole Jørgensen, o. s. v.

Sognets Forvaltning i ældre Tid.

Lyder Høyer omtaler ikke, at Bønderne i deres fra gammel Tid bevarerede Bylav havde Styrelsen el. i al Fald Indflydelse paa Styrelsen af Kommunens Anliggender. Men saaledes var det ogsaa i Grevinge Sogn. Da jeg indtil 1888 boede der, havde endnu hver By sin Oldemand. »Denne stod i nøje Forbindelse med de gamle Bylav, der alene bestod af Gaardmændene, idet de større Jordegodsejere og Husmændene ikke henregnedes dertil.« »Gennem særlige »Byløve« varetoges Bymændenes Fællesanliggender, og Bylavet havde uindskrænket Myndighed til at vedtage dem, hvilket stadfæstedes ved, at alle Bymænd tog om Bystokken⁵¹⁾. Oldemanden var Bylavets Formand og maatte være »en forstandig og ædel Danne-mand«, som skulde sidde et Aar og »skulde have flittigt Indseende med den menige Mands Gavn og Bedste udi Skov og Mark, med Ager og Eng og alt andet til Byens Tarv. Han skulde raade til Enighed og Lydighed, høre Sager og Klagemaal, samt føre Straf og Revselse over de motvillige Bylovsovertrædere baade i Sognestævne og Gilde.« Hans »flittige Umage« i disse Retninger lønnes med, at han nød »frit Lag« i alle Gilder og skænkedes »godt og klart Øl af Oldermandskanden«; men udviste han nogen Forsømmelighed, kunde han ogsaa komme til at bøde en Fjerding Øl til Lavet.⁵²⁾

Var en eller anden greben i Lovovertrædelse, vilde Bylavet helst straffe Forbryderen, uden at det kom til retslig Kendelse. Saaledes indberetter Provsten Valentin Cruse ^{12/10} 1761 til Biskoppen, at en Husmand i Grevinge, Niels Olsen, har stjaalet Lærred i Folks Haver, »hvilket dog igen er kommet til sin Ejermor.« Provsten vil, at Bonden skal klage til verdslig Øvrighed, men det gør han ikke, men vil selv straffe ham ved at lade ham give en saakaldet Tyve-Tønde Øl til Byen efter gl. Skik og Brug. V. C. mener, at det maaske kan passere, men han forespørger, om det ikke er rigtigst, at han udstaar Kirkens Disciplin.⁵³⁾

»Bylavets Forhandlinger førtes altid paa det saakaldte Sogne- eller Gadestævne, hvorom Palladius siger⁵⁴⁾, at det skulde være Bymændenes Raadhus, hvor Kirkeværgen ved Ringning med Kirkeklokken skulde være til hver Søndag, om nogen der havde noget at forhandle; senere blev det forbudt at bruge Kirkeklokken dertil, og Oldemanden kaldte saa dertil ved at tude i Byhornet. Ved Sognestævnet skulde alle Tvistigheder blægges.

Forskelligt andet vedtoges paa Bystævnet; Bylavet fæstede der By-smeden og Byhyrden, som begge nød stor Anseelse, Smeden mest hos Mændene, hvorimod Hyrden især var Konernes og Pigernes erklærede Yndling.«⁵⁵⁾

51) Fejlberg: »Dansk Bondeliv«.

52) Severin Kjær: Fra Stavnsbaandets Dage.

53) Sj. St.s Bispearkiv 1760—69.

54) A. C. L. Heibergs Udg. af Visitatsbogen, S. 194.

55) Fejlberg: Dansk Bondeliv.

Datidens Avlsbrug.

Under Fællesskabet stod Avlsbruget langt tilbage i Udvikling, og Dyrkningen af Jorden var daarlig og i højeste Grad ufuldkommen, skønt Arbejdet, der anvendtes, var stort i Forhold til det ringe Udbytte, det gav. I Bygsaaningens Tid maatte man op Kl. 2 om Morgenen for at »krøge«, d. e. med en Krog at dække Sæden. Jorden blev baade efteraarspløjet og for-aarspløjet, til Byg om Efteraaret og til Grøntfoder om Foraaret, derpaa fældet og endelig krøget. Til Pløining brugte man den gamle, danske Plov, der var plump og tung, krævede 4 Heste, stundom 6, og altid en Dreng til at køre Hestene. I Odstrup havde man endnu henimod 1830 denne gamle, tunge Plov med det store Antal Heste; men Kvægbesætningen bestod her som andre Steder kun i et Par Køer og et Par Unghøveder, nogle Faar og en Flok Gæs. I det hele var Husdyrene, saa vel Køer som Heste i en elendig Tilstand. Vejene var i høj Grad forsømte, og man kørte ofte i til Hjulnavene; 3 Tdr. Sæd var et stort Læs, og Kusken maatte saa endda gaa. Byens Marker var delt i Vænge, af hvilke den ene laa til Græsning, de andre til Rug og Byg. Hver Mand havde ikke alene Lod i hver Vang, men Vangene var igen delt i Aase, som efter Jordens forskellige Godhed var henlægt til Gaardene. Men denne Driftsmaade er saa almindelig kendt, at den ikke nærmere skal omtales her. Skellet mellem hvers Jord mærkedes ved Skelstenene. En jordgerrig Nabo fristedes stundom til at flytte dem. For at det kunde ses, om nogen havde gjort det, lagdes der Kul under Stenene.

Omtrent ved 1780 opgives Grevinge Sogns Avl »efter et Middeltal af mange Aars samlede Efterretninger« at være: Rug 1000 Tdr., Byg 2400 Tdr., Havre 1000 Tdr., Boghvede 200 Tdr., Ærter 80 Tdr., Læs Hø à 32 Lspd. 1300.

Endnu skal jeg i Forbindelse med disse Bemærkninger om Landbruget meddele, at den vigtige Landbrugsartikel, Kartofflen, blev indført i Grevinge Sogn omtr. Aar 1770. De første Kartoffler avledes i Atterup. Der boede Thomas Thomasen (af Slægten Kynemundt) i et Hus, der laa lige ved nuv. Kristian Hansens Gaard, og han har indført den. Han sejlede til Frederiksværk (»Værket«) med Smør og Æg o. desl. og fik derfra et Par Kartoffler hjem. Man tog sparsomt til dem i Førstningen, de spistes som en Raritet til Middag, dyppede i Salt; Manden fik en hel Kartoffel, Karlen en, men Pigen og Drengen maatte dele en.

Fiskeri.

I »Kaldsbogen« meddeles 1755, at »Strandfiskeri, som i mange Aar havde ophørt, er her atter paa nogle Aar kommen i Brug igen ved Atterup.« Det maa derefter til Dels være ophørt. Ca. 1790 søgte nogle Bønder, nemlig Gaardmændene Mogens Sørensen, Peder Jensen, Mads Andersen og Hans Jørgensen, samt Husmændene Thomas Thomasen og Hans Jørgensen, alle af Atterup, om et Forskud af den kgl. Kasse til Fiskeriers Anlæg; men »da der tidligere var gjort mislykkede Forsøg« kunde det ikke anbefales⁵⁶⁾.

⁵⁶⁾ Nyk. Byfogeds og Dragsholm Birks Amtsbreve 1792—95. (Landsarkivet.)

Ved Aarene 1810—20 kom Fiskeriet atter i Gang, men aftog derpaa igen, indtil det i Løbet af de senere Aar har taget et betydeligt Opsving ved Indløbet til Lammefjorden. I det tilbageværende Bassin af den inddæmmede Del af Lammefjorden findes en stor Rigdom paa Fisk; Fiskeriet her er bortforpagtet, men »Forpagterne havde i Førstningen den største Vanskelighed ved at værgede deres Ret; thi Fiskerne i Omegnen kunde eller vilde ikke forstaa, at de ikke lige saa godt som i gamle Dage skulde have Lov til at fiske i »Fjorden« indenfor Dæmningen, og deres Kolleger langt borte fra kom til, trak deres Baade over Dæmningen og tog alle de Aal, de kunde faa fat paa. Denne Fiskerkrig varede længe og voldte de tilstødende Jurisdictioners Øvrighed mange Bryderier. Ved Højesteretsdom fik Aktieselskabet fuld Ret til Søen⁵⁷⁾.

Bøndernes Kaar.

Saa længe de jordegne Bønder kunde hævde deres Selvstændighed, sad de inde med en Magt, som de værnede om. Det er rimeligt, at det er dette, som Lensmanden paa Dragsholm, Mogens Munk, sigter til, naar han Aar 1649 skriver: »Der findes ingen saa genstridige som disse jordegne Bønder.« hvorfor han nødes til at »revse dem med Taarn eller anden Straf en Nattestid«. Den Formue, adskillige var i Besiddelse af, gav dem et godt Rygstød. Lyder Høyer har hørt Tale om en rig Selvejerbonde, som byggede Kirken. Ogsaa den Tids Lyst til Pragt og Overdaadighed gjorde sig gældende hos disse Bønder. »Man saa Bønderkarle med Bukser og Trøjer af engelsk Klæde, Pibekraver af hollandsk Lærred og Fløjelshuer; Bønderkoner og Bønderpiger med Kaaber, forede med Silketøj; Sølvsmykker, til Dels vægtige og smukt forarbejdede, var ikke sjældne.«*) Man kan vel mene, at noget lignende har været Tilfældet i Grevinge Sogn. Men Undertrykkelsen voksede i stigende Grad. Dette skete dog ikke uden Modstand, og Bønderne havde en Støtte deri, at de paa Bystævnet kunde samles for at afgøre Byens og Kommunens Fællesanliggender, f. Eks. Markfællesskabet, og ved den Lejlighed enes om en fælles Opræden mod Undertrykkerne, som dog tilsidst blev dem for mægtige. Magthaverne vaagede over, at Bøndernes Magt ikke skulde blive mere omfattende, hvorfor det blev forbudt dem at samle sig til Herredsmøder uden Lensmandens Samtykke. »1627 forespurgte Rigsraadet, om Bønderne skulde regnes mellem Stænder. De opfattedes som Kronens, Adelens eller Gejstlighedens Tjenere uden selvstændig Statsborgerret, men som Samfundets store Underklasse, der var pligtig til at yde deres Skatter og deres personlige Arbejde, men ellers var politisk umyndige«⁵⁸⁾.

Aar 1566 fastsætter Kongen en almindelig Landeskatt, der, for at forebygge de tidligere Klager over, at den fattige maa give lige saa meget som den rige, skal opkræves saaledes, at hver skal give 4 Sk. af hver plovfær-

57) St. A. Bille: »Danmark i Skildr. og Bill.« 1898.

*) Endog 1788 skrider Regeringen ind herimod. (Se Pag. 202 »Klædedragten.«)

58) J. A. Fredericia: »Adelsvældens sidste Dage«.

dig Okse, 4 Sk. af hver Ko, 2 Sk. af hvert Ungnød, 1 Sk. af hver Kalv, 1 Sk. af hver Kalv, 1 Sk. af hvert Faar, 1 Sk. af hver Ged, 1 Sk. af hvert Svin, der er over 1 Aar gl., 4 Sk. af hver Hest, 2 Sk. af hvert Øg og 1 Sk. af hver Fole eller Føl, som ikke er over 1 Aar gl.⁵⁹⁾

Stadig indløb Klager fra Bønderne i Odsherred under Dragsholm over, at de maatte betale for højt Landegilde; i Anl. af en Klage Aar 1582 bliver Kongen utaalmodig og bestemmer: »For en Gang at blive fri for dette Overløb skal Oldinge i Henrik Vindtz's Nærværelse undersøge Gaardenes Tilstand og fastsætte et passende Landegilde«⁶⁰⁾.

Bøndernes gentagne Klager viser Nedgangen. Byrderne i Form af Hoveri, Ægter og Skatter hvilede tungt paa dem. Chr. 4 havde forsøgt at afskaffe Ægter og Kørsler paa Krongodset, men det overvejende Fler-tal af Bønderne kunde og vilde ikke betale den høje Pengeafgiit, der skulde træde i Steden. 1624 indsender Bønderne i Dragsholm Amt, hvoraf et be-tydeligt Antal fra Grevinge Sogn, et Bønsskrift til Kongen om Ændring i de bestaaende Forhold. Kongen havde nemlig til enhver Ladegaardsstol henlagt et Antal Bønder, som han mente passende kunde drive Avlingen, og ansat de andre til at yde Arbejdspenge, i Stedet for at tidligere alle Landets Bønder deltog i samme Arbejde. De, som skulde gøre Arbejdet, var meget for faa, og Pengegodtgørelsen var meget for høj for de andre. Krongodset paa Dragsholm var derfor i stadig Tilbagegang, og der kom ingen Forbedring i disse Forhold i de næste 150 Aar.⁶¹⁾

Lyder Høyer omtaler, at Bønderne er blevne fritagne for de besværlige Kørsler til Kallundborg, hvor de hidtil havde maattet betale deres Afgifter. Følgende Andragende fra dem, dat. 23. Juli 1734, bevirkede den- ne Fritagelse, idet de gjorde gældende, at »Kornskatforordningen jo hjemler, at Proprietær-Bøndernes Kørsel kan lattes, naar de leverer deres Varer i et andet Magazin end det befalede«: »Vi fattige Bønder er nu sat højere i Afgift, end vi tilforn var, vi er langt fra København belig- gende og kan derfor ikke føre Varer til København, men maa sælge dem hjemme for godt Køb.« Andragerne erklære dernæst, at de bliver rent øde, skal de vedblive at køre til Kallundborg; men hvis de maa levere deres Varer i Nykøbing, kan de blive forskaanede for den megen Rusen, der følger af disse Rejser, medens Kongens Kasse aarlig 100 Rdl. i Fragt menageres [spares]. Mange af dem har sidste Aar maattet leje Vogne og Heste, da de ikke selv havde at gøre saadan Rejse med. Hvis de bliver øde, truer de Majestæten med, at han ikke faar andet i Skatter end Re- stancer; og ingen andre profiterer derved end Amtsskriver Raben i Kal- lundborg, som tager Loftstjele af de 2—3000 Tdr. Korn, de leverer aarlig, og Konsumtions-Forpagteren, som faar Konsumtion af det, de i Byen nødes til at fortære. Derimod beder de om at maatte levere Varerne til For- valter Bang i Nykøbing; han foruretter dem ikke ved Maalet, hverken med falsk Tønde, stærkt Maal eller anden Tilgift; de bliver straks ekspe- derede af ham, og hverken han ellers hans Folk afpresser dem noget for at levere Kvittering for Leverancen, kort: de forskaanes for Ruin. Der-

⁵⁹⁾ C. F. Bricka: »Af Kancelliets Brevbøger i Uddrag«. (T. 9, 106b.)

⁶⁰⁾ Sjæll. Tegninger 15, 91b.

⁶¹⁾ T. A. Becker: D. Magasin 3. R., 4. B., S. 241.

næst bede de om at maatte betale i Penge, naar dette passer dem, alt efter Taksten: Rug 8 Mk., Byg 6 Mk., Havre 4 Mk. pr. Td., »thi vi kan somme Aar bedre komme Korn afsted og somme Aar bedre Penge.« Andragendet var underskrevet af 3—4 Bønder for hvert Sogn; for Grevinge Sogns Vedk. af Søren Olsen, Peder Madsen, Peder Mogensen og Chr. Madsen ⁶²⁾.

Der gik mange Betlere omkring i hin Tid. I Canc.-Skr. 27. Marts 1790 til Dragsholm Birk hedder det: »Efter hertil indkommen Beretning skal der fra adskillige Steder i Stælland, især fra Skovegnene, indløbe Klager over den Mængde føre og stærke Omløbere, Betlere og Lediggængere, som omstrejfe og undsige dem med Ulykker, der ikke vil give dem, hvad de forlange, og ere saa stærke af Antal, saavel Mænd som Kvinder, at en liden By ikke er i Stand til eller vover at opbringe dem, ja, ikke engang tør anmelde dem for de Ulykker, de true med at ville paaføre. — — Der skal derfor foranstaltes en Klapjagt, som begynder den 19. April, og de, som træffes, skal føres til Forbedringshuset her i Staden. Jagten skal overalt begynde paa en bestemt Tid om Formiddagen og samtlige Sognefogder, Oldermænd og Bønder skal foretage Eftersøgning.« Klapjagten gentages iflg. Cancelli-Skr. af 19. Marts 96, men »skrøbelige, vanføre og udlevede gamle Folk skal undtages.« At Grevinge Sogn ogsaa blev hjem-søgt af disse omstrefjende Lediggængere ses af, at der fortælles om Mads Vinding i Atterup, at han havde en Knippel staaende hos sig, hvormed han jog dem væk, naar de vilde tage Brødet, der altid havde sin Plads paa Bænken ved Bordenden.

Denne Kamp mod Tiggeriet var af gammel Dato. »Tiggeriet var egentlig fremelsket af den katolske Kirke og var for indgroet til, at det kunde rykkes op med Rode. Det blev derfor ikke forbudt, men dog kun indrømmet syge og svage. Arbejdsløse Tiggere skulde »stuges« (piskes) af Byen med Ris. Dette i Følge Recessen af 1537; men det gik med den som med saa mange af Datidens Love, at den blev hyppigere overtraadt end overholdt. Den maa derfor atter og atter indskærpes. Endelig bestemmer Chr. IV, at Løsgængere skal anbringes i en Anstalt og der lære et Haandværk; disse »Tugthuse« gled dog efterhaanden over til at betragtes som Straffeanstalter. I Førstningen var Mænd, Kvinder og Børn sammen; efter Pesten 1619 skiltes de.« ⁶³⁾

Ogsaa omvankende Tatere kom der adskillige af i Sognet; spurgte man dem, hvor de havde hjemme, svarede de: »Mellem Gud og Godtfolk.« De fleste vilde nødig huse dem; dog fik de et og andet Sted, f. Eks. hos Hans Gregersen i Odstrup og Hans Svendsen i Herrestrup, Lov til at ligge paa et Leje af Rughalm i Stuen.

Rakkere kaldtes de, som flaaede Heste; de regnedes for uærlige Folk, og de fik bl. a. ikke Lov til at drikke af Krus med andre. Naar de gik til Alters, skænkede Præsten for dem i Foden af Bægeret. Da alle saaledes betragtede dem som Udskud af Menneskeslægten, troede de selv, de var

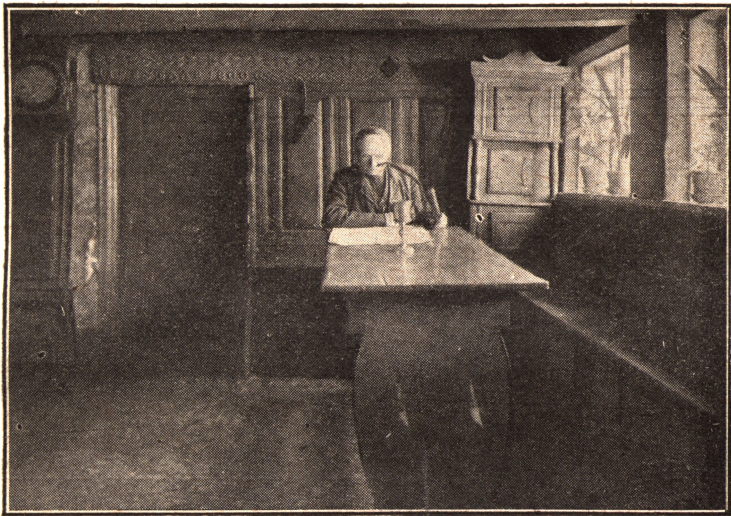
⁶²⁾ Andragendet ligger i »Kongeriget's Arkiv« i Rigsarkivet.

⁶³⁾ M. H. Nielsen: »Fattigvæsenet i Danmark« i Dansk Kulturh. 1892.

det. En Rakker her fra Sognet blev Gaardmand i Veddinge («Natmandsgaarden»); de andre Bønder vilde ikke vedkende sig ham som en af deres; »først da Baronens paa Adellersborg,« har han fortalt, »svang Fanen over mig og mine Børn, blev vi ærlige Folk.«

Bønderboligerne.

Den gamle Bondestue med sit ejendommelige ensartede Præg m. H. t. Bohavets Anbringelse⁶⁴⁾ er nu forsvundet; der er kun én Levning tilbage

En gl. Bondestue i Holte.

(Fotograf S. Bay, Asnæs.)

i Søren Sørensens Gaard i Holte, men den benyttes ikke til Opholdsstue, og Bohavet er til Dels udflyttet. Nu er der efterhaanden rejst Nybygninger med moderne Udstyrelse, der ligesom andet i Klædedragt og Levevis ikke har noget med det ejendommelige nationale at gøre. Det skal her bemærkes, at Grevinge Sogn nu udmærker sig ved sine velbyggede og godt vedligeholdte Gaarde og Huse, og man finder næppe et forfaldent Hus.

I den gamle Bondegaard vendte Vinduerne i Stuehuset ud til Gaarden. Den gamle Bondestue var paa 4 Fag. Ruderne, 9 paa hver Side af Vinduesposten, var oprindelig indfattede i Bly. Gennem Forstuen, som var lille og ofte afrundet ved den indre Væg, kom man ind i Opholdsstuen og havde da Vinduesrækken ud til Gaarden paa venstre Side. Gulvet var be-

⁶⁴⁾ I Blidstrup Sogn i Nordsjælland var Bondestuen indrettet ganske som det ovenfor berettes om den daglige Opholdsstue i Grevinge Sogn, og det fælles Præg er maaske gældende for Sjælland i det mindste.

lagt med Ler⁶⁵⁾, men for at man ikke skulde slæbe Snestap og opløst Ler ind i Stuen, laa der i Forstuen foran Døren en flad Sten. Gulvet var bestrøet med Sand eller Bakkegrus. Langs med Væggen ud til Gaarden stod Gaasebænken, og det kunde hænde, at man, naar man satte sig, blev nappet i Benene, idet Gaasen stak Hovedet ud af et af de Lufthuller, der var anbragt foran paa Gaaserummene. Paa den nederste Ende af Gaasebænken stod Flødebøtten; Mælkefadene stod paa Hylde oppe under Loftet. Ved den anden Ende laa Brødet, enkelte Steder indsvøbt i en Dug.

Gl. Bondegaard i Holte.

(Fotograf S. Bay, Asnæs.)

Brødene var store, aflange, flade og hjemmebagte. Beholdningen af bagte Brød opbevarede paa Loftet; de var stablede paa Kant i Dejgtrugget eller laa i en Sæk, som hang paa Hanebjælken. I Hjørnet paa den anden Ende af Bænken stod et lille Skab eller der stod over Bordendebænken (ogsaa kaldet Kistebænken) et Stolpeskab med 3 Døre. I Skabet stod bl. a. Klukflasken. Bordendebænken var det gamle Højsæde, og her havde Husbonden sin Plads ved Maaltiderne, medens Karlen, Husmanden og Drengen sad paa Gaasebænken. Pigerne stod op ved den anden Side af Bordet. Væggen bag Bordendebænken var Panel, malet mørkerød med blaat langs Fyldingen; paa Enden af Bænken, der vendte ud til Stuen, var et højt, udskåret Sidestykke, »Tranniken«, hvorpaa Bismere hang. Bordet var som oftest af Egetræ med den hvidskurede Skive; i Skuffen laa Kvindfolkenes Skeer; Mandfolkenes blev efter Brugten sat hen i Hasperne

⁶⁵⁾ Det første Bræddegulv i Grevinge Sogn blev lagt ca. 1848 i 2den Gaard i Plejerup og ligger endnu i Hmd. Jens Hansens Stue, da hans Hus er den gamle Gaards Stuelænge.

i Vinduet, efter at de omhyggeligt var slikkede rene og tørte i Armhulingen. Endvidere lagdes Brødkniven i Skuffen, samt Brødlevninger. Paa Bordet stod Øl-Trækanden med Tud; man drak af Tuden; Kanden havde Laag for at beskytte Øllet mod Fluor og Støv. Den kunde rumme 3 Potter. Til Eftermaden brugtes Trætallerkener, der skuredes rene og hvide; Kniv og Gaffel kendtes ikke, i hvert Fald brugte Mandfolkene deres Lommekniv til at skære Sulet (Flæsket) i Stykker med. Over Bordet hang Tranlampen, der bestod af 2 Skaale, den ene under den anden, og den største nederst for at tage mod Dryp.

Bondegaard i Holte.

Fotograf Bay, Asnæs.

Ved Siden af Bordendebænken førte en Dør op til Mellemstuen, »Kammerset«, og ovenfor denne var Storstuen. Paa den anden Side af Døren stod det bornholmske Stueur. Langs den næste Væg, der vendte ud til Haven, stod 2 Omhængssenge, et enkelt Sted 3, naar Stuen var større end almindeligt. Sengene stod med Gavlene mod hinanden. Omhænget, blaat Kattun, løb paa en Stang, der var anbragt bag ved Karnissen, Rammen foroven, der bares af Sengestolperne. Over Sengene var nogle Steder en Række anbragt med Tintallerkener; men andre Steder over Bordendebænken og Døren til Kammerset. Indvendig paa Karnissen var undertiden en Hylde, hvorpaa der blev hensat nogle Stykker Mad til Børnene, for at de, hvis de vaagnede om Morgenen og var sultne, kunde tage en Bid. Over Sengene, paa Sengerammen, hang Pyntehaandklæder, udsyede med Løver paa hver Ende og Jomfruer i Midten. Naar Sengene var opredte, rullede man Overdynen sammen paa langs, for at den skulde fylde og gøre Sengen høj ud til. Over Sengene laa et Kattuns Tæppe, der som

Omhænget var blaat med itrykte hvide Blomster. I den ene Seng laa de unge Folk, i den anden de gamle, nærmest Ovnene og med Benene henimod den. Ved Enden af denne Seng var et Vindue, oftest et halvt, ud til Haven; dette Hjørne af Stuen kaldtes Krogen og Vinduet Krogvinduet. Her stod en Udtræksbænk, hvori Pigerne kunde ligge. Dernæst kom Bælæggerovnen og ved Siden af den en Armstol med Halmsæde, hvorpaa laa et Stykke Hvergarn, »Stolejivnet«; her sad Gammelfar eller Gammelmor. Paa samme Side var Døren ud til »Skorstenen« eller Køkkenet, og bag ved dette »Steset« (Stegerset). I »Steset« stod Bryggerkedel, Maltkværn, Maltkøllen og et mindre Bord. I kolde Foraar maatte man have Faarene med deres Lam inde; der blev saa sat en Fjæl fra Sengekanten paa Skraa hen paa den anden Side Døren til »Skorstenen«, saa der dannedes en Trekant, indenfor hvilken Dyrene gik. Naar man kom ind fra Steset, maatte man skræve over Fjælen.

Til enhver Gaard hørte en Bageovn, der, som H. C. Andersen siger, struttede ud paa Sidevæggen »som en tyk Mave«. Naar der fyredes i Bageovnen, og det kunde ses, at der var Varme nok, saa Hvelvingen blev lys og klar, sagde man, at »Kællingen var ude«. Det første Brød, som derefter sattes inderst i Ovnene, kaldtes Lysbrødet. I det sattes nemlig en Praas, som man snoede af grove Blaar og dypede i Tælle. Derpaa blev der slaet Kors for Ovnene og sagt »I Jesu Navn«, hvorefter Fjælen sattes for. Man maatte aldrig skære Hul paa et Brød den Dag, det var bagt, for saa blev der ingen »Drusel« (Forslag) i den Bægt Brød. Der blev ogsaa bagt Skaalkager, og havde man ikke andet end nyt Brød den Dag, spiste man dem. (Om Bagningen efter Lars Andersens »Folkeliv i Odsherred«.)

En Husmandsstue var indrettet som Bondestuen, men var tarveligere. Der var kun 2 Fag til Stuen; Bohavet var et Bord med en Bænk langs Væggen og en ved Bordenden; bag denne var Panelvæg, rødmalet med blaa Striber, en Tallerkenrække med Tintallerkener var anbragt bagved; den gik helt op til Loftet. Ur havde man ikke; man vidste bestemt, hvad Klokkeren var, naar Solen kastede en Skygge i Vindueskarmen. Vinduerne sad helt oppe ved Loftet; de var smaa, indfattede i Bly og med meget smaa Ruder. Et lille Kammer, Kammerset, var ovenfor Stuen, og over det var lagt tynde Rakter jævnsides, med Ler ovenpaa. Gulvet var stampet Ler⁶⁶⁾.

Ved Udstykningen af Gaardene blev der udlagt Huslodder. Ved Bygningen af Husmandshusene lagde man ikke Grund som nu, men satte 4 Hjørnestolper, som naaede Jorden, til at bære Huset, de andre Stolper var Stumper, og man sørgede kun for, at de havde Forbindelse med Bjælker og Spærre; under Stolperne blev lagt den ene flade Sten efter den anden, indtil de naaede de stumpede Stolper. Væggene blev støjlet og klinede.

⁶⁶⁾ Beskrivelsen af Bondestuen har jeg efter mundtlig Meddelelse af Træskomg. Kristen Pedersen, Plejerup, og Niels Jensens over 80-aarige Enke, Herrestrup, samt med Bistand af Lavrits Jensen, Bestyrer af Folkemuseet i Stenstrup, der, skønt blind, fulgte mig og ydede en betydelig Hjælp med at udspørge de gamle.

Produkter og Varepriser.

Som Bidrag til at give et Skøn over Besætnings og Produkters Værdi ved en Gaard, meddeles følgende:

Pro Memoria ⁶⁷⁾

over Niels Rasmussens Gaard i Herrestrup, som Søren Olsen 1710 fik i Fæste (ansat for 6 Tdr. 5 Skpr. 3 Fdk., reduceret til 4 Tdr. 4 Skpr.) blev givet en Restance-Regning af R. Nielsen:

Kgl. Prætensioner.

1) Besætning 6 Bæster à 8 Rdl. er 48 Rdl., 2 Stude 13 Rdl. 2 Mk., 3 Køer 16 Rdl., 6 Faar 6 Rdl., Vogn, Plov og Harve 16 Rdl., er Summa 99 Rdl. 2 Mk. NB. 2) Sæden var saet med 2 Tdr. Rug, 5 Tdr. Byg, 1 Td. Havre, ½ Td. Boghvede, som forbliver til Gaardens Inventarium og Udgifter til 1. Aug. 1711. 3) Rytterhold for Julii Maaned 2 Rdl. 5 Mk. 4) Gaardens Brøstfældighed. Stuelængden 12 Fag 14 Rdl., Østerlængden 16 Fag 16 Rdl., Vesterlængden [?] Rdl. Summa 36 Rdl. Summarum summa 138 Rdl. 16 Sk.

Dertil fandtes:

en rødblisset Hest, 7 Aar, 5 Rdl., en brunblisset Hest, 12 Aar, 4 Rdl. 2 Mk., en sortblisset Hoppe, 8 Aar, 4 Rdl. 4 Mk., en ravnsort do. 4 Rdl., en rød Horsplag, 2 Aar, 3 Rdl., en sort Hestplag, 4 Aar, 4 Rdl. 4 Mk., 2 Køer 5 Rdl., Faar med Lam 5 Rdl., et gl. og 2 unge Svin 1 Rdl. 16 Sk., og 2 gl. Gæs og 1 Gase 1 Rdl. Boscab for 3 Rdl. 4 Mk. 4 Sk. Vogne, Plov og Gaards Redskab for 5 Rdl. 4 Mk., Summa 47 Rdl. 1 Mk. Resterer saa til de kgl. Prætensioners Fyldestgørelse 91 Rdl., gør 138 Rdl. 1 Mk.

Ved Degnen i Grevinge, Malthesens Auktion 1739 solgtes: 1 Hest, 15 Aar, for 5 Rdl. ⁶⁸⁾, do., 6 Aar, 7 Rdl. 2 Mk., 1 Hoppe, 9 Aar, 5 Rdl., 1 do. 16 Aar, 2 Rdl., 1 Hest, 16 Aar, 1 Rdl. 4 Mk., 1 do. Plag, 2 Aar, 2 Rdl. 4 Mk., 2 Stude, 5 Aar, 8 Rdl., 1 do., 5 Aar, 4 Rdl., 2 do., 4 Aar, 6 Rdl., 1 Ko, 5 Aar, 3 Rdl. 4 Mk., 1 do., 9 Aar, 3 Rdl., 1 do., 12 Aar, 2 Rdl. 4 Mk., 1 do., 12 Aar, 2 Rdl., 1 Kvie, 3 Aar, 2 Rdl. 4 Mk., 2 do., 2 Aar, 2 Rdl. 4 Mk., 1 Studekalv 4 Mk., 8 gl. Faar à 3 Mk., 2 Væddere à 3 Mkg 7 Lam a 1 Mk., 2 gl. Søer 3 Mk. 8 Sk., 1 udskaaren So, 2 Aar, 3 Mk., 5 Fjorgrise à 2 Mk. ⁶⁹⁾.

Priser paa Husholdningsartikler (efter Regning, indsendt til Skiftet af Degnen Lyder Høyers Enke i Aaret 1757:⁷⁰⁾

4 Pd. Smør à 7 Sk.⁷¹⁾, 2 Pd. Sæbe à 10 Sk., 1 Pd. Kandis 1 Mk. 8 Sk., ½ Lpd. Bergfisk 1 Mk. 8 Sk., 1 Lspd. Oksekød 3 Mk., 1 Lammefjerding 10 Sk., 1 Lod Camelgarn 10 Sk., 1 Lod brun Traad 4 Sk., 1 Pd. Stivelse 6 Sk., ½ Lam 1 Mk. 6 Sk., 1 Stob ⁷²⁾ Mælk 2 Sk., for 4 Par Hoser at spinde og binde 4 Mk. 12 Sk., 5 Par at sværte 1 Mk. 14 Sk., ½ Pd. The 2 Mk., Skrædderen for tvende Kassekinger 3 Mk.

⁶⁷⁾ Vedheftet Blad til Lyder Høyers »Grevinge Sogn«.

⁶⁸⁾ 1 Td. Byg kostede 1739 1 Rdl. 44 Sk. — Sædpriserne var i Folketroen afhængig af Vindforholdene Mikkelsdag. Tog Vinden til, steg Sædpriserne og omvendt, hvis den faldt af.

⁶⁹⁾ De gejstlige Avktionsprotokoller for Odsh. (Rigsarkivet.)

⁷⁰⁾ Odsh.s Skifte- og Justitsprotokol 1731—68 (Rigsarkivet.)

⁷¹⁾ Prisen paa en Td. Byg var da 2 Rdl. 56 Sk.

⁷²⁾ 1 Stob = 2 Potter.

En Skomager-Regning fra Skomager Ole Andersen i København, ligeledes til Lyder Høyers Dødsbo: 2 Par Sko til Sønnen 1 Rdl. 3 Mk.; et Par Sko forsaalede til Sønnen 2 Mk.; et Par Tøfler til Madamen 3 Mk. 8 Sk.; et Par Sko til Madamen 4 Mk.; et Par Støvlesaaler til Sønnen Georg 1 Rdl. 2 Mk.

1 do. fra Skomager Mikkel Ritz i Grevinge: 1 Par Sko forsaalede til Sønnen Jakob 1 Mk. 8 Sk.; 1 Par do. til Christian 1 Mk. 8 Sk.; 1 Par Tøfler bagflikket til Madamen 4 Sk.; 1 Par Fit-Leders Sko til Madamen 5 Mk.; 1 Par kulørte med Saffians Hæle til Datteren 5 Mk.

Endelig skal disse, forøvrigt spredte, Bidrag til Forstaaelse af, hvad det paa den Tid kostede at leve, sluttes med et Eksempel paa, hvad det kostede at dø. »Dend salig Mands, Degnen Lyder Høyers, Begravelses Bekostning« androg: 1 Ligkiste 5 Rdl., 10 Al. Cattun at klæde ham i 2 Rdl. 3 Mk., 3 Al. sorte Baand at binde med 1 Mk. 2 Sk., Anders Arildsen for Ligkisten at hente fra Kalundborg 1 Rdl., for Graven at grave af Chr. Jørgensen 1 Mk. 4 Sk., for Ligprædiken 4 Rdl., for Testament og at sjunge 2 Rdl.; givet til Bønderne, som bar den salig Mand bort, 4 Rdl. 2 Mk., for Sørgeklæder til Enken og Børnene»anføres ikkun lidet«, nemlig 10 Rdl.; ialt 29 Rdl. 1 Mk. 6 Sk.

Det huslige Liv i ældre Tid.

Hertil skal jeg efter mundtlig Meddelelse, hvor ikke anden Kilde er anført, meddele nogle Smaatræk som Bidrag til Skildring af det huslige Liv i Sognet for henved 150 Aar siden:

Maaltiderne, der var i høj Grad tarvelige, bestod i, at man til Davre fik enten »Slætte«⁷³⁾, en Meljævning af Rugmel, udrørt i kogt Vand, som man søbede til et Stykke bart Brød, eller Bygmelsgrød, der blev kogt om Morgenen, og Levningerne opvarmede til Aften; til »halvgaaen« Middag nød man et Stykke Ost til tørt Brød. »Midaften« fik man ikke mellem November og Kyndelmisse i ældre Tid, men saa fik man senere paa Aftenen til Nadver Syltemælk, Øllebrød eller Mælkegrød.

Brændevinsdrikken havde taget betydelig Overhaand, men 1757 kom en kgl. Forordning, som forbød Almuen paa Landet, hvortil ogsaa regnedes Møllere, Kromænd og Haandværkere, at give eller bruge Brændevin »ved nogen Slags Værtsskaber eller Gilder, være sig Brylluper, Barseler, Begravelser eller andre Samlinger«. »Alle Forseelser skulde straffes med dobbelt Bøde, naar de i Drukkenskab vare begængne«, og selv om de ikke i Drukkenskab havde begaaet noget strafværdigt, skulde de dog for at have været drukne bøde 1ste Gang 2 Rdl., 2den Gang dobbelt o. s. v. og kunde de ikke betale Bøden, da skulde de straffes paa Kroppen eft. Forordn. af 6. Dec. 1743. Det er bemærkelsesværdigt, at den landsfaderlige Omsorg særlig gælder Almuen.

Man brændte Brændevin i Smug, og i Dragsholms Birks Tingbog 1749 ses, at der er afholdt vidtløftige Forhør over ulovlig Brændevinsbrænden

⁷³⁾ Denne Meljævning blev ellers benyttet til at dyppe Rendegarnet i for at gøre det stærkere og for at Traadene ikke skulde fnugge.

og Salg af Brændevin. Fra Grevinge Sogn har jeg intet kunnet finde derom, men dette Sogn har næppe været en Undtagelse, og naar det anden Steds fra i Odsherred berettes om, hvorledes man forsøgte at omgaa Loven, kan vel noget lignende have fundet Sted i Grevinge Sogn. En havde købt for et Par Skilling til »et sygt Barn«, en anden til en Kone, der var i Barnsnød; nogle Bymænd havde skaaret Rør i en Sø (Klinte Sø) og »drukket Røret op«. Saa kom en Forordn. ^{28/4} 1776, at »ingen Kaabberhandler, Kaabberførere, Kaabbersmede maatte sælge nogen Slags Brændevins-Redskab til nogen paa Landet, og da Forbudet indskræpes ^{31/7} 1784, kan man slutte, at Lysten til den forbudne Frugt yderligere næredes p. G. a. Forbudene.

For at komme Smughandelen til Livs foretog Politiet Undersøgelser, og enkelte kunde længe mindes »Snus-Søren« fra Staarup (formodenlig Politispionen). Da man altsaa skulde købe Brændevinen i Købstaden, havde man det ikke til Stadighed i Huset; men naar en Mand havde Ærinde til Staden, vidste man, at han havde en Bimpel med hjem. De, der havde haft Bud med ham, kom saa Dagen efter i Besøg, og man vedblev dermed saa ofte, at han gerne var læns, naar de selvbudne Gæster gik hjem. — Nydelse af Kaffe var en stor Sjældenhed, undtagen i Præstegaarden, Degneboligen og hos Jordemoderen, som blev vænnet dertil, naar hun kom ud til Mødre, der skulde forløses, thi da hørte det til, at »Kvinden skulde have en Taar varmt«. Enkelte Steder, hvor Konen havde tjent hos de »fornemmede«, drak man i Smug. Dette skete i »Kammerset«, hvor der var anbragt en Skorsten. Men Sporene af denne sjældne Nydelse blev straks til intet gjort, thi det gik ikke an, at nogen saa, man var saa »ugudelig« at drikke Kaffe. Man gemte derfor ogsaa omhyggeligt baade Kaffekegel og Kaffe-mølle, hvis man havde en saadan, thi Bønnerne knustes ofte ved Hjælp af en Flaske eller med en Sten paa Ovnen.

Da jeg 1870 kom til Grevinge, eksisterede endnu en Skik, som var ret fordelagtig for Præst og Lærere. Den bestod i, at omtrent først i Septbr. udsendtes en Kvinde fra Præstegaarden og før eller senere ligeledes fra Lærerne, om man en bestemt Dags Morgen vilde møde med Morgenmælken i Præstegaarden eller en af Skolerne. Præstegaarden modtog da Mælk fra alle Sognets Gaarde, Læreren fra hver Gaard i sit Distrikt. Konen, som bad, fik hvert Sted en mer eller mindre knuget Haandfuld Uld, der kunde løbe op til ikke faa Pund. Til Gengæld derfor maatte hun være med og til Dels forestaa Ostelavningen. Den bestemte Morgen kom Pigerne, søndagsklædte; de blev beværtede med fint skaaret Smørbrød med Paalæg og bødes Øl og — Brændevin dertil! Derpaa skænkedes Mjød i Glas, der gik rundt, og var man meget fine paa det, nippedes kun af Glasset. Endelig kom en Kop Kaffe med, reglementeret, 3 Æbleskiver. Flere havde Faaremælk med, og der lavedes en ganske fortrinlig Ost. Efter Haanden udeblev de, som havde kun lidt Mælk, og ligeledes de, som havde længere Vej til Præstegaarden. Tilsidst ophørte man i Begyndelsen af 70erne med denne Mælkegave. ⁷⁴⁾

⁷⁴⁾ Efter Optegnelser, efterladt af Skolelærer Schou.

Klædedragten.

I Forordningen af 12. Marts 1783 paabød Regeringen, at Bondestanden ved Højtid eller Gilde »sig ej anderledes klæde end af hjemmegjort Tøj som Vadmél-Værker og andet deslige, og Kvindfolket maa aldeles ikke bære Silke-Trøjer eller Skørter eller Silke-Tørklæder; dog maa de bære en Silkehue og Trøje og Skørt af Kramtøj.« Den almindelige Klædedragt i Grevinge Sogn ⁷⁵⁾ var for Mændenes Vedkommende: hvide Vadmélstrøjer eller

Folkedragter fra Grevinge Sogn.

(Stenders Forlag.)

lang Frakke med klare Knapper og hvide Vadmélsbukser (Knæbukser), Vadméls Brystdug (Vest), som næsten naaede ned til Knæene, lange hvide Strømper, ombundne med blomstrede Strømpebaand af rødt og grønt Garn og med en Roset el. »Taarn« lige over Ankelen. Paa Fødderne lange hvide Hoser og Sko med store Spænder og paa Hovedet en 12 Tommer høj sort Uldhat eller en Vadmélshat eller en Hue, Kabudsen, som var udstoppet med Hø. Eller de bar røde, strikkede Tophuer med Dusk. Kvinderne: grønne eller røde, stærkt rynkede Bajsskørter, Vadméls »Buller« (omtrent som Mandsveste, altsaa uden Ærmer), strikkede røde eller grønne, korte Ærmer, Nankings-Vanter, der gik op paa Armen; senere brugte man røde Sarxi-Skørter og Damaskes Buller med strikkede Ærmer. Den inderste Beklædning paa Hovedet var: Hætten, der var sort og broderet med kulørt uldent Garn i Nakken, eller de bar »klar Nakke«, Sølv- eller Guldnakke. Foran over Panden laa et Lin af Lærred, bundet i Nakken eller oppe i Hovedet; dette afløstes senere af Korsklædet. Ovenpaa Livet sad Kysen, der

⁷⁵⁾ Eft. mundlig Meddelelse.

først var af Vadmæl, senere af blomstret Damask og endelig af Fløjel; den var meget stor og kaldtes »Staakysen«, thi den stod paa en Bue over Hovedet og blev med Tiden større og større, indtil den gik af Mode. Omkring den var syet brede Kniplinger og samtidig havde man meget vide Ærmer med Vidier. Endnu brugtes hjemmegjorte uldne Sjaler, med Blomster paa sort Bund; det blev lagt sammen i Trekant, og hvis ikke Snippen laa rigtig paa Ryggen, »forstod man ikke at klæde sig paa«. Ved Begravelser havde Konerne sorte Huer, men Pigerne hvide Hætter; ved Altergang: sorte Vadmelskjoler og hvide Forklæder; men Pigerne bar tillige deres hvide Hætter. Ved Konfirmationen var Pigerne iført samme Dragt; endnu ved 50erne bar de Korsklæde og Sølvnakke.

Bonde-Brylluper og andre Gilder.

Regeringens faderlige Omsorg gjorde sig ikke alene gældende overfor, hvorledes »Landets Børn«, d. v. s. den »menige Almue«, maatte klæde sig, men man holdt ogsaa Øje med deres Gilder. I en Instruks for Opsynsmændene paa Landet og i Forordn. af 12. Marts 1783 skulde de paase, »at der ikke til noget Bonde-Bryllup, hvorunder tillige skal forstaas Fæstemøllere og Kromænd, har været samlede flere end 32 Personer af begge Køn, unge og gamle, Brud og Brudgom, deres Forældre, Slægt og Venner med indbegrebne«, og at der »ikke maatte gives mere end 4 Retter Mad i det højeste eller forbrugt Vin og Kaffe«. Et Bondebryllup maatte ikke holdes mere end een Dag. Hvis Opsynsmanden saa igennem Fingre hermed, kunde han idømmes Bøder eller Fængsel paa Vand og Brød.⁷⁶⁾

Bryllupsskikke.⁷⁷⁾ Naar der var udlyst for et Ægtepar, ventede altid den nærmeste Familie, Naboer eller Omgangsvener, at Bedemanden skulde komme. Det var almindelig Brudens Fader; man var altsaa beredt paa hans Komme og var belavet paa at beværte ham. Indbydelsen lød altid saaledes: »God Dag! Jeg har en Hilsen fra Brud og Brudgom (N. N.), om I vil komme den og den Dag og spise Frokost, følge med til Kirke, høre paa Brudevielsen, følge hjem med og spise til Middag, drikke Kaffe og blive saa længe I lyster.« Efter Bedemanden kom siden en fattig Kone, som bad »til Offer«.

Dagen før Gildet samledes man til et »Skære-Mad-Gilde«; naar man var færdig, fik hver 2 Rundtenommer med hjem, som blev skaaren ud og delt til Familien. Samme Dag, altsaa Dagen før Brylluppet, blev Brude og Brudepigerne »flettede«; det bestod i, at Haaret blev stærkt gennemredt, besmurt med Olie og derefter, meget stift flettet, sat op i en Top. Om Toppen i Nakken sad en Krans af Tøj i flere Slags Farver; den afløstes senere af Tøjblomster; endvidere var Bruden smykket med mange Perlekranse og Baand. Hun og Brudepigerne sov ikke Natten før Brylluppet; thi Udpyntningen maatte ikke bringes af Lave; de sad derfor hele Natten paa en Stol. Brudefærden til Kirke gik saaledes til: Paa den første Vogn sad

⁷⁶⁾ Dragsholms Birks Amtsbreve 1788—91. (Landsarkivet.)

⁷⁷⁾ Efter mundtlig Meddelelse og Skolelærer Schous Optegnelser.

Brudgommen, og var han Ungkarl, kørte en nærbeslægtet Ungkarl for ham; derefter kom Bruden, og var hun Pige, kørte en Ungkarl for hende. Der var 2 Sæder i Vognen, og hver sad paa sit Sæde. Derefter kom Brudepigerne, 2 paa hver Vogn, saa Brudekonerne og endelig det øvrige Følge. Ankomne til Kirken, gik Brudgommen, saasart det havde begyndt at kime, fulgt af Karlene og disse af Mændene, ind i Kirken; derpaa kom Bruden, der gik ene ligesom Brudgommen og fulgtes af Brudepigerne, i Almindelighed 2, 4 eller 6 i Tallet, og de andre Piger; endelig kom Brudekonerne og alle de ældre Kvindfolk, alle parvis. Kimningen maatte uophørlig vedvare, indtil hele Følget var samlet i Kirken. Var det en Enkemand, der holdt Bryllup, kom Mændene parvis efter ham og dernæst Karlene; en Enke havde Konerne i sit nærmeste Følge. Enkerne blev ikke flettede som Pigerne; de bar Korsklæde og almindeligt Hattetøj; naar de kørte til Kirke, havde de et hvidt Lagen over Skuldrene. — Musikanterne mødte ved Kirken eller sad oppe i Taarnet og spillede; og fra de Gaarde, som Brudetoget, der ofte bestod af en Snes Vogne, kørte forbi, skød man Æresskud.⁷⁸⁾ Hjemkommen fra Kirken nød man Bordets Glæder; der bevættedes med Boghvedegrød og Klipfisk, hvoraf et eget Stykke, Halestykket, laa til Brudgommen, som spiste sammen med de 4 Brudekarle. Pigerne kom uafsladelig med Smør til Grøden. Sennep, der svømmede i Smør, til Fisken, som var rigeligt bestrøet med Kanel, hvilket indtil for 30 Aar siden var et meget yndet Krydderi paa Klipfisken, der længe vedblev at være uadskillelig forenet med et Bryllupsgilde. Af Fadene blev knapt det halve spist, før de blev ombyttede med andre fyldte Fade. Under Maaltidet blev der spillet, og 2 Tallerkener gik rundt, den første til Spillemændene, og herpaa blev lagt ofte meget betydeligt af dem, der vilde vise sig; Fattig-Tallerkenen fristede ikke til sliig forfængelig Ære: den maatte nøjes med en Enesteskilling. Før og efter Maaltidet blev der »læst« sædvanligst af Jørdemodermanden! »Læsningen« efter Maaltidet lød saaledes:

I Jesu Navn saa har vi ædt
af Øl og Mad, saa vi er mæt.
Gud velsigne os allesammen
og føre os til Himmerig, Amen!

Efter Maaltidet begyndte Dansen; Brudens Fader dansede først en »Menuet« med hende og derpaa en rask Runddans; naar han blev træt, overleverede han hende med nogle dertil hørende Ord til Brudgommen. Derpaa dansede den ene efter den anden med Bruden, og alle, som dansede med hende, gav hende Brudegave, der ikke var ubetydelig, nemlig 3 Mk. til en Specie, saa hun ofte efter Sigende kunde have 100 Rdl. Foruden dette blev der af de indbudte Familier sendt saa meget Smør, Kød, Ost, Fløde og Mælk til Bryllupsgaarden, at der efter Brylluppet kunde være betydeligt tilovers.

Senere paa Aftenen og ud paa Natten sad de gamle og snakkede; de

⁷⁸⁾ Ved Brudevielser blev det 2. April 1613 under streng Straf forbudt »at bruge lange Rør el. Bøsser i Mark eller Skove. (I. A. Frødericia. Efterladte Haandskrifter til det 17. Aarh.s Hist.. Sjællandske Tegnelser 887a i Kgl. Bibl.)

gamle Mænd vilde bytte Kvinder og havde anden Sladderpassiar for; dybsindige Materier forhandlede næppe. Imidlertid gik Brændevinsflasken rundt fra Mund til Mund, thi man brugte ikke Glas; Ølkrukken fulgte bag efter. Ikke saa sjældent blev én saa drukken, at han maatte hjælpes ned i en Lade og sove Rusen ud. Der blev i ældre Tid ikke spillet Kort, men da det blev indført, drev man denne Sport meget ihærdigt lige til den lyse Morgen, skønt man ikke spillede om Penge, men kun om Streger.

Barnedaab. Sidst i 30erne var det Skik, at Barnet var i Kirke den Dag, Kvinden holdt Kirkegang. Manden gik selv omkring og bad til Gildet. Et Par Dage forinden dette skulde være, kom en Husmandskone for at bede til Offers. Hun fik saa Spise og Drikke. Tillige fik hun i Posen et godt Stykke Flæsk eller en Kurv Gryn og somme Tider begge Dele.⁷⁹⁾

Følget til Kirken kunde ofte være lige saa stort som et Brudfølge. Inden Gæsterne kørte til Kirke, fik de et »Kirkegangsstykke«, d. v. s. en Rundtenom, en Tomme tyk, med Smør og revet Ost paa; de nænnede som oftest ikke at spise det alt; undertiden kunde Manden gaa og lede efter Kvinden for at give hende Levningen, som hun saa gemte i Tørklædet sammen med det, hun havde faaet, og som hun tog hjem til Børnene. Naar fra et Sted Konen ikke selv kunde komme, sendte hun sin Pige, og denne fik saa 2 Stykker hjem med. — Konen ventede i Vaabehuset tilligemed alle Konerne i Følget, indtil Præsten indledte hende. Naar der fortælles om en Præst i Grevinge, at han afgjorde dette paa en ret hjertelig og nem Maade, idet »Indledningen« foregik saaledes: »Naa, Maren, skal du nu holde din Kirkegang?« — »Ja, Hr. Pastor.« — »Giv mig saa et Kys, Maren!« — saa er det næppe troligt, med mindre Respekten for Velærværdigheden var saa stor, at man mente, det maatte være i sin Orden. — Efter Prædiken gik de alle op at ofre. Selv en Præstekone bød, da hun havde Barn i Kirke, Konerne til Ofring; de fik hver for 2 Skilling Hvedebrød og et Glas Mjød; men saa bragte de Smør og andre Sager med, — saa det betalte sig!

Ofte blev Børnene døbt, førend Konen holdt sin Kirkegang. Saafremt de kunde, kom det i Kirke den 1ste Søndag efter Fødselen. De var ellers bange for, at Trolدتøj skulde forbytte det. Ofiest bar en ung Pige af Familien Barnet; hun gav Barnet Daabsdragten. Der var ogsaa en Kone med for at give Barnet Bryst. Naar de kom hjem fra Kirke, blev der af Familien lagt Penge til Barnet paa Vuggen, Vuggepenge.

Ved **Jordefærd** stod Ligkisten foran Sengen. Liget havde paa Hovedet en Hue af hvidt Lærred. I samme Stue sad Folk og spiste. Liget blev baaret til Kirkegaarden paa Bærebør. Da man begyndte at køre Liget, betragtedes det som en Vanære. Ankommen til Kirkegaarden modtog Degnen Liget ved Kirkegaardens Port og gik syngende foran Ligtøget til Graven; Mændene blandt Følget kastede Graven til med Træskovle, medens de øvrige af Følget blev staaende og saa til. Kun et Par Kranse fra Hjemmet blev lagt paa hver sin Ende af Graven.⁸⁰⁾

Aarsdagen efter at en Gaardmand var begravet fik Mændene »Æreøl« (Arveøl); det sattes ind paa Bordet i en Messingkedel. Man hædrede da den afdøde ved at drikke saa meget, man kunde taale og ofte lidt til; oprin-

79) og 80) Lars Andersen: »Folkeliv i Odsherred«.

delig drak man stærkt Øl, senere kom Brændevinen til. I Tilgift fik man et stort Stykke Mad. Forøvrigt fejrede man Dagen ved Kortspil.

I tidligere Tid blev Bryllupperne holdt med stor Overdaadighed, og det fortælles, at naar en Bonde gjorde sin Datters Bryllup, var han færdig med det samme og maatte gaa i Armod fra Gaarden. Den Gang blev ved Bryllupper Koge- og Stegekonen hentet; man fik Suppe den ene Dag og Grød den næste, samt flere Slags Stege. Øvrigheden forbød imidlertid denne Overdaadighed, og da Forbudet ikke frugtede, udlovedes endogsaa Belønninger til dem, der vilde ophøre dermed.

Folkedans.

(Fotograf Bay, Asnæs.)

Nu levende gamle Folk (80 Aar og der omkring) har beskrevet mig **Fastelavns-gilderne** i deres Ungdom. Først blev der »tinget«, d. v. s. flere gik sammen hen til den Mand, hvor Gildet skulde staa, og aftalte, hvad de skulde have. Han skulde levere en Tønde Øl og Lys, selv købte de el. Manden paa deres Regning, et Anker Brændevin. Under Gildet drak man, saa længe man havde noget, af $\frac{1}{2}$ Pgl.-Glas, hvoraf man tog en Slurk og lod gaa videre, indtil det fyldtes paany. Pigerne kom gratis med til Gildet; de havde Æg med og lavede Ølsøbe. Manden havde forsynet sig med Hvedeboller, som han solgte. Gildet begyndte Fastelavns-Søndag om Aftenen med at »smage paa Øllet«. Om Mandagen slog man Katten af Tønden; »Katten« var en udstoppet Ting. Flere af Karlene red rundt til flere Byer og slog Katten af Tønden, men i bedre Hjem vaagedes der over, at **Sønnerne** ikke fik Lov til at ride i andre Byer end deres egen. I Op-toget var en Fastelavnsnar og en Kælling (en forklædt Karl); men ordenlige Karle vilde ikke spille denne Rolle. Mandag Aften samledes man til Dans, som varede til Kl. 2, og man fortsatte om Tirsdagen til ud ad Natten.

Dérmed sluttede Fastelavngildet i Grevinge Sogn, men i Asnæs Sogn tog man nok Onsdagen med.

Næste Søndag var der Eftergilde, og en Dag i den følgende Uge gjorde de Regnskabet op. Det hed almindelig, at »Fastelavnsugen havde 11 Dage«; de 7 kunde ikke slaa til. Men hele Udgiften til Gildet blev højst 3 Mark (1 Kr.) for hver Karl.

- Folkedans.

(Fotograf Bay, Asnæs.)

Paaskedag gik Drengene rundt og sang for Æg, medens de dansede henad Gulvet i Stuen, sang de:

Der kom en Skade hoppende
paa to grønne Hoser,
først kom han, saa kom hun,
og saa kom første Mand igen.

God Dag, jeg kommer indenfor jer Dør,
I har vel aldrig set mig før.
I gi'er mig vel et Æg eller to,
to Skilling er lige saa god.⁸¹⁾

Paaske-Lørdag kaldtes »Stumpe-Lørdag«. 2. Paaskedag og St. Hansdag var de unge til Dans i Grevinge Skov, paa en Plads, hvor Jorden var traadt til. Der var gerne to Musikantere, som spillede Violin. Ud paa Aftenen samledes der ind til dem paa en Tallerken, men kun Karlene betalte. Ved Fastelavngildet maatte Pigerne betale 2 Mark; ellers ikke.

⁸¹⁾ Lars Andersen: »Folkeliv i Odsherred«.

Høstgilderne afholdtes gerne i Oktober Md.; man samledes om Aftenen og fik skaaren Mad, Sigtebrød — hvilket ikke hørte til Hverdags-Kost — med tykt Smør og Paalæg. De unge dansede, og naar de gamle Mænd var komne i løftet Stemning, traadte de Dansen med Konerne. Der dansedes følgende Danse: »Rygværk«, »To-Ture«, »Tre-Ture«, »Sekstur«, »Contre-sejre«, »Grønnehavestykket«, »Zweitrit«, »Ingenting«, »Riel« osv.

Om **Julen** mødtes Ungdommen til Julelege; men der dansedes ikke. Man legede da f. Eks. »at se Tyven hænge«, »at sidde i Abrahams Skød«, »sy Sko« m. m., Lege, som jeg tidligere har hørt omtalt, men som de gamle nu ikke mindes. **Juleaften** fik man først en Bid af de store Rundtenommer, Juleøl, Snaps, Risgrød og kogt Flæsk efter 3 Gange at have sunget Salmeverset »Saa frelstes vi fra Synd og Død«. Man spillede derpaa Kort om Æbleskiver; hver fik gerne en hel Snes Æbleskiver. Spillet var alm. »Frit Vinding« og sidste Stik belønnedes med en Æbleskive. I Juleugen fik man Sul (Flæsk) hver Morgen og Sigtebrød.

Hver af Tjenerne fik en Julekage (et Sigtebrød), pyntet med Cirkler af nedtrykkede Punchglas, og ofte en Ost og et Stykke Flæsk, der blev baaret hjem til Forældrene. Var der fast Husmand, fik ogsaa han en Julekage.

Første Juledag gik Karle og Piger til Kirke for at ofre til Præst og Degn. Havde de da ikke faaet et nyt Stykke Tøj at tage paa, hed det, at de skulde kysse Degnen i hans Bagdel.

Af andre Gilder, jeg særlig har hørt omtale, kan nævnes **Ruskegilderne**, da de unge Karle og Piger samledes for at ruske Hør, hvilket ofte varede til sent ud paa Aftenen; den første Søndag derefter bødes de til Dans, ved hvilken Lejlighed de blev beværtede med Øl; men Brændevin maatte de selv skaffe. — Om Vinteren samledes de paa samme Maade til **Kartegilde**. — Naar en Huslænge var bleven bygget, havde man **Klinegilde**. Hele Byen havde deltaget i Klinearbejdet. Manden gravede Leret løs, som var æltet af Heste. Drengene bar Leret hen til Karlene og Pigerne, som klinede, Pigerne ved den indvendige Side, Karlene ved den udvendige. For at Leret kunde holde sammen, var der æltet Smaahalm i. Naar der blev lagt Gulv, var hele Mandskabet i Virksomhed; de stod i Række og kastede en Klump Ler fra Haand til Haand, indtil den sidste smækkede det i Gulvet. Det var en Festdag, som endte med det ovenfor omtalte Klinegilde, hvor der vandede Risengrød og Klipfisk. Efter Maaltidet dansede man.

Folkeminder fra Grevinge Sogn.

Den paa Lyder Høyers Tid gængse Tro paa usynlige, venlige Magter, som var til Hjælp, eller fjendtlige, som man ved hemmelige Midler maatte værges sig imod, har næppe undgaaet hans Opmærksomhed; men slige »hendeske« Forestillinger gjaldt det for ham netop om at udrydde, og han giver derfor i den Henseende intet Bidrag til Skildring af Sognefolkets Liv og Tænkemaade. Nu bestræber man sig for at redde Levningerne af hin Tids

Overtro, og det følgende er et lille Efterslæt for Grevinge Sogns Vedkommende.⁸²⁾

Ellefolket boede i Plejerup/Stubbe; de betragtedes som ret godmodige Væsner, og Folket stod paa en god Fod med dem. Hver Aften og Nat kom et Selskab af disse Elleskytter, ledsaget af halsende Hunde, jagende gennem nuv. Avg. Pedersens Gaard i Plejerup. Gaarden laa, hvor Jens Hansens Hus ligger, og dette var Gaardens Stuelænge. Stunddom fik Karle, der tjente paa Gaarden, Lyst til at tage Turen med, og straks stod der en opsadlet Hest ved Døren; der blev sagt til ham, at naar han skød, skulde han sige: »Saar i Aften og lægt i Morgen!« og naar han kom tilbage, maatte han humme sig baglænds ned af Hesten. Hans Tillid til dem belønnedes ofte med, at der om Morgenen laa en skudt Hare udenfor Døren. — Det kunde ske, at Hunden, som stod i Gadeporten i samme Gaard, blev »troldredet«; saa hentede man et »Trolderis«, forkrøblede Skud, der voksede op ved Blommetræerne, og slog med disse Hunden over Bagsædet. — Man kunde tydeligt høre Skud nede fra »Støbbene«, naar Ellefolket holdt Klapjagt der; Hundene glammede saa underligt, ikke saadant som andre Hunde. — Skønt Forholdet til Ellefolket var ret venskabeligt, kunde det vel hælde, at en og anden kom til at forse sig overfor dem; han straffedes med, at de skød paa ham; men det havde ikke Døden til Følge, han fik bare lidt Hovedpine, og naar han lod smeltet Bly løbe over Hovedet, kom han sig. Johanne, en Søster til Hans Pedersen i Plejerup, saa en Morgen, da hun sad og malkede, en sort Hest; kun løb efter den, men kunde ikke fange den. Sjældent viste Ellefolket sig om Dagen; men Inger, Anders Nielsens Kvinde i Prejlerup havde dog set Ellekongen en Gang med Middagstid, da hun var ude at malke; han var bred over Brystet og havde en rødstribt Vest paa, og da hun saa ham bagfra, var han hul i Ryggen som et Dejtrug.

I Højene boede **Troldfolket**, og Sidse Ulriks havde set de underjordiske danse under Klokkerhøj, der ligger Syd for Peder Ibsens Have i Grevinge; Højen stod paa gloende Pæle. Troldfolket var man bange for; en Bødker, der tjente hos Jens Andersen i Plejerup, blev forfulgt af en Trold. Han tog Træskoene af og løb, det bedste han kunde, og da han kom hjem, satte han en Le for Døren for at holde Trolden ude. — Da Lars Jørgensen i Plejerup som Barn sad og legede, medens han vogtede, fik han pludselig Øje paa et stort Muldvarpeskud, hvorfra en Trold stak Hovedet op. — Troldene kunde ogsaa være hjælpsomme; en Mand, der boede i Hans Nielsens Gaard i Plejerup, havde saaledes faaet en Trold til at trække Ploven. Men han var stædig, naar det gik opad Bakke og vilde da helst lade Ploven slæbe. Saa raabte Manden: »Pløj herop!«, og saa fik Byen derefter Navn af Plejerup! — Ovre i Hagested boede der ogsaa Trolde, og de stod paa Krigsfod med Troldene i Atterup. De kastede med Sten efter dem, og der ligger endnu tre store Sten ved Stranden, som de kastede for at ødelægge Atterup By. Disse udensogns Trolde var meget forbitrede paa de ny Kirker, der rejstes. Baade Vig og Grevinge Kirketaarne var udsat for deres Angreb. En stor Sten, hvori man tydeligt kunde se Mærkerne af fem

⁸²⁾ Jeg har hertil dels benyttet den flittige Samler, Lars Andersens nylig udkimne »Folkesagn og Folketro i Odsherred«, og dels, hvad der er bleven mig fortalt, særlig af Træskomager Christen Pedersen i Plejerup.

Fingre, laa nede ved Strandkanten i Grevinge; den ramte heldigvis ikke Kirken. Paa »gamle Kirkegaard« laa ligeledes længe tre store Sten, som var tiltænkte Grevinge Kirke. Her var det egenlig Mening, at Kirken skulde være bygget; men Troidene var atter paa Spil, og hvad der blev bygget op om Dagen, blev revet ned om Natten. Saa maatte man opgive at bygge dør, men var i Yldrede, hvor man skulde bygge. I sin Nød tyede man til at bede, og saa viste der sig en Stang ud for, hvor Kirken nu staar, og dette Fingerpeg fulgte man.

Heksene red til Bloksbjerg i Grevinge Sogn som andet Steds; man sagde ogsaa, de red til »Hossebjerget« i Grevinge Skov. Det var Aftenen før Skærtorsdag, at denne Udflugt foretoges. Det gjaldt da om at holde Heksene fra sig; Ovnragen og Igen, som de gerne vilde ride paa, blev gemt i Møddingen; Knive blev sat fast over Døren for at holde dem ude. Alligevel havde man nok Lyst til at se Hekseregimentet, og hvis man Skærtorsdag tog ni Rugkærner og et nylagt Æg af en Høne, der lagde det første Æg, med i Kirke, saa kunde man se dem. En Dreng, der havde Rugkærner med og fulgte med Husets Kvinde til Kirke, saa, at hun gik med — Smørkernen paa Hovedet; hun maatte altsaa være en Heks. Kun Drengen kunde se det.

Naar det ikke gik, som det skulde, i Bedriften; naar Kreaturerne blev syge eller Avlen mislykkedes, var onde Aander Skyld deri. Man maatte saa se at værge sig, saa godt man kunde. Naar Faarene skulde læmme, gjaldt det om et godt Resultat. Derfor hentede man Ane Dævels fra Holte, hun blev sat ind i Faarehuset; men hun tillod ingen at overvære Ceremonien. Denne eller en anden klog Kone, man hentede, satte da en Synaal i hvert Hjørne af Laadden paa Faaret (Laadden er det daarligste To); saa vilde Læmningen lykkes. Det kunde hælde, at Køerne ikke vilde lade sig malke, fordi de var forheksede. Endnu ved 1870 hentede man Trolde-Mads fra Højby, som havde Forstand paa, hvad der skulde gøres i det Tilfælde; han havde været i Tugthuset, og man mente, at han der havde lært mere end sit Fadervor. Det kunde ske, at Mælken vilde »straale«, naar en Ko skulde malke første Gang; saa var det godt at malke gennem Øjet paa en Saks. Det var ikke saa sjældent, at Folks Køer blev malkede, uden at man vidste af hvem. Det kom af, at en eller anden Kvinde havde sat et Par Syle i Bjælken og malkede dem; men Naboens Ko maatte af med Mælken. En Dreng fra Sneglerup saa tydeligt, da han gik i Skole, at en Kone, der sad paa Märken og malkede, paa en mærkelig Maade slog ud med Haanden; hun malkede en anden Mands Køer. For at værge sig mod den Slags Tyveri var det godt at have Staal i Strippen første Gang man malkede en Ko; saa var Koen ikke udsat for at afgive Mælken til uvedkommende. Jens Pedersens Sønnekvind i Atterup troede ikke paa »den Slags Tossestreger«; men hun mente, det var dog bedst at gøre det, for »man kan ikke vide, om det har noget at betyde.« Tit kneb det med at faa Smør; saa lagde man en gloende Hestesko i Fløden; det var ogsaa godt at lægge tre gloende Sten i Fløden eller lægge Ild under Kernen. Et andet Raad for at faa Smør var at tage lidt Fløde og lægge den paa en Dørtærskel og hakke den. For at Kerningen skulde lykkes, slog man med Træskoene et Kors paa Kulvet under Kernen. Naar man begyndte at kerne, sagde man: »Smør til Knæerne og Kernemælk til Tærerne!« For at

Smørret kunde blive »druvt« (drøjt) lagde man en »Smørdrue« (forstenet »Pindsvin«) i Fløden; man gemte derfor omhyggelig en saadan Forstening, naar man fandt den. For at værgе Kreaturerne mod Sygdomme kendte man forskellige Midler. For at de nyfødte Kalve kunde leve skar man en Flække i det venstre Øre, og nogle Draaber af Blodet dryppedes i Mælken, de skulde drikke. Naar Koen blev daarlig i Yver og Patter kom det af, at Mælken havde kogt over; man maatte saa skynde sig at komme Salt paa Ilden, saa hjalp det. Naar Køer og Faar havde daarlige Øjne, var det godt at dryppe knuste Vætterlys i dem. Naar en Mand havde Uheld med Kreaturet, raadede kloge Kvinder ham til at save et Stykke af gamle Hjuleger, sætte Synaale i og grave dem ned i Marken. For at det ikke skulde blive Navlegæslinger blev der om Aftenen før Skærtorsdag sat Synaale i Gaasens højre Vinge, og naar de kom ind i »Steset« for at æde Havre af et Sold, lagde man en Uldsaks og en Lundstikkenagle (til en Vogn) i Bunden paa Soldet. Det var af samme Grund ikke heldigt at brændeHyldebrænde, mens Gæssene laa. Naar Kyllingerne var smaa, blev de sat igennem Laarbenet af en Hest eller Ko. Det hjalp paa Væksten, og Skaden eller andre Fugle vilde ikke tage dem.

Ogsaa menneskelige Sygdomme hidrørte fra onde Aander, og Midlerne derimod sigtede altid til at hæmme deres Angreb. Et lille Barn blev sygt, og det erfarede snart, at en eller anden havde fundet et Nøgle Garn paa Vejen og puttet det ind ad Vinduet. Op imod og ind i 70erne kurerede Line Mads' for Skæver ved at give den syge en Skefuld Kirkejord i Mælk. Mod Tandpine hjalp det at gnide Tænderne med et Søm af en Ligkiste, fundet paa Kirkegaarden. En Mand havde Gigt i det ene Ben; men Maren Gammel Lars' tog hans Strømpe, spyttede i den, og saa hjalp det. At hun brugte Skraatobak, bidrog meget dertil, paastod hun. »Marren« red Folk, naar de kom i Seng,; men naar man satte Træskoene foran Sengen, med Træskosnuderne udad og lagde et Sold over dem, saa havde Marren ingen Magt, for hun skulde tælle Hullerne i Soldet, inden hun kom op i Sengen. I Julen maatte intet gaa rundt, der blev hverken spundet eller vundet; og Jule- og Nytaarsdag maatte man ikke sy eller stoppe, for saa fik man buldne Fingre. Koldfeberen blev mange angrebet af i ældre Tid; men det hjalp at binde en Tvendestraad om et Hylde træ, idet man sagde: »O, Hyldeemor, o holde, o hold mig denne Kolde i G. F.s Navn.« At spise de farvede Paaskeæg, som Tjenestetyendet fik, 1ste Paaskedag var ikke raadeligt, for saa fik man Feberen. — Her som andet Steds var det en almindelig Folketro, at Vorter kunde fordrives ved hemmelige Midler. Naar man paa en Pind skar lige saa mange Hak, som man havde Vorter, tog lidt Blod af dem paa Pinden og smed den paa en Vej, gik Vorterne væk. Mod Lændeværk hjalp det, at en Kvinde, som havde faaet Tvillinger, traadte med en Fod over Lænderne. Havde man Hikke, skulde man drikke tre Gange af Ølkanden og for hver Gang løfte den op og se ned under dens Bund. Havde man Smærter et eller andet Sted, var det godt at skære en lille firkantet Græstørv paa Kirkegaarden og lægge den paa det syge Sted. Det var ikke heldigt for det nyfødte Barn, naar man ved Oftringen efter Daaben var saa uheldig, at Offerpengene faldt ved

Siden af Blokken; en Gaardkvinde i Atterup blev syg, og nævnte Uheld var netop indtruffet ved hendes Daab.

Begaaede Tyverier kunde man opdage uden Øvrighedens Hjælp. Man lod Soldet gaa. To satte sig lige overfor hinanden med et Sold, som hængte i en Saks, imellem sig. Saa remsede man Navnene op paa de Personer, man kendte, og naar man traf den rette, bevægede Soldet sig. Men man skulde først sværge sig Fanden til, ellers vilde det ikke lykkes. En Mand havde et nyplantet Æbletræ og havde paalagt Pigerne, at de ikke maatte røre det eneste Æble, Træet bar, da han vilde smage, hvordan det var. Lille Dorthe, en Pige, der tjente paa Gaarden, skulde en Morgen ud at mælke; hun saa, at Æblet var faldet ned og spiste det. Men da man lod Soldet gaa, traf det den skyldige. (22/6 1779 blev to Husmandskoner i Tystrup Sogn dømt af Biskoppen til at betale 1 Rdl. hver til Sognets fattige, og »dermed afsone den af dem begangne Forseelse med at lade Soldet omgaa i Tanke derved at opdage et Tyveri.«⁸³⁾ — Man kunde ogsaa gaa til Smeden, som gerne var en klog Mand, for at opdage Tyven. Han smedede saa et Søm tre Torsdage i Rad; det blev slaaet i et Stykke Træ, og der viste sig saa en Plet i Øjet paa den, der var Tyven; det saa ud, som der sad et Søm i Øjet.

Remser

Byremse: Lille Mads i Sneglerup,
Fuglefar i Prejlerup,
Skovtyven i Holte,
Jernvæg i Frenderup,
Krøjeltop i Odstrup,
Plit-Plet i Atterup,
Priksyl i Plejerup,
Rig Mand i Gundestrup,
Grynkube i Herrestrup,
Lavendelblaat i Engelstrup,
Sk— højt op ad Tagene,
Torrendrup slik af!

Der kom Hovmand ridende — siger Præsten.
Luk ham ind, lad ham komme — siger Præstens Hustru.
Hvor skal Hovmand sidde? — siger Præsten.
Paa din Stol, ved dit Bord — siger Præstens Hustru.
Hvor skal jeg saa sidde? — siger Præsten.
Paa vor Tærskel, ved vor Dør — siger Præstens Hustru.
Hvad skal Hovmand spise? — siger Præsten.
Suppesteg og Hvedebrød — siger Præstens Hustru.
Hvad skal jeg da spise? — siger Præsten.
Surkaal og raadne Aal — siger Præstens Hustru.

---

⁸³⁾ Kirkeh. Sml. III. R. 5. B. 8. 175.

Hvad skal Hovmand drikke? — siger Præsten.
 Vinen udi dit Bæger — siger Præstens Hustru.
 Hvad skal jeg da drikke — siger Præsten.
 Kernemælk med Vand iblandt — siger Præstens Hustru.
 Hvor skal Hovmand ligge? — siger Præsten.
 I min Seng, i mine Arme — siger Præstens Hustru.
 Hvor skal jeg da ligge? — siger Præsten.
 I vor Lo, hos vor So — siger Præstens Hustru.
 Jeg er bange, Soen bider mig — siger Præsten.
 Vend dig om, bid igen! — siger Præstens Hustru.

Ride, ride Ranke op til Møllerens Hus.
 Der var ingen hjemme uden en gammel Kælling,
 som sad og rørte Melgrød.

Jeg snap Stikken
 og vilde Grøden slikke.
 Hun slog mig paa min hvide Haand,
 det sved,
 og jeg gned,
 det brændte,
 og jeg rendte
 op og ned ad Tudse Gade.
 Der mødte jeg to af Tudse Mænd.
 De raabte: Min Ko har kælvet,
 Min So har faret,
 Min Køne ligger i Barselseng
 med fire hvidhaarede Dreng.
 Den ene skal hænges,
 den anden skal brændes,
 den tredje skal stoppes i vor Glugge,
 den fjerde skal være vor Sognepræst.
 Han skal være saa viis en Mand
 og vide, hvad der sker i alle Land.

Børneremse.

Det er Regn, siger Per Degn.
 Kryb i Skjul, siger Per Jul.
 Hvad skal jeg der? siger Per Ler.
 Købe Løg, siger Per Gøg.
 Hvor mange? siger Per Lange.
 Køb fire, siger Per Lire.
 Det er nok, siger Per Kok.
 Nej, jeg vil ikke, siger Per Nellike.
 Jo, du skal, siger Per Gal.
 Jeg vil gerne, siger Per Terne.
 Jeg vil osse, siger Per Tosse.
 Jeg vil itte, siger Per titte.⁸⁴⁾

⁸⁴⁾ Remserne meddelt af Træskomager Chr. Pedersen i Plejerup.

En Bøn fra Katolicismens Tid.

Her gaar et Baand om dette Hus,
 hvem bandt det Baand?
 Det gjorde Jesus med sin Haand.
 Hvem sang Salmen?
 Det gjorde Jomfru Maria.
 Jomfru Maria stod med Bogen i Haand
 og Jesus paa sin Arm.
 Her maa ingen Tyv paa Taget gaa,
 her maa ingen Ulv bag Døren staa.
 Gud bevare baade Ild og Hus,
 Gud bevare baade ude og inde.
 Gud bevare baade Kvinde og Mand. —
 Bønnen læses tre Gange om Aftenen,
 før man til Sengs mon gaa,
 og tre Gange om Morgenens,
 før man opstaar.⁸⁶⁾

Sognets Familiefødre.

Saaledes betegner Lyder Høyer en Redegørelse for de ældste Slægter, som siden den svenske Krig 1658 havde boet og formeret sig i Sognet. Saa vidt det var muligt, har jeg fortsat disse Slægtrækker indtil vore Dage, for saa vidt der lever mandlige Efterkommere i lige Lilje fra Stamfødrene. Slægtrækkerne har jeg begrænset til Søn efter Søn. Bynavnet er forkortet: Gr. = Grevinge, Eng. = Engelstrup, Herr. = Herrestrup, Gd. = Gundestrup, Pl. = Plejerup, Att. = Atterup, Od. = Odstrup, Fr. = Frenderup, Pr. = Prejlerup, Sn. = Sneglerup og Torr. = Torrendrup. Tallet efter Bynavnet betegner Gaardenes Beliggenhed før Udskiftningen: 1ste, 2den, 3die Gaard o. s. v., som Lyder Høyer har det; altsaa i k k e Matr. Nr.

Anders Madsens Slægt: Anders Madsen, Gr. 11 døde 1692 og efterlod 2 Sønner, Mads og Ip Andersen.

Mads Andersen, Sn. 1 (1683—1746) — Søn: Lars Madsen, Herr. 1 (1728—83). Denne havde 2 Sønner: 1) Anders Larsen, Herr. 1 (1779—1832), der havde 3 Sønner: a) Jens Andersen, Herr. 1, f. 1813. b) Niels Andersen, Parc. Herr., f. 1815, hvis Søn er Anders Nielsen, Gd., f. 1853. c) Mads A., Hmd. Fr., f. 1820, Søn: Lars Madsen, Hmd. Fr., f. 1861. 2) Mads Larsen, Hmd. Gr. (f. 1769), Søn: Lars Madsen, Bødker, Gr., f. 1815, dennes Søn: Niels Larsen, Hmd. Holte, hvis nulev. Søn er Martin Larsen, Hmd. Holte. f. 1893.

Ib Andersen, Gr. 7 (1683—1744), Sønner: 1) Hans Ipsen, Gr. 7 (1716—81); dennes Sønner: a) Ip Hansen, Gr. 3 (1756—1831), Søn: Peder Ipsen,

⁸⁶⁾ Meddelt Lars Andersen af en gl. Kone (»Folkeliv i Odsherred«).

Gr. 4, f. 1805, hvis Søn, Hans Pedersen, rejste til Sverig. b) Anders Hansen, Søn: Hans A., Hmd. Gr. f. 1791, Søn: Mads Hansen, Gd., f. ca. 1828, har ingen nulev. Sønner. 2) Kristen Ipsen, Gr. 3, f. 1794, Søn: Hans Kristensen, Gr. 3, f. 1828, Søn: Kristen Hansen, Gr. 3.

Svend Larsens Slægt. (Svend Larsen boede i Gd. 11.) Efter Svend Larsens Sønner: Jens, Lars, Niels og Mads har jeg fundet flg. mandlige Efterkommere, Søn efter Søn:

1. Jens Svendsen, Fr. 1, d. 1732. Sønner: a) Svend Jensen, Holte, (1707—87), Søn: Peder Svendsen, Holte (1738—1809), Søn: Lars Pedersen, Holte (»Skovfoged-Lars«), f. 1779, Søn: Peder Larsen, Att. H., f. 1813, Søn: Jens P., Hmd. Pr., f. 1849, der er fraflyttet Sognet. b) Lars Jensen, Fr. (1709—63), Søn: Niels L., Pr. (1754—1820), Søn: Peder Nielsen, Pr. (1800—1855), Søn: Niels P., Hmd. Pr., f. 1832, døde ugift.

2. Lars Svendsen, Gd. 2, d. 1735, Søn: Niels L., Eng. 4 (1721—88), Søn: Niels N., Gmd. i Asminderup, d. i Hønsinge, Vig Sogn, ca. 1916.

3. Niels Svendsen, Pr. 1, g. m. Præsten Niels Bøgvads Dtr., Mette, Søn: Jakob Nielsen, Pr. 1 (1707—52), Søn: Niels J., Pr. 1 (1745—1827), Søn: gl. Jens N., Herr. 4 (1791—1843), Søn: Niels J., Parc. Herr., f. 1820, hvis Sønner er: Jakob N., Att. H., Thomas N., Herr., Niels Peter N., Gr., Jens N., Parc. Herr. og Peder N., Friskolelærer, Fyn.

4. Mads Svendsen, Gd. 11 (1682—1759), Søn: Niels M., Herr. 3 (1755—93), Søn: Jens N., Herr. 3, f. 1787, Søn: Niels J., Herr. 3, f. 1828. Niels Madsens Søn: Kristian N., Gr. 6, f. 1783, og dennes Sønner: 1) Kristen Kristiansen, Gr. 6, f. 1824, og Niels Kr., Hmd. Gr. f. 1817, hvis Søn: Hans N., Skomager, Gr., f. 1847, har Sønnerne: Kristian Nielsen, Slagter, f. 1873, og Povl Nielsen, Hmd., f. 1881.

Ole Sørensens Slægt. Søn: Sognefgd. Søren Olsen, Herr. 2 (1690—1765). Efter 3 af hans Sønner: Niels, Ole og Mogens flg. Efterkommere:

1. Niels Sørensen, Od. 2 (1712—92), Søn: Niels N., Attr. 2, f. 1749. Niels N. havde 3 Sønner: 1) Niels N., Pl. 4, f. 1796, hvis 2 Sønner var: a) Niels N., Pl. (Græsmarke), f. 1828, Søn Anders N., Holte 2; b) Anders N., Fr., f. 1832, hvis Søn, Jens P. N., har Ejendommen. 2) Morten N., Od. 2, f. 1786, hvis Søn var Søren M., Att. 3, f. 1820. 3) Anders N., Pr., f. 1788, Søn: Niels A., Parc. Pl., f. 1821, Søn Anders N., Skrædder.

2. Ole Sørensen, Hmd. Gr. (tidl. Gmd. i Aastofte), Søn: Hans O., Hmd. Sn., Søn: Søren H., Hmd. Gr., f. 1825, Søn: Peder S., Hmd. Pl., f. 1853, Søn: Mads P. Sørensen, Hmd. Herr.

3. Mogens Sørensen, Att. 9 (1733—96), Søn: Niels M., Pl. 1 (1763—1836), Søn: Anders N., Pl. 1 (1823—84), Søn: Niels P. A., Pl. 1.

Lars Madsens Slægt. (Lars M. boede i Pr. 4, d. 1724.) Sønnen, Mads Larsen, Sn. 4 (1678—1740), Søn: Lars M., Sn. 1 (1693—1751), Søn: Gl. Jens L., Gr. 8 (1731—1805), Søn: Anders J., Gr. 8 (1775—1842). Denne havde 2 Sønner: 1) Jens A., Gr. 8 (f. 1809, Sønner: Niels J., Pl. 2, f. 1841, og Anders J., Gr. 8 (f. 1844. 2) Lars Andersen, Gr., f. 1804, hvis Søn var Søren L., Blikkenslager, Gr., der er død uden at efterlade sig mandlige Efterkommere i Sognet.

I Tilslutning til Lyder Høyers Redegørelse for de ældste Slægter i Sog-
net paa hans Tid og min Fortsættelse af nogle af disse Slægtrækker tilføjes
i det følgende en Række Slægter, hvis Stamme har haft Rod i Sognet i over
200 Aar.

Niels Kristensens Slægt. Niels Kristensen, Pl. 2, f. i Skaarup, Fyn, 1695,
d. 1751, havde 3 Sønner: Lars, Thomas og Kristen.

Lars Nielsen, Pl. 5 (1732—95), havde 2 Sønner: Peder og Mads: 1) Pe-
der L., Gr. 4, f. 1763, Søn: Erik P., Gr. Lyngh., f. 1787, Sønner: Niels E.,
Snedker, Gr., f. 1813, og Hans E., Hmd. Gr., f. 1818, hvis Søn er Jens Fr. H.,
Hmd. Gr., f. 1860. 2) u. Mads Larsen, Sn. 2, havde Sønnerne Niels og Jens.
A) Niels M., Sn. 2, f. 1786, hvis Sønner var: Lars Nielsen, Sognefgd. Gr., f.
1820, Søn: Niels P. N., Sognefgd. Gr., f. 1868, og Peder Nielsen, Sn. 2, f. 1823,
Søn: Karl P., Sn. 2, f. 1877. B) Jens Madsen, Gr. Lyngh., f. 1787, Sønner:
Lars Jensen, Gr. Lyngh., f. 1814, der havde Sønnerne: a) Peder Larsen, fh.
Købmand i Eng., f. 1846, hvis Søn, Vilh. Larsen er Parc. i Eng. — b) Hans
Larsen, Gr. Lyngh., f. 1850, og c) Mads L., Urmager, Gr., f. 1852. Jens Mad-
sens 2den Søn, Kristen Jensen, Hmd. p. Ellinge Lyng, f. 1817, Søn: Peder
Kristensen, f. 1842, Hmd. i Eskildstrup, bor nu i Vig.

Thomas Nielsen, Pl. 4, f. 1725, Søn: Niels Th., Od. 1 (1754—1831), der
havde 3 Sønner: Lars, Peder og Søren. 1) Lars Nielsen, Od., f. 1805, hvis
Sønner er: a) Niels L., Od., f. 1834; b) Peder L. Pl., f. 1842, Søn: Lavrits
Peder Larsen, Parc. Pl., f. 1873. c) Kristen L., Parc. Pl., f. 1847, Sønner:
Kristian L., Pl., f. 1875, og Lavrits L., Att. — 2) Peder Nielsen, Hmd. Sn., f.
1800, Søn: Søren Pedersen, Hmd. Fr., f. 1828, Sønner: Skomager Kristian
S., Fr., og Lavrits S., Hmd. Fr. — 3) Søren Nielsen, Hmd., Att., f. 1803, Søn:
Niels S., Bmd., Holte, f. 1832, der ikke har mandl. Eftk.

Kristen Nielsen, Pl. 2 (1700—74), Sønner: Ole og Jens. 1) Ole Kristen-
sen, Hmd. Eng., f. 1746, Søn: Jens O., Gr. Lyngh., Søn: Ole J., Gr. Lyngh.,
f. 1806, Søn: Jens O., Gr. Lyngh., f. 1845. 2) Jens Kristensen, Gr. 8 (1748—
1822), Søn: Mads J., Gr. 8 (1786—1847), Sønner: Mads M., Hmd. Pl., f. 1821,
og Peder M., Frenderupgd., f. 1837. En Søn af Peder M., Fridof M., er
Gaardejer i Asnæs Sogn.

Mads Kristensens, Torrendrup, Slægt: Mads Kristensen, Torr., d. 1730. —
Mads Madsen, Gd. 3, 1726—74, — Peder Madsen, Gdstr. 3, 1764—1802, der
havde 2 Sønner: 1) Hans Pedersen, Hmd. Herr., f. 1800, hvis Sønner var
Jørgen Hansen, Hmd. Herr., f. 1840, og Hans H., Væver, Torr., f. 1847.
2) Jens Pedersen, Gr. 13, f. 1798 — Peder Jensen, Gr. 13, f. 1873, hvis Søn,
Anders Jensen, nu har Gr. 13b.

Svend Olsens Slægt. Svend Olsen. Pl. 5, d. 1708 — Hans Svendsen,
Pl. 5 — Jens Hansen, Pr. 6, f. 1716 — Niels Jensen. Pr. 6, f. 1755 — Mads
Nielsen, Skomager, Gd., f. 1779 — Jens Madsen, Hmd., Gr., f. 1815 — dennes
Sønner: Ole Jensen, Gr. Lyngh., f. 1838, Lars J., Pr., f. 1843, og Jens J.,
Hmd. Gr., hvis Søn, Jens P. Jensen, er Statshmd. i Gr.

Lars Jørgensens Slægt. Lars Jørgensen, Hmd. Gr., 1694—1751 — Niels
Larsen, Gr., 1724—1805; han havde 2 Sønner: 1) Jørgen Nielsen, Gr. 1.,
1768—1807, hvis Sønner var: a) Lars Jørgensen, Tømrer, Pl., f. 1796, b) Kris-
ten Jørgensen (hvis Sønner er Jørgen Kristensen, Sn. 11, der døde 94 Aar
gl. og boede hos Sønnen, Hans Jørgensen i Sn. 8; og Jens Kristensen, der

døde 1919, 92 Aar gl. og boede hos Sønnen Kristen Jensen, Pl. 4), c) Mads Jørgensen, hvis Søn, Nikolaj Madsen, bor i Gr. 2) Lars Nielsen, Gd. 9, 1759—1807, hvis Sønner var: Jens Larsen, Gd. 9, 1795—1824, (hvis Søn, Niels Jensen, var Parc. i Gr., f. 1823) og Lars Larsen, der efterfulgte Broderen i Gd. 9 og hvis Søn var Jens Larsen, Parc. Gd., f. 1830.

Ole Nielsen Krogs Slægt. Ole Nielsen Krog boede i Od. 9. Aar 1683 — Lars Olsen, Skovfoged, Od. 4, 1696—1761 — Ole Larsen, Eng. 2, 1747—1828, der havde Sønnerne Anders, Søren og Mads. 1) Anders Olsen, Gr. 13, 1787—1831, hvis Søn var Peder Andersen, Gd. 4, f. 1823. 2) Søren Olsen, Eng. 9., f. 1793, der havde Sønnerne Peder og Ole. Peder Sørensen, Gr. 9, f. 1825, hvis Søn er Niels Peder Pedersen, der har afstaaet Gaarden til Sønnen, Valdear Pedersen. 3) Mads Olsen, Herr. 6, f. 1796, der havde Sønnerne Peder Madsen, Parc. Herr., f. 1824, hvis Søn er Hans Peder Pedersen, Pr. 7, og Kristen Madsen, Herr. 6, f. 1831, hvis Søn er Kristian Madsen, Herr. 6.

Gregers Villumsens Slægt. Gregers Villumsen, Gr. 9, 1680—1740 — Hans Gregersen, Gr. 9, 1714—1785 — Kristen Hansen, Gr. 9, 1747—99 — Hans Kristensen, Gr. 9, f. 1781, der havde Sønnerne: Kristen Hansen, Sognefdg., Gr. 1, f. 1876, Anders H., Gr. 9, f. 1821, Hans H., Asnæs, f. 1824, Niels H., Pl. 3, f. 1827, hvis Søn, Hans Chr. Nielsen har Pl. 3, og Lars H., hvis Søn, Hans Kr. Larsen har Gd. 1.

Thomas Thomasen Kynemundts Slægt. Th. Th. Kynemundt, Att. 2, Lieutenant, f. i Reval i Lifliand, faldt i Slaget v. Helsingborg 1710 — Th. Thomasen Kynemundt, Att. 2, 1676—1756 — Th. Thomasen Kynemundt, Att. 2, 1713—66 — Jens Thomsen, Att. 2, f. 1742 — Thomas Jensen, Ods. 6, 1773—1836 — Peder Thomsen, Ods. 6, f. 1806, hvis Sønner er: Hans Pedersen, Ods. 6, f. 1840, Thomas P., Ods., f. 1843, og Niels P., Att., f. 1846, hvis Søn er Jens Frederik Pedersen, Att., f. 1890.

Albert Kristensens Slægt. Alb. Kristensen, Att. 3, 1689—1740 — Jørgen Albertsen, Att. 3, 1754—1830 — Kristen Jørgensen, Att. 3, 1792—1847, der havde Sønnerne Anders, Niels, Jørgen og Jens. 1) Anders Kristensen, Gr. Lyngh., f. 1830, hvis Søn er Laurits Andersen, Gr. Lyngh., f. 1876. 2) Niels Kristensen, Ods. 2, f. 1835, hvis Søn er fhv. Folketingsmand Ferdinand Nielsen, Ods. 2. 3) Jørgen Kristensen, Holte, f. 1836 og 4) Jens Kristensen, Parc. Holte, f. 1843.

Hans Nielsens Slægt. Hans Nielsen boede i Gr. 4 1703 — Jens Hansen, Holte, 1729—1803 — Peder Jensen, Att. 7, f. 1856 — Jens Pedersen, Att. 7, f. 1809; han havde Sønnerne: Peder Jensen, Att. 7, f. 1835, hvis Søn er Kristian Pedersen, Hmd. Att., og Niels Jensen, Parc. Att. (Egenos), f. 1843.

Peder Olsens Slægt. Peder Olsen, Att. 6, 1672—1742 — Niels Pedersen, Att. 6, f. 1720 — Niels Nielsen, Od. 6, 1764—1837 — Hans Nielsen, Eng. 1, f. 1799, der havde Sønnerne: Niels Hansen, Eng. 1, f. 1841 og Peder H., Eng., f. 1843, der døde ugift, samt Jens Hansen, Herr., f. ca. 1852.

Lars Andersens Slægt. Lars Andersen, Hmd. Gr., 1686—1740 — Kristen Larsen, Hmd. Herr., 1736—1811 — Anders Kristensen, Hmd. Herr., f. 1779 — Lars Andersen, Gd. 10 — Peder Larsen, Inds. Ods. efterlod sig ikke Sønner.

Peder Sørensens Slægt (Sneglerup). Peder Sørensen, Sn. 9, før Hmd. og Møllersvend i Engelstrup, 1695—1757 — Jens Pedersen, Sn. 10, 1743—

1824 — Ole Jensen, Sn. 10, f. 1773, der havde Sønerne: 1) Niels Olsen, Sn. 10, f. 1814, hvis Søner er Ole Nielsen, Sn. 10, nu boende i Engelstrup, og Jens N., Kbmd. i Sneglerup; 2) Jens Olsen, tidl. Købmd. i Sn., f. 1817 og 3) Peder Olsen, Hmd. Gd., f. 1808, hvis Søner er: Niels Pedersen, Tømmer, Fr., f. 1836, Jens Pedersen, Sn., f. 1838, Hans Pedersen, Sn., f. 1840 (hvis Søn er: Kristian Pedersen, Hmd. Sn., f. 1882), og Peder Pedersen, Gd., f. 1845, hvis Søn er: Niels Peder Pedersen Gd. f. 1879.

Anders Mogensens Slægt (Torrendrup). Anders Mogensen, Torr., 1704—52 — Peder Andersen, Herr. 5, 1744—1870 — Niels Pedersen, Herr. 5, 1781—1839, der havde Sønerne: Peder Nielsen, Gd. 7, f. 1816 og Anders N., Herr. 5, f. 1818, hvis Søn er Mads Peder Andersen, Gd. 2; dennes Søn: Anton Andersen, Gd. 2.

Peder Sørensens Slægt (Grevinge). Peder Sørensen, Gr. 12, boede der 1739 — Mads Pedersen, Gr. 12 — Mads Madsen, Hmd. Gr., f. 1776, boede i fhv. Købmand Weitzmanns Hus — Mads Madsen, Hmd., Herr., f. 1800, der havde Sønerne: Peder Madsen, Hmd. Herr., f. 1830 og Hans M., Hjulmand, Asnæs.

Anders Larsens Slægt (Engelstrup). Anders Larsen, Eng. 4, 1669—1740 — Peder Andersen, Eng. 4, 1714—52 — Niels Pedersen, Sognefgd., Eng. 4, 1745—1829 — Peder Nielsen, Sognefgd., Pl. 5, 1769—1825, der havde Sønerne: 1) Lars Pedersen, Att. H., f. 1834 (hvis Søn var Peder Larsen, Att. H., f. 1840) og 2) Mads Pedersen, Pl. 5, hvis Dtr. blev g. m. Lars Peder Nielsen, der er Fader til Peder Larsen, Pl. 5.

Niels Nielsens Slægt (Atterup). Niels Nielsen, Att. 1, f. 1712 i Vig Sogn — Niels Nielsen, Att. 1, f. 1766, der havde Sønerne: 1) Niels Nielsen, Att. 1, f. 1801, hvis Søner er Søren Nielsen, Att. 1, nu Gd. 7, f. 1838; dennes Søn Kristian N., Gd. 7. 2) Hans Nielsen, Att. 4, f. 1793, hvis Søner var Niels Hansen, Att. 4, 1821—84 (dennes Søn Niels Nielsen, Att. 4, har nu solgt Gaarden) og Jens Hansen, Pl., f. 1818, hvis Søn var Niels Jensen, Hmd. Pl., f. 1850; dennes Søn er Fisker Laurits Peter Jensen, Att., f. 1887.

Peder Nielsen Odbo's Slægt. Peder Nielsen Odbo, Gd. 4, omtr. 1740 — Niels Pedersen Odbo, Gd. 4, 1688—1757 — Hans Nielsen Odbo, Sn. 9, 1714—1802 — Kristen Hansen, Sn. 9, f. 1761 — Niels Kristensen, Sn. 9, f. 1791 — Kristen Nielsen, Pr. 2, f. 1823 — Niels Kristensen, Pr. 2, hvis Søn er Mads Kristian Kristensen, Pr., f. 1887.

Kristen Kristiansen Skyttes Slægt. Kr. Kristiansen Skytte, Eng. 3, 1700—72. — Kristian Kristensen (»Kristian Skytte«), Hmd. Eng., 1750—1825. — Jens Kristiansen, Herr. (druknede till. m. sin Hustru 20 Marts 1838 ved at gaa over Isen paa Lammefjorden.) — Søren Jensen, Lyngh., f. 1835, hvis Søn var Hmd. Jens Sørensen, Sn. d. 1907; dennes Søn er Detailhdl. August Sørensen, Pr.

Konrad Mikkelsen Retz's Slægt. Konrad M. Retz, Pr. 2, 1687—1752. — Søren Konradsen, f. 1750. — Jens Sørensen, Gr. 10, 1789—1828. — Hans Jensen, f. 1821. — Jens Peter Hansen, Snedker, Gd. f. 1848.

Mads Soldats Slægt. Mads Soldat, Pr., 1695—1745. — Peder Madsen, Hmd., Holte, 1735—85, Albret Pedersen, Att. Overdrev, f. 1778. — Peder Albretsen, Hmd., Holte, f. 1809. — Søren Pedersen, Hmd., Holte, f. 1837; ingen Søner.

Hans Pedersens Slægt (Gundestrup). Hans Pedersen, Gr. 5, 1692—1744. — Svend Hansen, Herr. 7, 1726—98. — Hans Svendsen, Herr. 7, 1752—1835. — Svend Hansen, Herr. 7, f. 1804. — Hans Svendsen, Herr. 7, f. 1840; hvis Søn er Arbejdsmd. Lavrits Hansen, Fr., f. 1868.

Jens Hansen Køges Slægt. Jens Hansen Køge, Hmd., Herr., d. 1723. — Hans Jensen Køge, Hmd., Herr., 1721—97. — Hans Hansen, Gr. 13, f. 1776. — Mads Hansen, Gr. 13, f. 1813. Ingen mandl. Efterk.

Anders Pedersens Slægt. Anders Pedersen, 1721—79, kom fra Vig Sogn. — Anders Andersen, Torr. 2; 1755—1820. — Kristen Andersen, Torr. 1, f. 1790, d. ca. 1870. — Anders Kristensen, Torr. 2, f. 1835.

Niels Jensen Vindings Slægt. Niels Jensen Vinding, Od. 2, 1673—1750, f. i Vindinge ved Roskilde. — Jens Nielsen Vinding, Att. 6, 1722—97. — Jens Madsen, Forpagter, Gr. 1767—1839. — Peder Jensen, Gr. Lyngh., f. 1808; ingen Sønner.

Søren Rasmussens Slægt. Søren Rasmussen («Søren Præst»), Pr. 3, 1706—71. — Kristian Sørensen, Pr. 3, 1747—1815, der havde Sønnerne: 1) Kristian Kristiansen, f. 1813, hvis Sønner er Jens Kristiansen, Hmd., Gd., f. 1850, og Peder Kristiansen, Hmd., Holte, f. 1837. 2) Jens Kristiansen, Hmd., Gr. Lyngh., f. 1780, hvis Søn var Niels Jensen, Hmd., Gr.; dennes Søn Niels Nielsen, Hmd., Gr.

Hans Nielsen Holsts Slægt. Hans Nielsen Holst kom fra Aastofte, Asnæs Sogn, 1728—1812. — Niels Hansen Holst, Gr. 1, 1770—1831, havde Sønnerne: 1) Peder Nielsen, f. 1797, hvis Sønner var Jens Pedersen, Parc. Att., f. 1818 (dennes Søn, Kristian Martin Pedersen, har nu Ejendommen), og Niels Pedersen, der rejste til København. 2) Jens Nielsen, f. 1807, hvis Sønner er: Hans Jensen, Sadelmager, Sn., f. 1850, og Niels Jensen, Skrædder, Gd., f. 1842. Ingen af disse Brødre har Sønner. 3) Niels Nielsen, Gr. 1, f. 1799, hvis Sønner var Niels Nielsen, Møller i Engelstrup, og Mads Nielsen, Grevinge; dennes Søn er Bmd. Niels Peter Nielsen, Gr.

Klavs Eriksens Slægt. Klavs Eriksen, Sn., 1724—83, kom fra Veddinge. — Erik Klavsén, Sn. 1, 1754—1817. — Klavs Eriksen, Sn. 1, 1790—1833, havde Sønnerne 1) Peder Klavsén, Gr. 2, f. 1824, hvis Søn, Lavrits Pedersen, har solgt Gaarden, og 2) Erik Klavsén, Hønsinge.

Klavs Olsens Slægt. Klavs Olsen kom fra Kjeldstrup, Gr. 11, 1764—1825; blev 1786 g. m. Maren, en Dtr. af Jakob Pedersen, Gr. 11, der var Rytter Peder Lavridsens Søn. Klavs Olsen havde to Sønner: 1) Peder Klavsén, Gr. 11, f. 1799, hvis Søn, Klavs Pedersen, havde Gr. 11; dennes Søn, Hans Peter Klavsén, Gr. 2) Klavs Klavsén, hvis Søn var Anders Klavsén, Gr. Lyngh.; dennes Søn, Hans Andersen, Gr. Lyngh., f. 1833, hvis Søn, Jens Peter Hansen, har en Herre-Ekviperingsforr. i Grevinge og er Fmd. f. Sogneraadet, f. 1860.

Jørgen Hansens Slægt. Jørgen Hansen, Att. H., 1728—73. — Hans Jørgensen, Att. H., 1758—1825. — Niels Hansen, Att. H., f. 1796. — Niels Nielsen, Ods. — Hans Nielsen, Drejer, Holte. — Lavrits Kristian Nielsen, Skomager, Holte, f. 1878.

Niels Akselbo's Slægt. Niels Akselbo kom her ind fra Sverig under Krigen 1700—20. — Gudmand Nielsen, 1714—1800. — Søren Gudmandsen,

Eng. 1, 1755—1828. — Niels Sørensen, Hmd., Herr., f. 1792. — Søren Nielsen, Hmd., Eng., der døde uden at efterlade mandl. Efterk.

Søren Bentsens Slægt. Søren Bentsen, Fr. 2, 1741—84, havde Sønerne: 1) Bent Sørensen, Hmd., Holte, f. 1774, hvis Søn, Niels Bentsen, havde Fr. 2, f. 1799; hans Søn var Søren Nielsen, Parc., Sn., f. 1829, og dennes Søn, Karl Sørensen, der døde 1917. 2) Erik Sørensen, Att. 6, f. 1779, hvis Søner var: Lars Eriksen, Møller i Fr., f. 1834 (dennes Søn, Jens Peter Eriksen, har Att. 3), og Niels Eriksen, Parc. Pl., f. 1844; d. 1918.

Peder Olsens Slægt. Atterup: Peder Olsen, Att. 5, 1678—1742. — Niels Pedersen, Od. 5, f. 1820; Søner: a) Niels Nielsen, Od. 5, 1764—1837; Søn: 1) Anders Nielsen, f. 1811, havde Gdstr. 11 og efterfulgtes af Sønnen Ole Andersen; 2) Kristen Nielsen, Od. 5, f. 1808; Søn: Jens P. Kristensen, Od. 5, nu Holte. b) Jens Nielsen, Od. 3, 1751—1815; Søn: Anders Jensen, Eng., f. 1780; dennes Søn var Jens Andersen, Eng., f. 1815, hvis Søn, Anders Jensen, er Fisker og bor i Gundestrup.

Nulevende mandlige Ætlinge af Slægterne.

(Tallene henv. til Bogens Sidel.)

Grevinge.		Herrestrup.	
Kristen Hansen	215	Thomas Nielsen	215
Niels P. Nielsen	215	Jens Nielsen	215
Kristian Nielsen	215	Mads P. Sørensen	215
Povl Nielsen	215	Kristian Madsen	217
Jens Fr. Hansen	216	Jens Hansen	217
N. P. Nielsen, Sgf.	216		
Hans Nielsen, Skomager	215	Gundestrup.	
Anders Jensen	215	Anders Nielsen	214
Jens P. Jensen	216	Peder Pedersen	217
Hans Jørgensen	216	Vald. Pedersen	217
Anders Jensen, 13 b	216	Hans Larsen	217
Lavrits Andersen	217	Niels P. Pedersen	218
Nikolaj Madsen	217	Anton Andersen	218
Niels Nielsen	219	Kristian Nielsen	218
Hans Jensen, Sadelmager	219	Jens P. Hansen	218
Bmd. N. P. Nielsen	219	Jens Kristiansen	219
Jens P. Hansen	219	Ole Andersen	220
Hans P. Klavsen	219	Anders Jensen	220
Hans Larsen	216		
Mads Larsen	216	Plejerup.	
		Anders Nielsen, Skrædder....	215
		Niels Andersen	215
		Kristen Jensen	217
		Hans Nielsen	217
		Peder Larsen	218
Engelstrup			
Vilh. Larsen	216		
Ole Nielsen	218		
Fhv. Kbmd. Peder Larsen ...	216		

Kristian Larsen	216	Sneglerup.	
Peder Sørensen	215	Karl Pedersen	216
Lavrits P. Larsen	216	Jens Nielsen	218
Kristen Larsen	216	Kristian Pedersen	218
		Kristian Pedersen	218
Atterup.			
Jakob Nielsen	215	Holte.	
Lavrits Larsen	216	Martin Larsen	214
Jens Fr. Pedersen	217	Lars Kr. Nielsen	219
Kristian Pedersen	217	Jens P. Kristensen	220
Lavr. P. Jensen	218	Anders Nielsen	215
Kr. Martin Pedersen	219		
Jens P. Eriksen	220	Odstrup.	
		Ferd. Nielsen	217
Prejlerup.			
Hans P. Pedersen	219	Udensogns.	
Mads Kr. Kristensen	218	Peder Nielsen, Fyn	215
Aug. Sørensen	218	Peder Nielsen, Vig	216
		Fridof Madsen, Asnæs	216
		Niels Pedersen, Kbh.	219
Frenderup.			
Lars Madsen	214		
Jens P. Nielsen	215		
Kr. Sørensen	215		
Lavr. Sørensen	216		
Niels Pedersen	218		
Lavr. Hansen	219		

Denne Fortegnelse gør ikke Krav paa at være fuldstændig, men kan let suppleres af stedkendte ved Hjælp af Slægtrækkerne.

Lyder Høyer nævner (S. 8, Note ff) en Del gamle Mænd og Kvinder paa hans Tid. I det fig. skal anføres Navne paa nogle over 80-aarige i Begyndelsen af Aaret 1919:

Sognets ældste Kvinde, Niels Jensens Enke, Sidse, døde 1919, 96 Aar gl., Gdr. Niels Larsens Enke, Odstrup, Ane Marie Kristoffersdtr., 91, Jørgen Kristensen, Sn., Niels Olsens Enke, Dorthe, 94. Jens Kristensen, Pl., 92, Karen Kristine Pedersdtr., Gdstr., 91; Peder Pedersens Hustru, Mariane, Herr., 89; Jens Kristensen, Att., Jens Pedersens Enke, Margrete, Pl., 87. Niels Andersens Enke, Torr., 86. Peder Larsen, Odstr., Lars Jensens Enke, Stine, Pr., Morten Jensen, Gdstr., 85. Søren Jensen, Gr., Anders Nielsens Enke, Maren, Pl., Anders Larsens Hustru, Dorthe, 84. Niels Pedersen, Fr., Lars Hansens Enke, Stine, Pl., Anders Larsen, Att., Peder Kristiansen, Gdstr., 83. Hans Andersen, Gr. Lyngh., Mads Nielsen, Gr., Søren Pedersen, Holte, Ole Mortensens Enke, Bodil Kirstine, Niels Pedersen, Gr. Lyngh., Tømrer Lindgrens Enke, Dorthe Kathrine Olsdtr., Holte, 82. Jørgen Pedersens Enke, Holte, Peder, Madsens Enke, Herr., Anders Kristensens Enke, Torr., Søren Nielsen, Gdstr., og Søren Madsen, Sn., 81. Jens Hansen Odbo, Pl., Kirsten Hansen, Eng., og Niels Pedersens Hustru, Fr., 80.

Lyder Høyer har for alle Sognets Byer givet en Fortegnelse over Bø-mændene i Gaardene indtil hans Tid. I det følgende fortsættes denne Fortegnelse indtil Nutiden.

Grevinge.

Den **1ste Gaard** blev delt i 2 Halvgaarde:

a) Nyt Matr. Nr. 12. Jens Madsen maatte 1764 »formedelst Fattigdom« afstaa sin Halvgaard til 7) Niels Larsen, hvis Hus han fik i Fæste; han døde 1805, 81 Aar gl. efter at have afstaaet Gaarden til Sønnen, 8) Jørgen Nielsen (f. 1765, d. 1807). 9) Sønnen Kristen Jørgensen, f. 1793. 10) Hans Kristensen. 11) Peder Hansen, g. m. Enken. 12) Anders Andersen g. m. en Dtr.

b) Nyt Matr. Nr. 6. Jens Nielsen Winding byttede 1758 med 8) Jørgen Isaksen (Att. 4), der »formedelst Fattigdom og Armod« 1762 byttede med Husmanden, 9) Niels Madsen (f. 1726, d. 1807); hans Datter, Karen, blev 1796 g. m. 10) Niels Hansen Holst (f. 1770, d. 1831), hvis Søn, 11) Niels Nielsen (f. 1799) efter ham fik Gaarden. 12) Sønnen Jens Nielsen (f. 1814). 13) Niels Hansen, g. m. Enken. 14) Nikolaj Nielsen.

2den Gaard. (Matr. Nr. 13). Møllesøgaard. Gl. Lars Hansen var fra Kjeldstrup og blev g. m. Lars Nielsens Enke, Karen Kristoffersdtr. Han blev 1789 overfalden af en omreisende Pranger, ved Navn Thomas, paa Landevejen, ikke langt fra sin Gaard ved et Led mellem Tolsager og Grevinge, som derefter fik Navn af »Thomas-Leddet« og endnu kaldes saaledes. Prangeren slog ham først halvt ihjel, hvorpaa han forlod ham med de røvede Penge; men da han saa, at den overfaldne rejste sig halvt op, kom han tilbage, trampede og slog ham og tog skyndsomst Flugten til Tudse Næs. Lars Hansen døde dog først 8 Aar efter, men led meget Resten af sit Liv. 7) Povl Pedersen fra Aastofte, 1789 g. m. Datteren Karen. 8) Sønnen Lars Povlsen. 9) Peder Klavsen (Sn. 1) købte Gaarden. 10) Sønnen Lavrids Pedersen solgte den til 11) Niels Peter Pedersen, Søn af Niels Pedersen, Att. 6.

3die Gaard (Matr. Nr. 20). Niels Ipsen (f. 1710, d. 1786) blev g. m. Anders Pedersens Enke 1741. 3) Brodersønnen Ip Hansen, f. 1756, d. 1831. 4) Sønnen Kristen Ipsen, f. 1794, 1825 g. m. en Dtr. af Hans Hansen (12. Gd.), 5) Sønnen Hans Kristensen, f. 1828. 6) Sønnen Kristen Hansen.

4de Gaard. a) Matr. Nr. 16. Klokkehøj. Hans Nielsens Søn 4) Peder Hansen, f. 1823, fik den halve Gaard, medens Faderen beholdt den anden Halvgaard; P. H. afstod den 1775 til Sønnen, 5) Niels Pedersen, f. 1752, d. 1823, der afstod den til sin Plejesøn, 6) Lars Andersen, født paa Ovrø; hans Dtr. blev g. m. 7) Peder Ipsen, f. 1805. 8) Sønnen Hans Pedersen, f. 1839, bosatte sig i Karlstad i Sverig, medens Gaarden bestyredes af hans Svigerfader, Jens Pedersen, Søn af Peder Andersen, Pr. 6. 10) Tide-mand. 11) Kristiansen. 12) Jens Karlsen.

b) Matr. Nr. 7. Aamosegaard. Hans Nielsen døde 1758; efter ham kom 4) Hans Andersen, g. m. Dtr. Anna. 5) Erik Andersen, Søn af Anders Thorsen, Torr. 1; han døde 1785, 32 Aar gl.; Enken Sara g. m. 6) Peder

Larsen, f. 1763, Søn af Lars Nielsen, Pl. 5. 7) Sønnen Jens Pedersen, f. 1793. 8) Sønnen Hans Jensen.

5te Gaard. Matr. Nr. 11. Egemosegaard. Jens Madsen, f. 1730, blev 1755 g. m. Enken, Ane Pedersdtr., han døde 1807. 5) Niels Nielsen (»Niels Garder«), f. 1778. Søn af Niels Larsen, Eng. 4, 1807 g. m. Dtr. Karen. 6) Sønnen Niels Nielsen, f. 1810. 7) Ludvig Ludvigsen, Søn af Ludvig Nielsen, Eng. 4, g. m. en Dtr.

6te Gaard. Matr. Nr. 19. Egegaard. Jens Rasmussen, f. 1706, d. 1781. 6) Anders Kristensen, Søn af Kristen Nielsen, Pl. 2; blev g. m. Enken Dorthe Pedersdtr., d. 1827. 7) Kristian Nielsen, Søn af Niels Madsen, Herr. 3, Stedsøn af Hans Nielsen smstds., g. m. Dtr. Inger. 8) Sønnen Kristen Kristiansen, f. 1824. 9) Peder Hansen, Søn af Jens Hansen, Gr. 7, g. m. Datteren.

7. Gaard. Matr. Nr. 18. Maglehøjgaard. Hans Ipsen, f. 1716, d. 1781. 4) Sønnen Lars Hansen, f. 1751; 1781 g. m. Kirsten Larsdtr., Sn., d. 1801. 5) Lars Kristensen, f. 1786, Søn af Kristen Hansen, Gr. 9, g. m. en Dtr., d. 1833. Ved Fæsteledighed gik Gaarden derpaa over til 6) Hans Villumsen, f. 1806, Færgemand i Gd. 6. 7) Sønnen Jens Hansen. 8) Sønnen Herman Hansen.

8. Gaard. Anders Hansen flyttede 1760, hvorpaa Gaarden fæstedes af 6) Anders Olsen, der 1766 p. Gr. a. Fattigdom afstod den halve Gaard til Jens Larsen. Der opstod altsaa to Halvgaarde.

a) Matr. 15. 7) Gl. Jens Larsen, f. 1733, afstod Gaarden 1798 til Sønnen, 8) Anders Jensen, f. 1755, d. 1842. 9) Sønnen Jens Andersen, f. 1807, d. 1869. 10) Sønnen Anders Jensen, f. 1844.

b) Matr. Nr. 17. Anders Olsen blev ved Dom afsat 1773 og Gaarden fæstet til 7) Jens Kristensen, Broder til Anders K. i 6. Gd., f. 1748, d. 1822, g. m. Anders Olsens Dtr., Karen. 8) Sønnen Mads Jensen, f. 1786, d. 1847. 9) Sønnen Peder Madsen, f. 1837, der købte Frønderupgd. og solgte sin Fødegaard til 10) Jørgen Nielsen fra Vig Sogn. 11) Peder Pedersen, Søn af Lars Pedersen, Pr., g. m. en Plejedtr.

9. Gaard. Matr. Nr. 15. Hans Gregersen, f. 1717, d. 1785. 8) Sønnen Kristen Hansen, f. 1747, d. 1799. 9) Sønnen Hans Kristensen, d. 1856. 10) Sønnen Anders Hansen, f. 1821. Gaarden solgt til 11) Hans Peter Klavsen, Søn af Klavs Pedersen, Gr. 11.

10. Gaard. a) Matr. Nr. 14. Vestgaard. Aleksander Madsen, der døde som Husmand 1788, afstod Gaarden 1776 til 6) Søren Konradsen, Søn af Konrad Mikkelsen i Pr., f. 1750, 1776 g. m. Anna Madsdtr. Efter ham 7) Sønnen Jens Sørensen, f. 1789, d. 1828. 8) Ole Madsen, g. m. Enken. 9) Jens Kristensen, g. m. Ole Madsens Steddatter. 10) Peder Nielsen, Søn af Niels Andersen, Sn. 3.

b) Matr. Nr. 10. Lars Jensen døde 1789; Sønnen 7) u. Jens Larsen, f. 1756, 1781 g. m. Ellen Jensdtr.; han byttede Gaard med 8) Hans Nielsen Holst fra Aastofte. 9) Anders Hansen, Søn af Hans Ipsen, Gr. 7, blev 1803 g. m. Dtr. Ane Kirstine. 10) Kristoffer Vilhelm Nielsen, f. 1803, Søn af Skolelærer Nielsen i Herrestrup, blev 1831 g. m. Dtr. Han døde 1886. 11) Sønnen Hans Kristoffersen. 12) Vilhelm Kristoffersen, en Brodersøn.

11. Gaard. Matr. Nr. 9. Elmegaard. Jakob Pedersen, f. 1719, var en

Søn af Rytter Peder Lavridsen i Gr., blev g. m. Enken, Ellen Klavsdr., og døde 1786. 6) Klavs Olsen fra Kjeldstrup blev 1786 g. m. Dtr. Maren, han er født 1764, d. 1825. 7) Sønnen Peder Klavs, f. 1799. 8) Sønnen Klavs Pedersen. 9) Theodor Hansen. 10) Herman Olsen.

12. Gaard. a) Matr. Nr. 8. Grevingegaard. Kresten Madsen afstod 1765 den halve Gaard til 8) Søren Jensen, han blev afsat ved Lov og Dom 1773. 9) Mogens Andersen fra Torr., d. 1794. Enken g. m. 10) Ole Andersen, f. 1762, d. 1825. 11) Anders Olsen, g. m. en Dtr. 12) Anders Olsen, g. m. Enken. Han flyttede til Sneglerup og byttede med 13) Hans Andersen, der solgte Gaarden til 14) Karl Nielsen Stoltz; denne bestyrede senere Gaarden for 15) Muremester Larsen fra København, til hvem den maatte afstaaes. Derefter har Gaarden været i fleres Eje; en Del af den er udparcelleret; Hovedparcellen ejes nu af Niels Jørgensen, der kom fra Frølund ved Korsør.

b) Matr. Nr. 21, Maglehøj. Kristen Madsen 1775. 8) Ip Pedersen (»gamle Ip«), Peder Ipsens Søn i Holte, der døde 1811, efterfulgt af Stedsønnen, 9) Niels Larsen. 10) Jens Pedersen. 11) Sønnen Peder Jensen. 12) Sønnen Anders Jensen.

13. Gaard. (Matr. Nr. 4.) Efter Peder Sørensen kom Sønnen, 13) Mads Pedersen, f. 1743; 1765 g. m. Ane Jensdr.; d. 1785. Om ham og Gmd. Jens Nielsen af Sneglerup meddeler Provst Rasmussen i Kaldsbogen, at de hver blev »begavede« med en Bibel af den »veltænkende Stistrups Legat«; endv. skriver han, at »de begge er skikkelige, fattige og dueelige Mænd, og det, som dog er en besynderlig Lykke: deres Koner ligeledes, da dog den ene Part ikke sjælden er den anden ulig, — og endnu dertil her de den Fortjeneste at være Forældre til et halvt Dusin veltegnede Børn«. 14) Klavs Pedersen, f. 1755, en Søn af Peder Mogensen i Gr., g. m. Enken, d. 1822. Der blev 5. Jan. 1790 af Rentekamret bevilget ham 50 Rdl. til hans Gaards Udflytning; Gaarden skulde være udflyttet inden næstk. Sept. Mds. Udgang, hvorefter han kunde vente sig mere Bygningshjælp. Han fik 5. April 1791 12 Rdl. til. 15) Hans Hansen, Kirkeværge, f. 1776, Søn af Hmd. Hans Jensen i Herr.; 1799 g. m. Ane, Klavs Pedersens Steddr. 16) Mads Hansen, Sønnen, f. 1813; 17) Jakob Henriksen, g. m. en Dtr.

Endv. henhører nu til Grevinge en Gaard, der før hørte til Atterup (8. Gd.), nu Matr. Nr. 22 og 23 i Grevinge. Som det ved Atterup er bemærket, blev Gaarden under Mads Hansen flyttet til Grevinge⁸⁶⁾; han efterfulgtes af Sønnen 6) Lars Madsen, der blev afsat. I Steden for blev indsat 7) Mads Jensen, der var Kusk paa Ellingegaarden; hans Dtr. blev g. m. 8) Hans Madsen, f. 1842, Søn af Mads Hansen, Gr. 12. 9) Sønnen Mads Madsen.

⁸⁶⁾ Senere afdøde Lærer Blom i Grevinge mente, at Gaarden var kommen til Grevinge i Pastor Bangs Tid; Bylaget vilde nemlig ikke optage Mads Jensen i Bylaget, fordi Gaarden hørte til Atterup; Pastor Bang udvirkede dog, at han blev optaget, men det gik hemmeligt til. Sønnen, Jakob Madsen, har fortalt Blom, at han gik som Bud mellem Faderen og Præsten, fordi Mads Jensen ikke turde selv, idet han derved vilde henlede Bymændenes Opmærksomhed derpaa. Det erindres ikke, hvilke Midler Præsten brugte; men Blom havde hørt, at Bysmeden spillode en Rolle ved den Lejlighed.

Til Grevinge By hører **Lynghusene**, som blev byggede — 12 i Tallet — ved Udskiftningen 1790. Efter Forordningen var det bestemt, at der ved Udskiftningen skulde bygges et Hus paa hver Gaardlod; desuagtet blev der baade i Grevinge, Sneglerup, Atterup og Plejerup udlagt samlede Jordlodder til Husmændene, og det af den sletteste Bønitet, hvilket fik Lov at gaa, fordi Husmændene fandt sig i det, og ingen klagede.

• Et **Fattiges Hus**, meddeler L. H., byggedes 1741 af Sognets Bønder og vedligeholdtes af dem; det bestod af 5 Fag med »Indgang og Ildsted i det midterste«; det kan rumme 4 à 6 Lemmer og har intet Inventarium uden 4 Sengesteder (Kaldsbogen). »De fattige nød maanedlig 1 Skp. Rug, 1 Skp. Byg og 1 Sk. danske i Sulepenge, saa og desforuden kan hver efter deres Omstændigheder faa aarligen Pengø af Herredskassen.« (Indberetning fra Provst Cruse 1758.)

Dette Fattighus maa ikke have været videre solidt bygget, thi ca. 30 Aar efter skriver Provst Th. Rasmussen, der 1774 kom til Grevinge, i Kaldsbogen, at det ved hans Ankomst dertil var saa brøstfældigt, at det knap uden Fare kunde beboes. Han lod det derfor med Sognemændenes Samtykke nedrive for paany igen at opbygge og indrette med 4 Stuer, »saavel som ogsaa noget bekvemmere og smukkere end tilforn«. Dette var der maaske ikke Vilje og næppe Evne til hos Sognefolket, og han benyttede derfor en Del af en Gave fra hans Broder, Tage Erasmus, Kommandant i Christiansborg i Guinea, dertil. Nu kom alt paa rette Fod: Vinduerne blev malede baade ud- og indvendig, Loftsrum afdelte og Tørvehus m. m. indrettet. »1779 forsynede jeg, alt af min gode Broder Erasmis vedholdende Gave — ham Gud derfor lønne! — bemeldte Fattighus til bestandig Inventarium med 4 nye Jern-Kakkelovne, nemlig en til hver Stue, 8 faste Sengesteder, 2 til hver Stue, 1 Bibel i den ene Stue og et nyt Testamente efter Bibelrevisionens Udgave. I hver af de andre 3 Stuer 1 Hylde og 1 Skammel, 2 Køkkener med Jern-Stang og Kjedels-Krog og dertil i det søndre Køkken en liden indmuret Kobberkedel.« »Det nordlige Køkken er siden ved en ærlig Bondes, neml. Niels Ipsens af Grevinge, hans Gave med ligedan Kobber-Kedel forset.«

1787 giver Provst Rasmussen i en Indberetning til Rigsdagen en Skildring af Tilstanden under Dyrtiden 1787. De fattiges Tal opgives i et Tal af 37, deraf 8 Krøblinge, 6 sengeliggende, 8 udlevede, 4 faderløse, Resten bettelarme Husfolk og Inderster, »som i disse dyre Aaringer har været færdige at sulte ihjel, og som Antallet har været i afvigte Aar kan man ongefæhr forestille sig, det i nogle Aar endnu bliver.« Næsten alle Husfolk var blevne saa forarmede, at de hverken havde at sidde eller ligge paa, »næppe at skule sig, da alt indtil Rokken, Dynen og Linnedet har maattet springe for Føden.«

Han længes efter de kgl. Spinde- og Arbejdsskoler, som man for lang Tid siden fik Haab om, og han anbefaler Husfliden, men savner Midler til Materialier og Sikkerhed for Afsætning. Han kender i Sognet Dreng, som har gjort Skeer, Træsko, Drejer- og Bøkkersager, »men de maa lade

Hugge-Blok og Drejer-Lad staa for ej at forhugge eller fordærve en Pind.« En vakker Dreng havde bundet 2 Par meget smukke og gode Strømper; de blev forevist for Landhusholdningsselskabet; men man nøjedes med at rose den flinke Dreng for hans Arbejde; om Belønning eller Hjælp til Afsætning var der ikke Tale. »Nu sover og sladrer han de lange Vinter-Aftener hen ligesom de andre.«⁸⁷⁾

Grevinge Kirke,

der synes at være opført i Begyndelsen eller første Halvdel af det 12. Aarh., har oprindelig bestaaet af et 23. Al. 9" langt og 11 Al. 21" bredt Skib, og et Kor, hvis Dimensioner og Form ikke længer kan angives paa Grund af senere foretagne Forandringer. Den er opført i Rundbuestil, og til Hovedmateriale i Murene har man anvendt den raa eller kløvede Kampesten, medens Vindues- og Dørindfatningerne er udførte i Fraadsten. Skib og Kor, der var overdækkede med Bjælkelofter, modtog Lyset igennem smaa rundbuede Vinduer, af hvilke Skibet har haft 2 paa Nord- og 2 paa Sydsiden. »Kirken gjorde et festligt Indtryk; i den dæmpede Belysning straaede de gyldne Altere, oplyste af Kerterne, og rundt om paa Væggene var i lange Rækker malet hellige Billeder, de fattiges Bibel, som det kaldtes. Fra Køret lød Præsternes Sang, derfra blev Evangeliet læst op og Monstransen løftet ved Messeofferet, medens Skyer af Røgelse steg i Vejret. Den enfoldige Menighed knælede paa Stengulvet med en Følelse, som var den kommen ind i Himlens Forgaard, og forstod kun dette, at det var godt at komme ind til Jesus Kristus.«⁸⁸⁾

Som det synes ved Slutningen af det 14. eller Begyndelsen af det 15. Aarh. nedbrød man det gamle Kor og forlængede Skibets Mure mod Øst, saaledes at Kirken kom til at danne et overalt lige bredt Rum uden nogen Skillemur, hvorover 5 Fag spidsbuede Krydshvælvinger spændtes. Omtrent ved samme Tid tilbyggede man Kirken et anseligt Taarn, hvis inderste Stokværk overhvælvedes og sattes i Forbindelse med Skibet ved en spidsbuet Arkade (Buestilling). Paa Taarnets Sydside lige ved Jorden er indmuret en Sten med Palmeornament, vist fra Kirkens ældste Tid. Hvælvings Ribber danner et smagfuldt Stjernemønster, og paa den nordre og søndre Væg ses ret smukke Vinduesblindinger. Foruden Taarnet føjede man endnu tre andre Tilbygninger til Kirken, nemlig et overhælvvet Sækristi, et Kapel med fladt Loft til dens Nordside, og et Vaabenhus, ligeledes med fladt Loft, til dens Sydside. Alle disse Tilbygninger er opførte af store, røde Tegl, murede i Munkeskifte, og har takkede, med Blindinger smykkede Gavlē.

Skibets Hvælvinger har været prydede med Kalkmalerier, af hvilke Levninger endnu ses paa Sydsiden af den anden Hvælving, regnet fra Øst. Disse bestaar i en kvindelig Figur med Glorie om Hovedet og et Sværd i

⁸⁷⁾ Kalksbogen II.

⁸⁸⁾ Efter et Foredrag af J. Kornerup 1897. (Kirkeh. Sml. IV. R. 10. B.) Den øvrige Beskr. af Kirken efter Optegnelser i Nationalmuseets Arkiv.

Haanden (den hellige Katharina)⁸⁹⁾, og en nøgen Kristusfigur med en Palmegren i den venstre Haand og en Svøbe (?) i den højre; tillige ses nogle meget raat opfriskede Ornamentter. — »Kunsten at male Kalkmalerier kom fra Syden; i den ældste Tid var det Munkene, som øvede Malerkunsten; omtrent midt i det 13. Aarh. gik den over i Lægfolks Hænder. Man malede paa vaad Kalk. Kalkmalerierne stammer fra 1100 til Reformationstiden, ja, selv efter denne. Den senere Middelalders Kalkmalerier blev udført paa tør Kalk; men efterhaanden gaar Kunsten tilbage og Raaheden tager Overhaand.«⁹⁰⁾ Kirken er 1865 restaureret under Etatsraad Chr. Hansens Ledelse.

Kirkeklokkerne.

Inskriptionen paa den store Klokke skal læses saaledes: Splendor. sy-
dus. anglic. est. ortus. botulphus. fructum. suu. i. tepor. suo. datur. dns. an-
dreas. petri. capellan.⁹¹⁾ ecce. an. mdXVIII.

Pastor C. J. Brandt har om denne Indskrift meddelt mig: »Om Klokke-
indskriften i Grevinge skulde være Begyndelsen af en Hymne til St. Bodolfs
Ære tør jeg ikke benægte: men Desticonet (Dobbeltverset) kan vist godt
være lavet til Lejligheden. Rimeligvis er splendor Forkortelse af Splen-
doris eller Splendoriferum, og Meningen er i al Fald:

Englands straalende Stjerne, Bodolphus, er oprunden, som i sin Tid vil
give sin Frugt.

Uldall bemærker i sit Værk »Danmarks middelalderlige Kirkeklokker«
om denne Indskrift: »Det synes ikke klart af Indskriften, om det er selve
Kirken eller Klokken, der var viet til den nævnte Helgen. Ligeledes er det
vel ogsaa tvivlsomt, om et Mærke i Skjoldet⁹²⁾, som findes paa Klokke-
legemet mod S. Ø., staar som et Støbemærke eller muligt som et Bomærke
for Andreas Petri. Det maa udtrykkelig bemærkes, at Johannes Fastenøve
ellers aldrig viser Støbemærker paa sine Klokker. Forøvrigt findes saa-
danne Mærker ofte paa gamle Klokker, saaledes paa den store Klokke i
Jydstrup og i Lundforlund Kirke; men det er ogsaa her tvivlsomt, at det
er Støbemærker, men af rebuslignende Art.«⁹³⁾

Botholfus el. Botolf, hvis Navn staar paa Klokken, levede i det 7. Aarh.
og kom fra England til Frankrig, hvor han blev døbt. Siden vendte han til-
bage til sit Fædreland, hvor han byggede Kirker og Klostre; bl. a. grund-
lagde han Klosteret Ivanhoe. Han udmærkede sig ved stor Fromhed. I
Danmark synes han at have været meget æret som Helgen; flere Steder,

⁸⁹⁾ Denne Katharina levede i Alexandria paa Kejsers Diokletians Tid (omtr. Aar 300). En senere Tids Digtning fortæller, hvorledes hun ved sin Tro gjorde de dygtigste hedenske Vismænd til Skamme. Da man ingen Vegne kunde komme med hende, lagdes hun paa Pinebænken for at sønderrives ved et Pighjul; men dette sønderbrødes, og hendes Hoved faldt da for Bøddelens Sværd. Hendes Mærke er et sønderbrudt Hjul, men i Reglen findes begge Symboler, Hjulet og Sværdet, forenede. Hendes Navnedag er 25. Nov. (Efter Medd. af Dr. Henry Petersen og efter Brandts Legendesamling, »de hellige Kvinder«.) Hun var de unge Studerendes Helgeninde og tillige god at anraabe for unge elskende.

⁹⁰⁾ J. Kornerup. (Kirk. Sml. IV. R. 10. B.).

⁹¹⁾ Andreas Pedersen var Kirkens Kapellan Aar 1500.

⁹²⁾ Se Lyder Høyers Beskr. af Klokkerne.

⁹³⁾ Kirkeh. Sml. I.

som i Lund, Roskilde og Aalborg (Bodolfi Kirke), blev Kirker viede til hans Ære. I det slesvigske Breviarium findes der paa hans Festdag en Tekst paa 4 Læsestykker.⁹⁴⁾ Hans Navnedag er 17. Juni.

Indskriften paa Krucifixet.

Det anførte Vers er taget af en Salme fra Reformationstiden, »giort om Doctor Morten Luthers siste Ord under de noder:: In manus tuas siungis met etc.«, forf. af Georg Johan, hvilken Salme findes vedheftet et Eksemplar af Peder Palladii: »Nogne deylige Sproock aff den Hellige Scrifft, Køpenh. 1550.« Verset findes der redigeret saaledes:

Gud elskte Verden saa, at hand hengaf
Sin enborne Søn i Syndens straff,
Att huer, som paa hannem tro
Skal aldrig forfaris i Uro,
Men i euig glede hoss hannem bo.«⁹⁵⁾

Efter en ældgammel Bestemmelse skulde enhver Kirke eje et Billede af den korsfæstede i Skulpturarbejde, som skulde ophænges paa et aabent Sted imellem Højalteret og Menigheden, ☩: i Korbuen. I alle vore ældre danske Kirker har der ogsaa hængt store Trækrucifixer i Korbuen, som oftest støttede paa en Tværbjælke og undertiden med Figurer af Jomfru Marie og Johannes ved Siderne. Foruden disse store Krucifixer fandtes der ogsaa smaa af Kobber, som stod paa Højalteret. Præsterne førte dem med sig og lod syge og døende kysse dem. Det blev først ved en Kirkeforsamling i Byzants i Aaret 992 vedtaget og tilladt at afbilde den korsfæstede; de ældste Kristne afbildede ikke Kristus paa Korset af Frygt for Hedningernes Spot.⁹⁶⁾

Paa Taarnets Sydside lige nede ved Jorden er indmuret en Granitsten med et Palmeornament i Basrelief; Stenen synes at tilhøre Kirkens ældste Tid.

Den nuværende Altertavle

er malet af **Adam Müller** og forestiller »Christus, der aabenbarer sig for Disciplene i Emaus«, et stemningsfuldt Billede. Dette Maleri har sin Historie:

1837 konkurrerede Adam Müller, Eddelien og flere andre Kunstnere til den store Guldmedaille. Opgaven var: »David, som opmuntrer Savl ved sit Harpespil.« Prisen blev tilkendt Adam Müller og Eddelien; men da Academiets store Rejsestipendium, 800 Rdl. aarl. i 3 Aar, som følger med den store Guldmedaille, kun kunde gives til én, maatte begge Kunstnerne konkurrere om igen. Opgaven blev nu: »Christus, der aabenbarer sig for Disciplene i Emaus«, og her sejrede Eddelien. Blandt flere tog **Bertel Thorvaldsen** sig

⁹⁴⁾ Hans Olrik: »Danske Helgeners Levned« S. 260.

⁹⁵⁾ Ny kirkeh. Sml. I.

⁹⁶⁾ J. Kornerup: Kirkeh. Sml. V. R. 2. B. S. 230.

det meget nær, at Müller var forbigaaet, og erklærede: »Den Conkurs har Eddeliens Velyndere faaet sat i Gang. Jeg mener for bestemt, at Müllers var det bedste. Som jeg hører, er der udenfor Academiet arbejdet paa en underfundig Maade, men nu vil jeg ogsaa træde op for Müller; han skal rejse! I Morgen gaar jeg til Frederik d. 6te og forklarer ham, hvorledes den Sag er ledet, og skulde jeg ikke faa Kongen paa min Side, saa skal han rejse for min egen Regning!« Da Th. kom hjem fra Kongen, var han meget glad og sagde: »Nu har jeg faaet udvirket, at Kongen lader Müller rejse. Naar han nu blot maa overvinde den Sygdom, som han har paadraget sig af Ærgrelse over alle de Cabaler, der er spillede imod ham.« Müller blev virkelig meget syg og var Døden nær; han kom sig dog saa vidt, at han 1839 kunde rejse til Italien, hvor han forblev indtil 1842, da hans Sygdom antog en saa alvorlig Karakter, at hans Familie maatte hente ham hjem til Danmark. Thorvaldsen besøgte ham ofte, baade da de samtidig var i Italien og her hjemme, og han ytrede altid sin Sorg over, at et saa stort Talent saa tidligt skulde gaa bort; Müller havde selv ytret til ham, at det var det for ham saa pinlige Concursvæsen, der var Aarsag til, at han maatte bukke under. Han døde d. 15. Marts 1844, 9 Dage før Thorvaldsens Død indtraf.⁹⁷⁾ Det er det Billede, som Müller havde malet til Concursen, der blev købt til Altertavlen i Grevinge.

En ny Ramme, forgyldt, rigt ornamenteret, blev 1916 forfærdiget til Altertavlen og er en værdigere Indfatning til det stemningsfulde Billede end den forrige, ret tarvelige Ramme. Men desuagtet er Altertavlen lidt svagt virkende foran den store, nøgne Bagvæg. Til Udsmykning af denne har Maleren **Larsen-Stevns** derfor gjort en Række Udkast med forskellige Motiver. Han loredagde to Udkast: det ene kun ornamentalt Rankeværk, det andet 4 Billedfelter, forestillende: Peter og Johannes i Løb mod Christi Grav, Englen vælter Stenen fra Graven, Christus og Magdalene, og Apostlene, der er ude at fiskè og nu opdager Christus inde paa Land.« Hvis disse Studier, der er malede med kristelig Forstaaelse og i Samklang med Adam Müllers nydelige Billede, var blevne udførte, vilde det have været en Pryd for Kirken og yderligere tjent til at fremhæve den smukke Altertavle. Men Forslaget blev ikke antaget. Forkastelsen tjener hverken Martin Bloch eller Universitetet til Ære. Man berøvede ikke blot Kirken en Prydelse, men en udmærket og lidt forkælet Kunstner den vel fortjente Opmuntring og Glæde, der vilde være beredt ham ved at give ham Lejlighed til at omsætte sine Studier i det store Format og anbragt dem i det rette Rum og det rette Lys. Hvad tænker han selv om den Ting? Han siger i hvert Fald intet; men naar han blader disse Udkast igennem, saa kan han nu og da standse og se frem for sig, helt over til den lille Kirke, hvis Altervæg det havde været hans stille, beskedne Haab at smykke, . . . og hvor meget ligger der ikke i et saadant Blik, der ser det altsammen for sig, som det kunde have været og burde have været, men som det altsaa ikke skulde forundes ham at faa det til.«⁹⁸⁾

⁹⁷⁾ Efter »Træk af Thorvaldsens Kunstner- og Omgangsliv« af Wilckens, S. 38.

⁹⁸⁾ Carl V. Petersen: »Kunstner-Monografier« (I. Niels Larsen Stevns). Dansk Kunsthandel 1917.

En smagfuld udstyret 7-armet **Lysestage** paa Alteret har Universitetet skænket Kirken i Aar, 1920. En **Alterdug**, venetiansk Broderi, er skænket af Enkefru **Dina Biilmann**, Lærer L. B. Biilmanns Hustru, nu boende i København.

Pulpituret.

Pulpituret blev 1854 nedtaget efter Forslag af Prof. Bingesbøll, da det sjældent eller aldrig benyttedes; Kirken fik derved mere Lys fra Vinduet i den vestre Gavl og flere Stole kunde anbringes i Kirkens nederste Del. — Den »flittige« Kirkegang — dels en Følge af Tvang, dels Vanen eller Frygt for Folks ilde Omtale — gjorde i sin Tid Pulpituret nødvendigt; men da Prædikenerne ofte var tørre og kedsommelige — den »rene Lære« var jo Løsenet og hævdedes strengt særlig af Biskopperne Hans Povlsen Resen og Jesper Brochmann — er det ikke mærkeligt, hvad gamle Folk i Grevinge mindes, at Ungdommen, som sad skjult i dette Indelukke, spillede Kort deroppe under Gudstjenesten. Det er heller ikke længer siden, end at det mindedes, ialt Fald for 30 Aar siden, hvorledes det var Skik, at der hver Søndag mødte en Kone med Hvedebrød og Brændevin i Vaabehuset, og at Mændene, naar Prædiken forekom dem at være for lang, gik ud imellem Stunder og tog sig en Hjertestyrkning!

Gaver til Kirken af Etatsraad Chr. Friis Rottbøll.

1775 gav Kirkens Patron, Etatsraad Christian Friis Rottbøll til Kirken en ny Alterbog og Ritual for de gamle, som var ubrugelige og i Stedet for den »forraadne« Chr. IV's Bibel lod Provst Th. Rasmussen af en Gave fra hans Broder Erasmus i Guinea bekoste 2 nye Bibler for Kirken, den ene til Prædikestolen, den anden til altid at have i Sakristiet.

1776 blev af samme Patron givet rødt Fløjel med Guldfrynser til Betræk over den øverste Kant af Prædikestolen. 1779 gav han til Kirkens Zir, Menighedens og min (Provst Th. R.) Fornøjelse paa vores indstændige Begæring, Kirken igen sit **Sejerværk**, som henimod 100 Aar havde staaet, og hvoraf meget lidet var tilbage, forsynet med en smuk Jernskive med forgyldte Tal og Zirater uden til paa Taarnets vestre Side og med Træskive inden til i Kirken, hvorpaa staaer følg. Inscription:

An-	no.
horol. (igo) hoice, qvod vehistate detritum per integrum fere annum Siluerat, ex perenniori materia (est?) tabula horaria exterius offira, auitum (-) denno sonare docuit sen: acad. hafn. Procuratore Crist. Friis Rottbøll medico sorrendo — Anno MDCCLXXIX	

Inscriptionen er næppe fuldt nøjagtig gengivet af Provst Rasmussen i Kaldsbogen. Indholdet af den er, at Uret, der var slidt, har staaet et Aar — foran skriver Provst Rasmussen, at det har staaet i 100 Aar, hvilket er mest sandsynligt og passer med Lyder Høyers Meddelelser — er nu forsynet med ny Skive og sat i Gang igen.

1808 lod daværende Kirkepatron, Doctor og Prof. med. Frederik Ludvig Bangs Frue, Lovise Bang, født Hansen, det afblegede Alterklæde og Messehagelen oppudse og forsyne med Guldtrusser, samt gav tillige en ny fin Messeskjorte og en do. fin Dug til Alteret.⁹⁹⁾

Konsistoriums Takskrivelse til Ritmester Legel for Sølvkanden til Alteret.¹⁰⁰⁾

Ao. 1702 hafver Hans Kongl. Maj.s Velbestalte Ritmester Velædle Welbyrdige og Manhaft. Christian Libmann Legel og hans Velbaarne Huus frue Ingeborg Leegels foruden anden Gavnildhed, som de tilforn mod Grevinge Kirke hafver ladet see, under dend 23. Marty 1702 skienket og givet, som det til Sogne Præsten Hæderlig og Vellærdt Mand, Hr. Povel Bie, fra mig leveret hafver, Een Sølvkande til Alteret, inden udi forgyldt, vejer Tredive og eet Lod, saa og een Sølv Eske til Alteret, inden udi forgyldt, veyer elleve lod tou Qvintin, for hvilken store Godhed mod Kirken og Alteret, de haver sig Løn og Velsignelse af Gud at forvente og af Efterkommerne et priseligt Eftermæle. Til hvilken ende og for at opmuntre andre, til lige og anden Gavnildhed imod Guds Huus dette udi Kirkens Bog bliver indført af mig paa Universitetets Vegne, nu Værende Kirkens Forsvar.

Kiøbenhavn 1702 d. 1. Juni.

Villom Worm,
Sempli Procuratore.

Den bortkomne Lysekrone.

Den Lysekrone, som L. H. omtaler, er bortkommen. Skolelærer Schow lyser efter den i Brev til Provst Discher ^{18/10} 1831. Efter troværdige Vidnesbyrd kan han meddele, at »den har været her, var stor og forsynet med mange Arme«. En Mand paa noget over 50 Aar kan erindre, at den var tændt, da Præstens Avlskarl havde Bryllup. I Provst Rasmussens Embedstid skal den være sendt ind til hans Svigersøn, Urtekræmmer Olivarius, for at han skulde lade den istandsætte. Endvidere forekommer det ham, at afdøde Etatsraad Kall skal have sagt, at der i fhv. Kirkepatron Rottbølls Regnskabsbøger skal have været indført en Lysekrone, som var istandsat og afleveret til Grevinge Kirke. — Men ^{24/12} 1831 faar man Meddelelse fra Provst Rasmussens Enke, som opholdt sig hos Provst Müller i Stege, hendes Svigersøn, at hun kan mindes, at Lysekronen blev sendt til København, ikke for at istandsættes, men for at sælges, »da den aldrig blev brugt til

⁹⁹⁾ Optegnelser af Provst Rasmussen i Kaldsbogen II.

¹⁰⁰⁾ Grevinge Kirkes Regnskab. 121 a Univ. Bibl.

Kirkens Bedste«, (!) og saa vidt hun mindes, anvendtes det indkomne Beløb til Anskaffelse af et Ur. (»Indk. Sager« til Ods- og Skipp. Herr.s Provsti 1831—34.)

Den ved Universitetets Forsorg saa smukt udstyrede Kirke havde hidtil intet **Orgel** haft ¹⁰¹⁾, men 1894 anskaffedes et ved Hjælp af Bidrag fra Universitetet og Menigheden. Det indviedes d. 2. Dec. 1894 ved Afholdelsen af en Koncert af Domorganist W. Matthison Hansen og Violinist P. Nielsen, samt Nykøbing Sangforening.

Af andre Nyanskaffelser skal nævnes: en pragtfuld **Lysekrone**, et Par **Lysestager** til Alteret og et nyt **Daabsfad**, skænkede af Universitetet omtr. 1905.

Et **Varmeapparat** blev indrettet i Marts 1900, men erstattedes af et nyt 1918.

Kirkens Livko.

I Kirkens Regnskab 1745 ¹⁰²⁾ findes sidste Gang som Indtægt af Livkøen anført: »En Livko hos Degnen een Mark Vox.« Lyder Høyers Nægtelse af at betale Afgift for den af Kvægpest døde Kø giver Konsistorium mange Bryderier; i Kirkens Regnskabsbog kan man følge denne Livkos Historie lige til 1820, da den endelig gaar ud af Sagaen. 1746—47 bemærkes: »Ad notam« (d. e. læg Mærke til): »Han skulde endnu beregnes for den hos Degnen værende Livko; men siden han under Dato 9. Apr. 1741 udi en missive (Sendebrev) har intunueret mig Attest, at Koen iblandt andet Kvæg d. 14. Febr. c. a. ¹⁰³⁾ er creperet, saa har jeg ikke kundet bragt ham til at svare den aarlige Afgift, som er 1 Mk. danske, hvorfor der til hannem og hans sø reserveres Regress herfore til Vedkommende.«

Lyder Høyers Skrivelser, som han i Afd. 2 meddeler Indholdet af, lyder i deres Helhed saaledes: »Højædle, Velædle og Højærværdige, Højædle, Velædle og Velbyrdige Herrer, Rector, Samtlige Professorer ved det Kongelige Universitet i Kiøbenhavn, Assessores i det velovlige Consistorio!

Ved Grevinge Degnestavn fandtes en Koe, Grevinge Kirke tilhørende, af hvilken jeg, fra min Ankomst til Degnekaldet i Septembri 1739, har, ligesom min Formand, svaret den aarlige Afgift Een Mark Danske indtil næstafvigte Philippi Jacobi Dag. Da nu samme Koe i den grasserende Qvægsyke døde tillige med alle mine egne Fæes Høveder, saa jeg ikke beholdt nogen Kløv til overs, har jeg til Kirkens Patron Hr. Assessor Balthasar Johan von Buchwald indberettet det ved Skrivelse saaledes lydende:

Velædle og Velbyrdige Hr. Assessor Balthasar Johan von Buchwald! Efter min Formands Død blev ved Skifteforvalterens Forretning af Sterv-

¹⁰¹⁾ I Aaret 1854 forhandlede om Anskaffelsen af et Orgel. (Kopibogen 1854. Landsarkivet.)

¹⁰²⁾ Univ.s Bibl. 121a.

¹⁰³⁾ d. e. currentia anni, i indeværende Aar.

boen udsat en Koe, Grevinge Kirke tilhørende, hvilken Koe her jeg siden ved min Ankomst til Degnekaldet forefandt, og efter Kirkeværgereens Begiering lod forblive ved Stavnen, imod at svare aarlig Leye deraf til Kirken Een Mark danske, som og hidtil er betalt. Da nu samme Koe ved den nu omstunder grasserende Qvægsyge er sidstafvigte 14 Febr. currentis anni tillige med alt det Fæ, jeg selv eyede, død henfalden: Saa har jeg hermed skullet melde det til Eders Velbyrdighed som den nuværende Grevinge Kirkes Patron, paa det ikke jeg eller min Stervboe i Fremtiden skal staa til videre Ansvar eller Afgift. Og til Vitterlighed og Bekræftelse, at det saaledes i Sandhed forholder sig, haver jeg bedet Sognepræsten Hr. Valentin Cruse og Grevinge Kirkeværgere Maths Svenssøn og Søren Olessøn dette med mig, saavel in Copie som in originali, med deres Underskrift at attestere. Jeg forbliver med all' Respect Eders Velbyrdigheds ydmygste Tiener Lyder Høyer. Grevinge, d. 9. April 1746.

»At bemeldte Kirkens Koe hos Degnen, tillige med alt hans eget Qvæg, i næst afvigte Vinter ved den grasserende Qvægsyge er død, det vi Underskrevne efter Begiering attestere.

Grevinge den 9. April 1746. V. Cruse. S. Olessøn. Mads Svenssøn.«

Men da mig endnu ikke paa forbemeldte Andragende er af Velbyrdige Hr. Assessor Balthasar Johan von Buchwald givet noget Svar til min Efterretning, og jeg kand formode mig, af Patronens Taushed, nogen Præjudice (Skade) i fremtiden. Saa har jeg været nødt til at incommodere (besvære) dette vellovlige Consistorium med mit Andragende, som herved allerydmygst skeer, tillige Bønfaldende, at samme, imod all vidre Kirkens Præ-tension (Fordring) for bemeldte Koe, maatte vorde mig tienlig ved et gunstigt Svar herpaa. Skulde det ellers findes for godt at indkiøbe een Koe igien til Kirkens Interesse, da vil jeg den endnu modtage, og give lige saa stor Leye af som en anden. Forblivende med all Respect De høyædle, velædle og høyærværdige Høyædle, velædle og velbyrdige Herrers allerydmygste Tiener, Lyder Høyer. Grevinge, d. 14. December 1746.«

D. 11. Jan. 1747 svarer Consistorium, og Lyder Høyer fortsætter:

»Høyædle [o. s. v.]. Da jeg paa min aller ydmygste Missive til dette vellovlige Consistorium af Dato 14. December 1746 angaaende den af mig til Leye annamede og nu af den grasserende Qvægsyge bortdøde Kirkens Koe, haver erholdet det skriftlige Svar af 11. Januarii 1747: At denne Ko kand ikke uddøe for Kirken eller Degnens Successores, men han fremdeles bør svare Kirken sin Afgift, og sin Eftermand Koen: Saa foraarsages jeg herpaa allerydmygst at forestille, at jeg ikke kand eller vil tilstaae det Suppositum (antagne), som anføres, neml.: At denne Koe ikke kand uddøe for Degnens Successores, med mindre det bliver beviisliggiort, at der enten udi Degne-Kaldets eller Gavens Foundation (Stiftelse) er lagt den forpligt paa Degnen ved Grevinge til at svare Kirken ævig denne Koe. I det mindste findes der ikke eet Ord derom udi min til Patronen Justitsraad Georg De-tharding ved Degnekaldets Tiltrædelse udgivne Revers af Dato 1. Julii 1739. Skulde saadan, mig hidtil ubekjendte forpligt hænge ved Grevinge Degnekald, saa beder jeg allerydmygst, at samme Dokument maatte mig til hørsommelig og billig Efterretning blive gunstigt foreviist. I Mangel deraf

foraarsager jeg, som en Leyere, at henskyde mig til Lovens 5te Bog 8 Cap. 10 Art. forblivende med all Respect de høyædle, velædle [o. s. v.] allerydmygste Tiener Lyder Høyer. Grevinge, 22. Marts 1747.«

De krævede Beviser kunde Consistorium ikke præstere, og man nøjes saa med i Aarsregnskaberne indtil videre at notere Restancen; 1751—52: »Restance hos Degnen for Liv-Koen har endnu ikke været at bekomme.« 1753—54: »Koen vægrer Degnen sig fremdeles ved at betale.« 1754—55: »Restancen for Liv-Koen bliver endnu af Degnen ubetalt.« 1755—56: »Restancen for Liv-Koen, samt den i Tiden paagaende Afgift har Degnen bedet at maa blive ham eftergivet formedelst de Aarsager, som i hans hosfølgende Originalskrivelse findes anført, som ikke synes ubillige.«

Da Lyder Høyer døde, blev Enken sagsøgt for Koen, men hun søgte om at blive fritagen for at betale den. I Kirkens Kaldsbog findes indført flg. Skrivelse til Præsten: »Fra det Kgl. danske Cancelli er mig tilsendt Notifications-Listen for næstafvigte Juni Maaned, hvori findes flg.:

»P. S. 742. Sophia Amalia, afg. Høyers af Grevinge Degne-Bolig, om at blive befriet for at betale dend saakaldede Jern-Koe, som skal være død i Qvæg-Siugdømmen tilligemed det andet Qvæg, som hun nu søges for.«

Conceillet d. 23. Juni: Herved er intet at gjøre.

Jeg forbliver etc.

L. H a r b o e.

I Regnskaberne fortsættes: 1756—57: »Med Livkoen er det nu kommet saa vidt, at den nye Degn har paataget sig herefter at svare den sædvanlige aarlige Afgift deraf, nemlig 1 Mk., mens Restancen fra de forrige Aar faar at eftergives Enken, saasom hun har intet at betale med.«

Afgiften betales saa indtil 1812, da den forsvinder af Regnskabet; men i Revisionen for Regnskabet 1813—14 bemærkes: »Hertil bliver endnu at anføre den i det næstforegaaende Regnskab udeladte Indtægt for en Liv-Ko: 16 Sk. 1815—16 er Koen der igen. 1817 bemærker Revisionen: »af nærværende Regnskab er udeladt for Degnens Livko 1 Mk., som formodenligen bør beregnes i S. V., altsaa med 1 Mk. 14 Sk.« 1819, Revisionen: »Af nærværende Regnskab er udeladt: for Degnens Livko 1 Mk. Sølv.« 1820: »For Degnens Livko: intet.« Saa øfgav man Ævret; siden nævnes den ikke i Regnskaberne.

Naar endelig tilføjes, at Huden efter Lyder Høyers Død blev solgt til Gaardmanden Chr. Madsen i Grevinge (12. Gd.) for 1 Mk., er dermed »Jern-Koen«s tragi-komiske Historie berettet indtil dens sidste Levning.

I en Anmeldelse og ret omfangsrig, velvillig Omtale af min 1. Udg. af »Grevinge Sogn« (»Dagbladet« 22. April 1887) meddeler den anonyme Anmelder følgende, som afkræfter Lyder Høyers Paastand om at være sagesløs overfor Erhvervelsen af en Livko i den afdødes Sted: »Den saa kloge Degn har altsaa ikke kendt det i ældre Tid meget anvendte Institut e s e r n e s V i e h, vaccæ immortalis (udødeligt Kvæg); det udlaante Kvæg skulde altid findes hos Lejeren, som bar Risikoen derved og i Tilfælde af Død maatte skaffe et nyt Eksemplar til Veje; netop derfor var jo ogsaa Afgiften saa lille. Konsistorium havde saaledes fuldkommen Retten paa sin Side, og Lyder

Høyer burde være gaaet ind paa dets Tilbud om en mindelig Overenskomst.« I Tilslutning hertil skriver endvidere en Præst i Sundeved («Dagbladet» 27. April 1887): »Da jeg var kaldet til Præst i Sundeved, forefandt jeg i Præstegaarden 4 Køer, som tilhørte Embedet, og i dettes »Inventarium« (Fortegnelse over de Embedet tillagte Emolumenter) var ogsaa opført »vier øiserne Kühe«. Af dem havde jeg Brugen uden at svare nogen som helst Leje eller Afgift, men jeg skulde selvfølgelig ved min Fratrædelse aflevere det samme Antal Køer; i en vis Forstand var de saaledes vaccæ immortalis. Jeg havde aldrig hørt Tale om Jern-Køer, men jeg forstod dog straks og fandt det at være en smuk Tanke, at om end Præsten var saa fattig, at han ikke havde Raad til at købe den til Præstegaarden fornødne Besætning, skulde han dog ikke savne Mælk og Smør, og hvor fortvivlede hans økonomiske Forhold end maatte blive, skulde dog disse fire Køer altid være i Behold.«

En kgl. Forordning om Kirkebøn i Anledning af Kvægsygen Aar 1745.

I Anledning af Kvægsygen kom 26. Marts 1745 flg. kgl. Forordning om Afholdelse af Kirkebøn:

Herre! Den fordærlige Sygdom blant Hornkvæget i en Døjl af Hs. kgl. Majs Fyrstendømmer og tyske Provinser erkende vi for en Frugt af vore Synder; vi føle derudi din Revselse; vi frygte for din Vrede. Vi bekende at have fortjent denne og værre Straf: at din Retfærdighed viser paa Kvæget det, som din Barmhertighed endnu forskaaner Folket for. Men vi falde dig (o, naadige Fader og milde Forbarmer!) til Fode og bede, at du i Naade ville forbarme dig baade over de Steder, hvor denne Landeplage er begyndt, at den igen maa ophøre, og over andre Steder i Hs. Majs Riger og Lande, at Plagen jej maa komme videre. Sig (Herre!) det er nok! og byd denne Plage at ophøre! at vore Munde igen med Glæde kan takke dig og vore Hjerter bekende med David: Dine Domme ere en stor Afrund; du hjælper baade Mennesker og Kvæg.¹⁰⁴⁾

Kirkens Patroner.

Anders Lemvig var en af de første indfødte medicinske Professorer ved Københavns Universitet; han var født i Lemvig 1538 og døde 1603; altsaa ikke, som Lyder Høyer opgiver: 1588. »Han var en dygtig Lærer og en heldig og omhyggelig Læge.«

Anders Christensen Ribe er født 1551 i Ribe, studerede i Udlandet især den praktiske Anatomi og tiltraadte Posten som Professor i Med. ved Københavns Universitet 1585. Hans anatomiske Forelæsninger var meget søgte, hvorimod han maatte ophøre med sine Dissectioner af menneskelige Lig; det var ikke tidligere udøvet her i Landet og vakte derfor en saadan Afsky, at ingen vilde omgaas ham. 1602 blev han Forstander for Sorø Akademi og her døde han 1606 (ikke 1591).

¹⁰⁴⁾ Fogtmanus Reskriptsaml.

Thomas Finck er født 1561 i Flensborg; han studerede i Udlandet og grundlagde et medicinsk Bibliotek i Padua, hvilket man paaskønnede i saa høj Grad, at man rejste en Marmorstatue til hans Ære i Sophiekirken. 1590 blev han kaldet til Københavns Universitet, først som Prof. i Matematik, 1603 i Medicin. Han døde 1656 efter at have været Professor i 65 Aar; ingen dansk Læge har opnaaet en saa høj Alder. Af hans Efterkommere har Kbh.s Univ. haft Professorer i 178 Aar. Det var Finck, der af Regeringen blev sendt til Hveen for at undersøge Tyge Brahes Instrumenter; hans haanende Dom blev en af Aarsagerne til, at Tyge Brahe senere forlod Danmark.

Gellius Sascridus er født 1562 i Kbh. Efter at have studeret i Wittenberg blev han Tyge Brahes Medhjælp ved de astronomiske Forsøg paa Hveen; blev trolovet med Datteren, Magdalene, næppe af Tilbøjelighed; men Tyge Brahe havde intet derimod, og Datterens Ønske spurgte man den Gang ikke om. 1594 var der Tale om Bryllup. Gellius stillede forskellige Fordringer om Medgift, og da T. B. ikke vilde give ham baade Pigen og Penge, trak Gellius sig tilbage. Dette gik Magdalene nær til Hjerter, et Forlig forsøgte i Dec. 1594, men »Handelen blev paany urigtig mellem velbyrdige Tyge og D. Gellium«, hvorpaa denne gav endelig Afkald paa Pigen. Dommen over Gellius var ikke blid i Folkemunde, thi en Trolovelse regnedes i de Dage næsten hellig som Ægteskabet. Gellius udsprede saa det Rygte, at Tyge B. havde hævet Forbindelsen, hvilken Paastand denne tog sig meget nær og bidrog til, at han forlod sit Fædreland. Gellius S. ægtede 1599 en Datter af Raadmand Hans Skytte og døde 1612 (ikke 1613), kun 50 Aar gl., efterladende en Søn og en Datter.

Casper Bartholin er den første i Rækken af en Slægt, der har skænket Danmark mange berømte Lærde. Han er født 1585 i Malmø, hvor hans Fader, Bertel Jespersen, var Præst. Efter at han 1615 var bleven Professor ved Kbh.s Univ., gav en heftig Sygdom Anledning til en kristelig Vækkelse, og til, at han, da han blev rask, studerede Theologi. Han døde A. 1629.

Ole Worm, berømt Læge og Oldgransker, var af hollandsk Slægt og født 1588 i Aarhus; han var en anset og søgt Læge, da de mange Pestepidemier hjemsøgte København; medens de andre Læger flygtede fra Byen, virkede han uforfærdet i sit Kald. Ogsaa som Oldgransker har han indlagt sig Fortjeneste og var den første, der samlede og forklarede de danske Rune-Mindesmærker i sin »Monumenta Danica«, som foruden talrige andre Værker om Islands og Nordens Oldtid vakte berettiget Opmærksomhed. Han døde 1654. (ikke 1655).

Thomas Bartholin, Søn af Casper B., var født 1616 og en af Danmarks og sin Tids navnkundigste Læger. 1647 blev han Prof. i Anatomi og Medicin; særlig hans Opdagelser i Anatomien har skaffet ham et udødeligt Minde. 1661 flyttede han for at faa Ro til sine Studier til sin Gaard Hagedsted paa Tudse Næs; Gaarden brændte 1670 og med den hans værdifulde Bogsamling. Han døde i Hagedsted 4. Dec. 1682.

Christian Ostfeld er født 1619 i Viborg. Under Svenskekrigen 1658 førte han som Rektor Studenterne mod Svenskerne, men samme Aar nedlagde han sit Rektorat for paa Landet, i Nærheden af Køge, at genvinde sit Helbred. Her blev han fanget af Svenskerne, holdt fangen i 3 Maanedre, men flygtede med en aaben Baad til København, hvor han igen optog sit

Rektorat under Belejringen og var med i alle Raadslagninger, samt brugtes efter Freden til forskellige Forhandlinger for at varetage Universitetets Interesser. Han døde 1671.

Rasmus Bartholin var ogsaa en Søn af Casper B., f. 1625; berømt som Matematiker, Astronom og Fysiker. Han døde 1698.

William Worms, f. 1623, havde foruden Professoratet ved Universitetet flere andre Hverv, var kgl. Bibliothekar, Justitiarius i Højesteret, kgl. Historiograf og en af Medarbejderne ved Kr. 5.s norske Lov. Han døde 1704.

Franckenau er født 1669 i Strassburg; hans Fader hed oprindelig Franck, men blev adlet af Kejser Leopold I under Navnet de Franckenau, blev kejserlig Phalzgreve og dernæst Livlæge hos Kr. 5. Sønnen fulgte Faderen til København og blev 1708 Prof. i Medicin.

Johannes de Buchwald er født 1658 i Meldorf. Han gjorde sig bekendt baade som Forfatter og Operatør; men det, at han fra Barber steg til en saa høj Værdighed, gjorde ham til Genstand for mange bitre Udfald. Det er ham, Holberg sigter til ved Skildringen af Jens Blok i »Peder Paars« (Herholdt og Mansa; Saml. t. dansk Medicinalhist. S. 350); der maa have været noget naragtigt ved ham, navnlig i Henseende til Selvfølelse og Forsøg paa at skjule sin Mangel paa den Lærdom i Latin, som hans Kolleger besad.¹⁰⁵) Han døde 1738.

Detharding. Det var særlig for at fremme det anatomiske Studium, især ved Demonstrationer paa Lig, at han blev kaldet til Københavns Univ.; han var da en gammel Mand og opfyldte ikke de Forventninger, man havde næret til ham. Det skyldes ham, at Domus anatomica (den anat. Læreanstalt i Kbh.) genopførtes efter Branden 1728. Den laa paa Universitetets Grund ud til Frue Plads og Nørregade, men blev nu opført ud til Krystalgade. Under Bombardementet 1807 brændte den atter og er ikke opført siden. Han døde 1747.

1774 nævnes Justitsraad og Prof. med. **Chr. Friis-Rottbøll**; den sidste Kirkepatron af det med. Fakultet var Etatsraad, Prof. **Frederik Ludvig Bang**; ved hans Død 1820 gik Kirken ind under Kvæsturen, der ogsaa indtil 1809 havde Kaldsretten til samme.

Præsterne.

Om Præsternes Virksomhed i Grevinge fra Reformationen og indtil Lyder Høyers Tid ved man intet ud over, hvad man kan slutte, der her som anden Steds maatte blive Følgen af den herskende Trostvang og den udvortes Hævdelse af »den rene Lære«. Lyder Høyer siger ikke meget mere end noget om deres private Liv, og det stiller for fleres Vedkommende ikke dette i det bedste Lys. Og naar acta synodalia 1615 foreskrev Præsterne: »Ingen drikke hinanden til og præscribere ham med at salutere sin Næste, og enhver drikke, som hannem lyster til Nødtørftighed, Iltra quinque fevcula non opponenda«¹⁰⁶), saa har det næppe været almindeligt, at Præsterne var

¹⁰⁵) Dr. O. Nielsen: »København paa Holbergs Tid«.

¹⁰⁶) Mere end fem Retter Mad maa ikke stilles paa Bordet.

Afholdsmænd. 1719 advares Præsterne »alvorlig, under deres Kalds Fortabelse, at bansætte eller forbande deres Menighed og allermindst, fordi de ere udeblevne med Offer.«¹⁰⁷⁾ — Naar det endv. fortælles om en Præst i Grevinge, at han efter at have tilbragt Natten mellem Lørdag og Søndag ved Lhombrebordet, indgik Væddemaal om, at han paa Prædikestolen vilde nævne de fire Kortfarver, og vandt Væddemaalet, idet han udbød: »S p a r mit H j e r t e f o r D j æ v e l e n s K l ø r, styrt ham ud af Vindues-Ru d e r«, saa har det maaske sin Rigtighed; men lignende fortælles forøvrigt ogsaa anden Steds. At det endv. i ovennævnte acta synodalia findes nødvendigt at »advare Degnene ikke at smøge Tobak i Kirken under Ungdommens Undervisning uden at tiltales paa sit Embede«, saa rammer det vel ikke direkte Præsterne, men levner en Formodning om, at disse ikke heller har værnet Stedets Hellighed. — Jesper Brochmand, Sjællands Biskop 1615, klager i sine Monitis (Formaning) over Præsternes Overdaadighed i Klædedragt og Gæstebud og forestiller dem, »hvor ilde det mishager Hs. kgl. Majestæt«, og de Grevinge Præster har vel saa heller næppe i denne Henseende gaaet Ram forbi. En Instrux¹⁰⁸⁾, som Provsterne og Præsterne i Sjællands Stift vedtog »mellem sig indbyrdes« 1649 efter Biskoppens Paamindelse, tegner et Billede af Præsternes sociale Liv paa den Tid. Præsterne vedtog at ville rette sig efter flg. Poster:

1. Præsterne skal alle gaa i præstelig Klædedragt efter Ordinansen i Huse og uden Huse, i By og uden By.

2. Præsterne skal ikke bruge Doneter¹⁰⁹⁾ af overskaaren Fløjel.

3. De store, tykke og lange Kraver skal nedlægges og afskaffes af dem, som bruger dem.

4. Ned ad Præstekjortelen skal ikke bruges Fled el. Blom med Fløjel el. Atlask, Damask el. blommet Tøj.

5. Samarier¹¹⁰⁾ maa ikke stafferes med Border og Knapper.

6. Til Klæder skal Præsterne ikke bruge Fløjel, fin Atlask og Damask og saadant Dyrkøb.

7. Præsterne skal i alle andre Maader for deres egne Personer elske og bruge al Tarvelighed.

8. Præstekvinder og Døtre skal ikke bruge Fløjels-Trøjer eiler Silke-Skørter el. Guld-Zirater eller Smykker, men foregaa andre med Tarveligheds Eksempel.

9. Præsterne paa Landet, som have deres Døtre i Købstaden, skal tilholde dem at holde sig tarvelige efter Borger-Stand i brugelig Dragt og i Besynderlighed ikke at optage nye Moder eller andre derudi at efterfølge.

10. Præsterne skal holde en tarvelig Moderation ved deres Brylluper, som høj Øvrighed derom anordnet vorder.

11. Belangende Begravelser, da baade i Købstæderne og paa Landet med Ligfesten at holdes efter Kongens Forordning, og alle Begravelses Gæstebud i Købstæderne at være afskaffet. Men paa Landsbyen, dersom

107) Efter Udtog af Odsherreds gejstlige Herredsbog i Grevinge Kaldsbog II.

108) Additamenta, Nr. 283 i Univ. Bibl.

109) Huer.

110) Samarie (af lat. Summarium, d. e. Overkjole) brugtes i ældre Tid her i Danmark og endnu i Norge som Betegnelse for den lange Præstekjole.

Herreds-Præsterne følge Liget, og af dem, som have langt hjemme, da dem gives et tarveligt Maaltid.

Af papistiske Præster nævnes:

Aar 1333: Nicolai sacedotis¹¹¹); 1361: Johannes Benedicti¹¹²); 1457: Jens Olsen¹¹³); 1484: Jens Benssøn, »Prest och Capellan i Græuinge¹¹⁴); 1518: Anders Pedersen (Andreas Petri), Kapellan, hvis Navn staar paa Kirkeklokken.

Naar ovennævnte Jens Benssøn og Anders Pedersen benævnes Kapellaner, maa Forklaringen dertil søges i, at »fra Midalderen var en Del Præstekald henlagte under Kapitlerne, saaledes at Præbendebesidderne nød Indtægterne af Kaldene. Grevinge Kirke laa saaledes under St. Birgitte Kapel (Roskilde Domkapitel), og Præsten maatte aarlig yde af Sognet 12 Mark, 12 Lam, 12 Gæs og 20 Skpr. Havre. Embedets Forretninger lod de besørge af Kapellaner, der kun fik en saare tarvelig Løn for deres Arbejde, en Tilstand, som Povl Eliesen har skildret i sit mærkelige Skrift mod Malmøbogen.¹¹⁵ Dette Misforhold vedblev til Dels at bestaa efter Reformationen. Vel var der Kirker, som før havde været Præbendekald, der straks el. snart efter Reformationen »frigiordes«; men noget af Ufriheden vedblev dog i Skikkelse af en aarlig »Pens«- som maatte ydes af Præsten. Paa den Maade nyder Universitetet endnu den Dag i Dag Afgifter af Præstekald.¹¹⁶ (Se Præstekaldets aarlige Udgift til Kirkepatronen. L. H. II, som netop svarer til de ovennævnte Ydelser til Roskilde Domkapitel.)

Den første Præst efter Reformationen skal eft. Wibergs Præstehistorie have været Jens Jensen, om hvem ellers intet vides. 1596 var der en Hr. Ingvar, som havde en Sag med en Henrik Alpelhus, hvorom der blev forhandlet ved Roskilde Landemode 1596. Samme Aar brændte Præstegaarden.

6. **Peder Lundt.** Lyder Høyer bemærker om Præsten Peder Lund, at han »udi Legems Anseelse var sin Formand lig og i Embedet ikke mindre myndig«. Dette sidste illustreres ved følgende Sag: En Husmand, Jens Madsen i Sneglerup, sendte 10. Nov. 1731 en Klage over Præsten saalydende:

Deres Høyræverdige og høylærde Høydædle og Velbaarne Hrr. Biskop Worm.

Højbydende naadige Herre.

Da som vores Prest Hr. Peder Lund i Grefvinge, hvis Sogn ieg boer udi, har formeent nu et ganske Aar igiennem baade mig og min Hustrue icke at blive antagne til Herrens Alter, formedelst et quinde Menniske, som der

¹¹¹) sacedotis, d. e. Præst.

¹¹²) Rep. Dipl. regni danici mediavalis, Nr. 1069.

¹¹³) »Mageskifter« i Rigsarkivet, Nr. 121.

¹¹⁴) Han optraadte i et Forlig mellem Fru Berithe i Atterup og hendes Tjener (Kapellan?), Hr. Niels Pedersen, som Fuldmægtig for den sidste, idet han erklærer at have modtaget af Fru B. et Stykke Klæde lig den Løn (4 Mark), som hun skyldte Hr. Niels Pedersen; hvilken Sag var indstævnet for Biskoppen. (Dokument i Rigsarkivet, dat. Fredag efter St. Bodildaghs 18. Juni) 1484.)

¹¹⁵⁻¹¹⁶) Kirkeh. Saml. 7. B.

i Byen boer, som os haver Bagtaled hos Præsten uden nogen dertil given Aarsage, og ieg haver haft 4 Mænd hos Presten, nemlig Lars Madsen og Anders Madsen udi Sneilerup og Peder Madsen i Preilerup og Conrad, som og boer udi Preilerup og forreholt Presten at tage os til Guds Bord, saasom vi i Sognet og uden Sognet ikke kand bevise det got folch noget ulofligt efter. Da som vi icke kan længer holde os fra Herrens Goder, som strider imod Guds Befaling. Da beder ieg underdanigst, at Deres Høyærværdighed vilde af Deres høyformaaende Ordre og efter Guds Befaling lade os nyde Herrens Gode, og icke staar det vel til at vor Prest lytter efter nogen Kierlings tale og kalder Guds Børn fra Herrens Alter uden nogen Aarsage. Lad ded Ordre følge til Presten, saasom dette er et Samvittigheds-[Spørgsmaal?], og vi kunde hendøe i denne vor Hunger og attraae. Trøstendes beder ieg om Naadige Bønghørelse med stedsvarende forbl.

høyædle og velbaarne Hrr. Biskoppens
underdanigste og ringe Tiener

Jens Madsen
Huusmand i Sneilerup.

13. Nov. 1831 udbeder Biskoppen sig

Sognepræstens Erklæring.

Underdanig Erklæring: Hvad Jens Madsen i Sneilerup og hans Klage-maal angaar, da har jeg holt ham, men icke hans Kone, fra Alterens Sakramente, dog icke for den aarsag, som Hand angifver, at en quinde i Sneilerup skulde anklaget Ham for mig, og ieg i saa maader skulle taget efter quinde- eller kierling-tale, men fordi Hand har begaaet tyfveri, mange gange forsømt Guds Huus og overtraad Sabbaten med modvillig arbeide. Hand hafde forgangen vinter fæsted sig hos 3 mænd i Sneilerup for at tærskes hos dem i uge-viis, imidlertid skickede hand sig forargerlig og slet, 1) bestal hand dend ene mand og tog Rug fra ham, som Manden greb Ham med, 2) forsønite han mange gange Kirken, 3) kastede Hand ofte om Søndagen det Korn, som han i ugen hafde tærsket, og saaledis begaaet stor Forargelse udi Menigheden. Dette hands onde Lefnet spurte jeg, og der hans Kone da kom i sidste for-aar, og ville lade sig og hendis mand antægne til Alterens Sacramente, svarede jeg hende, at jeg ingenlunde vilde eller kunde tage hendis mand an, førend han for sit forargelige forhold var blefven straffet eller ud-staaet Kirkens Disciplin. Hun gik bort og siden har hun ikke anmeldt sig. Derefter har jeg kaldet manden for mig i mit Huus, og paa mit Embedes vegne foreholt ham sine store forseelser, hvilke hand³ icke har negtet, saa ogsaa advaret Ham, at han skulde bede Gud om naade, indstille sig bod-færdig, og for sine forargelser i meenigheden udstaae Kirkens Disciplin, men Hand gick modvillig bort, og fant sig icke ind. Der-efter hafde jeg satt mig for at ville indkaldet ham for mig og mine medhjælpere¹¹⁷); imidlertid

¹¹⁷) I Forordn. 27/3 1629 bestemtes at ansætte tvende Medhjælpere at gaa Præsten til Haande i Tilsynet med Menighedens moralske Levned. Disse Medhjælpere udnævntes af Forsvar med Præstens Raad blandt de gudfrygtigste, bedste og vederhæftigste Sognemænd. Ved Udnævnelsen maatte de i nogle af Sognemændenes Overværelse ædelig love og tilsige, at de med al Troskab vilde forestaa dette kristelige Embede og af yderste Magt og Formue søge at fordre Guds Ære og Kirkens Gavn og Bedste, samt Præsten i Kirkens Disciplin at

kom hand af sig selv til mig med de 4re mænd, som han melder om i sit Klagemaal. Da jeg igien foreholt ham sine forseelser, examinerede ham i mændenes nærværelse, og tilspurde de 2de mænd, neml. Lars Madsen og Anders Madsen, om Hand ikke saaledis hafde forseet sig, som rygget gick om ham, da Lars Madsen sagde ham i hands øyne, at han havde staaet Ruu fra Ham, hvilket han icke heller nægtede og baade Lars Madsen og Anders Madsen tillige tilstod, at han ofte hafde forsømt Kirken, og om Søndagen kastet Korn. Til denne min examen og hans Bekiendelse var Conrad Michelsen og Peder Madsen i Preilerup, som han selv hafde taget med sig, lou-faste Vidner, ydermeere udi disse 4re mænds nærværelse foreholdt ieg ham sine Synder, som var saa store og offentlig forargerlige, at jeg icke kunde tage ham til Altarens Sacramente, førend hand hafde udstaaet Kirkens Disciplin, og dis foruden raade og advarede ham, at hand jo før jo bedre skulle indstille sig der til, saa som det snart var Aar siden, hand og hans Kone var sidst til Altars. Om ieg her udi har giort Jens Madsen uræt, vil ieg indstille til Gud og Deres Høyædle Høyærværdighed, underdanigst formodendis, at hand for sit onde lefnet, motvillighed mod mig og ubillige Klagemaal over mig, andre saadanne grofve mennesker til Afsky, maa blifve straffet, forbl. nest guddommelig Velsignelse og Beskiermelse ønsker

Deres Høyædle Høyærværdigheds
underdanigste Tiener
og tro forbeder hos Gud
Peder Lundt.

Grevinge Præstegaard, d. 16. Nov. 1731.

Jens Madsen maatte »udstaa Kirkens Disciplin«¹¹⁸⁾; men flere Aar efter maa Præsten, nu Valentin Cruse, ogsaa tage ham under Behandling; i Brev til Biskoppen af 23. Maj 1740 beder han Biskoppen om gode Raad: Jens Madsen har ikke været til Alters siden 13 Sdg. e. Trin. 1737; han er bleven greben i Tyveri, blev straffet; Præsten tog ham for sig i Enrum og formandede ham til at gaa til Alters — hvilket han nu altsaa trodsig modsætter sig; han har atter maattet »udstaa Kirkens Disciplin«, og Præsten beder nu om Bispens Afgørelse, hvilken han »med dybeste Submission ervarter«, da »Gud ellers skal være mit Vidne, at, hvad som helst i forberørte Sag jeg efter min ringe Skønsomhed har foretaget mig er alene skeet i den intention for at vilde forekomme Forargelse i Guds Menighed, og det saa meget mere.

gøre tilbørlig Bistand, saaledes som det vil forsvares for Gud og den kristelige Øvrighed. Først skulde Synderen privat advares; hjalp dette ikke, tilkaldtes Degnen og som Behov gøres endnu en Person; hjalp dette ikke, opfordredes Synderen til at afholde sig fra Guds Bord, og derefter kunde Præsten med Biskoppens og Provstens Samtykke lyse ham i »det lille Band«, o: Udelukkelse fra alle »hæderlige Samkvæmme«. Prædiken maatte han overvære fra en Plads nede i Kirken, men naar Præsten gik af Prædikestolen, skulde Degnen lede ham ud af Kirken. Bandsættelsen vedblev, indtil han ved Skrifte bekendte sin Synd. (J. P. Jørgensen: »Landsognenes Forvaltning«).

¹¹⁸⁾ d. e. det aabenbare Skrifte, ved hvilket Synderen maatte bekende »sin alvorlige Hjerrens Omvendelse«. Dette foregik mellem Prædiken og Altergangen; først blev Salmen »Beklager af al min Sinde« afsunget, Præsten holdt en kort Formaningstale, som Synderen paa hørte knælende i Kordøren. Efter at have besvaret en Del Spørgsmaal, vendte Synderen sig mod Menigheden, sigende: »Jeg beder, at I, Guds Børn, vil forlade mig denne min begangne Forseelse og icke støder eder paa mig eller tager Forargelse af mig mere,« hvorpaa Præsten tilsagde ham hans Synders Forladelse (Ritualiet 1685).

som jeg fornemmer, at oftbemeldte Mand, Jens Matzen, er til en ganske stor Anstød endog for den største Mængde her udi Menigheden.« — Jens Madsen var uforbederlig. $\frac{3}{8}$ 1744 beklager Præsten sig atter overfor Biskoppen over den »stædige J. M., som ikke har været til Alters i 7 Aar.«

Trods de anvendte stærke Midler synes den gejstlige Arm at have været temmelig magtesløs overfor Tidens Brøst; thi i Rescr. af $\frac{3}{12}$ 1734 hedder det, »at Drukkenskab, Fylderi og andre herskende Synder tager Overhaand.« Peder Lund fik ikke Bugt med Jens Madsen. Men om denne nidkære Sognepræst siger Lyder Høyer, at han selv kunde ikke udelukkes af Synderes Register!

Under denne Præst blev Konfirmationen 1736 indført. De første Konfirmanter nævnes dog først 1739, flere var ikke Børn længer: Niels Odboes Søn, Jens, af Odstrup, der blev konfirmeret 1746, var saaledes 22 Aar gl., flere indtil 20 Aar gl. og ingen under 16 Aar.

7. Valentin Cruse. Han kom, 1 Aar gl., til sine Bedsteforældre, Valentin og Margrethe Borch¹¹⁹⁾, Holbæk, hvor han blev opdragen indtil sit 7de Aar; derpaa blev han holdt i dansk Skole hos Skolemesteren Jacob Lund samme Steds, men 1719 blev han hentet hjem af sine Forældre og fik saa først til Informator Chr. Bøtcher, der siden blev Præst i Skeeen i Norge, dernæst Jonas Møller, der blev Præst til Sæby og Vallensved i Løveherred. Under disse Læreres Information forfremmedes han saa vidt i sine Studier, at han Ao. 1726 ved Paasketid blev optaget i den øverste Lektie i Slagelse Skole, hvor hans Morbroder, Niels Borch, var Rektor. 1729 demitteredes han til Københavns Academi. Næste Aar tog han Ex. phil. med Karakter Laudabilis. Hidtil havde han boet i sin sl. Mosters, Cancelli-Raadinde Heerfordts Hus og samtidig haft Kondition hos Justits-Raad Franck, hvis Søn han underviste indtil 1731, da Sønnen døde, blev dernæst optagen som Alumnus paa Collegia Medici, hvor han var $4\frac{1}{2}$ Aar, holdt forskellige Disputatser og fik theol. Embedseksamen 1734 med Karakteren Laudabilis; var dernæst Informator for Kommandør Friderich Hoppes Søn Peder, som senere blev Justitsraad og Assessor i Hofretten. Herfra kom han 1736 i Konferenceraad Lars Benzons Hus som hans 2de Sønners Informator indtil 1737, da han »for at ville næst Guds Hjælp gøre sig saa meget mere habil til det Embede, hvortil min Hu stod henvendt«, øvede sig »udi Prædikestolen« og fortsatte sine Studier. 1738 kaldedes han af Prof. Detharding til Grevinge Sognekald, og 21. Jan. 1739 blev han indviet til Præsteembedet af Biskop Hersleb.

1761 blev Valentin Cruse Provst. Den fhv. Provst, Arctander i Egebjerg, afgiver sit Votum i Anl. af Provstevalget og anbefalede V. Cruse saaledes: »Guds Lov har hidindtil været hans Hovedsag, hvilket han har vist paa sin Menigheds Ungdom. Hans Levned har og været eksemplarisk, saa at intet Ondt er hørt om ham. Han er og verseret i Lands Lov og Ret og har i 7 Aar bestandig været Skriver i Retten. Han er og vederhæftig og lever i Velstand uden Gæld, saa jeg kan ikke andet forestille mig, naar Præsterne ellers vil overveje Deres højædle Højærværdigheds Erindringer, at de jo maa bruge Forstand og Eftertanke og se paa deres eget Bedste i Fremtiden.«¹²⁰⁾

¹¹⁹⁾ hans Moders, Birgitte f. Borchs Forældre.

¹²⁰⁾ Sj.s Stifts Bispearkiv 1760—69. (Landsarkivet.)

Man faar et Indtryk, og et godt Indtryk, af Provst Valentin Cruses Karakter og Tænkemaade ved hans Stilling til og Udtalelse om en Sag, som rejstes i Vig Sogn mod Kapellanen Bang; forøvrigt en Broder til Provstens Hustru. Beboerne beder om Henviisning til et Sted, hvor deres Børn kan gaa til Konfirmation, da det ikke er muligt at lade dem gaa til Kapellanen, »om vi ikke vil have slaget dem til fordervet«. Kapellanen frikendes af Autoriteterne, »da det er klart beviist, at de til Deels vare saa yderlig vankundige og lidt øvede, at de end ikke kunde stave, mindre læse ret.« De var desuden genstridige og modvillige, og en Dreng var saa ublu, at da Hr. Bang spurgte om en Mands Pligt mod sin Hustru, (!) saa lokkede han sin Kammerat til at svare, at han skulde slaa hende.

Provst Cruse skrev til Bang om denne Sag bl. a.: »Det er mig ganske ukært at erfare, at Ds. Velærv. ved en altfor ivrig og hidsig Omgang med saadanne Børn, formedelst Hug og Slag har givet slige Børns Forældre Anledning til at afskrækkes fra at lade deres Børn søge Undervisning hos Dem. Saadan Omgang, hvilken er snarere til Forbitrelse end til Forbedring, jeg udi Kærlighed vil afraade Dem fra, tvivlende ikke paa, at jo, naar De nærmere paa en fornuftig og kristelig Maade ser ind udi Sagen, De da lettelig eragter det, at de argumente, som De behager at bruge til Forsvar for sig, hverken har sin rette Grund i Guds eller Kongens Lov i Henseende til en Præst og altsaa ikkun lidet eller intet gyldig ere til Forsvar for Dem i bemeldte Fald, men tvertimod adskillige Steder i Skriften, saa vel som og i Kongens Lov udtrykkelig befaler den Kærlighed og Sagtmodighed, der bør findes hos en Lærer, hvilken Sagtmodighed ingenlunde udelukker eller tilsidesætter dette, med en grundig Overbevisning af Guds Ord alvorligen at straffe de genstridige. Altsaa jeg holder det for bedst og tjenligst til Guds Æres Befordring og hans Menigheds Opbyggelse, at Ds. Velærv. (i Fald denne Sag ikke videre skal komme til høj Øvrighed), ej alene fra al ubesindig Hastighed og Hidsighed ved Guds Naade afholde sig, men endog paa en kærlig Sagtmodighed beflitte sig.«

Men det kom til Provsteret, Bang blev frikendt, »da det vil drage betydelige Følger efter sig, naar Embedsmænd ved slige Klagemaal ikke kunde iagttage deres Embeds Pligter«, og Klagerne — blev straffede! Men Sagen var ikke dermed endt, den fortsattes, og omsider opgav Bang Ævret, og skriver til Biskoppen, at han ønsker »her i Verden at »naae« Døden eller faa et bedre Brød eller blive fast Præst i Ost- eller Vestindien.«¹²¹⁾

1774, den 14. Juni døde Provst Cruse Kl. 3—4 Eftermd. paa en Rejse fra Landemodet, hvilket han deltog i, men ikke formaade at vende tilbage fra; han naaede til Lethreborg, hvor han maatte lægge sig ind hos sin Svoger, Forvalter Bang, men døde her. Der gaar her i Sagnet et Sagn om, at den Dag, han døde, hørte man i Præstegaarden tydeligt en Vogn rulle ind i Gaarden; Folkene og Familien løb ud for at tage imod Præsten, hvem man ventede, men da man kom ud, var der ingen. Det siges, at dette skete netop i samme Time, Valentin Cruse døde. — Han blev begravet i Allerslev Kirke, som er Annekset til Ousted.

121) Sjæll.s Stifts Bispearkiv 1770—79. (Landsarkivet.)

Præsten Valentin Cruses Børn: Efter V. Cruses Medd. i Kaldsbogen avlede han med sin første Hustru 7 Børn, hvoraf 2 i Aaret 1755 var i Live, nemlig Arnoldus, f. d. 9. Febr. 1743; han blev Vinhandler i København; og Eva Marie, f. d. 8. Febr. 1745; hun blev ^{12/s} 1763 g. m. Jens Ache, Tolder ved Rørvig Toldsted. — Aaret efter hans første Hustrus Død ægtede han sin anden Hustru og fik med hende følgende Børn: 1) Ulrica Catharina, f. 17. Maj 1755, død 20. Aug. 1756. 2) Niels Chr. Bang, f. 14. Juli 1756; død 14. Okt. 1756. 3) Niels Chr. Bang, f. 29. Juni 1737. 4) Ulrica Catharina, f. 21. Juli 1758. 5) Christian Lodberg Friis, f. 6. April 1760. 6) Birgitte Ingeborg, f. 3. Apr. 1761, d. 31. Maj s. A. 7) Ingeborg Marie, f. 14. Sept. 1762, d. 12. Nov. 1769. 8) Catharine Marie, f. 18. Okt. 1763. 9) Birgitte Borch, f. 12. Juli 1766. 10) Jakob Henrik, f. 29. Juni 1769, d. 21. Jan. 1770. — Endv. nævnes i Skifteprotokollen (Landsarkivet): en Datter, Sophia Magdalene, g. m. Sognepræst Jonas Möller, Sæby og Vollensved. Deres Børn: Jacob Henrik M. drog til Amsterdam; Valentin M., Student 1777, ca. 21 Aar gl., Sophia Magdalene M. g. m. Serg. Henning Hviid, Ringsted, Birgitte M., g. m. Forvalter Peder Aarup paa Knåpstrup, Margrethe Vilhelmine M. og Arnoldine M. — Endv. en Datter Margrethe Cruse, g. m. Brandsinspektør Niels Chr. Birch i Nykøbing, og Rachel Vilhelmine C. g. m. høyædle og velbyrdige Hr. Niels Munch, Kgl. Maj.s Justitsraad og Bogholder ved Brandforsikringsvæsenet i Kiøbenhavn.«

8. **Thomas Rasmussen.** Han er født 28. Maj 1744 i Roholte, Fakse Herred, hvor Faderen, Frederik R., var Præst; Moderen hed Anna Dorteia Huulegaard. Faderen døde 1755 i sit 44de og i Sønnens 10de Aar, hvorpaa Enken flyttede til Roskilde. Efter Faderens Død blev Th. R. sat i Roskilde Latinskole og kom ind i 1ste Lektie under Justitsraad Fleischer, som da var Hører; men han havde ikke Lyst til Studering og gik — efter hans egne Meddelelser ¹²²⁾ saa uvillig til at lære Lektier, at han endog truede med at ville hænge sig, hvis han skulde vedblive dermed, »men til denne Afsky var en ukærlig Omgang alene Aarsag.« »Dog,« fortsætter han, »Forsynet, som ofte har draget mig ad den Vej, jeg ikke vilde, styrede det nu ogsaa saaledes for mig, at jeg maatte gaa det igennem.« Ved Flid og Slid pløjede han Skolen igennem og fik altid ved Eksamen gode Vidnesbyrd og stort Haab, men hver Dag hørte han »ikke uden Grovhed og Skeldsord« og følte kun Haardhed og Tyranni. Endelig slap han fra Mesterlektien, hvor Mag. Christen Schnabel var Rector og Magister Thostrup Con-Rector. Den første var hans Fætter, en »svindsottig og knurvorren« Person, der længe havde baaret Døden paa Læberne; den sidste affældig, saa de døde begge et Fjerdingaar efter hans »Ophøjelse i Mesterlektien«. Men dette Tab blev for Th. Rasmussens Vedkommende rigelig oprettet i disses Eftermænd, Prof. Lysholm, der blev Rector, og Mag. Saxtorph som Con-Rector. Hans Skolegang fik nu først Liv, ti begge behandlede deres Disciple som fornuftige Mennesker. Hos Th. R. blev Lyst og Kærlighed et langt stærkere og kraftigere Drivhjul til at opfylde hans Pligter end Riset tilforn. Han lærte hos Prof. Lysholm, foruden Skolens Pensa, ogsaa Vaabenkunst og de første Grunde i det franske Sprog, som siden med Hensyn til hans Under-

122) I »Bog över Odsherred, Gejstligheden vedk.« i Rigsarkivet.

hold og Recommendation gavnede ham mere end alt det, som i de første 5 Aar blev »indtærsket i ham«. Han mindedes derfor disse Mænd med Taknemmelighed og udbryder: »Æret være derfor den salig Mand i hans Grav og velsignet være endnu den brave Mag. Saxtorph! Hans grundige Undervisning, hans kærlige Omgang og hans siden efter rare Venskab leve hos mig i taknemlig Erindring indtil mit sidste Aandedræt!« Disse Mænd gjorde ham »saa at sige: til Karl«, og Prof. Lysholm meddelte ham sit gode Testamonium til Academiet 1763, hvor han »løb af med 29 bene ved første Prøve«. Aaret derefter tog han Exam. phil. med bedste Karakter, underkastede sig omsider Exam. theol. under Dr. Rosenstand og Cramer den 3. Dec. 1767 og blev dimitteret med Karakteren *haud. illaud.*, som dog for hans Dimisprædiken over Matth. 7., 11. af Prof. Studsgaard blev forbedret med Karakteren *Laud*; dermed var hans akademiske Løb til Ende .

Baade før og efter Embedseksamen havde han fortjent sit Brød ved Børns Undervisning og »havde deri særdeles Lykke« undtagen ved én, den første, »ti Konen var dér værre end Jesabel selv.« Især nævner han en Plads hos Sognepræst Hansen ved Helligaandskirken, hvor han var i 4 Aar, som en af de ypperligste: »Hans og hans dydefulde Frues rare Omgang, en raisonabel Løn, flittige og artige Disciple forsukrede hver Time«, han var der. Kort sagt: Han ansaa paa den Tid sine Vilkaar i København som mangeløse, men forlod desuagtet Pladsen for mere at have Tiden til egen Raadighed, og tog ud til Præsten Møller i Brøndshøj, som senere blev Kapellan ved Helligaandskirken og var »en af Københavns berømmelige Præster«. Her gav han sig i Kast for at øve sig »i Prædikestolen« og føre sig Præstens Vejledning i Lærerembedet til Nytte, ti han forestillede sig den Gang at være nærmere Maalet, end han var. Her opholdt han sig noget over et Aar. Kassen blev imidlertid tom, hans Ansøgninger blev afviste med Løfter og Komplimenter, og da Pastor Møller blev kaldet til København, stod han raadvild og »hed om Hovedet«. Han tyede nu til Biskop Harboe, som i mange Tilfælde havde vist sig som hans Velynder, og hvis Bevaagenhed og hjælperige Haand han fra sine sidste Skoleaar i Roskilde og længe efter havde mærket. Paa en skriftlig Henvendelse til Biskoppen svarede den re, at han maatte forlade sig paa Herren, ti han kom ganske vist til at arbejde paa det rette Sted. — Og Hjælpen var nær: En Skrivemester skulde antages til Roskilde Latinskole, og uden at han drømte derom, havde hans gamle Lærer foreslaaet ham for Biskoppen, og for at gøre ham Vilkaarene end mere antagelige, tilbød han ham sine egne Børn til Information; »nu kunde han hævne sig paa dem for, hvad han havde gjort imod ham«, var hans Ord. Han fik efterhaanden flere Børn at læse med: Kancelliraad Strøm sendte ham 3 »smaa Karle«, Apoteker Frich 2, Hr. Holst 1 og Kbmd. Borch 2, Con-Rectoren selv havde 2, saa 4 Timers Arbejde daglig i hans egen Bolig hos Moderen indbragte ham næsten 300 Rdl. aarlig. Han var tilfreds i denne Stilling og tænkte ikke paa at søge Embede, da han pludselig og mod al Formodning den 15. Juni 1774 om Morgenen Kl. 4 fik Brev fra Justitsraad, Prof. med. Friis Rottbøll, at han, uden Ansøgning, var kaldet til Sognepræst for Grevinge Menighéd. Kaldsbrevet var færdigt og skulde ufortøvet afhentes, hvilket skete, »skønt angstfuldt«, samme Dag. Den 7. Okt. blev

han indviet til Embedet af Biskop Harboe, der talte over 2. Krøn. 29,11: »Nu, mine Sønner, værere ikke stille« osv. og 21. Sdg. e. Trin. indsat i Grevinge Kirke af Provst Stub, der talte over 1 Corr. 2,4.

1775 ægtede han Elisabeth¹²³⁾ Margarethe Møller, f. 9/6 1731, en Søster til den Pastor Møller, hos hvem Th. R. opholdt sig et Aar. Han fik med hende 2 Døtre: 1) Anna Margrethe Dorthea, f. 23/2 1777; hun blev 1795 g. m. Urtekræmmer Olivarius i København, en Søn af Præsten Ol. Asnæs, men blev samme Aar Enke. 2) Henriette Lovise, f. 26/7 1789; hun blev g. m. sin Fætter, Tage Møller, Biskop i Ribe.

1791 blev Th. R. Provst i Odsherred, men han nedlagde dette Hverv 1796 paa Grund af Svaghed. Han døde den 12. Maj 1800, 56 Aar gammel og ligger begravet op til den nordre Side af Kirken, hvor en indmuret Tavle paa Kirkens Nordside viser hans Gravsted; men Stenen er nu forvitret og til Dels ulæselig.

Th. Rasmussen har det Eftermæle, »at han var en af Grevinge Menighed elsket Lærer«. Ved at læse Breve, som ligger i Bispearkivet, faar man Indtrykket af en frisk og livfuld Personlighed; Stilen er frigjort^o for alle Omsvøb og Opstylteri; I et Nytaarsbrev skriver han til Biskop Balle bl. a.: »De er ikke vant til at faa noget ceremonielt Nytaarsbrev fra mig; nej! jeg har for længe siden hævet mig over det, som Kryberen og Hyklerin ofte trods den redeligste Hensigt iagttager.« Biskop Balle siger i Visitationebogen om ham som Præst, at han er »kraftig og pathetisk i sit Foredrag«. Som Præst kan han vel betegnes som hørende til de »fromme Rationalister«. Han var besjælet af religiøst Frisind. En »gudsforгааen« Husmand, Peder Jørgensen, levede i Kiv med sin Hustru, der derfor vilde skilles fra ham. Manden begærede at komme til Alters, og Th. R. skriver i den Anledning til Biskoppen, hvem han raadfører sig med: »Det er den første i 14 Aar, som jeg har holdt fra Herrens Bord; thi jeg afskyr al Strenghed i Religionens Sager og vil ikke være Dommer over deres Samvittighed, men dette synes mig at være en lovlig Undtagelse fra Reglen.«¹²⁴⁾ Foruden sin kirkelige Virksomhed var Provst R. interesseret i pædagogiske Sysler. I et Brev til Biskoppen^{23/4} 1788 taler han med Varme om »den første Bog, Glutten faar i Hænde; der maa begyndes med lette og muntre Stavelser; thi det er at begynde bag fra med de smaa at pine dem med Ord, som et voksent Menneske næppe forstaar at udsige, hvilket føder Ulyst, Gnav, Ørefigen af sig, og sligt vil jeg ikke have paa min Samvittighed. Nogle Tanker, synes mig, de skulde indeholde, jo barnligere, jo bedre.« Han er ogsaa meget optaget af, hvad der kan gøres for Ungdommen ved at opmuntre dem til Flid og Arbejde. Han henvender sig til Regeringen 1787 om Indretning af kgl. Spinde- og Arbejdsskoler, som der var givet Løfte om, og slaar til Lyd for Husflidsskoler. »Jeg kender i mit Sogn Dreng, som baade har gjort Skeer, Træsko, Drejer- og Bødker-Sager, men der gøres ikke noget for Afsætning af disse Ting. For Arbejdsflid om Vinteraftenerne var der i Aviserne udlovet en Præmie. En vakker ung Dreng, som hørte det, kom snart frem med 2 Par meget smukke og gode Strøm-

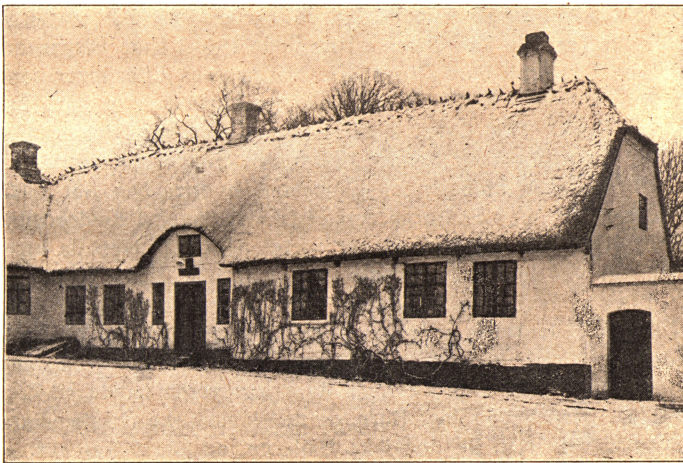
¹²³⁾ Hun skrev sig selv Elisa. (Se Kaldsbogen II.)

¹²⁴⁾ Br. t. Biskoppen 29. April 1788. (Bispearkivet.)

per, som han beviste uden mindste Forsømmelse i sin Husbonds Tjeneste at have bundet; jeg betalte Strømperne og lod det ene Par fremvise for Landhusholdningsselskabet, som rigtig erkendte dem usædvanlig gode og gav Haab om Præmier for 12 Par, men intet Haab om nogen Afsætning.« Men Følgen blev, at Drengens Flid maatte hvile. Nu sover og sladrer han de lange Vinteraftener hen ligesom de andre.« Lignende sunde Tanker udtaler han i andre Retninger om Samfundsforhold.¹²⁵⁾

Ogsaa det, som var Tidens Løsen, Bondefrigørelsen, har han for Øje: »Nu synes det jo, at det vil klare op til Liv og Frihed for den undertrykte Del af Nationen, og Raabet fra den synes at være kommen ind for den Herre Zebaoths Øren og at ville vende tilbage med naadigst Bøn-hørelse i den forventede Friheds Forordning.«¹²⁶⁾

Provst Rasmussen har udgivet en Del Smaaskrifter; saaledes udkom 1785: »Kort Udsigt til en kristelig Børneopdragelse«; 1786: »En Faders Samtaler om Religionens vigtigste Sandheder«; 1787: »Kort Indbegreb af Religionens Hovedsandheder«; de sidstnævnte 2 blev udsolgte i Løbet af et Par Aar; 1788: en ABC. 1790: »Tanker over ikke uvigtige Materier«,

Grevinge Præstegaard.

f. Eks. om Skrivefriheden, »hvilken«, siger han, »jeg forsvarer«; om Religionsbøger for Almuen; om Retskrivning; om Sakramentets Nægtelse for Vankundighed, »hvilket jeg ikke bifalder« o. s. v. 1791 kom et nyt Oplag af ABC'en.

Præstegaarden var yderst forfalden, da Provst Rasmussen kom dertil. Den østre Længe lod han derfor 1776 nedrive og paa samme Plads opføre en ny Stuelænge, 11 Fag, »hvortil ikke en Pind af gammelt Træ blev brugt«. Den »saakaldte Baggaard« blev nedlagt; »den var bekendt nok for at være

¹²⁵⁾ Kaldsbogen II (Besvarelse af Regeringens Forespørgsel om »Ordning af de økonomiske Tilstande«).

¹²⁶⁾ Skr. til Biskoppen 17. Juli 1788.

et Smuthul og Tilholdssted for Rotter og Skarns Mennesker«. I Foraaret 1777 blev Haven anlagt og beplantet med 170 frugtbærende Træer, samt 2 à 300 Løvtræer. 1779 blev den søndre Længe bygget og 1796 den vestre. (Kaldsbogen II.)

Han levede et lykkeligt Familieliv i Grevinge Præstegaard, paa hvis Stuelænge hans Navn er anbragt over Indgangsdøren. Efter hans Død, ¹²⁷ 1800, skr. hans Hustru ¹²⁷): »Gud løste det jordiske Baand mellem min evigt elskede Thomas Rasmussen og mig; herved fjernedes jeg tillige fra det huslige Livs søde Pligter, som ved min Forening med min retskafne og virksomme Mand og Lærer havde faaet et temmelig Omfang ved at leve 25 Aar for en inderlig kær Menighed, hvilken jeg, saa vel som han, stræbte at gavne og glæde. Ingen af jordiske, ubehagelige Følelser kan sættes i Ligning med den Tomhed, Sjælen føler, naar man er ude af Stand til at virke for sine Medmenneskers Vel, saa længe Gud giver Legemskræfter. Dog, det er min Gud, som gjorde det; han gav, han tog, hans Navn være evig lovet og være velsignet for hver glad Time, jeg tilbragte i mit lykkelige Grevinge.« — Hans Hustru har forfattet en Del Salmer, som blev optagne i »Evang. kr. Salmebog«; et Par af dem blev optaget i »Salmebog for Kirke- og-Husandagt«, nemlig Nr. 32, »Din Kærlighed, algode Gud, »hold mig i stadig Minde«, Nr. 56 »Arbejd og bed, saa skal du faa, hvad til din Tarv du kan attraa.« Hun døde 1840 i Ribe Bispegaard. ¹²⁸)

Preben Saxtorph blev Provst Th. Rasmussens Efterfølger som Sognepræst. Han er født i Kirke-Saaby, Voldborg Herred, hvor hans Fader, Peter S. var Præst; 1786 Cand. theol; 1789 res. Kap.-for Brenderup og Ovre, Fyn; 1792 Sognepræst for Sønder Højerup og Sønder Gæstelev i Fyn; kom derfra til Snødē og Stoense paa Langeland, hvorfra han Aar 1800 blev af Farbroderen, Dr. med Saxtorph, kaldet til Grevinge. I Kaldsbogen II staar om ham: »Denne fromme Mand har været haardt prøvet, da hans Hustru i mange Aar var sindssyg og endte sine Dage i St. Hans Hospital i København. Efter at have været i Grevinge i 4 Aar, søger han atter Præstekald; »hans Kones vedvarende sørgelige Forfatning gør ham det til Pligt at søge et bedre Levebrød; han søger Ballerup og Maaløv, skønt han »nødig forlader et Sted, der er ham kært, og hvor han gerne havde ønsket at ende sine Dage.« Han havde da 7 Børn, og de økonomiske Omstændigheder var meget smaa. ¹²⁹) Han fik dog ikke Ballerup, og næste Aar skriver han (i Kaldsbogen II): »Mine Sorger har været mange, men jeg har ogsaa nydt Glæder. Modtaget med Taknemmelighed saa vel Sorger som Glæder af det alkærlige Forsyns Haand, har jeg stræbt standhaftig at bevare mit Mod for at gavne mit Embede — og gaar derfor rolig i Tillid til min Gud, Basta! Han kender mit Hjerte og vil ikke forlade mig.« — S. A., 1806, opnaede han at blive kaldet til Snøde og Stoense paa Langeland, idet han byttede Embede med Præsten Morten Biilmann. Ved denne Embedsbytning blev Biilmann forurettet. Kontrakten ¹³⁰), som ubrødelig skal holdes«, blev under-

¹²⁷) Brev i Bispearkivet.

¹²⁸) I »Aarvog for Højbæk Amt« 1916 har Pastor Gjevnø, Grevinge, skrevet en udførlig Skildring af Provst Rasmussens Liv og Virksomhed, og i samme for 1908 en Afhdl. om Fru Rasmussen: »En gammel Præstekone«, som fyldigere skildrer dette Ægtepars Liv

¹²⁹) Bispearkivet i Landsarkivet, 1800—09.

skrevet af begge 4. Febr. 1806. Da s. A. Biilmann søger et Laan i den gejstlige Enkekasse, viser det sig, at Saxtorph skylder dertil 765 Rdl. og har pantsat Grevinge Præstegaard og Naadensaarets Indtægter som 1. Prioritet og med Panteret for Kapital og Renter. Biilmann kan ikke faa Laanet, før det andet er indløst, og da Kontrakten viser, at saavel Præstegaard som Naadensaaret i Grevinge er B. overdragen, men S. har tiet med, at de var pantsatte, medens han selv overtog en gældfri Præstegaard og Naadensaar paa Langeland, »er altsaa Pastor Biilmann bragt bag Lysæt«. Biilmann havde en talrig Familie af 9 »uopdragne« Børn, og »naar hans Bo formedelst S.s Gæld skal engribes, vil det aarsage stor Jammer, da han med Familie uskyldigt vilde komme til at sukke i et tomt Hus«. Det menes derfor, at »hvis Hr. S. ikke skaffer Forsikring for Pengenes Betaling til 11. Juni (1807), Lør han søges for Gælden paa Langeland. Thi foruden det, at han, som dog selv har gjort Gælden, har ved saadan sin Gæld bragt Hr. B. i stor Forlegenhed for Penge, saa kan han ikke forsvare at sætte en uskyldig Familie for Ødelæggelse formedelst hans egen Gæld, og han, som ikke har betalt Præstegaarden paa Langeland, og derhos modtaget Præstekøldets gamle Indtægter, er derfor pligtig til at holde Hr. B. i den Henseende fri og usøgt.«¹³¹⁾ Biskoppen beklager i Skr. 14. Marts 1807, at Hr. B. har ladet sig forlede til at indgaa med sin Formand »en fra denne Side saa utilgivelig Akkord« og hævder, at Enkekassen ikke kan afstaa sin Ret til det af Hr. S. mod thinglæst Obligation givne Pant; endv. tilføjer han, at vel har Hr. S. anvist Penge til Dækning af Gælden ved et Laan paa 1500 Rdl., som han kan erholde, men han tier med, at dette Laan er betinget af, at han bruger det til Opførelsen af Præstegaarden og ikke til Dækning af Gæld, »hvorfors -- siger Bispen -- »jeg ikke kan og bør indlade mig direkte med denne Mand.«¹³²⁾ Enden paa det blev, at Pastor Biilmann tildømtes at afbetale Kap. med Renter, 800 Rdl., med 30 Rdl. aarlig, indtil Kapitalen er falden til 500 Rdl. Det var et tungt Slag for ham, da han erfarede, at »det befrygtede Uvejr brød løs over ham«. Han skriver til Provsten: »Aldrig kunde jeg have formodet, at der med Præstegaardens Overdragelse til mig kunde gøres mig de Vanskeligheder, jeg nu, skønt for sildig, overtydes om. Overmaadigt tungt er det for mig med min store Børneflokk at sættes i nærværende for mig og mine ligesaa uventede som sørgelige Stilling, fordi Hr. Pastor S. har lovet mere, end han kunde holde, og fordi jeg bona fide [i god Tro] stode paa hans mig givne Forsikring.« — Ved »adskillige Menneskenes Hjælp« lykkedes det ham dog 11. Dec. 1813 at indfri Gælden, og »jeg mener nu,« skriver han, »at øjne en blidere Fremtid for mig og min talrige Familie.«

Saxtorph blev senere Amtsprøbst og forflyttedes 10. Jan. 1812 til Magleby paa Langeland. Efter sin første Hustrus Død ægtede han en Jfr. Culbert og døde 11. April 1816.

10. Morten Biilmann

er født i Kolding 1763, blev Student 1784 og derefter Hører ved den latin-

¹³⁰⁾ findes bl. a. i »Indkomne Sager 1803—08 i Odsh.s Provstie. (Landsarkivet.)

¹³¹⁾ Skr. 6. Marts 1807 t. Biskopkontoret fra Provst H. Bech, Vig. (Bispearkivet 1800—09 i Landsarkivet.)

¹³²⁾ Acta Synodi Johannea habitæ Die 1. Julii 1807.

ske Skole i Kbh., 20. Jan. 1792 Cand. theol. og 15. Sept. 1795 kaldet til Sognepræst paa Thunø under Aarhus Stift, 2. Feb. 1798 Sognepræst for Ejlby og Melby i Fyn, 15. April 1803 for Snøde og Stoense, 7. Marts 1806 for Grevinge og 4. Oktbr. 1815 Sognepræst i Skelskør. Han skal i sin Afskedsprædiken i Grevinge have sagt: »Jeg kom fra et Sted, hvor jeg levede blandt Roser og Liljer, og kom til et Sted, hvor jeg forefandt Torne og Tidsler,« en Udtalelse, der er meget smigrende for de Snøder.

Han vedblev at leve i meget trange Kaar og paadroges efterhaanden en meget stor Gæld. 6. Marts 1824 fik han Tilladelse til at afdrage en Gæld til et under Coll.s Bestyrelse bestaaende Fond med et aarligt Afdrag af 114½ Td. Byg i St. f. 150 Tdr. Han magter ikke dette og søger om Henstand i 2—3 Aar. Biskoppen bemærker (til, Canc.) paa Ansøgningen, at »Mandens overordentlige Trang nødsager ham til at prøve dette Middel til sin egen og sin ulykkelige Families Underholdning; hans Forfatning er i Sandhed saa ussel og elendig; at den ikke kan tænkes værre, og naar jeg derfor anbefaler hans Ansøgning, saa er det, fordi jeg fuldkommen er overbevist om, at hans Stilling, der er fremvirket af det høje Coll.s velbekendte Omstændigheder, er saaledes, at jeg kan nævne ham som den fattigste Præst i Stiftet og næppe ved nogen at sætte i nær Klasse med ham, naar maaske een undtages, Sognepræst Panum i Borre.«¹³³⁾

Pastor Biilmann blev 10. April 1789 g. m. Jacobine Jacobsen, med hvem han avlede 17 Børn. Han døde i Skelskør 15. Okt. 1828. Den 21. Okt. meddelte Canc. den afdøde Præst, at et Andragende om et Gratiale ikke kunde bevilges! Hans Hustru, der var født 1764, døde 16. Maj 1836.

10. Johan Michael Christian Betz,

født 28. Sept. 1776 i Frankfurt am Main. Faderen er ubekendt, men Sønnen fulgte, 4 Aar gl., til Danmark med Moderen, som blev gift med en Præst i Slagelseegnen ved Navn Smith (maaske Lucas Kaae Smith i Kvislemark). Han blev Student fra Frederiksborg Skole 1793 og Cand. theol. 20. Juli 1804. 5. Juli 1801 Adjunkt i Nykøbing, Falster, hvor han 1810 ægtede Mette Marie, f. Foss, f. paa Nebøllegaard 5. Dec. 1790. Efter at have søgt flere Præstekald, men forgæves, blev han vred og søgte Kancelliet om at faa lige Ret med Seminarister til at søge Skolelærerembede. Han blev saa 5. Sept. 1814 kaldet, uden at søge derom, til Sognepræst for Snebjerg og Tørring i Ribe Stift, men var misfornøjet der, hvorfor han personlig gik til Frederik d. 6te og blev saa allerede næste Aar udnævnt til Præst for Grevinge, samme Dag det var bleven ledigt.¹³⁴⁾

Betz var udrustet med rige Aandsevner. Han var en dygtig Forretningsmand, og de mange Skrivelser fra ham, som opbevares i Arkiverne, vidner ved den pyntelige Skrift om Ordenssans og ved det formfuldendte Sprog om hans Begavelse, hvilket ogsaa gav sig til Kende i hans præstelige Virksomhed som Taler. Men disse gode Betingelser for et virksomt og lykkeligt Liv ødelagdes ved hans ustyrlige, lidenskabelige og heftige Sind, som berøvede ham al Besindighed og lod ham handle efter øjeblikkelige Indtryk,

¹³³⁾ Forhdl. p. Sj. Stifts Bispekontor 1824. (Landsarkivet.)

¹³⁴⁾ Personalia eft. Chr. Praem: Saml. t. d. danske Gejstl.s Personalhist.

hvorpaa Angeren som oftest fulgte, naar Sindet var kommet i Ro. Rektor Bloch, Skolen i Nykøbing, karakteriserer ham saaledes: »Han er i Besiddelse af en ganske enorm Grad af Mistænkelighed, som ofte bragte ham til at danne sig de ubilligste og hadefuldeste Forestillinger om de Mennesker, med hvilke han stod i nogen Forbindelse, og naar hans Hoved derpaa ophidsedes ved Spirituosa, udbød til en Lidenskabelighed, der ingen Grænser kendte, og hvormed han da væltede sig ind paa Folk paa hvad Maade kan kunde tro at saare dem ømphindligst.«¹³⁵⁾ Ellers siger Rektoren om ham, at »han er i Besiddelse af et lyst Hoved, med en skarpsindig Forstand og en udmærket Duelighed til at lære fra sig.«

Endv. bidrog Pastor Betz's økonomiske Forhold til at forvirre hans Sindsstemning. Allerede 27. Okt. 1819, 3 Aar efter at han kom til Grevinge, afholdtes Skiftesamling i hans »Opbudsbo«, hvor Kreditorer melder sig med Fordringer saa store¹³⁶⁾, at de umuligt kunde tilfredsstilles. De samlede Gældsbeløb androg ca. 6000 Rdl. 29 Juni 1818 skriver han til Biskop Münter: »Det Uvejr, som truede mig, da jeg for faa Dage siden gjorde Ds. Hv. min Opvartning, er brudt løs. Jeg har gjort Vedk. de mest antagelige Tilbud, men — forgæves! Stædt i den sørgelige Forfatning, at man inden faa Dage kunde erhverve Dom over mig, har jeg været nødsaget i Dag at overgive mit Bo til Skifteretten. Et tungt Skridt, der bøjer mig til Jorden!«

Men til disse Pengesorger kom andre ulykkelige Forhold, særlig de huslige. Han havde faaet Mistanke om, at hans Hustru var ham utro, hvilket syntes at savne al Grund. Heftig, som han var, udkastede han fra Prædikestolen graverende Beskyldninger mod hende, kaldte hende Hore, Boler, Løgner, Meneder, udskældte flere nærværende og fraværende Mænd, saaledes Skolelærer Nielsen i Herrestrup, hvem han anklagede for forargeligt Levned med hans Hustru, og Skolelærer Schou, Grevinge, som han kaldte en Løgner og Stimand, der har overfaldet ham, hvilket havde til Følge, at disse anlagde Sag imod ham. Da det var at frygte, at han vilde skride til Yderligheder mod sin Hustru og for redde hende fra den overhængende Fare, henvendte hendes Broder, Byskriver Foss i Nakskov, sig 1823 til Kancelliet med Bøn om, at hun med dets Hjælp kan blive sikret for den voldsomme Behandling, hun maa lide, og med Øvrighedens Hjælp besluttede man saa hemmeligt at bortføre hende og deres 5 Børn, hvoraf den ældste var en Pige paa 12 Aar og den yngste 1½; en Broder, Hofmekanikus Foss, Frederiksværk, modtog dem foreløbig. Betz blev tilsyneladende fortvivlet og beder Biskoppen i en Skrivelse, 10. Jan. 1824, om midlertidigt at blive suspenderet, for at en »snar, offentlig og streng Undersøgelse af Sagen kan finde Sted,« samt beder om, at han i alt Fald maa faa sin ældste Datter tilbage. Dette synes at have været ham meget magtpaaliggende, og han faar 8 Bønder i Grevinge til at attestere, at han er »den ømmeste og kærligste Fader, og at han ikke har gjort Forskel mellem de 3 ældste og 2 yngste, hvilke sidste han paastaar ikke at kunne erkende for sine, samt at alle Børnene hængte ved ham med Kærlighed og Agtelse.« Endv. attesterer Fattigkommissionens Medlemmer hans Omhu for de trængende; hans Tjenestefolk: at han har været »en overbærende, kærlig og blid Husbonde.

¹³⁵⁾ Erklæring i Skr. 15. Januar 24 til Biskoppen. (Landsarkivet.)

¹³⁶⁾ Skifteprotokollen f. Dragsholm Birk 1804—27 i Landsarkivet.

og nogle Fædre: at han ved Konfirmationsforberedelsen har behandlet Børnene med »kristelig Sindighed og faderlig Kærlighed«, og endelig 5 Mænd: at han »mere end 2 Aar efter hans Ankomst til Sognet har levet i »det fredeligste og kærligste Ægteskab med sin Hustru«. Men fra andre i Menigheden anklages han for forargeligt Levned med sin Hustru og for Gudstjennestens Vanhelligelse, og Enden paa det blev, at han i Flg. kgl. Resolution af 2. Marts 1825 efter Ansøgning fik Afsked uden Pension, hvorimod hans Hustru blev tillagt Enkepension efter Loven fra Naadensaarets Udløb at regne. Betz opholdt sig derefter en Tid paa Falkenhøj ved Slagelse, kom derefter til Raamosegaard i Solbjerg Sogn, saa til Lunde huset ved Sorø: endv. boede han hos Skolelæreren i Jyderup, Merløse og Tudse Herred. Efter sin Afsked henlevede han et kummerligt Liv, ofte savnende det nødvendigste til Livets Ophold og stadig bønfaldende Kancelliet om Hjælp, som hvert Aar ydedes ham. Han døde paa Antvorskov den 29. Nov. 1846, 70 Aar gl. Hans Hustru boede med Børnene en Tid i Fredensborg, kom derefter til Asnæs, hvor Præsten, Voss, tog sig af hende, derefter til Faarevejle, hvor hun for en ringe Husleje fik Bolig i et lille Hus og med utrættelig Flid søgte at forøge sine smaa Indtægter ved at sy for Bønderne, navnlig brodere Huer for Bønderpigerne, hvortil hun ofte tog Natten til Hjælp. I Aaret 1840 var hun Husbestyrerinde for Cancelliraad N. Thomsen, Torp Ladegaard i Horns Herred.¹³⁷⁾ Hun døde i Slangerup under et Ophold hos sin Søn 9. Jan. 1865 og ligger begravet der.

11. Henrik Vulff Klein Curtz,

født 2. Juli 1778, Søn af Præsten Niels Benzen Curtz, Nors Sogn; blev Student 1797, Cand. theol. 13. Maj 1801, Sognepræst for Klim, Thorup og Vust i Aalborg Stift 16. April 1819; Provst for Hvetbo samt Øster- og Vester Hanherreder 21. April 1821, kaldet til Grevinge 1. Juni 1826; men Betz var endnu i Marts 1826 ikke fraflyttet Præstegaarden, og Biskoppen mener i Skr. til Provsten, at han maa sættes ud af Gaarden ved Fogdens Hjælp, hvis han ikke godvillig rømmer. Ved Pinsetid 1826 kunde Curtz p. Gr. af Sygdom først tiltræde Embedet, og Menigheden var saaledes uden Præst i 2 Aar. 1827, 13. Juli, viedes han til Gertrud Marie Kirstine, f. Holst, en Datter af Præsten Holst i Skibsted, Viborg Stift; hun havde i 6 Aar bestyret hans Hus og »plejet ham med Æmhed og Orden; derfor ønsker mit Hjerter hende, og den algode Gud har skænket mig hendes Genkærlighed,« skriver han til Provsten. Hun var født 1799, altsaa 21 Aar yngre end Brudgommen. Han fik ingen Børn i sit Ægteskab og har det Vidnesbyrd, at han var en god, blid og from Mand, kærlig mod alle. I de 6½ Aar, han var i Grevinge, var han i høj Grad svagelig og kunde saaledes ikke uddele Sakramentet uden ved Hjælp af Skolelæreren. Han døde den 30. Sept. 1831; hans Hustru flyttede til København, hvor hun døde 1848.

Til Kapellan havde han i de sidste Aar Carl Bruun, der efter Curtz's Død kom til Taarnby paa Amager, og derfra til Garnisons Kirke i København som Sognepræst efter Digteren Bojes Død 1853 og medens Blædel var 2den Præst ved Kirken. Senere blev han Sognepræst i Sværdborg og

¹³⁷⁾ Dokumenter i Bispearkivet (i Landsarkivet).

Provst i Hammer og Tybjerg Herred. Han var bekendt for sin store Veltalenhed.

Carl Bruun var 25 Aar gl., da han kom til Grevinge, og kom straks i et spændt Forhold til Skolelærer Schou. Det synes at fremgaa af de til Provsten indkomne Klager fra begge¹³⁸⁾, at den unge Kapellan har optraadt med en Myndighed overfor den ældre Lærer, som denne ikke vilde finde sig i. Provsten mæglede, og Skolelæreren indrømmede, »at det mellem Hr. B. og mig passerede ikke er udrundet af et ondt Hjerter, men kun var det forfængelige og skrøbelige Hjertes Forvildelser.« Skrivelsen er ret diplomatisk affattet; men de enes da om, at alt skal være glemt.

12. Niels Jensen,

født 1780 i Vordingborg af fattige Forældre, Faderen var formodentlig Murrermester, blev ved en Købmand Staals Hjælp holdt til Studeringer. Han blev Student 1800, Cand. theol. 19. Jan. 1804, Sognepræst paa Anholt 28. Juni 1815, kom til Sandby og Vrangstrup 26. Feb. 1823 og til Grevinge $\frac{3}{4}$ 1832, hvor man atter fik en Præst, der levede et forargeligt Liv. At Myndighederne kaldede ham er end mere mærkeligt derved, at han 1826 blev afskediget paa Grund af Drankergalskab — »Sindssyge«, hed det officielt i Skr. til Canc. fra Biskoppen, — »fremkaldt vad den skarpe og raa Sølufte paa Anholt«! Et halvt Aar efter, at han 1824 kom til Sandby, indgik han Ægteskab med Cathrine Eleonora, f. Wellérup, »og« fortsætter Biskoppen, »da han ved at rejse til Staden for at gifte sig kom ved et ulykkeligt Tilfælde med Hesten i Fare« — han sad maaske ikke sikkert i Sadlen — »fik han pludseligt et Anstød af Sygdommen, og kort efter hans Hjemkomst viste han sig i et saare ufordelagtigt Lys for sin Hustru, der desaaarsag henvendte sig til det høje Canc. om Beskyttelse. Kort efter maatte hans Hustru forlade ham, men kom paa hans Løfte om Bod og Bedring atter tilbage; men Tilstanden forværredes, og 2. Sept. 1824 skriver Provst Bøgh, Herfølge: »Hans Kone skal omgaas ham med al Blidhed og være ham saa hengiven, at hun hel nødig vil gøre det Skridt atter at forlade ham; men styre ham kan hun ikke. Han larmer og støjer og truer sig det til, at Nøglen til Gemmestedet for Brændevinen gives ham.«

Desuden anklagedes han for Vanrøgt af Embedet, og da hans Hustru atter, fordi han mishandlede hende, forlod ham og 1826 blev ham fraskilt, suspenderedes han, skønt han skriver til Biskoppen, at »han elsker sin Kone saa usigeligt«, og »mit inderligste Ønske er Fred og Rolighed og i Samfund med den, som er mig den mest dyrebare i Verden.« Han blev indlagt som sindssyg paa Bidstrup, hvor han til Dels blev helbredet, erholdt derpaa sin Afsked som Præst og kom som Kostgænger i Huset hos Fru von Wüllich i Søllerød, hvor Boye den Gang var Præst. Denne tog sig af ham, og formodentlig ved hans Indflydelse blev han kaldet til Grevinge. Menigheden fik nu en forfalden og gal Mand, om hvem det fortaltes, at han, medens han var Præst i Sandby, engang skal have befalet sin Karl at tjære sin (Præstens) Hustru og brænde hende. Der var en besynderlig Frygtagtighed hos ham; han levede i stadig Frygt for ikke at kunne faa Udkommet, var bange for

138) Ods-Skipp. Hærr.s Provsti. Indk. Sager 1828—30.

alle Mennesker, og der viste sig bestandigt noget skyagtigt i Øjnene. Saa længe Præsteenken, Fru Curtz, var i Præstegaarden og kunde hjælpe ham til Rette, gik det dog nogenlunde, men da hun efter 1½ Aars Forløb rejste, var han aldeles hjælpeløs. Hans Sindslidelser tiltog, han levede i stadig Frygt for Overfald og Indbrud, og denne Tilstand varede til hans Død den 24. Maj 1834. Han døde under et Dileriumsanfald.

Hans ulykkelige Hustru endte sit Liv i trange Kaar. Hun søger ^{22/12} 34 om et Gratiale og siger i sin Ansøgning: »Ved et meget ulykkeligt Ægteskab blev det min tunge Skæbne at lade mig separere og senere skille.« Efter hans Død indberetter Provst Discher, at »hans Bo uden Tvivl vil blive falit; Løsøret vil ved Avktion knap dække det halve af Gælden«. Intet Under, at samme Provst skriver til Biskoppen: »Jeg beder ærbødigst gunstigen at ville anbefale Grevinge Menighed til at erholde en dygtig Mand til Præst. I mange Aar har denne Menighed haft meget svage Lærere. Saa meget mere behøves nu en Mand, der har Duelighed, Kraft, og som man tør haabe at ville med sand kristelig Iver antage sig Embedets Gerning.«¹³⁹⁾

13. Laurits Bang.

f. ^{11/4} 1776 i Ringsted, hvor Faderen, Jacob Bang, var Amtsforvalter. Denne blev 1788 forflyttet til Odense, og Sønnen nød der privat Undervisning, først af Preben Saxtorph, som blev Præst i Grevinge, derefter af 4de Lektiehører Høiberg. Han kom saa i Tømmerlære, men tog igen fat paa sine Studier og blev Student 1834, Cand. th. ^{29/7} 1800, derpaa Sognepræst paa Hellenæs, Fyn, kaldet af Heiberg. Frederiksgave. Samme Aar ægtede han Elisabeth Vogt, i hvilket Ægteskab han fik 4 Sønner og 1 Datter. ^{7/2} 1807 blev han kaldet til Balslev og Ejby, ^{10/6} 1818 af Grev Vedel til Vedelsborg til Sognepræst i Tanderup og ^{15/8} 1834 til Grevinge, hvor hans blide og fromme Hustru, der oplevede Guldbryllupet, døde ^{30/12} 1854. Som Jubellærer blev han 1854 Consistorialraad.

Bang var en kraftfuld Personlighed, af et livligt Temperament, myndig i sin Embedsgerning, og i Menigheden hævdede han Stillingen som »vor Far«, hvormed han altid tiltaltes. I een Henseende kunde han dog ikke faa Bugt med de Grevinger. I Tanderup gav Menigheden større Offer og Accidenser end her, og Bang skal have sagt, at »her skal 24 stærke Mænd til for at bringe en Daler op til Alteret.« Forholdet mellem Skolelærer Schou og ham var meget spændt. I et Brev til Provsten¹⁴⁰⁾ beklager Bang sig derover. Han vil ikke rent ud betro Pennen, hvad der krænker ham, men sender Kirkeværge Hans Hansen med Brevet, »for at han kan fortælle det.« Saa meget siver dog igennem Brevet, at et Rullegardin i Kirken, som Skolelæreren ikke vil rulle op og ned, bringer Bægeret til at flyde over. Schou faar en Tilrettevisning af Provsten, men giver i Brev af ^{20/12} 1839 Svar paa Tiltale. »Lige siden Pastor Bang kom til Grevinge har han vist en besynderlig Lyst til at reformere alt, hvad Skole- og Kirkevæsen angaar.« »Saaledes var Undervisningen her i Skolen slet ikke efter hans Hoved. Man brugte ikke saa, hvor han kom fra.« »Her blev meget »lärmenteret«, men

¹³⁹⁾ Sj.s Stifts Bispearkiv, »Afgjorte Sager 1835. (Landsarkivet.)

¹⁴⁰⁾ Ods- og Skippinge Herr.s Provsti. Indk. Sager 1838—40.

uden Resultat.« Degnestolen blev flyttet, Rækværket om Alteret forsynet med Døre, »som Kirkesangeren maa lukke op og i for Menighedens Frembæren med Offer, vanskeliggjort ved en besværlig Op- og Nedgang, hvorved der ikke sjældent snubles«. Endv.: »Smerteligt for mig er det, at Træerne, der var plantet om de afdøde Præsters Grave, blev ryddede. Fire dejlige Lindetræer, som stod om den, af de gamle i Menigheden endnu ikke glemte, men højt agtede T. Rasmussens Grav, er blevne opgravede dybt nede fra den Afdødes Side. Samme Skæbne delte de yngre Træer, plantede om sal. Provst Curtz's og Jensens Grave.« Grunden skal være den, at de ville beskadige Kirken, »men det kan ingen andre indse«. »Jeg nægter ikke, at Synet af disse Grave, som jeg af de Efterladte er anmodet om at have Tilsyn med, forstemte mig, da jeg Onsdag d. 12. Dec. sidstleden gik ind til Hs. Velærv. for at hente Kalk og Disk til Altergangen, saa jeg maaske ikke ydmyg nok, efter hans Skønnende, modtog en ny og mig uforberedt Ordre om at drage et Rullegardin i Koret, der fra den Dag skulde trækkes før og efter Gudstjenesten af »Degnen«. Efter Tjenesten blev Ordren fornyet, og da jeg havde den Dristighed at gøre opmærksom paa, at Vinterens Sol umuligt kunde beskadige noget, hverken Altertavlen eller det gamle, opfarvede Alterklæde, blev jeg betragtet med et saare haanligt Blik, hvormed Hs. Velærv. behagede at maale mig fra Top til Taa med det Spørgsmaal, om jeg vidste, hvad der stod i et Cirkulære til begge Sognets Kirkesangere, og som indeholdt »paa Embeds Medfør« den ommeldte Ordre.« Skrivelsen ender med, at Schou ikke nægter at besørge det forlangte, men den Maade, Ordren gives paa, »støder hans Følelse«. Han beder derefter Provsten »at gøre Pastor B. opmærksom paa, at han maa bestræbe sig for at dæmpe sit heftige Sind og huske paa, at han er et Menneske som andre, saa at det vistnok for ham og os alle bedst sømmer sig at være ydmyg af Hjertet.«

Striden blev ikke dermed bilagt. I Skr. $\frac{3}{2}$ 40 til Provst Discher beklager Pastor Bang sig over den stridige Skolelærer. »Schou har under 2de af hans svage Formænds Side erholdt en Magt over disse Mænd, der gjorde dem aldeles afhængige af ham, og hvorved det lovbestemte Embedsforhold blev forrykket.« »At S., der i et Tidsløb af 10 Aar havde Magten i Hænde, let derved kunde glemme sin subordinerende Embedsstilling, undrer jeg mig ikke over.« Præsten vil igen have det i sin rette Gænge, »tilbagevinde det vedbørlige Embedsforhold mellem os«, og »5 Aars Erfaring har lært ham, at det Ukrudt, der skal udryddes, maa rykkes op med Roden.« »Saa længe mit Dagværk varer, vil G. L. Badens Ord i hans Chr. 4des Hestorie ogsaa vorde erkendte af mig: »Enhver Embedsmand bør søge i sit Embede at soutinere den Myndighed, uden hvilken han ikke kan fyldestgøre alle sine Embedspligter eller stifte den Nytte, der er Embedets Bestemmelse.«

Efterhaanden bedredes Forholdet, og i en Indberetning $\frac{12}{16}$ 1856 omtaler Pastor Bang Schou som »denne driftige og nidkære Skolelærer«. Endelig ser vi paa Billedet, der er fra 1862, at Præst og Degn har sluttet Fred, men ogsaa, at de er sig deres forholdsvise Embedsværdighed bevidste.

Aar 1849 maatte Pastor Bang tage Kapellan og fik først Hansen fra Sorø i Tidsrummet $\frac{15}{11}$ 1849— $\frac{23}{2}$ 1851; dernæst Emil Petersen indtil 1863, da denne blev kaldet til Sognepræst i Skørpinge og Frær i Aalborg Stift, senere til Asninderup og Granløse, Merløse Herred. Denne Kapellan fik i

Løn 300 Rdl., og en Forøgelse modsatte Bang sig trods Henstilling fra Autoriteterne, der dog fik den forhøjet til 400 Rdl. Det var i den Anledning, at Provst Marcussen indfandt sig i Præstegaarden for at tale Kapellan Petersens Sag: men da Bang hørte, hvad det drejede sig om, slog han et

Familiebillede for Grevinge Præstegaard.

Jfr. Billmann, Jfr. Emma Schow, Lærer Schow, Pastor Bang, Jfr. Weber.
„Store Maren“, „Lille Maren“, Margrethe; tjenende i Præstegaarden.

dundrende Slag i Bordet, saa den skikkelige Provst segnede ned i Sofaen. »Der faldt Hjælpetropperne,« sagde saa Bang til Kapellanen, »hvad vil De saa!« Der fortælles ogsaa, at Grundtvig — der som Bang regnede sig til Skjalm Hvides Æt og ikke gav Bang noget efter i Kæmpefærd — en Gang besøgte ham; han var kun een Time i Præstegaarden, og i den ene Time skændtes de uafbrudt.

Bang vilde nødtigt forlade Præsteembedet, men bøjede sig for et bestemt Paalæg om at søge sin Afsked 1864; han var da 88 Aar gl. Han flyttede derefter til Sorø, hvor en Søn af ham, J. H. Bang, var Overlærer, og der døde han den 4. April 1866 og blev bisat 11. April 1866 paa hans 90-Aars Fødselsdag, men blev jordet i Grevinge den 12. April.

14. **Andreas Ferdinand Phister** er født i København $\frac{1}{12}$ 1809; Faderen, Ludvig Harboe Phister, var Klokker ved Helligaandskirken; Moderen: Christine Marie, f. Zarthmann. Han blev Student 1828, Cand. 1834; var derefter Lærer ved Københavns Kirkeskoler, indtil han 1844 blev kaldet til Sognepræst for Bølling og Sæden i Ribe Stift og samme Aar, d. 7. Juni, g. m. Emma Emilie Petersen, f. $\frac{27}{1}$ 1811, Dtr. af Johan Jordan P., Toldforvalter i Eckernførde, og Susanne Svitzer. $\frac{4}{11}$ 1850 blev han kaldet til Brønderslev og Hallund i Aalborg Stift og $\frac{14}{3}$ 1865 til Grevinge. — Han havde 4 Børn, 2 Døtre, den ene g. m. Møller Nielsen i Engelstrup og den anden med Skov-

foged Ritter, begge døde; og 2 Sønner, endnu levende, den ene, Frederik Ph., er Overretssagfører i København, den anden, Ludvig Ph., Landmand i Grevinge. Pastor Phister tog efter Ansøgning sin Afsked $12/1$ 86 og døde $25/5$ 1892.

1870 kom som Kapellan til Grevinge: Harald Peter Nicolaj Budde-Lund, der 1875 blev kaldet til Harridslev og Rakkeby i Vensyssel. Efter ham kom Adolf Emil Hammer til 1880, da han kaldedes til Sognepræst i Nørre-Vium, Bølling H., og derpaa Carl Christian Viggo Looft til $20/5$ 85, da han kaldedes til Sognepræst for Østerlarsker og Gudhjem paa Bornholm; derefter Sognepræst i Skjelby-Gjedesby, Falster; død 1920.

15. **Richard Petersen**, f. $28/4$ 1838 i Glostrup ved København. Faderen,

Pastor Richard Petersen og Hustru.

Ferd. Edv. Petersen, var først Godsforvalter paa Hørbygaard, senere Amtsfuldmegetig i København og Kasserer ved Roskilde-Frøkenkloster. Moderen, Karen Marie Toftegaard, døde, da Sønnen var 8 Aar gl., og 3 Aar efter mistede han sin Fader; men 2 Mænd, Herredsfoged de Coninck i Lejre og Overlærer Thrige, tog sig af den forældreløse Dreng, og da Thrige blev Rektor ved Latinskolen i Haderslev, fulgte han ham og blev Student derfra 1855. En Morbroder havde hidtil ydet ham en god Støtte, men da han ikke bestod ved 2den Eksamen (Filosoficum), nægtede han ham sin Hjælp. Da tilbød Pastor Petri i Hagested ham Ophold i Præstegaarden for at fortsætte sine Studier. Efter at have taget Filosoficum tog han med Vemod Afsked fra det Hjem, hvor han havde saa trofaste Venner, — særlig fandt han én: sin tilkommende Hustru. Han var det følgende Aar Huslærer, først paa Rantzaustræde, derefter paa Aakær ved Horsens, hvor han kom i Forbindelse med den berømte Præst og kristelige Tæinker Otto Møller i Gylling, der som

ung Kandidat opholdt sig hos sin Fader i Gylling. De Samtaler, han jævnlig fik med ham, grundfæstede hans kristelige Livssyn i grundtvigsk Retning og blev af afgørende Betydning for ham i hans fremtidige Virksomhed som Ordets Forkynder.

Inden han $\frac{1}{7}$ 1863 tog teol. Embedseksamen, var han en Tid Huslærer hos Forpagter Staal paa Knuthenborg, blev efter sin Eksamen Skolebestyrer i Frederikssund og pers. Kapellan i Udbyneder. Den $\frac{11}{12}$ 1864 fæstede han sin Brud, Johanne Margrethe Petri, f. $\frac{25}{1}$ 1835, der fik stor Betydning for Udviklingen af hans aandelige Livssyn, ligesom hun i Hjemmet ved sin sagtmødige, hjertevindende Karakter i Aarenes Løb skabte den Hygge, som en »rigtig« Præstekone formaar det, og var en betydelig Støtte for sin Ægtefælle ved at knytte Samfundsbaandet til Menigheden. I Udbyneder havde han samlet en trofast Vennekreds om sin Forkyndelse i Kirken, hans meget søgte Bibellæsninger og hans folkelige og kristelige Foredrag, som han holdt i Omegnen. Fra Udbyneder kom han til Tørring-Møllerup, hvor en god, grundtvigsk Mand, Slamberg, den Gang var Præst; blev 1874 Sognepræst i Vedby og Sejlstrup og 1878 i Snodstrup ved Frederikssund. Den $\frac{19}{8}$ 1886 kaldedes han til Grevinge, hvor der fra ældre Tid var vakt et kristeligt Livsrøre ¹⁴¹⁾, som i Halvfjerdserne blev stærkt paavirket fra Vallekilde Folkehøjskole. Richard Petersen blev den første grundtvigske Præst i Grevinge og fik i de Aar, han levede der, stor Betydning for et sundt kristeligt Livs Fremme i Sognet.

Et af de sidste Aar han levede, ramtes han af et apoplektisk Tilfælde, der berøvede ham hans Arbejdskraft, saa han maatte holde Kapellan, først Thorsøe, senere entlediget Sognepræst, derefter J. P. Lundøe, nu Sognepræst i Sejling ved Silkeborg. — Rich. P. tog sin Afsked $\frac{15}{11}$ 1904, udnævntes til R. af Dbg. og døde $\frac{3}{8}$ 1905. Hans Hustru levede indtil sin Død 1917 i Enkesædet i Grevinge.

Som i det flg. nærmere skal omtales, udøvede Rich. P. en rig Forfattervirksomhed; dette literære Talent er arvet af Datteren, Asta, gift med Provst Kristiansen i Højby; hun har især ydet lødige Bidrag til Børnelitteraturen, foruden bl. a. en større Fortælling, »Jørgen Vibe«, som udkom 1918. En Søn, Forlagsrepr. Chr. P., har antaget Familienavnet Richard Leiff og bor i København; en anden Søn, Holger P., er Postmester i Ørbæk, Fyn.

Richard Petersen har ved Siden af sin præstelige Virksomhed udfoldet en stor Forfattervirksomhed. Det var særlig personal-historiske Arbejder, han syslede med, og Kærligheden dertil bevarede han til det sidste. Det sidste Arbejde, han syslede med, var et Værk, om Digteren og Politikeren Carl Ploug; men hans legemlige Svagheit, en Hjernesvækkelse, forbød ham at fortsætte, hvilket var et føleligt Savn for den saa tankeklare og virksomme Mand.

Foruden mindre Afhandlinger, bl. a. i »Kyrkl. tidsskr.« og en Prædiken i: Møller og Elmquist: »En Aargang Prædikener«, har han udgivet: »Henrik Steffens, et Livsbillede« (1881, overs. p. Tydsk 1884, belønnet af Selsk. f. de skønne Videnskaber 1883), »Matthias Claudius og han Vennekreds« (1884), »Om Lessings Natan den vise« (1884), »Georg Forster, et Blad fra Oplys-

¹⁴¹⁾ Se herom Pastor Gjevnøs Skildring i »Hist. Samfunds Aarog f. Holbæk Amt« 1910.

nings- og Revolutionstiden« (1885), »Th. Kingo og hans Samtid« (1887), »For hundrede Aar siden, Skitser af Livet i Danmark« 1788 (1888), »Mineskrift om Bernhard Severin Ingemann« (1888), »Jung Stilling, et kristeligt Levnedsløb« (1890), »Minder fra Øresundskysten, historiske Skildringer« (1891), »Frederika Bremer, en nordisk Kvindes Liv og Gerning« (1892), »Fire Livsbilleder« (1894), »Fra det svenske Kirkeliv i de sidste 100 Aar« (1895), »Frederik Barfod, et Levnedsløb (1897), »Mme. Staël Holstein, en hist. Skildr.« (1898), »Jens Baggesen og Sofie v. Heller, en Kærligheds Historie« (1902), »Johan Kaspar Lavaters Liv« (1903), »Erindringer fra Barndom og Ungdom« (1904), samt i Nd. Mdskr.: »Ludvig Tieck, en Romantikers Liv« (1881). Efter hans Død udkom »Spredte Blade, Livsbilleder, Studier og Foredrag«, saml. og udg. af hans Hustru 1906.

Rich. Petersens Bøger har været og er med Rette en yndet Læsning for alle, der har Smag for god historisk Læsning. Adskillige af dem er oversatte paa fremmede Sprog. ^{142a)}

16. **Hans Peter Hansen Gjevnø**, f. ^{18/8} 1869 i Gjevnø, Søn af Gdr. Niels Hansen og Inger Marie Jensen, Stud. priv. 1888, Kand. ^{14/1} 1893, blev derefter Lærer ved Ryslinge Folkehøjskole Nov. 93 til Aug. 94, Forstander for Stevns Højskole Nov. 94 til April 97, Sognepræst for Thune M. ^{27/7} 1897, kaldet til Grevinge 1905. Den ^{24/8} 1894. g. m. Freya Margrethe Elisabeth Jensen, f. ^{18/7} 1870 i Roholte, en Dtr. af Folketingsmand, Lærer Anton Jensen og Cæcilie Margrethe Kofoed.

Pastor Gjevnø har taget livlig Del i den offentlige kirkelige Forhandling i Blade og Tidsskrifter; har bl. a. i Dansk Kirketid. skrevet om Galaterbrevet, om Udviklingslæren og om Subjektivismen, samt udgivet »Fire Foredrag om Skabelsen, bibelsk og naturvidenskabeligt betragtet« (1902) ^{142b)}. I »Historisk Aarbog for Holbæk Amt« 1908: »En gammel Præstekone fra Grevinge«, en Levnedsskildring af Provst Th. Rasmussens Hustru, og i samme Aarsskrift 1916: Provst Th. Rasmussens Livshistorie, samt i Aarsskriftet 1910: »En kristelig Vækkelse i det sydlige Odsherred«.

De forsvundne Legater.

Foruden det af Lyder Høyer omtalte Legat blev senere stiftet et af Studiosus Theilmann paa 100 Rdl., hvilken Kapital till. m. ovennævnte var indestaaende hos Sognepræsten og forrentedes af ham til Indtægt for Sognets Fattiggasse, som iflg. Fattig-Regnskaberne oppebar denne Indtægt indtil 1826, da de ganske stille forsvinder, uden at Tilsynet har noget at bemærke dertil. Præsten Betz havde da netop faaet sin Afsked, og hans Bo var under Konkurs; men medens man var meget nidkære for at redde af hans Falitbo 650 Rdl., han var skyldig til Enkekassen og 400 Rdl. paa Naadensaaret (Biskoppen skriver til Provsten ^{9/11} 1824: »Lad os endelig faa denne Sag i Rig-tighed!«), saa er Omsorgen for at sikre, hvad der tilkom de fattige, ret kølig. Pastor Bang lysér efter Legaterne 1834 og Amtsdirectionen resolverer: »at det ej ved noget lovgyldigt Dokument er fastsat, at de ommeldte

¹⁴²⁾ Som Ledetraad er benyttet »Dansk Præstehistorie« 1884 o. flg. Aarg.

Legater bestandig bliver hos Sognepræsterne i Grevinge«. Det bestemmes derfor, »at Beløbene uden Ophold bør indbetales paa Amtsstuen i Kalundborg for at beregnes Amtets Fattigvæsens Kasse til Indtægt, men under særskilt Conto, da Renterne punktligen skal anvendes efter Giverens Vilje.« Den »punktlige« Opfyldelse af dette Paalæg er til Dato ikke sket Fyldest. Hvem skulde betale Pengene? Betz havde jo brugt dem og kunde ikke. Maaske havde man kunnet paalægge Embedet denne »Gravamina«, da det var ledigt.

Notitser, vedrørende Lyder Høyer:

1754, d. 2. Apr. lod Lyder Høyer afholde Avktion over Boskab, Bøger, Redskaber, Gavntømmer m. m.

Bl. a. købte Peder Larsen, hos Hans Ipsen i Grevinge, denne Bog for 4 Sk.: »Spirituale Mortis et Sudicii Speculum«, — en Bog, han vist har haft megen Glæde af! — Hans Rasmussen i Grevinge købte »Nolds og Wøldikes Disput«. Peder Mogensen i Gr.: »Pauli Christelige opbyggelige Tidsfordriv«. Lars Hansen i Gr.: »De syv Visers Tanker om Verdens Forbedring«. Niels Ipsen i Gr.: »Lefnets Beskrivelse over Kongerne i Danmark«.

»Stervboet« efter Lyder Høyer var bortskyldig:

1) Til Hr. Biørn paa Gundetved efter i Hænde havende Obligation 50 Rdl. 2) Mr. Achen 5 Rdl. 3) Hr. Steen Konum i Wiig 5 Rdl. 4) Tienestepigen Kirstine Pedersdtr. tilgodehavende Løn og laante Penge 19 Rdl. 5) Peder Matz i Odstrup for at hente Chirurgus Hoffmann fra Callundborg til den Sl. Afdøde 1 Rdl. 2 Mk. 6) Anders Arildsøn ibid., som kiørte ham hjem igien 1 Rdl. 7) Klæde-Kræmmer Kirchsteen i Kbh. 6 Rdl. 8) Liig-Kiisten til dend sl. Mand 5 Rdl. 9) 10 al Cattun at klæde ham i 2 Rdl. 3 Mk. 10) Christen Matz i Odstrup for 1 Reyse til Kiøbenhavn 2 Rdl. 11) Til en Skomager i Kbh. 5 Rdl. 4 Mk. 12) Laant til at betale resterende Penge til Enke Cassen 10 Rdl. 13) Høe, som blev indkiøbt afvigte Sommer og endnu er ubetalt 6 Rdl. 4 Mk. 14) Jens Conradsen, som ringede Klokkerne, 4 Mk. 15) Christen Jørgensen for at oplægge den Sl. Mands Grav 1 Mk. 16) Barbeeren Hoffman efter Regning, saaledes lydende: »Sl. Afdøde Mr. Høyer: For min Umage og Reyse med min egen Befordring 1756 3 Rdl. Atter for een Reyse i hands sidste Siugdøm d. 18. Jan. 2 Rdl. For Medicamenter til ham 3 Mk. Item til hands Dotter for 2 Pulvere, Urter til Thee og 1 Glas Draaber 3 Mk. Ialt 6 Rdl. Callundborg, d. 8. Febr. 1757. C. G. Hoffmann.« 17) Søren Smed i Grevinge 3 Mk. 14 Sk. 18) Prousten reservered de Gejstliges Enké Casse sin Ret for »det, som Degne-Boligen er pantsat for med paaløbende Renter 33 Rdl. 2 Mk. Summa 160 Rdl. 6 Sk.¹⁴³⁾

Da Lyder Høyer kom til Grevinge, var han en ret formuende Mand: han bekostede 1741 ene Opførelsen af Degneboligen, hvilken Bekostning androg henved 1000 Rdl.¹⁴⁴⁾ Men hans mange Processer og hans Sygdom

¹⁴³⁾ Odsherreds Skifte- og Justitsprotokol 1733—67.

¹⁴⁴⁾ I Skr. til Biskoppen 22. Septbr. 57 opgiver L. H. sin Udgift til Degneboligens Opførelse til 900 à 1000 Rdl. (Sj. Stifts Bispearkiv 1750—59. (Landsarkivet.)

foranledigede vel Udgifter, han ikke har kunnet magte. De Arvelodder, der var tillagte hans Enke og Børn, andrager Smaabeløb, hvilket følgende viser: $1\frac{1}{7}$ 1759 anføres i Skifte- og Justitsprotokollen, at Degneenken, foruden en Søn, Georg Severin H., der døde paa St. Thomas i Vestindien $31\frac{1}{10}$ 1758, har 2 levende Børn, Christian og Else Catharine; Georg Severin havde arvet efter sin Fader 7 Rdl. 1 Mk. $3\frac{3}{4}$ Sk. og efter sin afdøde Broder, Jacob, 2 Rdl. $5\frac{4}{7}$ Sk. Moderen fik en Broderlod, 3 Rdl. 4 Mk. $3\frac{1}{2}$ Sk., Christian 3 Rdl. 4 Mk. $3\frac{3}{4}$ Sk., Else Cathr. 1 Rdl. 5 Mk. $1\frac{3}{8}$ Sk. Børnene gav 1765 Afkald paa disse Beløb.

Skrivelse fra Lyder Høyer til Provst Arctander ¹⁴⁵⁾, som giver et Bidrag til Lyder H.'s Karakteristik.

»Velærværdige og Høylærde Hr. Provst Arctander! Efter Eders Velærværdigheds Raad angaaende Sognelæsningen, haver jeg i god Intention (Hensigt), af Omsorg for mit Æmbedes Ære med stor Bekostning udi afvigte Vinter holdet en Candidatum Theologiæ eller Attestatum til mine Partes (Embedsforretninger) at forrette, i tanke at samme skulde efter min brugte Læsnings-Maades Anvisning insisteres mine Vestigiia (gaaet i mit Fodspor). Om Læsningen derved 1) er bedre forfremmet end ved mig selv, det faar Sognepræsten Hr. Cruse, som jeg forud havde bedet derom at ville, i Følge af hans Æmbede, have Tilsyn dermed, at vidne, og dernæst Mee-nigheden selv, som haver hørt det; og 2) om Ungdommen har derfor mødt flittigere endog i deres egne Byer, det kan Sognelæsnings-Bogen udviise. Efterdi jeg nu ikke længere kand udholde saa svaar Bekostning, haver jeg afsagt bemeldte Candidatum Gabriel Falck nu til Paaske 1755, og imidlertid aftalt med Skoleholderen her i Herrestrop, Søvren Høbjerg, om at paatage sig mine Vices i Sommer, indtil jeg kunde faae anden Anstalt giort, hvilket er Sognepræsten Hr. Cruse vitterligt, som ogsaa haver aftalt med Høbjerg derom og hørt hans villige Tilstaaelse derudi. Men da nu Tiden nærmer sig, bruger bemeldte Høbjerg sin sædvanlige Chichaneries Maade mød mig i øt frasige sig sine Løfter paa afvigte Søndag Judica (5te Sdg. i Fasten) baade til Hr. Cruse og mig, saa vi begge i den Fald ere skuffede af ham, og det kun paa et slet Fundament, hvilket vel Hr. Cruse selv ved Samtale med Eders Velærværdighed beretter: Saa haver jeg hermed ydmygst villet bede Eders Velærværdighed, som min Provst og Øvrighed, om Assistance i den fald, at Eders Velærværdighed enten ved Skrivelse til Sognepræsten Hr. Cruse vilde injurgere Skoleholder Høbjerg det for Betaling (uden hvilken jeg aldrig har begiert det af ham, men altid betalt ham over og ikke under) eller og Eders Velærværdighed vilde selv ved første Leylighed, naar nu Høbjerg kommer til Egebjerg at hente sin Qvartal-Løn hos Kammerraad Bang. da kalde ham for sig og paa mine Vegne accordere med ham for mine Partes at implere (fyldestgøre) Eders Velærværdighed ville ikke tage til Mistykke, at jeg anmoder og umager Dem dermed, stolende paa deres Christumilde Consideration (Overvejelse); men tillade mig at fremsætte denne min Meening, om det ikke er billigt, at Høbjerg, som Skoleholder i Sog-

145) I Odsh.s Provsti: Indkomne Sager 1754—63. (Landsarkivet.)

net, og nærmest ved Haanden, for taalelig Betaling assisterer mig? Allerhelst da han, uden Hinder i sit Skole-Æmbeds Forretning, best kand, men vil ikke for Betaling, med mindre han, som han selv siger, faar Befaling derom fra Provsten eller Biskopen. Jeg forbliver stedse med skyldig Ærbødighed Eders Velærværdigheds ydmyge Tienner Lyder Høyer. Grevinge den 19. Martii Ao. 1755.«

Degnen i Højby, Peder Just, var Formynder for Lyder Høyers Børn. 1758 var en af dem død, og han har faaet det Hverv at tilsende Enken hans Arvepart, men kan ikke finde hende i København, hvor hun skal opholde sig. Han beklager sig derover i Brev til Provsten, 17. Juli 1759 i ret ejendommelige Vendinger: . . . »Da hun veed, hvor jeg boer, og naar hun vilde gjøre mig den Ære at skrive mig til, skulde Pengene blive hende betalt udi Kiøbenhavn uden videre Omstændighed. Jeg tienner baade hende og Enhver i Mullig Maade. Men jeg kand ikke lade En løbe April udi Kiøbenhavn for at faae den gode Konne opspurt, og det er hendes Stolthed, at hun ikke skriver mig til. Jeg skal i Morgen møde hos Deres Velærværdighed med Pengene. Jeg henlever med Estime« osv.

Degne efter Lyder Høyer.

8. **Cornelius Roed** blev Lyder Høyers Efterfølger. Han kom fra Herrestrup, hvor han var Skoleholder, og blev kaldet 29. Jan. 1757. Degneboligen, som han overtog, betalte han med 100 Rdl. Han døde d. $\frac{4}{10}$ 1780 omtr. i samme Time som hans Hustru, Christine Christensdatter, med hvem han havde samlevet i 52 Aar. Hans Hustru havde længe ligget syg, men han var sund og frisk og var et Kvarter før sin Død inde i Præstegaarden, hvor han ytrede Længsel efter at følge snart efter sin Hustru, som da havde taht Mælet og drøg paa det sidste. Gamle Folk fortæller, at han sad død i sin Stol, kvalt af et Æble. Han var 78 Aar gl. og Konen 80; de efterlod sig ikke Børn.

Om Corn. Roed skrives i »Kaldsbogen«, at han var i sit Levned ædruelig og skikkelig, i sit Embede flittig og duelig, at han havde gode Gaver til at katekisere og undervise og meget gode Gaver til at sjunge. — I Følge Folketroen var han ikkè blottet for Kærlighed til »den Jorderigs Afgud, det skinnende Muld«; ti Sagnet gaar, at paa en bestemt Aften om Aaret brænder der Lys i Kirken, og saa tæller »Kanelles« sine Penge.

9. **Andreas Cruse** blev $\frac{17}{10}$ 1780 af Kirkepatronen, Etatsraad Friis-Rottbøll beskikket i Corn. Roeds Sted; han var tilforn Degn og Skoleholder i Butterup og Tudse, og var, da han tiltraadte Degneembedet, en Mand paa 70 Aar. Paa Provst Rasmussens Forestilling blev det ham paalagt at holde 3 Dage om Ugen Skole for Grevinge og Torrendrup Ungdom, som havde længst Vej til Herrestrup Skole, »hvor desuden Skolemesteren havde flere Disciple, end han vel kan bestride.« Han døde $\frac{19}{10}$ 1784 efter en langvarig Sygdom.

10. **Matthias Hansen** var en Præstesøn fra København og Student, Sko-

leholder i Herrestrup. Han blev 1785 g. m. Provstinde Rasmussens Broderdatter, Jomfru Møller. Han døde 1814 og var den sidste Degn i Grevinge. Biskop Balle skriver om ham: »Msr. Hansen er en Mand, hvis udmærket retskafne Tænkemaade og Vandel gør ham værdig til alles Agtelse og Yndest. Jeg lader ham kærligst hilse.«¹⁴⁶⁾

^{12/8} 1814 ansøgte han Kongen om, at der maa tilstaa hans event. Enke ^{1/8} af Kaldets Tiende, som er ialt 88 Tdr. Byg. Det ligger ham »tungt paa Hjerte, at hans Kone ellers vil komme til at lide Nød«, og han ender Ansøgningen saaledes: »Bønhør, allernaadigste Konge! denne min første og sidste Bøn, og De vil derved, allernaadigste Konge, betrygge min gode Kone for Mangel og roliggøre min sidste Time.« Men Provst Warthoe vilde ikke anbefale Andragendet, det forekom ham at være tidsnok, »naar Casus existerer«, og »det vil desuden blive byrdefuldt for hans Eftermand.«¹⁴⁷⁾ Kort efter døde han.

Degne-Indtægterne

var efter Degnen Math. Hansens Optegnelser følgende:

Af Grevinge:	60	Brød,	12	Gæs,	15	Sn.	10	Æg,	18	Td.	4	Skp.	Byg.
» Torrendrup:	10	»	2	»	2	»		3	»	»	»	»	»
» Sneglerup:	44	»	5 ^{1/2}	»	11	»		6	»	7	»	»	»
» Prejlerup:	28	»	3 ^{1/2}	»	3	»	10	»	3	»	4	»	»
» Holte:	16	»	2	»	4	»		3	»	»	»	»	»
» Frenderup:	8	»	1	»	2	»		2	»	4	»	»	»
» Odstrup:	»	»	»	»	»	»		4	»	1	»	»	»
» Atterup:	28	»	4 ^{1/2}	»	7	»		7	»	»	»	»	»
» Plejerup:	20	»	2 ^{1/2}	»	2	»	10	»	5	»	»	»	»
» Gundestrup:	44	»	5 ^{1/2}	»	11	»		11	»	»	»	»	»
» Herrestrup:	28	»	2 ^{1/2}	»	7	»		7	»	»	»	»	»
» Engelstrup:	25	»	5	»	6	»	5	»	6	»	2	»	»
Ialt	311	Brød,	46	Gæs,	71	Sn.	Æg,	78	Td.	1	Skp.	Byg.	

Skolelærere i Grevinge.

Efter det provisoriske Reglement, der gik forud for Skoleloven af 1814. var det blevet paalagt Degnene at holde Skole; der blev derfor i en Udlængde af Degneboligen — omtr. hvor den nuværende Skolebygning staar — indrettet Skolestue. I denne var der saa lavt til Loftet, at man kunde naa Bjælkerne med Hovedet, og Væggene var saa skrøbelige, at det kunde hælde, at Vædderen — thi Faarehuset var ved Siden af — pludselig stødte Væggen ind og overraskede Lærer og Elever med sit Besøg. Fra den ene Udvæg til den anden var anbragt et langt Bord; ved den ene Side af dette sad Drengene og ved den anden Pigerne; var der ikke Plads nok, maatte Resten sidde paa en Bænk, der stod langs med Væggen, eller hjælpe sig,

¹⁴⁶⁾ Odsh.s Provstl. Indk. Sager 1802—8.

¹⁴⁷⁾ Sj. Stifts Bispearkiv 1810—20.

som de bedst kunde. Her holdt Degnen Hansen Skole et Par Vintre. Den nuværende Skolebygning blev bygget 1822.

Den første Skolelærer i Grevinge var:

1. **Niels Benedict Schou**, f. 14. April 1794 i Esbønderup i Nordsjælland, hvor Faderen, Niels Schou — der havde optaget, men fortysket Navnet efter Skovhusene ved Esbønderup, hvor han var født — var Præst. N. B. Schou fik sin første Undervisning hos en seminaristisk uddannet Lærer, der maa have forstaaet at gøre sig yndet af Børnene, thi S. bevarede gode Minder om ham, og han har næppe været uden Indflydelse paa hans pædagogiske Livssyn. Da han var 10 Aar gl., kom han i latinsk Skole i Helsingør, hvor Undervisningen dreves paa »gammeldags Manér«, som S. i nogle efterladte Optegnelser betegner den. Han maatte her terpe latinsk Grammatik, lære en tør Verdenshistorie udenad eller Geografi uden at bruge Kort — en aandløs Undervisning. Han siger selv derom: »Da jeg senere skulde uddannes til Lærer og blev Lærer, er jeg kommen i Tanker om, hvor vigtig Methoden er, og hvor meget en Lærer kan bidrage til, at Undervisningen fattes lettere, bliver behageligere og mere frugtbar.« Som Skik var den Gang, maatte Disciplene synge ved Ligbegængelsen. Man gjorde Forskel paa »helt Skolelig« og »halvt«; det første med Procession og rigelig Salmesang for rige og fornemme Folk, der kunde betale godt, og det sidste for de »gemene«, som maatte nøjes med et Par Salmevers og mindre Stads. Rektoren ved Skolen, Møller, havde Ord for at være en dygtig og begavet Mand og »vennesæl«, men han havde den Svaghed at give Børnene Øgenavne. En af Disciplene kaldte han »Søren So« eller »Soen«; han hed Søren Rosbjerg Ortved og blev senere Domprovst i Roskilde; andre »Bavianen« og »Nathuen« — den sidste senere Forstraad Schæffer i Havreholm; af to med Navnet Schou kaldtes den ene »Sure Schou«, medens vor Schou gik under Navnet »Søde Schou«.

Da Englænderne 1807 bombarderede København og tog vor Flaade, grebes mange unge Mennesker af Krigsbegejstring og ansattes som Frikorporaler for senere at blive Officerer. Schou blev ogsaa grebet deraf, forsømte sine Studier og læste i Stedet Holbergs Komedier, Lafontaines Romaner og Kotzebues »Rejser i Ulykkens Huler«, hvilken sidste især opflammede hans Fantasi, saa han blev stærkt opsat paa at melde sig til det eventyrlige Liv, som Krigstjenesten medførte. Han var da — 1808 — 14 Aar gl. Imidlertid døde hans Moder 1809, han mistede sit Hjem og fik sit Ophold hos en Søster, Christiane Bolette, der var gift med Præsten Markussen i Asnæs i Odsherred. Dermed blev hans Livsbane, som hidtil ikke ham bevidst havde haft noget Maal, bestemt; han kom i Forbindelse med Skolemænd, der gav ham Idéen om at gaa Skolevejen, og da hans ældste Brøder var Lærer paa Jonstrup Seminarium, raadførte han sig med ham og blev optaget paa Seminariet, 17 Aar gl. Maj 1814 demitteredes han med Karakteren »Meget duelig«. Aaret før kom han paa en Rejse i Odsherred ind til Præsten Billmann og fik af denne Tilbud om Pladsen som Huslærer for Præstens Børn, naar han blev demitteret, og dette førte atter til, at han, da Degnen Matt. Hansen døde, blev 15. Aug. 1814 kaldet til Skolelærer i Grevinge, 20 Aar gl. Den 25. Juni 1819 viedes han til Justine Marie Billmann, en Datter af Præsten.

Ved N. B. Schous Kaldelse til Lærerembedet i Aaret 1814 blev Grevinge Skole indviet ved en Højtidelighed, ved hvilken Lejlighed nogle Sange, vel sagtens forfattede til Lejligheden, blev sungne. De meddeles her som betegnende for Datidens Aandsliv:

Sange,

afsungne ved Grevinge Skoles Indvielse.

Mel. Vor Gud han er —

Alfader! Lysets rige Væld, Som throner i det Høie, Du skabde os til Lys og Held, Du aabne selv vort Øie, At vi ei lukke det For Sandhed og for Ret, Men ligne Dig og Dem, Som stadig stræbe frem At takkes Dig, o Herre!	Gud! Du indvie dette Sted — Det Lysets Tempel være, Hvor Sandhed, Orden, Ret og Fred Indpræntes, Dig til Ære. Da skal vor Ungdom froe Fremvoxe i Din Troe, Indtil de hisset naae Den Løn, som Dine faae, Der blive troe til Enden.
--	--

Mel. Enhver som troer og —

O Sandhed! Guddoms Straale reen, Til Held nedsendt paa Jorden, Dig vil vi hylde, Hver og Een, Du bringer Fred og Orden. Ja Sandhed! Jordens største Skat, Som skaber Dag af mørken Nat, Du aldrig os forlade!	Ved Dig vi vandre trygt og froe Ad Livets trange Veie, Indtil vi segne ned til Roe I Gravens skumle Leie. Og eengang vi igjen gaae frem Til Evighedens lyse Hjem, Hvor Du — kun Du — skal gjelde.
---	---

Som Lærer havde S. sin Styrke i ved moralske Midler at hævde Disciplinen, saa Børnene fik Skolen kær. Det skal derfor ikke tillægges for megen Vægt, at han en Gang, 1840, straffede et Barn, Pigen Marie, paa en ret mærkelig Maade ved at lade hende knæle i 3 Kvarter paa Gulvet, fordi hun havde glemt sin Griffel. Faderen, Hmd. Lars Andersen i Grevinge, klagede, og der rejste sig et Uvej med Skrivelser pro og contra, som endte med, at S. fik en Advarsel¹⁴⁸⁾. Sit Skolearbejde hengav han sig til med en Iver og Kærlighed, der var usvækket, da han 76 Aar gl. med Sorg maatte vige for yngre Kræfter. Det pinte ham meget, at »den indbyrdes Undervisning« skrinlagdes; han var nemlig en ivrig Tilhænger af denne (den landca-
steste Methode), der i Tiaaret 1823—33 havde sin Glansperiode, idet den ved et Magtbud blev indført i Skolerne. Han var vist »den sidste paa Skansen«, som forsvarede denne Methode og gjorde paa sine gamle Dage et Forsøg paa at redde den fra Undergang, idet han sendte Kirke- og Undervisningsminister Hall et Indlæg til Forsvar for den og med Bøn om, at man ved Udarbejdelsen af den Skolereform, der da var paa Tale, vilde hævde Methoden.

Schou interesserede sig ogsaa i høj Grad for Landbruget og dets Fremkomst, hvilket gav Anledning til, at han af Regeringen 1839 blev overdraget Frenderupgaarden for at indrette den som en Mønstergaard og oprette en Landbrugsskole dér; han overtog imidlertid i Aaret 1850 igen Skolen, da Autoriteterne stillede ham Valget: enten Skolen eller Gaarden. Medens han havde sin Virksomhed paa Frenderupgaard, blev Skolen ledet af Hjælpe-

¹⁴⁸⁾ Skolekomm.s Forhandlingsprotokol 1840.

lærere, hvoriblandt H ertig fra 1840 til 1844, der omtales som »en værdig Ungdomslærer, hvis Vandel er særdeles beskeden og sædelig«, og K r a m p fra 1844. 1874 tog han sin Afsked og døde i København 29. Aug. 1880. Han og hans Hustru, der døde 21. Febr. 1861, er jordet paa Grevinge Kirkegaard. S. efterlod sig ikke Børn, men havde en Plejedatter, Emma. (Se Familiebilledet fra Grevinge Præstegaard.)

2. **Lavrits Bang Biilmann**, født i Grønland den 22. Juni 1847, kom 1853 til Danmark. Faderen, Holger Biilmann, forhen Kolonibestyrer i Grønland, senere Graver ved Trinitatis Kirke i København, var en Søn af Præsten Biilmann i Grevinge; Moderen, Johanne Elisabeth Lavrine B., født Bang, var en Datter af Præsten Bang i Grevinge. L. B. B. blev 1869 demitteret fra Jonstrup Seminarium, blev derpaa Hjælpelærer ved Grevinge Skole og den 19. Aug. 75 af Consistorium kaldet til Embedet, efter at Consist. havde opfordret Skoledirektionen til at udpege 3 af Ansøgerne, paa hvilke man fortrinsvis ønskede at henlede Opmærksomheden, hvorefter Skoledir. indstillede: 1) Biilmann, 2) C. J. Jacobsen, 3) Tranberg (Vallekilde). 1875 ægtede han Ferdinandine Theodora Krause, f. 28. Aug. 1849, en Datter af Entreprenør Herman K. i Kbh. og Emilie Boline Frederikke K., f. Thomsen. Børn: Johanne, g. m. Akademiforvalter Røder, Taastrup; Holger Herman, Skovrider paa Friesenborg Gods, Jylland; Anna, g. m. Afdelingschef Trellesvig, Gentofte, og Thora, Lærerinde i København. En Søn, Emil, døde som Student. Biilmann døde 1887 den 3. Marts og er jordet paa Grevinge Kirkegaard, hvor Elever har rejst ham et Mindesmærke.

3. **Nis Peter Andersen**¹⁴⁹⁾, født 14. Aug. 1831 i Raved, Bjælderup Sogn, omtr. 2 Mil Vest for Aabenraa. Hans Fader var Husmand og Moderen Jordemoder; de havde en Gang ejet en Bondegård der i Byen, som de havde maattet opgive til Konkurs i den vanskelige Tid efter 1814. Hans Fader døde, da han var 5 Aar gl., og efter et Par Aars Forløb giftede Moderen sig igen. Ægteskabet var ikke lykkeligt, og han fik tidt at føle, at han havde faaet Stiffader; men han var uforknytt og voksede op som en rask og livlig Dreng. Han viste stor Videbegærlighed og Lærelyst, saa han blev meget flink i Skolen; kun ét Fag kneb det med, nemlig Skønskrivning, hvilket ærgrede Læreren, som var meget dygtig til at undervise i dette Fag. Da intet vilde hjælpe, opgav han omsider Ævret; thi i andre Ting stod Drengen ingenlunde tilbage, ja, han reddede ved Provste- eller Bispevisitats mere end een Gang Situationen for Læreren eller Præsten ved sine kvikke Svar. Læreren, som tillige var Degn, var uddannet paa et tysk Seminarium i Kiel og var altsaa tysksindet, men holdt sig tilbage fra den egentlige Politik, hvorfor heller aldrig nogen fortrængte ham for den Sags Skyld.

I Andersens Drengetid begyndte Tyskerne at spinde deres Rænker, som endte med Oprør og Krig. Det bredere Lag af Befolkningen stod i Begyndelsen uden Forstaaelse overfor det hele — Oprør mod Kongen og Regeringen stod for dem som noget aldeles utænkeligt. Da begyndte endelig hen imod 40erne »Dannevirke« og »Freja« at udkomme, og deri afsløredes Tyskernes Rænker, hvilket paa een Gang vakte det hidtil slumrende danske

¹⁴⁹⁾ Denne, fra Sønderjylland udviste Lærer, har efterladt den her meddelte Levnedsskil- dring i Manuskript (indlagt i Skolens Embedsbog). Den yder et Bidrag til Belysning af Til- standene i Sønderjylland efter 1864.

Sindelag til klar Bevidsthed, og P. Hjorth-Lorenzens og Nis Lorenzens Kampe i Stændersalen for at hævde det danske Sprogs Ret vakte overalt stor Begejstring.

Der gik i disse Aar en forunderlig Anelse om kommende tunge Tider gennem Nordslesvig. Man vilde hist og her have set Syner, der varslede om Krig og Blodsudgydelse, og herom drejede Samtalen sig som oftest ved Gilder og Samlag; at det blodige Oprør virkelig den Gang allerede forbedtes af forræderske Embedsmænd anede ingen. Da Drengene stadig hørte Tale om Krig, drejede deres Lege sig sædvanlig derom, og Tyskerne var altid Fjenden i disse Lege, da de tidt nok hørte de ældre tale om deres Rævestreger.

I Skolen blev i denne Tid indført 3 Timer ugentlig Undervisning i Tysk, og Andersen fik desuden tyske Privattimer, saa han med Tiden fik temmelig Færdighed i dette Sprog, især fik han megen Øvelse i at tale Tysk, da han kom til at tjene hos Præsten nogle Aar og blev anmodet om altid at tale Tysk med hans Børn, fordi de havde tysk Hussprog. Præsten havde en hel Reol fuld af gamle, tyske Bøger staaende paa Loftet, og dem gav han ham Lov til at læse i, saa meget han lystede. I det han nu med stor Begærlighed tilfredsstillede sin Læselyst, fik han tillige mere og mere Færdighed i Sproget.

I Foraaret 1845 blev han konfirmeret, og var da allerede enig med sig selv om, at han vilde søge Uddannelse som Lærer, saafremt Pengene hertil kunde skaffes til Veje. Det maa dog hertil bemærkes, at det var ikke selve Lærergerningen, han herved tænkte paa; men Lejligheden til paa Seminariet at lære noget rigtigt var Drivfjederen til hans Valg.

Efter Konfirmationen blev han i to Vintre paa Præstens Foranstaltning Lærer ved en Biskole der i Sognet, og derpaa Præparant og Andenlærer hos Degnen Nimdahl i Hellevad indtil Foraaret 1851, da han kom paa Lærer Bønneløkkes Forberedelsesskole i Jellinge. Her brugte han Tiden saa godt, at han ved Optagelsesprøven her i Juli s. A. blev optaget i ældste Klasse (Seminariet var den Gang kun toklasset) og altsaa slap med eet Aar paa Seminariet. I Sept. 1852 blev han derpaa dimitteret med en meget stor »Meget duelig«.

Han blev nu Lærer ved Pigeskolen i Aabenraa, hvor han blev omtrent et Aar; derpaa Andenlærer i Tyrstrup indtil 1857, da han blev udnævnt til Distriktslærer i Heisager, Halk Sogn, SV. for Haderslev, hvor han giftede sig og virkede i 3 Aar.

Heisager Skole var en blandet Skole med et overvældende Børnetal — det steg i Løbet af 10 Aar fra rigelig 100 til 128. Alle skulde undervises paa een Gang, saa Arbejdet næsten oversteg menneskelige Kræfter; men han greb Sagen an med stor Energi og holdt — tvungen af Omstændighederne — en meget streng Disciplin i Skolen, saa Resultatet endda blev nogenlunde tilfredsstillende. En stor Støtte og Opmuntring i sin besværlige og opslidende Gerning havde han i sin nærmeste Foresatte, Pastor Rasmussen i Halk — siden Professor i Dansk og som saadan kendt og skattet af Hundreder af Danmarks Lærere. Han var ikke blot Andersens Foresatte, men blev hans fortrolige Ven, et Venskab, som varede indtil hans Død, hvorom Snese af Breve, der viser hans hjertelige Deltagelse i

A.'s senere Skæbne, vidner. — Til al den Jammer og Elendighed, som Krigsen 1864 og Løsrivelsen fra Danmark bragte over Nordslesvig, kom for A.'s Vedkommende Pastor Rasmussens Afskedigelse og selvfølgelig Bortrejse fra Landet. Den Behandling, som her overgik denne, hører til noget af det skændigste, som Tyskerne har leveret, idet de opfordrede ham til selv at løse sig fra sin Troskabsed til Chr. IX, altsaa en ligefrem Opfordring til Mened.

I Aaret 1867, efter Indlemmelsen i Prøjsen, blev selvfølgelig alle Embedsmænd, altsaa ogsaa Lærerne, tilsagt at møde paa Landraadsamtet før at aflægge den sædvanlige Embedsed. Da Chr. IX. havde løst sine forrige Undersaatter fra deres Troskabsed til ham, var dette jo ikke nogen Samvittighedssag, og derfor valgte A. ligesom den allerstørste Del af Lærerne at aflægge Eden, især da det atter og atter betonedes af Øvrigheden, at Eden ikke havde noget med Sindselaget at gøre, men kun forpligtede til at være Kongen tro, hvad jo ogsaa stemmede overens med Guds Ord.

Der var i Heisager og Omegn adskillige Hjemmetyskere, som var ham fiendske paa Grund af hans skarpe Udtalelser om Oprøret 1848 og Delta-gerne deri, og disse sværtede ham hos de nye Magthavere, saa han maatte vente flere Aar paa Befordring, som han af økonomiske Grunde nok kunde trænge til, da han nu havde en stor Familie; men hvad Skolen angik, var der endelig sket en Forandring til det bedre, idet den blev delt i 3 Klasser, og han fik en Andenlærer, hvilket var til stor Lettelse for ham.

I Foraaret 1869 blev han endelig befordret til Degn, Organist og Lærer i Hjerndrup, nær ved Kristiansfeld. Her kom han igen til at arbejde i en blandet Skole, som dog kun havde henved 70 Børn. Skolen var meget forsømt, da Formanden ikke havde været nogen dygtig Lærer og desuden havde været sygelig de sidste Par Aar. Børnene var derfor over al Beskrivelse uvidende og tilbage i alt, skønt det siden viste sig, at mange af dem i Grunden var meget velbegavede, og de fleste i det hel meget velopdragne fra Hjemmet: Her kunde han altsaa begynde paa bar Bund; men derfor var det ogsaa let for A. meget snart at kunne fremvise gode Frugter af sit Arbejde. Ved den næste aarlige Eksamen var Skoleinspektøren, Provst Valentiner i Tyrstrup, derfor aldeles forbavset over den Forandring, der var foregaaet med Skolen. De sløve, uvidende Børn, han kendte saa godt, var nu blevne opvakte og livlige, svarede rask og med Lyst og sad inde med forholdsvis gode Kundskaber, og A. kom derfor til at staa meget højt anskrevet hos ham, skønt han aldrig lagde Skjul paa sit danske Sindselag. Provsten diskuterede af den Grund stundom endog politiske Spørgsmaal med ham, og en Dag bragte denne ham saa vidt, at han sluttede Samtalen med de Ord: »Ja, jeg vil tiilstaa, at Slesvig-Holstenerne var Oprørere; men videre kan jeg ikke gaa!« Val. flyttede siden til Haderslev. Hans Eftermand, Thygesen, var en gammel Slesvig-Holstener, men en Genleman i Ordets sandeste Betydning og den nobleste Karakter, A. nogen Sinde er kommen i Forbindelse med.

Disse tvende Herrer glimrende Vidnesbyrd i Forbindelse med personlig Anbefaling til Visitatorerne (som udnævnte Lærerne uden Indstilling) bevirkede, at A. i Aaret 1873 blev befordret til Degn, Organist og Førstelærer i Stepping. Før sin Udnævnelse blev han imidlertid tilsagt at møde

paa Landraadsamtet for Visitatoriet. Her tiltalte Landraad v. Rosen ham (første Gang paa Tysk) omtrent saaledes: »De søger jo Stepping Degne-embede, og De staar øverst blandt Ansøgerne, men vi har en Betænkelse ved at ansætte Dem — ikke paa Grund af Deres Skole; thi den er vi meget godt tilfreds med, men paa Grund af Deres politiske Sidelag. At De er dansk, det ved vi; det er en Følge af Deres Ungdoms Liv og hele Uddannelse, og det kan desværre ikke gøres om; men De skal huske paa, at De nu er præjssisk Lærer, De maa ikke agitere og ikke demonstrere.« »Vi vil,« tilføjede han, »ikke paalægge Dem bestemte Forpligtelser; De skal f. Eks. ikke agitere paa Tysk; men De skal forholde Dem rolig!« Til Slut sagde han, at de vidste, de kunde stole paa hans Ord (»Wir wissen, Sie wollen uns reinen Wein einschenken«), saa han maatte nu erklære sig. Disse Landraad Rosens Ord var saa højhjertede, at A. følte den dybeste Taknemmelighed mod ham og selvfølgelig afgav det forventede Løfte, som han heller aldrig har brudt. Ja, han følte sig forpligtet til fra denne Dag af ikke en Gang at tage Del i Rigsdagsvalgene, hvad han før altid havde gjort. Den Gang var Stillingen derovre endnu taalelig, da der endnu sad hæderlige Mænd ved Roret og Demstolene endnu i disse Aar dømte efter Lov og Ret, hvilket jo nu er et overvundet Stadium. Rigtignok blev der snart indført 12 Timer Tysk om Ugen; men det kunde Skolen let taale, da der altid er »Hverdags-Skole«, saa Børnene havde 30 Timers Undervisning om Ugen og desuden blev konfirmerede et Aar senere: Pigerne ved det 15., Drengene ved det 16. Aar. Børnene kunde paa Grund heraf bringes videre selv i Dansk, end det hidtil har været muligt i vore Landsbyskoler.

Embedet i Stepping var i det hele godt aflagt og desuden i mange Henseender meget behageligt. Skolen, som laa noget borte fra Degneboligen, var nylig bygget og meget smuk og tillige praktisk indrettet; Boligen for begge Lærerne rummelig og god. Her havde A. igen det Held at faa en dygtig Provst og Skoleinspektør i Pastor Thomsen, en gammel Helstatsmand fra Halvtredserne, men hverken Slesvig-Holstener eller Prøjserven. Han var en Mand med ubøjelig fast Karakter, saa et Ord fra hans Side var lige saa sikkert, som om det var baade stemplet og tinglæst, og tilmed var han i Besiddelse af en overordentlig Skarpsindighed. Han var derfor højt agtet, ja, til Dels frygtet af de højere Myndigheder, naar de ved deres Bestemmelser ikke stod fuldstændig paa Lovens Grund, da hans Indlæg i den Slags Sager i saa Fald blev saa skarpe, at Vedkommendes Stilling mere end een Gang blev alvorlig rokket; det fik Visitorerne i Haderslev gentagne Gange at føle.

Et Par Aar efter at A. var kommen til Stepping kom den ny Skoleorden, hvorefter der bl. a. blev udnævnt »Kreds-Skoleinspektører«, som stadig skulde rejse omkring og se Lærerne ordentlig paa Fingrene, og Besættelsen af Lærerembederne gik fra nu af over til selve Regeringen med Kreds-Skoleinspektørerne som Mellemmænd, gennem hvem alle Indstillinger om Besættelsen af Lærerembederne gik. Fra nu af blev der først og fremmest taget politiske Hensyn, de saglige kom først i anden Række. Han, som blev ansat i Haderslev Kreds, var en stor Slyngel, der hundrede Lærerne, hvor han kunde, især dem, som var noget svage i Tysk, og som derfor ikke turde byde ham Spidsen.

Da der i de præsiske Skoler ikke taales noget Ramseri og derfor heller ingen Lærebøger undtagen Luthers Katekismus og Salmebog, samt Kongerækken og nogle Aarstavler, og alt Stof derimod skal behandles mundlig, saa maa Lærerne tale næsten hele Dagen, hvorfor en og hveranden af dem sædvanlig faar Strubekatarh. A. blev i Aaret 1878 ligeledes angreben af denne Sygdom og maatte i over en Maaned indlægge sig til Behandling paa Universitets-Hospitalet i Kiel, men 4 Aar derefter blev det igen daarligt med Halsen, og saa rejste han, efter at have faaet Orlov af Regeringen, op til Badet Ems ved Rhinen, hvor han laa i 6 Uger og opnaaede da at blive saa vidt rask igen. Siden er denne Svaghed imidlertid kommen igen og maa derfor vel nu anses for uhelbredelig.

I Aaret 1880 havde han den store Sorg at miste sin Hustru ved en pludselig Død, og nogle Aar senere ramte en anden uforudset Ulykke ham. I Sommeren 1884 foretog 300 sønderjyske Piger efter Indbydelse en Lystrejse til Nordsjælland og København, og A.'s 24-aarige Datter var med. Da han ikke saa nogen Politik i denne Rejse, havde han ingen Betæneligheder ved at give hende Tilladelse dertil; men uheldigvis sendte de danske Blade Reportere med, og disse sendte hver Dag udførlige — meget farvede — Artikler til Bladene om Pigernes Færd og om det hjertelige »Velkommen«, der overalt lød dem i Møde o. s. v., og saaledes blev denne Lysttur tilsidst pustet op til en stor politisk Demonstration og vakte tilsidst Regeringens Opmærksomhed.

Der blev da anlagt Sag mod A., og han blev suspenderet fra sit Embede i 7 Maaneder, i hvilken Tid han flere Gange var i skarpt Forhør, ligesom man i Protokollen opsøgte Beretninger om gamle Synder, der nu skulde drages frem igen, og endelig blev der tilstillet ham en Klageakt paa 2 hele Ark. Det maa hertil bemærkes, at han skulde dømmes efter Disciplinærloven, som kun gælder for Embedsmænd, ikke efter Straffeloven, som ikke kunde anvendes her, da A. jo i Virkeligheden ikke havde forset sig. Det var imidlertid meget vanskeligt at faa fastslaaet, at han var blevet advaret i det mindste 3 Gange; thi ellers kunde de ikke afskedige ham, da hans Skole jo var i den bedste Orden. Der maatte derfor anvendes megen Kløgt for at udfinde nogenlunde antagelige Grunde herfor — retfærdige kunde der ikke være Tale om, men altsaa kun Skingrunde. Det har derfor kostet Arbejde og Møje at faa et slikt Dokument lavet, og de ofte helt besynderlige Klagepunkter viser, hvor meget det har knebet for Vedkommende.

Anklageakten omfattede følgende Punkter:

1. Den anklagede hører til de Lærere, som ved enhver Lejlighed giver deres Sympatier for Danmark Udtryk.«

2. »For 12 Aar siden var han bleven kaldt ud til Landraaden, vistnok for at modtage en Advarsel, men agtede saa lidt derpaa, at han sagde til Provst Valentiner, som han forinden besøgte: »Nu gaar jeg hen paa Landraadsamtet og henter min Frokost.«

3. »For 13 Aar siden skulde Børnene i Hjerndrup, hvor han da var Lærer, ved en Visitats have pyntet Skolen med Kranse og Blomsterslyngninger, hvortil der var bundet farvede Baand (blaa-hvide, grøn-hvide, gul-hvide), men ogsaa rød-hvide!«

4. »1881 fik han en Irettesættelse af Landraaden, fordi Skolebørnene

Z

havde anbragt en Dannebrogsfane i Skolen tæt ved Katederet.« At A. irettesatte Børnene og selv bragte Fanen til Præsten med tilbørlig Anmeldelse af det forefaldne, tav Klagen velviselig med.)

5. I Aaret 1882 udbragte han hos Gmd. Hansen paa Andrupgaard en Skaal for en tilstedeværende dansk Officer.«

6. Trods alt dette har han ladet Datteren deltage i en demonstrativ Rejse til Sjælland, paa hvilken Rejse den »højforræderske Tanke« at skille Nordslesvig fra Prøjsen og forene det med Danmark fik Udtryk i mange Taler og Sange.«

Endelig d. 19. Marts 1885 mødte A. paa Regeringspalæet i Slesvig for en Ret, bestaaende af Regeringspræsidenten og 17 Regeringsraader tilligemed Statsadvokaten. Dommen lød paa Afskedigelse uden Pension, og han idømtes tillige at betale alle med Sagen forbundne Omkostninger.

Efter denne haarde Dom var der nu intet andet for ham at gøre end at drage over Grænsen, og han flyttede derfor til Kolding, hvor han straks begyndte med at give Privatundervisning i Tysk og Engelsk. Siden fik han Timer baade i 2 private Skoler og i Borgerskolen, hvor han tilsidst havde 30 Timer ugentlig; og endelig fik han en Del Skriveri paa »Kolding Avis«' Kontor, saa han omsider havde hele Dagen besat fra Kl. 8 Morgen til 10—11 Aften.

Dette var imidlertid mere, end han, som nu var 55 Aar gl., kunde have holdt ud ret længe; men saa blev han — takket være hans Ven, Lærer M. Esbensen i Dragør, hvem han i sin Tid havde forberedt til Seminariet — Lærer ved en Realskole i Dragør, hvor han blev et Aar. I Aaret 1887 blev han saa af Konsistoriet udnævnt til Lærer i Grevinge, hvor han virkede til Efteraaret 1895, da han p. Gr. a. tiltagende Tunghørighed søgte og fik sin Afsked, hvorpaa han med sin syge Datter flyttede til København, hvor hun døde i Julen s. A.

Sine Erfaringer som Religionslærer har han nedlagt i et lille Værk: »Vejledning til Samtaler over Luthers Katekismus«, hvoraf han har skænket 1 Eksp. til Grevinge Skole. Bogen blev udgivet til Bedste for fattige Lærerenker, men da den, fordi den ikke eg. er en Skolebog, ikke kan blive avtoriseret eller anbefalet af Ministeriet, saa kan den Hjælp, han herved havde haabet at kunne yde de stakkels fattige Enker, desværre næppe blive til meget.« (1. Okt. 1903.)

Efter at Andersen kom til København, giftede han sig 2den Gang med Marie Antonette f. Schrøder, f. 1848. Han døde 17. Novbr. 1910 og ligger begravet paa Fasankirkegaarden.

4. **Hans Christian Bojsen Blom**, f. i Sønder Bjært Sogn d. 14. Febr. 1850, Søn af Lærer C. A. Blom. Han blev demitteret 1870 fra Skaarup Seminarium, var i Vinteren 1870—71 Lærer ved Jandrup Højskole, derefter Lærer ved Aarhus Kathedralskoles Forberedelsesskole, derpaa 1874 Førstelærer paa Gjøl og 1895 i Grevinge. Da han som ung Lærer kom til Gjøl, fik han rig Anvendelse for sin Arbejdskraft, dels i den store Skole, dels ved mange Hverv, der blev paalagt ham. I Grevinge var han medvirkende i Arbejdet for at skaffe Sognet en Station i Grevinge, da Odsherred-Banen anlagdes; han har siden 1896 været Kommunens Revisor og har stadig arbejdet ihærdigt for Afholdssagen; den overfyldte Skole lagde forøvrigt Beslag paa hans fulde Arbejdskraft.

Blom var 1ste Gang g. m. Enken Christiane Karoline Kappel, der efter mange Aars apoplektisk Svaghed døde 1915, og 2den Gang, Aaret før hans Død, med Theodora Christine Johanne Damm.

Han døde Langfredag Kl. 3 1918.

En Søn af hans første Ægteskab er den kendte Forfatter Kappel Bøcker, Inspektør ved Vognmarkens Skole i København, der har skrevet flere af sine fortrinlige Fortællinger i Grevinge Skole, naar han var der paa Besøg hos Forældrene.

5. **Lars Peter Andersen**, f. $^{19}/_3$ 1881 i Sundrup, Himmerland, dim. fra Ranum 1903, g. m. Johanne Jensine f. Møller, Nordby, Samsø, hvor han var 2den Lærer. Kom fra Herrestrup Skole til Grevinge $^{1}/_7$ 1918; er Kirkens Organist.

Engelstrup.

1. **Gd. a)** Matr. Nr. 7 Johan Madsen afstod sin halve Gaard 1789 til 10) Mads Jensen, Søn af Jens Svendsen i Frenderup; han døde 1773. 11) Niels Henriksen, S. af Henrik Nelausen i Prejlerup, blev g. m. Enken, Anne Pedersdr., døde 1774, 28 Aar gl. 12) Søren Gudmandsen, der havde tjent Godsinspektøren, blev derpaa indsat paa Gaarden; hans Fader Gudmand Nielsen boede hos Sønnen, der døde 1823. Gudmand Nielsens Fader, Niels Akselbo, var Svensker og kom herind under Svenskekrigen 1700—20. En Gudmand Gudmandsen af Prejlerup døde 1715. 13) Hans Christiansen, en Hmd. fra Asnæs, byttede med S. G. og blev g. m. Datteren. 14) Peder Pedersen, Hmd. fra Aastofte, byttede med ham. 15) Jens Pedersen, Sønnen, efterfulgtes af Sønnen. 16) Anders Peder Jensen. 17) Ole Nielsen, en Broder til Enken, købte Gaarden. 18) Dennes Søn, Holger Nielsen.

1. **Gd. b)** Matr. Nr. 2. Mads Madsen afstod sin halve Gaard 1759 til 11) Lars Nielsen fra Grevinge, hvis Søn, 12) Niels Larsen, f. 1768, fik Gaarden i Fæste. 13) Hans Nielsen, g. m. en Dtr. 14) Sønnen Niels Hansen. 1917 blev Gaarden lagt til Lavrits Nielsens Gaard (2den Gd.).

2. **Gd.** Matr. Nr. 3. Ole Mogensen afstod Gaarden 1769 til 5) Ole Larsen, S. af Lars Olsen, Od. 5., f. 1747, d. $^{21}/_1$ 1828. 6) Sønnen Søren Olsen, f. 1793. 7) Sønnen Ole Sørensen. 8) Lavrits Nielsen, Søn af Niels Andersen, Eng. 8. Gd.

3. **Gd.** Matr. Nr. 4. Niels Jensen, f. 1723, d. 1796; Enken, Bodil Hansdr., g. m. 3) Hans Andersen fra Tolsager, f. 1769, d. 1738. 4) Sønnen Anders Hansen, f. 1808. 5) Sønnen Niels Andersen, f. 1838. 6) Sønnen Ludvig Nielsen.

4. **Gd. a)** Matr. Nr. 1. Niels Larsen blev g. m. Enken, Maren Hansdr.; 1769 blev Gaarden delt i 2 Avlinger, hvoraf Niels Larsen beholdt den ene. a) Matr. Nr. 6. Niels L. døde 1788. 5) Lars Nielsen, Sønnen, blev 1791 g. m. Lovise Lavesdr., rejste siden til Odstrup og byttede med 6) Gregers Andersen, der døde 1829. 7) Jens Madsen fra Gundestrup g. m. en Dtr. 8) Niels Jensen, Sønnen. 9) Villum Hansen, g. m. en Dtr. 10) Sønnen Hans Hansen, d. 1917; Moderen overtog Gaarden.

4. **Gd. b)** Matr. Nr. 5. Niels Pedersen, S. af Peder Andersen, fik 1769 den halve Avling, g. m. Bodil Pedersdr., blev Sognefgd. $^{24}/_1$ 1797; f. 1745, d.

1829. 6) Christen Pedersen, S. af Peder Larsen, Sneglerup, d. 1831. Enken solgte Gaarden til 7) Ludvig Preben Nielsen, S. af Skolelærer N. i Herr, 8) Sønnen Jørgen Ludvigsen. 9) Ludvig Andersen, S. af P. Andersen, Asnæs, hvis Hustru er en Søster til Jørgen Ludvigsen.

5. Gd. Matr. Nr. 5. Christian Christensen, der var født 1700, døde 1772; efter ham kom Sønnen, 7) Peder Christiansen, f. 1732; 1763 g. m. Bodil Andersdtr. og senere med Christine Henriksdtr.; d. 1802. 8) Anders Nielsen, Søn af Niels Pedersen i 4de Gd., g. m. Enken og derefter med Ellen Pedersdtr., Herrestrup; han døde 1824, 48 Aar gl. 9) Niels Hansen, g. m. Enken. 10) Nikolaj Nielsen, en Søn af Skolelærer Nielsen i Herrestrup, g. m. Enken; han døde 1886. 11) Lavrits Ludvigsen, Søn af Ludvig Nielsen i 4de Gd., g. m. en Plejedatter af Niels Hansen, Nikolaj Nielsens Steddatter. 12) Karl Jensen, g. m. Datteren.

I Engelstrup er bygget et Ovelses- og Forsamlingshus paa Matr. Nr. 5. Det indviedes d. 8. Febr. 1882. Senere er bygget en ny og større Forsamlingsbygning ved Siden af den gamle, som benyttes til Stald og Vognremise.

Engelstrup Mølle.

Thomas Rasmussens Eftermand var en Møller Grønberg og efter ham Rasmus Pedersen; han var Ejer og Bruger af Møllen ved Aaret 1760 og nævnes atter 1776. I Aaret 1795 døde Mølleren Webek; efter ham ejede en Kastrup Møllen; han rejste derfra omtr. 1798; efter ham Lützhøfft omtr. ved 1812, dernæst ejer Skovfoged Ritter Møllen og efter ham Kapt. Jørgensen, der dog ikke beboede den; derpaa Ostenfeld, hvis Hustru, Rikke, var en Datter af Pastor Reinsholm, hvis Enke Helene Marie R. f. Fladberg boede og døde der $\frac{11}{12}$ 1835; efter Ostenfeds Død bestyrede Enken Mølleriet 2 a 3 Aar, indtil Hovmand d. $\frac{2}{4}$ 1837 kom i Besiddelse af den. Han afløstes af Jens Larsen i November 1847, og ved hans Død omtr. 1857 blev Enken g. m. Niels Nielsen, en Søn af Niels Nielsen (Gr. 1. Gd., nu Matr. Nr. 6), der efter sin første Hustrues Død blev g. m. Augusta Phister, en Dtr. af Sognepræsten; hun døde ca. 1875. Møllen er senere overgaaet paa flere Hænder og nu nedlagt. Møllegaarden er i April 1921 solgt af Gdr. Jul. Hansen til Jens Henrik Madsen, Herrestrup.

I Modelbogen staar: »Ole Svendsen hafuer Een Veyer-Mølle, næsten øde. Steenens Bredde er $7\frac{1}{2}$ kvarteer, Øyet paa Steenen 1 kvarteer høy, Kochs Hiulet 3 Alen høyt. Af Huuset, som er forfalden, og Møllen skattis hver kvartall 7 Rdl. Indtil 1828 stod her en Stubmølle, som da brændte, hvorefter der blev opført en ny hollandsk Mølle. — Foruden denne findes der nu Vejrmølle i Gundestrup, Frenderup og Sneglerup. I ældre Tid har der i Sognet været flere Møller end den ene i Engelstrup; saaledes nævnes i Matrikelbogen 1664 om en gammel Vejrmølle i Gundestrup »af Værdi 30 Rdl.«, som Søren Ipsen brugte. Det maa være den, man paa Møllebjerg (Matr. Nr. 3) fandt Levninger af, da man for ca. 40—50 Aar siden tog Grus der; man stødte nemlig paa en Stensætning som Foden af en Mølle og fandt endogsaa en gammel Møllesten. Endv. kan gamle Folk huske, at

man paa »Møllehøj«, ud for Anders Hansens Gaard i Grevinge (Matr. Nr. 15) traf paa en Stensætning, ligeledes som Foden af en Mølle. Af Vandmøller maa der have været en i Plejerup; paa Matr. 4 findes nemlig en dyb Grøft, som kaldes Møllerenden; og i Grevinge ligeledes en paa Matr. Nr. 16, hvor der endnu findes en Kløft i »Vandmøllebakken«, som kaldes »Vandmøllerenden«. Desuden omtales i de gamle Matrikelbøger nogle Skvatmøller¹⁵⁰), »hvorpaa ej kan males uden Efterhøst og tør Vinter; saaledes havde i 1688 Jens Pipher i Atterup, en saadan; i Gundestrup fandtes tre, som brugtes af Jens Pedersen, Morten Nielsen og Svend Larsen; og i Odstrup havde Mikkel Clausen een.

Endv. omtales (ved Odstrup) »en liden Sqvatmølle, der tilhører Michel Clausen og staar paa hans øde festis Grund, kaldis Rughaugen; er meest øde, bruges naar Søe-Vinteren er og høyt Vande. Steenens Bredde er 1 Allen.«

Herrestrup.

1. Gd., Delhøj. aMatr. Nr. 3. Lars Madsen blev g. m. Enken efter Chr. Jensen og 1767 med Karen Rasmusdtr. i Herrestrup. Han døde 1780. Enken blev saa g. m. 5) Lars Andersen fra Gundestrup, der døde 1828. 6) Anders Larsen, hans Stedsøn, en Søn af Lars Madsen, overtog Gaarden 1808; g. m. Kirsten Larsdtr. fra Gundestrup (f. 1779, d. 1832.) 7) Jens Andersen. 8) Lars Hansen. 9) Sønnen Jens Hansen.

2. Gd. Matr. Nr. 4. Søren Olsen døde 1765, og Enken blev g. m. 3) Gregers Hansen (eller Greis H.), f. 1741, d. 1809; han blev efter sin første Hustrus Død 1798 g. m. Karen Nielsdtr. Præsten Saxtorph bemærker om ham i Kaldsbogen II: »1806 gav jeg den eneste Bibel, jeg i min Embedstid af det Stenstrupske Legat har modtaget ved Dionysii Landemode 1805, til den gamle og værdige Gmd. Gregers' Hansen.) 4) Mads Sørensen fra Grevinge g. m. Enken; han døde 1828. 5) Jakob Klavsen, g. m. en Datter af Gregers H.; han døde ca. 1866. 6) Sønnen Mads Jakobsen, der til sin Død, 1880, var Formand for Sogneraadet. 7) Lavrits Jakobsen, Sønnen, døde i ung Alder. 8) Torkild Jensen, Søn af Lærer Chr. Jensen i Veddinge. 9) Peder Madsen, Søn af Anders Madsen i Sneglerup og Broder til Mads Jakobsens Enke. Gaarden er nu udstykket.

3. Gd. Matr. Nr. 7. Lars Sørensen, der er født 1728, var 24 Aar, da han overtog Gaarden han blev Sognefoged efter Faderen. Senere flyttede han til Gundestrup i et Hus, som nu tilhører Gdr. Søren Pedersen, og byttede med Niels Madsen. Lars Sørensen rejste siden til Grevinge, hvor han døde 1797. 7) Niels Madsen fik altsaa Gaarden i Fæste; han døde 1793, 39 Aar gl., og Enken, Else Christiansdtr., blev g. m. 8) Hans Nielsen fra Grevinge; han døde 1871, 71 Aar gl. 9) unge Jens Nielsen. 10) Niels Jensen, Sønnen, hvis Datter blev g. m. 11) Jens Hansen, en Søn af Hans Nielsen, Eng. 1. Gd.; hans Hustru døde i 80ne, og han blev 2den Gang g. m. Rasmus Jensens Dtr. i Herrestrup. 12) Nu ejes Gaarden af Ejnar Olsen.

4. Gd., Søllebjergergd., Matr. Nr. 6. Rasmus Pedersen blev g. m. Enken

---

¹⁵⁰⁾ Smaa Vandmøller (til eget Brug), hvoraf ej gaves Landgilde. (Kalkars Ordbog.)

og 1768 m. Martha Jakobsdtr. Han døde 1785, 72 Aar. Enken g. m. 4) Lars Nielsen, Broder Jens N., Frenderup 2. Gd. 5) Gl. Jens Nielsen fra Prejlerup g. m. en Dtr. af Peder Rasmussen i Frenderup, Rasmus Pedersens Søn; han døde 1843, 52 Aar gl. 6) Rasmus Jensen, Sønnen, d. i 70ne, 7) Jens Peder Jensen, g. m. en Dtr., solgte Gaarden til 8) Christen Jensen, men 9) Jens P. Jensen har købt den tilbage igen.

5. Gd. Matr. Nr. 8. Ole Rasmussens Søn 8) Peder Olsen, f. 1736, d. 1778. Han var den sidste af Slægten. Enken g. m. 9) Peder Jørgensen, som rømte fra Gaarden, efterladende Konen og blev vist Tobakshandler i København. 10) Peder Andersen, Broder til Konen. 11) Sønnen Niels Pedersen. 12) Sønnen Anders Nielsen. 13) Sønnen Jens Andersen, hvis Enke blev g. m. 14) Johannes Larsen.

6. Gd. Matr. Nr. 2. Ole Ipsen rejste til Odstrup og byttede med 11) Hmd. Christen Madsen, d. 1810, 91 Aar gl. 12) Søren Christensen, 1793 g. m. Dtr. Kirstine. 13) Mads Olsen g. m. en Dtr. 14) Sønnen Christen Madsen, f. 1830. 15) Sønnen Christian Madsen.

7. Gd. Matr. Nr. 5. Svend Hansen, S. af Hans Pedersen i Gdstr. 5. Gd., f. 1726, d. 1798. 8) Sønnen Hans Svendsen, f. 1752, d. 1835. 9) Sønnen Svend Hansen, f. 1804. 10) Sønnen Hans Svendsen, f. 1840. Enken solgte Gaarden til 11) Hans Pedersen fra Asnæs.

»Kongens Skole«.

Skoleholder Søren Iversen Højberg døde en Maaned efter Lyder Høyer, d. 2. Marts 1757, 36 Aar gl. Hans Hustru hed Karen Kristiansdtr.; de havde ingen Børn.

3. Ole Bollesøn Rose, Studiosus, blev d. 27. Marts beskikket af Stiftamtmand og Amtmand von Barner efter Eksamination af Provst Arctander og indsat i Embedet af Præsten V. Cruse.

Denne Eksamination bestod i en Række Spørgsmaal, som Eksaminanden besvarede skriftlig, og som opbevares i Landsarkivet:

»Spørgsmaal, besvarede af Sr. Ole Rose, da Han som Scholeholder ved den Kongl. Herrestrop Schole skulde antages.«

1. Spm. Har Gud nogensteds aabenbaret sin hellige Vilje, hvorledes vi skal tro og leve?

Sv.: Ja, udi den hellige Skrift, som lærer os, hvad vi skal tro og hvordan vi bør at leve.

2. Hvad er Meningen af det første Guds Bud?

Sv.: At vi skal vogte os for Afguderi og frygte, elske og forlade os paa Gud alene.

3. Kan to Mennesker begaae een og samme Synd, og den Eene dog synde grovere end den anden?

Sv.: Ja, jo meere Oplysning et Menneske har, jo større er hans Synd.

4. Ere gode Gierninger fornøden til Salighed?

Sv.: De ere vel fornødne til Salighed. Viis mig din Tro af dine Gier-

ninger. Men dog kan vi ikke fortjene Saligheden derved. [Vi kende?] fornøfteligen, at Mennesket bliver retfærdiggjort ved Troen uden Lovens gierninger.

5. Hvad er Troen?

Sv.: Troen er en bodfærdig Sjæls Tilflugt til Guds naade i Christi fortieneste.

6. Hvad skal det i vort Levned paaminde os om, at Gud har skabt alle Ting?

Sv.: At vi skal ære Gud i alle Ting.

7. Har vi nu efter Syndefaldet nogen fri Villie?

Sv.: Nei icke til det aandelige, thi vores fornøft er ved Synden fordærvet. Det naturlige Menneske fatter ikke de ting, som høre Guds raad; thi de ere ham en daarlighed.

8. Hvad vil det sige, at Christus har forløst os fra Synden?

Sv.: Christus har forløst os saa vel fra Syndens skyld som fra Syndens Herredømme: Synden skal icke regere over eder, thi I ere icke under Loven, men under Naaden.

9. Er Christi Opstandelse til Forsoning for os eller til fortieneste?

Sv.: Den er alleneste til fortieneste.

10. Bliver alle de salige, som ere kaldede af Gud?

Sv.: Det kiendes paa Hiertets alvorlige Forandring, at man bliver nye og andre Mennesker. Da man faaer et Lys i Forstanden og lyst i villien til at giøre Guds villie.

12. Hvad er Omvendelse?

Sv.: Omvendelse er ret at kiende sine synder, smertelig at føle og alvorligt at hade den og faae i Sinde at forbedre sit Levnet.

13. Bestaar vor Retfærdiggjørelse i en synderlig Tilstand?

Sv.: Saa fuldkommen er ingen, at hand i dette Liv skulde være uden synd.

14. Har vi nogen Nytte af en daglig Fornøelse?

Sv.: Ja, at vi dagligen voxe og tiltage i det gode, saa Guds Billede i os meere og meere kiendes hos os.

15. Hvorledes skal vi bede, at vi maatte bønføres af Gud?

Sv.: At vi beder efter Guds villie i Troe og Tillid. Denne er den dri-stighed at have til Gud, at dersom vi begiere noget af ham efter hans villie, da hører hand os.

16. Beviis af Luthers Catechismus at smaae Børn i Daaben annamme den Hellig Aand.

Sv.: Idet de døbes i den Hellig Aands navn.

17. Er Alterens Sacramente fornøden?

Sv.: Ja, det er ganske fornøden for sande troende til troens Bestyrkelse.

18. Hvad har en Scholeholder fornødt at tage i agt til sine anførte Schole-Børns Forfremmelse?

Sv.: At hand beviiser sig flittig i at lære, underviise og formane de unge i alt det, som kand tiene til deres Salighed.

1 al. Klæde koster 2 Rdl. 3 Mk. 8 Sk., hvad da $18\frac{1}{2}$ al.?

$$\left| \frac{1}{2} \right| \left| \frac{1}{6} \right|$$

$$\begin{array}{r} 2 \\ \hline 36 \text{ Rdl.} \\ 9 \text{ " } \\ 1 \text{ " } 3 \text{ M.} \\ 1 \text{ " } 1 \text{ " } 12 \text{ Sk.} \\ \hline 47 \text{ Rdl. } 4 \text{ M. } 12 \text{ Sk.} \end{array}$$

Egebjerg, d. 22 Martz 1757.

O. B. Rose.

Provst Stub omtaler ham i Anl. af en Skolevisitats den 21. Nov. 1775 med »en rørende Glæde« og roser ham for Flid og for at være »et stille og anstændigt Menneske, der »regner godt« og »hvorledes han skriver kan naadigst erfares af hosfølgende Mandtal over Herrestrup Skoles Ungdom«; og endelig »synger han temmelig godt«¹⁵²⁾.

4. **Matthias Hansen**, Student, blev kaldet den 18. Okt. 1779; 1784 blev han Degn i Grevinge. Om ham skrives i Kaldsbogen II: »Han forestaar med Flid og Nytte sit Embede og har tilvundet sig ved sin rosværdige Vandel alle Godes Kærlighed og Agtelse.«

5. **Erich Jensen**, »en ustuderet Mand af Bondestand«, blev derefter Skoleholder. Han var Husmand i Sneglerup, og formodentlig har Provst Rasmussen interesseret sig for ham, givet ham lidt Undervisning og udvirket, at han fik Embedet. Der fortælles om ham, at han holdt saa streng Disciplin, at Børnene maatte, naar de gik fra Skole, allesammen kysse »Mester Erich« paa Haanden. Erich Jensen var født i Vig Sogn og blev 1765 g. m. Morten Tygesens Enke, Kirstine Pedersdatter; hun døde 1796, 76 Aar gl. En Steddatter, Kirstine Mortensdr., blev 1796 g. m. gl. Niels Nielsen i Atterup (2. Gd.) Erich Jensen døde 21. Okt. 1798, 61 Aar gl.

Biskop Balle »glæder sig saare meget ved at læse de gode Vidnesbyrd om Sr. Erich Jensen«.

6. **Jørgen Nielsen**, f. 1777, var fra Asmindrup Sogn, hvor Faderen var Tømrer; han var af Blaagaards ældste Seminarister og kom til Herrestrup 1798, blev forflyttet til Egebjerg 1810, kom tilbage til Herrestrup 1814 og døde der 1836. Nielsen var anset som en dygtig Lærer; i Kaldsbogen siger Præsten Biilmann om ham, at »han viser utrættet Lyst og Flid i sit vigtige Embedes Førelse. Han underviser sin talrige Skoleungdom med Held i de befalede Lærebøger, øver dem uafsladelig i at læse godt i Bog, samt ved idelige Katekisationer at forstaa det læste, og til disse Øvelser bruges bl. a. »Staals Visdomsbog for Landmanden«, »Rockovs Børneven«, »Feddensens Sædelære« og »Jesu Levnedshistorie«. Endv. underviser han særlig godt Børnene i Skrivning og bibringer tillige nogle af dem Kundskab i Regning, Fædrelandets Historie og Geografi. Hans Forhold er særdeles godt og rosværdigt.« Ogsaa Biskop Balle siger om ham: »Skolelærer Nielsen, Seminarist, forbinder Flid og Stræbsomhed i sit Kald med Ordentlighed i sin

152) Bispearkivet 1770—79.

153) Odsh.s Provsti. Indk. Sager 1793—1802.

Vandel. Det er smukt og tækkeligt.«¹⁵⁴) Saaledes lyder Autoriteternes Dom.

Nielsen havde megen Lyst til at færdes mellem Folk, holdt Ridehæst, som han flittigt benyttede, gik paa Jagt og drev denne Sport meget ivrigt, forstod ogsaa at skaffe sig en vis Anseelse; naar han f. Eks. vilde have pløjet, gav han kun et Vink, og ingen udeblev. Det var især ved denne hans Indflydelse, at han fik en betydelig større Indtægt, end Formanden havde haft, saaledes ved at være Bøndernes Prokurator. En Gang var han i Skoletiden ridende bort i et saadant Forretningsanliggende og skrev paa Tavlen, at Børnene skulde læse over paa Lektien, til han kom. »Men da Katten var borte, spillede Musene paa Bordene.« Da de saa ham komme fra Sneglerup, løb de ind; men han saa det, og hans »retfærdige« Vrede fik de at føle. Naar Børnene gik fra Skole, satte han sig paa den graa og fulgte efter dem. Hvis de ikke gik lige hjem, smurte han dem med Ridepisken; Børnene sprang over Vejgrøften, men Nielsen satte efter dem og indfangede dem. Især skal det være gaet ud over Børnene fra Atterup. En Gang havde han Besøg af Skovfoged Ritter, med hvem han tømte et Bæger, medens Børnene skøttede sig selv i Skolen. Tiden gik, og Nielsen glemte Børnene; det blev Aften, og Lysene blev tændt i Byen. Da brast Taalmodigheden hos de smaa, og de stemte i med følgende Vers:

Tid at tale, Tid at tie,
 Tid til alle Kæresterne.
 Hvo, som vil sin Tid forløbe,
 lider ofte Tab derved.
 Thi Tiden maa man agte nøje,
 som en Bonde paa at pløje,
 som Matrosen paa sin Vagt.
 Tiden tages maa i Agt.

Denne ret ironiske Paamindelse fik Nielsen til at fare ind i Skolen og udløse Fangerne; men vred var han. Især gik det nok ud over »Helle Lars's«, Lars Larsens Dreng. Faderen kom en Gang op og satte Læreren i Rette: »De er, F— pine mig, for streng ved Hans!« Nielsen vilde ikke lade sig irettesætte, og det kom til Haandgribeligheder; men Helle-Lars var nok hans Overmand. Drengen blev dog derefter ikke skaanet, og hver Gang han fik Prygl, sagde N.: »Nu kan du sige til Helle-Lars, at du har faaet Prygl igen!«¹⁵⁵)

7. **Niels Ferslev Sinding.** Da Nielsen kom til Egebjerg, blev Sinding 1810 Skolelærer i Herrestrup. Han var dimitteret fra det Trollebogske Seminarium og blev 1812 kaldet til Lærer i Højby; omtales som »den brave Hr. Sinding« — et Prædikat, der hyppigt tillægges Skolelærere; man ser aldrig Præster omtalte som den »brave Hr. N. N.«!

8. **Niels Jensen** blev kaldet 1812 og var her til 1814, da han fik Embede ved Neksø Borgerskole paa Bornholm. Skolekommissionen havde »velgrundet Aarsag til at glæde sig over denne haabefulde Ynglings An-

¹⁵⁴) Odsh.s Provsti. Indk. Sager 1807—08.

¹⁵⁵) Meddelt af Træskomg. Kristen Pedersen, Plejerup.

sættelse«, og han omtales ogsaa som en samvittighedsfuld Lærer, der skrev en smuk Haandskrift og havde særlig lagt sig efter Musik, hvori han havde modtaget Vejledning af Zinck under Opholdet paa Seminariet. Han tog Navnet Thorsager efter en Mark paa hans Fædrenegaard i Asnæs Sogn; en Søn af ham var til 1881 Købmand i Holbæk. I Neksø »dannede han sig af en opvakt Pige i Skolen en tilkommende Kæreste, der blev hans Hustru og Moder til hans Børn.«

Ved hans Forflyttelse 1814 kom Nielsen tilbage og var her til sin Død 1836.

9. **Severin Kristian Lindenblad** blev Niensens Efterfølger. Han var født 29. Marts 1905 i Særløv (mellem Holbæk og Kallundborg), hvor Faderen, Andreas Severin L., en Søn af Sogndegnen til Faardrup og Skørpinge, Severin Kr. L. var Skolelærer. Præsten i Føllesløv, Provst Discher, tog sig af ham og hjalp ham paa Seminariet i Vesterborg paa Lolland, hvor Biskop Boisen den Gang var Forstander. Paa Grund af knappe Pengemidler kunde han ikke være paa Seminariet stort mere end et Aar og blev dimitteret 1823. Derefter opholdt han sig i nogen Tid dels hjemme, dels i Føllesløv Præstegaard, indtil han 29. Sept. 1825 blev kaldet af Grev Lerche til Lerchenborg til Svebølle-Avnsø Sogns Skoledistrikt; han ægtede da Provst Dischers Plejedatter. 30. Maj 1834 kaldedes han til Lærer i Jyderup, Vig Sogn, og 19. Sept. 1873 til Herrestrup. Hans Hustru døde 12. Jan. 1856 og han 2. Dec. 1873, pludselig uden foregaaende Sygdom, af en Blodprop i Hjernen.

Lindenblad har efterladt nogle Dagbogsoptegnelser, som dog ikke indeholder meget ud over, hvad der tilhører Privatlivet. Han fortæller, at Kongen 21. Okt. 1844 besøgte Skolen, og at Kongen var stemt for Skolens Udvidelse. »Jeg blev ikke forestillet,« bemærker L.; men nogle Dage efter kom Hilsen og Tak fra Kongen »for udvist Opmærksomhed ved Modtagelsen«; der var nemlig bygget Æreport »ved Leddet«. 11. Maj 1851 blev en Fest afholdt i Grevinge Skole for Krigerne; der var Gudstjeneste i Kirken, derefter »Bal, Spisning, Skaaler, Kanonering o. s. v.« til Kl. 3½ Morgen. Prisen for hvert Par: 11 Mk. og — 1 Sk.! Om Provst Dischers Død den 14. Febr. 1849 fortæller han, at da han — der var hos Provsten til det sidste — kom hjem, kom Familien ham i Møde med det Spørgsmaal, om Provsten ikke var død Kl. 3; de havde da hørt 3 Slag i Stuen oppe ved hans Billede og set en Lysning i Stuen. Provsten døde netop Kl. 3. »Jeg tror ikke herpaa,« skriver L., »men besynderligt er det dog.«

10. **Anders Larsen** kom som Hjælpelærer til Skolen 1870 og blev kaldet til Embedet den 27. Febr. 1874. Han er født den 15. Jan. 1848 i Ubby ved Kalundborg; Faderen: Gmd. Lars Hansen, Moderen: Mette Kirstine Kristoffersdtr. 1870 blev han dimitteret fra det nu nedlagte Lyngby Seminarium. 1877 g. m. Cecilie Katrine, f. Nielsen, Dtr. af Skolelærer Anton Nielsen i Ubby og Hanne Katrine Vagtberg. A. Larsen tog sin Afsked 1912 og døde i København 1916. Hans Hustru overlever ham, men er for flere Aar siden indlagt paa en Sindssygeanstalt. En Søn, Johs. Larsen, er Lærer i Brøndbyøster, en anden Søn, Otto L., var Kommune lærer i Kbh., men døde 1918. En Datter, Kirstine, g. m. Ejner Larsen, Landmand ved Holbæk, Søn af Lærer H. Larsen, Asnæs, hvis Dtr., Elna, er g. m. Johannes Larsen.

11. **Søren Valdemar Sørensen** er f. 6. Okt. 1883 i Tved paa Mols og dim. fra Jellinge 1904. Lærer ved Samsø Realskole 1904—05. Andenlærer i Katstrup $\frac{1}{2}$ Aar. Lærer ved Fredensborg Centralskole og Organist ved Slotskirken 1906—11. 1. Juli 1911 blev han kaldet til Lærer i Herrestrup og 30. Juni 1916 til Lærer ved Præstø komm. Mellem- og Realskole og Organist ved Præstø Kirke.

12. **L. P. Andersen** kaldedes 1916 og kom 1. Juli 1918 til Grevinge Skole.

13. **Gunnar Sørensen**, f. i Sørbymagle v. Slagelse 12. Jan. 1884; dim. fra Jonstrup 1906, Lærer ved Holbæk private Realskole fra 1. Aug. 1906 til 1. Maj 1911; Kommunalærer i Nykøbing F. 1. Maj 1911 til 1. Nov. 1918, da han kaldedes til Førstelærer i Herrestrup.

Ved Aar 1755 hørte 150 a 200 Børn fra hele Sognet til Herrestrup Skole. Foruden de Bidrag, der ydedes af hver By til Skolen, maatte alle Husmænd i Sognet svare til Skoleholderen efter Forordningen, naar de havde Børn mellem 5 og 15 Aars Alder. Indtil henimod 1814 var Herrestrup Skole den eneste i Sognet, men efter den ny Skolelov blev det da paalagt Degnen i Grevinge at undervise Børnene fra 7 Aars Alderen og indtil Konfirmationen, og Degnens tidligere Katekisation for den konfirmerede Ungdom i Byen eller Overhøring efter Pontoppidans og senere Balles Lærebøger ophørte. I Grevinge var derfor en Udlænge af Degneboligen indrettet til Skolestue.

Skolegangen i den egentlige Skole i Herrestrup blev meget forsømt; ved Foraar og Efteraar kom saa godt som ingen Børn i Skole, i Juni og Juli Maaned var der lidt Undervisning. Fra Prædikestolen opmuntrede man Forældrene til at sende Børnene i Skole, men da Vinter-Skolegangen f. Eks. 1808 skulde begynde, mødte kun nogle af de over 100 Børn i ældste Klasse og 50 i yngste. Efterhaanden virkede dog »alvorlig Tiltale«, hvorved man truede. Forældrenes Kærlighed til Skolen var meget ringe og man ansaa det for overflødigt at lære noget; Undervisningen i saadanne almindelige Færdigheder som Læsning, Skrivning og Regning mente man kun var nødvendig for Fagfolk. Ved 1915 — meddeler Skolelærer Schou i nogle Optegnelser, han har efterladt ¹⁵⁶⁾ — at der i Sognet var kun 2 Mænd, som kunde skrive en ret tydelig Haandskrift, nemlig den ældre Skovfoged Ritter og Sognefoged Peder Nielsen i Plejerup. Disse havde privat hos Degnen faaet Undervisning i Skrivning og Regning. Man ser saaledes, at Præstens Medhjælper underskrev sig i Forhandlingsprotokollen NIS eller PIS, henholdsvis Niels Jensen og Peder Jensen, med paaholden Pen. Paa samme Maade skrev Forloverne deres Navne i Kirkebogen.

1780 lod Provst Rasmussen for en Gave af hans Broder, Tage Erasmi, Kommandant i Christiansborg i Guinea, Skolens ene Stue belægge med nyt Gulv, forsynede den med smukke, ny Vinduer, anbragte i Køkkenet Jernstang og Kedelstang i Skorstenen, et Bord og Tinrække og indrettede Tørrehus og et lidet Fæhus. Til Skolestuen anskaffedes 2 Træ-Skrivetavler, et grønt malet Bogskab med Glasdøre, Laas og Nøgle til at bevare Skolens

¹⁵⁶⁾ Disse Optegnelser opbevares i Grevinge Skoles Arkiv.

Bøger i, samt en Samling af Bøger, »hvortil af bemeldte min Broders ædelmodig og kristelige Gave er gjort Begyndelsen», slutter Provst R. Meddelelsen derom.¹⁵⁷⁾

Endvidere blev Skolen 1782 af samme Giver forsynet med et »accurat gaaende Stueur i Futteral, hvorved ikke alleneste blev set paa Indbyggernes Nytte og Fornøjelse i Huset, men særdeles paa hele Sognets Gavn, hvis Ungdom, der søger, den megen Uorden i Henseende til Tiden derved forhaabenligt forebygges.«^{157b)}

Skole-Embedets Tilliggende og Indtægter (Aar 1800).

1. En Jordlod paa 6 Tdr. Land, beliggende noget fra Skolen paa Herrestrup Mark, Norden for Byen. Lodden er indhegnet med Jordvolde, som vedligeholdes af Bønderne.

2. Skole-Embedets øvrige visse Indtægter er: 50 Rdl. aarlig Løn af Kongen som Skolens Patron og udbetales af Inspektøren over Kongens Gods i Odsherred.

3. Af hver Hmd. i Sognet, som har Børn, der søger Skolen, 1 Mark aarlig, der omtrent kan udgøre 7 à 8 Rdl; 5 Fv. Brænde af Kongen; i Furage af Gaardmændene i Sognet 300 Lpd. Hø og 300 Lpd. Halm.¹⁵⁸⁾

Føruden den ny Skole, der 1872 byggedes i Frenderup, er der senere, 1893, opført 4 Forskoler, nemlig Grevinge, Sneglerup, Gundestrup og Frenderup, og de nuværende Lærere er henholdsvis: Frkn. Josepha Johansen, Eleonora Nielsen, Agnes Holm og Dagny Nielsen.

Gundestrup.

1. Gd. Matr. Nr. 11. Peder Olsen døde 1758, og hans Enke, Anna Hansdtr., blev g. m. 5. Jeppe Pedersen fra Vig; han rejste til Hønsinge og byttede Gaard med 6. Niels Andersen¹⁵⁹⁾, der døde 1798. 7. Sønnen Mads Nielsen, f. 1773, 1801 g. m. Maren Christensdtr. fra Grevinge; han døde 1802, Enken ægtede 8. Peder Jensen, der blev Sognefoged og døde i Maj 1851; 9. Christen Hansen, f. 1816, Hans Christensens Søn i Grevinge (9de Gd.), der afløste Peder Jensen som Sognefoged. Han døde uden at efterlade sig Børn — 2 Sønner døde i en ung Alder — og Gaarden overdroges til hans Brodersøn, 10. Hans Christian Larsen, Søn af Lars Hansen i Plejerup (4de Gd), g. m. Jensine, Dtr. af Anders Jensen, Grevinge (8. Gd.)

2. Gd. Matr. Nr. 3. Ole Andersen afstod Gaarden til 4. Christian Hansen fra Højby. 5. Lars Larsen, Søn af Lars Hansen i Grevinge (7. Gd.)

---

^{157a)} Efter Kirkens Kaldsbog I.

^{157b)} Efter Kaldsbog II.

¹⁵⁸⁾ Præsten Saxtorphs Indberetning. Sjælls Stichtsog Nr. IV. (Landsarkivet.)

¹⁵⁹⁾ Denne Niels Andersen havde 1796 opført 531 Favne enkelt og 709 Favne dobbelt Stengærde omkring sine Marker. Af den kgl. Kasse blev der udbetalt 2 Mark for hver Favne dobbelt og 18/3 Skilling for hver Favne enkelt Stengærde.

blev g. m. Enken, Maren Ipsdr. 1779, døde 1797. 6. Anders Andersen, Vallekilde, g. m. Enken 1799. 7. Sønnen Peder Andersen fæstede senere en Gaard i Hagested Sogn. 8. Mads Peder Andersen købte Gaarden af Peder Andersen. 9. Sønnen Anton Andersen, f. 1886.

3. Gd. Matr. Nr. 6. Ole Madsen døde 1784, 70 Aar gl. og overlevede sin Eftermand, Mads Madsen, som døde 1774, 48 Aar gl. Enken, Kirsten Pedersdr., blev g. m. 4. Mads Pedersen, der døde 1787, 47 Aar gl. Mads Madsens Søn, 5. Peder Madsen, der da var 23 Aar gl. (f. 1764), bestyrede Gaarden for Moderen; han ægtede 1790 Ane Hansdr. fra Høyby og døde 1802. Enken blev g. m. 6. Mads Jensen fra Kjeldstrup. 7. Anders Jensen, hvis Enke lod Gaarden bestyre af en Plejesøn 8. Niels Andersen, der nu har Gaarden.

4. Gd. Matr. Nr. 7. Ole Nielsens Datter, Karen, blev 1776 g. m. 6. Jens Hansen, der døde 1778, 43 Aar gl. 7. Mads Larsen fra Jyderup g. m. Enken 1779 og efter hendes Død 1781 med Ellen Nielsdr. Han døde 1831 og efterfulgtes af 8. Sønnen Christen Madsen. 9. Peder Andersen blev 1850 g. m. Datteren; 10. Peder Olsen, der købte Gaarden, omkom ved et Ulykkestilfælde. Han var en opvakt ung Mand, der savnes. Enken blev g. m. hans Broder 11. Lavrits Olsen fra Stenbjerg, Asnæs Sogn, der nu har Gaarden.

5. Gd. Matr. Nr. 4. Peder Hansen døde 1792, men 1773 overgav han Gaarden til 4. Lars Pedersen, som blev g. m. Datteren, Kirsten; han døde 1805 efter at have afstaaet Gaarden til 5. Peder Larsen, som blev afsat. »¹⁰/₁ 1808 indkom til Sognets Fattigkasse 2 Rdl., som Peder Larsen formedelst sin højst uanstændige Opførsel i Provstens Hus og mod hans Person maatte erlægge«. Efter ham atter en 6. Peder Larsen, hvis Datter 1853 blev g. m. 7. Niels Christensen, en Søn af Gmd. Christen Hansen i Kirkesonnerup. Han har solgt Gaarden til 8. Aksel Hansen, en Dattersøn af Niels Christensen.

6. Gd. Matr. Nr. 5. Lars Andersen ægtede 1755 Ane Margrethe Konradsdr., Enke efter Anders Andersen, hvis 2den Hustru hun var. Lars Andersen blev 2den Gang g. m. Elisabeth Nielsdr., og da han døde 1763, blev hun Aaret efter g. m. 7. Jens Olessøn, der døde 1770. Enken giftede sig saa med 8. Mikkel Nielssøn og døde 1794, hvorefter han blev g. m. Maren Nielsdr. Ved hans Død, 1800, ægtede hun Thomas Jensen i Plejerup, hvorpaa Gaarden overtoges af 9. Jens Larsen, en Søn af ovennævnte Lars Andersen; han er født 1762 og blev 1776 g. m. Johanne Hansdr., Enke efter Hmd. Th. Thomasen Kynemundt i Atterup. Efter ham fik hans Søstersøn 10. Villum Jensen Gaarden; han døde 1823, 46 Aar gl. 11. Sønnen Hans Villumsen, i hvis Tid Gaarden blev flyttet (ca. 1848), og der blev bygget Færgegaard. Nu blev der offentlig Færgefart fra og til Audebo; før fandtes kun Baade ved denne Side Fjorden, og naar der kom Rejsende, der fra Audebo skulde sættes over, tændtes der Ild i en Tangbunke; det var Signal til Kvinderne i Husene paa Gundestrup-Siden — de besørgede nemlig Færgefarten — og saa snart de saa Blusset, skyndte de sig ned til Baaden og roede over. Derved tjente de 4 Skilling. — Det var paa »kgl. Regning« Færgegaarden blev bygget, og en temmelig høj Forpagtnings-

afgift maatte udredes af 12. David Gustavus, der forpagtede den, men dog faa Aar efter fik Afgiften forandret til Arvefæsteafgift. Han byttede med en Selvejer fra Køgeegnen, 13. A. Jespersen, for hvem det gik ret heldigt i nogle Aar, idet der baade dreves Købmandshandel og var Bageri og Kro; men 1856 brændte Gaarden, og saa gik det tilbage med den. Den opførtes igen solidere og smukkere, men det var i Pengekrisens Tid, 1857, og den maatte afstaas til 14. Agent P. C. Pedersen, Købmand i Holbæk, der solgte den til 15. Farver Anton Kønigke i Nykøbing, som ved Anlæget af Dæmningen afstod Færgeretten. — Nu er Gaarden udstykket til Statshuse; Kroen er bleven Afholdshotel, med en smuk Have, et i Omegnen meget søgt Udflugtssted.

7. Gd. Matr. Nr. 10. Peder Jensen døde 1774. Han afstod Gaarden 1771 til 5. Lars Jørgensen, som blev g. m. Maren Christensdtr. 6. Anders Sørensen fra Asnæs, der 1794 blev g. m. Enken; efter at være bleven 2den Gang gift døde han 1834. 7. Jens Madsen af Asnæs, der 1836 byttede Gaard med Enken. Han døde 1848, hvorpaa hans Enke ægtede 8. Peder Nielsen, f. 1816, Søn af Niels Pedersen i Herrestrup (5. Gd.). 9. Søren Nielsen af Atterup, 1. Gd., købte den. 10. Sønnen Kristian Nielsen ejer nu Gaarden.

8. Gd. Matr. Nr. 4. Anders Nielsen døde 1768, 70 Aar gl. 5. Niels Jensen Hjulmand, f. 1728; 1767 g. m. Inger, Datteren. 6. Sønnen Jens Nielsen. 7. Mads Andersen, g. m. Enken, døde i Febr. 1847 ved et Ulykkestilfælde; han væltede og blev funden med Vognen over sit Hoved. 8. Klavs Andersen, g. m. Dtr. Karen. 9. Sønnen Lavrits Klavsens.

Til denne Gaard har i en Række Aar hørt en Vind- og Vandmølle. I Matr. 1664 staar »Søren Ibsen hafver en gammel Veyrmølle, Værdi 30 Rdl.« En ny hollandsk Veyrmølle er bygget af Klavs Andersens Søn, Peder Klavsens, paa en Parcel af Lodden. Han døde 1911 som Morfaderen ved et Ulykkestilfælde under Kørsel.

9. Gd. Matr. Nr. 2. Mads Svendsen døde 1759. 6. Jens Nielsen, g. m. Enken, Ane Nielsdtr., døde 1783. 7. Lars Nielsen fra Grevinge, g. m. Enken, døde af Tæring 1807, 48 Aar gl. 8. u. Jens Larsen, f. 1793, d. 1824. 9. Broderen Lars Larsen. 10. Peder Sørensen, g. m. en Dtr. 11. Niels Peter Pedersen, Sønnen, g. m. Maren Sofie, en Dtr. af Kbmd. Jespersen i Frenderup. N. P. P. var i en Række Aar Fmd. for Sogneraadet. 12. Sønnen Valdemar Pedersen.

Denne Gaard kaldtes »Hellegaarden« efter »Hellekedlen«, den hellige Kedel. Ovennævnte Lars Larsen kaldtes derfor Helle-Lars.

10. Gd. Matr. Nr. 11, Nordgaard. Anders Jensen blev 1732 g. m. Sidse Larsdtr., og 1745 med Birthe Sørensdtr., en Dtr. af Sognefoged Søren Olsen. Han døde 1784. 4. Mads Jensen, der 1782 blev g. m. Birthe Marie Jensdtr., rejste til Tolsager og byttede Gaard med 5. Jens Larsen. 6. Niels Larsen, en Stedsøn af Jens Larsen. 7. Lars Andersen, en Stedsøn af Niels Larsen. 8. Niels Andersen købte Gaarden af Lars Andersen. 9. Søren Pedersen fra Brøndbyvester ved København købte Gaarden 1872 og har sat den i høj Grad forsømte Avling i fortrinlig Drift.¹⁰⁰⁾

¹⁰⁰⁾ Søren Pedersen, der, trods de (1920) fyldte 76 Aar, endnu styrer Bedriften, har været og er en i det offentlige Liv interesseret Mand, hvem derfor ogsaa flere Tillidshverv er bleven

11. Gd. Matr. Nr. 8. Mads Jakobsen døde 1761. 5. Jens Madsen, Sønnen, f. 1723, blev 1763 g. m. Kirsten Sørensdtr., en Dtr. af Søren Olsen. Han døde 1770. 6. Niels Jensen blev 1771 g. m. Enken, men døde s. A. 7. Niels Pedersen blev derpaa 1771 g. m. den samme Enke, men døde 1788. Endelig blev 8. Ole Nielsen fra Lyngby 1789 g. m. Enken; han døde 1833. 9. Anders Nielsen, g. m. en Datter. Han omtales af Provst Th. Rasmussen som »den gudfrygtige unge Karl, der blev begavet med en Bibel af Stistrups Legat.« 10. Ole Madsen, g. m. Datteren; Gaarden blev da delt, og Anders Nielsens Søn, Ole Andersen, fik den ene Halvpart. 11. Efter Ole Madsens Død fik Datteren, Anna, Gaarden efter Faderen; hun blev g. m. Anders Hansen, en Broder til Sogneraadsformand J. P. Hansen; A. H. døde 1898 og Enken boede en Tid i et Parcelssted til Gaarden, men har nu overtaget den, der tidligere var forpagtet til Valdemar Hansen fra Asnæs; den anden Halvgaard er købt af Parc. Ludvig Nielsen, Pl., hvis Søn, Ferdinand Ludvigsen, nu har Gaarden.

Plejerup.

1. Gd. (Skovsbjerggaard). Matr. Nr. 2. Rasmus Jensen blev g. m. Ole Sørensens Enke, dernæst, 1789, med Bodil Andersdtr.; han døde 1789. 5. Niels Mogensen, g. m. Enken, døde 1836, '74 Aar gl. 6. Anders Nielsen, Sønnen, f. 1823, d. 1884; Enken bestyrede Gaarden, indtil Sønnen 7. Niels Peter Andersen overtog den. Han er g. m. Hanne Mathilde, en Dtr. af Niels Hansen, Plejerup, Gd. 3.

2. Gd. Matr. Nr. 3. Chresten Nielsen døde 1774. Om Faderen, der — som Lyder Høyer meddeler — kom fra Fyn, er mig fortalt, at han rømte derfra med sin Kæreste, som skal have været en Købmandsdatter. Hendes Forældre vilde ikke give deres Samtykke til Troløvelsen, og hun flygtede derfor med sin elskede, idet hun lod sig hejse ned fra et Vindue til ham, som ventede nedenfor med en Hest. Det var netop under Krigen med Sverige (den store nordiske Krig 1700—20), at dette foregik. Paa Vejen blev de forfulgt af en fjendtlig Rytter; men Niels Christensen skød Rytteren og tog hans Hest til sin Fæstemø. Hans Hustru levede adskillige Aar efter ham, og da hun laa paa det sidste, fantaserede hun om hin Ungdomsbegivenhed og sagde, at hun havde fanget Kuglerne i sit Forklæde, ellers havde de ramt hendes Niels. Niels Christensens Slægt er nu meget talrig her i Sognet. Efter Christen Nielsen 7. Peder Andersen, f. 1757, d. 1814, g. m. Datteren, Karen. 8. Sønnen Hans Pedersen, f. 1797. 9. Niels Andersen, der købte Gaarden af Enken. 10. Niels Jensen, en Søn af Jens Andersen i Grevinge (Gd. 8a), købte den af Niels Andersen. Gaarden er derefter gaaet over paa flere Hænder, indtil den nu ejes af August Pedersen fra Nyrup.

3. Gd., Bregnebjerggd. Matr. Nr. 4. Anders Jensen døde 1762; Enken blev g. m. 7. Jens Pedersen, der døde 1808. Jens Andersen, der døde 1835 i et Samlag med Bymændene, der troede, han sad og sov, men fandt ham død. 9. Sønnen Jens Jensen, d. 1860. 10. Niels Hansen, en Søn af Hans Christensen i Grevinge (Gd. 9), g. m. Enken. 11. Sønnen Hans Christian Nielsen.

---

betroet. Han var en af Ernst Triers første Elever paa Vallekilde, og Højskolen har vedblivende en varm Ven i ham, ligesom han er Medlem af Valgmenigheden. En Søn, Peder Nordgaard, er Læge i Stege.

4. Gd., Langemosegd. Matr. Nr. 1. Th. Nielsen døde 1799. 4. Peder Thomsen, Sønnen, fik Gaarden 1791, men døde 1793, 27 Aar gl. 5. Jens Thomsen, Th. Nielsens 2den Søn. 6. Niels Nielsen, en Søn af gl. Niels Nielsen i Atterup, g. m. Karen Andersdatter. 7. Lars Hansen, Broder til Niels Hansen i 3. Gd., g. m. en Datter af Niels Nielsen. 8. Kristen Jensen, Søn af Jens Christensen fra Torrendrup, g. m. Lars Hansens Datter, Hanne.

5. Gd., Maglebjerggd. Matr. Nr. 5, gl. Nr. 5. Lars Nielsen døde 1705. 6. Peder Nielsen, en Søn af Niels Pedersen i Engelstrup, g. m. en Datter. Han var Sognefoged og døde 1825. 7. Mads Pedersen, der døde 1831. 8. Lars Peter Nielsen, g. m. en Datter. 9. Sønnen Peder Larsen, g. m. Karen Sofie, Dtr. af Jens Christensen, Att.

Til Plejerup hører **Plejerups Huse**, der er byggede paa Huslodder, som ved Udskiftningen ca. 1788 blev udlagt til Byens Husmænd.

Atterup.

1. Gd., Ryttergaarden. Matr. Nr. 2. Niels Nielsen, der var g. m. Formandens, Jeppe Larsens Enke, døde 1794. 8. Sønnen Niels Nielsen, f. 1761; 1790 g. m. Bodil Jensdtr., Holte. 9. Sønnen Niels Nielsen, f. 1801; 1832 g. m. Ane Sørensdtr. 10. Sønnen Søren Nielsen, f. 1838, der flyttede til Gundestrup, 7. Gd., og solgte Gaarden til 11. Peder Larsen. 12. Peder Jensen, fhv. Skomager i Herrestrup, g. m. Enken.

2. Gd. Matr. Nr. 3. Th. Th. Kynemundt døde 1766, 53 Aar gl. 7. Sønnen Jens Thomassen, f. 1742; 1769 g. m. Thomas Nielsens Datter, Else, af Plejerup, 4. Gd. Han blev Krøbling paa sine gamle Dage og afstod Gaarden til 8. Niels Nielsen, f. 1749, en Søn af Niels Sørensen i Odstrup, 2. Gd., blev 1776 g. m. Anna Elsebeth Albrechtsdtr., en Datter af Alb. Christensen, og 1785 g. m. Kirsten Mortensdtr.; han døde 1799. 9. Jens Jensen, g. m. Enken. 10. Søren Jensen, f. 1804. 11. Lars Sørensen, f. 1843. 12. Lars Olsen fra Højby, g. m. Enken; en Plejedatter, Anna, fik Gaarden efter Stedfaderens Død og blev g. m. 13. Niels Villumsen fra Abildøre.

3. Gd., Brønnebjerggd. Matr. Nr. 4. Albret Christensen døde 1770. 3. Sønnen Jørgen Albretsen, f. 1754, g. m. Maren Madsdtr., døde 17. Juli 1830. 4. Sønnen Christen Jørgensen, f. 1792, døde 1847. 5. Søren Mortensen, g. m. Enken, afstod Gaarden til sin Svigersøn, 6. Jakob Madsen. 7. Sønnen Mads Madsen.

4. Gd., Ærtebjerggaard, Matr. Nr. 7. Jørgen Isaksen rejste 1758 til Grevinge og byttede Gaard med 4. Jens Nielsen Winding (Grevinge 1. Gd.), denne byttede 1766 med 5. Peder Madsen (Odstrup, 5. Gd.), der 1769 byttede med 6. Søren Jensen (Odstrup, 3. Gd.). Hans Datter blev ved Faderens Død 1780 g. m. 7. Mads Andersen, der døde 27. Dec. 1829, og hvis Datter, Johanne, blev g. m. 8. Hans Nielsen, en Søn af Niels Nielsen i 1. Gd. 9. Sønnen Niels Hansen, f. 1821, død 1884. 10. Niels Nielsen, Sønnen, g. m. Anders Nielsens Datter, Plejerup 1. Gd., Dorthe Kathrine, efter hvis Død han ægtede en Datter af Parc. Jens Christensen i Atterup. 11. Senere er Gaarden solgt til en Kommissionær, der har Bestyrer paa den. 12. Nu ejes den af Hans Rasmussen.

5. Gd. Matr. Nr. 5. Efter Knud Pedersens Død blev indsat 5. Jørgen Hansen, der 1761 afstod Gaarden til 6. Lars Christensen. 7. Rasmus Larsen, 1778 g. m. Ane Nielsdtr. 8. Jens Larsen, 1786 g. m. Enken; han døde 1803 og Enken blev g. m. 9. unge Lars Jensen; Ægteskabet blev ophævet 1814, og han ægtede derpaa Anna Christiansdtr. fra Atterup; 10. Sønnen Niels Larsen. 11. Jens Peter Eriksen, Møller Lars Eriksens Søn i Frenderup, g. m. Datteren, Maren.

6. Gd. Matr. Nr. 6. Niels Pedersen rejste 1769 til Odstrup 5 og byttede med 4. Jens Nielsen Winding, der døde 1797, efter at han 1771 havde afstaaet Gaarden til Sønnen 5. Mads Jensen Vinding, der døde samme Aar som Faderen, 1799. 6. Erik Sørensen, g. m. en Dtr. 7. Peder Andersen fra Særsløv, g. m. Enken. 8. Kristen Kristensen købte Gaarden af P. A. 9. Rasmus Pedersen fra Laaland købte den 1865 og overtog den i Marts 1866. Han, der nu bor ved Hedehusene og har antaget Navnet Skørringe efter sin Fødeby, er 23. Marts —66 g. m. Karen Sofie Andersen fra Nygaard i Højby Sogn. Gaarden blev solgt til 10. Niels Pedersen, hvis Søn, 11. Jakob Pedersen nu har den.

7. Gd., Matr. Nr. 8. Mads Jensen døde 1780. 4. Peder Jensen fra Holte g. m. Enken. 5. Sønnen Jens Pedersen. 6. Dennes Søn Peder Jensen. 7. Kristian Hansen.

8. Gd. Matr. Nr. 9. Niels Larsen Skræder afstod Gaarden 1765 til Sønnen, 4. Jens Nielsen, der 1767 blev g. m. Anna Thomasdtr. i Atterup og efter hendes Død med Inger Madsdtr. Jens Nielsen byttede med 5. Mads Hansen, Hmd. i Plejerup, 1779 g. m. Karen, Dtr. af Thomas Nielsen. Ved Udskiftningen omtr. 1788 blev Gaarden flyttet til Grevinge paa en Del af den øde By Ulstrups Jorder. (Se Matr. Nr. 22 og 23 i Grevinge.)

9. Gd. Matr. Nr. 1. Hans Larsen afstod Gaarden til 5. Niels Jensen, d. 1761. Enken blev g. m. 6. Mogens Sørensen, d. 1796; hun ægtede derefter 7. Gl. Lars Jensen, der efter hendes Død ægtede Maren Nielsdtr. fra Rhode, Vig Sogn; hun døde 1886, næsten 100 Aar gl. i det Hus paa Egenæs, hvor Manden flyttede til, da han solgte Gaarden til 8. Hans Olsen, hvis Enke en Tid bestyrede Gaarden ved Sønnen 9. Anders Hansen, der solgte den til 10. Hans Nielsen, g. m. Sofie, Dtr. af Hans Olsen.

I Modelbogen 1688 bemærkes om Atterup: »Til bemeldte By streckør Stranden sig op til Kirckelunde-Vangen, men bruges af ingen ved denæ eller de andre omliggende Byer, uden af Matz Christen Fisker i bemeldte Atterup, som og deraf er temmelig vel ved Magt. Fornefte Matz Fisker haver udi Egenæs-Vangen en øde Sqvatmølle. Steenen derudi er i allen breed.«

Odstrup.

1. Gd. Matr. Nr. 5. 5. Niels Thomsen, Søn af Th Nielsen, Pl., g. m. Chr. Ipsens Dtr., d. 1831. 6. Sønnen Lars Nielsen. 7. Sønnen Niels Larsen. 8. Jens P. Nielsen, g. m. en Dtr.

Jorden mellem 1. og 2. Gd., den af Lyder Høyer omtalte øde Jord, kaldes Greis Have.

2. Gd. Matr. Nr. 3. Niels Sørensen rejste til Atterup; han boede endnu 1776 i Od., men var i Att. 1781 og døde der 1792. 5. Gregers Andersen, 1774 g. m. P. Hansens Dtr., Dorthe, Gr. 4. Gd. a, rejste senere til Engel-

strup og byttede Gaard med 6. Lars Nielsen. 7. Morten Nielsen, Niels Nielsens Søn, Att., og Sønnesøn af ovennævnte Niels Sørensen, blev g. m. Lars Nielsens Dtr., Dorthe. 8. Niels Christensen, g. m. en Dtr. 9. Ferdinand Nielsen, Sønnen, fhv. Folketingsmand.

3. Gd. Matr. Nr. 6. Søren Jensen flyttede til Atterup, 4. Gd., og i hans Sted maa være kommen 7. Peder Jakobsen Skovfoged, som i alt Fald 1776 var i Odstrup; han døde 1783. 8. unge Jens Nielsen, g. m. Martha, en Datter af Peder Jakobsen, og efter hendes Død med Sidsel Christensdtr. fra Prejlerup; han døde 1815. 9. Christen Nielsen, g. m. Enken; hans anden Hustru hed Maren. 10. Jens Jensen, g. m. Enken. 11. Jens Peter Christiansen, g. m. en Datter. Han døde i Juli 1916. 12. Kristian Bentsen, en Søstersøn af Jens P. Christensen.

4. Gd. Matr. Nr. 1. Lars Olsen døde 1761. 5. Christen Hansen blev g. m. Enken, men døde 1766. 6. Anders Pedersen dernæst 1770 g. m. Enken. 7. Povl Jensen, 1806 g. m. Kirsten, Anders Pedersens Steddatter. Gaarden blev 1840 nedlagt og Jorderne delt mellem de andre Bymænd; en Indhave ved Skoven blev taget til Skov.

5. Gd. Matr. Nr. 2. Peder Madsen rejste 1766 til Atterup, Gd. 4, og byttede Gaard med 5. Jens Nielsen Vinding, der 1769 igen flyttede til Atterup, Gd. 6, og byttede Gaard med 6. Niels Pedersen; efter ham kom Sønnen 7. Niels Nielsen, f. 1764, d. 1837. 8. Sønnen Christen Nielsen, f. 1808. 9. Sønnen Jens Peter Christensen. 10. Jens Jensen. 11. Sønnen Theodor Jensen.

6. Gd. Matr. Nr. 4. Anders Haraldsen (el. Arildsen) døde i stor Fatigdom, og i hans Sted blev indsat 1771 6. gl. Jens Nielsen, f. 1744. 7. Sønnen Niels Jensen, som fik Gaarden efter ham, rejste til Prejlerup og byttede med Husmand 8. Thomas Jensen, der boede i det Hus, som senere Rasmus Jeppesen fik. Denne Th. Jensen var en Søn af Jens Thomsen i Atterup, Gd. 1; han døde 1833 og efterfulgtes af Sønnen, 9. Peder Thomsen, hvis Søn 10. Hans Pedersen fik Gaarden. Nu ejes den af 11. Laurits Eriksen, der kom fra Faarevejle og blev g. m. Datteren.

Frønderup.

1. Gd. Matr. Nr. 2. Niels Jørgensen blev 2. Gang, 1763, g. m. Martha Pedersdtr. 7. Hans Andersen, g. m. Enken. 8. Peder Rasmussen, g. m. en Datter af Niels Jørgensen; han afstod Gaarden 1838 til 9. Niels Larsen, der kom fra Højby Sogn, hvor han havde været Husmand og som Fragtmænd havde erhvervet sig nogen Formue, som han dog for en Del satte til ved at blive Gaardmand. Han døde 1869 og efterfulgtes af Sønnen, 10. Niels Christian Nielsen, der maatte afstaa Gaarden til sin Søsters Mand, 11. Lars Peter Andersen, fhv. Møllersvend, og derfor gik under Navnet Peder Møller. Han har solgt den til 12. Jens Olsen.

Denne og den anden Gaard laa tidligere NØ. for den nuværende Frønderupgaard; paa Gaardens Grund blev lagt en Smedje. Den er udstykket i flere Parceller, hvoriblandt Gaarden, Matr. Nr. 2d, som beboedes af Anders Nielsen, en Søn af Niels Nielsen i Plejerup, er den største. Efter hans Død: Sønnen, Jens Peter Nielsen, g. m. en Datter af Peder Hansen, Grevinge, 1. Gd., Matr. Nr. 12.

2. Gd. Matr. Nr. 1. Peder Jensen afstod Gaarden 1761 til 7. Niels Nielssøn, der døde 1762. Enken blev gift med hans Navne, 8. Niels Nielsen, der 1772 afstod Gaarden til 9) Søren Bendtsen; han døde 1784. 10. Jens Nielsen fra Holte. 11. Niels Bendsen, der bestyrede Gaarden for Jens Nielsen. 12. Skolelærer N. B. Schou, Grevinge, hvem Gaarden blev overdraget 1839, for at han kunde indrette den til en Mønstergaard med Landbrugsskole. 1848 blev Gaarden solgt til Proprietær Jensens Søn fra Ellinge, 13. Harald Henrik Jensen, som 1873 solgte den. Efter flere Mellemandler overgik den til 14) Peder Madsen fra Grevinge, 8. Gd., der 1889 solgte den til 15. Ulrik Conrad Hansen, der er f. i Karebækstorp ved Næstved 1863 og g. m. Anna Christine Carstensen, f. i Hovedskov ved Stege 1863.

I Frenderup er bygget en hollandsk Vejrmølle, opført af Gdr. L. P. Andersen 1866, der den Gang var Møller; senere solgtes den til Lars Eriksen, en Søn af Erik Sørensen i Att., 6. Gd.; nu ejes den af Lavrits Jensen, efter at den siden Lars Eriksens Død har været paa flere Hænder.

Frenderupgaard.

Hver af de 2 Gaarde i Frenderup havde i Begyndelsen af Aarhundredet over 90 Tdr. Land. Omtr. ved 1838 var der Tale om, at en Avlsforvalter fra Dragsholm skulde overtage begge Gaardene i Arvefæste; de to Bønder, der den Gang var Fæstere, vilde meget gerne afstaa dem. Den nævnte Avlsforvalter vilde give 50 Tdr. Byg aarlig i Arvefæste, men da Rentekammeret satte Afgiften til 80 Tdr., trak han sig tilbage. Skolelærer Schou ansøgte derpaa om at modtage begge Gaarde for af dem at indrette en Mønstergaard og oprette en Landbrugsskole. Rentekammeret stillede sig villigt overfor Sagen, men mente dog, at to Gaarde var for meget, hvorfor der foresloges et Mageskifte med en mindre Gaard i Grevinge, hvilket Forslag strandede paa, at ingen Bønder der vilde bytte. Etatsraad Collin, der interesserede sig levende for Sagen, beklagede meget, at et saa nyttigt Foretagende maatte strande, men undrede sig over, at det var saa vanskeligt at faa en saadan Gaard, da de »i Kammeret var vante til at høre idel Klynkeri fra Godset«.

1839 nødsagedes imidlertid Niels Bendsen til at frasige sig Gaarden Nr. 1.; denne Gaard, Frenderupgaarden, blev saa overdraget Schou, som betingede sig 1) 100 Rdl. til en Hjælpeleer ved Grevinge Skole; 2) 50 Rdl. aarlig i 9 Aar til Grundforbedring; 3) Fritagelse for Afgifter det første Aar; og 4) Løfte om, at Skatterne i de første 9 Aar ikke maatte forhøjes. Det blev approberet, og Bygningsarbejdet med Opførelsen af et nyt Stuehus begyndte i Sommeren 1839. Dette nedbrændte den 8. Febr. 1840, og det formodedes, at Ilden var paasat af nogle Huismand, der havde søgt om at faa den øde Gaard udlagt til Huslodder; men ved de optagne Forhør opdaagedes intet. Bygningen blev opført paany, og 19. Dec. 1840 flyttede Schou dertil. Han tog med Energi fat paa Gaardens Drift, og da han havde varm Interesse for et forbedret Agerbrug, bar hans Virksomhed Frugt, om end vel Ledelsen af et Foretagende efter den stillede Opgave maaske oversteg

hans Evner og Kræfter. Den oprettede Landbrugsskole, hvorved han var Enelærer, blev næppe af større Betydning end en almindelig Aftenskole og vandt ikke megen Tilslutning; men hans Virksomhed paaskønnes af flere af hans i mine yngre Aar endnu levende Lærlinge. Han bestyrede Gaarden indtil 1849, da der blev stillet ham Valget imellem at tage sin Afsked som Skolelærer og blive paa Gaarden, eller omvendt; Jorderne blev takserede til 8800 Rdl. og sattes til en aarlig Afgift af 10 Tdr. Rug, 10 Tdr. Byg og 10 Tdr. Havre, samt blev tilbudt Schou mod Udbetaling af $\frac{1}{3}$ af Købesummen og Afbetaling af Resten med 6 pCt. i Renter og Afdrag. Schou, der nødvendig vilde fra Gaarden — og nødvendig fra Embedet! — indgav en Ansøgning uden Resultat; Gaarden blev stillet til Auktion i Nov. 1849 og blev ved 2. Auktion tilslaaet Propr. Jensens Søn fra Ellinge, H. H. Jensen, for 7230 Rdl., hvoraf Schou fik udbetalt $\frac{1}{3}$.¹⁶¹⁾

Frederup Skole.

Allerede i Aaret 1805 var det blevet bestemt, at der skulde bygges en tredje Skole i Sognet¹⁶²⁾, og Jord var udlagt paa Gaard Nr. 2's yderste Jorder ned mod Atterup. En Huslod (nuvær. Hmd. Lavrits Sørensens) var udset dertil, og til denne skulde der efter Bestemmelsen lægges mere Jord fra Gaarden Nr. 2. Sagen blev imidlertid stillet i Bero, og da Odsherreds Gods 1851 gik over fra Fæste til Ejendom, glemte man at foretage noget til Erhvervelsen af Jorden, hvorfor Kommunen 1871, da Skolen opførtes, købte 5 Tdr. 7 Skpr. Land til den for 1800 Rdl. Torsdag den 1. Okt. 1872 toges den ny opførte Skole i Brug ved en lille Højtidelighed, hvor Sognepræst Phister holdt en Tale til Børnene, deres Forældre og andre af Menigheden, som var til Stede.

Frederup Skole er beliggende ved den østre Side af Vejen, der fra Landevejen midt igennem Sognet fører til Plejérup; der hører til den en Avling paa $5\frac{1}{2}$ Td. Land samt en smukt beliggende Have, anlagt af Skolens første Lærer, og hvorfra der haves en fortrinlig Udsigt over Isefjorden og dens tilbageværende Del af Lammefjorden. Skolens første Lærere var:

Niels Peter Ferdinand Petersen, f. 25. Maj 1847 i Kbhvn. Faderen, Hans Petersen, havde en Ansættelse ved den nu nedlagte kgl. militære Højskole paa Kongens Nytorv; Moderen, Karen P.; f. Jørgensen, var en Købmandsdatter fra Storehedinge. Han blev dimitteret fra Blaagaards Seminarium 1867 og efter at have været Huslærer paa Farø ved Bogø i $2\frac{1}{2}$ Aar, ansattes han som konst. Hjælpelærer ved Grevinge Skole 1870; bestyrede dernæst en privat Skole i Frederup og kaldedes til Embedet, da det blev oprettet, den 21. Juni 1872. Den 16. Maj 1879 ægtede han Oline Petrine Kristiane Petersen, en Dtr. af fhv. Bager og Kbmd. i Farum, Niels Petersen, og Hustru Sofie P., f. Olsen. 1888 kaldedes han til Førstelærer og Organist i Blidstrup, Frederiksborg Amt, hvorfra han tog sin Afsked 1. Sept. 1914 og flyttede til Kbh., hvor hans Hustru døde den 22. Febr. 1916. Ferd. Petersen, som senere har taget Tilnavnet Blidstrup, har foruden 1. Udg. af

¹⁶¹⁾ N. B. Schow og Landbrugsskolen paa Frederupgaard, Afhdl. i Hist. Aarvog f. Holbæk Amt 1916 af Ferd. P. Blidstrup.

¹⁶²⁾ Skr. fra Rentekamret 14. Septbr. 1805. Odsherreds Provstl: Indk. Sager 1803—08. (Landsarkivet.)

»Grevinge Sogn«, som udkom 1887, forfattet en Tekstbog til Roms geografiske Billeder, skrevet »De danske Udlande« i »Lande og Folk«, udg. af Byrjalsen; »De britiske Øer« i »Børnenes Geografi«, ogsaa udg. af Byrjalsen, samt udg. en Samling Smaaavers, »Efter Morgenbønnen«, af kendte Salmedigtere, som udkom i 2 Oplag, det sidste paa akademisk Boghandels Forlag; desuden forsk. Afhandlinger; »Skolelærer Schou og Landbrugsskolen paa Frenderupgaard« i »Hist. Aarvog f. Holbæk Amt 1916«, »Jættestuen i Ullershøj« i Wisbechs Almanak 1898.

1. **Hans Christian Sørensen** er f. den 10. Febr. 1859; Forældrene Husmandsfolk i Haagerup, Brahetrolleborg Sogn paa Fyn; dimitt. fra Skaarup Seminarium 1884; Andenlærer ved Mørke Skole 1886 og kaldet til Frenderup 1888; g. m. Emma, f. Andersen. Han var i en Række Aar Formand for Grevinge Sogneraad og er Næstformand i Menighedsraadet.

Holte.

1. **Gd.** Matr. Nr. 2. Efter Svend Jensen fulgte Sønnen, 4. Peder Svendsen, der døde 1809; derpaa dennes Søn, 5. Niels Pedersen, g. m. Ane Gregersdtr., Gregers Andersens Datter i Engelstrup; han døde 1891 og efterfulgtes af Sønnen 6. Peder Nielsen. 7. Niels Jensen, g. m. en Datter. 8. Hans Hansen.

2. **Gd.** Matr. Nr. 4. Jens Ipsen døde 1805, 91 Aar gl. 4. Niels Sørensen blev 1786 g. m. Datteren Kirstine. 5. Peder Sørensen, 1792 g. m. Enken; han døde 1831. 6. Lars Nielsen, g. m. Peder Sørensens Steddatter. 7. Sønnen Peder Larsen afstod Gaarden til Sønnen, 8. Søren Pedersen. 9. Anders Nielsen, Søn af Niels Nielsen, Græsmarke (Plejerup), har købt Gaarden.

3. **Gd.** Matr. Nr. 1. Jens Hansen døde 1803; Sønnen, 5. Anders Jensen, blev 1802 g. m. Marie Madsdtr. fra Grevinge; han byttede Gaard med 6. Søren Pedersen fra Høve. 7. Anders Bentzen, Hmd. Bent Sørensens Søn af Holte, g. m. Enken. 8. Lars Hansen, g. m. Enken, Anders Bentzens 2den Hustru. 9. Peder Christiansen, forhen Drejer i Kjeldstrup, købte Gaarden. 10. Hans Peter Jensen. 11. Christian Hansen, g. m. en Datter. 12. Emil Jensen.

4. **Gd.** Matr. Nr. 3. Mads Madsens Datter, Ellen, blev 1774 g. m. 6. Jens Nielsen. 7. Lave Lavesen fra Svinninge, 1788 g. m. Enken. Denne Lave Lavesen var lidt krigersk anlagt. Han blev 15. Maj 1795 idømt 3 Rdl. 6 Lod Sølv, fordi han havde brugt Skælds- og Ukvemsord mod Niels Nielsen af Atterup; endv. Bøde til Justitskassen 2 Rdl., til Sognets Fattiggasse 2 Rdl., Procesomkostninger 10 Rdl. Men til Gengæld fik han Mads Jensen Vinding idømt samme Bøde, fordi denne havde kaldt ham »den største Skælm paa Jorden«¹⁶³⁾. 8. Sønntn Søren Lavesen, der døde 1849. 9. Jens Pedersen, g. m. Enken. 10. Henrik Sørensen, g. m. en Datter. 11. Sønnen Søren Sørensen.

Holte Skovfogedbolig

er med Lodden og Haven beliggende paa Sognets Overdrev, som 1809 blev indtaget til Skov; den første Skovfogedbolig blev bygget 1780 til Skov-

¹⁶³⁾ »Dragsholms Birke 1796—1800 i Landsarkivet.

foged Konrad Ritter. Stuehuset er senere opført paany 1853 af Skovfoged H. M. Ritter. Staldbygningen er opført af sidstnævntes Fader, J. S. Ritter, 1831.

Skovfogder. Under Odstrup omtaler Lyder Høyer nogle Bønder, der var ansatte som Skovfogder, »men Skoven til liden Baade«, saaledes Michael Claussøn Skiøtte. (Se Od. 1.) Den første kongelig beskikkede Skovfoged, der nævnes, er:

1. Lars Olsen (Od. 4) fra ca. 1740 til 1761.
2. Johan Holm, Odstrup, fra 1761 til 1766.
3. ?
4. Conrad Ritter, fra 1779 til 29. Aug. 1809. Han er f. 1740 og d. 1821 hos sin Søn, Hans Henrik Ritter i Att. Huse.
5. Johan Severin Ritter, fra 29. Aug. 1809 til 1843. Han var en Søn af C. R. og f. 1783, d. Nytaarsaften 1842.
6. Michael Herman Ritter, fra 16. Marts 1843 til 17. Aug. 1873, var en Søn af J. S. R. og født 1809. Ved hans Død nedlagdes Skovfoged-Stillingen; de følgende benævnes Skovopsynsmænd:
7. F. C. Neumann, fra 1. April 1874 til 1. Jan. 1885.
8. Christian Erik Elias Berggreen, fra 1. April 1885 til 1895.
9. Voigt fra 1. Nov. 1895 til 1. Okt. 1902.
10. H. Flyger fra 1. Okt. 1902 til 1. Marts 1917.
11. Fr. Erhardt fra 1. Marts 1917.

Prejlerup.

1. **Gd.** Matr. Nr. 5. Lars Christensen blev g. m. Enken, men døde 1759, 27 Aar gl. 5. Jens Nielsen, g. m. Enken, døde 1761, 22 Aar gl. Enken giftede sig nu ikke mere, men hendes Søn med hendes første Mand, Jakob Nielsen, var nu vokset til og bestyrede Gaarden; hans Søn, 6. Niels Jakobsen, overtog den 1772; efter ham 7. Sønnen Jakob Nielsen. 8. Jens Jensen, Jakob Nielsens Brodersøn, blev hans Efterfølger, men rejste senere til Jylland og solgte Gaarden til 9. Jakob Pedersen fra Egebjerg Sogn. 10. Sønnen Karl Jakobsen.

2. **Gd.** Matr. Nr. 6. Jens Jensen blev g. m. Enken, Karen Sørensdtr., og efterfulgtes af Sønnen, 5. Lars Jensen, f. 1769, d. 1826. 6. Niels Madsen, Søn af u. Mads Larsen i Sneglerup, 1816 g. m. Niels Christensns Dtr., Anna (3. Gd.); han døde 1844. 7. Christen Nielsen, g. m. en Broderdtr. af Niels Madsen. 8. Sønnen Niels Christensen. 9. Sønnens Mads Christian Christensen.

3. **Gd.** Matr. Nr. 7. Søren Rasmussen døde 1771; han efterfulgtes 1768 af Sønnen 6. Christen Sørensen, der døde 1815. 7. Sønnen Niels Christensen, 8. Niels Andersen, g. m. Enken. 9. Sønnen Peder Nielsen. 10. Sønnen Niels Peder Nielsen.

4. **Gd.** Matr. Nr. 4. Lars Jeppesen blev 1765 g. m. Enken. 4. Peder Jensen fra Gjelstrup, g. m. hans Steddatter, Karen. 5. Niels Pedersen, Sønnen; »Guds Barn« kaldtes han, fordi Forældrene ved dette Udtryk havde udtalt deres Glæde over at have faaet et Barn. 6. Jens Jensen, g. m. en Datter. 7. Peder Christoffersen, g. m. en Datter. 8. Sønnen, Jens Peder-

sen; efter hans Død bestyrede Enken Gaardens Drift. Nu er Gaarden solgt til 9. Peter O. Pedersen.

5. Gd. Matr. Nr. 2. Henrik Nilavsen blev g. m. Enken og efter hendes Død med Kirstine Christensdr. I hans Tid brændte Gaarden den 16. Okt. 1751. Vidnerne, Jakob Nielsen og Jens Jensen, erklærede, at »Fredag den 15. Okt. saa de, at der i Henrik Nilavsens Gadelænge i Luden ud til Haven var kommen Ildløs i Taget, hvilket var ved Middagstider, hvorefter de m. fl. løb hen til Ilden og fik den udslukt, tog Taget af Luden og Huset, saa vidt det var brændt, og lagde det hen i Haven skikkeligt for sig selv og anordnede, at Vagt var ved denne Henr. Nilausens Gaard den øvrige Tid af Dagen og den paafølgende Nat, indtil om Morgen den gik hjem til Davren. Straks efter saa de, at samme Længe stod i lys Lue, saa at Ilden til den Tid kom fra Fæhuset og den Tid blev udslukt, saa at det sluttes, at andre Mennesker maa have gjort det.«¹⁶⁴⁾ Henrik Nilausen døde 1785. Enken har rimeligvis derefter styret Gaarden, indtil 6. Hans Gregersen, en Søn af Gregers Andersen i Engelstrup, 1800 blev g. m. en Datter af Henrik Nilausen. 7. Sønnen Peder Hansen, d. 1876. 8. Lars Nielsen, g. m. en Datter af Christen Nielsen i 2. Gd. 9. Kristian Nielsen.

6. Gd. Matr. Nr. 3. Jens Nielsen Winding efterfulgtes af Sønnen, 6. gl. Niels Jensen, der rejste fra Gaarden og byggede Hus ved Tørvemosen i Herrestrup, det samme, der for nogle Aar siden beboedes af Lars Larsen; Gaarden afstodes til 7. Anders Nielsen, Niels Nielsens Søn i Asmindrup; Sønnen 8. Peder Andersen, f. 1817. 9. Sønnen Anders Pedersen.

7. Gd. Matr. Nr. 1. Jens Jensen døde 1798; efter ham kom vistnok 7. Christen Henriksen, 1791 g. m. Kirsten Andersdr. 8. Sønnen Peder Christensen. 9. Anders Nielsen Bødker, g. m. Enken, d. 1866 ell. 67. 10. Niels Jensen fra Holte, der solgte Gaarden til 11. Jakob Madsen, en Søn af Hmd. Mads Andersen i Frenderup. 12. Niels Jensen overtog atter Gaarden, men har senere solgt den til 13. Anders Nielsen fra Herrestrup, der har solgt Gaarden til 14) Hans Peder Pedersen.

Sneglerup.

1. Gd. Matr. Nr. 4. Klavs Eriksen kom fra Veddinge; han døde 1783. Efter ham Sønnen 5. Erik Klavs, d. 1817. 6. Sønnen Klavs Eriksen, d. 1833. 7. Sønnen Peder Klavs, der flyttede til Grevinge og solgte Gaarden til 8. Niels Pedersen af Vig Sogn.

2. Gd. Matr. Nr. 9. Rasmus Andersen var fra Vejleby i Hørve Sogn og døde 1765; Enken g. m. 6. Peder Jensen fra Egebjerg, der blev afsat 1773. 7. Peder Svendsen. 8. unge Mads Larsen, en Søn af Lars Nielsen i Plejerup. 1786 g. m. Bodil Nielsdr. fra Atterup; han døde 1824. 9. Sønnen Niels Madsen. 10. Sønnen Peder Nielsen. 11. Sønnen Karl Pedersen, død $\frac{1}{3}$ 1921.

3. Gd. Matr. Nr. 6. Christen Klavs døde 1778. 7. Gl. Mads Larsen, en Søn af Lars Madsen i 4de Gd., blev 1775 g. m. Datteren, Anne; efter hendes Død 1792 g. m. Kirsten Jensdr. fra Prejlerup. 8. Sønnen Jens Madsen, der byttede med 9. Anders Nielsen fra Asmindrup. 10. Sønnen Niels Andersen. 11. Sønnen Karl Nielsen.

¹⁶⁴⁾ Dragsholms Justitsprotokol 1748—58.

4. Gd. Matr. Nr. 5. Lars Madsen døde 1789. 4. Sønnen Peder Larsen. 5. Sønnen Niels Pedersen. 6. Sønnen Peder Nielsen, der rejste til København og solgte Gaarden til 7. Hans Ludvigsen, S. af Ludv. Nielsen, Eng. 8. Sønnen Ludvig Ludvigsen.

5. Gd. Stenvangsgd. Matr. Nr. 1. Niels Jensen, g. m. Formandens Dtr., Sidsel. 6. Sønnen Ole Nielsen, d. 1838. 7. Jens Nielsen, S. af Niels Pedersen i Prejlerup, g. m. en Dtr. 8. Sønnen Ole Jensen. 9. Sønnen Jens Peter Jensen.

6. Gd. Matr. Nr. 7. Efter Peder Pedersens Død blev Enken g. m. 5. Villum Andersen, S. af Anders Mogensen; d. 1792. 6. Søren Madsen, g. m. Villum Andersens Steddr.; d. 1731. 7. Mads Andersen, g. m. Enken. 8. Sønnen Søren Madsen. 9. Sønnen Mads Christian Madsen.

7. Gd. Matr. Nr. 11. Peder Jensen Kolding døde 1762. 6. Sønnen Anders Pedersen. 7. Sønnen Peder Andersen, der solgte Gaarden til 8. Jens Andersen fra Vig, der solgte den til 9. Niels Nielsen, der ogsaa solgte den til 6. Erik Pedersen fra Vig. 11. Anders Madsen, g. m. en Dtr. 12. Anders Sørensen, S. af Mads P. S., 9. Gd., g. m. en Dtr.

8. Gd. Dalmosegd. Matr. Nr. 2. Lars Klavens Enke, Kirsten Mogensdr., blev efter Mandens Død 1766 g. m. 6. Jens Nielsen, der var en af de »skikkelige, fattige og dueelige Mænd«, som 1785 blev begavede med en Bibel af »den veltænkende Stistrups Legat«. 7. Lars Jensen, maaske Sønnen. 8. Anders Nielsen, g. m. en Søsterdr. af Lars Jensen, solgte Gaarden til 9. Jens Jensen, om hvem Sognepræsten ^{30/3} 1834 skriver til Provsten i Anledning af en Begæring om at konfirmere ham, skønt han er for ung: »Han er ikke blot ferm, men har endog mere inde, end Skoleordningen af ^{29/7} 1814 kræver.« — Jens Jensen var en levende Kristen, hvis Livsskildring er tegnet af Pastor Gjevnøe i Hist. Aarvog for Holbæk Amt 1910: »En kristelig Vækkelse i Ods herred.« Efter hans Død 1882 solgte Enken Gaarden til 10. Hans Jørgensen, en Søn af Jørgen Christensen, 11te Gd. 11. Sønnen J. Chr. Jørgensen har i 1920 faaet overdraget Gaarden.

Jens Jensen.

9. Gd. Matr. Nr. 8. Hans Nielsen døde 1802, 88 Aar gl.; Sønnen 11. Christen Hansen overtog Gaarden 1789; han døde 1796. Enken blev g. m. 12. Søren Nielsen, der solgte Gaarden til 13. Niels Christensen; efter ham Sønnen, 14. Peder Nielsen, der rejste til Hønsinge og blev Møller; han flyttede senere til Særsløv. Han solgte Gaarden til 15. Hans Andersen, der atter solgte den til 16. Anders Olsen, som før boede i 13de Gd.; hans Datter Maren Kirstine blev g. m. 17. Mads Peter Sørensen.

10. Gd. Matr. Nr. 10. Peder Andersen afstod Gaarden 1765 formedelst Alderdom til Sønnen. 4. Anders Pedersen, der 1767 byttede med 5. Hans

Olsen, af hvem den 1770 afstodes til 6. Jens Pedersen, f. 1743, d. 1824. 7. Sønnen Ole Jensen, f. 1773, d. 1850. 8. Sønnen Niels Olsen. 9. Sønnen Ole Nielsen. 10. Flere Ejere indtil Nikolaj Nielsen, en Stedsøn af Niels Hansen, Grevinge, købte Gaarden.

Til denne Gaard hører en hollandsk Vejrmølle, beliggende paa en Bakke udenfor Gaarden og opført af Ole Nielsen.

11. Gd. Matr. Nr. 3. Christian Hansen afstod Gaarden 1758 til 7. Ole Andersen, som 1771 p. G. a. Alderdom og Fattigdom afstod den til 8. Jens Jyderup, der allerede 1772 formedelst Fattigdom maatte afstaa den til 9. Rasmus Nielsen, f. 1742, d. 1816. 10. Sønnen Jørgen Rasmussen, der solgte Gaarden til 11. Jørgen Christensen, en Søn af af Chr. Jørgensen i Gr. 12. Mads Nielsen, Søn af Niels Andersen, Torr.

Torrendrup.

1. Gd. Matr. Nr. 1. Anders Thorsen, d. 1779. 8. Jens Pedersen, g. m. Enken; han døde 1812. 9. Niels Sørensen, g. m. Enken 1814, maatte afstaa Gaarden til 10. Anders Nielsen, Gmd. Niels Nielsens Søn, Staarup, d. 1873. 11. Sønnen Niels Andersen. 12. Chr. Hansen, g. m. en Dtr.; efter hans Død har Enken fortsat Driften.

Fra denne Gaard er 1855 udskilt Gd. Matr. Nr. 1c, da Ejeren 1. Jens Christensen, Søn af Chr. Jørgensen, Gr., blev g. m. en Dtr. af Anders Nielsen. Gaarden er bygget 1858. Jens Christensen, der døde 1819, 92 Aar gl., boede hos Sønnen, Christen Jensen, Pl., 4de Gd. 2. Peder Nielsen. Endv. er af samme Gaard udskilt 1d, som ejes af Jens Peder Andersen, Søn af Ole Andersen, g. m. en Dtr., Anna, af Søren Nielsen, Gdstr. 7. Gd.

2. Gd. Matr. Nr. 2, Torrendrupgaard. Efter Anders Pedersen, der døde 1779, kom Sønnen, 5. Anders Andersen, f. 1755, d. 1820. 6. Sønnen Christen Andersen, f. 1790, d. omtr. 1870. 7. Sønnen Anders Christensen. 8. Hans Peter Hansen, Søn af Peder Hansen, Gr., g. m. en Dtr. af Anders Christensen.

Rettelser.

S. 101 L. 5 f. o. Sussocatione, læs Suffocatione .

S. 101 L. 16 f. o. passivo, læs passio.

S. 101 L. 18 f. o. motu tonica inverso (Note 482) har jeg ikke kunnet faa oversat. Motu = Bevægelse; inverso = omvendt.

S. 102 L. 15 f. n. posteras, læs posteros.
